

પ્રાપ્તિસ્થાન:—

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ
નામજીશ્વરની પોળ, અમદાવાદ

તથા

શ્રી મેઘરાજ પુસ્તક ભંડાર
ઝોડીજીની માલ, પાપધુની, મુંબઈ-૩

મુદ્રક :

મણિલાલ જગનલાલ શાહ
ધી નવપ્રભાત પ્રી. પ્રેસ
લીલાટી રોડ :: અમદાવાદ

પ્રકાશક :

મીયુત કુંવરજી હીરજીભા
મુ. નલિયા. (૬૨૭)

આહિત્યપ્રેમી મુનીમહારાજશ્રી વલ્લભવિજયજી

સમર્પણ
સાહિત્યપ્રેમી મુનિમહારાજ
શ્રીવલ્લભવિજયજીને

શ્રીહીરકલશ જૈન જ્યોતિષ વિષયાનુક્રમ

વિષય	આયાક	પૃષ્ઠાક
પ્રકરણ ૧ છું તિથિ પ્રકરણ	૧-૪૨	૧૭-૪૦
મંગલાચરણ	૧-૨	૧૭
તિથિઓની સંજ્ઞા	૩-૫	૨૬
શુદ્ધ તિથિ	૬	૨૭
દગ્ધતિથિ (સૂર્યદગ્ધ)	૭-૯	૨૭
અંદ્રદગ્ધ તિથિ	૧૦-૧૨	૨૭
કૂર તિથિ	૧૩-૧૬	૨૮
વૃદ્ધિ તિથિ	૧૭	૨૯
ક્ષય તિથિ	૧૮	૨૯
ગણઅહ તિથિ	૧૯-૨૧	૩૦
કરણ લાવવાની રીતિ	૨૨-૨૫	૩૩
ચર કરણ સ્થિર કરણ	૨૬-૨૭	૩૪
કરણ પરત્વે કાર્ય	૨૯-૩૧	૩૪
ભદ્રા દોષ	૩૨	૩૫
ભદ્રા દોષ પરિહાર	૩૩	૩૫
ભદ્રાનાં નામ	૩૪	૩૫
ભદ્રામાં કાર્ય	૩૫	૩૫
ભદ્રાનો સર્પિણી વૃશ્ચિકી ભેદ	૩૬	૩૫
ભદ્રાવાસ અપ્ને ફલ	૩૭-૪૨	૩૫-૪૦
પ્રકરણ ૨ છું વાર પ્રકરણ	૪૩-૯૫	૪૧-૫૬
વાર સંજ્ઞા	૪૩	૪૧
વાર પરત્વે કાર્ય	૪૪-૪૬	૪૧
વાર પ્રવૃત્તિ	૪૭-૪૮	૪૧-૪૨
સંક્રાન્તિ પરત્વે વારના આરંભનો ભેદ	૪૯-૫૦	૪૨
શુભકર વાર	૫૧	૪૨
હોરા	૫૨	૪૪
દિવસનાં ચોધડીયાં	૫૩	૪૪

વિષય	પાનાંક	પૃષ્ઠાંક
રાત્રિનાં ચોખડીયાં	૫૪	૪૬
વાર પરત્વે વળતું ચોખડીયાં	૫૫-૫૭	૪૬-૪૭
શુભ ચોખડીયાં	૫૮	૪૭
છાયા ભગ્ન મુહૂર્ત	૫૯-૬૧	૪૭-૪૯
દ્વાદશ અંગુલ ચંદ્રની સિદ્ધિ છાયા	૬૨-૬૩	૪૯-૫૦
વિજય મુહૂર્ત	૬૪	૫૧
શિવા સિખિત મુહૂર્ત	૬૫-૮૭	૫૧-૫૫
અર્ધ પ્રહર	૮૮	૫૫
કાલવેલા	૮૯	૫૫
કુલિક	૯૦	૫૫
ઉપકુલિક	૯૧	૫૫
કંટક	૯૨-૯૩	૫૫
મમશબ્દ	૯૪-૯૫	૫૬
પ્રકરણ ૩ જી નક્ષત્ર પ્રકરણ	૯૬-૨૫૦	૫૭-૧૨૪
નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા	૯૬-૧૦૦	૫૭
નક્ષત્રના વર્ણ (ચરણ વ્યૂહ)	૧૦૧-૧૦૭	૫૮
નક્ષત્રોની સંખ્યા અને કાર્ય	૧૦૮-૧૧૨	૫૮-૫૯
ઉર્ધ્વમુખ નક્ષત્રો	૧૧૩-૧૧૪	૫૯
અધોમુખ નક્ષત્રો	૧૧૫-૧૧૬	૫૯
તિર્થંગમુખ નક્ષત્રો	૧૧૭-૧૧૮	૫૯
નક્ષત્રોની યોનિ	૧૧૯-૧૨૦	૬૦
યોનિ વૈર	૧૨૩-૧૨૪	૬૦
યુગ્મ	૧૨૫-૧૨૮	૬૦
ગણ	૧૨૯-૧૩૨	૬૧
નાડી	૧૩૩-૧૩૭	૬૫
નક્ષત્રોની રાશિ	૧૩૮-૧૪૯	૬૫-૬૬
વર્ગ	૧૫૦-૧૫૨	૬૬
રાશિ પરત્વે વર્ણ	૧૫૩-૧૫૬	૬૬-૬૭
અહ મૈત્રી	૧૫૯	૬૭
અહ શત્રુતા	૧૬૦	૬૭
કાણ્ય યોગ (વાર નક્ષત્રથી)	૧૬૧	૬૯

વિષય	માર્ગાંક	પૃષ્ઠાંક
મૃત્યુ યોગ	૧૬૨	૬૬
હિતપાત યોગ	૧૬૩	૭૦
રાક્ષસ યોગ	૧૬૪-૧૬૫	૭૧
યમધંટ	૧૬૬-૧૬૮	૭૨
કર્કયોગ (વાર તિથિથી)	૧૬૯	૭૬
મૃત્યુ યોગ	૧૭૦	૭૭
શંવર્તક	૧૭૧-૧૭૨	૭૭
વિષભર (વિષ્કંભ)	૧૭૩-૧૭૫	૭૮
યમકર્તારી, યમશુલ અને (તિથિ નક્ષત્રોથી)	૧૭૬-૧૭૬	૭૯
નવલાસુખી		
યમલયોગ (તિથિવાર અને નક્ષત્રથી)	૧૮૦	૮૧
ત્રિપુષ્કર	૧૮૧	૮૨
વજ્રમુશલ	૧૮૨-૧૮૬	૮૨-૮૩
પરિભદંક	૧૮૭-૧૮૯	૮૩-૮૪
આડવલ-વિઘ્ન	૧૯૦-૧૯૧	૮૫
તિથિ ગંઢાંત	૧૯૨	૮૮
નક્ષત્ર ગંઢાંત	૧૯૩-૧૯૪	૮૮-૮૯
લગ્ન ગંઢાંત	૧૯૫	૮૯
ગંઢાંત ફળ	૧૯૬	૮૯
આનંદાદિ યોગ	૧૯૭-૨૦૨	૯૮
આનંદાદિ યોગોનું ફલ	૨૦૩-૨૦૯	૯૮-૧૦૨
દિન શુદ્ધિ	૨૧૦-૨૧૪	૧૦૩
સિદ્ધિયોગ (વાર નક્ષત્રથી)	૨૧૫	૧૦૪
સિદ્ધિયોગ ફળ	૨૧૬	૧૦૫
અમૃતસિદ્ધિ ફળ સહિત	૨૧૭-૨૧૮	૧૦૫
વિષયોગ	૨૧૯-૨૨૦	૧૦૬
સ્થવિર યોગ (વા. ત. નક્ષત્ર)	૨૨૧-૨૨૨	૧૦૬
રાજયોગ	૨૨૩-૨૨૪	૧૦૭
કુમારયોગ	૨૨૫-૨૨૬	૧૦૮
સર્વાંક	૨૨૭-૨૨૮	૧૦૮
યમદાદ	૨૨૯-૨૩૧	૧૦૮-૧૦૯

વિષય	ગાથાંક	પૃષ્ઠાંક
રાત્રિનાં ચોપડીયાં	૫૪	૪૬
વાર પરત્વે વળતું ચોપડીયાં	૫૫-૫૭	૪૬-૪૭
શુભ ચોપડીયાં	૫૮	૪૭
ઝાયા ભગન મુહૂર્ત	૫૯-૬૧	૪૭-૪૯
દ્વાદશ અંગુલ શંકુની સિદ્ધ ઝાયા	૬૨-૬૩	૪૯-૫૦
વિજય મુહૂર્ત	૬૪	૫૧
શિવા લિખિત મુહૂર્ત	૬૫-૮૭	૫૧-૫૫
અર્ધ પ્રહર	૮૮	૫૫
કાલવેલા	૮૯	૫૫
કુલિક	૯૦	૫૫
ઉપકુલિક	૯૧	૫૫
કંટક	૯૨-૯૩	૫૫
યમચક્ર	૯૪-૯૫	૫૬
પ્રકરણ ૩ જી નક્ષત્ર પ્રકરણ	૯૬-૨૫૦	૫૭-૧૨૪
નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા	૯૬-૧૦૦	૫૭
નક્ષત્રોના વર્ણ (ચરણ વ્યૂહ)	૧૦૧-૧૦૭	૫૮
નક્ષત્રોની સંખ્યા અને કાર્ય	૧૦૮-૧૧૨	૫૮-૫૯
ઉર્ધ્વમુખ નક્ષત્રો	૧૧૩-૧૧૪	૫૯
અધોમુખ નક્ષત્રો	૧૧૫-૧૧૬	૫૯
તિર્થંગમુખ નક્ષત્રો	૧૧૭-૧૧૮	૫૯
નક્ષત્રોની યોનિ	૧૧૯-૧૨૦	૬૦
યોનિ વૈર	૧૨૩-૧૨૪	૬૦
ચુંબ	૧૨૫-૧૨૮	૬૦
ગણ	૧૨૯-૧૩૨	૬૧
નાદી	૧૩૩-૧૩૭	૬૫
નક્ષત્રોની રાશિ	૧૩૮-૧૪૯	૬૫-૬૬
વર્ગ	૧૫૦-૧૫૨	૬૬
રાશિ પરત્વે વર્ણ	૧૫૩-૧૫૬	૬૬-૬૭
અહ મૈત્રી	૧૫૯	૬૭
અહ શત્રુતા	૧૬૦	૬૭
કાણ યોગ (વાર નક્ષત્રથી)	૧૬૧	૬૯

વિષય	આયાક	પૃષ્ઠાંક
મૃત્યુ યોગ	૧૬૨	૬૬
હિતપાત યોગ	૧૬૩	૭૦
રાક્ષસ યોગ	૧૬૪-૧૬૫	૭૧
મમલ્કંટ	૧૬૬-૧૬૮	૭૨
કર્કયોગ (વાર તિથિથી)	૧૬૯	૭૬
મૃત્યુ યોગ	૧૭૦	૭૭
સંવર્તક	૧૭૧-૧૭૨	૭૭
વિષભર (વિષ્ઠંભ)	૧૭૩-૧૭૫	૭૮
મમકર્તરી, યમશુલ અને (તિથિ નક્ષત્રોથી)	૧૭૬-૧૭૬	૭૯
નવલાસુખી		
યમલયોગ (તિથિવાર અને નક્ષત્રથી)	૧૮૦	૮૧
ત્રિપુષ્કર	૧૮૧	૮૨
વજ્રમુશલ	૧૮૨-૧૮૬	૮૨-૮૩
પરિધદંડ	૧૮૭-૧૮૯	૮૩-૮૪
આડવલ-વિડલ	૧૯૦-૧૯૧	૮૫
તિથિ ગંઢાંત	૧૯૨	૮૮
નક્ષત્ર ગંઢાંત	૧૯૩-૧૯૪	૮૮-૮૯
લગ્ન ગંઢાંત	૧૯૫	૮૯
ગંઢાંત ફળ	૧૯૬	૮૯
આનંદાદિ યોગ	૧૯૭-૨૦૨	૯૮
આનંદાદિ યોગોત્તુ ફલ	૨૦૩-૨૦૯	૯૮-૧૦૨
હિત શુદ્ધિ	૨૧૦-૨૧૪	૧૦૩
સિદ્ધિયોગ (વાર નક્ષત્રથી)	૨૧૫	૧૦૪
સિદ્ધિયોગ ફળ	૨૧૬	૧૦૫
અમૃતસિદ્ધિ ફળ સહિત	૨૧૭-૨૧૮	૧૦૫
વિષયોગ	૨૧૯-૨૨૦	૧૦૬
સ્થવિર યોગ (વા. તિ. નક્ષત્ર)	૨૨૧-૨૨૨	૧૦૬
રાજયોગ	૨૨૩-૨૨૪	૧૦૭
કુમારયોગ	૨૨૫-૨૨૬	૧૦૮
સર્વાંક	૨૨૭-૨૨૮	૧૦૮
મમદાદ	૨૨૯-૨૩૧	૧૦૮-૧૦૯

વિષય	ગાથાક્ર	પૃષ્ઠાક્ર
ધનિષ્ઠા પંચક	૨૩૨-૨૩૫	૧૧૦
રવિયોગ	૨૩૬-૨૪૨	૧૧૧
સિદ્ધિયોગ	૨૪૪-૨૫૮	૧૧૪-૧૧૬
પ્રકરણ ૪ થુ' અહુ પ્રકરણ	૨૫૧-૨૬૯	૧૨૫-૧૨૬
અહોનો રાશિ ભોગવવાનો સમય	૨૫૧-૨૫૨	૧૨૫
અહ ગોચર	૨૫૩-૨૫૮	૧૨૫
નાની પનોતી	૨૫૯-૨૬૦	૧૨૫
મોટી પનોતી	૨૬૧	૧૨૬
મંજલ આદિના વક્રી ગતિના દિવસો	૨૬૨	૧૨૬
„ „ અતિચાર ગતિ „	૨૬૩-૨૬૫	૧૨૬
અનિ મંજળનું વિશેષ	૨૬૬-૨૬૭	૧૨૬
અસ્ત વિચાર	૨૬૮	૧૨૬
અહ ગોચર ફળ	૨૬૯	૧૨૬
પ્રકરણ ૫ થુ' રાશી પ્રકરણ	૨૭૦-૩૦૪	૧૨૭-૧૪૩
ચંદ્રબલ પ્રજ્ઞાંસા	૨૭૦-૨૭૧	૧૨૭
તારાબલ પ્રજ્ઞાંસા	૨૭૨	૧૨૭
તારાગણના પ્રકાર	૨૭૩	૧૨૭
તારા ભેદ (ઉત્તમ તારા)	૨૭૪	૧૨૭
મૂંડનમાં નિષિદ્ધ (મધ્યમ) તારા	૨૭૫	૧૨૮
વજ્રમે (અધમ) તારા	૨૭૬	૧૨૯
અશુભ ચંદ્રમાં પાર અવસ્થા ભેદ	૨૭૭-૨૮૧	૧૩૦
ચંદ્રનો અંશમાં વાસ	૨૮૨-૨૮૬	૧૩૩
ચંદ્રનો વાસ	૨૮૭-૨૮૯	૧૩૫
રાશિ પરત્વે ચંદ્રનો દિશાઓમાં વાસ	૨૯૦-૨૯૨	૧૩૬
ધટિકા પરત્વે દિગ્વિદિગ્વાસ	૨૯૩-૨૯૫	૧૩૭
શુક્રી રવિ ચક્ર	૨૯૬-૨૯૭	૧૩૭-૧૩૮
ચંદ્રોદય ફળ	૨૯૮-૩૦૧	૧૩૮-૧૩૯
ચંદ્રનું નગરાદિ વાસ ફળ	૩૦૨-૩૦૪	૧૩૯
પ્રકરણ છઠું મુહુર્ત પ્રકરણ	૩૦૫-૮૧૩	૧૪૪-૩૮૯
મહાધાન મુહુર્ત	૩૦૫	૧૪૪
શીર્ષત „	૩૦૬-૩૦૭	૧૪૪

વિષય	ગાથાંક	પૃષ્ઠાંક
સૂતિકાસ્નાન મુદ્દત્	૩૦૮-૩૦૯	૧૪૫
ઝરમર ઝારની	૩૧૦	૧૪૭
ગંડાંત ફલ	૩૧૧	૧૪૮
આશ્લેષા જન્મ વિચાર	૩૧૨-૩૧૫	૧૫૪-૧૫૬
મૂળ જન્મ વિચાર	૩૧૬-૩૨૧	૧૫૬-૧૫૮
કુલસંહાર યોગ	૩૨૨	૧૫૯
મૂલ પુરુષાકાર ચક્ર	૩૨૩-૩૨૫	૧૬૦
મૂલ ચરણુ વિચાર	૩૨૬	૧૬૧
મૂલ વૃક્ષાકાર ચક્ર	૩૨૭-૩૩૦	૧૬૧-૧૬૨
મૂલ સ્ત્રી ચક્ર (ત્રીપાકાર ચક્ર)	૩૩૧-૩૩૪	૧૬૩
મૂલચરણુ વિચાર (સ્ત્રી)	૩૩૫	૧૬૪
જરજન્મ યોગ	૩૩૬-૩૩૭	૧૬૪-૧૬૫
પુરુષાકાર ચક્ર	૩૩૮-૩૪૦	૧૬૮
સ્ત્રીપાકાર ચક્ર	૩૪૧-૩૪૨	૧૬૯
શ્વનિચક્ર	૩૪૩-૩૪૭	૧૬૯-૧૭૦
જન્મ કુંડલીના ફળ	૩૪૮-૩૫૯	૧૭૧-૧૭૨
રતનપાન મુદ્દત્	૩૬૦	૧૭૨
પાલકારોહણુ	૩૬૧	૧૭૨
નામદરણુ મુદ્દત્	૩૬૨-૩૬૩	૧૭૨
અન્નપ્રાશન	૩૬૪-૩૬૫	૧૭૩
કર્ણુવેધ	૩૬૬-૩૬૭	૧૭૩
દંતોત્પત્તિ	૩૬૮-૩૭૧	૧૭૪
મુંઠન (ચૌલ)	૩૭૨-૩૭૩	૧૭૫
વિદ્યારંભ	૩૭૪-૩૭૭	૧૭૭-૧૭૮
દીક્ષા	૩૭૮-૩૭૯	૧૭૮
લોચ	૩૮૦-૩૮૧	૧૮૧
જનોર્ધ	૩૮૨-૩૮૪	૧૮૨-૧૮૩
વિવાહ-ભકુટ	૩૮૫	૧૮૪
શશિમેલાપક	૩૮૬-૩૮૭	૧૮૪
નવપંચક	૩૮૮	૧૮૪
પ્રીતિષડાષ્ટક	૩૮૯	૧૮૪

વિષય	ગાંધિક	પૃષ્ઠાંક
વૈર પઠાબટક	૩૬૦	૧૮૫
વશ્ય ભકુટ	૩૬૬	૧૮૫
વૈર ભકુટ	૩૬૨-૩૬૩	૧૮૫
કન્યા વિચાર	૩૬૪-૩૬૭	૧૮૫
વાગ્દાન મુહૂર્ત	૩૬૮-૪૦૦	૧૮૫-૧૮૬
વિવાહે ત્યાગ્ય (દોષાદિ)	૪૦૧-૪૦૫	૧૮૦-૧૮૧
વિવાહે આણ (ગુણાદિ)	૪૦૬	૧૮૧
લ્યૈષ્ઠ માસ વિચાર	૪૦૭-૪૦૮	૧૮૧
પોષાદિ માસ વિચાર	૪૦૯	૧૮૧
અહમ્મલ વિચાર	૪૧૦	૧૮૧
રવિમ્મલ વિચાર	૪૧૧	૧૮૧
ગુરૂ બલ વિચાર	૪૧૨	૧૮૧
ચંદ્ર બલ વિચાર	૪૧૩	૧૮૧
અહ પૂજા પ્રકાર	૪૧૪-૪૧૫	૧૮૨
વિવાહે તિથ્યાદિ શુદ્ધિ	૪૧૬-૪૧૭	૧૮૫
” નક્ષત્ર ”	૪૧૮-૪૧૯	૧૮૭
વિવાહે પુણ્ય નિષેધ	૪૨૦	૧૮૯
કાલપટ ચક્ર	૪૨૧-૪૨૮	૨૦૦
વિવાહે નિષિદ્ધ ચોથો દશમો રવિયોગ	૪૨૮-૪૩૨	૨૦૩
લતા	૪૩૩-૪૩૬	૨૦૫
લતા ફલ	૪૩૭	૨૦૬
પાત	૪૩૮-૪૪૦	૨૦૭
પાત ફળ	૪૪૧-૪૪૩	૨૦૮
યુતિ	૪૪૪-૪૪૫	૨૦૯
નક્ષત્ર વેધ (પંચમ્મલાકા)	૪૪૬-૪૫૨	૨૦૯-૨૧૦
પાદાન્તર વેધ (પંચમ્મલાકા)	૪૫૩-૪૫૫	૨૧૦-૨૧૧
રવિવામ વેધ	૪૫૬-૪૫૯	૨૧૧
ચંદ્રવામ વેધ	૪૬૦	૨૧૫
ગુરૂ વામ વેધ	૪૬૧	૨૧૫
વેધ ફળ	૪૬૨	૨૧૫
જામિત્ર દોષ	૪૬૩-૪૬૬	૨૧૬

વિષય	આયાક્રિ	પૃષ્ઠાક્રિ
જાતાદિ પાત્રિ દોષોનું ફલ	૪૬૭	૨૧૬
ખાણુ પંચક	૪૬૮-૪૭૦	૨૧૬
ગુધ પંચક	૪૭૧-૪૮૩	૨૧૬-૨૧૮
એકાગ્નિ	૪૮૪-૪૯૪	૨૧૮-૨૧૯
એકાગ્નિ ચક્ર	૪૯૫-૪૯૮	૨૨૦
ઉપગ્રહ	૪૯૯-૫૦૨	૨૨૧
વિવાહે અષ્ટદોષ	૫૦૩-૫૦૪	૨૨૨
અષ્ટદોષ પરિહાર	૫૦૫-૫૦૬	૨૨૨
કાન્તિસામ્ય	૫૦૭-૫૧૦	૨૨૨-૨૨૩
મર્મકંટકશલ્ય છિદ્રયોગ	૫૧૧-૫૧૨	૨૨૩
મર્મકંટકશલ્ય છિદ્રયોગોનું ફળ	૫૧૩-૫૧૪	૨૨૩
લગ્નશુદ્ધિ (ચંદ્રકલ)	૫૧૫-૫૧૭	૨૨૩
દિવારાત્ર્યંધ લગ્ન	૫૧૮-૫૨૦	૨૨૩-૨૨૪
કરગ્રહેવર્જિત લગ્ન	૫૨૧-૫૨૨	૨૨૪
વળયદશયોગ	૫૨૩-૫૨૬	૨૨૫
વળયવાર	૫૨૭-૫૨૮	૨૨૫
રેખદગ્રહ	૫૨૯-૫૩૦	૨૨૫
ગ્રહવિશ્વા પ્રમાણ	૫૩૧-૫૩૨	૨૨૭
લગ્નભંગદ ગ્રહ	૫૩૩-૫૩૪	૨૨૮
પંચરેખદ ગ્રહફળ	૫૩૫-૫૩૭	૨૨૮
જાધૂલિક લગ્ન	૫૩૮-૫૩૯	૨૩૩
જાધૂલિકભંગદ ગ્રહ	૫૪૦-૫૪૩	૨૩૩
જાધૂલિક રેખદ ગ્રહ	૫૪૪	૨૩૩
સ્ત્રીને નૂતન વસ્ત્રાભરણ મુહૂર્ત	૫૪૫	૨૩૭
પ્રથમ વધુ પ્રવેશ	૫૪૬-૫૪૭	૨૩૭
શુક્રવિચાર (વધુપ્રવેશ)	૫૪૮-૫૫૭	૨૪૩
શુક્ર અંધત્વ વિચાર	૫૫૮	૨૪૩
વેપાર (દુકાન)નું મુહૂર્ત	૫૫૯-૫૬૦	૨૪૪
નિધિ કાઢવાનું મુહૂર્ત	૫૬૧-૫૬૨	૨૪૫-૨૪૬
પશુ ખરીદવાનું ,,	૫૬૩-૫૬૭	૨૪૬
કૃષિ મુહૂર્ત	૫૬૮-૫૬૯	૨૪૮
હલચક્ર	૫૭૦-૫૭૩	૨૪૯

વિષય	આર્થિક	પૃષ્ઠિક
કૃપચક્ર	૫૭૪	૨૫૨
વાહીરોપણ (આરામ ઉદ્યાન)	૫૭૫	૨૫૫
ધાન્ય સંગ્રહ	૫૭૬	૨૫૭
પ્રતિષ્ઠા મુદ્દત્	૫૭૭-૫૭૯	૨૫૭-૨૫૮
„ જૈન પ્રતિષ્ઠા મુદ્દત્	૫૮૦-૫૮૧	૨૫૮
ઔષધ લેવાનું મુદ્દત્	૫૮૨-૫૮૩	૨૫૮
પટ્ટી લગાડવાનું „	૫૮૪	૨૫૯
રોગમુક્તિરનાન	૫૮૫-૫૮૬	૨૫૯
નૂતન વસ્ત્ર ધારણ	૫૮૦-૫૯૧	૨૫૯
વાસણ ખરીદવાનું મુદ્દત્	૫૯૨	૨૫૯
ત્રેતક્રિયા	૫૯૩-૫૯૪	૨૬૦
સંગીત શીખવાનું મુદ્દત્	૫૯૫	૨૬૦
નાટારંભ	૫૯૬	૨૬૦
જન્મ નક્ષત્ર વખતે	૫૯૭	૨૬૦
જટા રાખવાનું મુદ્દત્	૫૯૮-૬૦૦	૨૬૦
પ્રથમ મદિરાપાન મુદ્દત્	૬૦૧	૨૬૦
શસ્ત્ર ગ્રહણ „	૬૦૨	૨૬૦
ખડગચક્ર „	૬૦૩-૬૦૪	૨૬૧
હાથો ધોડા લેવાનું „	૬૦૫	૨૬૧
રાજદંડન „	૬૦૬	૨૬૨
ત્રયાણુ વત્સવિચાર	૬૦૭-૬૧૦	૨૭૩
શુક્રવાસ	૬૧૧-૬૧૨	૨૭૩
દ્વિસાશ્વ	૬૧૩-૬૧૪	૨૭૫
શલ્યપરિહાર	૬૧૫-૬૧૮	૨૭૫-૨૭૬
તિથિવાર નક્ષત્ર પરત્વે શલ્ય	૬૧૯-૬૨૨	૨૭૮
તિથિપરત્વે કાલ અને પાશ	૬૨૩-૬૨૪	૨૮૦
વાર પરત્વે „	૬૨૫-૬૨૬	૨૮૦
યોગિની	૬૨૭-૬૨૯	૨૮૨-૨૮૩
અર્ધઅઢરી યોગિની	૬૩૦	૨૮૩
ખટિકા યોગિની	૬૩૧-૬૩૨	૨૮૩-૨૮૪
કુંભચક્ર	૬૩૩-૬૩૫	૨૮૫-૨૮૬

વિષય	ગાથાંક	પૃષ્ઠાંક
પ્રયાણે વજ્ર્યં તિથિ નક્ષત્ર	૬૩૬-૬૪૦	૨૮૬
ઉત્તમ આણ તિથિ વાર નક્ષત્ર ઉત્તમ	૬૪૧-૬૪૨	૨૮૮
મધ્યમ " " "	૬૪૩	૨૮૮
નિષિદ્ધ તિથિ વાર નક્ષત્ર	૬૪૪-૬૪૮	૨૮૮
પ્રસ્થાન	૬૪૯-૬૫૧	૨૯૬-૨૯૭
લાલાટિક દોષ	૬૫૨-૬૫૪	૨૯૮
પંચતત્ત્વ	૬૫૫-૬૫૬	૩૦૦
પંચ સ્વર ફલ	૬૫૭-૬૫૯	૩૦૦
શ્લિષ્યક	૬૬૦-૬૬૫	૩૦૪-૩૦૫
રાહુચક્ર	૬૬૬-૬૬૭	૩૦૭
અર્ધપ્રહરરાહુ	૬૬૮-૬૬૯	૩૦૮
પંચા રાહુચક્ર	૬૭૦-૬૮૩	૩૦૯-૩૧૦
યુધ્ધે વિશેષ	૬૮૪-૬૮૫	૩૧૩-૩૧૪
કુલાકુલ નક્ષત્ર અને તેમનું ફલ	૬૮૬-૬૮૯	૩૧૪
સૂર્ય કાલાનલ ચક્ર	૬૯૦-૬૯૭	૩૧૫-૩૧૬
ચંદ્ર કાલાનલ ચક્ર	૬૯૮-૭૦૦	૩૧૬
યમદંડ્રાચક્ર	૭૦૧-૭૦૩	૩૧૬
નરચક્ર (ખારવાહન)	૭૦૪-૭૦૬	૩૧૭
" (નવવાહન)	૭૦૭-૭૧૪	૩૧૭-૩૧૮
વાસ્તુ પ્રકરણ ગામ સાથે લેણદેણ	૭૧૫-૭૧૬	૩૨૧
ગામ વાસ ફળ	૭૧૭-૭૨૪	૩૨૧
શૂન્યવાસ	૭૨૫-૭૨૯	૩૨૨-૩૨૬
ગૃહારંભ મુહૂર્ત	૭૩૦-૭૩૧	૩૨૬-૩૨૭
દ્વાર નિર્ણય	૭૩૩-૭૩૫	૩૨૭
પૃથ્વી સુતી કે ખેડી ?	૭૩૬-૭૩૭	૩૨૭
ગૃહારંભે રાહુચક્ર	૭૩૮-૭૪૦	૩૨૭-૩૪૩
દ્વાર મુહૂર્ત	૭૪૧-૭૪૩	૩૪૩
ગૃહ પ્રવેશ	૭૪૪-૭૪૫	૩૫૫
ગૃહ પ્રવેશે કલશચક્ર	૭૪૬-૭૪૯	૩૫૭-૩૫૮
રવિવાસ વામાર્ક	૭૫૦-૭૫૪	૩૫૯
ધરમાં ચૂસો કરવાનું મુહૂર્ત	૭૫૫-૭૫૬	૩૬૪

વિષય	માથાંક	પૃષ્ઠાંક
ધર પાછળ નિષિદ્ધ વસ્તુ	૭૫૭	૩૬૪
લેણદેણ પ્રશ્ન અક્રમચક્ર	૭૫૮-૭૬૪	૩૭૧-૩૭૨
સ્વરોદયગ્ન	૭૬૫-૭૬૮	૩૭૪
ત્રીર્ણગ્ન	૭૬૯	૩૭૭
સંતાન સંખ્યા	૭૭૦-૭૭૨	૩૭૭
રોમ પ્રશ્ન	૭૭૩-૭૭૪	૩૭૮
રોમ પ્રશ્ન ઉપક્રમયોગ	૭૭૫-૭૭૬	૩૭૯
,, ત્રિનાડી ચક્ર	૭૭૭-૭૭૯	૩૭૯
ધાત ચક્ર	૭૮૦-૭૮૨	૩૮૦
રોમે ધાત વિચાર	૭૮૩-૭૮૪	૩૮૨
સપંદસ વિચાર	૭૮૫-૭૮૪	૩૮૨-૩૮૩
વારકષ્ટાવલી	૭૮૫-૭૮૬	૩૮૬
નક્ષત્ર કષ્ટાવલી	૭૮૭-૮૦૦	૩૮૬-૩૮૭
વાર નક્ષત્ર કષ્ટાવલી	૮૦૧-૮૧૧	૩૮૭-૩૮૮
નષ્ટ પશુસાલ	૮૧૨-૮૧૩	૩૮૯
પ્રકરણ ૭ મું યોગ પ્રકરણ	૮૧૪-૮૧૯	૩૯૦-૪૪૦
મતકલિથી કાલગણના	૮૧૪	૩૯૦
યુગ પ્રમાણ	૮૧૫	૩૯૦
એક પંચાંગ હિપરબો બીજું પંચાંગ		
બનાવવાની રીત	૮૧૬-૮૨૦	૩૯૦-૩૯૧
બાર ગ્ન	૮૨૧	૩૯૩
નક્ષત્ર ગ્ન	૮૨૨	૩૯૪
યોગ ગ્ન	૮૨૩-૮૨૪	૩૯૪
અધિક માસ ગ્ન	૮૨૫-૮૩૦	૩૯૪-૩૯૫
વર્ષના રાગદિ	૮૩૧-૮૩૩	૩૯૬-૩૯૯
દિનમાન સાધન	૮૩૪-૮૪૪	૪૦૦-૪૦૧
દિનમાન રાત્રીમાનનો વૃદ્ધિક્રમ	૮૪૫-૮૫૦	૪૦૪
સન્ન પ્રમાણ	૮૫૧-૮૫૩	૪૦૫
ધટિકા સાધન	૮૫૪-૮૫૮	૪૦૬-૪૦૭
પ્રકારાન્તરે ધટિકાધન	૮૫૯-૮૬૧	૪૦૭
મતરાત્રીમાન સાધન	૮૬૨-૮૬૮	૪૦૭-૪૦૮

વિષય	ગાથાક	પૃષ્ઠાક
સંવત્સર નામ	૮૬૬-૮૭૩	૪૧૧
ગુરુ નક્ષત્ર ફળ	૮૭૪-૮૭૬	૪૧૩
સંવત્સર ફળ	૮૭૭-૮૭૮	૪૧૩
મેધનાં નામ અને ફળ	૮૭૯-૮૮૧	૪૧૪
શહિષ્ણી ચક્ર	૮૮૨-૮૮૬	૪૧૪
વર્ષના સ્તંભ	૮૮૭	૪૧૫
અહથુ વિચાર	૮૮૮-૮૯૭	૪૧૬-૪૧૭
અમસ્ત્યોદય વિચાર	૮૯૮	૪૧૭
વર્ષ ધ્રુવાંક	૮૯૯	૪૧૮
વિશ્વાનયન (વસા)	૯૦૦-૯૦૨	૪૧૮-૪૧૯
આયબ્યય	૯૦૩-૯૦૭	૪૧૯
વર્ષ દિન સંખ્યા વિચાર	૯૦૮	૪૨૧
નક્ષત્રોના આગ્નેયાદિ મંડળ	૯૦૯-૯૨૭	૪૨૧-૪૨૨
સંક્રાન્તિ ફળ	૯૨૮-૯૩૬	૪૨૩-૪૨૪
સંક્રાન્તિ વખતના ચંદ્રનું ફળ	૯૩૭-૯૪૮	૪૨૬-૪૨૭
સંક્રાન્તિના નામ મુહૂર્તાદિ	૯૪૯-૯૬૦	૪૩૦-૪૩૨
સંક્રાન્તિની ધરી ઉપરથી સુબિધાદિ	૯૬૧-૯૬૨	૪૩૩
જ્ઞાન		
આદ્રા પ્રવેશ	૯૬૩	૪૩૫
પાંચ વાર ફળ	૯૬૪-૯૬૫	૪૩૫
શુક્રચાર ઉદયાસ્તાદિક	૯૬૬-૯૭૬	૪૩૫-૪૩૬
મેધજ્ઞાન ત્રિનાડી ચક્ર	૯૭૭	૪૩૬
ગુરુ અતિચાર ફળ	૯૭૮	૪૩૭
કેટલાક વર્ષા યોગ	૯૭૯-૯૮૦	૪૩૭
અમાવાસ્યા યોગ	૯૮૧-૯૮૨	૪૩૮
તિથિ ફળ ચૈત્રાદિ માસ પરત્વે ફળ	૯૮૩-૯૯૭	૪૩૮-૪૩૯
અંથાક્ષકાર	૯૯૮-૯૯૯	૪૩૯

પ્રસ્તાવના

પ્રસ્તુત ગ્રંથ હીરકલ્લશ તેના કર્તા મુનિશ્રી હીરકલ્લશના નામથી હીરકલ્લશ નામે રજુ કરવામાં આવે છે. આમ કરવામાં આશય એ છે, કે ગ્રંથનું ગ્રંથકારે પોતે આપેલું નામ અમારા જાણવામાં નથી ગ્રંથની અંતરંગ બહીરંગ પરીક્ષા કરતાં જ્ઞેતિષહીર નામ ઉપજવી શકાય છે ખરું, પણ શ્રી હીરવિજયજી મહારાજની કૃતિ જ્ઞેષ્ઠહીરના નામે ઉપલબ્ધ થતી હોઈ જમ ઉત્પન્ન થવાની પણ શક્યતા રહે છે. તેથી જેમ સંસ્કૃત સાહિત્યમાં પરિપાટી છે, તેમ આ ગ્રંથ પણ ગ્રંથકારના નામથીજ હીરકલ્લશ નામે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં માઘ કવિના શિશુપાલવધને “માઘ કાવ્ય” તેમજ ભટ્ટી કવિના કાવ્યને “ભટ્ટીકાવ્ય” તરીકેજ પ્રસિદ્ધિ મળેલી છે, તેમ આ ગ્રંથને પણ હીરકલ્લશ નામથીજ પ્રસિદ્ધિ મળેલી હતી, અને અહીં પણ તેને કાયમ રાખી હીરકલ્લશ નામે જ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું છે.

ગ્રંથકાર

આ ગ્રંથ જુની ગુજરાતી ભાષામાં દ્વિઘોષમાં તેના કર્તાએ લખ્યો છે. અને તેમાં ગ્રંથકારનું કવિત્વ સ્ફુટ થાય છે. ઘણી વખત સંસ્કૃત શ્લોકોમાં પણ જ્યોતિષિક હકીકત રજુ કરવા જતાં કિલ્લતા આવી જાય છે. જ્યારે અહીં ગ્રંથકારે કુશળતા બતાવી કિલ્લતાને દૂર જ રાખી છે, અને કવિના નામને સાર્થક કર્યું છે.

આમ તો ગ્રંથકાર જુની ગુજરાતી ભાષાના કવિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે જ, તેમની કૃતિઓ પણ તેમને કવિ તરીકે સાબીત કરી શકે છે. આ ગ્રંથ જોવાથી આ હકીકત વધુ સ્પષ્ટ થશે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના કર્તા મુનિશ્રી હીરકલ્લશ મહારાજ છે તેઓએ આ ગ્રંથમાં પોતાનું નામ ઠેરઠેર મૂકેલું છે. તેઓ પોતે જ્યોતિષી હોવાનું ગૌરવ ધરાવતા હતા. કારણકે જ્યારે ત્યારે તેઓએ “બોલ્યા જ્ઞેતિષહીર” એમ પોતાની જ્યોતિષી તરીકે ગર્વપૂર્વક રજુ-આત કરી છે.

આ અંથમાં તેમની ઝોળખાણ સંબંધી બીજું કશું મળતું નથી. કારણ અંથ અધૂરો (નહીં જેવો લાગ રહી ગયો છે. કદાચ અંથાલંકાર માત્રજ બાકી છે.) છે. પરંતુ તેમના બીજા અંથોમાં તેમણે પોતાની પૂરી ઝોળખાણ આપી છે. ત્યાં તેઓ લખે છે કે:—

(હાલ ધનારી ચઉપઠરી છેહિની)

શાસનનાયક વીર જિણેસર, પૂજે જઈ નિતુ અંદન કેસરિ,
તસ પટિ સોહમ વસિ,
ગુણ વરણઉં બહુ કંઈ ન જાણઉં શાષા વચગ કુમરની જાણું,
ખરતરગછિ પ્રથાંસિ.
શ્રી જિણુમાણિકસૂરિ ગુરૂપાટ, નામ જપતાં હુઈ ગહગાટ,
શ્રી જિણુચંદ સૂરિંદ
જસુ નામિઈ સવિ વાહી ભાજઈ કેસરિની પરિ ગુહિરૂ ગાજઈ,
રાજઈ મુણિવર વૃંદ
શ્રી સાગરચંદ્રસૂરિ આચારિજ જીએ કીયા મોટા જગી કારિજ,
જિણિ બિથાપિ કુશીલ
થાપિઉં શીલવંત ગણનાયક એ છઈ મહીપતિ મોટાં વાયક,
પાઈ નમઈ જસુ લીલ.
મહિમરાજ વાયક તસુ શીશ પાટિ તાસુ વલિ વાણારીસ,
દયાસાગર તસુ નામ
તાસુ સીસ પદવી વાણારી ન્યાનમંદિર ગુરૂ મહા વિચારી,
પુહવી સારી મામ
મહીયલિ તાસ પાટિ વિખાય ગુરૂશ્રી દેવતિલક ઉવઝાય,
તાસુ સીસ સુખદાય
હર્ષપ્રભુ નામઈ મુનિરાય, હીરકલશ તસ સીસ ઠહાય.
પામી સુગુરૂ પસાય
સંવત સોલહસઈ ચઉવીસ માહી પૂનિમ બુધ સારીસ,
પુખ નક્ષત્રઈ લેહ.

દેશ સવાલખ નયરી જેહ ધર્મ તણઉ જિહાં વાધ્યુ નેહ,
તિહાં કીધ ચઉપય એહ.

ધતિશ્રી સમકિત કૌભદિ ચરીય મધં સંબેપધં એ ઉદ્ધરિય,
વિસ્તરિ ગુરુમુષિ વાણિ.

ભણુધ ગુણુધ જે સુણુધં અહોનિશિ, ધરિ બધંઠાં તસુથાધ સવિવસિ,
રિદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણુ.

—સમ્યક્ત્વકૌમુદી રાસ

ઢાલ ઇકવીસાની

શ્રી ખરતરે ગણુહર ગુરુ ગોયમ સમઉ નિતિ ઉઠીરે

જિણુચંદ સૂરિ પયનમો

તસુ ગચ્છધરે સંપ્રતિ પાઠક ગુણુનિલધ વડગાદી રે

શ્રી વિજયરાજ વસુધા તિલઉ.

છઠ.

વસુધા તિલઉ તસ સીસ ઝોલધ સંઘનધ આગ્રહ કરી

દિસધ સવાલિખ મે(હિ)ડ નયરા સદા જય આણુદ ભરી

સંવત સોલેસે છત્રીસધ બીજ આસો વદિ કથા

તિહ કહિય સિંહાસણુ બત્રીસી હીરકલસ સુણી યથા

ધણી ચરિત્તેરે દૂહા ગાહા ચઉપધ સહુ અંકેરે બાવીસ સધં

કંધ અધિકઉ ઉછઉ જે ભાસિઉ અલી, તે સદગુરુ પાએ

નમિ પાંમઉ વલી.

—સિંહાસણુ બત્રીસી

સોલહસૈ સત્તોતર વાસ કર્ણપુરી નયરી ઉલ્હાસ

જેઠિ પુનિમ ને ખુધવારે શ્રી સંવેગિ જોગ અવતાર.

ખરતર ગચ્છ સુવિહત સિણુગાર શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ ગણુધાર

વાદીગંજન સિંધ અપાર જેહનિ કોઈ તસ્યો થૈકાર

ગુરુશ્રી દેવાતલક ઉવઝાય હરખમ્મણુ તસુ સીસ કહવાય

તિણુ સદગુરુનો આયસ લહી હીરકલશ એ ચોપધ કહી.

—કુમતિવિશ્વંસ ચોપધ

અંથકારનો સમય અને ગુરૂપરંપરા

અર્થાત્ તેઓ સત્તરમી સદીના આરંભમાં થયેલા ખરતર ગ્રંથના જોન સાધુ હતા, અને તેમનો લેખનકાલ સંવત ૧૬૦૭ થી શરૂ થઈ સંવત ૧૬૪૩ સુધી પહોંચે છે. તેમની ગુરૂ પરંપરા નીચે મુજબ છે.

ખરતરગ્રંથના શ્રી જિનમાણિકસૂરિની પાઠે

જિનચંદ્રસૂરિ—ગ્રંથનાયક

સાગરચંદ્રસૂરિ—આચાર્ય

માહિમરાજ—વાચક

દયાસાગર—

જ્ઞાનમંદિર—વાચક

દેવતિલક—ઉપાધ્યાય

હર્ષપ્રભુ—ગણિ

હીરકલથ—મુનિ

આ અંથકારના હાલમાં જેટલા અંથો જાણવા મળે છે, તેમનાં નામ અને રચનાકાલ નીચે મુજબ છે.

રચના સંવત્ અંથનામ રચના સ્થલ

- ૧ સંવત્ ૧૬૦૭ કુમતિ વિધ્વંસ ચોપાઈ કર્ણપુરી(હાલનું નાગોર)
- ૨ „ ૧૬૧૩ આરાધના ચોપાઈ
- ૩ „ ૧૬૧૬ નાતરાં સંબંધી સજ્જાચ
- ૪ „ ૧૬૧૮ મુનિપતિ ચરિત્ર ચોપાઈ-વીકાનેર (બીકાનેર)
- ૫ „ ૧૬૨૨ સ્વપ્ન સજ્જાચ રાજલદેસર
- ૬ „ ૧૬૨૪ સમ્યક્ત્વ કૌસુદી રાસ સવાલાખ દેશ (મેવાડ)
- ૭ „ ૧૬૩૨ જંબૂ ચોપાઈ- વાસકે નગર
- ૮ „ ૧૬૩૬ સિંહાસન બત્રીસી-સવાલાખ દેશ (મેડતા)
- ૯ „ ૧૬૪૩ જીલ દાંત-સંવાદ વીકાનેર

શ્રીયુત મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈના “જોન ગુર્જર કવિઓ” ના આધારે ઉપર પ્રમાણે અંથકારના બીજા અંથો તથા સાહિત્ય પ્રવૃત્તિનો ખ્યાલ મળી શકે છે. અંથકારનું લેખનકાર્ય લગભગ

છત્રીસ વર્ષ પર્ચંત આદ્યું છે. અને તેમનો તે સમયનો વિહાર લગલગ મારવાડની દક્ષિણ સરહદ, મેવાડ તથા બીકાનેર પર્ચંત હોય તેમ ઠરે છે. તેમના અંથોમાં તેમણે જણાવેલાં અંધપૂર્તિ સમયનાં સ્થળો (અંધકારે તે તે ગામના સંઘને ઉપદેશવા અંથો રચ્યા હોય તેવો ખ્યાલ ઊભો થાય છે અને અંધાલંકારમાંથી તેને પુષ્ટિ-જનક ઉદ્ભવ પણ મળે છે) આ હકીકતની સાબિતી આપે છે. તેમજ આગળ ગાણિતિક પદ્ધતિથી સાબિત પણ કરવામાં આવ્યું છે.

આમ તેમના સાધુજીવનની હકીકત મળી આવે છે. પરંતુ તેમના પૂર્વાશ્રમનું કંઈ પણ જાણવા મળતું નથી.

શ્રીયુત દેશાર્ધએ પોતાના અંધમાં પ્રસ્તુત અંધને જ્યોતિષ-સાર તરીકે દર્શાવ્યો છે, અને તે હીંદી રૂઢામાં છે, તેમ જણાવ્યું છે.

જોઈશહીર અને જ્યોતિષસાર

જોઈશહીર નામથી જે અંધની ગણના કરવામાં આવે છે, તેને જ જ્યોતિષસાર પણ કહેવામાં આવે છે. આ એક ૨૮૭ ગાથાનું પ્રાકૃત પ્રકરણ છે. પ્રાચીન જ્યોતિષ અંથોમાં કેટલીક જગ્યાએ જ્યોતિષસાર નામથી પ્રમાણ તરીકેના ઉદ્ધરણો મળી આવે છે. તે ઉપરોક્ત જ્યોતિષસારથી બીજાનું કોઈ અંધનાં છે, અને સંસ્કૃતમાં હોય છે જ્યારે ઉપરોક્ત પ્રકરણ પ્રાકૃત છે એટલે પ્રસિદ્ધ ગ્રહલાઘવકાર ગણેશદેવજીના પિતા અને કેશવી પદ્ધતિના પ્રણેતા કેશવદેવજી શકે ૧૪૨૦ માં લખેલા સુદૂર્તતત્ત્વ ઇત્યાદિની ગણેશદેવજી આદિની ટીકામાં ઉદ્ધૃત થયેલ જ્યોતિષસાર જુદીજ કૃતિ છે.

પ્રસ્તુત અંધને જો જોઈશહીર કહીએ તો તે ચાલે તેમ છે, અને તેમ કરવામાં આપણને અંધકારનાજ શબ્દો ઉપયોગી થાય છે. પરંતુ ત્યાંનો સંદર્ભ જોતાં “જ્યોતિષી હીર બોલ્યા” એ શબ્દાર્થ સાચો છે. એટલે તેને અંધનું નામ ઠરાવી દેવું ઉચિત નથી. જ્યારે અંધમાં આરંભે કે અંતે (અંત તો છેજ નહિ.) કયાંય જ્યોતિષસાર એમ પણ નામ જડતું નથી એટલે શ્રીયુત મોહનલાલ ઇ. દેશાર્ધએ તેનું જ્યોતિષસાર નામ શાથી આપ્યું ?

તે સમજાતું નથી. કદાચ કોઈ પોથી ઉપર તેનું તેનું નામ લખેલું હશે, અને તેથી તેમણે તેમ કહ્યું હોય તો જાનવા ભેગ છે. શ્રીયુત દેશાઈએ અંધરચનાકાલ જણાવ્યો નથી.

આ અંથ તેના કર્તાએ સંવત ૧૧૩૩ માં લખ્યો છે. આને માટે અમારી પાસે બહીરંગ પ્રમાણ નથી, પણ અંતરંગ પ્રમાણ છે. જો અંથની પુષ્પિકા હોત તો અંથની સમાપ્તિ ક્યારે થઈ તે જરૂર મળત. પણ કમલાગ્યે અમારી પાસે તે અંશ નથી. એટલે અમારે અંથમાંથીજ શોધી કાઢવાનું રહ્યું છે.

અંધરચના સમમ

ન્યોતિ:શાસ્ત્રની ગણિતશાખાના અંથમાં કર્તા અંધરચનાનો કાળ પોતાની મેળેજ દર્શાવે છે. તેના ગણિતનો આરંભ કરતાં તેને તે દર્શાવેલો પડે છે. જો આમ ન હોય તો કોઈ પણ જગ્યાએ ઉદાહરણ કે બીજી પ્રક્રિયા અથવા પોતાની વિશેષ યુક્તિ બતાવતાં તેનો વર્તમાનકાળ સંવત શક તે આડકતરી રીતે બતાવી નાથ છે પ્રસ્તુત અંથ ગણિતની શાખાનો નથી, સુદૂર્તનો છે. છતાં પ્રસંગવશાત્ આ અંથના વિષયમાં પણ તેનું જ બન્યું છે.

અંથકાર સાતમા પ્રકરણમાં ગાથા ૬૨૦ માં અધિક માસનું જ્ઞાન કરાવતાં લખે છે કે:—

સંવત માંહેથી ટાલી જે સોલેસો તેત્રીસ
શેષને ભાગ ઇગણીસનો વધતો ઘરો સુજગીસ ૬૨૦

જિહું વધે આસુ વધે પંચે શ્રાવણ દાખ
તેરે ભાદ્રવ ચેત્ર ત્રિહું ઇગ્યારે વૈશાખ ૬૨૧

આઠે પુરે જેઠ બે સોલે વધે આસાઠ
અધિક માસ તો હીર એ જોલ્યા ન્યોતિષ ગાઠ ૬૨૨

અહીં સંવતમાંથી ૧૧૩૩ બાદ કરી શેષને ઓગણીસથી ભાગ દેવાનું કહ્યું છે તેનું કારણ ન્યોતિષશાસ્ત્રના જ્ઞાતાઓ બાણે છે કે દર ઓગણીસ વર્ષે પૂર્વે આવેલા અધિક માસ આવે છે. સંવત ૧૬૩૩ માં અંથકારે અંથ લખ્યો છે. તે વખતે અધિક માસ આવી ગયોલો છે, અને સંવત ૧૬૩૫ માં આશ્વિન અધિક

આવનાર છે. અંથકારે આ યુક્તિનો ઉપરોક્ત ગાથાઓમાં આશ્રય લીધો છે. એટલે અહીં અંથકારનો અંથરચના કાલ સં. ૧૬૩૩ની ઘણીજ નજીકનો છે.

સંવત ૧૬૨૪ માં સમ્યક્ત્વ કૌમુદીરાસ લખ્યા પછી સંવત ૧૬૩૬ માં અંથકાર સિંહાસન ખત્રીસી લખે છે. આ બે મોટા અંથોના વચ્ચે બાર વર્ષનો ગાળો છે. અંથકાર જંબૂ ચોપઈ સં. ૧૬૩૨ માં લખે છે. આ અંથનું પ્રમાણ નાનું માલુમ પડે છે. જ્યારે વચ્ચેના બાર વર્ષના ગાળામાં અંથકારની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ એકદમ બંધ હોય તેવો ભાસ થાય છે. એટલે તે સમયમાં પ્રસ્તુત અંથની રચનામાં ધ્યાન આપ્યું હોય તે શક્ય છે. તેમજ ઉપરોક્ત સં. ૧૬૩૩ ની તદ્દન નજીકની સાલમાં અંથ પુરો કર્યો હોવો જોઈએ. એટલે સં. ૧૬૩૩ માં અંથ રચાયો તેમ માનીએ તો તેમાં કંઈ ખોટા જેવું નથી.

અંથસ્વરૂપ

અંથકારે સાત પ્રકરણમાં આ અંથ લખ્યો છે. અને જેમ બધા જૈન જ્યોતિષ અંથકારો વિષયને દ્વાર શબ્દથી ઓળખાવે છે, તેમ આ અંથકારે પણ કર્યું છે. તેઓ મંગલાચરણ પછી તરતજ લખે છે કે:—

તિથિ વાર નક્ષત્ર શુક્ર રાશિ મુહૂર્ત જોગ

એ સાતેઈ દ્વારિઈ જ્યોતિષઈ કહિસું સંક્ષેપઈ જોગ.

આમ કહ્યા પછી તરતજ તિથિપ્રકરણ શરૂ કરે છે. અને ત્યારબાદ અનુક્રમે વાર નક્ષત્ર ઇત્યાદિનાં પ્રકરણો કહે છે

જોગ પ્રકરણની વિશેષતા

જોગ પ્રકરણમાં અંથકારે વર્ષના યોગાનુયોગ કહ્યા છે. જે બીજા મુહૂર્તના અંથકારોએ કહ્યા નથી. સામાન્ય રીતે મુહૂર્તસ્કંધ ઉપર અંથ લખનારાઓ પંચાંગનાં પાંચ અંગો તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ અને કરણની ચર્ચા કર્યા બાદ તિથિવાર અને નક્ષત્રના મિશ્રણથી થતા વિશિષ્ટ યોગો ઉપર કહે છે. આ યોગો સિદ્ધિ-યોગાદિના નામથી ઓળખાય છે, અને ત્યારબાદ ગર્ભાધાનથી

લઘુ સમાવર્તન સુધીના સોળ સંસ્કારોનાં મુહૂર્ત કહે છે, અને તેમાં વિવાહ સંસ્કાર ઉપર ઘણોજ વિસ્તાર કરે છે. ત્યાર બાદ યાત્રા (પ્રયાણ) અને વાસ્તુ (ગૃહારંભથી શરૂપ્રવેશ) પ્રકરણ કહી અંતની સમાપ્તિ કરે છે. પરંતુ સંહિતાસ્કંધમાં આવતા શરૂઆત તેમજ ઉદ્યાસ્તાદિથી થતા ફલ સળંગથી કશું કહેતા નથી. જ્યારે આ અંથકારે તેને માટે એક આખું પ્રકરણ રોક્યું છે, અને ર૩૮ ગાથાઓ કહી છે. અને તેમાં પણ સામાન્ય રીતે વર્ષના યોગાનુયોગ સૂચવતા મેઘમાસા, કલ્પલતા ઇત્યાદિ સ્વતંત્ર અંથો કરતાં પણ વિશેષતા છે આ પ્રકરણ ર૩૮ ગાથાઓમાં પુરું ન થતાં મોટું હશે એમ અમારું માનવું છે. અને શ્રીમેઘવિજય ઉપાધ્યાયના મેઘમહોદય (વર્ષપ્રબોધ) ની માફક સ્વતંત્ર અંથ જેવું હશે.

અમને જેટલો ભાગ મળ્યો છે, તેટલાથીજ અમે તેને ઇતર વર્ષના યોગાનુયોગ દર્શાવતા મેઘમાસાદિ અંથો કરતાં વિશેષ માનીએ છીએ. અને જે હકીકતો તે અંથકારો નથી આપી શક્યા તે આ અંથકારે આપી પોતાની કુશળતા દર્શાવી છે.

અંથકારની કુશળતા

અંથકારે આ પ્રકરણમાં એક પંચાંગ ઉપરથી બીજું પંચાંગ બનાવવાની રીતિ, અધિક માસમાં જૈન અને જૈનેતર માન્યતાનો ભેદ, દિનમાન, રાત્રિમાનનું આનયન, લગ્નસાધન, રાત્રીએ નક્ષત્ર ઉપરથી (આકાશમાં દેખાતા નક્ષત્રથી) ઇષ્ટકાલ સાધન, દિવસે છાયા ઉપરથી ઇષ્ટકાલ સાધન ઇત્યાદિ વિષયો ચર્ચ્યા છે. જે કે લગ્નસાધન, નવાંશાનયન ઇત્યાદિ બીજા મુહૂર્તિક અંથકારો વિવાહ પ્રકરણમાં પ્રસંગ આવતાં દર્શાવે છે; તેમ આ અંથકારે પણ દર્શાવ્યું છે. છતાં અહીં આ પ્રકરણમાં ભતકપદ્ધતિ અંથકારો તેમજ પંચાંગચર્યાના ગણિતના અંથકારોની જેમ પંચાંગાનયન અને ઇષ્ટકાલ સાધન ઉપર જે લખ્યું છે, તે અંથકારના જ્યોતિષ-શાસ્ત્રના વિશાળ જ્ઞાનને તેમજ કુશળતાને દર્શાવે છે.

આરંભસિદ્ધિ અને હીરકલ્પશ

જેન સમુદાયમાં વર્તમાનમાં આરંભસિદ્ધિ અંથનો સારો પ્રચાર છે આ અંથની સાથે હીરકલ્પશની સરખામણી રસપ્રદ થઈ પડશે; એમ ધારી અહીં કંઈક તેવો યત્ન કરીશું.

આરંભસિદ્ધિના કર્તા શ્રીમાન્ ઉદયપ્રભદેવસૂરિ આ અંથ-કારના પૂર્વગામી છે. શ્રીઉદયપ્રભસૂરિજીએ પાંચ વિમર્શમાં અગીઆર દ્વારમાં પોતાના અંથની રચના કરી છે. આ અંથમાં અંથકારે જેન સાધુસમાજને ઉપયોગી થવાય તે દૃષ્ટિખિંદુ રાખીને શક્ય તેટલી બધીજ ચર્ચા કરી છે. અને તેમાં શાસક તરીકે પોતે ઉભા રહ્યા છે. તેઓ તો આરંભમાંજ કહે છે:—

દૈવશ્વદીપકલિકાં વ્યવહારચર્યા-—

મારમ્ભસિદ્ધિમુદયપ્રભદેવ પતામ્ ।

શાસ્તિ ક્રમેણ સિધિવારમયોગરાશિ

ગોચર્યકાર્યગમવાસ્તુવિલગ્નમિથૈ ॥

અહીં તેઓ શિષ્યોને ન્યોતિપશાસ્ત્ર વિષયક શાસન (ઉપદેશ) કરે છે. અને તેથી શાસ્તિ ક્રિયાપદનો ઉપયોગ કર્યો છે.

અને તેથીજ આગળ જતાં સુદૂર્તો કહેતાં અમુક નક્ષત્રોમાં અમુક કાર્ય કરવું, એમ ન કહેતાં અમુક દિવસે અમુક નક્ષત્રે અમુક કાર્ય ન કરવું એમ શાસન કરે છે. બીજી વળી સાધુઓને અનુપયોગી એવું વિવાહપ્રકરણ તેઓ બહુજ સંક્ષેપમાં કહે છે, જ્યારે દેવમંદિર, આચાર્યાભિષેક ઇત્યાદિક કાર્યો જે સાધુસમાજને અવશ્ય જ્ઞાતવ્ય છે, તેના ઉપર વિસ્તાર કરે છે અર્થાત્ તેમનો અંથ તેમણે સાધુઓને, પ્રયાણ, પ્રતિષ્ઠા, આચાર્ય-અભિષેક ઇત્યાદિ વ્યવહાર કાર્યોનાં સુદૂર્તોનું જ્ઞાન કરાવવાના હેતુથી લખ્યો છે. તેમનો અંથ તેઓ જેન સાધુઓ માટેજ લખે છે, તેમ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે અંથના અંતમાં જતાં પણ તેઓ કહે છે કે:—

હતિ વક્તવ્યતા યેયં મૂપાલસ્યાભિષેચને ।

આચાર્યસ્યાભિષેકેઽપિ સા સર્વાણ્યનુવર્તતે ॥

હીરકલશમાં તેમ નથી. ઇતર જૈનેતર અંથકારોની માફક તેમણે અમુક યોગાનુયોગમાં અમુક કાર્ય કરવું તેમ જણાવ્યું છે. તેમજ જૈન સાધુસમાજને અનુપયોગી મુદ્દતો (ગર્ભાધાન મદિરાપાન, શસ્ત્રધારણ) પણ તેમણે કહ્યાં છે. એટલુંજ નહિ, પણ વિવાહ પ્રકરણને અધિકૃત કરી વિસ્તાર કર્યો છે.

અર્થાત્ આ અંથકાર ઉપર આરંભસિદ્ધિની છાપ પડી લાગતી નથી, પણ બીજા જૈનેતર અંથોના અવગાહનની વિશેષ અસર છે.

અને આથી જે વિષયોનો આરંભસિદ્ધિમાં સમાવેશ નથી, અથવા વિસ્તાર નથી, તે બધું આ અંથમાં છે. જો કે આરંભસિદ્ધિકારે તેમજ તેમના લાભ્યકારે બનતા સુધી બધાજ વિષયોનો સંનિવેશ કર્યો છે, છતાં વિસ્તાર થઈ શક્યો નથી, એટલે તે અંથમાં સામાન્ય જનસમુદાયને વિશેષની અપેક્ષા રહી જાય છે. જ્યારે આ અંથમાં તેમ બનતું નથી.

આરંભસિદ્ધિકારનું પાંડિત્ય હીરકલશકાર કરતાં વિશેષ હોય તે સ્વાભાવિકજ છે, અને તેમનું સ્થાન પણ મોટું છે. તેમનો અંથ સંસ્કૃતમાં છે. જ્યારે હીરકલશ ગુજરાતીમાં છે, એટલે તેટલા પૂરતી તે બેની સમતુલા તો નજ થઈ શકે પરંતુ હીરકલશનું જ્યોતિષશાસ્ત્રવિષયકજ્ઞાન જૈનેતર અંથોના અવગાહનથી વધેલું અને વિપુલ હતું, એમ કહેવામાં કંઈજ ખોટું નથી.

અંથકારના આધારબૂત અંથો.

અંથકારે વિષયનો વિમર્શ કરતાં ઇતર અંથકારોની અર્થા બહુજ ઓછી કરી છે કેટલીક જગ્યાએ પાઠાંતર તરીકે અથવા રીત્યંતર તરીકે કહ્યું છે. ત્યાં માલુમ પડે છે કે તે બીજાના મતની અર્થા કરે છે, પણ ત્યાં વિવાદશૈલી જોવામાં આવતી નથી તેમજ તે અંથકારનું નામ પણ આવતું નથી એટલે હીરકલશો કયા કયા અંથો નજર સમક્ષ રાખી આ અંથની રચના કરી છે, તે કહેવું દુર્ઘટ થઈ પડ્યું છે છતાં પણ શ્રીપતિલકૃત 'રત્નમાલા' તેની સમક્ષ છે, એમ કહેવામાં જરા પણ ખમચાવા જેવું નથી.

નિશિ પ્રમાણુ ઘડી આધી કરી માંહે ચઉદશ મેલી
પળો તીસે કવિ કરી ઘડી તે પણુ તેણુ ઇમિ લેલી
બાકી પણુ વીતી ઘડી લાગઈ વાર તી વાર
રત્નમાલા એ હીર કહે જાણી કરો વિચાર.

વાર પ્રકરણના આરંભમાંજ ગાથા. ૪૬-૪૭ માં અંથકાર પોતેજ વાર ક્યારે એસે તે વિષયમાં રત્નમાલાના પ્રકારને અનૂદિત ન કરતાં તદુત્પન્ન સિદ્ધ અંકને ઉપયોગમાં લઈ પોતે જે સ્થાનમાં છે, ત્યાંની વાર પ્રવૃત્તિ કહે છે અને “રત્નમાલા” કહે છે, એમ વિધાન કરે છે.

અહીં અંથકારને રત્નમાલાનું પ્રમાણ આપવાની જરૂર પડી છે. પોતે ગુજરાતની ઉત્તર સરહદ ઉપર છે એટલે ત્યાં વારપ્રવૃત્તિ ક્યારે થાય તે ગણિતથી ઠરાવી નિષ્પન્ન અંક કહે છે, એટલે જે અંકનિષ્પત્તિ થઈ તે કેવી રીતે આવી તેને માટે તેમને રત્નમાલાનો હવાલો આપવો પડ્યો છે, અહીં આરંભસિદ્ધિકાર કરતાં પણ અંથકાર પોતાની વિશેષ જ્યોતિષિક કુશલતાનો પરિચય આપે છે.

શ્રીપતિનો પ્રકાર નીચે મુજબ છે:—

વારપ્રવૃત્તિ મુનયો વદન્તિ સૂર્યોદયાદ્રાવણરાજવાન્યામ્ ।
ઉર્ધ્વ તથાધોઽપ્યપરત્ર તસ્માચ્ચરાર્ધદેશાન્તરનાડિકાભિઃ ।
ચરાર્ધદેશાન્તરયોર્વિયોગો યોગોઽથ પાનીયપલૈશ્ચ સમ્યક્
સૂર્યોદયાદુર્ધ્વમૃગે ઘનેઽધો વારપ્રવૃત્તિ મુનયો વદન્તિ ॥

અર્થાત્ લાંકા (વિષુવવૃત્તનો પ્રદેશ) માં સૂર્યોદય થાય, ત્યાંથી વારપ્રવૃત્તિ થાય, (વાર એસે) એમ મુનિયો કહે છે, અને તેથી પોતાના ઇષ્ઠસ્થાનનાં ચરાર્ધ તથા દેશાન્તરઘટિકાના યોગાન્તર તુલ્ય પલોએ સૂર્યોદયથી પહેલાં અથવા પછી પોતાના ઇષ્ઠસ્થાનમાં વાર પ્રવૃત્તિ થાય છે.

ચરસાધન કરવામાં સૂર્ય સ્પષ્ટિકરણુ તેમજ સ્વદેશીય પલલા ઉપરથી ચરખંડાદિ જ્ઞાન કરવું જરૂરી છે. અને ત્યાર બાદ ચર

આવે. આમ ચરસાધન કરવામાં ગણિતનો આશ્રય લેવો પડે છે. તેથી તેને બાબુ ઉપર મૂકી અંથકારે પોતાના સ્થાનમાં મેષારંભે (સાયન) એટલે કે શૂન્ય ચરપદ વખતે માત્ર જે દેશાંતર સંસ્કાર રહે તેને લઈ તેટલી પળો પછી પોતાના સ્થાનમાં લંકાના સૂર્યોદય પછી સૂર્યોદય થનાર હોઈ પોતાના ત્યાંના સૂર્યોદય પહેલાં લંકામાં સૂર્યોદયે વાર પ્રવૃત્તિ થએલી હોઈ ત્યાંથી વાર પ્રવૃત્તિ બતાવી છે.

અંથકાર કહે છે કે રાત્રિમાનના અર્ધમાં ૧૪૧૧ ઘડી ઉમેરો એટલે વારપ્રવૃત્તિ થશે.

હવે સાયનમેષારંભે સર્વત્ર ૩૦ ઘડીનો દિવસ અને ૩૦ ઘડીની રાત્રિ હોય છે. તે દિવસે સર્વત્ર ચરાલાવ હોય છે. એટલે કેવલ દેશાંતર તુલ્ય અંતરે લંકાથી પોતાના ઇષ્ટ સ્થાનમાં સૂર્યોદય થાય છે. અને લંકાના સૂર્યોદય વખતેજ ઉત્કળચિનીની મધ્યરેખાના દરેક નગરોમાં સમાન સૂર્યોદય રહે, આથી મધ્યરેખાથી પૂર્વના દેશોમાં પહેલાં અને પશ્ચિમના પ્રદેશમાં પછીથી સૂર્યોદય થાય

મધ્યરેખા અને સ્થાનીયરેખાના અંતરને દેશાંતર કહે છે, તેમજ મધ્યરેખાના સૂર્યોદયથી વાર પ્રવૃત્તિ થાય છે

જો ઇષ્ટ સ્થાન મધ્યરેખાથી પૂર્વમાં હોય તો સૂર્યોદય થયા પછી વાર પ્રવૃત્તિ થાય, અને પશ્ચિમમાં હોય તો સૂર્યોદય પહેલાં થાય

ત્રીસ ઘડીની રાત્રિ તથા ત્રીસ ઘડીનો દિવસ હોઈ મધ્ય રાત્રિ પછી પંદર ઘડીએ સૂર્યોદય થાય.

પરંતુ ઇષ્ટસ્થાન અને મધ્યરેખામાં સૂર્યોદય આગળ કે પાછળ થનાર હોઈ વારપ્રવૃત્તિ એટલે મધ્યરેખાના સૂર્યોદયમાં અને સ્થાનીય સૂર્યોદયમાં અંતર રહેજ. આ અંતર જેટલું હોય તેટલી પળો પંદરમાં એાછી વત્તી થાય

અમદાવાદ અને મધ્યરેખા વચ્ચે ૩૨ પલ્લોનું ગણિત સિદ્ધ અંતર છે. એટલે અમદાવાદમાં ૧૪ ઘડી ૨૮ પલ્લે વાર પ્રવૃત્તિ થાય આપણા અંથકાર ૧૪ ઘડી ૩૦ પલ્લે મધ્યરાત્રિ પછી વાર

પ્રવૃત્તિ થાય તેમ બતાવે છે, માટે તેઓ અમદાવાદના રેખાંશની બહુજ નજીકના પૂર્વ તરફના રેખાંશનો આશ્રય લે છે.

અંધકારના ઇતિરંગ્યોની રચનાનાં સ્થાનો જોતાં તેઓ તે સ્થાનના પ્રદેશનો જ ઉદ્દેશ કરી રહ્યા છે, એમ સ્કેચે સમજાય તેમ છે.

આમ ગાણિતિક કુશળતાદર્શાવી પોતે જે પ્રકારથી આ અંક-નિષ્પત્તિ કરી શક્યા છે, તે દર્શાવી દે છે. અર્થાત્ અંધકારે શ્રીપતિ ભટ્ટની “રત્નમાલા” નો આશ્રય લીધો છે, અને તેનું સારું અવ-ગાહન કર્યું છે, તે સ્પષ્ટ થાય છે. અને પ્રસ્તુત ગ્રંથ રચનામાં તેનો ઉપયોગ કર્યો છે, એ નિર્વિવાદ છે.

વાર પ્રવૃત્તિના સંબંધમાં આવું જ પ્રસિદ્ધ સુહૃત્દીપકાર મહાદેવ ભટ્ટે પણ કર્યું છે. મહાદેવભટ્ટ ભૂજ (કચ્છ) માં સંવત ૧૭૧૮ ની લગભગ થઈ ગયા છે. તેઓ કહે છે કે:—

રાત્ર્યર્ધં હ્યુતં સપાદમનુયુક્ વારપ્રવૃત્તિ તતો
હોરા સાર્ધઘટીદ્વયાદિનપતેઃ પઞ્ચસ્ય પઞ્ચસ્તથા ॥

અહીં તેઓ રાત્ર્યર્ધમાં સવાચૌદ ઘડી ઉમેરવાનું કહે છે. અર્થાત્ તેઓ મધ્યરેખાથી ૪૫ પગ જેટલા અંતરે પશ્ચિમમાં છે. ભૂજની રેખાન્તર પણ ગણિતસિદ્ધ ૪૫ છે અર્થાત્ તેઓ ભૂજમાં હતા તે સાબીત થઈ શકે છે.

મૂળ ગ્રંથ.

આ ગ્રંથ કેવડો મોટો છે, તેનું વાસ્તવિક પ્રમાણ અમારી પાસે નથી, પરંતુ અમને જે મળ્યું છે, તે ઉપરથી ગ્રંથ લગભગ ૧૦૦૦ દ્વડા (અથવા ગાથા) માં લખાયેલો છે. અહીં અમે ૬૬૦ ગાથાઓ લીધી છે, અને ત્યાંથી પછી થોડામાંજ સમાપ્તિ થઈ હશે એમ અનુમાન થાય છે. કારણ ગ્રંથકારને કહેવાનું લગ-લગ બહુજ ૬૬૦ ગાથામાં આવી જાય છે. નજીવો લાગ રહી જાય છે. જે ગ્રંથાલંકાર પહેલાં ૨૦-૨૨ ગાથામાં સમાપ્ત જાય

તેમ છે અને ત્યાર બાદ ૨૦ જેટલી ગાથાઓમાં અંથાલંકાર
માનીએ તો ૧૦૦૦ ગાથાનો અંધ સહેજે થઈ જાય છે.

પ્રત્યોધન અને ગાથાસંગ્રહ.

આ અંધની પ્રતો તૂટક મળે છે જૈનગુર્જરકવિઓના
કતાને પણ અધુરી પ્રતો મળી છે. ભાઈ ગોરધનદાસે ઘણી મહેનતે
જુદાં જુદાં સ્થળોના પરિબ્રમણને અંતે ૯૬૦ ગાથાઓનો સંગ્રહ
કરી આપ્યો છે તેમજ જે સામગ્રી મળી તે ઉપરથી તેઓ નોંધતા
ગયા છે. તેમજ પાઠાંતર પણ આપતા ગયા છે, અને અમુક
પ્રતમાં આ છે, અને અમુકમાં નથી તેવી નોંધો પણ કરી છે.
તેમની નોંધોમાંથી મહારાજશ્રી જસવિજયજીની પ્રત, હલોઈની
આચાર્ય વિજયજંબુસૂરિજીના ભંડારની પ્રત અને બાકીની પાટણની
પ્રતોનો તેઓએ ઉલ્લેખ કર્યો છે, અને તેમણે જે રીતે ગાથાઓ
(જે સ્વરૂપમાં) લખી આપી તે સ્વરૂપમાંજ અહીં રજુ કરવામાં
આવી છે એટલે ભાષાશાસ્ત્રીઓની દૃષ્ટિએ આ ભાષા વિક્રમની
સત્તરમી સદીના પ્રારંભકાળની ભાષા છે કે કેમ તે વિચારવાનું
રહે છે. પરંતુ તેમાં ગોરધનદાસને કંઈ દોષારોપણ જેવું રહેતું
નથી તેમણે તો સંગ્રહ માત્ર કર્યો તે જ ધન્યવાદ પાત્ર છે

ગોરધનદાસનું કાર્ય અને ટીકા.

ભાઈશ્રી ગોરધનદાસે ઘણી મહેનતથી આ કાર્ય કર્યું છે.
તે તો આ અંધના પ્રકાશક ભાઈ સારાભાઈ નવાળના મોઢથી
મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજીએ જે કહેલું તે સાંભળ્યું ત્યારે ખાત્રી
થઈ કે લગભગ દશ વર્ષ પર્યંત તેઓએ સંગ્રહ કરવાની પાછળ
મહેનત કરી છે

તેમણે આટલુંજ કરી રહેવા હીધું નથી. પરંતુ ત્યાર બાદ
તેઓએ ગાથાઓના અર્થ સમજી તે ઉપર ટીકા લખવાનું કામ
કર્યું છે તેઓએ યથામતિ ટીકા લખી છે. ટીકામાં તેઓએ
અંધકારની ગાથાઓને જ્યોતિર્મયૂખ, જ્યોતિઃસાર, સહદેવના
અંધમાંથી કવિતો ઈત્યાદિ દ્વારા પુષ્ટિ આપી છે. તેમજ પ્રધાન

મુહૂર્તના ઉપાંગમાં આવતાં મુહૂર્તો માટે શ્લોકો ટાંક્યા છે. ચક્રો બનાવ્યાં છે. તેમજ સાધુઓ, યતિઓ વગેરેને પૂછપરછ કરી અંથના વિષયનું સચ્ચી દ્વારા વિસ્ફોટન કર્યું છે. તેમની આ મહેનત ઉદ્દેશનીય છે. અંથની પૂર્તિ થવા માટે આવશ્યક બધુંજ કરવા તેમણે મહેનત કરી છે. મુખ્યત્વે તેમણે તેમની પ્રાંતીય પ્રભુ-લિકાનો તથા મેવાડ આદિ પ્રાંતોના જૈન જૈનેતર સમાજમાં ઉપયોગમાં લેવાતાં મુહૂર્તાદિ માટે સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. અને લોકીક શબ્દો કે જે વિદ્વાન જ્યોતિષીઓની પણ બાણ બહારના હોય છે, તે બધાનો આમાં સારામાં સારી રીતે સમાવેશ કરી એક ઉપકારક કાર્ય કર્યું છે.

મારી વાત.

ભાઈશ્રી ગોરધનદાસે પચીસ પ્રકરણોમાં આ અંથને વહેંચી નાખી પોતાની ટીકા સાથે મોટા થોકડા રૂપે તૈયાર કર્યો અને તે તેવા સ્વરૂપમાં શ્રી સારાભાઈ નવાબને છાપવા આપ્યો.

શ્રીયુત નવાબે તેની પ્રેસકોપી કરવા માંડી અને તેની પ્રસ્તાવના લખવાનું મને સોંપ્યું. સમગ્ર વસ્તુને જોઈ જતાં પ્રથમ દૃષ્ટિએજ મને લાગ્યું કે ભાઈ ગોરધનદાસના હાથે આ અંથના અંગ-પ્રત્યંગનો ગ્દાનિજનક વિચ્છેદ થઈ ગયો છે.

અને આથી તેનું પુનઃ સંપાદન કરવા શ્રીયુત સારાભાઈને કહેતાં તેમણે તે કાર્ય મનેજ સોંપ્યું, અને તેથી મેં વિષય વિમર્શનથી પ્રકરણ વાર ગાથાઓનું સંકલન કર્યું અને તે ક્રમે ગોરધનદાસની ટીકામાંથી છ પ્રકરણ સુધીની ટીકા ઉપયોગમાં લઈ ગાથાવાર ચોજી લીધી છે. આમ કરવામાં મારે ઘણી છૂટ લેવી પડી છે. અને કેટલીક જગ્યાએ તો તેમની મતલબ માત્ર ધ્યાનમાં લઈ મેં પોતેજ ટીકા લખી લીધી છે.

આમ હોવા છતાં કેટલીક જગ્યાએ ગોરધનદાસની ટીકા ગાથાઓના અર્થને સ્પષ્ટ ન કરતી હોઈ મેં ભાવાર્થ પણ લખ્યો છે. તેમજ ટીપ્પણીમાં ટીકામાં દર્શાવેલા શ્લોકોનું સ્પષ્ટિકરણ કર્યું.

છે. અને વિસંવાદી વિષયો ઉપર નિશ્ચયાત્મક ટીપ્પણીઓ કરી છે.

અંતકારની અંતારંભની બીજી ગાથાને ખ્યાલમાં રાખી તે મુજબ સાત પ્રકરણોની મેંજ યોજના કરી છે, અને વિવાહ, યાત્રા, વાસ્તુ ઇત્યાદિને મુદ્દૂર્ત પ્રકરણમાં અવાંતર પ્રકરણ તરીકે યોજ્યાં છે.

સાતમા જોગપ્રકરણ ઉપર ગોરધનદાસની ટીકા નિર્મર્શક લાગવાથી તે છોડી દઈ મેં પોતેજ વિવેચન કર્યું છે.

આમ આ અંથ બને તેટલો શુદ્ધ, સ્પષ્ટ અને સુંદર બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. મને કેટલી સફળતા મળી છે, તે તો સંપાદન-કલાના વિદ્વાનો અને આ વિષય (જ્યોતિષ) ના નિષ્ણાતો નક્કી કરશે.

આ અંથનો ઉપયોગ કરનારા વર્ગને થોડી ઘણી પણ સહાય થાય, તેમજ અંતકારની કૃતિનું અંગવિચ્છેદન ન થતાં તે સર્વાંગ સુંદર રહે એટલીજ મેં અભિલાષા રાખી છે, અને ભગવાનની કૃપાથી તેમ બન્યું છે, એમ માફ માનવું છે પછી તો તેની ઇચ્છા !

માગશ્વર વદ ૭ શનિવાર

સંવત ૨૦૦૪

મણિયાશાની ખડકો, ખાડીઆ

અમદાવાદ

} હિન્મતરામ મહારાંકર બાની.

ૐ હ્રીં શ્રીં પાર્વનાથાય નમઃ

શ્રી હીરકલશ

તિથિ પ્રકરણ ૧

સહગુરુ સામિ શ્રી સરસતિ સુમરી સુવચનસાર
જોઈશના દૂહા કહીશ બાલબોધ હિતકાર ૧

તિથિ વાર નક્ષત્ર ગ્રહ રાશિ મુદ્રરત જોગ
એ 'સાતે દારણુ' જ્યોતિષધ કહિસું સંક્ષેપધ જોગ ૨

જ્યોતિષશાસ્ત્રના નામથી જે શાસ્ત્રનું ઘોતન થાય છે, તે શાસ્ત્રના ત્રણ મુખ્ય અને બીજા ઘણા અવાન્તર હોય છે. ત્રણ મુખ્ય વિભાગો (૧) સિદ્ધાન્ત (૨) સંહિતા અને (૩) હોરા એ નામે જોળખાય છે. આ વિભાગોને રક્ધ કહેવામાં આવે છે. અને એટલા માટે ત્રિસ્કંધ જ્યોતિષશાસ્ત્ર એમ કહેવાનો રીવાજ છે.

જે ગ્રંથને લઈ આ વિવરણ લખાય છે, તે સંહિતા રક્ધના મુદ્દર્ત વિભાગનો ગ્રંથ છે. અને સામાન્ય રીતે જ્યોતિષશાસ્ત્રનું પ્રથમ પગથીયું આ મુદ્દર્તસ્કંધ છે, જેથી તેનો આરંભ સામાન્ય પરિજ્ઞાપાથી લઈ કરવામાં આવે છે.

સંપૂર્ણ જ્યોતિષશાસ્ત્રના એક ઉદાહરણ રૂપે પંચાંગ નામથી એક પુસ્તક જ્યોતિષીઓ તરફથી હરવર્ષે બહાર પડે છે. આ પંચાંગમાં માસ, પક્ષ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ, કરણ ઇત્યાદિ તેમજ અમુક અમુક દિવસોના પ્રાતઃકાલિક અથવા મિશ્રમાન કાલિક સ્વપ્ન ક્ષો, ગ્રહોનાં રાશિ પરિવર્તન, વક્ર, ઉદય, અસ્તના સમય, સૂર્ય-ચંદ્રનાં ગ્રહણ ઇત્યાદિનું સ્પષ્ટિકરણ કરેલું હોય છે.

પંચાંગ એટલે પાંચ અંગ તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ અને કરણ એ મુખ્ય પાંચ અંગોને લઈ તેને પંચાંગ કહે છે. કેટલીક

વખત તેને ટીપણું એમ પણ કહે છે. ટીપણું કહેવામાં ટીપ કરવી અર્થાત નોંધ કરવી, એ સામાન્ય શબ્દાર્થ ઉપરથી તિથિવાર ઇત્યાદિની જેમાં નોંધ હોય તે ટીપણું એમ રૂઢ થઈ ગયું છે. હાલમાં બીજી નોંધોને ટીપણું કહેતા નથી, ખાલી ટીપણું કહે છે. પરંતુ પંચાંગનો ટીપણું શબ્દ રૂઢ થઈ ગયો છે.

પ્રથમના સમયમાં (તેમજ હાલમાં પણ મારવાડ ઇત્યાદિ કેટલાક પ્રદેશોમાં) જોશીઓ હાથે લખેલાં ટીપણાં વાપરતા. પરંતુ હાલમાં તે છપાએલાં મળે છે. હાથે લખતા ત્યારે પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણે એક કાગળને બીજે ચોઢી મોઢું ઓળીયું કરતા. પરંતુ હાલમાં છાપખાનાની સવડને લઈ ચોપડીના આકારમાં પંચાંગો છપાય છે. છતાં કેટલાક વિભાગોમાં હજી પણ હાથે લખેલાં પંચાંગોને વધુ માનની દૃષ્ટિએ જુએ છે. આ રીવાજ જૈન યતિઓમાં દેલવાડા (મેવાડ) વગેરે ગામોમાં હજી ચાલુ છે.

પંચાંગનાં પાંચ અંગોનું એક બીજા સાથે સિશ્રજી થવાથી કેટલાક વિશિષ્ટ યોગો જાને છે, અને તે ઉપરથી અમુક નિયમો મુંજબ વિશિષ્ટ દિવસ નિશ્ચિત કાર્ય માટે શોધી કાઢે છે, તેને સુહર્વ કહે છે. માન્યતા એવી છે કે આ પ્રમાણે જે જુદા જુદા યોગો છે; તે યોગોમાં જુદાં જુદાં કાર્યો કરવાથી લાભ અથવા નુકશાન થાય છે.

આ પાંચે અંગો કઈ કઈ દિશામાં પોતાનો અધિકાર ધરાવે છે, તેની સમજૂતી આપતાં સહદેવ જોશી કહે છે કે:—

વાર વાયવ્યે તિથિ ઉત્તરે, નક્ષત્ર દક્ષિણે જાંણ;
યોગ આવે પૂરવ થકી, કરણ આકાશ વખાણ.
સહદેવ જોશી હામ કહે, એહ પંચાંગ પ્રમાણ. ૧

વારનું મહત્વ વાયવ્ય ખૂણામાં, તિથિનું ઉત્તર પૂર્વમાં, નક્ષત્રનું દક્ષિણ પશ્ચિમમાં, યોગનું પૂર્વાદિ ચારે દિશાઓમાં, અને

કરણનું આકાશ માર્ગે સર્વ દિશાઓમાં પ્રબલતાપણું હોવું જોઈએ.

એક વર્ષના બાર મહીના-માસ હોય છે. કાર્તિક આદિ મહીનાઓનાં નામ-

(૧) કાર્તિક, કાતિ, કતિ અને કારતક. (૨) માર્ગશીર, મિગસર, માર્ગ, મૃગશીર્ષ અને માગશર. (૩) પૌષ, પુસ અને પોસ. (૪) માઘ, રહા અને માહ. (૫) ફાલ્ગુણ, ફગુણ અને ફાગણ. (૬) ચૈત્ર, ચેત, ચેત્ર અને ચૈત્ર. (૭) વૈશાખ, વઈસાખ અને વૈશાખ. (૮) જ્યેષ્ઠ, જ્યેષ્ઠ, જ્યેષ્ઠ અને જેઠ. (૯) અસાઢ, આસાઢ અને આસાડ. (૧૦) સરાવણ અને શ્રાવણ. (૧૧) ભાદ્રવો, ભાદ્રપદ અને ભાદરવો. (૧૨) આશ્વિન, અશ્વિન, આસોજ, આસુ અને આસો. એમ જુદા જુદા પ્રાંતોમાં નામના ઉચ્ચાર કરે છે.

બાર માસનાં સંસ્કૃત અને દેશી પર્યાય વાચક નામ.

(૧) ચૈત્ર=ચેત, ચૈત્રિક અને મધુ. (૨) વૈશાખ=માઘવ, રાઘ અને વૈસાખ. (૩) જ્યેષ્ઠ=જેઠ, જ્યેષ્ઠ અને તપન. (૪) આષાઢ=શુચિ, અસાઢ અને અહાડ. (૫) શ્રાવણ=નભ, શ્રાવણિક, સાવન. (૬) ભાદ્રપદ=પૌષ્ઠપદ, ભાદ્ર, ભાદોં, ભાદવ અને નભસ્ય. (૭) આશ્વિન=ઈષ, અશ્વયુજ, કવાર અને કુંઆર. (૮) કાર્તિક=કાર્તિકિક, બાહુલ, કાતિક અને ઊજર્જ. (૯) માર્ગશીર્ષ=મગશિર, મિગસિર, અગ્રહણ, અગહન, માર્ગ, આગ્રહાયનિક, સહસ અને નાસારી. (૧૦) પૌષ=સહસ્ય, પૂસ અને તૈષ. (૧૧) માઘ=તપ, માહ. (૧૨) ફાલ્ગુન=ફાલ્ગુનિક અને તપસ્ય. જ્યોતિષસાર નામના ગ્રંથના આધારે દરેક માસનાં તથા તે તે માસના સૂર્યનાં નામો-

ગુજરાતી નામ	સંસ્કૃત નામ	સૂર્યનાં નામ
ચૈત્ર	મધુ:	વેદાંગ
વૈશાખ	માઘવ:	ભાનુ
જેઠ	શુક્ર:	ઉદ્ધ

આપાદ	શુચિ:	રવિ
આવણુ	નભ:	ગભસ્તિ
બાહરવો	નભસ્થ:	યમ
આસો	ઈષ:	સુવર્ણરેતા-હિરણ્યરેતા
કાર્તિક	ઉર્જ:	દિવાકર
માગશર	સહ:	મિત્ર
પોષ	સહસ્થ:	વિષ્ણુ
માહ	તપ:	અરુણ
ફાગણ	તપસ્થ:	સૂર્ય*
	પશુ	

દરેક માસમાં જે પક્ષ હોય છે. શુક્લપક્ષ અને કૃષ્ણપક્ષ. શુક્લપક્ષ એટલે અજવાળીયું, અને કૃષ્ણપક્ષ એટલે અંધારીયું. પખવાડીયું. સામાન્ય રીતે પખવાડીયાના પંદર દિવસ ગણાય છે. પરંતુ તિથિના વધવા તથા ઘટવાથી કેટલીક વખત ચૌદ અથવા સોલ દિવસનું પણ પખવાડીયું હોય છે, અને કોઈક વખતે તેર દિવસનું પખવાડીયું હોય છે, અને જે વર્ષમાં તેર દિવસનું પખવાડીયું હોય છે તે વર્ષ ભયંકર ગણાય છે. x

* ઐતોહ્ય પ્રકાશમાં (હેમપ્રભાસુરિકૃત) દરેક મહીનાના અધિપતિ મહો બતાવ્યા છે. જેમકે આપાદનો સૂર્ય, આવણનો શુક્ર, બાહરવાનો ચંદ્ર, આસો તથા કાર્તિકનો બુધ, માગશર અને પોષનો ગુરુ, મહા તથા ફાગણનો શનિ, ચૈત્ર તથા વૈશાખનો અધિપતિ રાહુ છે, તેમજ જેઠનો અધિપતિ મંગળ થાય છે.

હિમ્મતશમ.
x પખવાડીયામાં જે તિથિ ધટે તો તેર દિવસનું પખવાડીયું થાય. જ્યારે સૂર્યની ગતિ ધીમી અને ચંદ્રની ગતિ વધારે હોય ત્યારે આમ બને છે, અને આવું કોઈક વખત બનતું હોવાથી મહાભારતમાં અનિષ્ટસૂચક બતાવેો ગણાવતાં જિઞ્મશ્ચે તેર દિવસના પક્ષને પણ અનિષ્ટસૂચક ગણાવ્યું છે. જ્યોતિષમાં તે વિશ્વવસ નામથી પ્રખ્યાત છે. અને તેને શુભ કાર્યોમાં વર્જ્ય માન્યું છે સહિતા જ્યોતિષમાં તેર દિવસના પક્ષને દુર્ભિક્ષકરક ગણાવેલું છે, તેથી તેને ભયંકર માનવામાં આવે છે. પણ તેનો અર્થ ખલું- ભયંકર અથવા અતિઉત્પાતકારક એવો થતો નથી. — હિમ્મતશમ.

અજવાળીયા પખવાડીયામાં ચંદ્ર સંધ્યાકાળથીજ દેખાય છે, અને ચૌદશ તથા પૂનમ સિવાય પાછલી રાતે કે સવાર પડતાં દેખાતો નથી; જ્યારે અંધારીયા પખવાડીયામાં સંધ્યાકાળે ચંદ્ર આકાશમાં દેખાતો નથી, પરંતુ સવારમાં પશ્ચિમ દિશામાં તથા મધ્ય આકાશમાં કે પૂર્વ દિશામાં દેખાય છે; અને તિથિઓ પ્રમાણે આધી પાછો પણ દેખાય છે. અજવાળીયા પખવાડીયાની છેલ્લી તિથિ પૂનમ ગણાય છે, અને અંધારીયા પખવાડીયાની છેલ્લી તિથિ અમાવાસ્યા ગણાય છે.

અત્યારે છાપેલા ટોપણમાં અથવા પંચાંગમાં અમાસની તિથિના બદલે ૩૦ નો આંક છાપવામાં આવે છે, પરંતુ પ્રાચીન દસ્તાવેજો અથવા કાગળો વગેરેમાં અમાસની તિથિના બદલે ૦)) આ પ્રમાણે નિશાની કરેલી મળી આવે છે.

પક્ષ એટલે પખવાડીયાનાં પચાસવાચક નામો.

કૃષ્ણપક્ષ=વદિ, અસિત, તમ, બહુલ, મેચક, અંધારો અને અંધેરો.

શુકલપક્ષ=સુદિ, નિસદ, વલર્ક, ધવલ, સિત, સ્વેત, ઉજ્જ-આલા, ઉજ્જવલ, ચાંદયણો અને ચાંદણો.+

તિથિ.

પડવો=એકમ, પ્રતિપદા. બીજ=દ્વિતીયા. ત્રીજ=તૃતીયા. ચોથ=ચતુર્થી. પાંચમ=પંચમી. છઠ=ષષ્ઠી. સાતમ=સપ્તમી. આઠમ=અષ્ટમી. નોમ=નવમી. દશમ=દશમી. અગીઆરશ=એકાદશી. બારશ=દ્વાદશી. તેરશ=ત્રયોદશી, વિશ્વ. ચૌદશ=ચતુર્દશી અને ભૂન. પૂનમ=પૂર્ણિમા અને પૌર્ણિમાસી. અમાસ=અમાવાસ્યા, અમા, દર્શ.

વાર.

રવિ=સૂર્ય, સુરજ, ભાનુ, ભાણ, ચર્ક, આદિત્ય, દિવાપતિ અને દિનાધિપ.

સોમ=ચંદ્ર, ઈંદુ, શશી, શશીચર અને રાત્રિપતિ.

+ ભાઈ ગોવિંદનાસે પ્રાંતીય હિચારણાને દર્શાવતાં શુદ્ધ અશુદ્ધ સંસ્કૃત ગુજરાતી અપભ્રંશ વગેરે નામોને જુદાં જુદાં નામ તરીકે મણાવ્યાં છે.

—હિમતરામ.

મંગળ=સોમ, ભૂમિપુત્ર, ભૂમ, બૂ, ક્ષિતિજ, ભૂમિજ, લોમિ-
પુત્ર, કુજ અને આર.

બુધ=સૌમ્ય, શશિસુત, ચંદ્રપુત્ર અને સ.

ગુરુ=દેવપતિ, દેવાધિપતિ, બૃહસ્પતિ, સુરગુરુ, દેવગુરુ,
જીવ અને ઇન્દ્રિય.

શુક્ર=શુક્લર, દાનવપતિ, દાનવગુરુ, અસુરગુરુ, કવિ અને
કવીન્દ્ર.

શનિ=મંદ, સૂર્યપુત્ર, પંચુ, શનિશર, છનછર અને શનિશ્વર.

ઉપર પ્રમાણે સાત ગ્રહોનાં જુદાં જુદાં નામ છે. સાત ગ્રહો
ઉપરથી સાત વારનાં નામ પડેલાં હોઈ કેટલીક વખત ગ્રહોનાં
બીજાં નામોથી પણ વારનો ઉદ્દેશ કરાય છે. જેમકે:-

રવિવાર=ઈતવાર, આઈતવાર ઇત્યાદિ સૂર્યવાચી સઘળાં
નામ, આ સિવાય સૂર્યનાં ૬-૧૨ ને હજાર નામો સ્તોત્રો, કવચો
અને સ્તુતિઓમાં મળી આવે છે.

સોમવાર=ચંદ્રવાર, ચંદ્રવાર વગેરે, ચંદ્રનાં ૨૮ નામો છે.

મંગલવાર=અંગારક, લોહિતાંગ ઇત્યાદિ મંગલવાચી નામો,
સ્તોત્રમાં ૨૧ નામો છે.

બુધવાર=ચંદ્રસુત, ચંદ્રજ, જાતજ, રૌહિણ્ય, વિહુ, વિદિય
વગેરે. સ્તોત્રમાં ૨૫ નામો છે.

ગુરુવાર=બૃહસ્પતિ, આંગિરસ, સુરાચાર્ય, ગીષ્પતિ,
ધિષણુ, વાયસ્પતિ. સ્તોત્રમાં ૨૫ નામો છે.

શુક્રવાર=કાવ્ય, દૈત્યગુરુ, દૈત્યપતિ, ઉશ્વના, ભાર્ગવ, દૈત્યરાજ,
આદિદેવ, ગુરુચિત્ર, શિખંડિન, ઇન્દ્રિય, સ્તોત્રમાં ૨૧ નામો છે.

શનિવાર=મંદચાલ, છાયાસુત, સૌરિ, રવિનંદન, આર્કિ,
મંદગ્રહ, સ્તોત્રમાં ૧૦ નામો છે.

આ પ્રમાણે સાત વારનાં જુદાં જુદાં નામો છે,

નવગ્રહ.

નવગ્રહ પૈકી ૧ રવિ. ૨ સોમ, ૩ મંગળ, ૪ બુધ, ૫ ગુરુ,

૬ શુક્ર અને ૭ શનિ. આ સાત ગ્રહોનાં જુદાં જુદાં નામો ઉપર વારમાં આવી ગયા છે. બાકીના બીજા બે ગ્રહોનાં નામો આ પ્રમાણે છે.

રાહુ=શિખી. સિંહિકાસુત, અર્ધકાંચ. રાહુનાં રપ નામો છે.

કેટુ=મહાવીર્ય, ચંદ્રાદિત્યવિમર્દન, સિંહિકાગર્ભ. કેટુનાં પણ રપ નામો છે.

ગ્રહોની શુભ અને પાપસંજ્ઞા.

આ નવગ્રહો પૈકી સોમ, બુધ, શુક્ર અને શુક્ર એ ચાર ગ્રહો સૌમ્ય (શુભ) ગણાય છે, અને રવિ, મંગલ અને શનિ એ ત્રણ ગ્રહો ક્રૂર (અશુભ) ગણાય છે; છતાં સીમંતાદિના મુહૂર્તમાં રવિ-મંગલ મંગલકારી ગણાય છે. રાહુ અને કેટુ આ બંને ગ્રહો પાપ ગ્રહો કહેવાય છે.

નક્ષત્ર

બધાં મળી ૨૭ નક્ષત્રો છે અને તેમનાં નામો નીચે મુજબ છે.

અશ્વિનિ ૧, બરણી ૨, કૃતિકા ૩, રોહિણી ૪, મૃગશીર્ષ ૫, આર્દ્રા ૬, પુનર્વસુ ૭ પુષ્ય ૮ આશ્લેષા ૯ મઘા ૧૦ પૂર્વાશ્લેષુની (પૂ. ક્ષા) ૧૧ ઉત્તરાશ્લેષુની (ઉ. ક્ષા) ૧૨ હસ્ત ૧૩ ચિત્રા ૧૪ સ્વાતિ ૧૫ વિશાખા ૧૬ અનુરાધા ૧૭ જ્યેષ્ઠા ૧૮ મૂળ ૧૯ પૂર્વાષાઠા (પૂ. ખા) ૨૦ ઉત્તરાષાઠા (ઉ. ખા) ૨૧ શ્રવણ ૨૨ ધનિષ્ઠા ૨૩ શતભિષા ૨૪ પૂર્વાભાદ્રપદ (પૂ. ભા) ૨૫, ઉત્તરાભાદ્રપદ (ઉ. ભા) ૨૬ તથા રેવતિ ૨૭.

મળે ક્રેકાણે અભિજિત-અભિચિત અને અભિચ નામનું નક્ષત્ર પણ ગણતાં ૨૮ નક્ષત્રોની ગણતરી હોય છે, અને આ નક્ષત્ર ૨૮ નક્ષત્રો પૈકીનું ૨૨ મું નક્ષત્ર છે.

અભિજિત નક્ષત્રની સમજણ.

બધાં નક્ષત્રો ૬૦ ઘડીનાં હોય છે, પરંતુ જ્યારે અભિજિત નક્ષત્ર ગણવું હોય ત્યારે ઉત્તરાષાઠાનો ચોથો પાયો (એટલે ૪૬ થી ૬૦ ઘડીનો ચોથો પાયો) એટલે ઉત્તરાષાઠાની છેલ્લી ૧૫

ઘડી અને શ્રવણની પહેલી ચાર ઘડીઓ મળી કુલ ૧૬ ઘડીઓનું અભિજીત નક્ષત્ર ગણાય છે* આ પ્રમાણે ઉત્તરાષાઢા ૪૫ ઘડીનું અને શ્રવણ ૫૬ ઘડીનું ગણાય છે અને બાકીનાં બીજાં બધાં નક્ષત્રો ૬૦ ઘડીનાં ગણાય છે. દરેક નક્ષત્રનાં ૪ ચરણપાદપાયા હોય છે. ૬૦ ઘડીવાળાં દરેક નક્ષત્રોના દરેક પાયાની ૧૫ ઘડીઓ ગણાય છે, પરંતુ ૨૧ મા ઉત્તરાષાઢાની ૪૫ ઘડીઓ જ બાકી રહેવાથી આ નક્ષત્રના દરેક પાયામાં ૧૧ ઘડી અને ૧૫ પક્ષો ગણાય છે. બાવીસમા શ્રવણ નક્ષત્રની ૫૬ ઘડીના હિસાબે ૧૪ ઘડીનો એક પાયો ગણાય છે. (કેટલીક વખત ૧૩ ઘડી અને ૪૫ પક્ષનો એક પાયો ગણાય છે.) આ બંને નક્ષત્રોની વચ્ચેમાં આવેલા અભિજીત નક્ષત્રની કુલ ૧૬ ઘડીઓના ચાર પાયા તેમાં એક પાયામાં ૪ ઘડી અને ૪૫ પક્ષ ગણાય છે. (પાકાંતરે ૨૦ ઘડીના હિસાબે પાંચ ઘડી સંપૂર્ણનો પાયો ગણાય છે.)

આ ગણતરી અવકલક ચક્રમાં તથા જન્મેલા જાળકર્તુ નામ પાડવામાં તથા જ્યાં ૨૮ નક્ષત્રો લેવાતાં હોય, અને તેની રાશિઓ કરવી હોય, તથા ઘડી પક્ષોનાં મુકૂર્તો કાઢવાં હોય, ત્યારે ઉપયોગમાં લેવાય છે.

જ્યારે અભિજીત નક્ષત્રને ગણતરીમાં લેવું હોય, ત્યારે શ્રવણ નક્ષત્રની સંખ્યા ૨૩ મી ગણવી અને તે પછીનાં ૪ નક્ષત્રોનાં નામોમાં પણ એકએક સંખ્યા વધારવાથી કુલ ૨૮ નક્ષત્રો માય છે. અભિજીત નક્ષત્ર અશ્વિનીથી ૨૨ મું થાય છે, અને તેને ઉત્તરાષાઢા પછી અને શ્રવણના પહેલાં ગણવાનું છે.

યોગ.

યોગ સત્તાવીશ છે. તેમનાં નામ અનુક્રમે વિષ્ણુલ, પ્રીતિ, આયુષ્યમાન, સૌભાગ્ય, શોભન, અતિગંડ, સુકર્મા, ધૃતિ, શૂલ,

* પાકાંતરે શ્રવણની પહેલી પાંચ ઘડીઓ મળી કુલ ૨૦ ઘડીનું અભિજીત નક્ષત્ર ગણાય છે, પરંતુ બહુમત ૧૬ ઘડીનો હોવાથી, દીકાકારે પણ ૧૬ ઘડીનું જ અભિજીત નક્ષત્ર ગણતરીમાં લીધેલું છે.

—સારાભાઈ નવાબ.

ગંડ, વૃદ્ધિ, ધ્રુવ, બ્યાધાત, હર્ષણ, વજ્ર, સિદ્ધિ, બ્યતિપાત, વરીયાન, પરિધ, શિવ, સિદ્ધ, સાધ્ય, શુભ, શુકલ, પ્રદા, એન્દ અને વૈધૃતિ એમ છે.

તિથિ, નક્ષત્રો તથા યોગો એ દરેક સાઠ સાઠ ઘડીનાં મણાય છે. પરંતુ તેમની વૃદ્ધિ અને હ્રાસ થાય છે. અર્થાત્ તે કેટલીક વખત સાઠથી વધારે અને ઓછા પણ હોય છે. તિથિ ઘણું ખરું વૃદ્ધિ પામી પાંસઠ ઘડીની અને હ્રાસ પામી ચોપન ઘડીની થાય છે. (આ નિયમમાં હવે અપવાદ છે) અને નક્ષત્ર તથા યોગોનું હ્રાસ-વૃદ્ધિનું પ્રમાણ તેનાથી પણ વધારે છે. બ્યારે સાઠ ઘડી કન્તાં તિથ્યાદિ વધે છે, ત્યારે વૃદ્ધિ તિથિ, વૃદ્ધિ નક્ષત્ર તથા વૃદ્ધિ યોગ આવે છે, અને ઘટે છે, ત્યારે તેને ક્ષયતિથિ ઇત્યાદિ કહે છે. પંચાંગમાં કેટલીક વખત તિથિ એ વખત લખેલી હોય છે, ત્યાં બીજી વખત લખાએલી તિથિ વૃદ્ધિ થવાથી લખેલી હોય છે. આવીજ રીતે જે સાઠ ઘડીથી ઓછી હોય છે, તે ક્ષય પામેલી હોઈ લખાએલી નથી હોતી. યોગ તથા નક્ષત્રનું પણ એમજ સમજી લેવાનું છે.

કરણ.

કરણ એટલે તિથિનું અર્ધ, સામાન્ય રીતે તિથિનું અર્ધ એટલે ત્રીસ ઘડીનું કરણ થાય. પંચાંગમાં સૂર્યોદય વખતે જે તિથ્યાદિ હોય તે લખાય છે. આથી કરણોનો ક્રમ એકાંતરે આવે છે. શુકલ અને કૃષ્ણ પક્ષના ભેદથી અમુક તિથિના પૂર્વાર્ધમાં કયું અને ઉત્તરાર્ધમાં કયું કરણ આવે તે નીચેના કોષ્ટક ઉપરથી સમજાશે.

શુકલ પક્ષ

કૃષ્ણ પક્ષ

તિ.	પૂર્વાર્ધ	ઉત્તરાર્ધ	તિ.	પૂર્વાર્ધ	ઉત્તરાર્ધ	તિ.	પૂર્વાર્ધ	ઉત્તરાર્ધ	તિ.	પૂર્વાર્ધ	ઉત્તરાર્ધ
૧	કિંસ્તુર્ભ	મુવ	૬	માત્રવ	કોલવ	૧	મલ	કોલવ	૬	તૈતિલ	મગ
૨	મલ	કોલવ	૭	તૈતિલ	ગર	૨	તૈતિલ	ગર	૭	વણિજ	વિષ્ટિ
૩	તૈતિલ	ગર	૮	વણિજ	મિષ્ટિ	૩	વણિજ	વિષ્ટિ	૮	મવ	મલ
૪	વણિજ	વિષ્ટિ	૯	મવ	મલ	૪	મલ	માલ	૯	કોલવ	તૈતિલ
૫	મવ	માલ	૧૦	કોલવ	તૈતિલ	૫	કોલવ	તૈતિલ	૧૦	ગર	વણિજ
૬	કોલવ	તૈતિલ	૧૧	ગર	વણિજ	૬	ગર	વણિજ	૧૧	વિષ્ટિ	શકુનિ
૭	ગર	વણિજ	૧૨	વિષ્ટિ	મવ	૭	વિષ્ટિ	મવ	૧૨	અવુષ્પ	નાગ
૮	વિષ્ટિ	મવ				૮	માત્રવ	કોલવ			

અંધકારે આ પંચાંગનાં મુખ્ય પાંચ અંગો તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ, કરણ ઇત્યાદિ ઉપર વિવેચન કરી સમજાવે આપી છે. અહીં તેમનું સામાન્ય જ્ઞાન દર્શાવ્યું છે. જેથી સમજવામાં સરળતા પડશે.

તિથિઓની સંજ્ઞા

- પદિવા છઠ અગ્યારસી નંદા નામ કહાઈ
બીયા સાતમી બારસી ભદ્રા નામ સુણઈ ૩
તૃતીયા અઠમી તેરસી જયા કહાવે નામ
ચિત્તા ચોથ ને નવમી ચઉદશ ત્રીજે ઠામ ૪
પાંચમ દશમ પૂર્ણિમા નામે ૧ પૂર્ણિ રપાંચ
ચોમ કહિયા હીરે તિહાં જિહાં એ નામ ૩ સુસાંચ ૫

તિથિઓની સંજ્ઞાના જે અર્થ થાય છે, તે પ્રમાણે તેમનું જ્ઞાન પણ હોય છે. શાસ્ત્રમાં તિથિનું મહત્ત્વ ઘણું બતાવ્યું છે, અને તેની પ્રસંશા કરતાં ત્યાં સુધી કહી દેવામાં આવ્યું છે, કે તિથિ શુદ્ધ હોય તો સર્વ શુદ્ધ બાણવું. જેમકે તિથિ સુદ્ધી સર્વ સુખં મળિયા વિવુદાઈ જોઈસિય (જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૧) અર્થાત્ તિથિશુદ્ધિનું મહત્ત્વ છે. અંધકાર સર્વ પ્રથમ તિથિપ્રકરણ કહે છે.

અંધકારને કહેવાની મતલબ કોણકો દ્વારા વધુ સ્પષ્ટ સમજાશે.

નંદાતિથિ

૧-૬-૧૧	નંદા	શુભ આનંદકારી
૨-૭-૧૨	ભદ્રા	કષ્ટબાણકારી
૩-૮-૧૩	જયા	વિજયકારી
૪-૯-૧૪	ચિત્તા	શૂન્ય કરનારી
૫-૧૦-૧૫	પૂર્ણ	પરિપૂર્ણ કરનારી

૧ પુના ૨ પંચ ૩ સુસાંચ

શુદ્ધ તિથિ

રિક્તા છટ્ઠિ અમાવસી અકૃમી બારસી દગ્ધ

ગણત્રહ કૂર ધટતિ વધતિ^૧ તથા અવર તિથિ કહી શુદ્ધ. ૬

રિક્તા એટલે ૪-૯-૧૪ તથા છઠ્ઠ, આઠમ, બારસ, અમાસ દગ્ધસંસક તિથિ, ગણત્રક તિથિ, કૂર તિથિ તથા ક્ષય અને વૃદ્ધિ તિથિ સિવાયની બીજી તિથિઓ શુદ્ધ ગણાય છે.

(સૂર્ય) દગ્ધતિથિ

ધન મીન સંક્રાંતિ બિહુ^૧ વહતી લીને બીજ
 વૃષભકુંભ સંક્રાંતિ મહી^૨ ચૌથી તિથિ ધન બીજ ૭
 મેષ કરક છટ્ટી નિરખ કન્યા મિથુને અહિ
 વૃશ્ચિક સિંહ છાણુ^૩ વહે દશમી^૪ દાખ એકઠી ૮
 મકર સૂરજ વસે તત્ર બારસી નિષેઘ
 હીર કહે એ દગ્ધાતિથિ મહુરત ધાત એ વેધ ૯

(ચંદ્ર) દગ્ધતિથિ

શશીહર દગ્ધ! આઠતિથિ કુંભ ધને શશી બીય
 મેષ ૭ મિથુને ચોથ તિથિ વરને જાણી સદીય ૧૦
 દુલ સિંહે છટ્ટી તથા સત્તમિ અતિ સિંહ
 મીન ૯ મકર કનકૃમી વૃષભ^{૧૦} કરક દશમીય ૧૧
 મુલ વસહાં ઇંબારસી મિથુન ધન અતિ કન
 હાર કહઈ તિથિ બારસી જે વરજઈ તે ધન ૧૨

દગ્ધ તિથિના બે લેહ હોય છે. સૂર્યદગ્ધા અને ચંદ્રદગ્ધા. અમાંથી ચંદ્રદગ્ધાનો ઉલ્લેખ જવડેજ મળે છે. જ્યારે સૂર્યદગ્ધા પ્રસિદ્ધ છે. અને તે વ્યવર્થ ગણાય છે. દગ્ધાતિથિ બંને પક્ષની સમજવી

૧ વસિષ્ઠ અવરતિથિ શુદ્ધ. ૨ વસહ ૩ અહિ ૪ દાખેકઠી ૫ મુલોમકરે સૂરિજ ૬ ધાતઈ વધ. ૭ મિથુનકાકા અહિયો ૮ કુંભ મકર મુલ સિંહ છટ્ટી તથા સત્તમિ અક્ષતીય. ૯ કરક ૧૦ વસહ.

સૂર્યદગ્ધા તિથિ

ચંદ્રદગ્ધા તિથિ

તિથિ	સંક્રાંતિ	તિથિ	ચંદ્રની રાશિ
૨	ધન — મીન	૨	કુમ્ભ — ધન
૪	વૃષ — કુંભ	૪	મેષ — મિથુન
૬	મેષ — કર્ક	૬	તુલા — સિંહ
૮	કન્યા — મિથુન	૮	મીન — મકર
૧૦	વૃશ્ચિક — સિંહ	૧૦	વૃષભ — કર્ક
૧૨	મકર — તુલા	૧૨	કન્યા — વૃશ્ચિક

હીરકલશકારના મતમાં ચંદ્રદગ્ધા તિથિ આઠ છે. તેઓ સાતમ અને વૃશ્ચિક કે સિંહનો ચંદ્ર હોય તો તેને દગ્ધ ગણે છે. તેમજ તુલા અને વૃષભમાં અગીઆરસ દગ્ધ ગણે છે. વળી આઠમમાં કન્યાનો ચંદ્ર તથા બારસમાં મિથુન અને ધનનો ચંદ્ર પણ ગણે છે. આવું વિધાન બીજા ગ્રંથોમાં મળતું નથી.

કૂરતિથિ

મેષે રવિ પડિવા તજહુ બીજ વસહ સંક્રાંતિ
 ૧ તીજ મિથુન ચંદ્રિયિ કરક સિંહ છઠી દુઃખકાંતિ ૧૩

સત્તમી કન્યા પરિહરે તુલ અકુમો પરિહાર
 ૨ વૃશ્ચિક નવમી ધનદગ્ધારસી બારસિમકર નિવાર ૧૪

કુંભ તજઈ તેરસો મીનઈ ચંદ્રિસિ ટાલિ
 હીર કલક એ કૂર તિથિ વરજઈ મહૂરત કાલ ૧૫

ધન્યમી દશમી પુનમ ચંદ્ર ચંદ્ર ભાગ કમેણુ
 મેષ થકી હીયો મીન લગી પનર પનર ઘડીએણુ ૧૬

અદાન્તિ	મેષ	વૃષભ	મિથુન	કર્ક	સિંહ	કન્યા
તિથિ	૧	૨	૩	૪	૬	૭
પૂર્ણા ભાગ	પાંચમ પહેલો	પાંચમ બીજો	પાંચમ ત્રીજો	પાંચમ ચોથો	દશમ પહેલો	દશમ બીજો

દુષ્ટા	વૃશ્ચિક	ધન	મકર	કુંભ	મીન
૮	૯	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
દશમ ત્રીજો	દશમ ચોથો	પુનમ પહેલો	પુનમ બીજો	પુનમ ત્રીજો	પુનમ ચોથો

વૃદ્ધિતિથિ

એકજ તિથિ ત્રિહુ વારને ફરસઈ તે સહુ કનજ
વરએ તે તિથિ હીર કહિ વધતી તિથિનો કનજ ૧૭

ક્ષયતિથિ

અવમ કહી જઈ વધતી તિથિ જે તિથિ ત્રિહુ ઇગવાર
ફરસઈ તે તણ હીર કહિ મ કરસિ અવર વિચાર ૧૮

વાર સાઠ વહીનો હોય છે. તેથી જ્યારે તિથિ સાઠ વહીથી
વધારે હોય ત્યારે તે જો ત્રણ વારને સ્પર્શ કરે તો તેની વૃદ્ધિ
સંજ્ઞા લાગુ પડે અને તે શુભ કાર્યમાં ત્યાજ્ય છે.

તેવીજ રીતે એક તિથિ સાઠ વહીથી ઓછી થઈ એવી રીતે
આવે કે એકજ વારમાં ત્રણ તિથિઓ આવી જાય. ત્યારે વચલી
તિથિ કે જે આદિમાં કે અંતમાં સૂર્યોદયનો સ્પર્શ નથી કરતી
તે ક્ષય સંજ્ઞક થાય છે. ક્ષયને અવમ પણ કહે છે. આ તિથિ
સદા વર્જ્ય ગણાય છે.

ગલગ્રહ તિથિ

અઉથિ પહિત્રે પ્રહરલમિ ગલગ્રહ દોષ વિહાય
સત્તમિ અઠમિ નઈ નવમી ઉભય ધડી દુખ થાય. ૧૬
તેરસી આદિ ચ્યાર તિથિ આધે વીચઈ જાણુ
એક ધડી ગલગ્રહ ગ્રહી વરજી સવિ કામ ૨૦
હીર કહૈ ગલગ્રહ ક્ષીર મમણુ વિવાહ
વાણિજ વિધા દીખ મત વરજ્યો શિવ મુખ થાય. ૨૧

ગલગ્રહ તિથિઓમાં શુભકર્મો ન કરવાં એમ જણાવેલું છે.

ગલગ્રહ તિથિ કઈ છે, તે સંબંધમાં જણાવેલું છે કે:—

કૃષ્ણવક્ષે ચતુર્થીતિ સપ્તમ્યાદિદિનત્રયમ્ ।

ત્રયોદશીચતુષ્કં ચ અષ્ટાવેશે ગલગ્રહાઃ ॥

અર્થાત-કૃષ્ણપક્ષની ચોથ, બંને પક્ષની સાતમ, આઠમ, નોમ એમ ત્રણ દિવસ તથા બંને પક્ષની તેરસથી ચાર દિવસ એમ આઠ તિથિઓ ગલગ્રહ સંસ્રક છે. આ ગલગ્રહ તિથિઓનો વિદ્યારંભ, જનોઈ, ક્ષીર એ શુભ કાર્યોમાં ત્યાગ કહેલો છે.

અંધકારે ગલગ્રહમાં અપવાદ જણાવેલો છે. અને અમુક પ્રહર ત્યાગ કરી બાકીની આખી તિથિ શુદ્ધ ગણી છે. અંધકારના મત મુજબ નીચેના કોષ્ટક પ્રમાણે ગલગ્રહનું ત્યાગપત્ર છે.

તિથિ	૪	૭	૮	૯	૧૩	૧૪	૩૦	૧
ત્યાગ્ય	પ્રથમ							
પ્રહર	પ્રહર	પહેલા બે ધડી	"	"	અંધની એક ધડી	"	"	"
	પરત							

સામાન્ય રીતે જનોઈ ઇત્યાદિમાં તો સંપૂર્ણ ગલગ્રહ તિથિઓ ત્યાગ કરવાનો રીવાજ છે.

માસ પરત્વે શૂન્ય તિથિઓ

માસ બંને પક્ષની તિથિઓ ગણતરુ તિથિઓમાં તજવાની થયેલો.

ચેત્ર	૮-૯
વૈશાખ	૧૨
જેઠ	શુક્ર ૧૩ વદ ૧૪
આષાઢ	” ૭ ” ૬
શ્રાવણ	૨-૩
ભાદરવો	૧-૨
આસો	૧૦-૧૧
કારતક	શુક્ર ૧૪. વદ ૫
માગશર	૭-૮
પોષ	૪-૫
મહા	શુક્ર ૬ વદ ૫
ફાગણ	શુક્ર ૩ વદ ૪

સુ- તિથિ	વ- તિથિ	પહોર	ઘડી
૪	૪	૧	૨
૭	૭	૧	૨
૮	૮	૧	૨
૯	૯	૧	૨

અજવાળીયા પખવાડીયાની ૧૩, ૧૪ તથા પૂર્ણિમાના અને અંધારીયા પખવાડીયાની એકમના બીજા પહોરની બચલી એક ઘડી એટલે કુલ ચારે દીવસની એકએક ઘડી તજવી જોઈએ.

બારે માસની શૂન્ય (નિષેધ) તિથિઓ ઉપર પ્રમાણે જાણવી. વળી નીચે જણાવેલી તિથિના દિવસે નીચે જણાવેલાં નક્ષત્ર હોય તો તે પણ તજવાં જોઈએ, એટલેકે તે દિવસે તે નક્ષત્રમાં કોઈ પણ શુભ કાર્યની શરૂઆત કરવી નહિ, એમ જ્યોતિષ શાસ્ત્રીઓનો મત છે.

—સુદૂર્ત ચિંતામણિ.

નિંદ્ય તિથિનક્ષત્રનો ચોગ.

આષાઢ વદિ, પોષ સુદી અને માઘ સુદી એકમને ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય વૈશાખ વદિ, કાર્તિક સુદી અને માગશર સુદી બીજને અનુરાધા નક્ષત્ર હોય. જેઠ વદિ, અસાઢ વદિ શ્રાવણ સુદી, તથા વદ, માગશર સુદી, પોષ સુદી, માઘ વદ, ફાગણ સુદી તથા વદ ત્રીજને ત્રણે ઉત્તરા નક્ષત્ર હોય. અસાઢ સુદી, માગશર વદ અને

પોષ વદ પાંચમને મધ્યા નક્ષત્ર હોય. ચૈત્ર સુદી, ભાદરવા વદ, આસો વદ અને ફાગણ સુદી છઠને રોહિણી નક્ષત્ર હોય. અસાડ સુદી, પોષ વદ અને શ્રાવણ સુદી સાતમને હસ્ત નક્ષત્ર હોય. જેઠ વદ, માગશર સુદી અને પોષ વદ આઠમે પૂર્વાભાદ્ર પદ નક્ષત્ર હોય. અસાડ વદ, માહ સુદી અને શ્રાવણ વદ નોમને કૃત્તિકા નક્ષત્ર હોય અસાડ વદ, શ્રાવણ વદ, પોષ સુદી અને માહ સુદી અગીયારસને રોહિણી નક્ષત્ર હોય. ચૈત્ર સુદી, શ્રાવણ વદ, ભાદરવા વદ અને ફાગણ સુદી બારસને અશ્વિના નક્ષત્ર હોય. વૈશાખ સુદી, જેઠ સુદી અને કારતક વદ તેરથને સ્વાતિ નક્ષત્ર હોય. આ તિથિ યુક્ત નક્ષત્રો હોય તો શુભ કાર્યમાં નિર્દિત છે. ઉપરનાં તિથિ નક્ષત્રો અમુક માસ, પક્ષમાંજ હોય છે. પરંતુ અધિક માસ ગયો હોય કે આવતો હોય અથવા તિથિ નક્ષત્રનો વધઘટ આગળ પાછળ તથા પાસે પાસે થવાનો સંભવ હોવાથી ઉપરનું સ્પષ્ટી-કરણ કર્યું છે.

પાંચ પર્વ.

કૃષ્ણ પક્ષની આઠમ, ચૌદશ, અમાસ, પૂર્ણિમા અને સૂર્ય-સંક્રાંતિ જેસે તે દિવસ આ પાંચે દિવસો પૂણ્યકારક પર્વણીના હોવાથી એ પણ સુદુર્તમાં નિર્દિત છે.

સર્વ કાર્યને વિષે શુભાશુભ તિથિ.

શુકલાંતે પ્રતિપદા શ્રષ્ઠા,^૧ દ્વિતીયા કાર્યસાધિની ।

તૃતીયા ક્ષેમમારોગ્યં, ચતુર્થી^૨ કલહાગમમ્ ॥ ૧ ॥

પંચમી ચ શ્રિયો નિત્યં, ષષ્ઠી ચ કલહપ્રિયા ।

અત્રપાન સમાયુક્તા, સપ્તમી સુખદાયિકા ॥ ૨ ॥

અષ્ટમી વ્યાધિ બહુલા, નવમી મરણં મુખં ।

દશમી ચ જયો નિત્યં, એકાદશી હિરણ્યદા ॥ ૩ ॥

દ્વાદશી પ્રાણ સંદેહો, સર્વ સિદ્ધા ત્રયોદશી ।

શુક્લાવા યદિ વા કૃષ્ણા, વર્જનીયા ચતુર્દશી ॥ ૪ ॥

૧ પૂનમ પછીની પડવે ઉત્તમ અણવી.

પૂર્ણિમા ચ અમાવાસ્યાં, પ્રસ્થાનં નૈવ કારયેત્ ।

અમાવાસ્યા ન ગંતવ્યં, યદિ કાર્યં શતં ભવેત્ ॥ ૫ ॥

નિષિદ્ધ તિથિઓમાં પરિહાર.

જ્યોતિર્મયૂષ્મ નામના ગ્રંથમાં અશુભ તિથિઓમાં નીચેની ઘડીઓ છોડી દેવાનું જણાવેલું છે. જાને પક્ષની નિષિદ્ધ તિથિઓ ૪-૬-૮-૯-૧૨ અને ૧૪ અંધારીયા પખવાડીયાની તેરસ ચૌદશ, અમાસ અને અજવાળીયા પખવાડીયાની સુદી એકમ સુધી બધી તિથિઓ નિષિદ્ધ તિથિ જાણવી.

ઉપર ગણાવેલી નિષિદ્ધ તિથિઓની અનુક્રમે ૮-૯-૧૪-૨૫-૧૦ અને ૫ ઘડીઓ ત્યાજ્ય છે.

ગમનાગમનમાં સરળા ફળવાળી તિથિઓ તથા દિશાઓ.

ત્રીયા તેરશી સારિખી, ચૌદશી ગ્રાધી માંહે;
પંચમ પૂનમ અમાવસી, ગમનાગમન વિવાહે. ૧

પૂરવ અગનિ એક સમ, નૈરૂત દક્ષણ જાંણ;
પશ્ચિમ વાયવ એક સમ, ઉત્તર સમ ઇશાન. ૨

આ પ્રમાણે તિથિ ગમનાગમન ફલ જાણવું.

કરણ લાવવાની રીત.

વરતમાન તિથિ હીજે દૂણી કિસને સમો સમ શુકલઈ ઉણી
બાકી તિથિ તે સાતે હરણું હીર કહઈ તે શેષે કરણું ૨૨
કિસનપખે ગિણીયઈ કરણું તિથિ બિમણી કરી જાંણ
સાતઈ લામ દીજતાં વધતો કરણ વખાંણ ૨૩
કિસન રચણ ચઉદશ શકુન માસવ અઉપહ નામ
સુદિ પડિવા કિસ્તુદન બવ વહેં સદાએ માગ ૨૪
તિથિ બિમણી કરી સેત પખે લેહ્યાંહિ એક ટાલિ
બાકી સાતે લામ લે વધતો કરણ નિહાલિ ૨૫

ચરકરણ

સહુ કરણ ધગદસ કહ્યાં ચર સત્તઠ ચિર ચાર
 ઉભય કરણ અહ નિશિ વહધં તેહનો સુણો વિચાર ૨૬
 ખવ ખાલવ કૌલવ કરણ તૈતલ ગરાં વણિજ
 વિષ્ટિ કહી જે સત્તમેા એ ચર સદા મિણીજ ૨૭

કરણ શું છે ? તે શરૂઆતમાં કહેવાઈ ગયું છે. અહીં કરણ લાવવાની સામાન્ય રીતિ કહી છે. એક તિથિમાં એ કરણ રહે, માટે શુકલ પક્ષની એકમથી જેટલામી તિથિ હોય તેને ખમણી કરી એક ખાદ કરી સાતનો ભાગ આપવાથી શેષ રહે તેટલાસું શુકલ પક્ષમાં કરણ થાય. વદમાં એક એછા કર્યા વગર સાતે ભાગ આપવાથી શેષ રહે તે કરણ થાય છે.

વદ ચૌદશના ઉત્તરાર્ધમાં શકુનિ, અમાસના પૂર્વાર્ધમાં ચતુષ્પદ ઉત્તરાર્ધમાં નાગ અને શુકલપ્રતિપદના પૂર્વાર્ધમાં કિસ્તુદ્ધ નામનું કરણ રહે છે. આ ચાર કરણ સ્થિર છે. જ્યારે ખવ, ખાલવ, કૌલવ, તૈતલ, ગર, વણિજ અને વિષ્ટિ એ ચરકરણ છે.

ચાર સ્થિર અને સાત ચર મળી કુલ અગીઆર કરણ હોય છે.

કરણ પરત્વે કાર્ય

કૃષ્ણ ચતુર્દશી અરધથી શકુનિ ચતુષ્પદ નામ
 પડવે દિન કિસ્તુદ્ધ રહે એ કરણ ચિર માન ૨૮
 ગેહારલે ખવ કરણ પ્રલ ક્રિયા કરે ખાલે
 મિત્ર કલત્રાં કૌલવે તૈતલ હય ગય ફાલે ૨૯
 ગર કરણે કરસણ કરે વણિજે વાંણીજ હોઈ
 ભદ્રાએ હણીએ વૈરીયાં શકુનિ ઔષધ જોઈ ૩૦
 શાંતિ કર્મ ચતુષ્પદ ફલે નાગે સોહાગ કહાઈ
 મંમલ કીજે દિસતુધને કહે હીર વિગતાઈ ૩૧

કયા કામમાં કયું કરણ લઈ શકાશે તે બતાવ્યું છે. ગાથા ૩૦ માં જે “શકુનિ ઔષધ જોઈ” એમ કહ્યું છે, તે અંથકારનો મત છે. તેમજ ગાથા ૩૧ માં ચતુષ્પદ કરણમાં શાંતિકર્મ, નાગમાં સોહાગ અને કિંસ્તુધનમાં મંગલકર્મ કહ્યાં છે, તે શુક્ત આસો વદ ૧૪ તથા દિવાળી અને બેસતા વર્ષ પુરતાં છે અન્યત્ર ચૌદશ અમાસ આદિ તિથિઓ નિષિદ્ધ હોઈ તેમાંજ શકુનિ આદિ કરણો આવતાં હોઈ શાંતિકર્મ ઇત્યાદિ ન થઈ શકે.

ભદ્રા ક્યારે આવે?

સુદિ આઠમી પૂનિમ ધૂરેહિ ચોથ અગ્યારસ અંતિ
વદિ સત્તમિ ધુરિ ચૌદશી ત્રીજઈ દશમ ભદ્રંતિ ૩૨

ભદ્રા પરિહાર

રચણી ભદ્રા દિન વહઈ દિન ભદ્રા વહઈ રાત
તે મત વરજો હીર કહઈ ક્રીજઈ સગલી વાત ૩૩

ભદ્રાનાં નામ

ભોમ વાર ભદ્રા વહે પુન્યવતી રવિ જાંણી
શનિવારઈ વિષ્ટિ અવરઈ હીર કહે કલ્યાણી ૩૪

ભદ્રામાં કાર્ય

વાદ કરણ વૈરી હરણ વૈદ બુલાવણ કાજ
ભય પૂરીયઈ ભૂપતિ મીલણ ભદ્રા લીજઈ સાજ ૩૫

ભદ્રાનો સપિણી વૃશ્ચિકો લેદ

સિત પખે સપિણી જાણીઈ વિંછણીઈ તમ પખખી
પાંચ ઘડી સાપિણી મુખઈ વિંછણી પુંછડી રખખી ૩૬

ભદ્રા વાસ

ભદ્રા ત્રીસ ઘડી સખહી આઠ ઘડી સુરમાજ
સોજ ઘડી મહીયલ વસે પદ ઘટિકા પાતાલ ૩૭
ત્રિભુવને ભદ્રા ફલ રહ્યો સરમઈ ફલ સુખકાર
પાતાલઈ ધન આણહી માનવ ફલ મૃતકાર ૩૮

મેષાં વૃષાં કરકાં મકર જાંઘ્યાં રાશી ચંદ્ર
તો કલ્યાણી સરગે વહઈ આપે અધિક આણુંદ ૩૯
કન્યા મિથુન તુલાં ધનાં રાશીયે વસે પિયાલ
કલ્યાણી બહતી કહે સંપદ કરઈ નિહાલ ૪૦
સિંહ મીન વૃશ્ચિક ઘટાં ચંદ્ર રહ્યો તે રાશી
તો નરક્ષેત્ર કલ્યાણીયાં બહતી કરેઈ ઉદાસી ૪૧
ભદ્રાચે જે કામ કરઈ તેહ પ્રમાણુ ન થાઈ
વિષ્ટિ મુખેઈ જે કામ હુવઈ તો તે મહા દુઃખદાઈ ૪૨

સાતમું કરણુ વિષ્ટિ છે. તેને ભદ્રા પણ કહે છે. અને તેનો આવવાનો કેમ નીચે મુજબ છે.

પક્ષ	શુકલ	શુકલ	શુકલ	શુકલ	કૃષ્ણ	કૃષ્ણ	કૃષ્ણ	કૃષ્ણ
તિથિ	૪	૮	૧૧	૧૫	૩	૭	૧૦	૧૪
સમય	રાત્રે	દિવસે	રાત્રે	દિવસે	રાત્રે	દિવસે	રાત્રે	દિવસે

અહીં રાત્રી તેમજ દિવસનો અર્થ પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ એવો છે પરંતુ જે તિથિ સૂર્યોદયથી લઈ બીજા સૂર્યોદય પર્યંત હોય તો ભદ્રાનો આગળ જણાવેલો પરિહાર થઈ શકે નહિ, તેમજ તિથિ કંઈ સૂર્યોદયથી જ શરૂ થતી નથી. એટલે રાત્રી દિવસ એમ જે ભેદ પાડેલો છે, તે સાર્થક થાય છે.

જે દિવસની ભદ્રા દિવસે અને રાત્રીની ભદ્રા રાત્રે આવે તો જ તેનો દોષ છે. બાકી દોષ લાગતો નથી.

કરણોના સ્વામી નીચે મુજબ છે.

અંગ	આલવ	કૌસવ	તૈતિલ	ગર	વણિજ	વિષ્ટિ	શકુનિ	ચતુષ્પદ	નાગ	કિંસ્તુક
ઈંદ્ર	ઈંદ્ર	રવિ	અર્યમા	પૃથ્વી	લક્ષ્મી	શક્તિ	કલિ	નંદીશ્વર	સર્પ	વાયુ

વિષ્ટિ વિના ખવાદેષુ કરણેષુ દશબ્ધિ ।
 ચતુર્વર્ગાશ્રિતાઃ સર્વાઃ કરણીયાઃ શુભા ક્રિયાઃ ॥ ૧ ॥
 દિવા ભદ્રા યદ્વા રાત્રી રાત્રીભદ્રા દિવા યદ્દિ ।
 ન તત્ર ભદ્રા દોષઃ સ્યાત્ સર્વ કર્માણિ સાધયેત્ ॥ ૨ ॥
 સૌમ્યે સર્વેચ કલ્યાણી શનો વિષ્ટિ તથૈવચ ।
 રવૌ પુણ્યવતી પ્રોક્તા ભીમે ભદ્રા પ્રકીર્તિતા ॥ ૩ ॥

ભદ્રાનો ગમનમાં નિષેધ

વિષ્ટ્યાંચ દારણે રોદ્રે યૌવે ગચ્છતિ માનવઃ ।
 ગતસ્થાગમનં નાસ્તિ નદી નામિવ સાગરે ॥ ૧ ॥

ભદ્રા ક્યે ઠકાણે લેવાથી એષ્ટ

યુદ્ધે ભૂપતિ દર્શને ભય વને ઘાતેચ પાતે હતે ।
 વૈદસ્યાગમને જલ પ્રતરણે શત્રોસ્તથોચ્ચાટને ॥
 સિદ્ધાષ્ટ્રે ખરમાહિષૌ ગજમૃગૌ અશ્વેગૃહે પાતને ।
 સ્ત્રીસેવા રતુ મજ્જનેષુ શકટે ભદ્રા સદા ગૃહ્યતે ॥ ૧ ॥

ભદ્રા પુરુષ વિચાર

દિવસસ્થાત્રમે અર્ધે રાત્રી અર્ધે દ્વિતીય કે ।

સદા ત્રિંશત્ ઘટી મધ્યે પુરુષે ત્રિણિ શુભાવહા ॥ ૨ ॥

જોઈસસારે ગાથા ૨૦૩-૪ પછી અજવાળીયામાં આદિની

૧ ઘડી અને અંધારીયામાં અંતની ૩ ઘડી તજવી એમ કહ્યું છે. એનું કારણ સાપણી, વિંછણી ભદ્રા હોય છે, તે સમજવું. જેવી રીતે અજવાળીયામાં સર્પણો અને અંધારીયામાં વિંછણી છે, તેવી રીતે દિવસની ભદ્રા સર્પિણી અને રાત્રિની વિંછણી સમજવી.

શુકલપદ્મે સર્પિણી ભદ્રા અંગ વિલાભ ફલ ચક્રં

અંજ	મુખ	કંઠ	છાતી	પેટ	કુંખ	પુંજ
ફલ	હાનિ	મૃત્યુ	દારિદ્ર્ય	ઉન્નતતા	નાશ	જય
ઘટિત્યાગ	૫	૧	૧૧	૪	૬	૩

કૃષ્ણપદ્મે વિંછણી ભદ્રા અંગ વિભાગ ફેલ અંક

અંગ	પુરુષ	કુખ	પેટ	છાતી	કંઠ	મુખ
ફેલ	મૃત્યુ	હાનિ	દરિદ્રતા	ઉન્નતતા	નાશ	જય
ધટિત્યાગ	૫	૧	૧૧	૪	૬	૩

સંમુખી ભદ્રાનો વિચાર

પુન્વે ચવદિતિ પદમં અકૃમિ અગ્નેય ણીય પુહરમ્મિ ।
 દબ્બણિ સત્તમિ તિ પુહર પુન્નિમ ને રધય ચઉપુહરં ॥
 અત્થમિણે ચઉત્થી પણ્ણ દસમી સહ પુહર વાઇ કૂણ્ણાએ ।
 ઉત્તરિ સગ એગારિસિ તીયા ઇસાણ્ણ અકૃમયં ॥
 કિસિણિ તિયા અગ્ગીહિ સત્તમી નેરધય દસમિ વાએહિ ।
 ઇસાણ્ણે ચવદિસિયં ભદ્દા હવઇ દૂણ્ણ મુહં ॥
 મુકલ ચઉત્થી દબ્બણિ અકૃમિ પચ્છિમિ ઇગારસી ઉત્તરે ।
 પુન્નિમ પુન્વદિસેહિ હવએ ભદ્દા મુહં તિજયં ॥

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૨૦૯-૨૧૨

અંથાન્તરમાં:—

કૃષ્ણપદ્મે તૃતીયાયાં મુખમાગ્નેય ગોચરે ।
 સપ્તમ્યાં નૈરૂતે વિદ્યાત્ દશમો વાયવ્ય ગોચરે ॥ ૧ ॥
 ચતુર્દશ્યાં ભવેત્તસ્યાં મુખં ઇશાન મેવ ચ ।
 ચતુર્થ્યાં શુકલપદ્મેતુ વિષ્ટિવક્ત્રંતુ દક્ષિણે ॥ ૨ ॥
 અષ્ટમ્યાં પશ્ચિમે વિદ્યાત્ એકાદશ્યાં તથોત્તરે ।
 પૂર્ણિમા પૂર્વતો જ્ઞેયા વિષ્ટિ મુખંતુ વર્જયેત્ ॥ ૩ ॥
 કૃષ્ણ તૃતીયા પશ્ચિમાર્ધે પૂર્વાર્ધે ચ સપ્તમી ।
 પશ્ચિમાર્ધે દશમીજ્ઞેયા પૂર્વાર્ધે ચ ચતુર્દશી ॥ ૪ ॥
 શુકલે ચતુર્થી પશ્ચિાર્ધે અષ્ટમી પૂર્વતસ્તથા ।
 પશ્ચિાર્ધેત્વેકાદશ્યાં પૂર્વાર્ધે શ્વેવ પૂર્ણિમા ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ—વદ ૧૪ ના પહેલા પહોરમાં પૂર્વ દિશાએ, સુદી આઠમના બીજા પહોરે અગ્નિખૂણામાં, વદ સાતમના ત્રીજા પહોરે દક્ષિણ દિશામાં, પૂર્ણિમાના દિવસે ચોથા પહોરે નૈઋત્ય ખૂણામાં, સુદી ૪ ના પાંચમા પહોરે પશ્ચિમ દિશામાં, વદ ૧૦ ના છઠા પહોરે વાયવ્ય ખૂણામાં, સુદી ૧૧ ના સાતમા પહોરે ઉત્તર દિશામાં અને વદ ૩ ના આઠમા પહોરે ઇશાન ખૂણામાં ભદ્રા સંસ્મૃતી છે, અને તે પ્રયાણાદિ કાર્યોમાં વર્જનીય છે.

વદી ૪ ના દિવસે અગ્નિખૂણામાં, સાતમે નૈઋત્ય ખૂણામાં, દશમે વાયવ્ય ખૂણામાં અને ચૌદશે ઇશાન ખૂણામાં ભદ્રાનું મુખ હોય છે. અજવાળી ૪ ને દિવસે દક્ષિણ દિશામાં, આઠમે પશ્ચિમ દિશામાં, અગિયારમે ઉત્તર દિશામાં અને પૂર્ણિમાના દિવસે પૂર્વ દિશામાં ભદ્રાનું મુખ હોય છે. અને તે પ્રયાણાદિમાં વર્જનીય છે. ૨૧૧, ૨૧૨.

૪-૫ શ્લોકમાં પશ્ચિમાર્ધેનો અર્થ રાત્રે અને પૂર્વાર્ધેનો અર્થ દિવસે સમજવાનો છે.

ભદ્રાનું મુખ પક્ષ તિથિએ દિશા વિદિશામાં

ઇશાને સન્મુખી વદિ ૧૪ દિવસે પૂર્વાર્ધે	પૂર્વે સન્મુખી પૂનમે દિને પૂર્વાર્ધે	અગ્નિમાં સન્મુખી વદિ ૩ રાત્રે પશ્ચિમાર્ધે
ઉત્તરે સન્મુખી સુદિ ૧૧ રાત્રે પશ્ચિમાર્ધે	પ્રયાણે સન્મુખી ભદ્રા વર્જવી	દક્ષિણે સન્મુખી સુદિ ૪ રાત્રે પશ્ચિમાર્ધે
વાયવ્યે સન્મુખી વદિ ૧૦ મે રાત્રે પશ્ચિમાર્ધે	પશ્ચિમે સન્મુખી સુદિ ૮ મે દિને પૂર્વાર્ધે	નૈઋત્યે સન્મુખી વદિ ૭ મે દિને પૂર્વાર્ધે

રક્ષાબંધે રતુસ્નાને કાર્તિકયાં ચ રજોત્સવે ।

દેવીપૂજાસુ સર્વાસુ વિષ્ટિદોષો ન વિદ્યતે ॥ ૧ ॥

અર્થાત્-બળેવે રાખડી બાંધતાં, રજસ્વલા સ્ત્રીને સ્નાન કરતી વખતે, કાળી ચૌદશના દિવસે તથા હોળી પૂજન વખતે અને નવરાત્રિમાં દેવીની પૂજા વખતે ભદ્રાનો દોષ લાગતો નથી.

કરણીની સુતાં બેઠાં ઊભાં વગેરે સંજ્ઞા

સુખતસ્ય સંક્રમો નાગે તૈતલે ચ ચતુષ્પદે ।

ગરે વિષ્ટયાં વિનિષ્ઠશ્ચ વણિજે બાલવે બવે ॥

ઉર્ધ્વસ્થિતસ્ય કિંસ્તુધને શકુનો કૌલવે ભવેત ।

કનિષ્ઠ મધ્યેષ્ઠ સક્લ્લા ધાન્યાર્ધાવિષ્ટિષુ ક્રમાત ॥ ૧ ॥

તૈતલ, નાગ અને ચતુષ્પદ આ ત્રણ સૂતાં છે. કિંસ્તુધન, કૌલવ અને શકુનિ આ ત્રણ ઊભાં છે તથા ગર, વણિજ, વિષ્ટિ, બવ અને બાલવ આ પાંચ કરણુ બેઠાં છે. આ કરણોનો ઉપયોગ સંક્રાન્તિના ક્ષણમાં છે. તેમજ કેટલાંક કાર્યોમાં પણ છે. જેમકે:—

સુતાં સરોવર ખણાવીયે, બેઠાં વસાવીયે ગામ;

ઊભાં કટક ચલાવીએ, કરણુ એહ પ્રમાણુ. ૧

તલાવ સરોવર ખોદાવતાં સુતાં કરણોનો યોગ જોઈએ, ગામ વગેરેનાં વસવાટ માટે બેઠાં કરણોનો યોગ જોઈએ અને યુદ્ધ માટે લશ્કર વગેરે સોકલવા માટે ઊભાં કરણોનો યોગ જોઈએ, વળી બાર મહિનાની સંક્રાન્તિઓ બેસે તે પણ કરણોમાં બેસતી હોવાથી વસ્તુઓના તેજમંદી ભાવો જાણવા માટે પણ કરણોનો ઉપયોગ થાય છે જેમકે:—

શીયાળે સુતી લલી બેઠી વર્ષા કાળ;

ઉનાળે ઊભી લલી જોશો ખરું નિહાળ.

ઈતિ શ્રી હીરકલ્પશ જૈન જ્યોતિષ ગ્રંથે

તિથિ પ્રકરણુ સમાપ્ત :

વાર પ્રકરણ ૨

વાર સંજ્ઞા

રવિ શશી મંગલ બુધ ગુરુ શુક્ર શનિશ્વર વાર

કૂર ત્રિણ રવિ ભૂમ શનિ અવર સૌમ્ય સુવિચાર ૪૩

ન વાર દોષાઃ પ્રભવંતિ રાત્રો વિશેષતો ભોમ શનિશ્વરાર્કે ।

અંધો યથા ભર્તરિ માનુનીનાં કટાક્ષબાણો વિદ્વદા ભવંતિ ॥

જેવી રીતે સ્ત્રીનાં કટાક્ષબાણો અંધ પતિ પાસે નિષ્ફલ નીવડે છે,
તેવી જ રીતે રાત્રિમાં વારનો દોષ લાગતો નથી અને વિશેષ
કરીને મંગલ, શની અને રવીવારે રાત્રિએ વારનો દોષ લાગતો નથી.

વાર પરત્વે કાર્ય

શનિ થાપન રવિ નૃપમિલણ જ્ઞાન બુધ યુદ્ધ ભોમ

ગમને શુક્ર વિવાહ ગુરુ કામ સહુચે સૌમ્ય ૪૪

શનિ સુતો પરિહરિ કરો મંગલ ભુગતો બાણ

સોમાં શુક્રાં સુરગુરાં હાલત મ કરો કાણ ૪૫

સંયો કીજે વાર બુધ થાવર કીજે ગેહ

ગામાંતરિ શુક્રર્થ કરો રદ્ધિ વૃદ્ધિ હોય દેહ ૪૬

વાર પ્રવૃત્તિ

નિશિ પ્રમાણ ઘડી આધી કરી માંહિ ચઉદઈ મેલી

પક્ષઈ ત્રીસઠવિ કરી ઘડી તે પિણ નિસદ્દિન મેલી

પાઠાંતર-

પળો તીસે ઠવિ કરી ઘડી તે પણ તેમ ઇમ ભેલી ૪૭

ઉદ્ઘાટે ચોત્સવે જીવઃ સૂર્યો ભૂપાલ દર્શને ।

સંગ્રામે ધરણીપુત્રો વિદ્યાભ્યાસે બુધો બલી ॥

યાત્રાયાં ભાર્ગવઃ પ્રોક્તો દીક્ષાયાં ચ શનિશ્વર :

ચંદ્રમા સર્વ કાર્યેષુ પ્રશસ્તો ગૃહ્યતો બુધૈઃ ॥

અયાણુમાં શુક્ર બલવાન, વિદ્યાભ્યાસમાં બુધ બલવાન, રાજ

આદિની મુલાકાતમાં રવિ બલવાન, વિવાહમાં શુરૂ બલવાન,
દીક્ષામાં શની બલવાન, યુદ્ધમાં મંગલ બલવાન અને સર્વ કાર્યમાં
ચંદ્ર બલવાન ભેવો ભેઈએ.

બાકી પણ વીતી ઘડી લાગઈ વાર તી વાર
રતનમાલ એ હીર કહિ જાણી કરો વિચાર ૪૮

સંક્રાન્તિ પશ્ચિમે વારના આરંભનો ભેદ

મીન મેષ અલિ કુંભ રવિ વરતે સંધ્યા વાર
તુલ ધન વૃષ કરકે વૃશ્ચિકે રચણિ મધ્ય વિચાર ૪૯

મિથુન મકર કન્યા હરિ સૂરિજ ઉગઈ તે વાર
સંક્રાન્ત્યાંસુ હીર કહે દીજ કારિજ સાર ૫૦

સંક્રાન્તિમાં વાર બદલવાનો નિયમ

કુંભ, કરક વૃષ સિંહ ચિહ્ન પ્રહ સંક્રમે લાણુ;
મેષ મિથુન તુલ વૃશ્ચિકે સંક્રમણ કરે મધ્યાન.
મીન મકર કન્યા ધને સંધ્યા સંક્રમણ હોઈ;
વાર સંક્રમણ ઈસી પરે હુવે ભેતીષ લાખ્યો ભેઈ.

કુંભ, કરક, વૃષલ અને સિંહ=પ્રભાત સમયે
મેષ, મિથુન, તુલા અને વૃશ્ચિક=મધ્યાહ્ન સમયે
મીન, મકર, કન્યા અને ધન=સંધ્યા સમયે

અજ અલિ ઘટ મીને ભાસ્કરેડ્ડત પ્રયાતે ।

વૃષ ધન કુલીરાખ્યે ચાર્ધ રાત્રી તુલાયામ્ ॥

મિથુન મકર સિંહ કન્યકાયાં પ્રભાતે ।

ઈતિ વિધિ ગણનીયો વાસરઃ સંક્રમેષુ ॥

શુભકર વાર

નિજ રાસેં નીજે છઠ્ઠો દશમે અનઈ ઇગ્યાર
જે ગ્રહ હૂવે સો વાર તિણઈ કામ કીયઈ સુખકાર ૫૧

૧ વરઈ તે ૨ વહતિ ૩ સુર ૪ લહિ

સ્વવારાહગણનીયાસ્તા રવિ શુક્ર બુધેદવઃ ।

શનિ જીવ કુમ્ભઃસેયા હોરાઃસ્તાવારતઃ ક્રમાત્ ॥

ચંદ્રજ ગુરુ શુક્રાણાં હોરાઃ સર્વાર્થસિદ્ધિદાઃ ।

રવિ ભોમાર્કપુત્રાણાં કૂરા હોરા ન શોભનાઃ ॥ ૧ ॥

ચંદ્ર, બુધ, ગુરુ અને શુક્રની હોરા સર્વાર્થસિદ્ધિ કરે, અને બીજી હોરા કૂર છે તે સારી નહિ, જે દિવસે જે વાર હોય તેની હોરા પહેલી ગણવી અને પછી છઠ્ઠા વારની બીજી એમ બધી હોરા છઠ્ઠા છઠ્ઠા વારની ગણવી.

હોરાનાં નામ અને ક્રમ

વાય ૧ પ્રવૃત્તા ૨ ઘટિકા ૩ ધનજ્ઞા ૪ કાલાક્ષ ૫ હોરા પતાકા સુરાપ્તા ૬ ।
દાનાધીપાદ્યા ૭ રવિ ૧ શુક્ર ૨ સૌમ્યે ૩ શશાંક ૪ શૌરીય ૫ જ્યેષ્ઠ ૬ કુજ ૭
ક્રમેણુ ॥ ૧ ॥

હોરા નામ	વાર	ફલ
વાય	રવિ	નેષ
પ્રવૃત્તા	શુક્ર	શ્રેષ્ઠ
ઘટિકા	બુધ	શ્રેષ્ઠ
ધનજ્ઞા	સોમ	શ્રેષ્ઠ
કાલાક્ષ	શનિ	નેષ
પતાકા સુરાપ્તા	ગુરુ	શ્રેષ્ઠ
દાનાધી પાદ્યા	મંગલ	નેષ

૧ વારની હોરા ૨૧ અઠી ઘડી રહે, પછી બીજા વાર ગણાવ્યો તેની લાગે એ રીતે એક રાત્રિ દિવસમાં ૨૪ ચોવીસ હોરા આવે. રાત્રીએ હોરા પોતાના વારથી પાંચમા વારની આવે છે.

હોરા

હોરામાન અઠી ઘડી વહે સદા ચંદ્રવીસ

આર દિવસ આર રજની સાતાં વાર સરીસ. પર

દિવસનાં ચોઘડીયાં

રવિ ઉદ્ધવેગ સોમે અમૃત ભોમે રોગ બુધ લાહ

ગુરુ શુભ ભૃગુ ચલ શનિ કલહ ગિણીં છઠી વાહ ૫૩

દિવસનાં ચોઘડીયાં ગણવાનો ક્રમ

ચોઘડીયું અટકળે ડાા ઘડીનું ગણાય છે. પરંતુ ખરી રીતે દિનમાન કે રાત્રિમાનના આઠમા ભાગનું જ ગણવું, કારણકે શીયાળામાં રાત્રિ મોટી ને દિવસ ટૂંકો હોય છે અને તેનાથી ઉલટું ઉનાળામાં દિવસ મોટો અને રાત્રિ ટૂંકી હોય છે; એટલે તેનો ખરો હિસાબ ડાા ઘડીથી જોસે જ નહિ. માટે ઘડી પળોનો આઠમો ભાગ ગણવો જોઈએ. ચોઘડીયું જે પહેલું હોય તે જ છેલ્લું આવે એવો નિયમ છે. ચલને કેટલાક અચલ પણ કહે છે.

વાર નામ	રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧	ઉદ્ધેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ
૨	ચલ	કાલ	ઉદ્ધેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
૩	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્ધેગ	અમૃત	રોગ
૪	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્ધેગ
૫	કાલ	ઉદ્ધેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ
૬	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્ધેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
૭	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્ધેગ	અમૃત
૮	ઉદ્ધેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ

ગ્રંથાન્તરે-ઉદ્દગામૃત રોગઃ લાભ શુભ ચલઃ કાલઃ

વારાદિષુ ષષ્ઠષયાશ્ચ દિવારાત્રૌ તુ પાંચમાઃ ।

રાત્રિનાં ચોઘડીયાં

વાર નામ	રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
૨	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ
૩	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
૪	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત
૫	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ
૬	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
૭	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાલ
૮	શુભ	ચલ	કાલ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ

જે દીવસે સવારમાં જે ચોઘડીયું હોય તેનાથી આગળ છઠ્ઠા વારનું પહેલું ચોઘડીયું તે સવારના વારનું બીજું આવે તે વારથી છઠ્ઠા વારનું ત્રીજું ચોઘડીયું એમ ગણતાં આઠસું જે સવારમાં હોય તે જ બીજીવાર સાંજે આવે. અથવા છઠ્ઠો આગળ ન ગણે તો પાછલા ત્રીજા વારનું પહેલું તે આ વારનું બીજું. તેનાથી પાછલા ત્રીજા વારનું તે ત્રીજું એમ ગણવું. જેમકે રવીવારે પહેલું ઉદ્દેગ, બીજું શુકરનું પહેલું તે રવીનું બીજું, પછી બુધનું પહેલું તે રવીનું ત્રીજું એમ ગણવું. અને રાત્રે પહેલું એટલે રવીથી પાંચમો વાર ગુરુ તેનું પહેલું શુભ, તે રવીની રાત્રે પહેલું આવે. વળી ગુરુથી પાંચમો વાર સોમ તેનું દિવસનું પહેલું અમૃત, તે રવીની રાત્રે બીજું આવે. એમ દરેક પાંચમા વારનું પહેલું એમ ગણવું.

‘શુભ’ ૧ ચલ’ ૨ કાલ’ ૩ ઉદ્દેગ ૪ મૃત ૫ રોગ ૬ લાભ ૭. આ પ્રમાણે રાત્રિનાં દરેક વારનાં પહેલાં ચોઘડીયાં અનુક્રમે

જાણવાં અને દિવસ માટે 'ઉદ્દેગ ૧ મૃત ૨ રોગાશ્રિ ૩ લાલ ૪ શુભ ૫ ચલાં ૬ તક ૭' અંતક એટલે કાલ. આ 'પ્રમાણે દિવસનાં દરેક વારનાં પહેલાં ચોઘડીયાં અનુક્રમે જાણવાં. દિવસનાં લાલ અને અમૃત ચોઘડીયું જોડે આવે અને રાત્રે શુભ અને અમૃત જોડે આવે તેમ દિવસે રોગ અને ઉદ્દેગ જોડે આવે તથા રાત્રે રોગ અને કાલ જોડે આવે.

રાત્રીનાં ચોઘડીયાં

રવિ શુભ શશી ચલ ભોમે કાલ બુધે ઉદ્દેગ
ગુરુ અમૃત ભૃગુ રોગ શનિ લાલ ગિણેહ
ધર્મ ચોઘડીયાં રાત્રીમાં પંચમો પંચમો લાગેહ ૫૪

વાર પરત્વે વર્ગ્ય ચોઘડીયાં

સાતાં વારાં અધ પહર જોધ ઉત્તમ સંચ
રવિ પહેલો બીજો છઠો શશી આઠમો ધર્મ પંચ ૫૫
લાભ અક્રમ સત્તમ ચતુર્થ બુધ તીય છઠુ અક્ર
ગુરુ બીજો પાણુ સત્તમ દાલ અવરકુનક ૫૬

રવિવારે	ચોઘડીયું	૧-૨ અને ૬
સોમવારે	"	૧-૫ અને ૮
મંગલવારે	"	૪-૭ અને ૮
બુધવારે	"	૩-૬ અને ૮
શુક્રવારે	"	૨-૫ અને ૭
શનિવારે	"	૧-૪-૬ અને ૮
	"	૩-૫-૭ અને ૮

આ અર્ધ પ્રહર અશુભ છે માટે ન લેવા અર્થાત્ આ સંજ્યાવાળાં ચોઘડીયાં શુભ કામમાં ન લેવાં.

૧ શશી અક્રમે ગમચ ૨ ભૂમ ૩ ચવચ ૪ ત્રીજ છઠ અક્ર ૫ શુક્ર ચૌત્ત

ભૂગુ ઇગ ચઉદ્ધ અહુમો તિય પણ સગ અહુ મંદ
એ અધ પહરાં હીર કહે સૂધાં હીર મુણિંદ પ૭

આ ચોઘડીયાં શુભ છે માટે લેવાં

રવિવારે ૬ઠું, સોમવારે પહેલું, મંગળવારે ચોથું, બુધવારે
આઠમું, ગુરવારે પાંચમું, શુક્રવારે આઠમું અને શનિવારે સાતમું.

શુભ ચોઘડીયાં

બે ઘડીયાં શુભ સૂર છહ બુધ અઠ ચાર લૂ સત્ત
શનિ સયા શશી ઇગ અહુમો ગુર પંચમો પવિત્ત પદ

છાયા લગ્ન મુહૂર્ત

તનુ છાયા મણિ ભૂમિસુ રવિ પાવડાં ઇગ્યાર
બુધ આઠઈ મંગલ નવમી સાતઈ સુર ગુરવાર પદ
શુકર સોમ શનિસરાં સાઠાં અહુય પાવ
હીર કહે તે બુગતિસુ મુહૂરતિ હુવઈ સુખદાય ૬૦

આ છાયાલગ્ન હોય તો શુભલગ્નના અભાવમાં પણ ગમન,
પ્રવેશ, પ્રતિષ્ઠા, દીક્ષા, વગેરે શુભ કાર્યો કરવાં એવો વિદ્વાનોનો
મત છે.

આરંભસિદ્ધિ આદિ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે-શુભ ગ્રહ
લગ્નના અભાવમાં વિરૂદ્ધ દિવસોમાં આવશ્યકતાએ ગમન, પ્રવેશ
પ્રતિષ્ઠા આદિ શુભ કાર્યો કરવાં. વિદ્વાનોએ કહ્યું છે કે-શુભ શુકન,
નિમિત્ત અને શુભ લગ્નના અભાવમાં આ છાયાલગ્નમાં નિશ્ચયે
કરીને શુભ કાર્ય કરવું જોઈએ.

નરપતિ જયચર્યામાં કહ્યું છે કે-

નક્ષત્રાણિ તિથિ વારા સ્તારાશ્ચંદ્ર બલં ગ્રહા:

દુષ્ટાન્યપિ શુભં ભાવં ભજંતે સિદ્ધ છાયયા ॥ ૧ ॥

આ બાબતનો વધારે ખુલાસો આરંભસિદ્ધિ વાર્તિકમાં છે.

સર્વસિદ્ધિ કરે મહર્ત તનુ છાયા લગન (પગલાંથી)

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧૧	૮૧	૯	૮	૭	૮૧	૮૧

છાયાપાદ મહર્ત—

સ્વચ્છાયા ત્રિગુણીકૃત્ય ત્રયોદશ સમન્વિતા ।
 અષ્ટલિસ્તુ હરેદ્ભાગં શેષે ચૈવ શુભાશુભં ॥ ૧ ॥
 લાલશ્ચૈકે દ્વિકેસિદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ પંચમ સમકે
 હાનિશ્ચૈવ તૃતીયેષુ ચતુર્થે રોગ મેવ ચ ॥ ૨ ॥
 ધનધાન્યાગમઃ ષષ્ઠે અષ્ટમે મરણં ધ્રુવમ્ ।
 ન તિથિન ચ નક્ષત્રં ન વારો ન ચ ચંદ્રમા ।
 સર્વસિદ્ધિ કરં જ્ઞાનં જિનસ્ય વચનં યથા ॥ ૩ ॥

બીજાના મતમાં—

શનેઃ શુક્રસ્ય સોમસ્ય સર્વે ષષ્ઠ પ્રમાણુતઃ ।
 બુધોચાષ્ટી નવાઃ ભોમે સમપાદા બૃહસ્પતૌ ॥ ૧ ॥
 ભાનો ઐકાદશં ચૈવ છાયા લગ્નં પ્રશસ્યતે ॥
 ન વારો ન ચ નક્ષત્રં ન તિથિર્ ન ચ ચંદ્રમા ॥
 છાયાક્ષેત્રં વિવાહાદૌ પ્રકુર્યાત શુભકર્મણિ ॥ ૨ ॥

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧૧	૬	૯	૮	૭	૬	૬

પાઠાંતરે—તનુ છાયા લગ્ન—

અષ્ટીપાદા બુધેચ્યાત નવધરણીસુતે સમજીવે પદાનિ ।
 દેયાદેકાદશાકે શશિગુનિ ભૃગુ જે સાર્ધ ચત્વારિ પાદાઃ ॥
 તસ્મિન્ કાલે મહર્તે સકલ ગુણયુતે સર્વકાર્યાર્થ સિદ્ધિ-
 નાસ્તિ પંચાંગ દોષો ન ચ અચર દ્વલં ભાષિતં ગર્ગ સુખ્યૈ ॥ ૧ ॥

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧૧	૪૧	૯	૮	૭	૪૧	૪૧

પાઠાંતરે તનુ છાયા લગ્ન—

સાત પાવ શનિ શુકર લીજે આઠ પાવ બુધ એકલો લાણીજે,
અગીઆર પાવ રવિ મંગલ જાણુ તેર પાવ ચંદ્ર ગુરુ નિર્માણુ ૧
લાગે દાવ તો ભરીજે પાવ^૧ શુ^૨ કરે તેને રૂઠયો રાવ;
સાચો મન કરી ચાલે સોય તે તરણું લે તો કંચન હોય. ૨

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૧૧	૧૩	૧૧	૮	૧૩	૭	૭

ખીજા કોઈકના મતમાં—

સાડા નવ શનિ શુક્ર સોમ અગીઆરહ દીજે;
અર્ક આઠ બુધ નવ અંગારેત્રિણુ સપ્તદીજે ગુરુવારે.
રવિ બલ શશીબલ કાલબલ જોગણી બલ મત જોય;
છાયા લઈને ચાલીએ જિમ અજરામર હોય

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૮	૧૧	૩	૯	૧૩	૯૧	૯૧

રવિબલ શશીબલ રાહુબલ યોગિની ચક્ર મત જોય
છાયા લગ્ન ચલાવિ પ્રિય જિમ અજરામર હોય ૬૧

અભિજિત છાયા સુહર્ત

ખારહ અંગુલ તૃણુ ગ્રહી ગિણી અલીયાં છાંહ

વીસ સૂરજ શશી સોત્રહાં મંગલ પનરસ માંહ ૬૨

૧ આવે પાવ તો લાગે દાવ ૨ સૂર

અભિજીત યોગ ૧૨ આંગુલના શંકુથી છાયાનું માપ

રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
૨૦	૧૬	૧૫	૧૪	૧૩	૧૨	૧૨

બીજા કોઈકે સાત આંગળનો શંકુ લઈ અભિજિત કાળ શોધવાનો પ્રકાર કહ્યો છે. જેમકે:-

રવી વીસે સસી સોળે પનરે મંગળવાર;
બુધ રતન ગુરુ ત્રયોદશ શુક્ર શનિશર બાર,
ઊભાં સમ આંગલાં તરણાં એહ વિચાર ૧
પણ ઘણાખરા બાર આંગળનો શંકુ લેવાનું કહે છે જેમકે:-

રવિ વીસે શશી સોળે પનરે મંગળવાર;
બુધ રતન ગુરુ ત્રયોદશ શુક્ર શનિશર બાર. ૧
તરણું ભરી બાર આંગુલાં તેની છાયા લેત;
મુહૂર્ત અભિજીત નીપજે તતક્ષણ કામ કરેહ ૨
એ વારે અભિજીત લઈ લાત પાતને કર્કટ ભોગ;
ભણે ગર્ગ રૂપિ એ અમૃતસિદ્ધિ ભોગ. ૧

બાર આંગળનો શંકુ લઈ ‘રવિ વીસે’ ઇત્યાદિથી જે આવે છે તેનું નામ અભિજીત મુહૂર્ત છે, તે અને ઉત્તરાષાઢાનો ચોથો પાયો ને શ્રવણની પહેલી ચાર ઘડીથી જે અભિજિત નક્ષત્ર કહેવાય છે, તેમાં ભેદ છે. અભિજીત નક્ષત્ર ૨૭ દિવસે એકવાર આવે છે. અને અભિજીત મુહૂર્ત તો દરરોજ સવારે અને સાંજે બે વખત આવે છે.

બુધ ચત્ત્રાં ગુરુ તેરહાં બાર બાર ભૃગુ મંદ
ગિણિગિણિ લીજે છાંહડી બોલે હીર મુણિંદ ૬૩
વિજય મુહૂર્ત

દ્વૌ પ્રહરૌ ઘટિકા ૧ હિનૌ દ્વૌ પ્રહરૌ ઘટિકા ૧ ધિકૌ ૧

વિજય નામ યોગાયં સર્વકાર્ય પ્રસાધકઃ ॥ ૧ ॥

વિજય મુહર્ત

વાસર વિચે જે યે ઘડી વિજય મહુરત તે
કાજ કરો સૌ હીર કહે જિમ સુખ આવે દે ૬૪

શિવ લિખિત મુહર્ત

શિવા લિખત છહ માસનાં શિવણ ભાદ્રવ માહ
કાગુણ ચૈત્ર વૈશાખ દિન સગબાર્ધ શુભગ્રહ ૬૫

સૂ	ચં	મં	બુ	ગુ	શુ	શ
૪	૭	૨	૫	૮	૩	૬
૮	૩	૬	૧	૪	૭	૨

આ વારે આટલામો
અડધો પહોર તજવો
અર્ધપ્રહરી = પ્રહરાર્ધ
એટલે ૩૧ ઘડી
કાલવેલા = કાલવેલાનું
પ્રમાણ ૩૧ ઘડીનું છે.

કયા વારે કયા ચોઘડીયાં x તજવાં યોગ્ય છે, તે બતાવે છે.
આઠો બુધે સૂર્ય સુતે દ્વિતીયા સોમે તૃતીયા ચ જીવે ચતુર્થી ૧
પછી કુળે સપ્તમી ભાગવે ચ સૂર્યેઽષ્ટમી ચૌઘડી વર્જનીયા ॥

અર્ધાત-રવીનું ૮ મું ઉદ્દેગ, સોમનું ૩ બું શુભ, મંગલનું
૬ હું કાલ, બુધનું પહેલું લાલ, ગુરુનું ૪ થું ચલ, શુક્રનું ૭ મું રોગ
અને શનિનું ૨ બું શુભ આટલા ચોઘડીયાં તજવા લાયક છે.

સોલહ બી ઘડીયાં બાર તે રચણિ પણિ તિમ જાણી
તે માંહે અમૃત ઘડી તેહનાં કરે વખાણ ૬૬
રવિદિન શુભ દુગ અઉ દશમ ઇગ્યારમ સોલસ
રચણિ ઇમ તિમ નવ દહા પનરસ સોલસ દંભ ૬૭
શશિ દિન શુભ દુગ પંચ છહ ચૌદમ પનરમ બાર
રચણિ મહી શુભ કારિયાં ચતુ પણ દહ ઇગ્યાર ૬૮

x અહીં બધે ચોઘડીયાંનો અર્થ અર્ધપ્રહર ગણવાનો છે, અર્ધપ્રહર
૩૧ ઘડી પર્યંત રહે.

ભોમવાર શુભવાસરે ચઉથો દશમો બાર
રચણિ પથુરસે બારમો ચઉદશ અમૃતધાર ૬૯

વાર	સ	ચં	મં	બુ	ગુ	શુ	શ	આ વારે બતાવેલા અર્ધપ્રહર
અર્ધપ્રહર	૭	૬	૫	૪	૩	૨	૧	કુલિક
"	૫	૪	૩	૨	૧	૭	૬	ઉપકુલિક
"	૩	૨	૧	૭	૬	૫	૪	કંટક

પાઠાંતરનો શ્લોક-ઉપકુલિક, કુલિકને કંટક યોગે અર્ધપ્રહર
અમુક વારે તજવાનો કેમ.

ઉપકુલિકં ગુરોઃસ્થાનાત ભોમ સ્થાનાચ્ચ કંટકં ।
કુલિકં શનિ તો જ્ઞેયં વારાદૌ ગણયેત બુધઃ ॥

સ	ચં	મં	બુ	ગુ	શુ	શ
૮	૩	૬	૧	૪	૭	૨

વારે અર્ધપ્રહર ત્યાજ્ય

બુધદિન શુભ ચૌ અકૃમો હહ તેરસ ચઉદેઘ
નિશા તિમ ચઉથો નવમ હહ પનરમ સોલેઘ ૭૦
ગુરુ શુભ ત્રિયતિથ અકૃમો નવમ અનેઘ પનરેઘ
રચણિ તિનઘદ્વિગ ચઉથો દશમ ધૃગ્યારસ ચરમેઘ ૭૧

વાર	સ	ચ	મં	બુ	ગુ	શુ	શ
ગોગ	ચિખુંલા	શદા	ગંડ	અતિગડ	વજૂ	બ્યાધાત	વૈધૃતિ

ઈતિ શ્રી હીરકલશે જૈન જ્યોતિષ ગ્રંથે
વાર પ્રકરણ સમાપ્ત

નક્ષત્ર મંકરણુ ૩

ભુગુ શુભરસ સગ તેરમે પનરમ કહ્યો ઉદાર
 રચણિ તિમે પાંચમે ઇગ્યારસ નઈ ખાર ૭૨
 શનિ દિન ઇગસમ વસુ દશમ રુદ્ર તેર સોલેણ
 નિશિ ઇગરસ સગ તેરમે પનરમ શુભ હીરેણ ૭૩
 અથ આસુ નઈ કાતિયાં મૃગશિર પોષ ચોમાસ
 સાતે વારાં શુભ ઘડી કહસું તહિજ માસ ૭૪
 સૂરિજ ખિય તિય વસુ નવમ રુદ્ર ખાર ચૌવેદ (૧૪)
 રચણિ પણ સગ તેરમે સોલસમે શુભ લેધ ૭૫
 શશી છઠો સગ સોલસમે અમૃત હિવઈ નિશલેધ
 ખિય રસ વસુ ઇગ્યારમે ખારમ નઈ પનરેઈ ૭૬

જે નક્ષત્રના જે તારા કીધા છે. તે આંકની સંખ્યાવાળી તિથિ ને તે નક્ષત્રદનિયું મળે તો અશુભ જાણવી. દા ત. અશ્વિનીના ૩ તારા છે. તો અશ્વિનીને ત્રીજ અશુભ જાણવી વળી કૃત્તિકાના ૬ તારા છે, તો છઠને કૃત્તિકા આવે તો અશુભ જાણવી. શતભિષાના તારા સો છે, તો સો ને પંદરે ભાગતાં શેષ દશ વધે તો શતભિષાને દશમ અશુભ છે તેમજ રેવતીના ૩૨ તારા તારા છે, તો ૩૨ ને પંદરે ભાગતાં બે શેષ વધે તો બીજ ને રેવતી આવે તો અશુભ છે. આ પ્રમાણે દરેક નક્ષત્રે તિથિઓ સમજવી નક્ષત્રોના તારાની સંખ્યાથી થતી નિષેધ તિથિ.

નક્ષત્રોના તારાની સંખ્યાથી થતી નિષેધતિથિ.

નક્ષત્રો	અ	ભ	કૃ	રે	મૃ	આ	પુન	પુ	અશ્લે	મ	પૂ. ફા.	કે ફા.
તારા	૩	૩	૬	૫	૩	૧	૪	૩	૬	૫	૨	૨
નિષેધતિથિ	૩	૩	૬	૫	૩	૧	૪	૩	૬	૫	૨	૨

નક્ષત્ર	હ	ચિ	સ્વા	વિ	અનુ	ન્યે	મૂ	પૂ. પા	ઉ. પા	અભિ.
તારા	૫	૧	૧	૪	૪	૩	૧૧	૪	૪	૩
તિથિ નિષેધ	૫	૧	૧	૪	૪	૩	૧૧	૪	૪	૩

નક્ષત્ર	શ્ર	ધ	શત	પૂ. ભા	ઉ ભા	રેવતી
તારા	૩	૪	૧૦૦	૨	૨	૩૨
તિથિ નિષેધ	૩	૪	૧૦ દશમ	૨	૨	૨ ખીજ

ભોમ ઇમ દુમ સગ વસુ અમૃત એતા દીહ
 રયણિ રસ સગ ખારમો પનરમ સોત્રમ લિહ ૭૭
 બુધ ત્રીજો પંચમ નવમ ઇગ્યારમ પનરેઇ
 નિશિ ઇમ દુય અઉથો દસ ઇગ્યારમ સોલેઇ ૭૮
 ઇમ રસ સગ નવ તેર તિથિ સોલમ સુરગુર વાર
 નિશિ દુમ તીજોહિ ભલો ઇગ્યારમ નઈ ખાર ૭૯
 શુક્ર ઇમ પણ સત્તમો અવહમ સોલમ દીહ
 રયણિ તિય અઉ ખારમો તેરમહિ ભલેઇ ૮૦
 થાવરદિન દુગતિય વસુ અવહમ પનરમ ખાર
 નિશિ ઇમ અઉથો તેરમો અઉદશ હીર સંસાર ૮૧
 હિવઈ જેષ્ઠ આષાઢદુમ રવિતિજઇ અઉથો દશવાર
 રયણિય તિય વસુ નવમ અઉદમ પનરમ સાર ૮૨
 સોમઇ વાસર સત્તવસુ રુદ્ર તેર અભિયાંહ
 રયણિ છઠ્ઠી સત્તમો ખાર તેર શુભમાહ ૮૩

મંગલ દિન શુભ તિય નવમ ઇગ્યારમ હિતકાર
 રચણિ પહિલો બિય વસુ દશમ નઈ ઇગ્યાર ૮૪
 બુધ ઇગ છઠો સાતમો પનરમ સોલમ સાર
 રચણિ પણ રસ બારમો ચઉદમ કહિયો બાર ૮૫
 ગુરુવારે શુભ ઇગ દુગ વસુ ઇગ્યાર ચઉદેઈ (૧૪)
 રચણિ ચઉથો નઈ નવમ દશમો દુગ્ધ ચૂરેઈ ૮૬
 શુક્રે શુભ પણ અઠમો નવમ....અથ રાતિ ચૌ
 પણ દશમ ઇગ્યારમો સોલમ સુત્તમ ભોત્તિ ૮૭

અર્ધપ્રહર

રવિ ચઉથો શશી સત્તમો મંગલ બીય બુધ પંચ
 અઠમ ગુરુ ભૂગુ તીયડો શનિ છઠો અધમં ચ ૮૮

કાલવેલા

શનિ દુગ ભૂગુ સમ વેદ ગુરુ પહિલો બુધ નિહાલ
 મંગલ પદ્મ ત્રીજો શશી ભાણુ અઠમ તજ કાલ ૮૯

કુલિક

ભાનુ સપ્તમ છહ શશી ભોમ પંચ બુધ ચ્યાર
 ગુરુ ત્રીજો દુગ દાનવપતિ શનિ ઇગ કુલિક નિવાર ૯૦

ઉપકુલિક

શનિ પદ્મ ભગુ સમ ઇગ ગુરુ બુધ બીજો ભૂમિ તીય
 શશી ચઉથો રવિ પંચમો એ ઉપકુલિક સદીય ૯૧

કંટક

સૂર્ય તિય શશી બીયડો ભોમ ઇમ બુધ સત્ત
 ગુરુ રસ ભૂગુ પણ મંદ ચાર એ કંટક તજ મિત્ત ૯૨
 કુલિકયોગ ધનનાશ હુવઈ ઉપકુલિકા ભંબણ
 કુલનો ક્ષય કંટક કરઈ અર્ધપ્રહરાં પરમાંણુ ૯૩

રવિવારે વિષકુંભ તજી શશી શૂલાં ભૂમ મંડ
 બુધવારે અતિગંજસું વજયોમ ગુરુ છંડ ૯૪
 ભૂગુ બ્યાધાત શનિ વૈધૂત એહ યોમ સગ વાર
 હીર કહે વરજી કરી કામ કરો શુભકાર ૯૫

ઉપર બતાવેલાં ૨૮ અઠ્ઠાવીસ નક્ષત્રો અને તેમના ચરણુ મુજબના અક્ષરો નામ પાડવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. નક્ષત્રના ચાર ચરણુ અથવા પાયા હોય છે. અને તે દરેક (ક્ષગલગ) પંદર પંદર ઘડીનો થાય છે. જે પાયામાં જન્મ થાય તે પાયાના અક્ષર ઉપર કે તેની આસપાસના તેજ અક્ષરની બારાક્ષરીમાંના કોઈ અક્ષર ઉપર નામ પાડવું. જે તેમ અક્ષર ઉપરથી આપણને રૂચે તેવું બંધ બેસતું નામ ન આવે તો નક્ષત્રોના ચરણો ઉપરથી રાશિ કલ્પવામાં આવી છે તેમાંના કોઈ અક્ષર ઉપરથી નામ પાડવું. અને ત્યાં સુધી નક્ષત્રના ચરણુ ઉપરથી જ નામ પાડવું. કારણુ શુભ કામમાં જન્મનક્ષત્ર લેવાતું નથી. તેથી જે નામ નક્ષત્ર ઉપરથી હોય તો તરતજ જન્મનક્ષત્રની સમજ પડે. અને ચરણુ ઉપર જ નામ પાડવું તેવો આગ્રહ એટલા માટે છે કે નક્ષત્ર ચરણુની પણ મહાદશામાં ભૂક્તકાળ ગણુતાં અથવા પંચ-શલાકા, સપ્તશલાકા આદિચક્રોમાં વેધ જોવા માટે જરૂર પડે છે. માટે બનતા સુધી નક્ષત્ર ચરણુ ઉપર જ નામ પાડવું.

રાશિ ઉપરથી નામ પાડવા માટે અક્ષરો નીચે મુજબ છે.

આ લા ઇ મેષ, બ વ ઉ વૃષભ, ક છ ઘ મિથુન, ડ હ કર્ક,
 મ ટ સિંહ, ય ઠ ણુ કન્યા, રા તા તુલા, ના ચા વૃશ્ચિક, ભા ધા
 ફા ઢા ધન, બા બા મકર, ગા સા કુંભ, હા આ ઝા ચા ક્ષા મીન.

સવાબે નક્ષત્રની એક રાશિ બને તેથી એક રાશિમાં ચરણુ મુજબ નીચે પ્રમાણુ અક્ષર આવે છે.

અુચ્ચેચોક્ષા અશ્વિનિ	લીલુલેલો ભરણી	અ કૃતિકાનો પ્રથમ ચરણ	મેષ રાશિ
ધઉચ્ચે કૃતિકા ત્રણ ચરણ	ઝોવાવોવુ શહિણી	વે વો મૃગશીર્ષનું અર્ધ	વૃષભ રાશિ

પરંતુ આમ જોવા જતાં ઉપર રાશિ ઉપરથી જે અક્ષરો ખતાવ્યા તેમાં અને નક્ષત્ર ચરણ ઉપરથી ખનતી રાશિના અક્ષરોમાં મોટો ફરક આવી જાય છે માટે જો નક્ષત્ર ચરણ ઉપર જ નામ પાડયું હોય, અને તે નક્ષત્ર ચરણથી છે, એમ ખાત્રો હોય તો ખરી જન્મ રાશિ પકડાઈ આવે. તેમજ સુહૃત્તાદિકમાં વધુ શુદ્ધિ જળવાય.

નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા

અશ્વિનિ ત્રીય ભરણી ત્રીય પદ તારા કૃત્તીય
શહિણી પંચ તિય મૃગશિરાં આહરા ઇંગ રિસીય ૯૬
પુનર્વસુ ચઉ પુષ્ય તિય અશ્લેષા પદ મધ પંચ
પૂ. ફા ઉ. ફા દોય દોય હસ્ત પંચ ચિત્તાધ ઇંગાર ૯૭
ઇમ સ્વાતિ વિસાહ ચઉ ચતુ તારા અનુરાહ
જેઠા ત્રિણ રિસિ કહી મૂળ ઇંગ્યાર પૂરાહ ૯૮
પૂ. પા ઉ. પા ચઉ ચઉ ત્રીય અભિજિત સોય
સવણ ત્રણ ધનિહા ચઉ સતભીષ સો પુરોય ૯૯
પૂ. ભા હુમ ઉ. ભા હુમ રેવઘ વલ્લી ખત્તીસ
તારા સંખ્યા જે તિથિ તે વરજે સુજગીસ ૧૦૦

નક્ષત્ર નામે	અશ્વિનિ શતભીષ	હસ્ત સ્વાતિ	શહિણી મૃગશીર	ઇત્તરાષાઢા અભિજિત	ભરણી રેવતી	ધનિષા પૂર્વાભાદ્રપદ	ચિત્રા વિશાખા	ઉ. ફા. ઉ. ભા
ચોનિ	ધોડો	પાડો	સર્પ	નોળીઓ	હાથો	સિંહ	વાધ	ગાય

નક્ષત્ર નામે	આદ્રા મૂલ	અનુરાધા જ્યેષ્ઠા	કૃતિકા પુષ્ય	અવણ પૂર્વાષાઢા	પૂર્વફાલ્ગુની મધા	પુનર્વસુ અશ્લેષા
ચોનિ	કુતરો	હરણ	બકરો	વાંદરો	ઉંદર	બિલાડી

નક્ષત્રવર્ણ

ચૂચેચોલા અશ્વિની લીલુલેલો ભરણી
 આઈઉએ કૃત્તિકા ચોવાવીવ રોહિણી ૧૦૧
 વેવોઠાકી મૃગશિરે વહે કુધડછ આદ્રા કહે
 કેકે!હાહી પુનર્વસુ હુહેહોડા પુષ્ય ૧૦૨
 હીડૂડો અશલેષમાં મઘા મામીમુમ
 મોટાટીટૂ પૂર્વાશ્વિની ટોપાપી ઉક્ષ ૧૦૩
 પુષણ્ઠ હસ્તમાં પેપોરશી ચિત્રા
 સુરેરોતા સ્વાતીમાં તીતૂતેતો વિશાહ ૧૦૪
 અનુરાધા નાનીનૂને નોયાચીયુ જિહ્વાહ
 ચેચોભાભી મૂલરિસિ ભુધાફાઠા પૂષાઠ ૧૦૫
 ભેભોજળજી ઉષાઠમાં અભિજિત જુજેજળજ
 ખિખખેખાં સરવણાં ગાગીગુગ ધનિઠ ૧૦૬
 ગોસાસીસુ શતભિષાં પૂભા સેસોદિદ
 ઉભાદ્રા દુશાઝયાં રેવતી દેદોચીચ ૧૦૭

અર્થાત-રેવતી, અશ્વિની, ભરણી, કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશિર
 આ નક્ષત્રો આઘ ભાગ ચુંબનનાં તે સ્ત્રીને ભર્તાર પરમ વલ્લભ હોય.

આદ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાશ્વિની, ઉત્તરા-
 શ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા અને અનુરાધાએ ૧૨
 નક્ષત્રો મધ્ય ભાગ ચુંબનનાં-પરસ્પર પ્રીતિ.

જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂર્વાષાઠા, ઉત્તરાષાઠા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા
 પૂર્વાભાદ્રપદ અને ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્રો અંત્ય ભાગ ચુંબનનાં
 ભર્તારને સ્ત્રી વલ્લભ હોય.

નક્ષત્રોની સંજ્ઞા અને કાર્ય

સ્વાતિ પુનર્વસુ શ્રવણ ત્રય એ પાંચે ચર ભાણ
 તિન્ને પૂરવ મઘ ભરણી કૂર પંચ પરમાણ ૧૦૮

તિન્ને ઉત્તરા ને રોહિણી એ ધ્રુવ બોલ્યા ચ્યાર
 તીક્ષણ આદ્ર અશલેશસું જેષ્ઠા સૂક્ષ્ણ વિચાર ૧૦૯
 ક્ષિપ્ર અભિયાં અશ્વની પુષ્ય નઇ વલી હૃત્ય
 અનુરાધા મૃગ રેવતી ચિત્રા મિત્રા સત્ય ૧૧૦
 ૧મિશ્ર વિશાખા કૃત્તિકા અહિ રિસી કહીયઈ કર્મ
 નામ તિસાં પરિણામ તિમ સવિ જ્ઞાણીજઈ મર્મ ૧૧૧
 મમણ કરીજેં ચર લહુ ઉગ્રાં ચિર હ્રુવઈ હુંતિ
 વ્યાધિ છેદે તીક્ષણ રિસી મિત્ર સંહારણ હુંતિ ૧૧૨

ઉર્વાશુખ નક્ષત્ર

ઉત્તરાતિય ૨શ્રવણાદિ તિય અદા રોહિણી ૩પુષ્ય
 એ નવ ઉરધ ગામીયાં કહે હીર કન્દિ રિષ્ય ૧૧૩
 ગેહ તોરણ એધય કલશ ઠવણ છત્ર આરામ
 રાજકાજ મંગલ સર્વ કીજે ઉત્તમ કામ ૧૧૪

અધોમુખ નક્ષત્ર

અધો તીનઈ પૂરત્રા સૂક્ષ્ણ મઘા અશલેશ
 ભરણી કૃત્તિ વિશાહ સું કીજે કૂપ વિશેષ ૧૧૫
 વાપી સરવર ભૂમિ ઘર ઠવિયે ભૂમિ નિધાન
 ખાઇ ગઢ મઠનઈ ભુવન કીજ કામ પ્રધાન ૧૧૬

તિર્થંગુમુખ નક્ષત્ર

રેવસણિ મૃગ પુનર્વસુ અનુરાધા નૈ જીહ્વ
 હૃત્યાદિ તિન્ને રિસાં તિરછા મુહાં પર્ષદ ૧૧૭
 હય મય વસહાં ખર મહિષ કરહાં દમણ કરેઈ
 પાલખી વાહણ ઘડણ વલિ કીજે કામ ઘરેઈ ૧૧૮

નક્ષત્રોની યોનિ

અસ્સણિ શતલિસ યોનિ હય હથ સાઈ મહસીહ
 રોહિણી મિમશિર યેઉઅહી નકુલ ઉપાઠ અલિય ૧૧૯
 રેવતી ભરણી યોનિ ગજ સિંહ ધનિષ્ઠા પૂભ
 ચિત્ત વિશાખા વાધ યે ગૌખાં ઉકાં ઉભ ૧૨૦
 આદ્રા મૂલે શ્વાનયોનિ^૧ મૃગ જિહ્વા અનુરાહ
 શ્રવણ પૂષાઠા વાનરાં કૃતિકા પુષ્ય અન્નહ ૧૨૧
 પૂર્ણા ગુણિ મધ મુંસમાં પુનવસુ ને અશલેશ
 એ માંભરી યોનિ યે લગતો વૈર વિશેષ ૧૨૨

યોનિ વૈર

વૈર નકુલ અહિ હય મહિષ મૂષક બિલાડી એહ
 મૃગ કુકર વાનર અન્ન માય વાધ મજસિંહ ૧૨૩
 હીર કહે જે જીવને દેખી ધરે મન ચીસ
 વરજો તે વર વિંદણી નૃપ સેવક ગુરુ સિરા ૧૨૪

મુંભ

પૂરવ જુંબ રેવતી મધ્ય જુંબ આદ્ર
 અંતિમ જુંબ જેઠી લેજ્યો તજ પ્રમાદ ૧૨૫
 રેવતીથી છ મૃગશીરા જે જનમેઈ નરનાર
 તો તે પરણી કારિણે વલ્લભ હૂવઈ ભરતાર ૧૨૬
 જે જનમે ખારે રિસી આદ્રાથી અનુરાધ
 તો બિહું પ્રીત વધે સદા સુખ દેહી નિરખાધ ૧૨૭
 જ્યેષ્ઠા ઉભદ નવરીસાં જે નરનારી જનમંતી
 હીર કહઈ તે નારીયાં વલ્લભ હોવઈ કંથી ૧૨૮

અનુરાધા મૃગ અશ્વિની પુષ્ય પુનર્વસુ સ્વાતિ
 રેવતી શ્રવણ હસ્ત સું એ દેવગણે વિખ્યાતિ ૧૨૯
 ત્રિન્નઘ ઉત્તરા પૂર્વત્રય સત્તમી ભરણી જ્યેષ્ઠ
 આદ્રા ને વજ્રા રોહિણી માનવગણ ધમ હોધ ૧૩૦
 જ્યેષ્ઠ મૂલ ને શતભિષા મઘા ધનિષ્ઠ અશ્લેષ
 ચિત્રા વિશાખા કૃત્તિકા રાક્ષસ ગણ બોલેશ ૧૩૧
 હીર કલ્પ સમગણ સુખી દેવધ રાક્ષસ વાહ
 મધ્યમ માનવ દેવતા રાક્ષસ મનુષ વિપાદ ૧૩૨
 અથગણ વિચાર.

અર્થાત્—શ્રવણ, મૃગશિર, અશ્વિની, પુષ્ય, હસ્ત, પુનર્વસુ, રેવતી, સ્વાતિ અને અનુરાધા. આ ૬ નક્ષત્રો દેવગણનાં છે.

રોહિણી, પૂર્વાશ્લેષુની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાશ્લેષુની, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરાભાદ્રપદ, આદ્રા અને ભરણી. આ ૬ નક્ષત્રો માનવ ગણનાં છે.

કૃત્તિકા, મઘા, વિશાખા, અશ્લેષા, શતભિષા, ધનિષ્ઠા, ચિત્રા, જ્યેષ્ઠા અને મૂલ, આ નક્ષત્રો રાક્ષસ ગણનાં છે

કદાચિત્ રાક્ષસો કન્યા વરૌ ભવતિ માનવઃ ।

ભત્તરિં અષ્ટમે માસે મારં તે ચ વિવાહિતા ॥

અર્થાત્—મીન, વૃશ્ચિક, કર્કનો વિપ્રવર્ણ, તુલ, સિંહ, ધનનો ક્ષત્રિયવર્ણ, મકર, કન્યા અને વરખનો શૂદ્રવર્ણ તથા મેષ, મિથુન અને કુંભનો વૈશ્યવર્ણ જાણવો.

પાઠાંતરે—કર્કટ વૃશ્ચિક મીન સો વિપ્રા મેષ સિંહ ધન ક્ષત્રિયવર્ણ;

વૃષ કન્યા મકરે વૈશ્યા મિથુન તુલ કુંભે શૂદ્રા.

પાઠાંતરે—ઉંચ વર્ણો વરં સમ્યગ્ હીન વર્ણો ચ કન્યકા ।

વિપરીતં ભવેત્તસ્ય તસ્ય ભર્તા ન ભવતિ ॥

વિપ્ર વર્ણતુ ચા નારી શૂદ્રવંશેષુ યઃ પતિ ।

ધ્રુવં ભવતિ વૈધવ્યં શકસ્ય હુહિતા યદિ ॥

ઉંચવણી યદા નારી તસ્ય ભર્તા ન ભવતિ ।
 ભવતિ તસ્ય ભરતારં ન્યેષ્ઠ ગર્ભો ન ભવતિ ॥
 કદાપિ પુત્ર ભવતિ તસ્ય ગૃહે ક્લેશ કારિણી.
 પાઠાંતરે-ઉંચ વણી યદા કન્યા નીચ વણી યદા પતિ ।
 યદિ દેવ કુટુંબે જાતા તસ્ય કન્યા ન ભવતિ ॥
 નીચ વણી યદા કન્યા ઉંચ વણી યદા પતિ ।
 ધન પુત્રવતી કન્યા રૂપ સૌભાગ્ય દાયિની ॥

અમૃતસિદ્ધિ યોગ ૧, સિદ્ધિયોગ ૨, સુયોગ ૩, સામાન્ય
 યોગ, ૪ અને દુષ્ટયોગ ૫. આ પ્રમાણે યોગના પાંચ ભેદ છે. આ
 પાંચ યોગોમાં પહેલા ચાર યોગ તે શુભયોગો છે અને દુષ્ટયોગ
 કુયોગ અર્થાત્ અશુભ યોગ છે.

ખીન્ન બધા યોગ સારા થાય છે, પરંતુ વિષયોગ અમૃતસિદ્ધિ
 યોગને બગાડે છે. પણ તે રવિયોગથી પ્રબળ થતો નથી વિષયોગથી
 વધારે ખરાબ મૃત્યુયોગ છે, પણ તેનો રવિયોગથી નાશ થાય છે

અહીં જે શુભ યોગો લખ્યા છે, તે દરેક શુભકાર્યમાં લેવાય
 છે. તો પણ લગ્નમાં રેખાઓના ૧૦ યોગ અને વિદ્યુત્યાદિ ૮ અને
 મર્માદિ ૪ યોગો અને ખાસ હસ્તમેળાપ વખતે અંકોથી ૧૦ દશ
 યોગ હોય છે. તે ખીન્ન કોઈ મુહૂર્તોમાં ઉપયોગી નથી. માટે તે
 અહીં લખ્યા નથી તે ખાસ યોગો વિવાહ પટલ ગ્રંથમાં
 આપેલા છે. ચાલુ મુહૂર્તોમાં જોવાતા બાકીના યોગો અહીં લખેલા છે.
 સુયોગ તથા કુયોગનાં ફળ અને સુદત

કુયોગ (દુષ્ટયોગ)નું ફળ=અત્યંત અસિદ્ધિ (કાર્યનાશ).

સામાન્ય યોગનું ફળ=દૈવયોગે સિદ્ધિ

સુયોગ (શુભયોગ) નું ફળ=વિલંબે સિદ્ધિ

સિદ્ધિયોગનું ફળ=ઈચ્છિત સિદ્ધિ

અમૃતસિદ્ધિ યોગનું ફળ =ઈચ્છાથી અધિક સિદ્ધિ

આ પ્રમાણેનું ફળ “દીનશુદ્ધિ દીપિકા” ગ્રંથમાં દર્શા-

વેલું છે. 'જ્યોતિષસાર' ગ્રંથમાં ગાથા ૧૪૯-૧૫૦ માં અશુભ યોગનાં નામ ૧૬ ગણાવ્યાં છે.

સંવત્ ૧ સૂલ ૨ સત્તુ ૩ લસમો ૪ દંડોય ૫ વજ્જ મુસલાય ૬ ॥ કાલમુહી ૭ ચમઘંટ ૮ ચમદાઠં ૯ કાણુ ૧૦ મિચ્ચાય (મૃત્યુ) ૧૧, ॥ ૧૪૯ ॥ જલામુહી ૧૨ ચ ખંજો ૧૩ ચમલ ૧૪ ઉખાય ૧૫ કક્કડા ૧૬ જોગ ॥ જોજોહિં જોગ સોડસ સંવે કનજો હિ અમુહાય ॥ ૧૫૦ ॥

ભાવાર્થ--સંવર્તક ૧, શૂલ ૨, શત્રુ ૩, લસ્મ ૪, દંડ ૫, વજ્જમુસલ ૬, કાલમુખી ૭, ચમઘંટ ૮, ચમદંટ્રા ૯, કાણુ ૧૦, મૃત્યુ ૧૧ જલામુખી ૧૨, ખંજ* ૧૩, ચમલ ૧૪, ઉત્પાત ૧૫ અને કક્કટ ૧૬ એ સોલ યોગ શુભકાર્યોમાં અશુભ મનાયા છે. માટે દરેક શુભ કાર્યમાં વર્જવા જોઈએ.

સાથે સાથે તજવા લાયક બીજા યોગોનું પણ ગ્રંથકાર હીરકલશે વર્ણન કર્યું છે.

યોગ ખેસે તે વખતની પહેલી ઘડીઓ તજવી	વજ	વિષ્કુંભ	ગંડ	અંતિ ગંડ	વ્યાધાત	શૂલ પરિધ	વ્યતિપાત	વૈધૃત
	૩	૩	૬	૬	૯	૯ અડધો	અધો	અધો

વાર અને નક્ષત્રના સંયોગથી થતા અશુભ યોગો.

કાણુયોગ

શનિ ચિત્રાં શુક્રાં મધા બુધ ભરણી શુર આર્દ્ર;

ભોમ પૂ. ભદ જ્યેષ્ઠા રવી કાણુયોગ વિખવાદ

૧:૮

વાર	શનિ	શુક્ર	બુધ	શુર	મંગલ	રવિ
નક્ષત્ર	ચિત્ર	મધા	ભરણી	આર્દ્રા	પૂર્વભાદ્રપદ	જ્યેષ્ઠા

કાણુયોગની શરૂઆતની નવ ઘડીઓ તજવી

* ત્રિપુષ્કર

મૃત્યુયોગ

મંગલ શતભિષાહ હથ શનિ ગુરૂ મૃગ લૂગુ અસલેશ;
શશી ઉ-ષાઠ અનુરાહ રવિ બુધ અસાનિ કલેશ. ૧૩૬

વાર	મંગલ	શનિ	ગુરૂ	શુક્ર	સોમ	રવિ	બુધ
નક્ષત્ર	શતભિષા	હસ્ત	મૃગશિર	અશ્લેષા	ઉત્તરાષાઢા	અનુરાધા	અશ્વિનિ

મૃત્યુયોગની શરૂની ખાર ઘડીઓ ત્યાજ્ય છે.

અંતરાંતરે મૃત્યુયોગ.

બુધે અસ્સણિ મૂલ ગુરૂ પૂસા મૂલ સિતભિસ મિગાયં ।
સનિહર પૂસા ચઉરો ભિગુ રોહિણિ સાર્ધ અસલેસા ॥૧૮૩॥
સૂરો મધ અનુરાહા ચંદા ઉસા વિસાહ પુરૂષે હિં ।
ભૂમે સિતભિસ અદા ભરણી મધ જોગ મિચ્યાઈ ॥૧૮૪॥
જ્યોતિષસારે ગાથા ૧૮૩-૧૮૪.

વાર	બુધ	ગુરૂ	રનિ	શુક્ર	રવિ	સોમ	મંગલ	આ સાત વારમાં આ પ્રમાણે નક્ષત્ર મલવાથી મૃત્યુયોગ બને છે.
નક્ષત્ર	અ. મૂ	પૂ મૂ શ મૂ	પૂ પાદિજ ઉ. પાશ્રધ	રો સ્વા અશ્લે	મધા અનુ	ઉ. પા. વિ પુખ્ય	શત. આ. ભ. મ.	

ભાવાર્થ-બુધવારે અશ્વિનિ અને મૂલ નક્ષત્ર, ગુરૂવારે પૂર્વા-
ષાઢા, મૂલ, શતભિષા અને મૃગશીર નક્ષત્ર, શનિવારે પૂર્વાષાઢા
વગેરે ચાર નક્ષત્ર, શુક્રવારે રોહિણી, સ્વાતિ અને અશ્લેષા નક્ષત્ર,
રવિવારે મધા અને અનુરાધા નક્ષત્ર, સોમવારે ઉત્તરાષાઢા, વિશાખા
અને પુખ્ય નક્ષત્ર, અને મંગલવારે શતભિષા, આર્દ્રા, ભરણી અને
મધા નક્ષત્ર આવે તો મૃત્યુયોગ બને છે.

ઉત્પાત યોગ.

શશી પૂ પાઠ ઉ કા શનિ ગુરૂ રોહિણી લૂગુ પુખ્ય;
રવિ વિશાહ બુધ રેવતી ભૂમિ ધનિષ્ટા દુઃખ. ૧૪૦

પહેલી નાડી નવરિસી કૃત્તિકા પુષ્ય અશલેશ
ચિત્રા સ્વાતિ પૂષા ઉષા ઉભય રેવય કલેશ ૧૩૩

બીજી નાડી રોહિણી પુનર્વસુ અને મઘાહ
કર વિશાહ મૂલાં શ્રવણ પૂભદ અસ્સણિયાંહ ૧૩૪

મૃગશીર આદ્રા ત્રીજી ચઘ પૂર્વાશુભી ઉશાહ
અનુરાધા જિહ્વા ધનિકુ શતભીસ ભરણી નિવાહ ૧૩૫

ઘમરિસી જ્યાં પ્રોતિ બહુ મિત્ર રાય પુર ગામ
બેટો જયો શત્રૂ હુવે દંપતિ ચમપુર ઠામ ૧૩૬

પહેલી નાડી વર મરણ બીજી નાડી નાર
ત્રીજી નાડી હીર કહે કુલનો કરે સંહાર ૧૩૭

નક્ષત્રથી રાશિ

અશ્વિની ભરણી અકુપય કત્તિય પહેલો પાય
તે નવ પાયે મેલિયે મેષરાશિ કહેવાય ૧૩૮

કૃત્તિકા બાકી ત્રય પાય રોહિણી ચ્યારે પાય
મૃગશીર પહિલા પાયબે વૃષભરાશિ કહેવાય ૧૩૯

મૃગશીર પુઠલા દોય પાય આદ્રાસહુ પુનર્વસુ તિન પાય
તે નવ પાયે મેલિયા મિથુનરાશિ જગમાંય ૧૪૦

પુનર્વસુ ઇગપય પુષ્ય સહુ ચારે પાય અસલેશ
કર્ક રાશી તે શીતથી જોતીપનો ઉપદેશ ૧૪૧

ચારે પાય મઘા તણા પૂર્વાશુભી ચ્યાર
ઉત્તરાશુભી આદિપય સિંહરાશી સંભાર ૧૪૨

ઉત્તરાશુભી ત્રણપય મેક્ષી હસ્ત વિચાર
ચિત્રા આદિ દોય પય કન્યારાશિ સંભાર ૧૪૩

ચિત્રા દાય પય પાછલા ચારે પાયા સ્વાતિ
 ત્રિણે પાયા વિસાહના તે તુલરાશી વિખ્યાતી ૧૪૪
 છેલો પાચો વિસાહનો પય ચારે અનુરાહ
 જેઠા ચારે પય મિલી વૃશ્ચિકરાશી સમાય ૧૪૫
 ચારે પાયા મૂલરિસી પૂર્વાષાઠા ચ્યાર
 ઉત્તરાષાઠા એક પય ધનરાશિ ઉચ્ચાર ૧૪૬
 ત્રણ પાયા ઉત્તરાષાઠના શ્રવણ પુરો મેલી
 અરધ ધનિષ્ઠા જોડતાં મકરરાશિ ધમ મેલી ૧૪૭
 અરધ ધનિષ્ઠા પાછલો શતભિષ પુરો ઠાય
 પૂરવભદ્ર તિહુ પય સહિત કુંભરાશિ કહેવાય ૧૪૮
 પૂરવા ભદ્ર ચોથો પય લેઈ ઉભદ્ર રેવતી અંત
 મીનરાશી મેલી હવે જોઈશ હીર કહંત ૧૪૯

વર્ગ

અકચરતપયશ વરગ આઠ અનુક્રમે સ્વામિ સદીહ
 હીર કહે નિજ બુદ્ધિ ગણી ગરુડ બીલાડી સિંહ ૧૫૦
 કુકર અહિ મુષક મરગ માંદો અક્રમ જોઈ
 છોકો જ્યાંથી પાંચમે સો તસ વેરી હોઈ ૧૫૧
 વરગ વિરોધ લહી સવે વરજો વાદ વિવાહ
 વાણિજે પણ વરજો સવિ જમ કહાવો શાહ ૧૫૨

રાશિવર્ણ

વિપ્રમીન વૃશ્ચિક કરક ક્ષત્રી મેષ ધન સિંહ
 વૈશ્ય મકર કન્યા વૃષે શૂદ્ર મિથુન તુલ કુંભ ૧૫૩
 હીર કહે એક વર્ણ સુખ મધ્યમ ક્ષત્રિ વિપ્ર
 અધમ વૈશ્ય ને ગાંધણાં શૂદ્ર વિપ્ર તજી ક્ષિપ્ર ૧૫૪

નારી વિપ્ર ને શૂદ્ર પિયુ જો હોય તો દુખ દેઈ
 અથવા ઁષ્ઠા વરણ ત્રય સગપણ સદા સુખ દેઈ ૧૫૫
 વિપ્ર વરણ પરણે સહુ ક્ષત્રિ નવ સંધાતી
 વૈશ્ય પરણે ૫૨ રાશિયાં શૂદ્ર ત્રિરાશિ વિખ્યાતિ ૧૫૬

રાશિ સ્વામી

મેષ વૃશ્ચિક ભૂમપતિ કુંભ મકર પતિ મંદ
 ધનમીનાં ગુરુ સિંહ રવિ કરક રાશિપતિ અંદ ૧૫૭
 તુલ્ય વરણ દાનવપતિ કન્યા મિથુને બુધ
 રાશિ સ્વામી હિવૈ મિત્ર રિપુ જાણી વરજે શુક ૧૫૮

ગ્રહ મૈત્રી

ગ્રહ મિત્રાં રવિ મંગલાં શુકાં બુધ શશી જીવ
 શનિ રાહ સું હીર કહે વાધઈ પ્રીત અતીવ ૧૫૯

ગ્રહ શત્રુતા

૧ ગુરુ શુકાં અંદા બુધાં રાહાં રવિ શનિ ભૂમ
 હીર કહે એ શત્રુગ્રહ મિલતે ઉઠાવે ધૂમ ૧૬૦

૧ શશી બુધ રિપુ રિપુ શુક ગુરુ વૈર ભોમને મંદ
 રવિ રાહ સું વૈર તજ બોલે હીર અશુદ્ધ.

અમૃતસિદ્ધિ આદિ યોગ

અમૃતસિદ્ધિ યોગ ૧, સિદ્ધિયોગ ૨, સુયોગ ૩, સામાન્ય યોગ, ૪ અને દુષ્ટયોગ ૫. આ પ્રમાણે યોગના પાંચ ભેદ છે. આ પાંચ યોગોમાં પહેલા ચાર યોગ તે શુભયોગો છે અને દુષ્ટયોગ ક્રુયોગ અર્થાત્ અશુભ યોગ છે.

ખીજા બધા યોગ સારા થાય છે, પરંતુ વિષયોગ અમૃતસિદ્ધિ યોગને બગાડે છે. પણ તે રવિયોગથી પ્રબળ થતો નથી. વિષયોગથી બધારે ખરાબ મૃત્યુયોગ છે, પણ તેનો રવિયોગથી નાશ થાય છે.

અહીં જે શુભ યોગો લખ્યા છે, તે દરેક શુભકાર્યમાં લેવાય છે. તો પણ લગ્નમાં રેખાઓના ૧૦ યોગ અને વિદ્યુત્યાદિ ૮ અને મર્માદિ ૪ યોગો અને ખાસ હસ્તમેળાપ વખતે અંકોથી ૧૦ દશ યોગ હોય છે. તે ખીજા કોઈ સુહૃત્તોમાં ઉપયોગી નથી. માટે તે અહીં લખ્યા નથી. તે ખાસ યોગો દિવાહ પટલ ગ્રંથમાં આપેલા છે. ચાલુ સુહૃત્તોમાં જોવાતા બાકીના યોગો અહીં લખેલા છે. સુયોગ તથા ક્રુયોગનાં ફળ અને સુદત.

ક્રુયોગ (દુષ્ટયોગ) નું ફળ = અત્યંત અસિદ્ધિ (કાર્યનાશ).

સામાન્ય યોગનું ફળ = દૈવયોગે સિદ્ધિ

સુયોગ (શુભયોગ) નું ફળ = વિલંબે સિદ્ધિ

સિદ્ધિયોગનું ફળ = ઈચ્છિત સિદ્ધિ

અમૃતસિદ્ધિ યોગનું ફળ = ઈચ્છાથી અધિક સિદ્ધિ

આ પ્રમાણેનું ફળ “દીનશુદ્ધિ દીપિકા” ગ્રંથમાં દર્શાવેલું છે. ‘જ્યોતિષસાર’ ગ્રંથમાં ગાથા ૧૪૯-૧૫૦ માં અશુભ યોગનાં નામ ૧૬ ગણાવ્યાં છે.

સંવત્ ૧ સૂલ ૨ સત્તૂ ૩ લસમે ૪ દંડોય ૫ વલ્લ મુસલાય ૬ ॥ કાલમુહી ૭ ચમઘંટ ૮ ચમદાઠં ૯ કાણુ ૧૦ મિચ્ચાય (મૃત્યુ) ૧૧, ॥ ૧૪૯ ॥ બલામુહી ૧૨ ચ ખંજો ૧૩ ચમલં ૧૪ ઉપાય ૧૫ કક્કડા ૧૬ ભોગ ॥ એએહિં ભોગ સોડસ સંવે કલ્લે હિ અસુહાય ॥ ૧૫૦ ॥

ભાવાર્થ—સંવર્ત્તક ૧, શૂલ ૨, શત્રુ ૩, ભસ્મ ૪, દંડ ૫, વજ્રસુસલ ૬, કાલમુખી ૭, ચમઘંટ ૮, ચમદંટ્રા ૯, કાણુ ૧૦, મૃત્યુ ૧૧ જ્વાલામુખી ૧૨, ખંજ ૧૩, ચમલ ૧૪, ઉત્પાત ૧૫ અને કર્કટ ૧૬ એ સોલ યોગ શુભકાર્યોમાં અશુભ મનાયા છે. માટે દરેક શુભ કાર્યમાં વર્જવા લેઈએ.

સાથે સાથે તજવા લાયક બીજા યોગોત્તુ' પણ અંથકાર હીરકલશે વર્ણન કર્યું છે.

યોગ ખેસે તે વખતની પહેલી ઘડીઓ તજવી	વજ્ર	વિષ્કુંભ	ગંડ	અતિ ગંડ	વ્યાધાત	શૂલ પરિધ	વ્યતિપાત	વૈધૃત
	૩	૩	૬	૬	૯	૯ અઘો	ખધો	ખધો

વાર અને નક્ષત્રના સંયોગથી થતા અશુભ યોગ

કાણુયોગ

શનિ ચિત્રાં શુક્રાં મધા બુધ ભરણી ગુરુ આર્દ્રા;

ભોમ પૂ. ભદ્ર જ્યેષ્ઠા રવિ કાણુયોગ વિષ્ણવાહ. ૧૬૧

વાર	શનિ	શુક્ર	બુધ	ગુરુ	મંગલ	રવિ
નક્ષત્ર	ચિત્રા	મધા	ભરણી	આર્દ્રા	પૂર્વભાદ્રપદ	જ્યેષ્ઠા

કાણુયોગની શરૂઆતની નવ ઘડીઓ તજવી.

મૃત્યુયોગ

મંમલ શતભિષાહ હથ શનિ ગુરુ મૃગ ભૃગુ અસલેશ;

શશી ઉ-ષાઢ અનુરાહ રવિ બુધ અસાનિ કલેશ. ૧૬૨

વાર	મંગલ	શનિ	ગુરુ	શુક્ર	સોમ	રવિ	બુધ
નક્ષત્ર	શતભિષા	હસ્ત	મૃગશિર	અશ્લેષા	ઉત્તરાષાઢા	અનુરાધા	અશ્વિનિ

મૃત્યુયોગની શરૂની ખાર ઘડીઓ ત્યાજ્ય છે.

ગ્રંથાંતરે મૃત્યુયોગ.

બુધે અસ્સણિ મૂલ ગુરૂ પૂસા મૂલ સિતલિસ મિગાયં ।
સનિહર પૂસા ચઉરે લિગુ રોહિણિ સાઈ અસલેસા ॥૧૮૩॥
સૂરો મધ અનુરાહા ચંદા ઉસા વિસાહ પુષ્પે હિં ।
ભૂસે સિતલિસ અદા ભરણી મધ જોગ મિચ્યાઈ ॥૧૮૪॥
-જ્યોતિષસારે ગાથા ૧૮૩-૧૮૪.

વાર	બુધ	ગુરૂ	શનિ	શુક્ર	રવિ	સોમ	મંગલ	આ સાત વારમાં આ પ્રમાણે નક્ષત્ર મલવાથી મૃત્યુયોગ બને છે.
નક્ષત્ર	અ. મૂ.	પૂ. મૂ.	પૂ. પાદિષ્ટ	રો. સ્વા	મધા	હિ. પા વિ	શ્વત. આ.	
	શ મૂ.	મૂ. હિ. પા	પા શ્રધ	અશ્લે	અનુ	પુષ્ય	ભ. મ.	

બાવાર્થ-બુધવારે અશ્વિનિ અને મૂલ નક્ષત્ર, ગુરૂવારે પૂર્વાષાઠા, મૂલ, શતલિષા અને મૃગશીર નક્ષત્ર, શનિવારે પૂર્વાષાઠા વગેરે ચાર નક્ષત્ર, શુક્રવારે રોહિણી, સ્વાતિ અને અશ્લેષા નક્ષત્ર, રવિવારે મધા અને અનુરાધા નક્ષત્ર, સોમવારે ઉત્તરાષાઠા, વિશાખા અને પુષ્ય નક્ષત્ર, અને મંગલવારે શતલિષા, આર્દ્રા, ભરણી અને મધા નક્ષત્ર આવે તો મૃત્યુયોગ બને છે.

ઉત્પાત યોગ.

શશી પૂ. પાઠા હિ. કા શનિ ગુરૂ રોહિણી ભૂગુ પુષ્ય;
રવિ વિશાહ બુધ રેવતિ ભૂમિ ધનિષ્ટા દુઃખ.

૧૬૩

વાર	ચંદ્ર	શનિ	ગુરૂ	શુક્ર	સૂર્ય	બુધ	મંગલ
નક્ષત્ર	પૂ પા.	હિ કા	રો	પુષ્ય	વિ	રે	ધનિષ્ટા

ઉત્પાત યોગની શરૂઆતની પાંચ ઘડીઓ તજવી. અન્યાન્તરમાં ઉત્પાત, મૃત્યુ અને કાણુયોગ.

વિશાખા ત્રયમાદિત્રયે પૂર્વાષાઠા ત્રયં શશી ।
 ધનિષ્ઠાદિ ત્રયં ભૌમે બુધે ચ રેવતિ ત્રયં ॥
 રોહિણ્યાદિ ત્રયં જીવે પુખ્યાદી ત્રય ભાર્ગવે ।
 ઉ-ક્રાદિ ત્રય મંદે ચ સર્વ કર્માણિ વજ્ર્યેત ॥
 ઉત્પાત મૃત્યુ કાલ્કાખ્યા સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥

નોંધ-મૂલ-શ્રવણ-ઉ-ભા-કૃત્તિકા-પુનર્વસુ-પૂ-ક્રા-સ્વાતિ એ
 સાત નક્ષત્ર ગણવા નહિ, પણ અભિજીત ગણતરીમાં લેવું.

અશુભ યોગે ઘડી પ્રહરે ત્યાજ્ય.

અશુભ યોગ બિ પહુર તજી મૃત્યુ ઘડી તજી ચિયાર;
 ઉત્પાતાં પંજી કાંજી નવ પછઈ સહુ શુભકાર.

ચરયોગ.

સૂરેહિ પૂર્વસાઠા ચંદ્રા અદાર્ધ ભૂવિ સાહાર્ધ ।
 બુદ્ધ રોહિણી સુક્ર મઘા શનિ મૂલા હવર્ધ ચર યોગા.

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૨૧૮

વાર	સુ	ચં	મં	બુ	ગુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	પૂ. ષા.	આર્દ્રા	વિ	શે.	૦	મઘા	મૂલ

બીજી પ્રતમાં કોષ્ટકમાં છૂટા પાઠમાં ગુરુવારે પુખ્ય છે.

વળી આરંભસિદ્ધિ અંથમાં રવિવારે ઉત્તરાષાઠાને ગુરુવારે
 શતભિષા એમ વિશેષ લખેલું છે.

રાક્ષસ યોગ

રવિ પુ-ષાઠ શશી અસ્સણિ ભૂમ મૃગ બુધ અસત્તેસ;

ગુરુ હત્યાં અનુરાગ ભૃગુ થાતર ઉ-ષા તજેહ. ૧૬૪

એ વારાં એ રિશી મિત્યાં રાક્ષસ યોગ કહેવાય;

મંગલવેના હીર કહે વરજ્યાં સવિઃસુખ થાય. ૧૬૫

સૂ	ચં	મં	બુધ	ગુ	શુ	શ	વાર
પૂ. પાઠા	અશ્વ	મૃગ	અર્ધ	હસ્ત	અનુ	ઉ. પા	નક્ષત્ર

રાક્ષસ યોગનો માંગલિક કાર્યોમાં ત્યાગ કરવો

યમઘન્ટ યોગ

શનિ હત્યાં ભૃગુ રોહિણી ગુરુ કૃતિકા બુધ મૂલ;
આહરા મંબલ વિશાહ શશી સૂરિજ મધા યમશૂલ ૧૬૬
યમઘન્ટ વરજો હીર કહેઈ ઇસ રિતિ ઇસો વિચાર;
રવિ પનરાં શશી તેરહાં ભોમૈ ઘડી અહાર, ૧૬૭
બુધવારૈ ઇગ દશ ઘડી ગુરુ ભૃગુ થાવર વાર;
સપ્ત સપ્ત તજ્યઈ ઘડી જોઈષ ઇમ વિચાર. ૧૬૮

શનિ હસ્ત	શુક્ર રોહિણી	ગુરુ કૃતિકા	બુધ મૂલ	મંગલ આર્દ્રા	સોમ વિશાખા	રવિ મધા	વાર નક્ષત્ર
૭	૭	૭	૧૧	૧૮	૧૩	૧૫	તજવાની ઘડીઓ

પાઠાંતર:-

શશી અસવનિ વિશાહ રવિવારે તજ્યો મધાહ;
ભોમ મધા અદારિશી ગુરુ કિરતક સવણાહ
યમઘન્ટઈ ગમન ન કીજ્યો ગૃહ પ્રવેશઈ દાહ;
જાયો સુત જીવઈ નહિx કુલ છેદૈ વિવાહ.

ભાવાર્થ-નીચે મુજબના વારે નીચે મુજબ નક્ષત્ર આવે તો
યમઘન્ટ યોગ થાય છે.

વાર	ચંદ્ર	બુધ	ગુરુ	સૂર્ય	મંગલ	શુક્ર	શનિવાર
નક્ષત્ર	વિ અશ્વ	મૂ-અ પૂ-કા	કૃ-શ્ર	મધા	મધા આર્દ્રા	સ્વા શે	હ-રે-પૂ-પા, ઉ-પા

x પુત્રી જન્મે તો જીવે.

ઈતિવાર નક્ષત્રે યમઘન્ટ યોગ

અવયોગે ટાળવાની ઘડીઓ-

યમઘન્ટે ત્યજે દષ્ટો મૃત્યુ દાદશ નાડીકા ।

અન્યેષાં પાપ યોગાનાં મધ્યાન્હાત્ પરતઃ શુભં ॥૧॥

યમદાહ યોગ

આદિત્યવારે મઘા ધનિષ્ઠા સોમો મૂલં વિશાખ નિષ્ઠા;

કૃત્તિકા ભોમે ભરણી વિરોધી યે ક્ષાદગુની બુધે રૂંધો.-૨

શુક્ર અશ્વિનિ રેવતી શુક્રથી રોહિણી સંયુક્તી;

શતભિષાને હસ્તશનિ વિરોધી એતે જમદાહ જગપ્રસિદ્ધિ-૩

-ભોઈશહીર ગા. ૨-૩

વાર	સૂ	સો	મં	બુ	ગુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	મ-ધ	મૂ-વિ	ભ-કૃ	ઉ-કૃ પૂ-કૃ	અશ્વ રે	રે	શ-હ

પાઠાંતરે યમદાહને શ્લોક. ૧

વર્જાહ સૂર્યે મઘા ધનિષ્ઠા સોમે ચ મૂલં અથવા વિશાખા ।

ભોમે ભરણ્યાં અથવા કૃત્તિકા બુધોત્તરા ક્ષાદગુનીઆશ્વનીષુ ॥

ભુવેયદા મૃગશીરો નતુ રેવતી ચ શુક્રે તથા સ્વાતિ વિશાખતોષિ ।

વારુણ્ય હસ્તેષુ ભવેતીમંદે એતે યમદાહ જગપ્રસિદ્ધે ॥ ૧ ॥

વાર	સૂ	ચં	મં	બુ	ગુ	શુ	શનિ
નક્ષત્ર	મ-ધ	વિ-મૂ	ભ-કૃ	ઉ-કૃ અશ્વ	મૂ-રે	સ્વા-વિ	શત હસ્ત

પાઠાંતરોમાં-બુધવારે પૂર્વાષાઠાને પુનર્વસુ છે, કોઈ ઠેકાણે મંગલવારે રોહિણી છે અને શુક્રમાં અનુરાધા છે, વળી કોઈ કોઈ ઠેકાણે શુક્રવારે ઉત્તરાષાઠાને અશ્વિનિ છે.

જમદાદ યોગનું ફલ.—

રાણા રાવણ મારીયો બલિ આપ્યો પાતાલ;
એ કહીએ જમદાદડી ભેશી ખરું નિહાલ.

—ભેદશહીર ૥ ૪

વળી પાઠાંતરે યમદાદની ઘડીઓ—

અંત ધનિષ્ઠા પણુ પ ઘડી શતભિષ પહેલી સાંત;
એ ખારહ યમની ઘડી છાંડી કરો શુભ વાત.

—ભેદશહીર ૫

વજ્રમુશલ યોગ અને શ્રુ જન્મ નક્ષત્રો—

રવિ ભરણી સસિ ચિત્તા, ઉસા ભોમાઈ બુદ્ધ ધણિકૃપાં ।
શુક્ર ઉક્ષ ભિશુ જિહ્વા, રેવતી સનિ વજ્ર મુસલાયં ॥
ગહજન્મ રિસી એએ, વજ્રે વિવાહ કીરએ વિહવં ।
ગમણારંભે મરણું, એધ્યકૃવણુ વિદ્રંસં ॥
સેવાઈ હવઈ નિમ્ફલ, કરસણુ અકલોઈ દાહ ગિહપવેસં ।
વિજ્ઞાનરંભે ય જડં, વત્થુ વાવઈ ભસમાયં ॥

ભાવાર્થ—રવિવારે ભરણી નક્ષત્ર હોય, સોમવારે ચિત્રા, મંગલવારે ઉત્તરાષાઢા, બુધવારે ધનિષ્ઠા, શુક્રવારે ઉત્તરાશ્લેશુની, શુક્રવારે જ્યેષ્ઠા અને શનિવારે રેવતી નક્ષત્ર હોય તો વજ્રમુશલ યોગ થાય છે. વળી આ નક્ષત્રો ગ્રહોના જન્મ નક્ષત્રો પણુ છે.

વાર	સુ	સો	મં	બુ	શુ	શુ	શનિ
નક્ષત્ર	ભ	ચિ	ઉ-ષા	ધ	ઉ-ક્ષા	જ્યે	રેવતી

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૯૬-૧૯૮

આ પ્રમાણે પણ પાઠ છે—

ભર ૧ ચિત્તરત્તરસાઢા ૩ ધણિ ૪ ઉત્તરફગ્નુ ૫ શુક્ર ૬ રેવતીઆ ૭ ।
સૂરાઈ જન્મરિખ્યા, એએ હિં વજ્રમુસલ પુણા ॥૧॥

ભાવાર્થ—આ મહાજન્મના નક્ષત્રમાં વિવાહ ન કરવો જોઈએ અને કરે તો વિધવા થાય, દેશાટન કરે તો મરણ થાય, પ્રતિષ્ઠા કરે તો દેવસ્થાનનો નાશ થાય, કોઈની નોકરી કરે તે પણ નિષ્ફલ જાય, ખેતી કરે તો અનાજ પાકે નહિ, ઘર પ્રવેશ કરે તો અગ્નિનો ઉપદ્રવ થાય, વિદ્યારંભ કરે તો મૂર્ખો રહે. નવું વસ્ત્ર પહેરે તો સળગી જાય અથવા ફાટી જાય, પંચમહાવ્રતાદિ વ્રત લે તો વ્રતનો ભંગ થાય; પંચમહાવ્રતનો પ્રચાર જેન ધર્મમાં જ છે એટલે બીજા ધર્મમાં સંન્યાસી વગેરે થાય તો પણ વ્રતનો ભંગ થાય.

બુધ અદ્વા ભિશુ રોહિણી પુખ્ત સિસિ સિતલિસાય સનિવાર ।
ગુરૂ વિસાહા વિનિજય સત્તૂ જોગઈ સંવાઈ ॥

પાઠાંતરે—વિશેષે કરીને રવિવારે ભરણી તથા મંગલવારે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય તો શત્રુયોગ બાણવો.

વાર	સુ	ચં	મં	બુ	ગુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	ભ	પુખ્ય	કે-પા	આ	વિ	રે	શત

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૬૩

યમશૂલ

જશવિજયજીના નાના બળી ગએલા હીરકલશમાંથી ચાલી

સુ	ચંદ્ર	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિવાર	વાર
૦	અશ્વ	મ-આ	આ મૂ પૂ-પા	કૃ-અતુ	રે-રવા.	ક-રે, પૂ-પા કે-પા.	નક્ષત્ર

વાર અને તિથિના સંયોગથી થતા અશુભ યોગો

કુલિકયોગ

પડવા થાવર× પરિહરો, ખીને ભૃગુ વારેણુ,
ત્રીને સુરગુરુ નંદિયે, ચોથે બુધવારેણુ;
પાંચમ મંગલ છઠ સોમ, સાતમ રૂંધી ભાણુ,
ઘીહ મ ઠાઠે જોશીયા કુલિક એહ પ્રમાણુ. ૧

—જોઈશહીર.

તિથિ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
વાર	શનિ	શુક	ગુરુ	બુધ	મં	સો	સુ

તિથિ અને વારનો સરવાળો આઠ થાય તો કુલિક યોગ થાય.
આને ફાંકડું અથવા ચોથાનું ઘર ગણે છે અને તે વર્ચ્ય છે.

કર્કયોગ

રવિ બારસ શશી ઈગ્યારશી ભોમ દશમ નવમી બુધેણુ;
ગુરુ અકૃમી ભૃગુ સત્તમી શનિ છઠી કંકડેણુ ૧૬૬

વાર	સુ	ચં	મં	બુ	ગુ	શુ	શ
તિથિ	૧૨	૧૧	૧૦	૯	૮	૭	૬

ઉપરના વારે નીચેની તિથિ મલવાથી કર્ક યોગ થાય છે, ને
તેમાં જોડેનાં ગ્રહ જન્મ નક્ષત્રો મલવાથી કાલયોગ થાય છે.

કર્ક એટલે કર્કટ, કંકચ અને કંકડા એ બધાં એકજ નામ છે.
તેમાં નિષેધ કાર્યો આ પ્રમાણે છે:-

લગ્નકાલે ક્ષીરકાલે કર્કયોગો ભવેદ્વિદિ ।

લગ્નેસા વિધવા કન્યા ક્ષીરે મૃત્યુ સમાદિશેત્ ॥

ક્ષીરકાલ એટલે બાળકના વાર ઉતરાવવાનો સમય તથા
જનોઈ વખતે જુને નવીન દીક્ષા આપતાં વાળ કઢાવી નાખવામાં
આવે છે તે સમય.

વળી કર્કયોગ કયાં કયાં તજવો તેનો સ્થોક આ પ્રમાણે.

વિવર્જનીય કુલિક યોગ કષ્ટપ્રદ સપ્ત સુવાસરે કુ ।

ત્રિયો જશે જશ વિરૂપ ઘટયો નિવાદિ કાકા ભોમે પ્રસિદ્ધ ॥

વાર તિથિની સંખ્યાનો સરવાળો ૧૩ થાય તો કર્કયોગ થાય. અને તે પ્રયાણમાં નિષિદ્ધ છે.

યાવર* છઠ નવ જઈએ સાતમ શુકર નાંહિ,

આઠમ ગુરુ અશુભ મળે બુધ તુમ જ માંહિ

દશમ મંગળ દુખી આવે ને સોમ અગીઆરથી;

કર્ક ભેગ કહાય ભેતાં રવી આવે બારથી,

સહદેવ કહે શાસ્ત્ર શણિ પુછે તેને પાલીએ

હજાર મંમ દશ દિશા હોય તો પણ ચિંતવી ગામ ન ચાલીએ.

મૃત્યુયોગ

હીર કહઈ પુન્ના શની, ભદ્રા શશી ગુરુવાર;

રવિ ભૂમ નંદા બુધ જયા, ભૃગુ રિક્તા મૃતકાર. ૧૯૦

વાર	શનિ	અંગુ	રવિ	મંગલ	બુધ	શુકર
તિથિ	પૂર્ણી	ભદ્રા	નંદા	નંદા	જયા	રિક્તા

સંવર્તક યોગ.

બુધ પડિવા શનિ પંચમી ગુરુ નવમી બીજ શુક

રવિ સત્તમી શશિ તેરશી ચવદશી ભોમ નહીં દૂક ૧૭૧

એ સાતે હી વાર તિથિ સંવર્તક કહેવાઈ;

હીર કહઈ શુભ કામનિ એહ ન આવે દાઈ ૧૭૨

તિથિ	એકમ	પાંચમ	તોમ	બીજ	સાતમ	તેરશ	ચૌદસ
વાર	બુધ	શનિ	ગુરુ	શુક	રવિ	સોમ	મંગલ

પડવે મંગલ તીય બુધેણુ છઠી જીવેણુ ।

બીય શુક્રેણુ સત્તમિ શનિ સૂરેણુ ॥

ભાવાર્થ—પડવે ને મંગલવાર, ત્રીજને બુધવાર, છઠને ગુરુવાર, બીજને શુક્રવાર અને સાતમને શનિવાર અથવા રવિવાર આવે તો તે સંવર્તક યોગ કહેવાય છે. આ વિષયમાં ઘણી જાતનાં પાઠાંતરો છે.

ગુરુ છઠી નવમી તિહિ, બિશુ બીયા તીય બુધ ઈગતીયા ॥

સસિ સત્તમી તેરસિ યા, સત્તમિ રવિ બૂમ અવદિસિ યા ॥

શનિ પાંચમી સંવત્તક જોગં, અવજોગ મજ્જુ સંવેહિં ॥

નહુ કોરઈ વિવાહં, મંગલ કાલે હિ વજ્જેહિં ॥

—જ્યોતિષ સાર ગાથા ૧૬૦-૧૬૧

વાર	ગુરુ	શુક્ર	બુધ	સોમ	રવિ	મંગલ	શનિ
તિથિ	૧-૯	૨-૩	૧-૩	૭-૧૩	૭	૧૪	૫

ભાવાર્થ—ગુરુવારે છઠ અને નોમ, શુક્રવારે બીજ અને ત્રીજ, બુધવારે એકમ અને ત્રીજ, સોમવારે સાતમ અને તેરસ, રવિવારે સાતમ, મંગલવારે ચતુદશ અને શનિવારે પાંચમતિથિ હોય તો સંવર્તક યોગ કહેવાય છે. આ યોગમાં વિવાહ વગેરે શુભ કાર્યો કરવા નહીં અને માંગલિક કાર્યમાં તો આ સંવર્તક યોગનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ.

વિષ્કંભયોગ

સૂરિજ ચંદ્રી બારશી શશી ઇગ્યારશી ત્રીજ
બુધવારઈ પડવા નવમી મંગલ દશમી બીજ. ૧૭૩
ગુરુ અઠમી પૂનિમ તજહું સત્તમી તેરસ શુક્ર
છઠી ચંદ્રી થાવર એ તિથિ વાર ન ઠંક ૧૭૪
હીર કહઈ એ વાર તિથિ વિષંભ યોગ કહાય,
વિણ કિણહી રિસી મિલિયાં દૂષણ દૂર પલાય ૧૭૫

વાર	રવિ	સોમ	બુધ	મંગલ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
તિથિ	૪-૧૨	૧૧-૩	૧-૯	૧૦-૨	૮-૧૫	૭-૧૩	૬-૧૪

હુતાશનયોગ

હુતાશન યોગ=(હઘ-વિષ=)મુહૂર્તચિંતામણી. પત્ર-૩-૨૬૦. ૮

તિથિ	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	સર્વ કાર્યે નિષેધ
વાર	સો	મં	બુ	ગુ	શુક્ર	શનિ	રવિ	

તિથિ અને નક્ષત્રોના સંયોગથી થતા અશુભ યોગો
યમકર્ત્તરિ, યમશૂલ અને જ્વાલામુખી યોગ અને તેમનું ફલ.

પડિવા પરિહર મૂલરિસી ખીયા રોહિણી અનુરાહ
અનુરાહા ઉત્તરા તિય ચઉથિ ઉત્તરા મધાહ ૧૭૬
પંચમી મૂલ મધા ભરણી છઠી રોહણી ચાંહ,
હસ્તાં મૂલાં સપ્તમીયાં અકૃમિ કૃતિ વિશાહ ૧૭૭
નવમી કૃતિકા રોહિણી દશમી અશલેશા માન્વી
તેરશી ચિત્રા સ્વાતિ બે પૂનમ ઉત્તરા તીન્ની ૧૭૮
ધયાં તિયાં ધયાં રિસાં મેલીયાં યમકર્ત્તરિ યમશૂલ
જ્વાલાયોગ લહી ખરો હીર કહે તણ્યે દૂર ૧૭૯

તિથિ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૩	૧૫
નક્ષત્ર	મૂ	રો. અતુ	અતુ ઉ-૩	ઉ૩ મ	મૂ-મ ભર	રો	હ-મૂ	કૃ-વિ	કૃ-રો	અશ્લે	ચિ-સ્વે	ઉ-૩

કાલમુખી યોગ.

પંચમી મધ ચઉ ઉત્તર નવમિય કિત્તગિય તીય આણુરાહા ।

અકૃમિ રોહિણિ મજ્જમ કાલમુહી યોગ એ કહિયા ॥

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૧૯૫

ભાવાર્થ—પાંચમને મધા, ચોથને ત્રણ ઉત્તરા નક્ષત્રમાંનું ગમે
તે નક્ષત્ર હોય, નોમને કૃત્તિકા, ત્રીજને અનુરાધા અને આઠમને
રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો તે કાલમુખી યોગ કહેવાય છે.

યમદાઠ યોગ

અણુરાહાએ બીયા ઉત્તર ત્રીયા મધાર્ધ પંચમીયા ।
 કર મૂલા સત્તમીયા અકૃમિઃ સંયુત રોહિણીયા ॥
 તેરસિ ચિત્તા સાર્ધ એએ યમદાઠ જોગ દુહદાર્ધ ।
 ઉત્તમ કચ્છુ ન કાર્ધ કારય નહુ કર્ધ જર્ધ માર્ધ ॥

—જ્યોતિષસાર ગાથા ૨૧૬-૨૧૭

ભાવાર્થ—નીચેના કોષ્ટકમાં સમજાવેલી આખ્યા પ્રમાણેની તિથિએ જે બીજા નક્ષત્રના ખાનામાં દર્શાવેલું નક્ષત્ર હોય તો કોઈ પણ જાતનું ઉત્તમકાર્ય કરવું નહીં અને કરવામાં આવે તો મરણ થાય છે.

તિથિ	બીજ	ત્રીજ	પંચમી	સાતમ	આઠમ	તેરમ
નક્ષત્ર	અનુ	ઉ-ઠ	મધા	હ-મૂ-	રો	ચિ-સ્વા

અંશાંતરમાં યમકર્તરી યોગ

દ્વિતીયા અનુરાધાયાં તૃતીયા ઉત્તરાશ્રયં ।
 પંચમી મધા સંયુક્તા હસ્ત મૂલેચ સપ્તમી ॥
 અષ્ટમી રોહિણી ચૈવ ચિત્રા સ્વાતિ ત્રયોદશી ।
 શુભકર્મ ન કર્તવ્યં ષટ્ માસે મરણ્ય દુર્વ ॥૧૥

—બાલભોધ

જ્વાલામુખી યોગ અને તેનું ફલ
 પડવે મૂલ પાંચમ ભરણી આઠમ કૃત્તિકા નુમ રોહિણી;
 દશમ અશ્લેષા મુળ રે સહ્યા એ તે જોગ જ્વાલામુખી કહ્યા-૧
 જન્મે તો જીવે નહિ વસે તો ઉજડ થાય;
 નારી પહેરે ચુડલો ખાંડી સમુળી જાય. —૨
 ગામ ગયો આવે નહિ કુવે નીર ન હોય;
 ખાટ પડ્યો ઉઠે નહિ પડિત વિચારી જોય —૩
 વાવે તો લણે નહિ લણે તો ભૂલી જાય;
 દાટયું આખું નહિ મલે, એહ વિના બીજું શું થાય. —૪

x નારચંદ્ર દિપ્પનમાં જોડે રોહિણી નક્ષત્રનો પાઠ છે

તિથિ	પડવા	પાંચમ	આઠમ	નુમ	દશમ
નક્ષત્ર	મૂલ	ભરણી	કૃત્તિકા	રો	અશ્લેષ-

વેધયોગ

નંદા ચ રોહિણી વેધં ભદ્રા વેધા ચ રેવતિ ।
 જ્યા હસ્તસ્થ વેધંચ રિક્તા જ્યેષ્ઠા તથૈવ ચ ॥૧॥
 પૂર્ણા અનુરાધા વેધંચ ।
 એતાનિ તિથિ વેધાનિ શુભકર્માણિ વર્જયેત્ ॥૨॥
 વિગ્રહે વિધવા નારી પ્રસ્થાને ભરણું ધ્રુવં ।
 હાનિકર્તા પ્રતિષ્ઠાયાં શિશુ જાતો ન જીવતિ ॥૩॥

તિથિ	નંદા	ભદ્રા	જ્યા	રિક્તા	પૂર્ણા
નક્ષત્ર	રોહિ	રેવ	હસ્ત	જ્યે	અનુ

નંદાદિ તિથિઓનો જણાવેલાં નક્ષત્ર સાથે સંયોગ થવાથી વેધયોગ થાય છે, તે શુભ કાર્યમાં વર્જ્ય છે.
 તિથિ-વાર અને નક્ષત્રના સંયોગથી થતા અશુભયોગ

યમલયોગ

કૂર વારુ ભદ્રા તિથિહ મૃગશિર ચિત્ત ધણિકુ
 યમલ યોગ એ હીર કહઈ ઉત્તમ કામ ન દિક ૧૮૦

તિથિ	ભદ્રા=૨-૭-૧૨
વાર	કૂરવાર=રવિ-શનિ-મંગલ
નક્ષત્ર	મૃગશીર, ચિત્રા અને ધનિષ્ઠા

આ કોઈ પણ ત્રણનો સંયોગ થાય તો યમલયોગ થાય.

* રવિવાર, શનિવાર અને મંગલવાર

ત્રિપુષ્કર (ત્રિયોખલ યોગ)

પૂ-ભદ્ર ૧ કિત્તિર પુણ્યવસાં ૩ ઉ-ફા ૪ ઉ-પા ૫ વિશાહ ૬;
ભદ્રા તિથિ રવિ ભૂમ શનિ યોગ ત્રિપુષ્કર દાહ ૧૮૧

તિથિ	ભદ્રા=૨-૭-૧૨
વાર	કૂર=રવિ-શનિ-મંગલ
નક્ષત્ર	નક્ષત્ર=કૃ. પુન, ઉ-ફા, ઉ-પા, વિ, પૂ-ભા

ત્રિપુષ્કરને કેટલીક જગ્યાએ ખંજયોગ કહેવામાં આવ્યો છે.
પંચમે પંચ ગુણિતં ત્રિગુણં ત્રિપુષ્કરં ।
યમલે દ્વિગુણં સર્વં હાનિ વૃધ્યાદિકં મતમ્ ॥
—જ્યોતિષસારે.

ભાવાર્થ—યમલયોગમાં શુભ અથવા અશુભ કાર્ય કરવું હોય
તો ખમણું, ત્રિપુષ્કર યોગમાં ત્રણ ગણું અને પંચક યોગમાં
કરવાથી પાંચ ગણું થાય છે.

નરભક્ષક યોગ

તિથિ	નંદા	રિક્તા	પૂર્ણા	ભદ્રા	જ્યા
વાર	મં	શુ	શનિ	શુ	શુ
નક્ષત્ર	કૃ	ધ	ભગ્ણી	અશ્લે	મઘા

એ યોગ મંગલિક કામે ન લેવો લે તો મરણ ઉપજે*

વજ્રમુશલયોગ.

સૂરજ સપ્તમી ભરણીયાં ચઉદશી ચિત્રા ચંદ્ર
ગુરુ ઉ-ફા ઇગ્યારશી અકૃમી રેવય મંદ ૧૮૨

* ગાથા કે શ્લોક મળ્યા નથી.

બુધ ધનિષ્ઠા ખારશી શુક્રાં જીઠુ નવમી
 ભૂમિ દશમી ઉ-પાઠસું એ તિથિ ગ્રહ રિસી જન્મી ૧૮૩
 વજ્રમુશત્ર એ યોગ ભણુધ વિવાહધં વરજેધ.
 વિવાહે થાધ વિધવા ગમણે મરણ કહેધ ૧૮૪
 સેવા કીધી હુધ નિષ્ક્રમ કરાણુ નિઃકલો બાધ,
 ગૃહપ્રવેશે દુખ હીએ વિવા ભણી ન આધ ૧૮૫
 ચેધ મિહિ બેઠાવલો કેધક હુવધ ઉપાધિ,
 વજ્રમુશત્ર તજી હીર કહધં સગતાં હુવધ સમાધિ ૧૮૬

સૂ	ચં	મં	ભુ	ગુ	શુ	શ
૭	૧૪	૧૦	૧૨	૧૧	૬	૮
અરણી	ગિત્રા	ઉ-પા	ધ.	ઉ-ફા	નયે.	રેવ

અન્યાન્તરમાં પણ આતું જ કહ્યું છે. જેમકે:—

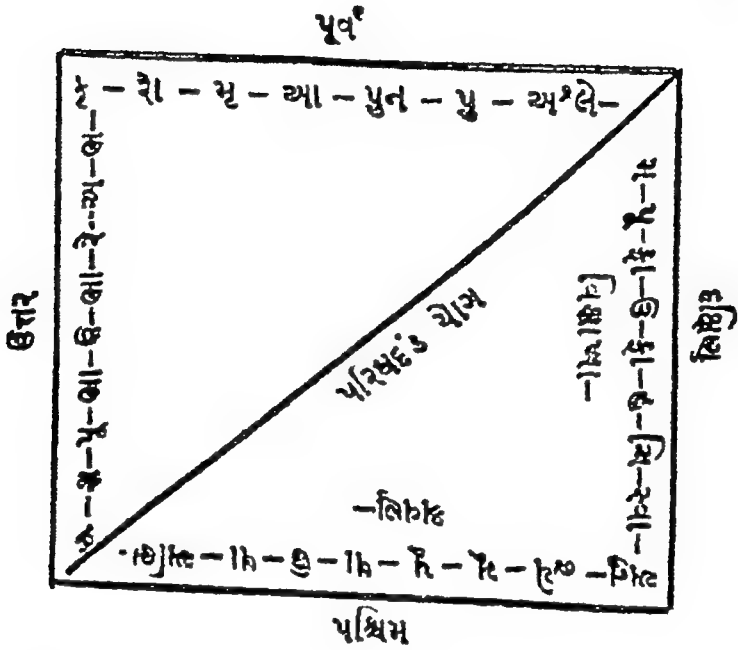
વિવાહે ચૈવ વૈધન્યં પ્રવાસે મરણ્યં ધ્રુવં ।
 વિદ્યારંભે ચ મૂર્ખત્વં કૃષિ વાણિજ્ય નિષ્ફલં ॥૧॥
 ગૃહ પ્રવેશે દાહ સ્યાત્ સેવા ભવતિ નિષ્ફલં ।
 ચૈત્ય ધ્વંસ પ્રતિષ્ઠાયાં મૃતધ્વંસશ્ચ હીક્ષિતે ॥૨॥
 વન્હિભિ વસ્ત્રં કાર્યેસુ યુનિભિઃ પરિકીર્તિતઃ ।
 ગ્રહાણાં જન્મ રક્ષાણિ શુભકર્માણિ વર્જયેત્ ॥૩॥

પરિઘટક યોગ

પરિઘયંત્ર સમયોરસ કરી વાયવ અગ્નિ કુણે ઠાવી રેફ
 કૃત્તિઆદિ રિસિ સગ પૂરવે મધ સગ દહિખણુ દેય ૧૮૭

૧ નોકરી, ૨ ખેતી, ૩ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરે તો.

સમ અનુરાધા પછિમે ઉત્તર સગ ધનિષ્ઠાહિ
 પૂરવ ઉત્તર સમરલે દક્ષિણે પચ્છમ માંહિ ૧૮૮
 વિપરીતે એ મકરો ગમન પરિધ ઈંમી પરિજાણો
 દેવ ન લંધઈ હીર દહાત તે નર મત કહેવો અજાણો ૧૮૯

સુહૃત્ત ચિંતામણિ સ્લોક ૩૬ તથા ૩૮ પ્રમાણે પરદેશગમને
 પરિવર્તન યોગ નિવેધની હકીકત-

કૃત્તિકાથી ૭ અશ્લેષા સુધીનાં પૂર્વ દિશાનાં છે. મઘાથી ૭
 વિશાખા સુધીનાં દક્ષિણ દિશાનાં છે. અનુરાધાથી ૭ શ્રવણ સુધી
 પશ્ચિમ દિશાનાં છે. ધનિષ્ઠાથી ૭ ભરણી સુધીનાં ઉત્તર દિશાનાં
 નક્ષત્રો છે. ઉપર નમૂનો ખતાવ્યો તે પ્રમાણેના જે સમચોરસ
 તેનું નામ પરિધ છે. અને વાયવ્ય કોણથી અગ્નિકોણ સુધીની જે
 આડી લીટી કરેલી છે, તે દંડ કહેવાય છે. પ્રયાણમાં પરિધના
 દંડને ઓળંગવો નહિ. અર્થાત્ જે જે દિશામાં લખેલાં છે તે તે
 નક્ષત્રોમાં એટલે દક્ષિણ પશ્ચિમ નક્ષત્રોમાં, દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશાની
 યાત્રા એષ્ટ છે અને પૂર્વ ઉત્તર નક્ષત્રોમાં, પૂર્વ ઉત્તરની યાત્રા

શ્રેષ્ઠ છે. ॥૩૬॥ વળી કોણીની યાત્રા—પૂર્વનાં નક્ષત્રોમાં અગ્નિકોણની યાત્રા શ્રેષ્ઠ છે, દક્ષિણનાં નક્ષત્રોમાં નૈઋત્ય કોણની યાત્રા શ્રેષ્ઠ છે. પશ્ચિમનાં નક્ષત્રોમાં વાયવ્ય કોણની યાત્રા શ્રેષ્ઠ છે અને ઉત્તરનાં નક્ષત્રોમાં ઈશાન કોણની યાત્રા શ્રેષ્ઠ છે. ખાસ આવશ્યકતા હોવે તો પરિઘટંબુતું ઉદ્ધાન કરીને જવું.

નક્ષત્ર શૂલ, વાર શૂલનો ત્યાગ કરીને દિક્ષણલિ લગ્નની શુદ્ધિમાં પરદેશગમન કરવું.

મેષ—સિંહ અને ધન પૂર્વનાં લગ્ન. વૃષ—મકર—કન્યા દક્ષિણનાં લગ્ન. મિથુન—તુલા અને કુંભ પશ્ચિમનાં લગ્ન કર્ક અને મીન ઉત્તરનાં લગ્ન છે. જે દિશાનાં લગ્નો, તે દિશાની યાત્રા વખતે હોય તો દિક્ષણલિ લગ્ન કહેવાય છે. તેમજ અનુરાધા—હસ્ત અને પુષ્ય તથા આશ્વિનિમાં સર્વ દિશાનું પ્રયાણ શ્રેષ્ઠ છે.

અહિં હસ્ત સર્વ દિશાની યાત્રામાં શ્રેષ્ઠ છે એમ કહ્યું છે. પરંતુ એક જગ્યાએ કહ્યું છે કે—

પશ્ચિમ શ્રવણા મ કરીશ ગમણા;
હરિહર પ્રણ પુરંદર મરણા. ૧

આવાં આવાં કેટલાંક પાઠો મળી આવે છે, તે વચનોને પણ માન આપવા જેવું છે.

જો વક્રી ગ્રહ કેંદ્રમાં હોય તો પરદેશ ગમન ન કરવું જોઈએ. વક્રીગ્રહના ષટ્વર્ગમાં કે વારમાં યાત્રા ન કરવી. ॥ ૩૮ ॥

અથ આડવલ યોગ

આડવલ યોગ આદિત રિસિ આદિ દૈ શશિ આધ
બીજે સત્તમ અઠ્ઠમ સોલમ* રિસી કહવાધ. ૧૯૦
ઇમવીસમો તેવીસમો અઠવીસમો રિસી જેધ
હીર કહઈ મંગલ તજે અશુભાં મૂલ સવેધ ૧૯૧

—ધતિ આડવલ યોગ

વિવાહાદિ શુભ કાર્યમાં છ નક્ષત્રો છોડી દેવાં જોઈએ, તેનાં નામ.

જન્મભ ૧, કર્મભ ૧૦ મું, સંઘાતિક ૧૧ મું, સામુદાયિક ૧૮ મું, વિનાશ ૨૩ મું તથા માનસ ૨૫ મું, આટલાં નક્ષત્રો જન્મ નક્ષત્રથી ગણીને છોડી દેવાં. વળી પાઠાંતરે જન્મ નક્ષત્ર છોડવું નહિ, પરંતુ પ્રતિષ્ઠા કારક આચાર્યનું ૧૭મું નક્ષત્ર છોડી દેવું જોઈએ.

રવિચાથી દનિયું ગણુતાં. ૨-૭-૮-૧૬-૨૧-૨૩ અને ૨૮મું થાય તો તે વિવાહ તથા પ્રયાણે તજવું, અને પ્રતિષ્ઠામાં ૧૦-૧૬-૧૭-૧૮-૨૩ અને ૨૫મું વર્જિત છે, તે તો પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર આચાર્યના જન્મ નક્ષત્રથી ગણીને ટાળવું એમ છે.

અથ આડવલ યોગ પ્રયાણે નિષેધ.

રવિચાથી દનિયા સુધી ગણીને તેને સાતે લાગતાં શેષ બે અથવા તો શૂન્ય વધે તો આડવલ યોગ થાય અને ૩ અથવા ૬ વધે તો ભ્રમણયોગ થાય તે પણ નિષેધ છે.

સૂર્ય ભુક્ત નક્ષત્રથી આટલામું વર્જવું. ૨-૭-૧૪-૧૯-૨૧-૨૩ અને ૨૬. ૩૬-૨=મૃત્યુ, ૭=હાનિ, ૧૪=રોગભય, ૧૬ બંધન ભય, ૨૧ વિષ, ૨૩ શસ્ત્ર અને ૨૬ મે અગ્નિભય ઉપસ્થિત થાય.-ઇતિશ્લઃ:

આડવલે ગમને મૃત્યુ વિવાહે વિધવા ભવેત્ ।

ગૃહારંભે અગ્નિઘાતં સેવા ભવતિ નિષ્ફલં ॥૧૧॥

મૃત્યુહાનિ ભયં ચૈવ બંધનં વિષ શસ્ત્રયોઃ ।

અગ્નિભયં ચ કર્ત્તવ્યં વર્જયેત આડવલં બુધૈઃ ॥૨૧॥

પ્રયાણમાં, ખેતી કરવામાં, યુદ્ધને વિષે દોસ્તીની શરૂઆતમાં, કૂવા ખોદાવવામાં, તલાવાદિ ખોદાવવામાં, ખગીચાદિ રોપવામાં, કોટ વગેરે કરાવવામાં અને ઊંટ, ઘોડા, રથ વગેરે પર સ્વાર થવામાં આડવલ યોગ વર્જવો જોઈએ.

આડવલ તથા બ્રમણ નેષ્ટ થોગો છે.

રવિભાદ્રગણુયેશ્ચાંદ્રં સપ્તાહુત દ્વિર ખ. શેષકે ।

આડવલશ્ચાપિત્ર્યં ૩ ગાત્ર્યાં બ્રમણું રૂભયો સ્ત્યજેત ॥

ભાવાર્થ-સૂર્ય નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણુતાં. ૦-૨-૭-૧૪-૧૬-૨૧-૨૩ અને ૨૮માંથી કોઈ પણ આવે તો વિવાહ, પ્રયાણ કે પ્રતિષ્ઠા ન કરવી. ગૃહારંભ અને નોકરી પણ ન કરવી. આમાં બે ભેદ છે. ૧ આડવલને ૨ બ્રમણયોગ. બ્રમણયોગનો ઉલ્લેખ કોઈકે જ અંથોમાં છે, પરંતુ આડવલ યોગ સધળે વર્ણિત જણાવેલ છે.

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે અશુભ ગૃહરૂક્ષકાલ યોગ.

દ્વાદશી ભરણી સૂર્યે ચિત્રા એકાદશી શશી ॥

દશમ્યાંગારઠ પૂ-ષા ધનિષ્ઠા નવમી બુધે ॥૧॥

પૂર્વા-ફા આષ્ટમી જીવે શુક્રે જ્યેષ્ઠા ચ સપ્તમી ॥

બૃહી શનૌ ચ રેવત્યાં કાલયોગાઈમે વહી ॥૨॥

એલિઃસ્ત્રીયો ન સેવેત પંથિ જતો ન જીવતિ ॥

વિદ્યારંભે ચ મૂર્ખત્વં રોગે પંચત્વમેવહિ ॥૩॥

અહપ્રવેશે દારિદ્રં કૃષિ વાણિજ્ય નિષ્કલે ॥

વિવાહેષુ ચ વૈધવ્યં શયને (યાતિ) નિષ્કલં ॥૪॥

એકલાવારે ભરણીઆદિ જન્મ નક્ષત્રો મળે તો વજ્રયોગ થાય છે. એકલાવારે ગારશ આદિ તિથિઓ મળે તો કર્કયોગ થાય છે. વાર અને નક્ષત્રમાં સાતમ આદિ તિથિઓ મળે તો મુશલ યોગ થાય છે. અને કર્કયોગમાં અહનાં જન્મ નક્ષત્રો મળે તો અહરૂક્ષકાલયોગ થાય છે.

વાર તિથિ નક્ષત્રે ત્રિધા અશુભ યોગ કાલયોગ.

વાર	સૂ	ચં	મં	ભુ	ગુ	શુ	શ	} આ વારે આ તિથિ મળે તો કાલયોગ થાય છે. તથા કર્કટ યોગ પણ થાય છે.
તિથિ	૧૨	૧૧	૧૦	૯	૮	૭	૬	
નક્ષત્ર	ભર	ચિ	પૂ-ષા	ધ.	પૂ-ફા	જ્યે	રે	} પણ જો ઉપરના વાર તિથિમાં નીચેના નક્ષત્રો મળે તો ગ્રહ કાલ રૂક્ષયોગ થાય છે તે નેષ્ટ છે.

ઈતિ ગ્રહ રૂક્ષ કાલ યોગ.

વાર	સૂ	ચં	મં	ભુ	ગુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	ભ	ચિ	પૂ-ષા	ધ	પૂ-ફા	જ્યે	રે

આ ગ્રહોનાં જન્મ નક્ષત્રો છે. તે વારે તે નક્ષત્ર મળે તો વજ્ર-યોગ થાય છે.

અમે તે વારે ઉપરનાં નક્ષત્રો હોય તો પણ તે ગ્રહ જન્મ નક્ષત્રો શુભ કામે વર્ણિત છે.

અથ જ્યોતિષસારે પૃ. ૫૬-૫૭ ગાથા ૧૯૪ ભસ્મ અને હંડયોગ.

ભાષ્યાર્થ ગિણુરિસિ સત્તમ ભસમાર્થ તહર્થ પતરમયં ॥

હંડયોગોહિ ઈયં માસં મજ્ઞેઈ ઇગવારં ॥

ભાવાર્થ-સૂર્ય નક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સાતમે હોય તો ભસ્મયોગ અને પંદરમે હોય તો હંડયોગ થાય છે. આ બંને યોગો દરેક મહિનામાં એક વાર આવે છે.

અથ તિથિ આદિ અંતે ગંડાંત.

પૂરણ નંદા તિથિ વિચે ઘડી વહે મંડાંત,

જાણી વરજો વિષુધ નર યાલો મનની બ્રાંત ૧૯૨

અથ નક્ષત્ર આદિ અંતે ગંડાંત

રેવરસણિ અસલેસ મધા જુહા મૂલાં મજ્જિ.

ઉભય ગંડાંત કહી ગુરુ મુખ નિરતો બુજ્જિ ૧૯૩

અથ તિથિ ગંડાંત ગાથાંક ૬૦

અથ નક્ષત્ર ગંડાંત ગાથાંક ૬૧

તિથિ	૧૫	અંતની	ધડી ૦
„	૧	આદિની	„ ૦
„	૫	અંતની	„ ૦
„	૬	આદિની	„ ૦
„	૧૦	અંતની	„ ૦
„	૧૧	આદિની	„ ૦

રેવતી	અંતની	ધડી ૧
અશ્વિની	પ્રથમની	„ ૧
અશ્લેષા	અંતની	„ ૧
મઘા	આદિની	„ ૧
જ્યેષ્ઠા	અંતની	„ ૧
મૂલ	પ્રથમની	„ ૧

અથ નક્ષત્ર મધ્યે ગંડાંત

રેવે તિયડ પાણુ ૫ અસ્સણિ અઉ સપ્પે મવ સાત,
જેઠા અકુ ધડી મૂલ નવ મધ્ય વહે ગંડાંત, ૧૬૪

—ઈતિ નક્ષત્ર મધ્યે ગંડાંત.

લગ્ન ગંડાંત

કકં સિંહ વૃશ્ચિક ધનાં મીન મેષ મઝેય,
આમિ ધડી ગંડાંત વહે પાછે લગ્ન સુઝેહ, ૧૬૫

આ લગ્ન ગંડાંત વિવાહ સમયે તથા માંગલિક કાર્યે તજવું

ગંડાંતે નર નારિ હુઈ જાયા ન જીવઈ કેઈ,
જીવે તે જુઠા હુવઈ જોડે હીર સવઈ. ૧૬૬

—ઈતિ ગંડાંતે જન્મ ફલ

પાઠાંતરે-નક્ષત્ર
મધ્યે ગંડાંત

રેવતિ	૩	મધ્યે
અશ્વિનિ	૫	„
અશ્લેષા	૪	„
મધા	૭	„
જ્યેષ્ઠા	૮	„
મૂળ	૯	„

લગ્ન ગંડાંત

કર્ક	અંતની	પલ ૧૫
સિંહ	આઘની	પલ ૧૫
વૃશ્ચિક	અંતની	પલ ૧૫
ધન	આઘની	પલ ૧૫
મીન	અંતની	પલ ૧૫
મેષ	આઘની	પલ ૧૫

તિથિ નક્ષત્ર લગ્ન ગંડાંત વિવાહે, પ્રયાણે તથા જન્મકાલે અશુભ છે.
પુનઃ શીઘ્રબોધે—

તિથિ ગંડે ભગંડે ચ લગ્ન ગંડે ચ જાતકઃ ।

ન જીવતિ યદા જાતો જીવિતે ચ ધની ભવેત્ ॥

પુનઃ પાઠાંતરે—

ગંડાંતેષુ ચ યે જાતા નરનારી તુરંગમા ।

ન ચિરં ગૃહે તિષ્ઠંતિ યદિ તિષ્ઠંતિ દુખદા ॥૧॥

અથવા મૃયતે માતા પિતા વા ધનવર્જિતા ।

ગંડાંત સ્ત્રિવિધોઽપ્યત્ર વિવાહાદિ શુભાશુભઃ ॥૨॥

વૈધવ્યં ચ વિવાહાદૌ વિદ્યારંભે ચ મૂર્ખતા ।

કૃષિભિઃ નિષ્કલા ચૈવ ગૃહારંભે ચ પંચતા ॥૩॥

—ઈતિ ગંડાંત ફલ

મુહૂર્ત્ત માર્ત્તંડમાં અને મુહૂર્ત્ત ચિંતામણિમાં પણ વિવાહ પ્રકરણમાં લખ્યું છે કે—

જેમ તિથિની વિષ ઘટીઓ છે, તેવી જ નક્ષત્રો અને વારોની પણ છે અને તે વિષ ઘટીના દોષનો ભંગ કરનાર પણ ચંદ્રમા અને લગ્નના સ્વામી થાય છે. —મુહૂર્ત્ત માર્ત્તંડ

જુના શ્રીધરી પંચાગમાંથી અથ નક્ષત્ર તિથિ વાર વિષ ઘટી કોષ્ટક
અંક ન. નામ ઘટી અંક ન. નામ ઘટી તિથિ અંક નામ ઘટી વાર અંક નામ ઘટી

૧	અધનિ	૫૦	૧૫	સ્વાત	૧૪	૧	પડવો	૧૫	૧	રવિ	૦
૨	બ-ણી	૨૪	૧૬	વિશાખા	૧૪	૨	બીજ	૫	૨	ચંદ્ર	૨
૩	કૃતિકા	૩૦	૧૭	અનુરાધા	૧૦	૩	ત્રીજ	૮	૩	મંગળ	૧૨
૪	રોહિણી	૪૦	૧૮	જ્યેષ્ઠા	૧૪	૪	ચોથ	૭	૪	બુધ	૧૦
૫	મૃગશીર	૧૪	૧૯	મૂળ	૫૬	૫	પાંચમ	૭	૫	ગુરુ	૭
૬	આર્દ્રા	૨૧	૨૦	પૂ. બા	૨૪	૬	છઠ	૨	૬	શુક્ર	૨૫
૭	મુનર્વસુ	૩૦	૨૧	ઉ. બા.	૨૦	૭	સાતમ	૪	૭	શનિ	૨૫
૮	પુષ્ય	૨૦	૨૨	શ્રવણ	૧૦	૮	આષ્ટમ	૮	વારની વિષ ઘટીનું કોષ્ટક મુદ્દત ચિંતા- મણી પ્ર. ૬ વિવાહ પ્રકરણે શ્લો. ૪૯-૫૧		
૯	અશ્લેષા	૩૨	૨૩	ધનિષ્ઠા	૧૦	૯	નોમ	૭			
૧૦	મઘા	૩૦	૨૪	શતભિષા	૧૮	૧૦	દશમ	૧૦			
૧૧	પૂ. ફા.	૨૦	૨૫	પૂ. બા.	૧૬	૧૧	અગીઆન્શ	૩			
૧૨	ઉ. ફા.	૧૮	૨૬	ઉ. બા.	૨૪	૧૨	બારશ	૧૦			
૧૩	હસ્ત	૨૧	૨૭	રેવતિ	૩૦	૧૩	તેરશ	૧૨			
૧૪	ચિત્રા	૨૦				૧૪	ચૌદશ	૭			
						૧૫	પૂતમ ને અમાસ	૮			

આવિષ્કાર ઘટીઓ જન્મ કાલે પણ નિષેધ છે તેમ સર્વ શુભ કાર્યોમાં પણ નિષેધ છે. મુહૂર્ત ચિંતામણી ૬ ક્કા વિવાહ પ્રકરણમાં ૨૨-૪૬-૫૧ માં લખે છે કે—

નક્ષત્ર વિષ ઘટી ચક્રમાં ગતાવેલી સંખ્યાથી વધારે ૪ ઘડી સુધી વિષ ઘટો જાણવી, જેમ અશ્વિની આગળ ૫૦ નો આંક છે. તે ૫૧ થી ૫૪ ઘડી સુધી વિષ ઘટો જાણવી, એમ બધી વિષ ઘડી-ઓમાં સમજવું. તે વિવાહમાં વરજીત છે, પણ તેનો પરિહાર છે. પરિહાર—લગ્ન કુંડળીમાં ચંદ્રમા ત્રિકોણમાં એટલે ૫-૬ મે સ્થાને હોય તો વિષ ઘટીનો દોષ નહિ. તથા લગ્નના સ્વામીને શુભશ્રદ્ધ દેખતા હોય અથવા લગ્ન પતિ કેન્દ્રમાં હોય તથા ચંદ્રમાં શુભશ્રદ્ધની રાશીમાં હોય, તથા ચંદ્ર મિત્ર શ્રદ્ધની દષ્ટિમાં હોય અથવા પોતાના મહર્ગમાં હોય કે લગ્નપતિ ચંદ્રમાં હોય તો તિથિવારાદિ વિષ ઘટીનો દોષ દૂર કરે છે.

—ધર્તિવિષ ઘટીકા જ્ઞાન

૧ળી મુહૂર્ત માર્ત્તંડમાં પણ લખે છે કે—જેમ તિથિની વિષ ઘટીઓ છે તેવીજ નક્ષત્ર અને વારોની પણ છે, અને તે વિષ ઘટીના દોષનો ભંગ કરનાર પણ ચંદ્રમાંથી અને લગ્નના સ્વામીથી થાય છે. તેમ મુહૂર્તમાર્ત્તંડમાં વિવાહ લગ્ન પ્રકરણમાં છે. તે જન્મ વખતે પણ ખરાબ છે. અને ખાસ વિવાહમાં પણ નિષેધ છે. ગ્રંથમાં લખ્યું નથી પણ પ્રતિષ્ઠામાં પણ તેમ હોવું જોઈએ. ॥

અથ રવિયા નક્ષત્રથી દનિયા નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જે સંખ્યા આવે તેમાંથી રવિયોગના નક્ષત્રોની સંખ્યા બાદ કરતાં બાકીના અંકોમાં દુષ્ટ યોગ થાય છે તેમાંનાં કેટલાક અહીં ગણાવ્યા છે.

રવિયાથી દનિયા સુધી ગણતાં ૧-૨-૩-૧૧-૧૨-૧૬-૧૭-૨૬ અને ૨૭ અંકોનું કુળ ખરાબ છે અને બાકીના યોગોનું શુભ-શુભ ફલ કહેલું છે તે પ્રમાણે જાણવું અને કેટલાકનું ફલ ઉપશ્રદ્ધ પણાએ કરીને કહીએ છીએ.

હવે રવિયાથી દનિયા સુધી ગણતાં જેની ઉપગ્રહ સંજ્ઞા છે તે કહે છે.

૫-૬-૮-૧૪-૧૫--૧૬-૧૯-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૫ મુ થાય તો તે નક્ષત્ર ઉપગ્રહ કહેવાય છે. આ ઉપરનાં બારે નક્ષત્રો અશુભ છે. આ બાર ઉપગ્રહોમાંના આઠ અંકની નીચે જે આડી લીટી કરી છે તેનાં નામ તથા તેમાં વિવાહાદિ કાર્યો કરવાથી જે ફલ થાય છે તે નારચંદ્રમાં નીચે મુજબ કહેલાં છે.

વિદ્યુન્મુખની ચોપાઈ ૪ વિવાહપટલ ૧૭ માં ચોપાઈ આંક ૫૧૧ થી ૫૧૪ માં તેમાં ને અહિં થોડો ફેરફાર છે.

વિદ્યુન્મુખની આર્યા—

વિદ્યુત્પુત્ર વિનાશં નિવેદયેત્પતિવેધ ઝટતિ શૂલઃ ।
દશમદિને અશનિપાતઃ અપત્યુપધાતં^૨ સદેવરં કેતુઃ ॥૧॥
દ્રવ્ય વિનાશંચોદ્ધા પર પુરુષં રતિ કરોતિ વજ્રાખ્યઃ ।
કંપ સ્થાન વિનાશં કુલસંહારં ચ નિર્ધાતઃ ॥૨॥

પુનઃ પાઠ-આ યોગો કેટલામે નક્ષત્રે થાય તેનો નિયમ.

સૂર્યભાત્પંચમે વિદ્યુત્ નક્ષત્રે શૂલ અષ્ટમે ।
ચતુર્દશ અશનિપાતઃ પાતઃ કેતુ અષ્ટાદશે ॥૧॥
ઉનવિંશે ભવેદુલકા નિર્ધાતશ્ચ દ્વિવિંશકે ।
ત્રયોવિંશતિમે કંપઃ ચતુર્વિંશે ચ વજ્રકઃ ॥૨॥
પુત્ર નાશઃ કરી વિદ્યુત્ ભર્તુઃ શૂલો વિનાશકઃ ।
અશનિ વંશધાતી ચ કેતુ દેવર ધાતકઃ ॥૩॥
દ્રવ્યનાશ કરી ચોદ્ધા નિર્ધાતો બંધુનાશકઃ ।
કંપઃ કંપયતે નિત્યં વજ્રે સ્ત્રી વ્યભિચારિણી ॥૪॥

વિદ્યુન્મુખાદિ શ્લોકોની સમજૂતિ અને આઠ યોગો જે નક્ષત્રે થાય તેની વિગત, આઠ ઉપગ્રહ દોષની સંખ્યા નામ અને તેનું ફલ.

રવિયાથી પાંચમું થાય તો તેનું નામ વિદ્યુન્મુખ થાય છે. આ ગ્રહમાં ત્રિવાહાદિ કાર્ય કરવાથી પુત્રનું મરણ થાય છે.

રવિયાથી આઠમું થાય તો શૂલ ગ્રહ થાય છે. આ ગ્રહમાં કાર્ય કરવામાં આવે તો પતિનું મરણ થાય અને સંતાનનો ઘાત થાય.

રવિયાથી ચૌદમું થાય તો અશનિ ગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં કાર્ય કરવામાં આવે તો દશ દિવસમાં જ વજ્રપાત થાય પાઠાંતરે પતિના વંશનો ઘાત થાય.

રવિયાથી અઠારમું થાય તો કેતુ ગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં નાનાભાઈ (દિયેર) સહિત પતિનો ઘાત થાય.

રવિયાથી ઓગણીશમું થાય તો ઉલ્કાગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં ધનનો નાશ થાય.

રવિયાથી બાવીશમું થાય તો વજ્રગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં દુઃશીલપણું થાય અને સ્ત્રીના ભાઈનો નાશ થાય.

રવિયાથી તેવીશમું આવે તો કંપગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં સ્થાનબ્રષ્ઠ થાય.

રવિયાથી ચૌવીશમું થાય તો નિર્ઘાત ગ્રહ થાય. આ ગ્રહમાં કુલનો નાશ થાય અને સ્ત્રી બ્યભિચારિણી થાય છે.

ખારમાંથી બાકીના ૭-૧૫-૨૧ અને ૨૫ ના આંકવાળા ચાર ઉપગ્રહો અનિષ્ટ ફલને આપનાર છે.

વળી ૮૧ પદના નામવાળા (સર્વતોભદ્રચક્ર) વેધ ચક્રાદિકમાં પણ આ રીતે જ ઉપગ્રહોનું ફલ જાણવું.

દિનશુદ્ધિ દીપિકા પૃષ્ઠ ૨૧૮ ના આધારે રવિયોગની વ્યાખ્યા અને તેનું ફલ.

સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સુધી ગણતાં જેટલામું નક્ષત્ર થાય તે યોગનું ફલ. અભિજિત નક્ષત્ર આ ગણતરીમાં લેવામા આવતું નહિ હોવાથી ૨૭ યોગ બને છે તેમાં કેટલાક શુભ અને કેટલાક અશુભ યોગો છે.

નક્ષત્ર	ફલ	યોગ
૧ હું	થાય તો મૃત્યુ	
૨ જી	ઠલકું	આડવલ
૩ જી	વિયોગ, બચ	બ્રમણ
x ૪ થું	સુખ	રવિયોગ
૫ મું	મરણ, પુત્રવધ	વિદ્યુન્મુખ
x ૬ હું	શત્રુને જીતે	રવિયોગ
૭ મું	મિત્રની હાનિ	ભસ્મયોગ
૮ મું	મૃત્યુ	શૂલ
x ૯ મું	પૂજા, લાભ	રવિ
x ૧૦ મું	કાર્યસિદ્ધિ	રવિ
૧૧ મું	ધનનાશ, સ્થાન બ્રંશ	
૧૨ મું	વિયોગ, અતિદુઃખ	
x ૧૩ મું	સુખ	રવિયોગ
૧૪ મું	જ્ઞાતિલેહ, દ્વંદ્વમતિ	આડવલ
૧૫ મું	વજ્રપાત	દંડયોગ
૧૬ મું	ધનહાનિ, લક્ષ્મીહરણ	આડવલ

૧૭ મું	”	ધનહરણ વગેરે	
૧૮ મું	”	હુઃખ	
૧૯ મું	”	”	
૨૦ મું	”	રાજ્યલાલ	રવિયોગ

વળી શુકલપક્ષમાં ૨૦ માં નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી અતિશય લાલ થાય છે. પરંતુ ૨૧ થી ૨૭ સુધીના નક્ષત્રમાં થાય તો તીવ્ર હુઃખ વગેરે ફલ થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે ૪-૬-૯-૧૦-૧૩ અને ૨૦ માં નક્ષત્રમાં મહાસિદ્ધિ કરનાર રવિયોગ થાય છે. તેની શક્તિ માટે યતિવદ્વલ્લભમાં કહ્યું છે કે:

“શુદ્ધ લગ્નના બળ જેવું જ રવિયોગનું બલ છે.”

નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં પણ કહ્યું છે કે:—“એક સિંહના ભયથી જેવી રીતે હજારો હાથીઓ નાસી જાય છે. તેવી જ રીતે રવિયોગના બલથી નાશ પામેલા ગ્રહો આકાશમાં દેખાતા નથી. રવિયોગનાં ફલ જુદાં જુદાં આ પ્રમાણે છે.

રવિયાથી ૪ થે નક્ષત્રે બહુ સુખ, ૬ થે નક્ષત્રે શત્રુથી જય, ૬ મે નક્ષત્રે લાલ, ૧૦ મે નક્ષત્રે કાર્યસિદ્ધિ અને ૧૩ મે નક્ષત્રે પુત્રજન્મવત્ હર્ષ પ્રાપ્તિ તથા ૨૦ માં નક્ષત્રે રાજ્ય પ્રાપ્તિ જેવું સુખ મળે છે.

સૂર્યના નક્ષત્રથી દનિયા નક્ષત્રની સંખ્યામાં જે યોગ થાય તેમાંનાં કેટલાક યોગોનાં નામ અને તેનાં ફલ.

યોગ ફલ

૧	બ્રમણ્ય	મૃત્યુ
૨	આડવલ	ફલહ
૩	બ્રમણ્ય	ભય
૪	રવિયોગ	સુખ
૫	વિદ્યુન્મુખ	પુત્રવધ
૬	રવિયોગ	શત્રુઘ્ન
૭	ભરમ	મિત્રહાનિ
૮	આડવલ	શત્રુરોગ
૯	રવિ	પૂજા, લાભ
૧૦	રવિ	કાર્યસિદ્ધિ
૧૧	ચોરીકાલ	રથાનબંશ
૧૨	સર્મનીલાત	અતિદુઃખ
૧૩	રવિ	પુત્રોત્પત્તિ
૧૪	અશ્વિનિ	જાતિભેદ

યોગ ફલ

૧૫	દંડ	વજ્રપાત
૧૬	આડવલ	બંધન
૧૭	કાલપટ	ધનહરણ
૧૮	ચોરીકાલ	ધનનાશ
૧૯	કેતુ ઉદ્ધા	,,
૨૦	રવિયોગ	રાજ્યવૈભવ
૨૧	આડવલ	વિષ
૨૨	નિર્ધાત	કૂલસંહાર
૨૩	કંપયોગ	રથાનનાશ
૨૪	વજ્ર	ભીષ્મિચારી
૨૫	નેષ્ટયોગ	ચોરીકાલ
૨૬	શ્રેષ્ઠ	(નામ નથી)
૨૭	શ્રેષ્ઠ	(નામ નથી)
૨૮	આડવલ	અગ્નિભય

નોંધ—રવિયોગ ગળે શ્રેષ્ઠ છે, તે સિવાયના નેષ્ટ છે. તેમાં કોઈક પ્રયાણાદિમાં ને બીજા વિવાહાદિ કાર્યોમાં વર્જિત છે.

આનંદાદિ ૨૮ યોગ

રવિ અસ્વનિ ૧ શશી મૃગશિરાં ૨ ભોમવાર અસલેસ*
 બુધ હસ્તાં અનુરાધ ગુરુ ૫ જુગુ ઉષાઠ વિશેષ ૭ ૧૬૭
 વાર શનિશ્ચર સતલિષાં એ એ નક્ષત્રાં આદિ
 આણંદાદિક દે ગિણાં વાસર રિસિ મયંદિ ૧૬૮
 ઇગ ૧ અઉ ૪ પણુ ૫ સગ ૭ વસુ ૮ ઇગ્યારમને ખાર,
 તેરહ અઉહ* ઉગણીસમને વળી વીસ એકવીસાં સાર. ૧૬૯
 અઉવીસમ છાવીસમને સગવીસને અડવીસ;
 એ દિન શુદ્ધિ છે નિરમલા ખોલે હીર મુનીશ ૨૦૦

પાઠાંતર

ઇગ અઉ પણુ સગ વસુ હશમ ઇગ્યારમ નઈ ખાર
 તેર અઉહ ઉગણીસમી વીસ ઇમવીસાં સાર ૨૦૧
 અઉવીસમ છાવીસમી સગવીસ નઈ અડવીસ
 એ દિનશુદ્ધિ નિરમલા ખોલઈ હીર મુનીશ ૨૦૨
 કુલ ૧૫ યોગ શુભ છે. ઇતિ નિજ નામ દિનશુદ્ધિ

—આનંદાદિ ૨૮ યોગ.

અથ આનંદાદિ પ્રત્યેક યોગ ફલાફલ

આણંદથી આનંદ પદ કાલદંડ કહઈ દાલ;
 ધૂમ્ન કરઈ ધૂંઓ ખહૂલ પરજઈ + પરજ સુકાળ ૨૦૩
 સોમઈ સુજસ વધઈ ઘણો વ્વાંખઈ ધસમસ દ્રોડ;
 વંજ પદ દીઅઈ સાસતી વંછઈ x વાંચા બેડ. ૨૦૪
 વળ વળ ઉચારીયે સુદગર મરણુજ થાઈ;
 છત્રઈ છત્ર ધરાઈજે મિત્રઈ અિત્ર મિલાઈ. ૨૦૫

* અસ્વેષા સંસ્કૃત પાઠમાં ૧૪ મું નથી, પરંતુ ભાષામાં છે. ફલ નેષ્ટ છે.

+ પ્રત્યપતિ, ધાતા. x શ્રી વત્સ. ૧ મોગર થાઈ

વાર નક્ષત્રે આનંદાદી ૨૮ યોગની સમજણ

૬૬

શોભા	યોગનામ	રવિ	સોગ	ભોમ	શુક	શુર	શુક	શનિ	ત્યાગ્ય	ફલ	ફલ
૧	આનંદ	અશ્વિનિ	મૃ	અશ્લે	હરત	અનુ	કે. પા.	સત	૦	સિદ્ધિ-આનંદ	ધનલાભ-સુખ
૨	કાલદહ	ભા	આ	ગધા	ગિ	જ્યે	અભિ	પૂ. ભા	સર્વ	મૃત્યુ	મહાભય
૩	ધૂમ્રાક્ષ	કૃ	પુન	પૂ. કા.	સ્વા	મૂ	શ્ર	કે. ભા	૧	અસુખ-અભરાટ	સુખ હરે
૪	પ્રજપતિ-ધાતા શુશ્રાસમ	રો	યુ	કે. કા.	વિ	પૂ. પા.	ધ	૨	૦	સર્વાર્થ સિદ્ધિ સુખમાં વધારો	કાર્ત્ત્વ્ય સિદ્ધી
૫	સૌમ્ય-સૌભાગ્ય	મૃ	અશ્લે	હ	અનુ	કે. પા.	રા	અશ્વ	૦	મહાસુખ જ્વરા સર્વસંપત્તિ	ધનવૃદ્ધિ-સર્વાર્થ -સિદ્ધિ
૬	ધ્વાક્ષ	આ	મ	નિ	જ્યે	અભિ	પૂ. ભા.	ભા	૫	ધનક્ષવ-હિચાટ દોડાદોડ	રોગ ઉપજે. કુદ્રભાવ પરામ વિચારો થાય
૭	ધ્વજ	પુન	પૂ. કા.	સ્વા	મૂ	શ્ર	કે. ભા	કૃ	૦	સર્વસુખ સંપત્તિ	કાર્ત્ત્વ્ય સિદ્ધિ-કોટિ અર્થધનનો દેનારો
૮	શ્રી વત્સ	અશ્લે	કે. કા.	વિ	પૂ. પા.	ધ	૨	રો	૦	મનમંદિરિત સુખસંપત્તિ	રતનપ્રાપ્તિ અગ્નિયો -લાભ

દ	વજ	અર્થ	હ	અનુ	ઉ. પા.	સ	અર્થ	મુ	પ	કુમ-રાસપદ્યે ગારપડે	ભય ઉપજે આશય
૧૦	સુદગર	મ	ત્રિ	ન્યે	અભિ	પૂ. ભા.	ભ	આ	૫	સદમીનાસ-દુઃખ મરણ	કુટ
૧૧	છત્ર	પૂ-ફા.	સ્વા	મૂ	અ	ઉ. ભા.	કૃ	પુન	૦	સુખ-રાભયજાન	લાસ રાજ્ય-વૈભવ
૧૨	મિત્ર	ઉ. ફા	વિ	પૂ. પા	ધ	રે	રો	પુ	૦	પુષ્ટિ-મિત્રમેલાપ અન મુનિહત	ધૃંટ લાભ
૧૩	ગાંગસ-મનોર	હ	અનુ	ઉ. પા	જ	અ	મૃ	અર્થે	૦	સુખ-મન મુનિહત	દ્રવ્ય લાભ
૧૪	પદ્માખ્ય-કંપ	ત્રિ	ન્યે	અભિ	પૂ. ભા.	ભ	આ	ગ	૪	કષ્ટ ધનહાનિ	ભય ઉપજે
૧૫	લુંગક	સ્વા	મૂ	અ	ઉ. ભા	કૃ	પુન પૂ. ફા.	પુન પૂ. ફા.	૪	ચોર હુટે	અપજ્જશ-ભય
૧૬	ઉત્પાત-પ્રવાસ	વિ	પૂ. પા.	ધ	રે	રો	પુ	ઉ. ફા.	સર્વ	મૃત્યુ રૂક્ત દુઃખ	આર્માંતરે લાભ- ચાજનની ક્રાંતિ વધે
૧૭	મૃત્યુ	અનુ	ઉ. પા.	જ	અ	મૃ	અર્થે	હ	સર્વ	મૃત્યુ વ્યાધિ	રોગ-અતરાય
૧૮	કાશ્યુ-વ્યાધિ	ન્યે	અભિ	પૂ. ભા.	ભ	આ	મ	ત્રિ	૨	ક્રોધેશ-રોગ-દુઃખ	પરાભય પામે

૧૯	સિદ્ધિ	મૂ.	શ્ર	ઉ. ભા.	કૃ	પુન	પૂ-કા	સ્વા	°	કાર્યસિદ્ધિ	વિષયો કાર્યસિદ્ધિ
૨૦	શુભ	પૂ. ધા	ધ	રે	રો	પુ	ઉ. કા.	વિ	°	કલ્યાણ શાંતિ	
૨૧	અમૃત-વસ્ય	ઉ. ધા.	શ	અધ	મૃ	અન્વે	ક	અનુ	°	અર્થ પ્રિદ્ધિ ગાનમાં વધારો	મહાલાભ પાપમટે દુઃખનાશકારક
૨૨	મુક્ત	અભિ. પૂ. ભા.	પૂ. ભા.	ભ	આ	મ	ચિ	જ્યે	૨	ધનનાશ શરીરે નુકસાન	શુભકામ બધ બંધુ નાશકારક
૨૩	ગદ	શ	ઉ. ભા.	કૃ	પુન	પૂ-કા	સ્વા	મૂ.	૭	ક્ષય-ધૂળ છિદાને	ધનનાશ
૨૪	માતંગ	ધ	રે	રો	પુ	ઉ. કા.	વિ	પૂ-ધા	°	કુલવૃદ્ધિ યાનવૃદ્ધિ	કન્યા વિદ્યા કે ધન ગણે
૨૫	રાક્ષસ-ક્ષય	શ	અધ	મૃ	અન્વે	હ	અનુ	ઉ. ધા	મુર્વ	ક્ષય મહાક્રુષ્ટ રોગ	ધનક્ષય-રાજભય
૨૬	ચર-ક્ષિપ્ર	પૂ. ભા	ભ	આ	મ	ચિ	જ્યે	અભિ	°	શોધમાં પદા-કાર્યસિદ્ધિ	શીઘ્રક્રમ વેગો આવે સામાન્ય ક્રમ
૨૭	સ્થિર	ઉ. ભા	કૃ	પુન	પૂ. કા	સ્વા	મૂ.	શ	°	સ્થિરકાર્ય-ગૃહારબો ધનનાશ	ધીરેધીરે લાભ-અખૂટ સ્થિર રહે તેવું કૃષ્ણ
૨૮	પ્રવર્ધમાન	રવતિ રો	રો	પુખ્ત	ઉ. કા.	વિ	પૂ. ધા	ધ	°	લગ્નાદિ મુગલિંગે હર્ષમાં વધારો	સર્વવૃદ્ધિ લક્ષ્મીલાભ

નોંધ—આ કોષ્ટક ખરું છે. એમાં જણાવેલ ટીકા કે નામ કે કંઈમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર નથી ચોક્કસ પોઠો તપાસીને કહ્યું છે.

મનસા પૂરઈ મન તણી પદમ પદમ નિકસાઈ;
 રુબક ચોરજ લૂંટશે ઉત્પાતઈ દુઃખદાઈ ૨૦૬
 મૃત્યુ દિખાવઈ મરણ ભય કાંણુ ઉઠાવે વ્યાધિ;
 સિદ્ધિ કારજ સિદ્ધ હુવઈ શુભ સંપજઈ સમાધિ ૨૦૭
 અમૃત અમૃત સિંચીયઈ મુસલઈ વપુ ભંગ;
 મદ જોગે ઉડઈ મદા જ્ઞાન લલઈ માતંગ. ૨૦૮
 રૌરપણે રાક્ષસ કરઈ ચરયોગે ચરસિદ્ધિ;
 થીર થાયઈ થીર હીર કહઈ વરધમાન હુઈ વૃદ્ધિ. ૨૦૯

—ઇતિ આનંદાદિ ૨૮ યોગ શુભાશુભ ફલ.

દક્ષિણી પંચાંગમાં આનંદાદિ યોગનાં શુભાશુભ ફલ.

૧ લાલ દિવસ ૧૬ અશ્વદર્શન ૨ મૃત્યુ કહે દિન ૨૮
 અપયશ હોય. ૩ પ્રલય. ૪ શુભકાર્ય દિન ૧૬ કાર્ય સિદ્ધિ. ૫
 સિદ્ધિ દિ ૧૬ મહત્વવાદે ઉત્તમ શકુન. ૬ હાનિ દિ ૧૫ હાનિ
 હોય વિપ્ર ૩ ભેટ. ૭ વચ્ચલાલ દિ ૨૧ લાલ હોય, મદ્ય ભેટેલ
 ૮ લક્ષ્મીપ્રાપ્તિ દિ ૧૦ દ્રવ્યલાલ પૂર્ણકુંભભેટેલ. ૯ કષ્ટ સાંગે દિ.
 ૪૯ ઉત્તમ હોય વિપ્રભેટેલ. ૧૦ મરણ સાંગે. દિ. ૨૭ વ્યથા
 વિધુર દર્શન. ૧૧ છત્રલાલ. દિ. ૨૭ શ્વાન, ગૌ, શુભ શકુન
 ૧૨ સ્ત્રીયોગ. દિ. ૩ લાલ સ્ત્રી. પ્ર. વ. ભેટેલ. ૧૩ શૂન્ય. દિ.
 ૨૦ માગી મિત્ર લાલ હોય. ૧૪ જય. દિ. ૨૦ લાલ હોય.
 ૧૫ ધન હાનિ. દિ. ૬૪ અંનલાલ. ૧૬ નાશ. દિ. ૨૧ કુંભ.
 ઉજવા ભેટેલ. ૧૭ હાનિ. દિ ૧૦ અપમૃત્યુ. અશ્વ ભેટેલ. ૧૮
 સંપત્તિ. દિ. ૨૭ મહાકાર્ય સિદ્ધિ કાક ઉજાઈલ. ૧૯ સિદ્ધિ. દિ.
 ૧૪ ત્રિંતિક્ષે પ્રાપ્ત હોય વિપ્રદર્શન. ૨૦ મહત્વ. દિ. ૧૦ લોક-
 ત્રયી મહત્વ હોય. ૨૧ વસ્ત્ર પ્રા. દિ. ૩૦ લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ. ૨૨
 હાનિ. દિ. ૭ વિપરીત ભેટેલ. ૨૩ ઘાતસાંગે દિ. ૮ દુષ્ટ સમાગમ
 વિધવા ભેટેલ. ૨૪ મૃત્યુ. દિ. ૬ કાળ ભેટેલ. ચુ પુ. અ. કા. ભેટેલ.

પાઠાંતરે.ભ.ધુ. ૨૫ હાનિ દિ. ૭ નાના વિધ લોટેલ. પાઠાંતરે
વિધવા દર્શન. ૨૬ લાભ. દિ. ૧૦ કાહી લાભ. કલેશ. ૨૭
સ્થિર. દિ. ૨૮ સ્થિર કાર્યને સિદ્ધિ. ૨૮ સર્વલાભ. દિન, ૫
ચિંતિત સિદ્ધ હોય.

અથ પુનઃ નિજ નામ દિનશુદ્ધિ—

તિથિ વાર રિસી જનમ રિસી ઇયાં ચિહ્નું અંકે હીર;
સાને ભાગે દીજતાં વધતો અંક ઉદીર. ૨૧૦
એકલુલિખમી ઉભય દુઃખ ત્રિહ્નું સુખ ચઉથે સોગ;
પંચમ શુભ છઠે જશ સત્તમ વાંછિત ભોગ. ૨૧૧

—ઈતિ પુનઃ નિજ નામ દિન શુદ્ધિ.

અથ લઘુ દિનશુદ્ધિને ફલ—

ઉભય માસ ચેત્રાદિ દે ગિણિયે દિન અવરેહી;
ભેલી સાતે ભાગ દે વધતા અંક ફલેઈ. ૨૧૨
શ્રીયા (સિરીય) કલહર આનંદ મૃત્યુ ધર્મ પતપદ વિજયેઈઉ;
સિરીયે ધન કલહે યુધ આનંદ આનંદ દેઈ. ૨૧૩

મૃત્યુ સિદ્ધિ ન ધરમધૃતિ તપ રહિઈ સમભાવ
વિજય વિજય પદ હીર કહઈએ શુદ્ધિ દીન કહાઈ ૨૧૪

—ઈતિ લઘુ દિન સપ્ત નામ શુદ્ધિ.

વળી પાઠાંતરે લઘુ દિન શુદ્ધિ. જ્યોતિષસારે પૃ. ૨૧ ગાથા. ૬૨ થી ૬૪

ચેત્રાદિ ગત માસના બમણા કરીને તેમાં આલુ મહિનાના
ગત દિવસો મેળવીને, સાતે ભાગતાં જે શેષ રહે તેનું અનુક્રમે
ફલ સમજવું.

જ્યોતિષસાર ગ્રંથની ગાથા ૧૫૧ માં જણાવેલા ૬ મહાન્ શુભ-
યોગનાં નામ.

શિવરોગ ય રાજયોગં ર કુમારયોગં ૩ ચ અમિય સિદ્ધિ ભોગં ૪
સંવંકં ૫ રવિયોગં ૬ એએહિં હણુઈ અવભોગં ૥

ભાવાર્થ:—સ્થિરયોગ૧, રાજયોગ૨, કુમારયોગ૩, અમૃત-
સિદ્ધિયોગ૪, સર્વાક્યોગ૫, અને રવિયોગ૬, એ ૬ શુભયોગો છે.
આ સર્વયોગો અશુભયોગોનો નાશ કરનારાં છે.—૧૫૧

અથ વાર તિથિએ સિદ્ધિયોગ—

શુક્રેનંદા બુધે લદ્રા મંદેરિક્તા કુળે જ્યા ।

ગુરૂપૂર્ણાખિલા રંભા સર્વકાર્યેષુ સિદ્ધિદા

—ઈતિ સિદ્ધિ યોગ.

પ્રયાણે વિશેષે કરીને સિદ્ધિ યોગ—

ચોથ નુમને ચૌદશી ને શનિવાર લહંત;

એકજ કામે નીસર્યા સો સો કામ કરંત.

—ઈતિ સિદ્ધિ યોગ.

શુક્રવારે નંદાતિથિ, બુધવારે લદ્રા તિથિ, શનિવારે રિક્તા
તિથિ, મંગલવારે જ્યા તિથિ અને ગુરૂવારે પૂર્ણા તિથિ હોય
તો તે સિદ્ધિયોગ કહેવાય છે. વળી ચોથ, નોમ અને ચૌદશને
શનિવાર હોય અને માણસ ગહાર ગામ જાય તો ધાર્યા
કરતાં સોગણું કાર્ય થાય છે.

વળી પાઠ—

અગિયારશ છઠ એકમ વાર શુકર વરતીને;

બારશ સાતમ ણીજ લહે બુધ મહૂરત લીને.

તેરશ આઠમ તીજ કરે મંગલ શુભકારિ;

ચૌદશ નુમને ચોથ વાર શનિ વિધન વિદારિ.

પુનમ દશમી પંચમી ને આવે સુરગુરૂ અદ્વલ

તિથિ વાર લઈ ચાલીએ સિદ્ધિ નેગ કાર્ય સફલ.

—ઈતિ નંદાદિ તિથિવારે સિદ્ધિયોગ.

અથ વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિ યોગ.

રવિ ચૂલાં રાશી શરવણાં ગુરૂ પૂરવા શનિ સ્વાતિ,

ભૃગુ ઉ-૨૧Xભોમ ઉલ્લાહાં બુધ કૃત્તિકા સિદ્ધિ ખ્યાતિ. ૨૧૫

—ઈતિ વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિ યોગ.

અથ સિદ્ધિયોગનું ફલ—

વાસર અવયોગે ભર્યો સિદ્ધિયોગ ધૂગ હોય;
તો અવયોગ સવિ હણે સંસો મ કરો કોઈ ૨૧૬
—ઈતિ સિદ્ધિયોગનું ફલ.

વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિયોગ.

વાર	સુ	ચં	મં	મુ	ગુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	મૂ	શ્ર	ઉ-જ	કૃ	પુન	ઉ-શ	સ્વા

પાઠાંતરે સિદ્ધિયોગનું બલ.

અયોગા સિદ્ધિયોગાશ્ચ દ્વાવેતૌ ભવતો યદિ ।

અયોગો હન્યતે તેન સિદ્ધિયોગો બલાધિકા ॥

અથ વાર નક્ષત્રે અમૃતસિદ્ધિ યોગ.

રવી કર+શશી મૃગશરાં લોમ અશ્વિનિ પુષ્યવારાં અનુરાહ
જીવ પુષ્ય ભૃગુ રેવતી શનિ રેહિણી આશી આય ૨૧૭

વાર નક્ષત્રે અમૃતસિદ્ધિ યોગ.

વાર	સુ	ચં	મં	મુ	ગુ	શુ	શ
નક્ષત્ર	હ	મૃ	અશ્વ	અનુ	પુષ્ય	રે	રે

અમૃતસિદ્ધિ અમૃતસમ અવર ન હીસે યોગ;
હીર કહે એ સાધતાં સંપદ વાધે લોમ. ૨૧૮

—ઈતિ અમૃતસિદ્ધિ યોગનું ફલ

અમૃતસિદ્ધિ યોગ હોય તો પણ નીચેના વારે નીચે
દર્શાવેલાં નક્ષત્ર હોય તો નીચેના કાર્યોમાં તે વર્જિત જાણવો.

ગુરુ પુષ્ય વિવાહે ચ પ્રયાણે શનિ રેહિણી ।

ભોમાશ્વિની પ્રવેશે ચ પશુમાસે મરણું ધ્રુવં ॥

અમૃતસિદ્ધિ યોગમાં પણ નીચેની તિથિઓ મહે તો વિષયોગ થાય છે, માટે તે વર્જિત જાણવો.

અથ વિષયોગ તિથિ વાર નક્ષત્રે—

રવિ હૃત્યા પંચમી વરુણ શશીમૃગ પટ્ટી દીહ
ભોમ અસ્સણી સત્તમી તજ પુષ્ય અકૃમી અનુરાહ ૨૧૬
ગુરુ પુષ્ય નવમી અશુભ દશમી રેવતી સુક્ર;
શનિ રેહિણી એકાદશી એ વિષયોગ અચ્યુક્ર. ૨૨૦
તિથિ વાર નક્ષત્રે નેષ્ટ તિથિ મળવાથી અમૃતનો વિષયોગ.

વાર	સૂ	ચં	મં	શુ	ગુ	શુ	શનિ
નક્ષત્ર	હ	મૃ	અશ્વ	અનુ	પુષ્ય	રે	ગ
તિથિ	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે સ્થવિર યોગ—

રિમતા અકૃમી તેરશી ગુરુ શનિ કૃત્તિ અદાહ;
અશલેશા ઉ-ફાગુણી સ્વાતિ જિહ્વ ઉ-પાંહ ૨૨૧
શતભિષ અંતર્ રેવતી ખિલિત હીર કહંતિ;
થિવર યોગથીર થાપીયધ્ તો સવિ સંપદ હુંતિ ૨૨૨
ધંતિ સ્થવિર=થિવિર યોગ.

જ્યોતિષસાર ગ્રંથમાં પૃ ૪૦ ગાથા ૧૩૮માં આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે.

“ સ્થવિરયોગમાં અનશન કરવું, ખેતર ખેડવાં, દેવું ચૂકવવું, વ્યાધિ અને શત્રુનો નાશ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો, સંધિ કરવી અને જલાશય બંધાવવાં વગેરે કાર્યોમાં સ્થવિર યોગ ઉત્તમ છે.”

અથ તિથિવાર નક્ષત્રે રાજયોગ—

ભદ્રા ત્રીયાં પૃષ્ઠિભા ભાણુ ભૂમ બુધાહ;
ભૃગુ ભરણી મૃગ પુબ્યહાં પુન્વાશ્વિણીયાંહ. રર૩
ચિત્રાતૈ અનુરાહસું પૂર્વાષાઠા ધનિષ્ઠ
ઉત્તર ભદ્રાં હીર કહધં રાજયોગ સવિસિદ્ધ રર૪

—ઈતિ રાજયોગ

સ્થવિર યોગ ક્ષેપક

૪	૯	૧૪	૮	તિથિ
૧	ગુ	શનિ	કૃ	વાર
આર્દ્રા	અબ્દે	કિ-ફા	સ્વા	નક્ષત્રે
જ્યે	કિ-પા	શ	રે.	શુભયોગ

રાજયોગ તિથિવાર નક્ષત્રે

૨	૭	૧૨	૪	૧૫	તિથિ
સ.	મં	શુ	શુ	૦	વાર
મૃ	પુબ્ય	પૂ-ફા	ચિ.	અતુ	૯ નક્ષત્રે
પૂ-પા	ધ.	કે. ભા.	ભ.	૦	

રાજયોગનો ઉપયોગ કયા કયા કાર્યોમાં કરવો તે બતાવે છે.

ગૃહ પ્રવેશો મૈત્રિ ચ વિદ્યારંભાદિ સતક્રિયા ।

રાજપદ્મલિષેકાદિ રાજયોગોડલિધીયતે ॥

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે કુમાર યોગ—

નંદા પંચમી દશમી તિથિ શશી ભોમ પુષ્ય ભિમાહ
અસ્તુ રેહિણી પુણ્યવર્ષા મધા હૃત્યાહ વિશાહ રરપ
મૂલ શ્રવણને પૂ-ભદ્રાં ચિત્તર્થ યોગકુમાર
કાળ કરો સનિ હીર કહઈં જિમ હોલે જ્યજ્યકાર. ૨૨૬

નોંધ—ઉપરના ૨૨૬ મા ગાથાંકમાં મૂલ અને પૂ ભા બે
નક્ષત્રો કુમાર યોગમાં ગણાવ્યાં છે તે બીજા અંથોમાં નથી.

તિથિ વાર નક્ષત્રે કુમાર યોગ.

૧	૬	૧૧	૫	૧૦	તિથિ
ચં	મ	બુ	શુ	૦	વાર
અશ્વ	રેા	પુન	મધા	હસ્ત	૬ નક્ષત્રે
ત્રિ.	મૂલ	શ્ર	પૂ-ભા	૦	

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે સર્વાંક યોગ—

તિથિ વાર રિખખ ઇક્કં મિલિ અંકાઇ કહિય સર્વાંક,
પણુ પ ઇગ્ગારહ ૧૧ તેરહાં ૧૩ સત્તર ૧૭ નૈ ઉગણીસ ૨૨૭
તેવીસ પણુવીસારંપ ગુણુતીસારંહ ઇગતીસ૩૧ સધંતીસ૩૭

ઈગયાસ તીયાંલીસ૪૩ સધતાલી૪૭ સર્વાંક
તિથિ વારાં રિસિ હીર કહઈં કીજે કામ નિઃશંક ૨૨૮

સર્વાંકમાં પંચ ત્યાજ્ય યમકાઠ યોગ—

અંત ધનિકા પણુ (પ) ઘડી શતલિશ પહિલી સાત
એ બારહ યમની ઘડી છાંડી કરો શુભ વાત. ૨૨૯

અથ સર્વાંકયોગ પાઠાંતરે—

તિથિ દ્વિતિય વાર તિગુણ નક્ષત્ર ચતુર્ગુણ જાણ
છહ સત્તહ અઠ્ઠ લાખ દહ વધતો અંક પ્રમાણુ ૨૩૦
૨૨-આદિ શૂન્ય મરણો કહધ મધ્ય શૂન્ય દુઃખદાઇ
અંતિ શૂન્ય દેહી દહધ સુખ સર્વાંકે કહાઇ ૨૩૧

વળી પાઠાંતરે—

આદ્ય શૂન્યં વયુ પીઠા મધ્ય શૂન્યં દરિદ્રતા ।
અંત્ય શૂન્યં ભવેન્મૃત્યુ સર્વાંકે વિજયી ભવેત્ ॥

તિથિવાર નક્ષત્રનો સરવાળો કરતાં નીચે મુજબ સંખ્યા
થાય તો સર્વાંક યોગ થાય છે.

પણુપ ઇકારસ૧૧ તેરસ૧૩ સતરસ૧૭ ગુણુવીસ૧૬ તહમ તેવીસાર૩૫
પણુવીસર૫ ઇગુણુતીસાર૬ ઇગતીસા૩૧ સત્તતીસા૩૭ ચ ॥૧॥
ઈગયાસા૪૧ તેયાસા૪૩ સગયાસા૪૭ હુંતિ સંવંકા ॥
તિહિ વાર રિખખ સહિયા નાયંવા સંવ સંવંકા ॥૨॥

—પાઠભેદ હોવાથી આ ગાથાઓ નોંધી છે.

પ્રકારાંતરે સર્વાંક યોગ જ્યોતિષસારે ગાથા. ૧૪૧
વારતિથિરિસિ ધરિયે એકઠુ ગિમણા ત્રિવણા ચતુર્ગુણા કરિય ।
ભાગસવિદેઈ પિહુ છએ સત્તઅઠ્ઠે વલગિ વધત અંક ત્રિહુ ઠામિગગહુ ॥
આદિ શૂન્ય દુહ દાઇયઉ મજજે લમ્મિય વિયોગ ।
અંતિ શૂન્ય હુઇ હાણિકર, સંવંકે શુભ યોગ ॥ ૧૪૧

ભાવાર્થ:—વાર, તિથિ અને નક્ષત્ર આ ત્રણે એકઠા કરીને
ત્રણ જગ્યાએ જુદા જુદા રાખવા અને તેને અનુક્રમે બમણા,
તમણા અને ચાર ઘણા કરવા અને અનુક્રમે તે ત્રણ ગુણાકારને

૧ તિથિવારો રિસિ એક કરિ બીય તીય ચતુર્ગુણકાર
સગઈ ભાગ છહ સત્ત અઠ્ઠ દેઈ કરે વિચાર

છ, સાત અને આઠથી લાગવા પહેલા લાગાકારની શ્રેષ્ઠમાં શૂન્ય આવે તો દુઃખદાયક, ભીન્ન (મધ્ય) લાગાકારની શ્રેષ્ઠમાં શૂન્ય આવે તો લક્ષ્મી નાશકારક અને ત્રીજા (છેલ્લા) લાગાકારની શ્રેષ્ઠમાં શૂન્ય આવે તો મૃત્યુ કારક બન્યું. બધાની શ્રેષ્ઠમાં અંક આવે તો સુલયોગ બાજુવે. ૧૪૧
વળી પાઠાંતરે સ્લોક—

તિથિ વારં ચ નક્ષત્રમેકી કૃત્ય સમાચરેત્ ।
દ્વિત્રિ ચતુર્થાણાં પ્રોક્તાં રસ સમાષ્ટ લાજિતં ॥૧૧॥

અથ અંક મુહૂર્ત્ત ન્યોતિર્મમુખે. પૃષ્ઠ ૧૬૬ સ્લોક ૧૦-૧૧

તિથયઃ પક્ષગુણિતાઃ સપ્તભિર્ભાજિતા શ્રિતા ॥
મારાઃ સ્યુર્વન્ધિ ગુણિતા વસુભિશ્ચૈવ ભાજિતા ॥૧૦॥
ચતુર્થાણાનિ લાન્યંગ ભાજિતાનિ યથાક્રમમ્ ॥
પીઠા સ્યાત્પ્રથમે શૂન્યે મધ્યે શૂન્યે મહદ્ફલયમ્ ॥
અંત શૂન્યેતુ મરણ્યં અંકે વિજયો ભવેત્ ॥૧૧॥

ધનિષ્ઠાપંચક

અર્ધ ધનિષ્ઠા પંચકાં સંવાસન નવિ ગેહ
દક્ષિણ ગમન ગૃહ કરણ મૃતકારિજ ન કરેહ ૨૩૨
ધન નાશક ધનિકાં રિસિ શતભિસ સુખ ન દેય
નૃપદંડક પૂરવભદાં ઉભદ કલહ કરેહ ૨૩૩
અમનિદાઘ હવઘ રેવતી પંચક લક્ષણ પંચ
જાણી વરને હીર કહઈ જિમ પાંખો સુખ સંચ ૨૩૪
પંચક પંચગુણો ફલક ત્રિપુન્કર ત્રિગુણો થાઈ
યમલયોગ જિમણો વહઈ હાંણિલાબ ઇમ ભાઈ ૨૩૫

અથ રવિયોગ અને તેનું ફલ—

હીર કહે રવિ રિસી થકી દિન રિસીનો દ્યો ભાગ;
પઠમ મરણ બીજઠં કલહ ત્રીજઠં દુઃખ વિયોગ. ૨૩૬
ચોથઠં સુખ પણ પ સુયમરણ છઠ્ઠં શિવ સુખ થાય;
સત્તમિ મિત્ત વિણાસ હુવે અકુમિ ^૧મૃત્યુ કહાય. ૨૩૭
નવમ હસમ સુખકારીયો ધન ઇગ્યારમઠ બય
બારમ દુઃખી તેરમ સુખી ચવદમ દુરમતિ થાઈ. ૨૩૮
વજ્રવાત હુવઈ પનરમઠ સોલમ સત્તર અઠાર;
ઉગણીસમ લિખમી હરણ વિસમે સવિ સુખકાર. ૨૩૯
ઇગવીસમ સગવીસરઠલગિ રવિ *શશી બે અચાર
પણઈ રવિયોગઠં મિલ્યાં ભરઈ સુખ ભંડાર. ૨૪૦

વળી રવિયોગ—

હીર કહેઈ રવિ શશી થકી દીન રિસનો દ્યો ભાગ;
ચઉ પદ્ નવ હહ તેરમો વીસમ એ રવિયોગ. ૨૪૧
એકણિ સિંહ કિશોરથી જિમ ગજ ભાંજે શૂર
તિમ એકણિ રવિયોગથી સન્નિ પલાયે દૂર. ૨૪૨

અથ રવિયોગની પ્રબલતા—

ભદ્રા કર્કટ મૌઝં ચ ચમલં ટે મલગ્રહ ।

અન્યેષાં દુષ્ટયોગાનાં રવિયોગેષુ લુપ્યતે ॥

અથ રવિયોગની સમજૂતી—

‘હુર્ષપ્રકાશ’ ગ્રંથના આધારે જે જે અંકોથી રવિયોગ થાય તે તે અંકોનું ફલ અને બાકીના અંકોમાં કેટલાક તબવા તે બતાવે છે.

સૂર્ય નક્ષત્રથી દનિયા સુધી ગણતાં ૪-૬-૮-૧૦-૧૨ અને ૨૦ માં હોય તો રવિયોગ થાય છે. પરંતુ ૧-૫-૭-૯-૧૧-૧૫-૧૬ થાય તો તે યોગ પ્રાણને હરનાર છે, માટે તે સર્વકાર્યોમાં તજવાં.

રવિયોગનાં અંકોનું ફલ—

સૂર્યના નક્ષત્રથી ૪ માં કાર્ય કરવાથી ઘણું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.
 ,, ૬ માં કાર્ય કરવાથી શત્રુ પર જિત મેળવાય છે.
 ,, ૮ માં કાર્ય કરવાથી ઘણો લાભ થાય છે.
 ,, ૧૦ માં કાર્ય કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે.
 ,, ૧૩ માં કાર્ય કરવાથી પુત્રની પ્રાપ્તિ જેટલો હર્ષ થાય છે.
 ,, ૨૦ માં કાર્ય કરવાથી રાજવૈભવ જેવું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

શુદ્ધ લગ્નમાં જેટલું ખલ હોય છે, તેટલું ખલ આ રવિ-યોગમાં હોય છે. એમ ‘ચતિવદલાલ’ ગ્રંથમાં કહેલું છે.

વળી કહ્યું છે કે—

ધક્કસ્સ ભગ્ને પંચાણુણુસ્સ ભગ્ગન્તિ ગય ઘડ સહસ્સા ।
 તહ રવિ ભેગ પણુકા ગયણુમ્મિ ગહા ન દીસન્તિ ॥૧૧॥

વળી—

સર્વ વિરુદ્ધે દિવસે યદ્યેકો ભવન્તિ સૂર્ય યોગસ્તુ ।
 હિમવત્ દિનકર કિરણે સર્વ દોષાઃ વિલયં યાન્તિ ॥

—ધૃતિ રવિયોગ.

રવિયોગ-‘જ્યોતિષસારે’ પૃષ્ઠ ૪૨ ગાથા ૧૪૨-૧૪૩

રવિ રિક્ષ લેઈ દિણ રિક્ષ ગિણુહુ ચઉ છઠ્ઠ નવ દસ તેરે ।
 વીસમ એ રવિયોગા સિદ્ધ ધર્મ સબ્બ ભેગાર્થ ॥૧૪૨॥
 ધક્કં રિંહ કિસોયર ગય ઘડ ભગ્ગન્તિ તસ્સ કોડીઓ ।
 રવિ ભેગ સય પલાણુ ગયણુમ્મિ ગહા ન દીસન્તિ ॥૧૪૩॥

ભાવાર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર સુધી ગણીને, ત્રણ ઘણા કરવા અને તેમાં અજવાળીયાદિ વર્તમાન તિથિ ઉમેરીને, તે સરવાળાને સાતે ભાગતાં ૬ શેષ વધે તો તે ઘણાડ યોગ જાણવો આ યોગ હૈવર યોગ કરતાં પણ ઉત્તમ છે. આ યોગમાં પ્રયાણ કરવાથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે અને મહાન લાભ થાય છે. અથ હૈવર યોગ ‘જ્યોતિર્મયુખ’ પૃ. ૧૯૯ શ્લોક ૯.

ચંદ્રભં સૂર્યભાદ્રયુક્તં પક્ષાદિ તિથિ વાસરૈઃ ।

નવાપ્તં સપ્તશેષેતુ હૈવરૈઃ સ્યાન્નુભાગમે ॥૯૧॥

ભાવાર્થ—સૂર્ય નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણીને તે પક્ષની જે તિથિનો અંક હોય તે મેલવીને નવે ભાગતાં શેષ ૭ વધે તો હૈવર યોગ થાય છે. આ યોગ પણ પ્રયાણમાં શ્રેષ્ઠ છે. અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ યોગ—

રવિ સુહ ઇગ અહમી નવમી રેવસ્સણિ ધણિ^૧હાહ;
 મૃગ પુનર્વસુ પુષ્ય^૧ રોહિણી ઉત્તર જિહ્વ^૨ મૂલાહ. ૨૪૩
 સસિવારાં સુહ બીય નવમી અનુરાધાં પુષ્યાંહ;
 હથા ઉ-કા રોહિણી શતભિસ મૃગ શ્રવણાંહ. ૨૪૪
 ભોમ જ્યા ૩ છઠી સુહા ભરણી દુમ ૪ અનુરાહ;
 મૃગ મૂળાં અસલેસહાં પુષ્ય રેવતી અભિયાંહ* ૨૪૫
 બુધ સુહ ભદ્રા ઇગ બિભઘં શ્રવણ શત ૫ ઉ-પાં પૂ-પાંહ;
 રોહિણી મૃગ પુષ્ય જેઠ કર અનુરાધાં કૃતતાંહ ૬ ૨૪૬
 ગુરુ પુના સુહ ગામ્ભી રેવસ્સણિ પુન્વાહ ૭;
 પુષ્ય પુનર્વસુ સ્વાતિય કર અસલેસ ધણાંહ ૨૪૭
 ભૃગુ નંદા સુહ તેરસી દુમ સવણાં પૂ-કાહ ૮;
 પૂ-પાહ ચૂલ^{૧૦} અનુરાહ પુષ્ય કર દુમ રેવય પૂ-કાહ ૧૧ ૨૪૮

પાઠાંતરો—૧ પુષ્ય પછી હસ્ત કેટલીક પ્રતોમાં છે. જિહ્વા બદલે ત્રીય જોઈએ, કેટલીક પ્રતોમાં હસ્ત નહિ પરંતુ જિહ્વા અર્ધ અને ત્રીય પછી નહિ. ૩ ઘણા પાઠોમાં જ્યાના બદલે ત્રીયા છે, પરંતુ જ્યોતિષસારમાં પણ જ્યા છે. ૪ બીજી પ્રતોમાં હુગ ના બદલે માત્ર 'ને' જ છે. ૫ ચતુર્થ બદલે કેટલીક પ્રતોમાં કૃતિ છે. ૬ કેટલીક પ્રતોમાં કૃતીતાહનો અર્થ રેવતિ કરેલો છે. ૭ બીજા અંથોમાં ત્રણે પૂર્વા છે. ૮ કેટલીક પ્રતોમાં પૂ. કાહના બદલે પુષ્યાહ છે. ૧૦ મૂલના બદલે બીજા અંથોમાં મૃગ છે. ૧૧ કેટલીક પ્રતોમાં પૂ. કાહના બદલે ઉ. કાહ છે.

તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધાસિદ્ધિ (શુભ) યોગ.

વાર	નક્ષત્ર	તિથિ
રવિ	રે-અશ્વિ-ધ-મૃ-પુન-પુષ્ય-રો-ઉત્તરા૩-ભ્યે-મૂ ૧૦ ૧ ૯ ૩ ૪ ૫ ૨ ૬ ૭ ૮	૧-૮-૯
સોમ	અનુ-પુષ્ય-હ-ઉ-કૃ-રો-શત-મૃ-શ્ર ૬ ૩ ૫ ૪ ૧ ૮ ૨ ૭	૨-૯
મંગલ	ભર-કૃ-અનુ-મૃ-મૂ-અશ્વે-પુષ્ય-રે-અશ્વિ-ઉ. ભા ૨ ૩ ૭ ૪ ૮ ૬ ૫ ૧૦ ૧ ૯	૩-૬ ૮-૧૩-
બુધ	શ્ર-શત-પૂ-વા-ઉ-વા-રો-મૃ-પુષ્ય-ભ્યે-હ-અનુ (રે)-કૃ ૧૦ ૧૧ ૮ ૯ ૨ ૩ ૪ ૭ ૫ ૬ ૧૨ ૧	૨-૭-૧૨-૧
ગુરુ	રે-અશ્વિ-પૂર્વા(૩) પુષ્ય-પુન-સ્વા-વિ-અનુ-હ-અશ્વે ધનિ ૧૧ ૧ ૫ ૩ ૨ ૭ ૮ ૯ ૬ ૪ ૧૦	૫-૧૦-૧૫-૧૧
શુક્ર	શ્ર-ધ-ઉ-વા-પૂ-કૃ-મૃ-અનુ-પુન-હ-રે-અ-ઉ-કૃ. ૯ ૧૦ ૮ ૪ ૨ ૭ ૩ ૬ ૧૧ ૧ ૫	૧-૬-૧૧-૧૩
શનિ	સ્વા અશ્વિ-પુ-કૃ-પુષ્ય-અનુ-રો-મધા-મૃ-શ્ર-ધ-શ. ૭ ૧ ૬ ૪ ૮ ૨ ૫ ૩ ૯ ૧૦ ૧૧	૪-૯, ૧૪, ૮

શનિ રિગતા સુહ અક્રમી સ્વાતિ અશ્વ પુ-ફાહ;
 પુષ્ય અનુરાહાં રોહિણી મૃગ મઘ શ્રવણ ત્રીયાંહ. ૨૪૯
 ઈયાં સાતાં વારાં તિથાં જે લિખ્યાં રિસી હીર;
 તાસાં સુમહૂરત સાધતાં સંપદ થાય શરીર ૨૫૦

શ્રી જશવિજયજી મહારાજ સાહેબના સંગ્રહની જીર્ણ
 અપૂર્ણ હીરકલશની પ્રતમાં ગાથા ૨૪૩ થી ૨૫૦ ના પાઠાંતરો.
 તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ શુભ યોગ—

રવિ સુહ ઈગ અક્રમી ૮ નવમી ૬ રેવસ્સણિ ધનિકાહ;
 મિગ પુણ વસ પુષ્ય હૃત્ય રોહિણી ઉત્તરતિય મૂલાંહ.
 શશિ વારાં સુહ ણીય નવમી અનુરાધા પુષાંહ;
 હૃત્યાં ઉ-ફા રોહિણી શતભિષ મૃગ સવણાંહ.
 લોમ ત્રીયા છદિ સુહા ભરણીને અનુરાહ;
 મૃગ મૂલાં અશલેસ પુષ્ય રેવસ્સણિ ઉ-ભાહ.
 જુધ સુહ ભદ્ર ઈગ શ્રવણ કૃત્તિ પુ-ષા ઉ-ષાહ;
 ઉ-ષાહ રોહિણી મૃગ પુષ્ય જેઠ કર અનુરાધા કિરતાર
 શુક્ર પુન્ના સુહ ઈગ્યારસી રેવસ્સણિ પુન્વાહ;
 પુષ્ય પુણવસ સ્વાતિ ત્રીય કર અસલેસ ધણાહ.
 ભૃગુ નંદા સુહ તેરસી હુગ સવણાં પુષાહ;
 ઉષા મૃગ અનુપુષ્ય કર હુગ રેવય ઉક્ષાહ
 શનિ રિક્તા સુહ અક્રમી સ્વાતિ અશ્વ પુષાહ;
 પુષ્ય અનુરાધા રોહિણી મઘ મૃગ શ્રવણ તિયાંહ
 ઈયાં સાતાં વારાં તિથાં જે લખ્યાં રિસિ હીર.
 તે સુમહૂરત સાધતાં સંપદ થાઈ શરીર.

નોંધ—ઉપર જે જે શબ્દોની નીચે નિશાની કરી છે, તે તે
 શબ્દો પાછલા પાઠમાં વધઘટ કે નામાંતર સુચવે છે.

શ્રી જશવિજયજીની પ્રતિમાંથી તિથિવાર નક્ષત્રે-ત્રિધા સિદ્ધિ
શુભ યોગ

રવિ	રે-ધ-મૃ-પુન-પુષ્ય-હ-રો-ગી-ઠ-મૂ	૧-૮-૯
ચંદ્ર	અનુ-પુષ્ય-હ-ઉ-કા-રો-શત-મૃ-શ્ર	૨-૯
બોમ	લા-અનુ-મૃ-મૂ-અશ્વે-પુષ્ય-રે-અશ્વ-ઉ-લા	૩-૬
બુધ	શ્ર-કૃ-પુ-વા-ઉ-વા-રો-મૃ-પુષ્ય-જ્યે-હ-અનુ-(રે)-કૃ	૨-૭-૧૨-૧
ગુરુ	રે-અશ્વ-પૂર્વા-ઠ-પુષ્ય-પુન સ્વાતિ વિ-અનુ-હ-અશ્વે-ધ	૫-૧૦-૧૫-૧૧
શુક્ર	શ્ર-ધ-પુ-કા-ઉ-વા-મૃ-અનુ-પુષ્ય-હ-રે-અ-ઉ-કા	૧-૬-૧૧-૧૩
શનિ	સ્વા-અશ્વ-પુ-કા-પુષ્ય-અનુ-રો-મ-મૃ-શ્ર-ધ-શ-	૪-૯-૧૪-૮

જ્યોતિષસાર ગ્રંથના આધારે તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા
સિદ્ધિ યોગ. ગાથા ૧૫૨ થી ૧૫૮.

હૃત્યુત્તરા તિથં મૂલ પુજ્ય ધણિકૃષ્ણ અસ્સણી દેવધ ॥
પડિવા અઠમી નવમી રવિ સંજોગે સુહા હોઈ ॥૧૫૨॥
બીયા નવમી પુજ્ય મંગસીર રોહણીય સવણ આણરાહા ॥
અંહાણુય સંયોગે સંસય રહિયં સુહા હોઈ ॥૧૫૩॥
દેવય મીગસીર અસ્સણિ મૂલં અસલેસ ઉત્તરાલદં ॥
છઠી તિયા અઠ તેરિસિ મંગલ જોગે સુહા હોઈ ॥૧૫૪॥
સવણ રોહિણિ પુજ્યો મીગસીર આણરાહ કિત્તિગારિખ્યા ॥
બીયા સત્તમિ ખારસિ જોગે બુધવાર સુહ હોઈ ॥૧૫૫॥
પુન્વાઈ હૃત્ય પુજ્ય દેવધ અસ્સણિ વિસાહ પુણ્યવજ્રયં ॥
પંચમી દશમીઆરિસિ પુન્નિમ ગુરુ જોગે સુહ હોઈ ॥૧૫૬॥

ઉત્તરાસાદા અસ્સણિ દેવદં આણુરાહ પુણ્યવ સંહત્યા ॥
 પુબ્વા ક્ષગ્ણિ તેરિસિ નંદા તિહિ સુદ્ધ સુહ હોઈ ॥૧૫૭॥
 સવણ્ણ પુબ્વાક્ષગ્ણિ રોહિણિ સાર્ધ મધાય સતલિસા ॥
 ચઉત્થિ નવમી ચઉદ્ધિશિ અદ્દમિ સુહ જોગ શનિ હોઈ ॥૧૫૮॥

પાઠાંતરે—‘અયોતિષસારે’ તિથિવાર નક્ષત્રે ત્રિધાસિદ્ધિ શુભ
 યોગ પૃ. ૪૬ ગાથા. ૧૫૨ થી ૧૫૮

વાર	નક્ષત્ર	તિથિ
રવિ	હ-ઉ-૩ મૂ-પુબ્ધ-ધ-અશ્વ-રે	૧-૮-૬
સોમ	પુબ્ધ-મૂ-રે-શ્ર-અનુ	૨-૯
મંગલ	રે-મૂ-અશ્વ-મૂ-અશ્વે-ઉ-ભ	૬-૩-૮-૧૩
બુધ	શ્ર-રે-પુબ્ધ-મૂ-અનુ-૬	૨-૭-૧૨
ગુરુ	પૂ-૩-પુબ્ધ-રે-અશ્વ-વિ-પુન-૬	૫-૧૦-૧૧-૧૫
શુક્ર	ઉ-ધા-અશ્વ-રે-અનુ-પુન-૬-પૂ-૬	૧૩-૧-૬-૧૧
શનિ	શ્ર-પૂ-૬-રે-રવા-મ-શ	૪-૯-૧૪-૮

પાઠાંતરે—જુના છૂટા પાના ઉપરથી ઉતારો. તિથિ વાર
 નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ યોગ—

આદિત્યેચાષ્ટમી હસ્તૌ અશ્વિનિ ચોત્તરા ત્રયં ।
 મૂલં પુબ્ધં ધનિષ્ટાયાં સિદ્ધિ યોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૧॥
 સોમે ચ નવમી પુબ્ધં શ્રવણે રોહિણી મૃગ ।
 દશમ્યાં ચ સદા મૈત્રિ સિદ્ધિયોગાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૨॥
 સોમે ષષ્ઠી તૃતિયાયાં અષ્ટમી ચ ત્રયોદશી ।
 મૂલાશ્વિની મૃગાશ્લેષા સિદ્ધોત્તર ભાદ્રપદા ॥૩॥

બુધવારે દ્વિતીયાયાં સપ્તમી દ્વાદશીષુ ચ ।
 મૃગો અનુરાધા પુષ્યં ચ સિદ્ધા કૃત્તિકા રેહિણી ॥૪॥
 શુક્ર ચ દશ પંચમ્યાં પૂર્ણિમાસ્યાં વિશાખયો ।
 ૧ પૌષ્ણશ્વિની અનુરાધાસુ સિદ્ધિ પુષ્યે પુનર્વસુ ॥૫॥
 શુક્રે પ્રતિપદા ષષ્ઠી એકાદશી ત્રયોદશી ।
 પૂર્વાશ્લેષુની રેવત્યો અશ્વિન્યૌ મૈત્રાદિતિ શુભા ॥૬॥
 શની અતુથો નવમી અતુર્દશ્યાંતુ રેહિણી ।
 શ્રવણં ચ મઘા સ્વાતિ પૂર્વાશ્લેષુની સિદ્ધિદા ॥૭॥
 અવયોગ સિદ્ધિયોગાશ્ચ દ્વાવે તૌ ભવતો ચદિ ।
 અયોગો હન્યતે તેન સિદ્ધિયોગા બલાધિકાઃ ॥૮॥
 છુટક પાનાનો ઉતારો-તિથિ વાર નક્ષત્રે-ત્રિધા સિદ્ધિયોગ.

રવિ	હ-અશ્વિ-ઉ-૩-મૂ-પુષ્ય-૫	૮
સોમ	પુષ્ય-શ્ર-૩-મૃ	૯-૧૦
મંગલ	મૂ-અશ્વિ-મૃ-અશ્લે-ઉ-૬	૬-૩-૮-૧૩
બુધ	મૃ-અનુ-પુષ્ય-કૃ-૭	૨-૭-૧૨
શુક્ર	વિ-૨-અશ્વિ-અનુ-પુન-પુષ્ય	૫-૧૦-૧૫
શુક્ર	પૂ-૩-૨-અશ્વિ-અનુ-પુન	૧-૬ ૧૧-૧૩
શનિ	રે-શ્ર-મ-સ્વા-પૂ-૩	૪-૯-૧૪

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે સિદ્ધિ યોગ. બાળબાધની પોથીમાંથી
 શ્લોકાંક પપ થી ૬૧ આ શ્લોકોના પૂર્વાર્ધમાં સિદ્ધિયોગ છે
 અને ઉત્તરાર્ધમાં મૃત્યુયોગ હોવાથી અત્રે પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ
 બુદ્ધા બુદ્ધા આપેલા છે

અથ પૂર્વાર્ધ—

સૂર્યાશ્વિમૂલં કર વાસવં ચ પુખ્યોત્તરા આષ્ટમિ સિદ્ધિ યોગઃ ॥૫૫
ચંદ્રેકલં પુખ્ય મૃગ રૂક્ષ રાધા વિષ્ણુ સ્તથા સ્થાત્ નવમી

શુભાસ્થાત્ ॥૫૬

કુન્ને જયા રાગ મૃગાશ્વિની ચ સર્પોત્તરા ભાદ્ર

સુસિદ્ધિ યોગઃ ॥૫૭॥

બુધે ચ ભદ્રા હરિ પુખ્ય હસ્તં બ્રહ્માનુરાધાગ્નિ ચ

સિદ્ધિ યોગઃ ॥૫૮॥

પૂર્ણા શુક્ર પુખ્ય પુનર્વસુ ચ પૌષ્ણં વિશાખા ચમ

સિદ્ધિ યોગઃ ॥૫૯॥

શુક્રે ચ નંદા સ્મર હસ્ત પૌષ્ણં.....સિદ્ધિ યોગઃ ॥૬૦॥

મંદે મધા સ્વાતિ ચ વિષ્ણુ બ્રહ્મા રિક્તા મૃગો વારુણ

—સિદ્ધિ યોગઃ ॥૬૧॥

અથ વાર	તિથિ	નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ યોગ આલખોધે યો. ૫૫-૬૧ પૂર્વાર્ધ	
રવિ	આઠમ	અશ્વિ મૂલ હસ્ત ધનિષા-પુખ્ય ઉત્તરા-૩ સિદ્ધિયોગ ૫૫	
ચંદ્ર	નવમી	રે-પુખ્ય-મૃ-અનુરાધા-અવણે	૫૬
મંગલ	૩-૮-૧૩-૬	મૃગ-અશ્વિ-અર્ધ-ઉત્તરાભાદ્રપદે	૫૭
બુધ	૨-૭-૧૨	અ-પુખ્ય-હરત-રે-અનુરાધા-કૃતિકા	૫૮
શુક્ર	૫-૧૦-૧૫	પુખ્ય-પુન-રેવતિ-વિશાખા-ભરણી	૫૯
શુક્ર	૧-૬-૧૧	આર્દ્રા-હ-રે-ઉષા-ઉક્લા-પુન	૬૦
શનિ	૪-૯, ૧૪	મધા-સ્વા-અ-રે-મૃગ-શત	૬૧

ઈતિ તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા સિદ્ધિ યોગ.

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા મૃત્યુ યોગ-ઉત્તરાર્ધ
નૂનં દ્વિ દેવા ત્રિ મધા ચ ચામ્યં નંદા મુનિ દ્વાદશી

ભૂત મૃત્યુ ॥૫૫॥

જલા ત્રિ ગિત્રા દ્વિ પતિ ચ લદ્રા વિશ્વૈઃ ગૃહ્કાદશીકા

ચ મૃત્યુ ॥૫૬॥

.... ॥૫૭॥

આઘા જયા વૈ નવમી ચ ભૂત પુણ્યા ત્રિમૂલં વસુ

મૃત્યુયોગઃ ॥૫૮॥

લદ્રાષ્ટમી વરુણ કૃતિકા ચ બ્રહ્મા ત્રયં વૈ કિલ આ ચુ નાથઃ ॥૫૯॥

દ્વિતીય રિક્તા મુવિરિદ્ધ ઘિણ્યું પુણ્યા ત્રયં રોહિણી

મૃત્યુયોગઃ ॥૬૦॥

પૌષ્ણોત્તરા ક્ષા ત્રિચ સપ્ત પૂર્ણા પષ્ટિ દ્વિતીયા કિલ

મૃત્યુયોગઃ ॥૬૧॥

વાર	તિથિ	નક્ષત્રે ત્રિધા મૃત્યુયોગ શ્લો.૫૫-૬૧	ઉત્તરાર્ધ
રવિ	૧-૬-૧૧-૭-૧૨-૧૪	વિશાખા-અનુ-જ્યે-મધા-ભરણી-એ મૃત્યુયોગ ૫૫	„
સોમ	૨-૭-૧૨-૬-૧૧-૧૩	પૂષા-ઉષા-શ્ર ચિત્રા વિશાખા „ ૫૬	„
મંગલ	૧-૭-૧૦-૧૧	આર્દ્રા-ઉષા-ધનિ-શત-પૂષા „ ૫૭	„
બુધ	૩-૮-૧૩-૧-૯-૧૪	રે-અશ્વ-ભર-મૂલ-ધનિ „ ૫૮	„
ગુરુ	૨-૭-૧૨-૮	શત-કૃતિ-રો-મૃ-આર્દ્રા „ ૫૯	„
શુક્ર	૨-૭-૪-૯-૧૪	જ્યે-પુષ્ય-અશ્લે-મધા-રો „ ૬૦	„
શનિ	૨-૬-૭-૫-૧૦-૧૫ ૩	રે-ઉક્ષા „ ૬૧	„

—ઈતિ તિથિ વાર નક્ષત્રે મૃત્યુયોગ.

ત્રિધા સિદ્ધિ યોગથી વિરૂદ્ધ ત્રિધા અશુભ યોગનો પાઠ
હીરકલ્પશની આ પ્રતમાં કે બીજી જિર્ણુ હીરકલ્પશની પ્રતમાં નહિ
હોવાથી બીજા ગ્રંથોમાંથી અત્રે સંગ્રહ રૂપે આપવામાં આવેલ છે.

‘જ્યોતિષસાર’ ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૪૮ શ્લોક ૧૫૬ થી ૧૬૫
પરથી તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા અશુભયોગ.

રવિ છઠી સત્તમિયા બારશી ચઉદિશી ગારિસી જિઠ્ઠા ॥
અણ્ણરાહાય વિસાહા મધ ભરણી જોગિ અસુહાઈ ॥૧૫૬॥

સોમ ગારિસી સપ્તમી બારિસી ચઉદિસિય પુન્વાસાહાય ॥
ઉત્તરાસાહા ચિત્તા વિસાખાહ જોગેહિ અસુહાઈ ॥૧૬૦॥

ભોમે દસમી પડિવા એગારિસિ અદ ઉત્તરાસાહા ॥
ધણિઠ્ઠા સિતલીસ પૂ-ભદ્ર જોગે મિલિ એહિ અસુહાઈ ॥૧૬૧॥

બુધ તિયા અઠ તેરિસિ પડિવા નવમીય ચવદશી મૂલ ॥
રેવય અસ્સણિ ભરણી ધણિઠ્ઠા અણ્ણરાહ અસુહાઈ ॥૧૬૨॥

શુક્ર બીયા સગ બારસી ચઉત્તિ છઠીય અઠ્ઠમી ઉ-કા ॥
કિત્તિગ રોહણિ મિગસીર અદા સિતલિસહ અસુહાઈ ॥૧૬૩॥

ભિશુ ચઉ નવમી ચવદિશિ બીયા સત્તમિય ત્રીય રોહણિયા ॥
જિઠ્ઠ મધ અસલેસા પુખ્ખા પમુહાઈ અસુહાઈ ॥૧૬૪॥

શનિ પણ દશમી પુન્નિમ છઠી સત્તમિય રેવઈ ચિત્તા ॥
હત્યા ઉત્તરપાહા ઉત્તર ક્ષગુણિય અસુહાઈ ॥૧૬૫॥

અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે ત્રિધા અશુભયોગ. જ્યોતિષસારે.

વાર	નક્ષત્ર	તિથિ
રવિ	જ્યે-અનુ-વિ-મ-ભ	૬-૭-૧૨-૧૧-૧૪
સોમ	પૂ-ષા-ઉ-ષા-ચિ-વિ	૧૧-૭-૧૨-૧૪
મંગલ	આર્દ્રા-ઉ-ષા-ધ-શ-પૂર્વાભાદ્રપદ	૧૦-૧-૧૧
બુધ	મૂ-રે-અશ્વિ-ભ-ધ-અનુ	૩-૮-૧૩-૧-૬-૧૪
ગુરુ	ઉ-દ્દા-કૃ-રો-મૃ-આ-શ	૨-૭-૧૨-૪-૬-૮
શુક્ર	રો-જ્યે-મ-અશ્વિ-પુષ્ય	૪-૯-૧૪-૨-૭-૩
શનિ	રે-વિ-હ-ઉ-ષા-ઉ-દ્દા	૫-૧૦-૧૫-૬-૭

ઈતિ તિથિ વાર નક્ષત્રે અશુભ યોગ.

એક જુના છુટા પાના ઉપરથી તિથિ વાર નક્ષત્રે થતા ત્રિધા

મૃત્યુયોગ.

સૂર્યે વિશાખા ભરણી દ્વાદશી ચ અતુર્હશી ॥

અનુરાધા મઘા જ્યેષ્ઠા વિરુદ્ધા સપ્તમી સદા ॥૧॥

સોમે ચિત્રોત્તરાષાઢા પૂર્વાષાઢા વિશાખયો ॥

એકાદશ્યાં ત્રયોદશ્યાં ષષ્ઠી યત્નેન વર્જયેત્ ॥૨॥

ભોમ આર્દ્રા ધનિષ્ઠા ચ દ્વિતીયા પૂર્વાભાદ્રયા ॥

શતભિષોત્તરાષાઢા દસમી ચ વિવર્જયેત્ ॥૩॥

બુધે ધનિષ્ઠા ભરણી અશ્વિનિ મૂલ સંયુતા ॥

તૃતીયા નવમી ચૈવ પ્રતિપદા રેવતી ત્યજેત્ ॥૪॥

જીવેષ્ઠમી ચતુર્થો ચ આદ્રાચોત્તરાશ્વિની ॥
 રોહિણી ચતલિષા ષષ્ઠી કૃત્તિકા મૃગશિર્ષી ॥૫॥
 ભાર્ગવો રોહિણી જ્યેષ્ઠા દ્વિતીયા સપ્તમીશ્ચ ચ ॥
 પુષ્ય અશ્લેષા મઘા શ્રેયઃ સર્વ કાર્યાણિ વર્જયેત્ ॥૬॥
 સૌરે હસ્તોત્તરાષાઢા દેવતી તિથિ પંચમી ॥
 ષષ્ઠીચોત્તરાશ્વિન્યાં પૂર્વાષાઢા ચ વર્જયેત્ ॥૭॥

કોઈ જુના છુટા પાનાનો ઉતારો—

તિથિ વાર નક્ષત્રે-ત્રિધા મૃત્યુ યોગ.

રવિ	વિ-ભ-અનુ-મઘા-જ્યે	૧૨-૧૪-૭
સોમ	ચિ-ઉ-ષા-પૂ-ષા-વિ	૧૧-૧૩-૬
બોમ	આર્દ્રા-ધ-પૂ-ભા-શત-ઉ-ષા	૨-૧૦
બુધ	ધ-ભ-અશ્વ-મૂ-રે	૩-૯-૧
ગુરુ	આર્દ્રા-ઉ-કા-રો-શત-કૃ-મૃ	૮-૪-૬
શુક્ર	રો-જ્યે-પુષ્ય-અશ્લે-મઘા	૨-૭
શનિ	હ-ઉ-ષા-રે-ઉ-કા-પૂ-ષા	૫-૬

ઈતિ ત્રિધા મૃત્યુયોગ,

ઈતિ શ્રી હીરકલશ જૈન જ્યોતિષ ગ્રંથે
 નક્ષત્ર પ્રકરણે ૩ જ્ઞાં સમાપ્ત.

ગ્રહ પ્રકરણ ૪ થું

ગ્રહોને રાશી ભોગવવાનો સમય

રવિ માસાં ધગ રાશિ રહય ચંદ્ર સવા દિન હોય
દોઢ^૩ માસ મંગલ રહય બુધ અઠાવિસ નેય ૨૫૧
માસ તેર દેવાધિપતિ દાનવપતિ ધગ માસ
ત્રીસ માસ શનિ ભોગવય રાહુ અઠારહ માસ ૨૫૨

ગ્રહ ગાચર

હીર કહઈ રવિ ભોમ શનિ ^૧એ ત્રણ એક વિચાર
ત્રીને છઠો ને દશમો ધગ્યારમો શુભકાર ૨૫૩
રાશી પહેલો ત્રીને છઠો સત્તમ દશમ ધગ્યાર
હીર કહઈ તિમ ધવલ પખખે બીય પણ નવમ ઉદાર ૨૫૪
^૨અગીઆરમો છઠો દશમ બીને ત્રીને વડી નેય
અક્રમો ચઉથો ધગ બુધ હીર કહઈ સુખ હોય ૨૫૫
બીને નવમો પાંચમો અગીઆર નઈ સત્ત ધગ્યારમ
હીર કહઈ ગુરૂ આયીયો કરે અનુપમ વત્ત ૨૫૬
બીને ચોથો જનમરો ધગ્યારમ પણ તિવ
ભૂગુ નવમો ખારમો અક્રમો હીર કહે જશ દીય ૨૫૭
રાહુ જનમ છઠો તિય નવમ દશમ ધગ્યાર
હીર કહઈ શુભ ^૪કેતુ તિમ વરતે માસ અઠાર ૨૫૮

નાની પનાતી

થાવર ચઉથો અક્રમો રાશી માસ ગણી ત્રીસ
વહેતી ઉપજાવે અશુભ કુણ માનવ કુણ ધશ ૨૫૯
અગનિ જિહાં કિણ પરજલે દાઘ પડય જિન ઠાય
તિમ ગ્રહ જિણ જિણ રાશિ હૂઈ તિમ તિમ તે ફલ થાય ૨૬૦

મોટી પનોતી

રવિ મુત બારમો જનમ દોય સાઠા સાત વરીસ
વહેતો ઉપજાવે અસુખ કુંણ નર કુંણ હરિ ઇશ ૨૬૧

મંગલ આદિ ગ્રહ વક ધાય તેમના દિવસનું પ્રમાણ
મંગલ પંચમ વકી જે તેહતર તેવીસ
તેરતર પણ્યાલ દિન શનિ દિન સો વાલીસ ૨૬૨

અતિયાર પ્રમાણ

અતિયાર તિમ વિનરીઈ પનરઈ દિન પણ્યાલ ૪૫
શુક દશ નવ વીસ શનિ ઇમ પંચે સંભાલ ૨૬૩
અતિયારી આઘા વહઈ વકીય પાછા જાય
મંગલ બુધ ભૂગુ મંદ અઉ સૂલરાશી ફલદાય ૨૬૪
સુરગુર જીહાં તે સંચરઈ રાશી તિહાં ફલ દિંતિ
હીરકહઈ સિંહસ્થમઈ હીક્ષાઈ મહંતિ (મહંત-આચાર્ય) ૨૬૫

શનિ મંગળનું વિશેષ

વક ગતિ મંગળ શનિ રેવસણિ મૃગ પુખ્ત
મૂલ હસ્ત અનુરાધ રિસી પુહવી દિખાવઈ દુખ ૨૬૬
વલી મીન મેર્પા જૃષાં મિથુન સિંહ ધન સૂર
જે મંગલ શનિ વકી જે તો પુહવી દુખઈ^૧ પૂર ૨૬૭

અસ્ત વિચાર

ચાર માસ મંગલ રહે શુક અઠાઈ માસ
બુધ ગુર શનિ ઇમ માસ રહે અસ્તંગત એ ભાસ ૨૬૮

ગ્રહ ગાયર ફળ

આપણ રાશિ થકી ગિણુ હુ ત્રિણુ છહ દશમ ઇગ્યાર
જે ગ્રહ હોઈ શુભ વારે તિણુઈ કામ કિધે સુખકાર ૨૬૯
ધતિશ્રી હીરકલશ જૈન જ્યોતિષ ગ્રંથે

ગ્રહ પ્રકરણ ૪ થું સમાપ્ત

રાશિ પ્રકરણ પાંચું

અંદ્રખલ પ્રશંસા

તિથિનો લીજે એક ગુણ નક્ષત્રાં ગુણ ચ્યાર
અઠ ગુણો ફલ વાર દેઈ કરણ સોલ ગુણ ધાર ૨૭૦
યોગ દીઅઈ ખત્રીસ ગુણ તારા સાઠ કહેઈ
સસી ખલ સોગુણાં કારીયો સસીખલ તિણ સવિ લેઈ ૨૭૧
ખાર રાશીના અંદ્રનું ફલ.

જન્મસ્થે કુરતે પુષ્ટિ દ્વિતીયે ન નિવર્તતિ ।
તૃતીયે રાજ્ય સન્માનં ચતુર્થે કલહાગમં ॥૧॥
પંચમે જ્ઞાનવૃદ્ધિશ્ચ ચંદ્રેભૈવ ન સંશયઃ ।
ધનધાન્યાગમા ષષ્ઠે રાજપૂજા ચ સપ્તમે ॥૨॥
અષ્ટમે પ્રાણુ સંદેહો નવમે કલેશ મેવ ચ ॥
દશમે કાર્યે સિધ્ધ્યર્થં દ્વવમેકાદશે જય ॥૩॥
દ્વાદશેન શશાંકેન મૃત્યુરેવ ન શંશયઃ ॥

તારાખલ પ્રશંસા

કિસન પખખઈ રાશીખલ તજે તારા લીજે તંતી
કંથ વિદેશે જીમ ધરણી તિમ તારા ફલ દીંતી ૨૭૨

તારા ગણના પ્રકાર

તારા ખલ કૃષ્ણે^૧ લીયો ધુરિ જનમાં રિસિ દેઈ
આવી જૈ દિનરિસિ લગઈ નવહી લામ ઠવેઈ ૨૭૩

તારા લેહ

ઉત્તમ મધ્યમ ને અધમ તારા એ ત્રિહું મમ્
ઉત્તમ ચૌ છઠી નવમી કીજે સઘલાં કર્મ ૨૭૪

મુંડનમાં નિષિદ્ધ તારા

મધિમ ઇમ ખીય અહુમી લીજૈ સઘલાં કામ
પણિ મુંડન નવ કરાધ્યૈ અવર ન ૧જધ્યૈ મામ ૨૭૫
ચંદ્ર અને તારાનું બલ ક્યારે લેવું ?

શુક્લ પક્ષે બલિ ચંદ્ર કૃષ્ણે તારા બલિયસી ॥
દિ પંચ નવમ શ્રેષ્ઠ પ્રાક્ષપક્ષે શુરવત્ શશી ॥૧૧॥

અંધારી દશમ પછી અને અજવાળી પાંચમ સુધી કૃષ્ણ પક્ષ=અંધારીયું પખવાડીયું અને અજવાળી છઠ્ઠી અંધારી દશમ સુધી શુક્લ પક્ષ=અજવાળીયું પખવાડીયું સમજીને તારા અને ચંદ્રનું બલ લેવું. અજવાળીયા પખવાડીયામાં ચંદ્ર બલવાન હોય છે અને અંધારીયા પખવાડીયામાં તારાનું બલ વધારે હોય છે.

વેદાષ્ટ દ્વાદશો કૃષ્ણે શુક્લે દિ નવ પંચમો ।
યથા માતા સુતં રક્ષેત્ તથા રક્ષતિ ચંદ્રમાઃ ॥૧૧॥

૪-૮-૧૨ મો ચંદ્ર અંધારીયા પખવાડીયામાં શ્રેષ્ઠ છે.
અને ૨-૫ અને ૯ મો ચંદ્ર અજવાળીયા પખવાડીયામાં શ્રેષ્ઠ છે.
કૃષ્ણ પક્ષે તારા બલ—

ઉત્તમ તારા, ૪-૬-૯. મધ્યમ તારા. ૧-૨-૮. અધમ તારા, ૫-૩-૭. તારાઓ ૯ છે તેમાં કેટલી સારી છે અને તે કઈ કઈ રીતે તે ગણાવે છે.

જન્મ તારા દ્વિતીયા ચ પટ્ટી ચૈવ ચતુર્થિકા ।
અષ્ટમી નવમી તારા ચૈવ ષટ્ તારા શુભદા સ્મૃતા ॥૧૧॥

યદપિ બલવાન ચંદ્રૌ મુનિભિઃ કથિતં શુભાઃ ।
આનયતિ તદ્વા હુઃખં ત્રિ પંચ સપ્ત તારિકાઃ ॥૨૧॥

તારાઓ કેમ સમજવા—

જન્મ રૂક્ષં ગણેદાદૌ દિન રૂક્ષંતુ ચાવતઃ ।
નવભિસ્તુ હરેત્ ભાગં શેષં તારા વિનિર્દિશેત્ ॥૩૥

તારા ૯ છે તેનાં નામ—

શાંતા ૧ મનોહરા ૨ કૂરા ૩ જયા ૪ ચ કુલિકોદ્ભવાઃ ૫ા
પદ્મની ૬ રાક્ષસિ ૭ ઘોરા ૮ આનંદા ૯ નવમી સ્મૃતા ॥૪૥

તારાનું ઘળ કહે છે—

ન કૃષ્ણ પદ્મે શશીનો પ્રભાવા સ્તારા ભલં તત્ર વિચિ-
તનીયં ॥

દેશાંતરસ્થં ચ ગતે ચ પત્યું સર્વાણિ કાર્યાણિ કરોતિ
નારિ ॥૫૥

વર્જ્ય તારા

અધમ તીય પણ સપ્તમી ટાલિ સધલૈ થોક
હીર કહધં તમ પખખ લીયો પદ્ધે ભાને લોક ૨૭૬
જન્મ રાશિ ખિ કામ શુભ પણ અશુભ પંચેધ
ક્ષૌર કરમ ઔપધ ઝમણ વાહ વિવાહ તજેધ ૨૭૬અ

જન્મ અંદ્ર ત્યાગ કરવો.

જન્મસ્થેન શશકિન પંચકર્માણિ વર્જયેત્ ।
યાત્રા યુદ્ધં વિવાહશ્ચ ક્ષૌરં ગૃહ પ્રવેશનમ્ ॥

ફલ-ક્ષીરે રોગી ગૃહે ભંગ યાત્રાયાં નિર્ધનો ભવેત્ ॥
વિવાહે વિધવા નારી યુદ્ધે ચ મરણં ધ્રુવં ॥૧૥

વળી ફલ-યાત્રાયાં જાયતે મૃત્યુ ગૃહે ક્ષીરે દરિદ્રતા ॥
યુદ્ધે પરાજયં ચૈવ વિવાહે વૈધવ્યં તથા ॥૨૥

દેશ પરત્વે વ્યવસ્થા—

સૌરાષ્ટ્ર શાલ્વે હિમપર્વતાત્રે ભૂશુંડા કરણાટક વિંધ્ય ખંગે ॥
ત્યજત વિવાહે ખલુ જન્મ ચંદ્રો ન સર્વ દેશે મુનયોઃ
વહંતિ ॥૧૧॥

આવશ્યકતાએ ૧૨ મો ચંદ્ર ગ્રાહ્ય—

આધાને સંપ્રદાને ચ વિવાહે રાજ્યવિશ્રહે ।
શુભે કાર્યે ચ યાત્રાયાં ચંદ્રો દ્વાદશો શુભં

નીચેના કાર્યોમાં ૧૨ મો ચંદ્ર ઉત્તમ છે—

નખચ્છેદેલિશેકે ચ વપને વ્રત બંધને ॥
પાણિગ્રહણે પ્રયાણે ચ ચંદ્રો દ્વાદશો શુભં

અથ ચંદ્રની બાર અવસ્થાઓ—

અશુભ ચંદ્રમાં બાર અવસ્થા લેહ

શશી સપૂજ આવધં જખધં તવ જોધશિ એહ વિચાર
પધંતીસાંસો સચિ ઘડી ચંદ્રાવસ્થા બાર ૨૭૭
પ્રવાસ નષ્ટ મરણ જમ હાસા રયને કીડ
નિદ્રા ભુક્તિ જરા કંપ સુતા એ શશી બારહ લીડ ૨૭૮
ઘડી અગીઆરધ પક્ષ પતર મેષાદિક પ્રવાસ
વૃષે નષ્ટ મિથુને મરણ કૈં જય પરકાશ ૨૭૯
સિંહે હાસ્ય કન્યા રતધં તુલ કીડા પલણેધ
વૃશ્ચિ નિદ્રા ધન ભૂમતિ મકરે જરા ગિણેધ ૨૮૦
કુંભે કંપી મીનધંસુ તિથિ નામ તિસાં પરિણામ
હીર કહધં નિજ રાશિથી ગિણી શુભ કીજધ કાંમ ૨૮૧

૧ નીચ જુગતિ જર કંપ સુતિથિ

રાશિ	અવસ્થા	ફળ
મેષ	પ્રવાસ	નેષ્ટ
વૃષભ	નળા	નેષ્ટ
મિથુન	મરણ	નેષ્ટ
કર્ક	જય	શ્રેષ્ઠ
સિંહ	હાસ્ય	શ્રેષ્ઠ
કન્યા	રતિ	શ્રેષ્ઠ
તુલા	કીડા	શ્રેષ્ઠ
વૃશ્ચિક	નિંદ્રા	નેષ્ટ
ધન	ભુક્તિ	શ્રેષ્ઠ
મકર	જવરા	નેષ્ટ
કુંભ	કંપ	નેષ્ટ
મીન	સુખા	શ્રેષ્ઠ

જે રાશીનો ચંદ્રમા તેનાથી અવસ્થા પહેલી ગણવી એક રાશીમાં ૧૩૫ ઘડીમાં બાર અવસ્થા ભોગવે. એક એક અવસ્થામાં ૧૧ ઘડીને ૧૫ પલ (સવાઅગીઆર ઘડી) ભોગવે. જે ટાઈમે ચંદ્ર બદલાય ત્યાંથી તે રાશીની જે અવસ્થા તે પહેલી ગણવી પછી ક્રમવાર ગણવી. શુભ અવસ્થામાં કામ કરવું.

વીતી ગએલી ઘડીઓ મેળવીને ફરી ચારથી ગુણી, ૪૫ નો ભાગ દેવો, જે ભાગ આવે તે ગત અવસ્થા અને શેષ વર્તમાન અવસ્થા જાણવી. અને ૪૫ નો ભાગ દેવાથી ભાગ ૧૨ થી વધારે આવે તો તેને ફરી ૧૨ થી ભાગવો, ભાગતાં જે શેષ વધે તે

ગત અવસ્થા જાણવી. તેનાથી અડધી વર્તમાન અવસ્થા હોય છે. મેષના ચંદ્રથી પ્રવાસાદિ અવસ્થા ગણવી. જેટલામી રાશી તેટલામી અવસ્થા મેળવીને ગણવી. વિશેષ લેદ માટે સુહૂર્ત ચિંતામણિ બુઝો.

વિશેષ અને પ્રત્યંતરે લેદ-આરંભશુદ્ધિ, દિનશુદ્ધિ, લગ્નશુદ્ધિ તથા સુહૂર્ત ચિંતામણિ આદિ ગ્રંથોમાં ૧૨ અવસ્થાઓનાં નામોમાં કેટલોક ફેર છે. અહિં પહેલી પ્રવાસ અવસ્થા છે, તેના બદલે તેમાં પ્રોષિત છે, છઠું નામ હર્ષ છે, સાતમું નામ રતી છે, ૧૧ મું જરા છે, ૧૨ મું સુખિતા છે.

૧૩૫ ઘડી ચંદ્રમા ૧ રાશી ઉપર રહે છે. તે પોતાની રાશીથી નેષ્ટ હોય ને કામની આવશ્યકતા હોય તો જે ટાઈમે કામ કરવું હોય તેમાં ફેરફાર કરવો પડે પણ દિવસ તેના તે રાખવો. ચંદ્રમા જ્યારથી આવ્યો હોય ત્યારથી સવા અગીઆર ઘડીનો ૧-૧ લાગ કરવો પછી વીતી ગયેલી ઘડીઓનો લાગ જતાં શુભ અવસ્થા આવે તે ટાઈમે કામનો આરંભ કરવો. જે રાશીનો ચંદ્રમા હોય તેની અવસ્થા પહેલી ગણવીને ૧૨ પૂરી ગણવી. વળી નારચંદ્રમાં લખ્યું છે કે-“ચંદ્રમા બલવાન હોય તો પણ અશુભ અવસ્થામાં કામ શરૂ કરવાથી અશુભ ફળ મળે છે. માટે ખાસ અવસ્થા તપાસી કામ શરૂ કરવું.”

અથ ચંદ્રમાનો અંગમાં વાસો. પોતાની રાશીથી ફલ.

જન્મનો પાંચમો ત્રીજો શીશ છઠ્ઠો આઠમો ગણીયે ખીઠ;
નવમો સાતમો અગીઆરમો ધરીએ રૂદે બીજો દશમો હાથે વદે.
ચોથો બારમો પાંચે ઠંવીજે ઈમ જાણીને ફલ ઠહીજે,
ચીશ ચંદ્રમા દ્રવ્ય બંધાવે રૂદે ચંદ્રમા બહુ મુખ પાવે;
પાંચે ઠલેશ પૂઠે વિનાશ હાથે ચંદ્રમા પૂરે આશ.

ચંદ્રમાનો અંગવાસો ને કલ.

પોતાની રાશીથી	અંગ	ફળ	ફળ પ્રાપ્તિ
૧-૫-૩	શીશ	શ્રેષ્ઠ	દ્રવ્ય બંધાવે
૬-૮	પીઠ	ત્રેષ્ઠ	વિનાશ
૯-૭-૧૧	જાતીયે	શ્રેષ્ઠ	બહુ સુખ આપે
૨-૧૦	હાથ	શ્રેષ્ઠ	આશા પુરે
૪-૧૨	પગ	ત્રેષ્ઠ	કલેશ

ચંદ્રનો અંગનાં વાસ

ચંદ્ર ઘડી પણતીસસો બારધં અંગ વસંતી
 ૧૩૬ ઘડી પલ પંનર વસે વિવરી ઠામ કહંતી ૨૮૨

શશી નીલડી નયન બિહું નાક વૈણુ ગલ કંધિ
 પાય હાથ ગુઝેં હીયધં બારમ પૂઠાં સંધિ ૨૮૩

શીશ અનધં લાહો હીયધં વિત્ત નિલાડે નાસ
 લઝિછ આમમ નૈન બિહું નાસાં ચોર નિરાસ ૨૮૪

વદન બ્રંશ કારજ કરધં કંઠધં લિખમી આધ
 કંધધં ધન સૌવન હીધં થોડો લાહો પાય ૨૮૫

હાથધં^૩ બિહું બાહુ ગુઝ સુખ હીયધં લહીજે રાજ
 હીર કહધં શશી પૂઠેરો સહુ વિણાસધં કાજ ૨૮૬

૧ ચંદ્ર અંગ ઘડી વસધં વિવરી નામ કહંત. ૨ વંશ. ૩ અશુખ

અંગવાસ	શીશ	લલાટ	નેત્રો	નાક	મુખે	ગાભે
ફલ	અનસાલ	દ્રવ્યલાલ	લક્ષ્મી લાલ	ચોર નિરાસ	કાર્ય નાશ	લક્ષ્મી લાલ
ધડીયો મુધી	૧૧૧	૨૨૧	૩૩૧	૪૫	૫૬૧	૬૭૧

બે ખલા	બે પગે	બે હાથે	ગુલે	હૃદયે	કટીમાં
મુવર્ણુ લાલ	અદ્ય લાલ	ભવ	સુખ	રાજ માન	કાર્ય નાશ
૭૮૧	૯૦	૧૦૧	૧૧૨	૧૨૩	૧૩૫

વળી પાઠાંતરે—અંદ્રમાનો અંગમાં વાસો.

જન્મસ્થ ૧ પંચમં ૫ સ્થૈવ તૃતીયં ચ વિશેષતઃ ।

મસ્તકે વસતિ અંદ્રો લાલં કરોતિ નિશ્ચિતં ॥૧૧॥

સપ્તમે ૭ કાદશો ૧૧ સ્થૈવ દિક્ ૧૦ અંદ્રમા યદ્વા લવેત ।

હૃદયે વસતિ અંદ્રેણ સહર્ષોત્કર સ્તથા ॥૨૧॥

ષષ્ઠમે ૬ અંદ્રો જ્ઞાતવ્યં નવમ ૯ સ્થૈ તથૈવ ચ ।

પૃષ્ઠતો અંદ્ર તિષ્ઠંતિ કિંચિત્ હાનિ કરો લવેત ॥૩૧॥

અષ્ઠમે ૮ કાદશો ૧૨ ઈંદુ કરેણુ અંદ્ર સ્થાપિનિ ।

તસ્મદ્દૈતે લવેત ચેતા વ્યાધિ પીડા કરો નરઃ ॥૪૧॥

ભૈશ્વ ૨ ચત્વારિ ૪ અંદ્રશ્ચ રૂરેની વસતિ સદા ।

આરોગ્યં ધન લક્ષ્મીં ચ સા લલતે વાંછિતં ફલં ॥૫૧॥

લાવાર્થ—૧-૫-૩ માથે, શ્રેષ્ઠ, લાલ કરે.

૭-૧૦-૧૧ છાતીએ, ,, હૃદય વધારે.

૬-૬ પીઠે મધ્યમ થોડી હાનિ કરે.

૮-૧૨ હાથે નેષ્ઠ વ્યાધિ પીડા કરે.
૨-૪ પગે શ્રેષ્ઠ મનોરથ ફળે.

અથ શ્રીચંદ્ર પુરુષાકાર ચક્રે. ચંદ્રમાનો શરીરમાં વાસો.
નક્ષત્ર પરત્વે

ચંદ્ર (દનિયા) નક્ષત્રથી જન્મ નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જ્યાં આવે તે સ્થાનનું ફલ.

(૧)	૧	થી	૩	૩ આદિ	હૃદયે	શુભ.
(૨)	૪	થી	૬	૩ ખાહુ	યુગ્મે	લાલ
(૩)	૭	થી	૯	૩	મુખે	પીડાકારી
(૪)	૧૦	થી	૧૬	૭	નાભિ	સ્ત્રી પ્રાપ્તિ=કુર્ષ
(૫)	૧૭	થી	૨૦	૪	ગ્રહે	મરણ
(૬)	૨૧	થી	૨૫	૫	પગે	ભ્રમણ
(૭)	૨૬	થી	૨૭	૨	ચક્ષુ	પીડાકારી

૨૭

—ધતિ ચંદ્રમાનો અંગમાં વાસ.

ચંદ્રનો વાસ

વરતમાન તિથિ પંચ ગુણુ વાર અંક રિસિ અંક
ભેલી ત્રિહુ ભાગે દીઓ દાલે સવલો વંક ૨૮૭
વધતો આંક શશી લેખવો એકણુ વસે પચાલ
ખિહુ માનવ ત્રિહુ ઈસરગે હિવઈ શુભ અશુભ નિહાલ ૨૮૮
સરગ પચાલે સુખ દીયઈ દુઃખદાઈ નરલોચ
હીર કહઈ ધમ શશી અશુભ ફલ પામૈ જજિ લોઈ ૨૮૯

તિથિ પંચ ગુણી વાર નવ ગુણો નક્ષત્ર ૯ ગુણો જાણુ;

ભેલી ત્રિહુ ભાગ દો વધતો અંક વખાણુ ૥૧૥

એક વધે પાતાલ સુખ ખિહુ માનવ દુખ દેઈ;

ત્રિણે સ્વર્ગે સુખ દીઈ ભેતિષ હીર કહઈ ૥૨૥

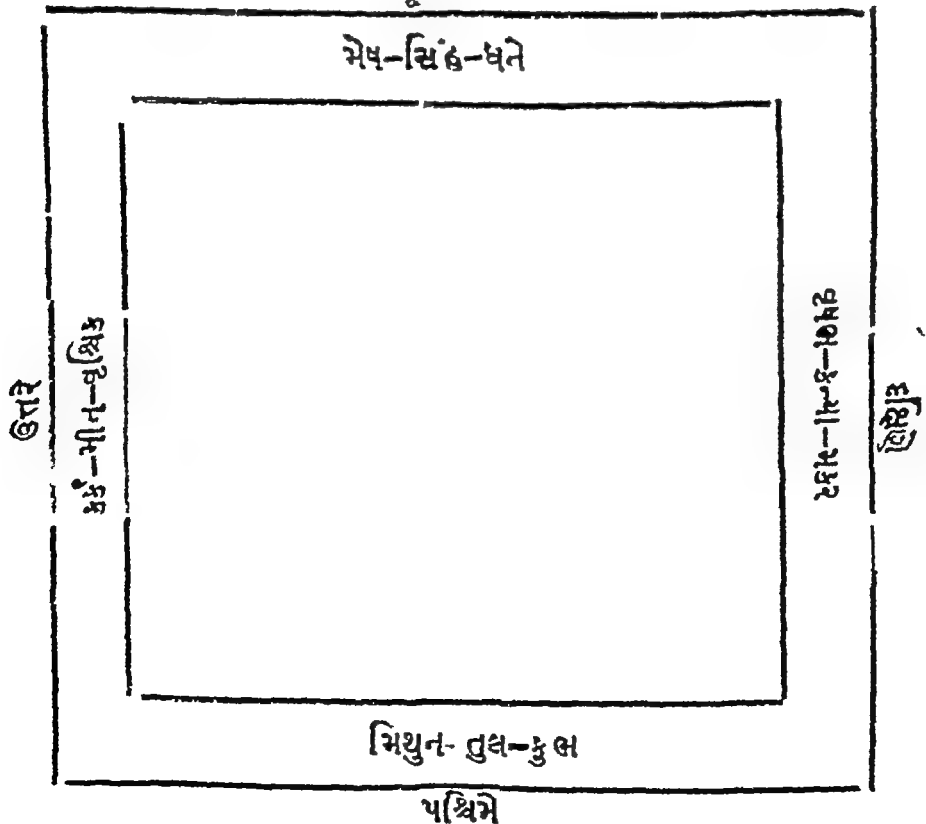
રાશિ પરત્વે ચંદ્રનો દિશાઓમાં વાસ

શશી મેષ સિંહધં ધનધં વાસો પૂરવ માંહ
દક્ષિણ વૃષ કન્યા મકર બેઠો નિશ્ચય ઠાંહી ૨૬૦
મિથુન તુલ કુંભ પશ્ચિમધ ઉડુપતિ વાસો લેધ
ઉત્તર અશ્વિ મીનાં કરક રાહિણી કંથ રહેધ ૨૬૧
હીર કહધં શશી સામહો દાહિણ સંપદ દાધ
વામૈ દુઃખ પૂંઠધં મરણ કહિયો જ્યોતિસ માંહી ૨૬૨

જે રાશીના ચંદ્રનો જ્યાં વાસો હોય ત્યાથી જણવું. ચાલતાં સામો જમણો લેવો. ચાલવાના અથવા પ્રવેશના સમયે આખી રાશીનો ચંદ્ર સામો જમણો ડાબો જેમ જોઈએ તેમ ન આવતો હોય તો આ ઘડીઓ પ્રમાણે લેવો.

મેષાદિ ૧૨ રાશીના ચંદ્રનો-દિશા પરત્વે વાસો.

પૂર્વે

ઘટિકા પરત્વે દિગ્વિદિગ્વાસ

શશી ઘડીયાં પણ ત્રીસસો દિશિ ત્રિદિશિ વસેઘ
 પૂરવ સત્તર અગને પનર દક્ષિણ ઇગ વીસેઘ ૨૯૩
 નૈરત સોત્ત પછિમ સત્તર અવદહ વાય મોઝાર
 વીસોત્તર ઇશાન મહિં ઘડી પનર ત્રિચાર ૨૯૪
 હીર કહધં ચાલણુ સમધં વામ પૂંઠી શશી હાંની
 જિમણો સાહમો અદ્રમા લીધિધં કરધં કલ્યાણુ ૨૯૫
 ૧ રાશીની ૧૩૫ ઘડીમાં અંદ્રમાનો ૮ દિશાઓ પ્રમાણે વાસ

ધશાને ૧૫	પૂર્વે ૧૭	અગિન ૧૫
ઉત્તરે ૨૦	થેઠડીઓ અંદ્ર	૨૮ હિંદુ
૧૪ ત્રોત્રીક	૧૭ પશ્ચિમે	૧૬ હિંદુ

જે રાશીના અંદ્રનો જે દિશામાં વાસ હોય ત્યાંથી ગણવો

રાશીરવિ ચક્ર

રવિ સંક્રમે અહ શુકલખીય જે રિસિ સો આદિ દેઘ
 ગણીએ જન્મ રિસિ લગે મરજાદિ (નર માંહી) ૨૯૬

તિય છક્ક તિય છક્ક તિય છક્ક ઇમ સત્તાવીસ રિસીય
તિય છક્કહ છહ હીર કહે રવિ શશી ઇમ ફલ દેય ૨૯૭

યસ્મિન્ રૂક્ષે રવિ સંક્રમતિ તસ્મિન્ નક્ષત્રં આઠૌ કૃત્વા
પૃથ્વકસ્ય જન્માભાં યાવત્ ફલાફલં વિચાર્યં

—ઈતિ ચંદ્રોદય ફલં.

પંથા લોગાઃ વ્યથા વસ્ત્રમ્ હાનિશ્ચ વિપુલંધનમ્ ॥

આ પ્રમાણે ૨૭ દિવસનું કે ચૈક માસનું ફલ સમજવું.
૧ માસમાં ૨૭ પછી ૧-૨-૩ ફરી ગણવાં.

લાહોરી પંચાંગમાં લખે છે કે-સંક્રાંતિ જેસે તે નક્ષત્રના
પહેલું લોગવાઈ ગયેલું નક્ષત્ર હોય ત્યાંથી ગણવું. દા. ત. જેમકે
મઘામાં જેસે તે અશ્લેષાથી ગણવું.

સંક્રાંતિ ચક્ર

ચંદ્રોદય ફળ

આહરા અશલેસા ભરણી સ્વાતિ શતભિષ જિહ્
એ છહ રિસિઓ શશી ઉગમે તો તો ધાન અદિહ્ ૨૯૮
તિન્નધ ઉત્તરા શૃષ્ટિ પુનરંવસુ ને વિસાહ
જે શશી ઉગે તે રિસિ તો ધાન્ય સત્રાયાં થાય ૨૯૯

રેવસની કૃતિકા મધ્યા પૂર્વા ત્રણ મૃગ પુખ્ત
મૂલ ચિત્રા કર શ્રવણ દુગ અનુરાધા દે સુખ ૩૦૦
હીર કહે આ પનર રિસિ જે શશીહર ઉમંતિ
તો સમતોલે ધાન સહી જોઈશ મ કરો જાંતિ ૩૦૧

ચંદ્રનં નગરાદિ વાસકુંજ

રનિ નગર ગગને અધો શશી હર વાસ વિચાર
મેષ વૃષભ મિથુને ત્રણે રનિ વનિ કરઈ કરાર ૩૦૨
કરક સિંહ કન્યા નયર તુલ ધન અભિ આકાશ
મકર કુંભ મીને અધો એસી કરે પ્રકાશ ૩૦૩
હીર કહેઈ રનિ રોગ કર મંગલીક નગર મોઝાર
લાભ ગમન પાતાલ દુઃખ જોઈસ એહ વિચાર ૩૦૪
વાર રાશીના ચંદ્રનાં વર્ણન અને તેનું ફલ.

મેષ વૃષ સિંહ રક્ત ચંદ્ર કન્યા મિથુન ધન પીત્તચંદ્ર ।
વૃશ્ચિક કર્ક તુલ શ્વેત ચંદ્ર મકર કુંભ મીન કૃણુ ચંદ્ર ॥૧॥
રક્તચંદ્રે લવેત્ ચુદ્ધં પીતચંદ્રે સુખં લવેત્ ।
કૃણુ ચંદ્રે લવેત્મૃત્યુ શ્વેતચંદ્રે ચ લાલદા ॥૨॥
મેષાદિ રક્તવસ્ત્રં ચ શુચિ વસ્ત્રં તુલા વૃષે ।
કન્યા મિથુન કર્ક ચ કૃણુ મકર કુંભયો ॥૩॥

પાઠાંતરે—

મેષે વૃષે ચ સિંહે ચ ચંદ્રસ્ય રક્ત લક્ષણું ।
કન્યા મિથુને ધને મીને પીતવર્ણુશ્ચ જાયતે ।
કર્ક વૃશ્ચિક તુલા શ્વેતો કૃણુ મકર કુંભયોઃ ॥૧॥

રક્ત ચંદ્ર કરૌ રૌદ્રં પીતવર્ણું સુખપ્રદઃ ।

શ્વેત ચંદ્રઃ કરૌ સૌખ્યં કૃષ્ણે ચ મૃત્યુ મેવહિ ॥૨૧॥

વળી પ્રત્યંતરે રાશી લેદઃ—

મેષે ચ સિંહે અલિ રક્તતા ચ મિથુને ચ કન્યા ધન પિતવર્ણું ।

વૃષે ચ કર્કે તુલ શ્વેત રૂપં કુંભે ચ મીને મિથુને ચ

કૃષ્ણું ॥૧૧॥

રક્તવર્ણું ભવેદ યુદ્ધં પીતવર્ણું શુભાશુભં ।

શ્વેતવસ્ત્રે ભવેત્ લાભં કૃષ્ણ મૃત્યુ ન સંશયઃ ॥૨૨॥

અથ ચંદ્રમાનાં વાહન—

મેષાલિ સિંહે ગજવાહનં ચ તુલે ચ કર્કે વૃષભે શશાંક ।

ધને મીને મિથુનસ્ય કન્યા.....વાહનં અશ્વઆસનં ॥

.... મકરે ઘટે મહિષાસનં

અથ ચંદ્રના વાહન વર્ણને ફલ—

મેષ વરખ તથા સિંહે યદિ ચંદ્રો ભવેત્ તદા ।

રક્તવર્ણું ભવેત્ યુદ્ધં વાહનં કુંજરાસનં ॥૧॥

કર્કે તુલે વૃશ્ચિકે ચ યદિ ચંદ્રો ભવેત્તદા ।

શુકલવર્ણું ભવેત્ સૌખ્યં વાહનં વૃષભાસનં ॥૨॥

કન્યા ધન મિથુને ચ જાયતે રજનીપતિ ।

પિતવર્ણું ભવેત્ લાભં વાહનં અશ્વ આસનં ॥૩॥

મકર કુંભ તથા મીને યદિ ચંદ્ર પ્રજાયતે ।

કૃષ્ણવર્ણું ભવેત્ મૃત્યુ વાહનં મહિષાસનં ॥૪॥

અથ પાઠાંતરે ચંદ્રના વાહન તથા વર્ણુ—

મેષ વૃષ તથા સિંહે યદા ભવતિ ચંદ્રમા ।

રક્તવર્ણું ભવેત્ ચંદ્રં વાહનં કુંજરસ્તથા ॥૧॥

મિથુન કર્ક મકરે યદા ભવતિ ચંદ્રમા ।

શ્વેતવર્ણું ભવેત્ ચંદ્રં વાહને તુરંગમ સ્તથા ॥૨॥

કન્યા તુલ વૃશ્ચિકે ચ યદા ભવતિ ચંદ્રમા ।

પીતવર્ણુ ભવેત્ ચંદ્રં વાહનં વૃષભ સ્તથા ॥૩॥

કુંભે ધને ચ મીને ચ યદા ભવતિ ચંદ્રમા ।

કૃષ્ણવર્ણુ ભવેત્ ચંદ્રં વાહનં મહિષ સ્તથા ॥૪॥

અથ ચંદ્રમા પાઘ, વાહન, ભોજન, સ્ત્રી આદિ વિચાર.

મેષ વૃશ્ચિક સિંહે શશી સદા રાતો શીર પાઘ ।

ગજ અસવારી તેમને દુસમનથી ખેલ દાવ ॥

મગ ભોજન બરણી સ્ત્રીથી ભોગ. ॥૧॥

ધન કન્યા મિથુને શશી શીરે કેસરી પાઘ ।

નીલ વરણુ ઘોડે ચડે ઘર સંપદ સુખ આપ ॥

ભોજન ચણાની દાળ અણુમાનીતી સ્ત્રીથી ભોગ ॥૨॥

સફેદ શીર પાઘ ચંદ્રને વરખ કર્કે તુલ રાશ ।

અસવારી બલદાં તણી નિતનિત પૂરે આશ ॥

ચોખા ભોજન નગર નાયકથી ભોગ ॥૩॥

મકર કુંભ મીને શશી કહે શામ શીર પાઘ ।

મહિષવાહન તુચ્છ ફલ પહોર પહોર ભમાય ॥

ભોજન અડદ દાસીથી ભોગ ॥૪॥

અથ બાર રાશીના ચંદ્રમાનાં ભોજન—

મેષ વૃષ મિથુને વડાં કર્કે સિંહ કન્યાએ સુખડાં ।

તુલ વૃશ્ચિક ધને દાલ મકર કુંભ મીને શાલ ॥૧॥

અથ બાર રાશીનાં ચંદ્રમાનાં હથિયાર—

મેષ વૃષ મિથુને દાલ કર્કે સિંહ કન્યાએ તલવાર;

તુલ વૃશ્ચિક ધને ફરશી મકર કુંભ મીને બરછી ૧

અથ નારચંદ્રના ટબામાં દર્શાવેલા બાર રાશીના ચંદ્રના આકાર,

રંગ અને તેનાં ફલ—

અલિ સિંહે ધનુ વત્ વક્રઃ શૂલા ભ કન્યકા તુલો ।

દક્ષિણોક્તો મીન મેષે કુંભે વૃષે સમોસમ ॥૧॥

મિથુને મકરે ચોત્તર ઉત્તરે ચ હલોપમ ।

ધન કર્કે હલોપદાધ્યે નવેંદુ અશુભોન્યથા ॥૨૧॥

અથ સુદી ખીજનો ચંદ્ર કોઈ પણ માસનો કેવો ઉગશે, તેનો નિયમ.

મીન મેષ દક્ષિણાયં ઉત્તર ચોર સંભેદ;

મકરે કુંભે ગરાખરી ઇમ લાગે સહદેવ ૧

પાંઠાંતરે—

વૃશ્ચિક ધન સિંહ ઉત્તર ગાળુ ઉંચો,

કન્યા મિથુન શૂલ માકક ઊભો;

મીન મેષ વૃષભ દક્ષિણ ગાળુ ઉંચો,

કર્કે તુલ મકર કુંભ જે ગાળુ સરખો. ૧

અથ ખીજનો ચંદ્ર ઉગે તે રાશીથી ઉંચા નીચા ખૂણાનું
ફલ અને પ્રમાણ—

મીન મેષોદિતચંદ્ર સતતં દક્ષિણોન્નતઃ ।

શેષોન્નતચોત્તરાયાં સમતા વૃષ કુંભયોઃ ॥૧॥

વિદ્વરંતુ સમે ચંદ્રે દુર્ભિક્ષં દક્ષિણોન્નતે ।

સુભિક્ષં ક્ષેમમારોગ્યં ઉત્તરાશ્રિત ચંદ્રમા ॥૨॥

અર્થાત્—મીન તથા મેષ રાશીનો ચંદ્ર અજવાળી ખીજનો
ઉગે તો તેનો ખૂણો દક્ષિણ દિશા ગાળુનો ઉંચો હોય અને તેથી
દુર્ભિક્ષનો સંભવ થાય (અનાજની મોંઘવારી થાય). મિથુનથી
મકર સુધીનો ઉત્તર દિશા ગાળુનો ઉંચો જાણવો, તે સુભિક્ષ,
ક્ષેમ અને આરોગ્યનો કરનારો છે. અને વૃષ તથા કુંભનો ચંદ્ર
ઉગે તો જાંને ગાળુ સરખો ઉગે અને અનાજ વગેરેના ભાવ
સરખા રહે; પરંતુ રાજાઓમાં કલેશ તથા વિગ્રહ થાય.

અથ ખીજનો ચંદ્ર ઉગે તેના રાશી ઉપરથી રૂપ, રંગ
અને તેનું ફલ.

વિદ્વરંહિ સમે ચંદ્રે દુર્ભિક્ષં દક્ષિણોન્નતે ।

વ્યાધિ પીડા લયં શૂલે સુભિક્ષંચોતરોન્નતે ॥

રકતે રસ ક્ષયં યાંતિ શુકલે વૃષ્ટિ સમાગમઃ ।

ધુમેતુ વિર્વરં વિદ્યાત્ કૃષ્ણે મૃત્યુર્નસંશયઃ ॥૧॥

અદા ભરણિ અશ્વેષ વિનિહ્તા અને સાધલિસિ સાધણિ છઠ્ઠ ॥
એહ રિખખે ઉગે મયંકા તો પુહવીતલ રૂલઈ કરંકા ॥૧॥
વળી પાઠભેદ—

અદા^૧ લદા^૨ ને કૃત્તિકા અશ્વેષાને મધાહ ૧

ને શશી ઉગે બીજકો તો કુશળ કીયાં કહું ત્યાંહ ॥૧॥

પાઠાંતર (ને ચંદો ઉગે બીજનો તો નર સુખ શું ચ કરાય)
ત્રીને પાઠભેદ—

આદ્રા ભરણીને અશ્વેષા જ્યેષ્ઠા અને વિશાહ ૧

શ્રવણ છઠ્ઠા એ છ નક્ષત્રે ઉગે મયંકહ ૧ ॥

તો ધકે^૪ ધરતિને રૂલે^૫ કરંકહ ૧ ॥૧॥

ચોથો પાઠ—

મૂલ મધાને અશ્વેષા શ્રવણ સ્વાતિને ભરણી વિશાખા;

એ નક્ષત્રે ઉગે મયંકા તો પડે છત્ર કે રૂલે કરંકહ ॥૧॥

—ઈતિ

ઉપરના બધા પાઠોનું સામાન્ય રૂલ—

કઈ રાયા રાયમ ટળે કે મહાભય હોય;

કેયણ પીડે તીસ દીન જે નીરતા નહૈ કોય. ૧

કોઈ માણસ કોઈ કામ નિમિત્તે પ્રશ્ન કરે તે વખતના
ચંદ્રમાનો વાસો જોઈને ફળ કહેવા માટે આ ગાથાઓ
ઉપયોગી છે.

દાંત હીરકલશ જૈન જ્યોતિષે

રાશિ પ્રકરણ સમાપ્ત.

૧ આદ્રા. ૨ પૂર્વાભાદ્રપદ અને ઉત્તરાભાદ્રપદ. ૩ ચંદ્ર. ૪ ધ્રુવે.
૫ રખડે. ૬ હાડકાનાં કલેવર.

મુહૂરત પ્રકરણ છઠું

ગર્ભાધાન મુહૂર્ત

જેષ્ઠા મૂલ મધ્યા ત્રિત્રા પુષ્ય રેવસ્સણિ અસલેસ
પ્રથમ સંભોગ નવ દીપ્ત્યે હીર કહે ઉપદેશ ૩૦૫

સીમંત મુહૂર્ત

માસ પાંચ છ અઠ નવ રવિ ગુર ભોમાં વાર
મેષ કરક તુલ મકર ચિહ્ન લીજે લગન વિચાર ૩૦૬
પડવા છઠ નવમી તજ શ્રવણ પુનર્વસુ પુષ્ય
હસ્ત મૂલ મૃગ હીર કહે અધરણી દે સુખ ૩૦૭

માસે પઠાણ્ડમે ઘાપિ નવમે વા કુલકમાત્ર
સંસ્કારઃ પ્રથમે ગર્ભે વિષમે લગ્ને નવાંશકે

પહેલા ગર્ભને વિષમ લગ્ન અને વિષમ નવાંશમાં છઠ્ઠા
આઠમા કે નવમા માસમાં કુલના રીવાજ મુજબ સંસ્કાર કરવો.

મુહૂર્ત દીપકમાં મિથુન વગરના વિષમ લગ્ન અને વિષમ
નવાંશ લેવા એમ કહ્યું છે.

મુહૂર્ત માતૃંડમાં સીમંતમાં શુકલપક્ષ લેવો એમ કહ્યું છે.
વળી રવિ, મંગળ, ગુરુ એ વાર લેવા અને પુરુષ નક્ષત્રો “ અશ્વિની,
પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, અનુરાધા, અભિજિત અને પૂર્વાભાદ્રપદ
એટલાં લેવાં એમ સૂચવ્યું છે. પરંતુ મુહૂર્ત દીપકમાં મૃગશીર્ષ,
મૂલ અને શ્રવણ પણ લીધેલાં છે.

સીમંત મુહૂર્તમાં લગ્ન શુદ્ધિ જોતાં પાંચમા અને બારમા
સ્થાનમાં શુભગ્રહો લેવા નહિં. અને ૪-૯-૧૪-૧૫-૩૦ એ
તિથિઓ ન લેવી.

ગર્ભ રહ્યા પછી જીભ કે ત્રીજા મહીનામાં પુંસવન કરવું
એટલે કે રાખડી ખાંધવી.

વૈશ્ય શૂદ્ર માટે શક્તિઋષિના મતમાં સાતમા માસમાં સીમંત કરવું એમ છે. તેમજ કુમાર-હારિત ઋષિના મતમાં દેવતી નક્ષત્ર લેવાનું કહ્યું છે. પણ ખીજા મતવાળા કબુલ કરતા નથી.

સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યા પછી પાંચથી આઠમા મહીના સુધીમાં જાતિ તથા દેશ રીવાજ પ્રમાણે પાંચમે-સાતમે કે છઠ્ઠે, આઠમે રાખડી ખાંધે, અથવા જોજો ભરીને પીયર મોકલે છે, તેમાં મારવાડ આદિ દેશના લોકો શુકના તારાનો દોષ ગણે છે. કહ્યું છે કે:—

ગર્ભિણ્યા ખાલકેનાપિ નવવધ્વા દ્વિરાગમે
પદમેકં ન ગંતવ્યં શુકે સન્મુખદક્ષિણે
શુર્વિણ્ણી શ્રવતે ગર્ભં ખાલોડપિ મરણું મજેત્
નવા વધૂર્લવેદ્રધ્યા શુકે સન્મુખદક્ષિણે

અર્થાત્-ગર્ભિણી સ્ત્રીએ નવા જન્મેલા બાળકે, અને નવ-વધૂએ દ્વિરાગમનમાં (આણું વળાવતાં) જો શુક સન્મુખ કે જમણા હોય તો એક ડગલું પણ ન ભરવું જો ગર્ભિણી જાય તો તેનો ગર્ભ સ્ત્રી જાય. બાળક જાય તો મરણ પામે, અને નવવધૂ જાય તો તે વાંઝણી થાય.

સૂતિકા સ્નાન મુહર્ત્ત.

રેવસસનિ રૌહિણી મૃગ પૂર્વા ઉત્તરા જિષ્ઠ
હસ્ત અનુરાધા ને શતભિષા અશ્લેષા ને ધનિષ્ઠ ૩૦૮
હીર કૈત્રે ત્રીયા ચતુર્થી પંચમી સત્તમી ઇગ્યાર
બારસી રત્નિ શશી બુધ ગુરુ સ્ત્રીન્હાવણ સુખકાર ૩૦૯
સૂતિકા સ્નાનમાં શતભિષા વર્જ્ય છે. કહ્યું છે કે:—

સ્નાનં કુર્યાત્તુ ચા નારી ચ દ્રે શતભિષાં ગતે
સમ્મજન્મલવેદ્રધ્યા વિધવા દુર્ભાગા ભવેત્
યદા શતભિષાં સ્નાનં નારીણાં યદિ જાયતે
પૂજ્યેત્સ્વામિનં તત્ર દ્યાત્મનઃ સર્વસત્કૃતઃ
અહીં સ્વામિ એટલે શતભિષા નક્ષત્રનો સ્વામિ સમજવાનો છે.

સૂતિકાસ્નાને નિર્ધાર્યાત આર્દ્રાત્રયં પુનઃ શ્રવમ્
વિશાખા ભરણી મૂલં ચિત્રાખ્યં કૃતિકાં મઘા
રિક્તા બુધઃશનિઃષ્ઠી દ્વાદશી ચાષ્ટમી તથા
એષુ સ્નાનં યદિ કૂર્યાત્પુનઃ સૂતિ ન જાયતે

વારનો ઉલ્લેખ કરતાં કહ્યું છે કે:—

પુત્ર મરણ બુધવારમેં શુક્રે વધ્યા હોય

શનિ સોમ ક્ષય દુગ્ધ મૃત સ્નાન કરે ના હોય
તિથિનો નિષેધ કરતાં—

દશમ્યાં સુત નાશાય સ્વનાશાય ત્રયોદશી
દ્વિતીયોભય નાશાય મલસ્નાનં કૃતે સતિ

x x x

અમાવાસ્યા પડવા ચોથ ઔર નવમી માન
ચતુર્દશી આઠમ.....નિશ્ચે જાણુ
કોઈ પ્રસૂતા નારી ઇણતિથિમેં મત કરે સ્નાન
જાણુ બુઝકે સ્નાન કરે કોઈ નારી
તિન જનમમેં વિધવા હોવે ઔર આગે નહિ હોવે સંતાન

x x x

પ્રતિપદા ચ નવમી ચ ષ્ઠી મંગલ શુક્રયોઃ
વૈધવ્યં ત્રીણિજન્મનિ સ્ત્રિયઃ સ્નાનં ન કારયેત

x x x

નંદાયાં પુત્ર જનની ભદ્રાયાં પુત્રનાશિની
'જ્યાપૂર્ણા ચ સંપત્તૌ રિક્તા સંતાપકારિણી

x x x

અમાવાસ્યા પ્રતિપન્નવમી ષ્ઠી મંગલશુક્રયોઃ

એતા પ્રાણુહરા રિક્તા સ્ત્રિલિ: સ્નાનં ન કારયેત
પ્રસૂતિસ્નાનમાં તિથિ અને વારનો નિષેધ નીચે પ્રમાણે છે.

તિથિ ૧-૬-૬ મંગળ કે શુક્રવારે—૭ જન્મ વંધ્યા થાય.

૨-૧૦-૮-૧૪-૧૩-૬-૧૫-૩૦ આ તિથિઓ પણ ખરાબ છે.

જો સૂતિકા દશમના દિવસે સ્નાન કરે તો પુત્ર નાશ થાય. તેરસના સ્નાન કરે તો જશ નાશ થાય (અથવા પોતાનો નાશ થાય) બીજના દિવસે સ્નાન કરે તો ગર્ભનો નાશ થાય. અથવા માતા અને બાળક બંનેનો નાશ થાય.

સૂતિકા શનિવારે સ્નાન કરે તો મૃત્યુ પામે, સોમવાર હોય તો દૂધ થોડું આવે, શુક્રવારે કાકવંધ્યા થાય, બુધવારે સંતાન તથા પતિનું મૃત્યુ થાય.

સૂતિકા સ્નાન માટે લેવાના વાર તથા તિથિ

રવિ, મંગળ અને શુક્રવારે સ્નાન કરે તો શ્રેષ્ઠ છે. તેમજ ગ્રહો ઉત્તરા, રોહિણી, હસ્ત, મૃગશીર્ષ, સ્વાતિ, રેવતિ, અનુરાધા અને અશ્વિની નક્ષત્ર શ્રેષ્ઠ છે.

શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે:—

હસ્તે મૃગેડનુરાધાયાં રોહિણ્યાં રેવતી દ્વયે
ઉત્તરા ત્રિતયે સ્વાતૌ જીવાર્ક કુજવાસરે

×

×

×

મંગલ રવિ ગરૂ વાર ગુરૂ શ્રેષ્ઠ સદા નિરધાર
કીજે સૂતિકા સ્નાનકો હોવે સખ હિતકાર

ઝરમર ઝારવી

હીર કહૈં શ્રવણાદિ પંચ પુષ્ય મૃગ મૂલ કરાઈ
નંદા પુત્રા જ્યા શરી બુધ ગુરૂ જલમાઈ ૩૧૦

જલમાઈ એટલે સૂતિકાસ્નાન થયા બાદ સૂતક ઉતરતાં એટલે સવા મહીને અથવા તેથી થોડાક દિવસ આબુબાબુ દેશાચાર મુજબ સ્ત્રી જળદેવતાની પૂજા કરવા બંધ છે, તે જેને લોક લાપામાં ઝરમર ઝારવી કહે છે.

શનિ આદિતને મંગળે જુહારે જળ થાય
 ઋષિ દુર્વાસા ઇમ લાણે પુત્ર વિદુણી થાય
 ગંગાંત રેલ

ગંધાં તઈ નરનારી હય જાયા ન જીવઈ કેઇ
 જીવઈ તો જોગી હુવઈ કવિ હીર ઇમ કહંતી ૩૧૧
 બાળક જન્મે ત્યારે રડયું હશે કે કેમ ? તેનો વિચાર
 કરતાં કહ્યું છે કે—

એષે વૃષે ચ સિંહે ચ મકરે ચ તથા તુલે
 અર્ધશબ્દઃ ઘટે કન્યે શેષે શબ્દ વિવર્જિતઃ
 બાળક શાના પાયે જન્મ્યું છે ? તે માટે જ્યોતિષ સારમા કહ્યું છે કે
 આર્દ્રાદિ દશ રૂપાણાં વિશાખા ચાર લૌહકં
 પૂર્વા સપ્ત તામ્રાણાં રેવતી પદ્મં હેમકં
 પાઠાંતરે—આર્દ્રાદ્વાદશ રૌપ્યં ચ જ્યેષ્ઠા નવ તામ્રકમ્
 રેવત્યા અગ્નિ સુવર્ણં ચ શેષે લૌહં પ્રકીર્તિતમ્

વિષપુત્ર વિચાર—

ચોથ ચતુર્દશી પક્ષી રેવા જાયા પુત્ર બંધન નહિ એવા
 એવા પુત્ર મત જણુ જે બાઈ કુટુંબ સહિત દાયણુને બાઈ
 નામ દીયતાં જોશો મરે પછી વિધાત્રા ચિંતવે તે કરે
 સહદેવ કહે તેનું શી ફીળયે હવન કરીને વૃષભ દીળયે

વિષકન્યા વિચાર—

ચોથ ચતુર્દશી પક્ષી જાણુ વાર શનિ કે મંગળ લાણુ
 જ્યેષ્ઠા મૂળ કે શ્રવણ સહી તે યોગે વિષકન્યા કહી
 આપ મરે કે માને મારે પિતા સહિત કુટુંબ સંહારે
 એમ કરતાં જો વિવા થાય તો ચોરી પહેલાં વરને ખાય
 દેવજોગે જો પરણી જાય તો બ્રહ્મા વિજણુ જોવાને જાય
 પડવે છઠ અગીઆરસ જાણુ વાર શનિ કે મંગળ લાણુ
 રેવે કૃતિકા મુગશીર સહી એ યોગે વિષકન્યા કહી

આપ મરે કે માને મારે પિતા સહિત તે કુટુંબ સંહારે
એવી સુતા મત જણને માર્ગ સગાં સહિત સંહારે દાર્ઘ્ય
તેમ કરતાં તે મોટી થાય તો ચોરી પહેલાં વરને ખાય
તેથી પણ ને ચૂકી જાય તો પ્રજ્ઞા વિષ્ણુ જોવાને જાય

શાસ્ત્રમાં પણ—

દ્વિતીયા કૃતિકા લોમે ભરણી શનિ સમમી
અસ્ત્રેષા દ્વાદશી સૂર્યે વિજેયા વિષ કન્યકા

જન્મ કુંડલીમાં વિષકન્યા યોગ—

રિપુ દેવે સ્થિતૌ દ્વી તુ લગ્ને યદિ શુભચહૌ
કૂર શ્વેક તત્ર જાતા ભવેત સ્ત્રી વિષકન્યકા

અર્થાત્—કુંડલીમાં છઠ્ઠા સ્થાનમાં જે ગ્રહો હોય તેમજ
લગ્નમાં પણ જે ગ્રહો તે પૈકી એક કૂરશહ હોય તો તેવા યોગમાં
જન્મેલી કન્યા વિષકન્યા હોય છે. આ યોગો પ્રશ્ન કુંડલીમાં પણ
જોઈ શકાય છે.

આ સિવાય પણ બીજા કેટલાક અવલોગ છે. જેમ કે:—

શિવ ભરણી અહિ જલ વસુ દહન વિશાખા
ધંદ્ર સ્વાતિ તિનોપૂર્વા ચહ મતિ ગર્ગ સુનીંદ્રા
રિક્તા ષષ્ઠી દ્વાદશી પાપ વાર અરૂ મૂલ
શિશુ જનને ચહ યોગમેં તેહી ચમકનો ત્રિશૂલ
નંદા કૃતિકા લોમ સુત ભદ્રા અહી બુધ યોગ
મધા જયા ગુરુ શુક વસુ રિક્તાયુત સંયોગ
શનિ ચમ પૂર્ણા યોગ યે રૂજ જન્મે ચહી અંગ
શાંતિ કીયે જીવન રહે વિના શાંતિ તનુ ભંગ

ભરણી, કૃતિકા, આર્દ્રા, અસ્ત્રેષા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, સ્વાતિ,
પૂર્વાશ્લેષુની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ અને ધનિષ્ઠા તથા મૂલ એ
નક્ષત્રો, ૪, ૯, ૧૪, ૬, ૧૨ એ તિથિયો તથા શનિ, રવિ કે

મંગળ એ વારનો યોગ હોય અને તેમાં બાળક જન્મે તો યમ ત્રિશૂલ નામનો યોગ થાય છે. તેમાં જન્મેલા બાળકને માટે શાંતિ કરવી, અન્યથા બાળકનો નાશ થાય છે.

તિથિ	વાર	નક્ષત્ર	યોગ
નંદા ૧-૬-૧૧	મંગળ	કૃતિકા	યમ ત્રિશૂલ
ભદ્રા ૨-૭-૧૨	બુધ	આશ્લેષા	,,
જયા ૩-૮-૧૩	ગુરુ	મઘા	,,
રિક્તા ૪-૯-૧૪	શુક્ર	ધનિષ્ઠા	,,
પૂર્ણા ૫-૧૦-૧૫	શનિ	ભરણી	,,

અશુભવેલા જન્મ—

અશ્વિની મધ્યમૂલાનાં પૂર્વાર્ધે બાધ્યતે પિતા
 પૂષાહિશાકૃત્યાર્ધે જનની બાધ્યતે શિશોઃ ।
 દિનક્ષયે વ્યતિપાતે વ્યાધાતે વિષ્ટિવૈધૃતૌ
 શૂલે ગંઢે પરિઘે ચ વજ્રે ચ યમઘંટકે
 કાલ ગંઢે મૃત્યુયોગે દગ્ધયોગે સુદારુણે
 કૃષ્ણા ચતુર્દશી દર્શે તાતસોદર જન્મભે

જો ચિત્રાના પહેલા ચરણના પૂર્વાર્ધમાં (ચરુ થયાથી બા
 ઘડી પર્યંત) બાળકનો જન્મ થાય તો છઠ્ઠે મહીને માતાનો
 નાશ થાય.

પુષ્ય અને મઘાના બીજા અને ત્રીજા ચરણમાં જન્મ થાય
 તો ત્રણ મહીને પિતાનો નાશ થાય.

પૂર્વાષાઠાના ત્રીજા ચરણમાં જન્મ થાય તો આઠમે મહીને જાઈનો નાશ થાય.

ઉત્તરાશ્વિનીના પહેલા ચરણમાં જન્મ થાય તો બે મહીનામાં બાળક પોતે જ મરણ પામે.

વ્યતિપાત, વૈધૃતિ તથા સંક્રાન્તિ વખતે જન્મેલો બાળક દરિદ્રી થાય છે જો કન્યા જન્મી હોય તો દુઃખ અને સર્વનાશ થાય છે.

આશ્લેષાનું કૃળ નવમે મહીને, મૂળનું આઠ વર્ષે અને જ્યેષ્ઠાનું ૧૫ મહીનામાં કૃળ મળે છે.

અભૂક્ત મૂળમાં જન્મેલા બાળકનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. પરીધ યોગમાં જન્મે તો પણ ખરાબ કૃળ મળે છે. સંધ્યા (સવાર તથા સાંજની) અને પર્વતિથિઓમાં જન્મનાર બાળકને પણ અશુભપણાનો દોષ લાગે છે.

ગંડાંતઃ પરિધઃ શૂલં વ્યતિપાતોઽથ વૈધૃતિઃ
મૂલાશ્લેષા તથા જ્યેષ્ઠા ચમઘટોઽર્કસંક્રમઃ
વજ્રગંડો મૃત્યુર્ભદ્રા વ્યાધાતો દગ્ધવાસરઃ
અમા ચતુર્દશી કૃષ્ણા તાતસોદર જન્મલે
અવમં ગ્રહણું નિંધં જન્મકાલે શિશોસ્ત્રિકમ્
તદ્દોષ પરિહારાય શાંતિ કુર્યાદયથાવિધિઃ

—જ્યોતિર્મયૂષે

અર્થાત્-ત્રણ પ્રકારના ગંડાંત (તિથિ, નક્ષત્ર, લગ્ન) પરિધ, શૂલ, વ્યતિપાત, વૈધૃતિ એ યોગ મૂલ, આશ્લેષા અને જ્યેષ્ઠા એ નક્ષત્રો, ચમઘટ, જ્વાલામુખી આદિ યોગ સૂર્યસંક્રાન્તિનો સમય, વજ્ર, ગંડ, મૃત્યુ, ભદ્રા, વ્યાધાત, દગ્ધ; અમાસ કૃષ્ણપક્ષની ચતુર્દશી, માખાપ તથા લાઈનું જન્મનક્ષત્ર, તિથિક્ષય અને ગ્રહણનો ટાઈમ એમાંનો કાઈપણ યોગ બાળકના જન્મ વખતે હોય તો તે ખરાબ માનેલો છે. તેમજ ત્રણ પુત્રોના જન્મ પછી કન્યાનો જન્મ તથા

ત્રણ કન્યાના જન્મ પછી ચોથા પુત્રનો જન્મ થાય તો અશુભ છે. માટે શાંતિ કરવી.

કૃષ્ણ પક્ષની ચોદશમાં બાળક જન્મે તેનું કૃષ્ણ

કૃષ્ણપક્ષે ચતુર્દશ્યાં પ્રસૂતો પદ્વિધશ્વલં
ચતુર્દશી ચ પદ્મભાગં કુર્યાદાદૌ શુભંશ્વલં
દ્વિતીયે ચ પિતૃહંતિ તૃતીયે માતરં તથા
ચતુર્થે માતૃલં હંતિ પંચમે વંશનાશનમ્
ષષ્ઠે ચ ધનનાશાય આત્મનો વંશનાશનમ્
તસ્માત્સર્વપ્રયત્નેન શાંતિં કુર્યાત્ વિધાનતઃ

ગાય ઈત્યાદિ ગ્રાણીનો પ્રસવ થાય તેના માટે પણ

ભાનો સિંહગતે ચૈવ યસ્ય ધેનુઃ પ્રસૂયતે
મરણં તસ્ય નિદ્દિષ્ટં ષડ્ભિર્માસૈર્ ન સંશયઃ

આમાં વળી મંગળવારનો યોગ હોય તો વિશેષ ભય થાય

દિવા પ્રસૂતા વડવા શ્રાવણે ચ વિશેષતઃ
માઘ માસે ખુધે ચૈવ પ્રસવેન્મહિષી યદિ
સિંહે ગવાદિ સૂયંતે સ્વામિનો મૃત્યુદાયકાઃ

સ્ત્રિયઃ પ્રસૂતા યદિ કાર્તિકે સ્યાત્ સિંહગવા વૃશ્ચિકે કુંજરીણાં
કર્કે રવ્યાશ્વિની રાસભીનાં મેષે ચૌષ્ઠી સ્યાત્પ્રસૂતા હયા વા
જ્યેષ્ઠે ગિલાડી મહિષી ચ માઘે મૃત્યુર્ભવેત્ વા સર્વદાહુઃખભર્તુઃ

નારચંદ્ર સસ્તબ્ધમાં ગંડાંત વિચાર કરતાં લખ્યું છે કે:—

ગંડાંત સ્ત્રિવિધસ્તાન્યૈ નક્ષત્રતિથિલગ્નગઃ
નવ પંચ ચતુર્થ્યાંતે દ્વેકાર્ધ ઘટિકા મતા
ગંડાંતે ચત્કૃતં કાર્યં તત્સર્વં નિષ્ફલં ભવેત્
જન્મકાલૈ ચ ગંડાંતઃ પરિવાર ક્ષયંકરઃ
વૈધવ્યં ચ વિવાહાદૌ વિદ્યારંભે ચ મૂર્ખતા
કૃષિસ્તુ નિષ્ફલા સેવા ગૃહારંભે દરિદ્રતા
ગંડાંતેષુ ચ ચે જાતા નરનારી તુરંગમાઃ

સ્વગૃહે નૈવ તિષ્ઠંતિ તિષ્ઠંતિ ચ લયાવહા:
 જાતો ન જીવતિ નરો માતુરપત્યોર્ભવેત્ સ્વકુલંકંતા:
 યદિ જીવતિ ગંડાંતે બહુ ગંજતુરગો ભવેત્ ભૂયઃ
 પિતૃ માતૃક્ષયંકારિ પૌણ્ય ગંડોદ્ભવઃ સુતઃ
 આશ્લેષા ગંડમે ખાલો જ્યેષ્ઠપ્રાતૃવિધાતકઃ
 જાત સ્ત્રિવિધગંડેપિ ખાલકો દ્રવ્યધાતકઃ
 ગંડાંતત્રિતયસ્યાંતે અમાયાં ભૌમવાસરે
 યો જાતસ્ત્રિવિનાશાય સભવેત્ વિષપૌરુષઃ
 શન્યશ્લેષા દ્વિતીયા મા સમમી ભૌમવાકણી
 કૃતિકા દ્વાદશી સૂર્યે અપત્યં વિષસંરૂકમ્

ઇલાત્મજ સૂર્યસૂતો દિનાધિપો લદ્રા તિથિર્વાકણમાશિશાત્મજ
 યસ્ય પ્રસૂતિર્ભવતીહ કાલે વિષાંગના સા પરિવર્જનીયા

અર્થાત્—ગંડાંતના ત્રણ ભેદ છે. (૧) તિથિગંડાંત (૨) નક્ષત્ર
 ગંડાંત અને (૩) લગ્ન ગંડાંત ૫-૧૦-૧૫ આ તિથિઓનો
 ઉત્તરવાનો અને તેમના પછીની તિથિને જોડવાનો સંધિકાળ તે
 તિથિ ગંડાંત. આશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા તથા રેવતી એ નક્ષત્રો તથા
 તેમની પછીનાં નક્ષત્રોનો સંધિકાળ અને કર્ક, વૃશ્ચિક તથા
 મીનના તેમની પછીની રાશિયો સાથેના સંધિકાળને ગંડાંત કહે
 છે. આ ગંડાંત યોગમાં જે બાળક જન્મે તે માતાપિતાનો તેમજ
 દ્રવ્યનો નાશ કરનાર હોય છે. જો ગંડાંતમાં જન્મેલું બાળક દૈવયોગે
 જીવી જાય તો મહાભાગ્યશાળી નિવડે છે.

ગંડાંતમાં જન્મેલું બાળક કે ઘોડાનું વછેડું ચોતાના ઘેર
 રહે નહિ, રહે તો લયપ્રદ છે.

જ્યેષ્ઠાના ગંડાંતમાં જન્મેલો પિતાનો ઘાત કરે છે. આશ્લેષાના
 ગંડાંતમાં જન્મેલો બાપનો ક્ષય કરે છે. રેવતીના ગંડાંતમાં જન્મેલો
 માતાનો નાશ કરે છે.

નક્ષત્ર ગંડાંત સમય ચાર ઘડીનો હોય છે. તેમજ તિથિ
 ગંડાંત પણ ચાર ઘડીનો હોય છે.

તિથિ ગંડાંત, નક્ષત્રગંડાંત તથા લક્ષ ગંડાંત વિવાહ, પ્રયાજ તેમજ જન્મકાળમાં અશુભ છે. માટે જન્મ વખતે હોય તો શાંતિ કરવી. બીજા પ્રસંગોમાં ત્યાગ કરવો.

આશ્લેષા જન્મ વિચાર

સાઠિ ઘડી અશ્લેશરિસિ પંચ ઘડી પચ નીચ
પાંચે જાતુ પરિભ્રમણ મુખ સાતાં અઠ ગુઝ ૩૧૨
આઠ નાસિ બહુ વ્યાધિકર હીયે રાજ દુઃખ હોઈ
હત્યારો કર આઠે રોગી દુઃખ ભુજ લેઈ ૩૧૩
કાંધે દશકંધો ધરી છયે વચણે પિતુ (પ્રિય) હંતિ
પદ્મસ્તક ભોગો સહિત જોતીષ હીર કહંતિ ૩૧૪

આદ્રાક્ષિણ—

સર્વાંશે પ્રથમં રાજ્યં દ્વિતીયે તુ ધનક્ષયઃ
તૃતીયે જનની નાશશ્ચતુર્થે મરણં પિતુઃ
આશ્લેષા પુરુષાકાર કદ્યના

સ્થાન	પગ	જાતુ ધુટણ	ગુણ	નાસિ	હૃદય	હાથ	ભૂજ	ખભા	મુખ	માથું
ઘડી	૫	૫	૮	૮	૨	૮	૨	૧૦	૬	૬
ફળ	નેષ	ભ્રમણ	મુખ	બહુ વ્યાધિ	રાજ્ય વૈભવ	કલાગે	રોગી	આર- વાહક	પિતૃ- નાશ	ભોગ યુક્ત

આશ્લેષાનો પહેલો, મૂળનો છેલ્લો, તેમજ વિશાખા અને જ્યેષ્ઠાના પહેલા ત્રણ પાયા જન્મ વખતે હોય તો દોષ લાગે નહિ. કહ્યું છે કે—

આશ્લેષા પ્રથમઃ પાદઃ પાદો મૂલાંતિમસ્તથા
વિશાખા જ્યેષ્ઠયોરાધ્યાસ્યઃ પાદાઃ શુભાવહાઃ

—જ્યોતિર્મયુખ

આશ્લેષામાં જન્મેલું બાળક પોતાના વિવાહ પછી સાસુનો નાશ કરે છે. મૂળમાં જન્મેલું સસરાનો નાશ કરે છે. વિશાખામાં દિયરનો નાશ કરે છે.

મધાનુ કુંળ—

મધા ચઃ પ્રથમે રાજ્યં શત્રુ પક્ષ ક્ષયંકરી
દ્વિતીયે પશુ પીડા ચ તૃતીયે બ્રાતૃ નાશનં
ચતુર્થે કુટુંબં નાસ્તિ ચત્ર જાતો ભવિષ્યતિ

જ્યેષ્ઠાનુ કુંળ—

આઘ પાદેડ્યજં હંતિ જ્યેષ્ઠાયાં દ્વિતીયેડનુજં
તૃતીયે જનની નાશઃ સ્વાત્માનં ચ તુરીયકે
જ્યેષ્ઠાઘે જ્યેષ્ઠં હંતિ દ્વિતીયે ચ ધનક્ષયઃ
તૃતીયે જનની હંતિ ચતુર્થઃ પિતૃઘાતકઃ
જ્યેષ્ઠાનું છ છ ઘડી પરત્વે કુંળ

ઘડી	કુંળ
૬	માની માને ખરાખ
૧૨	માના આપને ખરાખ
૧૮	મામાને ”
૨૪	માતાને ”
૩૦	બાળકને પોતાને ”
૩૬	ગોત્રજનો (પિતરાધ્યા)ને ”
૪૨	માતા તથા પિતાનાં કુટુંબીઓને ”
૪૮	મોટાભાઈને ”
૫૪	સસરાને ”
૬૦	સર્વે જનોને (કુટુંબીઓને) ”

મૂલ થકી વિપરીત ફળ ચારે પાથે વિચાર
પ્રદા વચન સાંભલી કરી કીજે શુભ આચાર ૩૧૫

ચરણ પરત્વે ફળ—

જ્યેષ્ઠામાં મૂળથી વિરુદ્ધ રીતે ચરણ ફળ મળે છે. મૂળનું
ચરણ ફળ નીચે સુજળ છે.

મૂલાઘ ચરણે તાતં દ્વિતીયે જનનીં તથા
તૃતીયે તુ ધનં નશ્યેત્ ચતુર્થે હિ શુભાવહઃ

અંતકાર પણ કહે છે—

પહેલે પાથે બાપ બાય બીજે પાથે માય
ત્રીજે પાથે ધન જાય ચોથે પાથે સુખ થાય

કેટલાકના મતમાં પહેલા પાયામાં જન્મ હોય તો સંતતિને
ખરાબ ફળ મળે છે. બીજામાં હોય તો મોસાળમાં ખરાબ ફળ
થાય છે.

પ્રથમે પિતરં હંતિ દ્વિતીયે માતરં તથા
તૃતીયે ધનનાશં ચ ચતુર્થે માતુલક્ષયઃ
મૂલસ્ય પ્રથમે પાદે પશુપીડાશ્ચ જાયતે
ચરણે દ્વિતીયે જાતા સર્વ સૌખ્ય શુભપ્રદા
તૃતીયાંશે ચ મૂલસ્ય પિતૃપક્ષ વિનાશનં
ચતુર્થાંશે ચ યે જાતા માતુલસ્ય ક્ષયંકરાઃ

મૂલ જન્મ વિચાર

માઘ આસાદે આસુયે ભાદ્રવ માસ જ ચ્યાર
મૂલ સ્વરગે વાસો વસૈ ન કરે દોષ લગાર ૩૧૬

ચઉમાસ પાતાલઈ વસૈ મૂલ વસઈ વૈશાહ
જિહાં ફાગણ માગશીરઈ ટાલે દૂષણ હાહ ૩૧૭

ચૈત્રઈ પોસઈ કાતીયઈ શ્રાવણ માસ જ ચ્યાર
માનવલોકૈ મૂલરિસિ વસતો કરઈ વિકાર ૩૧૮

માસ	મૂલનો વાસ	ફલ
માઘ આષાઢ આસો ભાદ્રપદ	સ્વર્ગમાં	શ્રેષ્ઠ
વૈશાખ જેઠ ફાગણ માગશર	પાતાલમાં	શ્રેષ્ઠ
ચૈત્ર પોષ કાર્તિક શ્રાવણ	મૃત્યુલોકમાં	ત્રેષ્ઠ

તિથિવારં ચ નક્ષત્રમેકીકૃત્વા નિયોજયેત
ત્રિલિશ્ચ હરતે ભાગં શેષે મૂલસ્ય લક્ષણમ્
એકે ચ વસતે સ્વર્ગે કાઠ્યાં પાતાલકે તથા
શૂન્યે મનુષ્ય લોકેષુ એવં મૂલસ્ય લક્ષણમ્
સ્વર્ગે મૂલે ભવેદ્ રાજા પાતાલે સુખસંપદા
કદાચિત્ મૃત્યુલોકેષુ ધનધાન્ય કુલક્ષયઃ

કોઈકના મતમાં—

માસ	મૂલનો વાસ	ફળ
અષાઢ, ફાગણ, માઘ, વૈશાખ	પાતાલમાં	નેષ્ટ
શ્રાવણ, કાર્તિક માગશર બાદરવો	સ્વર્ગ	શ્રેષ્ઠ
આસો, પોષ જેઠ, ચૈત્ર	મૃત્યુલોક	નેષ્ટ

ત્રીયા પંચમી સત્તમી બારસી તેરસી મૂલ
ધયાં પાંચાં તિથિ હીર કહેં સરગે સુખ અતુલ ૩૧૯

પડિવા દશમી ચઉદશી અમાવસી પુનમ પંચ
તે તિથિએ પાતાલ વસે મૂલ કર્ષ નિરવંશ ૩૨૦

બીચ ચઉથી છઠી અઠમી નવમી ને ઇગ્યાસી
મૂલ વસે માનવ મહિ દુઃખ દીયે નરનારી ૩૨૧

તિથિ	મૂલનો વાસ	ફળ
૩, ૫, ૭, ૧૩, ૧૨	સ્વર્ગમાં	શ્રેષ્ઠ
૧, ૧૦, ૧૪, ૩૦, ૧૫, ૫	પાતાલમાં	નેષ્ટ
૨, ૪, ૬, ૮, ૯, ૧૧	મૃત્યુલોકમાં	નેષ્ટ

કેઈના મતમાં ખાતાલમાં (તિથિ પરત્વે) હોય તો તેનું કુળ શ્રેષ્ઠ છે.

કુલ સંહાર યોગ

ઠર વાર બુધ ચંદ્રેશી સુદી આપદ દુઃખ મૂલ
તિમકિસણુ ત્રીયા નેદશમી રાત્રિ રવિભોમ બુધ મૂલ ડરર

રવિ, શનિ, મંગળ, બુધને વારની સાથે સુદ ૧૪ ને મૂળ હોય તો નેષ્ટ છે. તેમજ રવિ, શનિ, મંગળ કે બુધવારની સાથે વદ ૩ કે ૧૦ ને મૂળ હોય તો પણ નેષ્ટ છે.

(કુલ સંહાર યોગ)—

તૃતીયા દશમી કૃષ્ણા શનિ લૌમાર્ક સંયુતા
જાતઃ શુક્લ ચતુર્દશ્યાં મૂલે સંહરતે કુલમ્
કૃષ્ણે તૃતીયા દશમી વલર્કે ચતુર્દશી જાર્કિ મહિજવારા
એ જન્મકાલે કિલ યસ્ય મૃતં ઉન્મીલનં તત્કરુતે કુલસ્ય
દિવા સાયં નિશિ પ્રાતસ્તાતસ્ય માતુલસ્ય ચ
પશૂનાં મિત્રવર્ગસ્ય કેમાન્મૂલમનિષ્ઠમ્
દિનજઃ પિતરં હંતિ રાત્રિ જાતસ્તુ માતુલાન્
સંધ્યાકાલે પશૂન્હંતિ પ્રાતર્જાતસ્તુ બાંધવાન્

—માનસાગરી પદ્ધતિ

મૂલ નક્ષત્રમાં વાર પરત્વે ફેલઃ—

રવૌ પ્રતાપી બલવાંશ્ચ દુષ્ટ શ્વેરે સુખી ભૂત યુતો જડાંગઃ
કુર્યેડતિ હિંસ્રશ્ચપલોડતિ તીક્ષ્ણો બુધેડતિ વક્રો વહ્નિજાં પ્રિયઃસ્યાત્
શુરૌ કૃપાલુ મતિમાન્ સુશીલઃ શુક્રે સુનીતિઃ સ્મરકેલિ કર્તા
મંદે ચ મૂર્ખો હૃદ્યાતિ દુષ્ટ સ્ત્રેવવિધં વારક્લં દદાતિ

અભુકત મૂલ લક્ષણુ

મૂલસ્યાદૌ દ્વિઘટિકા જ્યેષ્ઠાન્તે ઘટિકાદ્વયમ્
અભૂક્તં તત્ર વિજનીયાત્ર જાતં શિશું ત્યજેત્

સહસ્રાટના મતમાં જ્યેષ્ઠાની છેલ્લી ચોકજ ઘડી લેવી એમ છે. અભૂક્ત મૂલમાં જન્મેલાને ત્યજ દેવો અથવા માતાપિતાએ આઠ વરસ સુધી તેનું માં નહિ જોડું, એવો શાસ્ત્રકારોનો મત છે.

મૂલ પુરુષાકાર

મૂલ પુરુષ લિખી હીર કહૈ સાઠ ઘડી પરમાણુ
પંચ ઘડી શીર રાજ હુવે પાંચ વયણે પ્રિયહાંણુ ૩૨૩
આઠ કંધે કંધો ધરી આઠ ભુજૈ દુઃખ દેધ
ખિહું ઘડી ખિહું કર વિત્તક્ષય હીએ આઠ મુખ દેધ ૩૨૪
નાભિ મરણુ ખિઘડી હીએ દશ ગુંઝૈ સ્ત્રીસંગ
દેશ ભમેઈ જંઘા છએ છએ ચરણુ મૃત અંગ ૩૨૫

સ્થાન	માથું	મુખ	ખમા	નાભ ભુજ	જમણી ભુજ	ખે હાથ	હૃદય	નાભિ	ગુહ	જંઘા	પગ
ઘડી	૫	૫	૮	૪	૪	૨	૮	૨	૧૦	૬	૬
ફળ	એજ છત્ર લાભ	પિતા નો નાશ	એજ	અક્ષ હત્યા કરે	મોક્ષ ળ પક્ષ નોનાશ	ધન ક્ષય	મુખ	મૃત્યુ	સ્ત્રી મુખ મળે	દેશ ભ્રમણ	મૃત્યુ

મસ્તકે ઘટિકાપંચ વદને પંચ પ્રકીર્તિતા
દ્વીસ્કંધૌ ચ ચત્વારિ દ્વી બાહુ ચ ચતુઃ ચતુઃ
દ્વી કરા વેકમેકં ચ હૃદયે ચૈવ ચાષ્ટકં
દ્વી નાભૌ સ્થાપયેતત્ર ગુહ્યે દશ ક્રમાદિશેત્
દ્વી જાનૂ ચ ત્રયસાય દ્વી ચરણૌ ચ ત્રિકંત્રિકમ્

ફલ—

સ્મતકે ધાર્યતે છત્રં મુખે ચ પિતૃઘાતકઃ
સ્કંધે સ્કંધ ધરો બાહો ભુજયાં લક્ષ્માં પતિઃ

વામ કરે પ્રજ્ઞહત્યા દક્ષિણે માતુલક્ષયઃ
 હૃદયે રાજ્ય લાભાય સ્વયં નાભૌ ન જીવતિ
 શુદ્ધે જાતો વિલાસી ચ વૃદ્ધાવસ્થાં સુખે નયેત
 ન જીવેદ્રામ જાતૌ ચ દક્ષિણ જાતૌ મહાધની
 વામપાદે જીવેત્તુચ્છં દક્ષપાદે ન જીવતિ
 ધનધાન્ય સમૃદ્ધઃ સ્યાન્મૂલપુરુષલક્ષણમ્

પાઠાન્તરે—

છત્રલાલં શિરો ભાગે વદને પિતૃધાતકઃ
 સ્કંધે ચ સ્કંધિલો બાલો ભુજયોરસુરો ભવેત્
 હસ્તયોર્જનિતો બાલો પ્રજ્ઞહત્યાં કરિષ્યતિ
 હૃદયે જનિતો બાલો ધ્રુવં રાજ્યધરો ભવેત્
 યો બાલો જનિતો નાભૌ સોવશ્યં નૈવ જીવતિ
 શુદ્ધે બાલસ્તુ યો જાતો વૃદ્ધત્વે ચ સુખાવહઃ
 જંધાયાં જમતે બાલઃ પાદન્તતો ન જીવતિ

મૂલ ચરણ વિચાર

પહેલે પાયે આપ ક્ષય બીજે પાયે માય
 ત્રીજે પાયે ધન ગમે ચોથે પાયે સુખદાય ૩૨૬
 પ્રથમે પિતરં હંતિ દ્વિતીયે માતરં તથા
 તૃતીયે ધનનાશં ચ ચતુર્થે માતુલક્ષયઃ

મતાંતરે—

મૂલાઘ ચરણે તાતં દ્વિતીયે જનની તથા
 તૃતીયે તુ ધનં નશ્યેચ્ચતુર્થો હિ શુભાવહઃ

મૂલ તર આકાર

જયો જાતક મૂલ રિસિ ઠવીઈં તર આકાર
 સાઠી ઘડીનો ભેદ લહી કહીયઇં હીર વિચાર ૩૨૭
 મૂલે ચાર ઘડી પ્રથમ સંશય ધાલે મૂલ
 સાત ઘડી થંભે પછી લિખમી ન રહે મૂલ ૩૨૮

આઠ છાલે બંધવ દુખી દશે દુખ મામા શાખી
નવ પાંતે પરિજન ગમે પાંચ દુસુમે સુખદાઈ ૩૨૯

ફલ છ ઘડી રાજપદ પામે પુન્ય પ્રમાણુ
શીખાએ અગ્યાર ઘડીય જે તસ તુછ આયુ જાણુ ૩૩૦

મૂલ વૃક્ષ વિચાર—

સ્થાન	મૂલ	સ્તંભ થડ	છાલ	ડાળીયો	પાંદડાં	ફલ	ફૂલ	ટોચ શીખા
ધટિકા	૪	૭	૮	૧૦	૯	૫	૬	૧૧
ફળ	જીવિત સ શય	સક્ષમી નાશ	ભાઈને દુઃખ	મામાને દુઃખ	સંતાન હીન	સુખ	રાજ્ય પદલાભ	અદ્વૈપાયુઃ

મતાંતરમાં—

સ્થાન	મૂલ	થડ	છાલ	ડાળીયો	પાંદડાં	ફૂલ	ફળ	ટોચ
ધટિકા	૪	૭	૮	૧૦	૯	૫	૬	૧૧
ફલ	પિતાનો નાશ	ધનનો નાશ	ભાઈનો નાશ	મામાનો નાશ	પરિવારનો નાશ	મંત્રી થાય	રાજ્ય થાય	અદ્વૈપાયુઃ

વેદા સમ્પ ગજઃકાષા ખેટાઃ બાણાશ્ચ ષટ્ શિવા
મૂલે સીંહત્વયા શાખા પત્ર પુષ્પ ફલે પરે

પરે એટલે ટોચમાં

મૂલ વૃક્ષ વિભાગેષુ મંગલં હિ ફલે દલે
અમંગલં ફલં વિદ્યાર્થેષુ ભાગેષુ નિશ્ચિતમ્

મૂલ સ્ત્રી ચક્ર

હીર કહે સ્ત્રીરૂપ લિખિ ચાર ઘડી શિર ઠામ

ચઉપાયાં તો મૂલ ગમેં મુખે છયે ધનલાભ ૩૩૧

પંચ કંઠ સોહાગણી પંચ હીયઈ કુટિલાઈ

ચાર ભુજા લિખમી લહેં ચિહ્નું કર ધરમ મિલાઈ ૩૩૨

પિતા ભાર આઠે ઉદરે પુંઠીરખી ત્રિહ્નું પુકું

૧'મિહ્નું જંઘે મામા દુખી અથવા ભાઈ જિહ્નું ૩૩૩

૨'મિહ્નું ગુજ્જે મદમત પદ ૩'મિહ્નું નાભી ચિહ્નું ભાઈ

નવ પાચે વિધવા પણે પામેં કરમ પસાઈ ૩૩૪

મૂલ સ્ત્રીચક્ર વિચાર—

શીર્ષે ઘટિકા ચત્વારિ પશુ નાશ કરી સ્મૃતા
મુખે ચ પટકં જ્ઞેયં ધન હાનિ કરી લવેત્
કંઠે ગાણા ધનધાન્યં સુખ સૌભાગ્યદાયિની
હૃદયે કુટિલા જ્ઞેયા ઘડી પંચ પ્રકીર્તિતા
ગાહુભ્યાં પટકં જ્ઞેયં ધનધાન્ય સમન્વિતા
કરે વેદાસ્તથા પ્રોક્તા દાન ધર્મવતી લવેત્
ગુહ્યે જાતા તથા વેદા માનિની કામિની લવેત્
જંઘાયાં યુગલં જ્ઞેયં જ્યેષ્ઠ માતુલધાતિની
જાનુભ્યાં સ્થાપ્યતે વેદા જ્યેષ્ઠજંઘુ વિનાશિની
ચરણે દશકં જ્ઞેયં વિધવા સા પ્રજાયતે

વિભાગ	માથું	મુખ	કંઠ	હૃદય	ગાહુ	હાથ	ગુહ્ય	જંઘા	જાનુ	પગ
ઘટિકા	૪	૬	૫	૫	૬	૪	૪	૨ ૮	૪ ૮	૧૦
ફલ	પશુ નાશ	ધન હાની	ધન ધાન્ય લાભ	કુટિલા	ધન ધાન્ય લાભ	દાન ધર્મ	કામિ ની	મોટા મામા નોનાશ	મોટા ભાઈ નોનાશ	વિધવા

અહીં જંઘામાં જે એમ પાઠ છે. પણ આઠ જોઈએ, તેમજ જાતુમાં પણ આઠ જોઈએ. તે જ ઘડીનો મેળ રહે. તેમજ ઉદર, નાભી અને પુંઠ એ ત્રણ વિભાગ નથી. તેનો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ.

અંતઃકારના મતમાં—

વિભાગ	માથું	સુખ	કંઠ	હૃદય	સુખ	હાથ	ઉદર	પીઠ	જંઘા	ગુહ્ય	નાભી	પગ
મટિકા	૪	૬	૫	૫	૪	૪	૮	૩	૪	૪	૪	૬
ફલ	પશુ નાશ	ધન ડાની	સૌભાગ્ય	કુટિલ	લક્ષ્મીવાન	ધર્મિષ્ઠિતા	પિતાનાશ	સાધુભાઈ	મોટામામા	મદોન્મત	ભાઈનો લાભ	વિધવા

મૂલ ચરણ વિચાર સી માટે વિશેષ

પ્રથમ પાયે ચતુષ્પદ મમઈ દુગ પાયે સુખ મહાત્મ
ત્રીજ પિયર દુઃખ દીખઈ ચતુષ્થે પાય મુશાલ ૩૩૫
સીને માટે મૂલચરણ વિચાર

ચરણ	ફલ
૧	પશુ નાશ
૨	સુખ
૩	પિયરીયાંતે દુઃખ
૪	મોક્ષાળમાં દુઃખ

ચાર જન્મ યોગ

પૂલક પુનર્વાસુ કૃત્તિકા ઉ. ફા. ઉષા. વિશાહ
ભદ્રા તિથિ રવિ ભોમ શનિ જનમ હુવઈ અવરાહ ૩૩૬

તિથિ વાર રિસી લગન ચિહ્ન જોઈહ જનમે અંત
તે નર પર પુરુષાં થકી જાયો કહે મહંત ૩૩૭

ભરજ યોગ—

વેદા વસુ રત્ન તિથિશ્ચ યોગે પૂર્વાત્રયં લોભ રવિગુરુશ્ચ
એતસ્ય યોગે યે ગર્ભજાતા ભરસ્ય પુત્રા મુનયો વદન્તિ
આથ તુમને ચૌદશ જાણુ વાર શનિ કે મંગળ લાણુ
ઉત્તરાત્રણુનો ખાળક જાયો સહદેવ કહે એ ખીજ પરાયો
પડવે છઠ અગીઆરસ જાણુ વાર શનિ કે મંગળ લાણુ
ઉત્તરાત્રયનો ત્રીજો પાય નિશ્ચે ગર્ભ પરાયો થાય
ભર સાથે સયોગ કયાં થયો છે ?

મંગલ જંગલ, સેહેજે શનિ, સૂરજ વાડા માંય
સમજી બોલો! જોતથી નહિતર ખાડા માંય

અથવા—

મંગલ જંગલ સેહેજે શનિ સૂરજ વાડી માંય
જોશી સમજ્યા વગર બોલીશ તો ખોટું કહેતાં કેદમાં જઈશ

ભર પુરુષની જાતિ—

ઉપરના યોગમાં જો મંગળવાર હોય તો ક્ષત્રિ, શનિવાર
હોય તો હલકી જાતિ અને જો રવિવાર હોય તો ઉંચ કોમનો
ભર જાણવો.

ભરની ઉંમર—

જન્મ લગ્નના જેટલા અંશે ગયા હોય કે ઉત્તરાના ત્રીજા
ચરણની જેટલી ઘડીઓ હોય તે ઉપરથી ભર પુરુષની
ઉંમર જાણવી.

જો અંશ થોડા હોય તો ઉગતી ઉંમરનો, મધ્ય ભાગે હોય
તો પ્રૌઢ યુવાન અને છેલ્લા અંશે હોય તો વૃદ્ધાવસ્થાનો ભર
પુરુષ જાણવો.

જન્મ વળતે ગૃહદ્વાર જ્ઞાન—

જન્મ લક્ષમાં મેષ રાશિ હોય તો પૂર્વદિશામાં ઘરનું દ્વાર હોય

”	વૃષભ	”	”	પશ્ચિમ	”
”	મિથુન	”	”	ઉત્તર	”
”	કર્ક	”	”	પૂર્વ	”
”	સિંહ	”	”	દક્ષિણ	”
”	કન્યા	”	”	ઉત્તર	”
”	તુલા	”	”	પૂર્વ	”
”	વૃશ્ચિક	”	”	ઉત્તર કે પૂર્વ	”
”	ધન	”	”	ઉત્તર	”
”	મકર	”	”	દક્ષિણ	”
”	કુંભ	”	”	પૂર્વ	”
”	મીન	”	”	ઉત્તર	”

અથવા લગ્નનો દાદશાંશ જે હોય તેની રાશિની દિશા પ્રમાણે ઘરનું દ્વાર હોય છે.

મેષ, તુલા, વૃશ્ચિકમાં	પૂર્વ દ્વાર
ધન, મીન, મિથુન, કન્યા	ઉત્તર દ્વાર
કર્ક, વૃષભ, કુંભ	પશ્ચિમ દ્વાર
સિંહ, મકર	દક્ષિણ દ્વાર

સૂતિકાગૃહ જ્ઞાન:—

જીર્ણોજીર્ણં નવં દગ્ધં વિચિત્રં દૃઢમુત્તમમ્
બલિષ્ઠેશનિ તો ગેહં પ્રતિવેશમોપગે તથા

સૂતિકાગૃહની આબ્જુબાબ્જુના વૃક્ષાદિનું જ્ઞાન—

લગ્નને પૂર્વ દિશા માની તેની આબ્જુબાબ્જુનાં સ્થાનોને બીજી દિશાઓ સમજવી, અને ગ્રહો અનુસાર ફળ કહેવું.

જેમકે જ્યાં ચંદ્ર શુક્ર હોય ત્યાં વાવ, કુવા ઇત્યાદિ જલાશય અથવા દ્વધાળ વૃક્ષ હોય, મંગળ હોય ત્યાં બગેલી જગ્યા,

ઈંદોનો ઢગલો અથવા ખોજડો કે ખાવળ ઈત્યાદિ કાંટાળાં વૃક્ષ હોય. ખુધ હોય ત્યાં ઉકરડો અથવા ફળવાળાં વૃક્ષો હોય, ગુરુ હોય ત્યાં દેવમંદિર, પુણ્યશાળા અથવા ફળદ્રૂપ વૃક્ષો હોય, શનિ હોય ત્યાં કે રાહુ હોય ત્યાં ખાડો હોય છે.

દીવાનું જ્ઞાન—

સૂર્ય મેષ કે વૃષભનો હોય તો પૂર્વદિશામાં દીપ હોય છે. મિથુનનો સૂર્ય હોય તો અગ્નિ ખુણામાં, કર્ક અને સિંહનો સૂર્ય હોય તો દક્ષિણ દિશામાં, કન્યાના સૂર્યમાં નૈઋત્ય ખુણામાં, તુલા અને વૃશ્ચિકના સૂર્યમાં પશ્ચિમ દિશામાં, ધનના સૂર્યમાં વાયવ્ય ખુણામાં, મકર અને કુંભના સૂર્યમાં ઉત્તર દિશામાં અને મીનના સૂર્યમાં ઈશાન ખુણામાં દીપક હોય છે.

સૂતિકાગૃહમાં કેટલી સ્ત્રિયો હતી તે ?

જન્મ લગ્નથી લઈ છઠ્ઠા સ્થાન સુધીમાં જેટલા ગ્રહો હોય તેટલી સ્ત્રિયો (પ્રસૂતિ કરાવનાર) હોય સાતમા સ્થાનથી લઈ લગ્ન પર્યંત જેટલા ગ્રહો હોય તેટલી સ્ત્રિયો પ્રસૂતિગૃહની બહાર (બારણા બહાર) હોય છે.

જન્મપત્રિકા બનાવતાં તેનું કયું નામ આવે તથા શું ફળ થાય ?

તિથિવારં ચ નક્ષત્રં નામાક્ષર સમન્વિતં
વેદેન હરતે ભાગં પત્રી નામ વિશેષકમ્
વ્યોમા ઘોમા તથા મૂર્ધ્ના પદ્મા ચૈવ ચતુર્થકં
જન્મપત્રી યદિ નામ યો જનાતિ સ પંડિતઃ
વ્યોમાયાં પિતૃહાનિઃ સ્યાત્ઘોમા માતૃક્ષયંકરી
મૂર્ધ્ના આયુઃ કરી જાલે પદ્મા શ્રેયઃ પ્રદાયિની

આયુર્દા જાણવાની રીત—

પરમાયુઃ પ્રમાણેન ગણયેત ગતનાડિકા
નક્ષત્રસ્ય હરેદ્ભાગં નવત્યામ્ વિનિર્દિશેત્

બીજી રીત—

જે વખતે (જે દિવસે) જન્મોત્તરી કરાવવા આવે તે દિવસનું નક્ષત્ર જન્મ નક્ષત્રથી જેટલાસું થતું હોય તેમાં જન્મ નક્ષત્રથી સૂર્ય નક્ષત્ર સુધીની સંખ્યાનો આંક ઉમેરી સરવાળાને ત્રણનો ભાગ આપવો. એક કે બે વધે તો આયુષ્ય લાંબું છે માટે જન્મપત્રિકા કરવી. અને શૂન્ય વધે તો બાળક અદ્યાયુઃ છે, તેમ જાણવું અને જન્મપત્રિકા ન કરવી.

કેન્દ્રાર્કસંખ્યા ત્રિગુણું વિધાય રાહવાર સૂર્યાર્કિ વિદાય આંકં
એકીકૃતં તદ્ વીજનેન નૂતં આયુઃ પ્રમાણું કથિતં સુનીર્દ્રેઃ

પુરુષાકાર ચક્ર

રવિ રિખથી જનમ રિસી શીશે ત્રણ નૃપમાન
ત્રિ વદને મીઠો જીમે કંઠે પંચ પરધાન ૩૩૮
હુમ કંધે કંધો ધરે બે ભુજ હુવઈ ચોર
બે રિસી બે કર દાન હીચે પંચ રહ્યે ચકોર ૩૩૯
ધગ નાભિ સંતોષ કરઈ ગુજૈ એક પરિ જોઈ
જંઘા હુમ પર ખંડે ભમઈ ખટ પાયે આયુહીન ૩૪૦

સૂર્ય પુરુષાકાર ચક્ર

રવિનક્ષત્રથી જન્મનક્ષત્ર સુધી ગણવાં

સ્થાન	માથું	મુખ	ખભા	પાહુ	હાથ	હૃદય	નાભિ	ગુહા	જંઘા	પગ
નક્ષત્ર સંખ્યા	૩	૩	૨	૨	૨	૫	૧	૧	૨	૬
ફળ	રાજ સન્માન	મિષ્ટાન્ન ભોજી	સુખ	ચોર	દાતાર	ચતુર	સંતોષી	ક્ષમ	પન્દેશ બ્રમણ	અદ્યાયુ

રવિચક્રં પ્રવક્ષ્યામિ બાલાનાં તુ હિતાય વૈ
યસ્મિન્નૃક્ષે ભવેત્સૂર્યાસ્તદ્વાદૌ ત્રીણિ મસ્તકે

શીર્ષે ત્રીણિ મુખે ત્રીણિ એકૈકં સ્કંધયોદ્ધૈયોઃ
 એકૈકં બાહુ યુગ્મે ચ એકૈકં કરયોદ્ધૈયોઃ
 હૃદયે પંચ ઋક્ષાણિ એકં નાભી પ્રદાપયેત
 એકં ગુહ્ય પ્રદેશે ચ એકૈકં જાતુનિ દ્વયોઃ
 પાદે ચ પદ્ ઋક્ષાણિ પાદયોશ્ચ નિયોજયેત
 પાદે આદપાયુષી ચૈવ જંઘે ચ ભ્રમણું ભવેત
 પરદારા રતિર્ગુહ્યે અસંતુષ્ટસ્તુ નાભિજે
 હૃદયે ઈશ્વરં વિદ્યાત્ પાણિભ્યાં તસ્કરો ભવેત
 સ્થાન બ્રહ્મ ભવેત્ બાહ્યોઃ કંઠે દશકંઠરો ભવેત
 મુખે મિષ્ટાન્ન લોભ ચ પટખંધં તુ મસ્તકે
 શતવર્ષાણિ જીવેદેવ શિરે જાતુ ન સંશયઃ

સ્ત્રિયાકાર ચક્ર

રતિ રિસિથી જન્મરિસિ ત્રય શિરે દુઃખકાર
 મુખે સપ્ત મીઠાં વચન કુખ આઠે પતિ ધાર ૩૪૧
 હૃદયે નાભિ ત્રય ત્રય રિસિ સુખણી સુખ સંતાન
 ત્રણ ગુજ્જે ગણિકા હૃદયે જનમ સમય એ જ્ઞાન ૩૪૨

સ્ત્રિયાકાર ચક્ર

સ્થાન	માથું	મુખ	સ્તન	હૃદય	નાભિ	ગુહ્ય
સંખ્યા	૩	૭	૮	૩	૩	૩
ફળ	દુઃખદાર્ઢ	મીઠીવાણી	પતિવદલભ	સુખી	સંતતિલાભ	વેશ્યા

શનિ ચક્ર

શનિ વાસો નર અંગમાં ગિણીયે રિસી સમવીસ
 થાવર (નામ) રિસી ઇગ મુહ ઠવિ પીછે ગણે સુ જગીસ ૩૪૩

ગુજ્જે દુધ નયણું દુધ તિય સિર પંચ હીયેણ
 વામે હાથે ચઉ રિસી તિન્નધ વામ પયેણ ૩૪૪
 તિણ દિયો દાહિણ પગધ દાહિણ કર ચઉ ઠાય
 શનિ (નામ) રિસી આવધ જહાં નેહનો ફલ સમઝાય ૩૪૫
 મુખે વિરોધ ગુજ્જે અમુહ નયણ મિલાવે મિત્ત
 સિર ભૂપતિ હીયડે સુખી વામ કરે ચલચિત્ત ૩૪૬
 બિહું પાયે પરિભ્રમણ કરૈ કરદાહિણ બહુ વિત્ત
 થાવર વાસો હીર કહે ધમ લીયો નેધ વિચિત્ત ૩૪૭

શનિ ચક્ર

સ્થાન	મુખ	ગુહા	નેત્ર	માથું	હૃદય	વામ હરત	વામ પગ	જમણો પગ	જમણો હાથ
સંખ્યા	૧	૨	૨	૩	૫	૪	૩	૩	૪
રૂળ	વિરોધ	અશુભ	મિત્ર લાભ	ભૂપતિ	મુખ	ચલ ચિત્ત	ભ્રમણ	ભ્રમણ	બહુધન લાભ

રવિ પુરુષાકાર ચક્ર ઉપરથી આયુર્દાં જાણવાની રીત

શિરે મુખે વરસાં સઉ ચુરાશી ખંધેણ
 બાંહી બાણું જીવશે છ ઉણાં હૃત્યેણ
 હીયે પચાસાં જીવશે નાભી જીવે ત્રીસ
 જણણી શું દુઃખ હોયશે પગે પુરાં વીસ

અથવા બીજી રીત—

જન્મની તિથિને ૧૩ થી ગુણવી. વારને ૨૦ થી ગુણવા.
 નક્ષત્રને ૬ થી ગુણવા, યોગને ૧૧ થી ગુણવા અને કરણને ૭ થી
 ગુણી બધા ગુણાકારોનો સરવાળો કરવો અને તેને ૧૦૦ થી
 ભાગ આપવો. જેટલા શેષ વધે તેટલા વર્ષનું આયુઃ જાણવું.

ત્રીજી રીત—

તિથિને ૧૩ થી ગુણવા, વારને ૨૩ થી ગુણવા, નક્ષત્રને ૬ થી ગુણવા, યોગને ૧૧ થી ગુણવા અને તેમાં જન્મ નક્ષત્રની ઘડીયો યુક્ત કરવી. બધાનો સરવાળો કરી તેને સોથી ભાગ આપવો. બાકી રહે તેટલાં વર્ષનું આયુર્દા સમજવું.

જન્મકુંડલીનાં ફળ

હીર કહે શશી બુધ ગુરુ ભૃગુ તનુ ભુવન સુહાઈ
રવિ મંગળ શનિ રાહ તે નર કીર્તિ દુઃખદાઈ ૩૪૮
ધન ભુવને સવિ કૂર ગ્રહ લક્ષ્મી હાનિ કરેઈ
સૌમ્ય ગ્રહ સવિ હીર કહે રિદ્ધિ સિદ્ધિ ફલ દેઈ ૩૪૯
સહજ ભુવને કૂર સવિ ભાઈની આપે હાણ
હીર કહે ત્યાં સૌમ્યાં સવિ આવ્યા કરે કલ્યાણ ૩૫૦
હીર કહે ચંદ્રે ભુવન કૂર કુષ્ટ માળાપ
જે ગ્રહ આવે સૌમ્ય સવિ સુખ દાતા સુવિશાલ ૩૫૧
પંચમે ભુવને હીર કહે શુભકારી સવિ સામ્ય
કૂરાં સંતતિ હાનિકર હોય કુપુત્ર જે ભૈમ ૩૫૨
કૂરાં છક્ર સ્થાનકે વધરીયાં કરઈ વિણાસ
સૌમ્યાં વ્યાધિ વધારહી હીર ચંદ્ર મૃત પાસ ૩૫૩
સપ્તમે ભુવને કૂર સવિ સૌમ્યાં સવિ સુખકાર
સુર ગુરુ શુકાં હીર કહે શશીવદની ધરનાર ૩૫૪
અષ્ટમે સ્થાનકે અષ્ટ ગ્રહો આવ્યા કરે અદોહ
હીર કહે વક્ત્રી શશી બુધને મૃત વધારે મોહ ૩૫૫
હીર કહે ધરમ ભુવને પાપી પાપ કરંત
ધરમ કરમ તિહાં સૌમ્યાં સવિ શશી ગુરુ ભૃગુ બુધ દંતી ૩૫૬

ક્રમં ભુવન તો હીર કહે કૂર કરે દુર ભણી
 સૌમ્ય સૌભાગી સુખ દીગ્યે પામી ધરમ પસાઈ ૩૫૭
 આય ભુવન ધગ્યારમેં નવગ્રહ વસ્યા જે હીર
 રિદ્ધિ વૃદ્ધિ આવ્યા કરે સુખ સંપન્ને શરીર ૩૫૮
 હીર કહે સવિ વ્યય ભુવને નવગ્રહ માંહે કોઈ
 આવઈ તો ઘર હાની દીગ્યે કાણું કુલક્ષણા હોઈ ૩૫૯

સ્તનપાન

પુષ્ય પુનર્વસુ મૂલ મઘા ઉત્તરાત્રય વિશાહ
 રવિ ગુરુ શશી બુધ શુક્રસું સ્તનપાન ગજગ્રાહ ૩૬૦

સ્તનપાન ઉપરનાં નક્ષત્રોમાં કરાવ્યા બાદ જન્મ પછી બારમા દિવસે બાળકને સૂર્યનું દર્શન કરાવવું જોઈએ. કેટલાકના મતમાં સૂર્ય દર્શન ચોથા મહીનામાં કરાવવાનું છે. સૂર્ય દર્શનને નિષ્ક્રમણ કહે છે અને તે ચોથામાં કરવાનો ઘણાનો મત છે.

સ્વાદ્રાદશેડહિ શુભદે રવિદર્શનં ચ સૌમ્યગ્રહાર્ક દિવસે ન

ચ બાલકાનામ્

સૂર્યસ્ય દર્શનમિદં પ્રથમં શિશુનાં માસે ચતુર્થપ્રમિતે

ગમનોક્તધિષ્ઠયૈઃ

બાલકારોહણ-ઘોડીયું બાંધવાનું

રેવતી ઉત્તરા મૂલ કર મૃગશિર પુષ્ય રિસીય
 શુભ વારે સુત પારણે પોઠે સદા સુખીય ૩૬૧

મામ ચાડવાનું સુદર્ત

શ્રવણ ત્રય રેવસ્સણિ ઉત્તર તિય કત્તિય (કરતિય)
 રોહિણી દુમ પુનર્વસુ દુગાં અનુરાહાં રિસી લીય ૩૬૨
 હીર કહઈ સુરગુરુ ભૃગુ શશી બલ સુધો લેઈ
 નંદા પૂરણા જ્યા તિથિ બાલક નામ ઠવેઈ ૩૬૩

અન્નપ્રાશન

ઉત્તર તિય સવણાંઈ તિય હાથાંતિય અનુરાહ
 રેવય દુમ પુણવસુ દુગાં રોહિણી દોઢ રિખાંહ ૩૬૪
 શશી બુધ ગુરુ ભુગુ હીર કહે પાંચમે છઠ્ઠ માસ
 પ્રથમ અંન તો તે દિને દઈને પુરો આશ ૩૬૫

કર્ક વેવ

ઉત્તરાત્રય મૃગ શ્રવણ દોય રેવસાણી અનુરાહ
 હસ્ત દય પુનરવસુ દુગાં એ રિસી હીર કહાઈ ૩૬૬
 વાર શનિશ્વર પરિહરો અવર વાર સવિ લેઈ
 ખાલક કાન વિંધાવીંઈ હાથ મીઠાઈ દેઈ ૩૬૭

જન્મ પછી ગારમા દિવસે મુહૂર્ત જોયા વગર પણ ખાળકને
 પારણામાં સુવારાય છે. તેમજ તે દિવસે નામ પાડવામાં આવે
 છે. રીવાજ એવો છે કે ખાળકનું નામ પાડી પછી તેને નવા
 ઘોડીયામાં સુવારે છે. અને આ નામને જન્મનું નામ અથવા
 ઘોડીયાનું નામ કહે છે.

છોકરીનો જન્મ હોય તો ૧૩ મે દિવસે પારણું ખાંધવું.
 જો આમ ન બન્યું હોય તો ૧૬, ૧૮, ૨૨ કે ૩૨ મા દિવસે
 પારણું ખાંધવું. અને તેમાં મુહૂર્તમાં જતાવેલા નક્ષત્રો લેવાં.
 અમાસ, ગ્રહણ અને શ્રાદ્ધાદિની તિથિઓનો ત્યાગ કરવો.

પૌણ્યાશ્વિ ધાતૃ કરવાસવ વારુણેષુ
 ચિત્રાન્નિલાદિતિ બૃહસ્પતિદૈવતેષુ
 વારેષુ સૌમ્ય શશિસૂર્યસુરેજ્યશુકે
 ત્વાંદોલનં નિગદિતં ખલુ ખાલકાનામ્

અર્થાત્-રેવતી, અશ્વિની, રોહિણી, હસ્ત, મૂલ, શતભિષા,
 ચિત્રા, સ્વાતિ, પુનર્વસુ અને મૃગશીર્ષ એ નક્ષત્રોમાં તેમજ બુધ,
 સોમ, રવિ, શુક્ર અને શુક્ર એ વારમાં ખાળકને પારણામાં સુવાડવું.

કેટલાકના મતમાં એમ છે કે-લદ્રા તિથિ ૨-૭-૧૨, જ્યાં તિથિ ૩-૮-૧૩, સોમ બુધ, શુક્ર તથા ગુરુવારે, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, રેવતી, અશ્વિની, સ્વાતિ, હસ્ત, અને ચિત્રા એ નક્ષત્રોમાં જન્મથી બારસે દિવસે પારણામાં બાળકને સુવાડવું.

ઘોડીયા ચક્ર—

સૂર્યનક્ષત્રથી દિનનક્ષત્ર સુધો ગણવું. ૧ થી ૫ પૂર્વમાં, ૬ થી ૧૦ દક્ષિણે, ૧૧ થી ૧૫ પશ્ચિમમાં, ૧૬ થી ૨૦ ઉત્તરમાં અને ૨૧ થી ૨૭ ને વચ્ચે મૂકવાં જેમકે—

પૂર્વનું ક્ષણ શ્રેષ્ઠ અને બાળક નિરોગી રહે તેવું છે. દક્ષિણે બાળક રોગી રહે માટે નેષ્ટ, પશ્ચિમે બાળક દીર્ઘાયુઃ થાય માટે શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તરમાં બાળક સુકાતું જાય માટે નેષ્ટ છે. વચ્ચેનાં ૭ નક્ષત્ર સર્વશ્રેષ્ઠ છે.

પ્રથમ દાંત ઉગે તેનું ક્ષણ

માતા પિતા મંગળ કરઈ બાલક જન્મઈ બાર
પણ તે સ્થું દાંત વિચાર છે તે સૂણને નરનાર ૩૬૮
જે જાયઈ શિશુ દાંત સમ તવ કુલ છેદ કરંતિ
બીજે માસે કષ્ટ બીજ ત્રીજે પિતા મરંતિ ૩૬૯
ચોથે બડ બંધન કષ્ટ પંચમે ઘર સુખવાસ
છઠ્ઠે દ્રવ્ય નસાવહી સત્તમે સહુ વિણાસ ૩૭૦
અષ્ટમે સુખદાતા સર્વે જાણેા ગુર મુખ ભેદ
હીર કહે ઇમ દાંતરો ઇમ બોલીયો વેદ ૩૭૧

જે બાળક દાંત સહિત જન્મે તે તરતજ મરી જાય. અને કદાપિ જીવે તો રાજા થાય.

દાંત ઉગવાનું માસ પરત્વે ક્ષણ—

પ્રથમે માસે સંજાતો દંતો હંતિ કુલં તતઃ

દ્વિતીયે જાતકંતસ્તુ સ્વયં તાતં ચ હંતિ વા
તૃતીયે ચ પુનર્માસે પિતરં વા પિતામહં
તુર્યે માસે ચ હંતોઽયં જાતો જાતૃવિનાશકઃ
હસ્ત્યશ્વકરભાન્વૃષાન્યંચમે પુનરાનયેત્
માસે કરોતિ ષષ્ઠે તુ સંતાપં કલહં કુલે
નાશયેત્ સપ્તમે માસે ધનધાન્યગવાદિકમ્

દાંત ઉપર નીચે ઉગે તેનું કળ—

પ્રથમ દંતનિર્મુક્તિર્ધ્વં જાલસ્ય ચેદ્ ભવેત્
કલેશાય માતુલસ્યેહ તથા પ્રોક્તા મહર્ષિભિઃ
તૈર્વા સહ યસ્ય સ્યાત્ જનનં જાલકસ્ય ચ
માતરં પિતરં જાદેદાત્માનં વાપિ માતુલાન્
તત્ર શાંતિં પ્રકુર્વીત નાન્યથા સુખ માનુયાત્
—રુદ્રયામલે

માસ પરત્વે સ્પષ્ટિકરણ—

પહેલા માસમાં દાંત ઉગે તો જાલક પોતે મૃત્યુ પામે.
બીજામાં ઉગે તો ભાઈનું મૃત્યુ થાય. ત્રીજામાં બહેન, ચોથામાં
માતા અને પાંચમામાં ઉગે તો મોટાભાઈનું મૃત્યુ થાય. છઠ્ઠામાં
ઉગે તો મંત્રજીવી થાય. સાતમાંથી લઈ બારમા માસ સુધીમાં
દાંત ઉગે તો બાળક તેમજ તેનાં માતાપિતા વગેરે સુખી થાય.

મૂંડન

મુંડણ કર રેવતી અસ્સની મૃગ કર શ્રવણ ધનિકું
પુષ્ય પુનર્વસુ શતભિષાં ચિત્તા સાતી જુહુ ૩૬૨

પરિવા બીય તીય પંચમી સત્તમી દશમી ઇગ્યાર
બારસ તેરશ પૂર્ણિમા હીર કૃદૈ શુભવાર ૩૭૩

મુહૂર્ત ગણપતિમાં ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર લીધું છે. બાળકને
પ્રથમ વાળ ઉતારતાં ઉત્તરાયનનો સૂર્ય, શુકલ પક્ષ અને સોમ,
બુધ, શુક્ર તથા શુક્ર એ પૈકીનો એક વાર લેવો. મેષ, કર્ક,

સિંહ, તુલા, વૃશ્ચિક તથા મીન એ છ લક્ષ્ય લેવાં, છઠ્ઠ, આઠમ, રિક્તા ને અમાસ એ તિથિઓ વર્જિત કરવી ને બીજા અવજોગ તજવા.

પુનર્વસુદયે જ્યેષ્ઠા મૃગે ચ શ્રવણેદયે
હસ્ત ત્રયે ચ રેવત્યાં શુદ્ધપક્ષોત્તરાયણે
લગ્ને ગોસ્ત્રીધનુકુંભમકરે મન્મથે તથા
સૌમ્યવારે શુભેયોગે ચૂડાકર્મ સ્મૃતં બુધૈઃ
ચૂડાકર્મણિ હેયાસ્તુ જન્મમાસશ્ચ જન્મભાં
રિક્તા ષષ્ઠી ચ પર્વાણિ પ્રતિપચ્ચ તિથિસ્વપિ
શુરભાર્ગવયોરસ્તે બાલવાર્ધકયોરપિ
કેતૂધ્યેડપિ નૈવ સ્યાન્માર્ગે જ્યેષ્ઠ તથા કુરમ્
મુદૂર્ત ગણપતિ-પૃ. ૭૨ સ્લોક-૪૬-૪૭

મુંડને=કૌર નિષેધ નક્ષત્રો.

ભાવાર્થ-૧ વર્ષમાં. મધ્ય નક્ષત્રમાં. ૫ વખત કરાવે તો મૃત્યુ થાય.

૧	”	કૃતિકા	”	૬	”	”
૧	”	અનુરાધા	”	૩	”	”
૧	”	રોહિણી	”	૮	”	”
૧	”	ઉ. ફા.	”	૪	”	”
૧	”	મૂલ	”	૧	”	”
૧	”	૩ ઉત્તરા	”	૮	”	”

૨-૪-૬-૮-પ્રજ્ઞા સમાન હોય તો પણ ન જીવે.

અપવાદ-સ્લોક-૪૮ બ્રાહ્મણ કે રાજાની આજ્ઞાથી કરાવે તો દોષ નહિ
અગ્નિહોત્રી-કેદમાંથી છુટીને-મૃતક સૂતક માટે-દીક્ષામાં ”
કાર્યે નિષેધ ભોજન કર્યા પછી-તૈલાદિ લગાવ્યા પછી-

(ઉવટનલગાનેબાદ)

વ્રતના દિવસે યાત્રા=પ્રયાણ દિને યુદ્ધ સમયે સંધ્યાદિ કર્મ કર્યા
પછી-રાત્રિના સમયે જો વખતની સંધિમાં-

પુનઃ તિથિયો નિષેધ ૧-૪-૬-૮-૯-૧૪-ને અમાસે અને પર્વણી તિથિયોમાં ક્ષૌરનિષેધ-તથા પાછલ કરાવેલી હજમતથી નવમે દિવસે-શ્લોક. ૫૧-૫૨

અને ચોલી અવસ્થાનું ખાલક-સ્નાતક-રાજ યોગોદ્ર-ગર્ભિણીનાપતિ. અથવા જેના માતા પિતા જીવતા હોય એમણે સંપૂર્ણ શિર મુંડન કરાવવું નહિ.

હજમત વખતે ખોલવાનાં કલ્યાણકારી વાક્યો શ્લોક. ૫૩-૫૪. ૭૩-

કેશવ માનર્તપુરં પાટલિગુચં પુરીમહિચ્છત્રામ્ ॥

દિતિ મદિતિ ચ સ્મરતાં ક્ષૌર વિઘ્નો ભવતિ કલ્યાણમ્ ॥

પુનઃ પૃથ-પર મુંડન મુહૂર્તની સમજણ.

વારે નિષેધ-રવિવારે હજમત કરાવવાથી ૧ માસનું સુખ થટે છે.

શનિવારે	”	૭	”
મંગલ	”	૮	”
શ્રેષ્ઠ વાર- બુધવારે	”	૫	” વધે છે.
સોમવારે	”	૭	” ”
શુક્રવારે	”	૧૧	” ”
શુરવારે	”	૧૦	” ”

વિગારભ

વિદ્યા પુષ્પ પૂ-ભાસણિ કર મૂલાં પૂન્વાહ
ચિત્રા વિશાખા સરવણાં આદ્રા અસલેશાંહ ૩૭૪
પુષ્ય પુનર્વસુ સાઠ્યાં શતભિષાં પડિવા ખીજ
હશમી ઇગ્યારસ તેરસી સાતમી પાંચમી તીજ ૩૭૫
બુધ ગુરુ ઉત્તમ હીર કહે મધ્યમ ભગુ શશી સૂર
થાવર મંગલ વાર જે વરજી વળવો તૂર ૩૭૬
અથ તિથિ વાર નક્ષત્રે પ્રથમ વિદ્યા લખવાનું મુહૂર્ત.—

નક્ષત્રો-મૃગશીર્ષ, આદ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્લેષા, પૂર્વા-
ફલ્ગુની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, મૂલ, પૂર્વા-
ષાઢા, શ્રવણ, શતભિષા અને પૂર્વાભાદ્રપદ.

તિથિ-૧-૨-૩-૪-૭-૧૦-૧૧ અને ૧૩

વાર-બુધ તથા ગુરુ ઉત્તમ, શુક્ર, રવિવાર અને સોમવાર
મધ્યમ તથા શનિવાર અને મંગલવાર તથા દેવા.

પાઠાંતરે-વિદ્યા લઘ્યાવવાનું મુદ્ધર્ત્ત-

અશ્વિનિ મૂલ પૂર્વા ત્રણ મૃગ પંચકં સ્વાતિ ચિત્તાસુ શ્રવણત્રયં ।

વિદ્યારંભે ગુરુ શ્રેષ્ઠો મધ્યમં ભૃગુ ભાસ્કરં ।

મરણું મંદ લોમાખ્યં અવિદ્યા બુધ સોમયોઃ ॥

વળી-બુધે સમાસ્ત્રં ગુરુ વેદ વિદ્યા દેવાખ્ય શુક્ર રવિરાધ્ય પદં દદાતિ ॥

સોમે અવિદ્યા મરણું ચ લોમે, શનિશ્વરે રોગ કલહં કરોતિ

અથ વિદ્યા મુદ્ધર્ત્તે શુભાશુભ તિથિવાર—

અષ્ટમી ગુરુહંતા ચ શિષ્યહંતા ચતુર્દશી ॥

દ્વાદશી ઉભયોહંતા પ્રતિપદ પાઠ નાશિની ॥૧॥

પૂર્ણિમા ચ અમાવાસ્યા અષ્ટમી ચ ચતુર્દશી ।

સપ્તમી ચ ત્રયોદશ્યાં વિદ્યારંભે ગલગૃહં ॥૨॥

વિદ્યારંભે ગુરુ શ્રેષ્ઠો મધ્યમો ભૃગુ ભાસ્કરો ।

મરણું મંદ લોમાનાં અવિદ્યા બુધ સોમયોઃ ॥૩॥

હીર કહે ગલગ્રહ માંહે ક્ષૌર ગમણુ વિવાહ

વાણિજ વિદ્યા દીક્ષા વ્રતે વરજે સર્વ સુખી થાય ૩૭૭
દીક્ષા

અનુરાહા તિથિ ઉત્તરાં શતલિષ શ્રવણાંધ સ્વાતિ ।

પૂ-ભદ્ર પુષ્ય પુનર્વસુ મૃગ કર મૂલ વિખ્યાતિ ૩૭૮

રેવય રોહિણી અશ્વિની હીર કહે શુભવાર

મલ ટાળી શશીબલ ગ્રહી દીક્ષા લીયે નરનાર ૩૭૯

અથ ગલગ્રહ તિથિની ઘડીઓ કયા પહોરે તજવી.

તિથિ	પહોર	પ્રથમની ઘડીઓ તજવી.
૪	૧	” ૨ ”
૭	૧	” ૨ ”
૮	૧	” ૨ ”
૬	૧	” ૨ ”

સુદી ૧૩	૨	વચલી	૧	”
૧૪	૨	”	૧	”
૧૫	૨	”	૧	”
વદી ૧	૨	”	૧	”

અથ ગલગ્રહ માસે, પક્ષે, તિથિ, રાત્રિ, દિવસે, પ્રહરે નિષેધ—

મધુ^૧ માધવ^૨ ચો શુકલા તૃતીયા ચર સંક્રમઃ ।

જ્યેષ્ઠ શુકલે દ્વિતીયા ચ રાધે કૃષ્ણ દ્વિતીયકા ॥૧૧॥

માઘ શુકલે દ્વાદશી ચ દ્વિતીયોલય પક્ષજ્ઞઃ ॥

ફાલ્ગુણે દ્વિતીયા કૃષ્ણા પર્વાગ્રાદિ તિથિ ત્યજેત્ ॥૨૧॥

ત્રયોદશ્યાદિ ચત્વારિ સમમ્યાદિ દિનત્રયં ।

ચતુર્થી^૧ સર્વમાસેષુ મૌજીમધે ગલગ્રહઃ ॥૩૧॥

ત્રયોદશી મધ્યરાત્રી યામ ચામાર્ધ સપ્તમી ।

ચતુર્થી^૧ યામમેકં સ્યાત્ પ્રદોષે રજનિ મુખે ॥૪૧॥

ચૈત્રે ચ મેષાર્ક ગતોપિ નેષ્ઠો વ્રત ક્રિયારંભણુ માધવે સ્યાત્ ।

ચૈત્રે ચ મીનાર્ક ગતોપિ શ્રેષ્ઠો નાપ્તા યદા ગોચર વર્ગ શુદ્ધિઃ ॥૫૧॥

અથ ગલગ્રહ માસ-પક્ષ-તિથિ-રાત્રિ-દિવસ પહોરે જનોઈ મુહૂર્તે નિષેધ—

ચૈત્ર સુદી ૩, વૈશાખ સુદી ૩, વૈશાખ સુદી ૬, જેઠ સુદી ૨, અને ત્રીજ, આષાઢ વદી ૨, મહા સુદી અને વદી ૧૨, ફાલ્ગુ વદ ૨ અને બધા મહિનાઓની ચોથ વર્જિત હોવાથી જનોઈના મુહૂર્તમાં લેવી નહિ. વળી એક પાઠ આ પ્રમાણે પણ મલી આવ્યો છે:—

ત્રયોદશ્યાદિ ચત્વારિ કૃષ્ણ પક્ષે ચ ચા તિથિ ।

વર્જયેત્ શુભકાર્યેષુ ગર્ગશૌનક લાપિતં ॥૧૧॥

અથ ગલગ્રહ તિથિઓમાં પહોરની ઘડીઓ વર્જિત—

૪ ચોથ	૧ પહોરની પહેલી	૨ ઘડી તજવી
૭ સાતમ	૧ પહોરની ”	૨ ઘડી ”
૮ આઠમ	૧ ” ”	૨ ઘડી ”
૯ નોમ	૧ ” ”	૨ ઘડી ”

૧૩ તેરશ, ૧૪ ચૌદશ, ૧૫ પૂનમ તથા અમાસ અને ૧ પડવો આ તિથિઓના બીજા પહોરની વચલી એક ઘડી તજવી. બીજા પહોરની વચલી એક ઘડી એટલે બીજા અડધા પહોરમાં ૧ ઘડી નિષેધ. અર્થાત્ દોઢ પહોર વીતી ગયા બાદ ૧ ઘડી નિષેધ. અર્થાત્ દોઢ પહોર વીતી ગયા બાદ ૧ ઘડી નિષેધ અથવા તો બીજા પહોરની ઠા ઘડી બાકી રહે એટલે ૭૧ ઘડીનો ૧ પહોર થાય છે.

ચૈત્ર માસના અજવાળીયા પખવાડીયામાં સૂર્ય મેષનો હોય તો પણ જનોઈ વગેરે વ્રતાદિ ક્રિયાઓના આરંભમાં ને લક્ષમાં નેષ્ટ છે, અને ચૈત્ર માસનું અંધારીયું પખવાડીયું વ્રતાદિક ક્રિયાઓમાં ને લક્ષમાં મેષાર્ક હોય તો મધ્યમ છે. પરંતુ જનોઈમાં, ચૈત્ર માસના અજવાળીયા પખવાડીયામાં સૂર્ય મીન રાશિમાં હોય તો અતિ ઉત્તમ છે. અંધારીયું સાધારણ છે. માટે અજવાળીયામાં જનોઈ વખતે ગુરૂ, શુક્રનો અસ્ત હોય કે ગુરૂ ૪-૮ અને ૧૨ મે હોય કે ચંદ્રમા ખરાબ હોય તો પણ દોષ લાગતો નથી.

બીજી ઠાણાંગસૂત્રમાં-મૃગશિર, આર્દ્રા, પુષ્ય, પૂર્વાશ્લેષુની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ, મૂલ, અશ્લેષા, હસ્ત અને ચિત્રા આ ૧૦ નક્ષત્રો જ્ઞાનવૃદ્ધિકારક ઠહેલાં છે.

અથ વાર નક્ષત્રે વિદ્યા ભણવાનું શુદ્ધર્ત્ત-

વિદ્યારંભે ગુરૂ શ્રેષ્ઠ બુધવારેય લાર્ગવે ।

મધ્યમે રવિ ચંદ્રો ચ શનિ ભૌમં વિવર્જયેત્ ॥૧॥

વિદ્યારંભે ભવેત્સિદ્ધિ શ્રવણે મૃગપંચકે ।

મૂલે હસ્તે ત્રયેશ્વિન્યાં પૂર્વા ચ ત્રિતયેષ્વપિ ॥૨॥

ત્રયોદશ્યાદિ ચત્વારિ સપ્તમ્યાદિ દિનત્રયં ।

ચતુર્થઃકાકિની પ્રોક્તા અષ્ટાવૈતે ગલથહાઃ ॥૩॥

વિદ્યાના આરંભમાં ટાલવાનાં તિથિવારોદિ—

પૌર્ણિમાસ્યમમાવાસ્યાં, અષ્ટમ્યાં ચ ચતુર્દશી ।

સપ્તમ્યાં ચ ત્રયોદશ્યાં, વિદ્યારંભે ગલથહાઃ ॥૧॥

આયુઃ૧ જાડયં૨ મૃત્યુ૩ લક્ષ્મી૪, બુદ્ધિ૫ સિદ્ધિં૬ ચ પંચતાં૭
વિદ્યારંભેત્ર વારાણાં, ક્રમેણ ક્લમાદિથેત્ ॥૨॥

વળી પાઠાંતરે-અશ્વિનિ મૂલ પૂરવા ત્રય મૃગપંચકે ।

હસ્ત શતલિપા સ્વાતિ ચિત્તાસુ શ્રવણત્રયં ॥૧॥

વિદ્યારભે ગુરુ શ્રેષ્ઠો મધ્યમં ભગુ ભાસ્કરં ।

મરણ્યું મદં લોભાખ્યં અવિદ્યા બુધ સોમયોઃ ॥૨॥

લોચ્ય

રવિ શનિ મંગળવાર એ મુંડન લોચન કર્મ
અવરે વારે કીજતે લોચ ન થાયે ધર્મ ૩૮૦

મૂલ ઉત્તરા મૃગ રોહિણી ભરણી કિત્તિ વિશાહ
અનુરાધા રિસિ હીર કહે મુંડણ લોચાં દાય ૩૮૧

હૌર તથા લોચ કર્મ મુહૂર્તે નિષેધ નક્ષત્રો જોઇસસારે-

રોહિણિ માહા વિસાહા, તિ ઉત્તરા ભરણિ કિત્તિયાય આશુરાહા ।

ધ્યિ મુંડણ લોચકચે ઇદો વિ ન જીવચે વરિખખં ॥૧॥

ભાવાર્થ—રોહિણી, મઘા, વિશાખા, ત્રણે ઉત્તરા, ભરણી,
કૃત્તિકા અને અનુરાધા આ નક્ષત્રોમાં મુંડન અથવા લોચ કર્મ
કરાવે તો ઇંદ્ર પણ જીવતો રહે નહિ.

નવમીય ચઉત્થી ચઉદ્ધિસિ, અકૃમિ છટ્ટી અમાવસો તિહિયા ।

વારા સનિ રવિ મંગલ, મુંડણ લોચ ન કારેઈ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—નોમ, ચોથ, ચઉદ્ધ, આઠમ, છઠ અને અમાસના
દિવસે તથા શનિ, રવિ અને મંગલવારે મુંડન એટલે લોચ
કરાવવો નહિ.

જેન સાધુઓને લોચમાં નિષેધ નક્ષત્રો—

કૃતિકાસુ વિશાખાસુ મઘાસુ ભરણીષુ ચ ।

એભિશ્ચતુર્ભિઃ નક્ષત્રે લોચકર્મ ન કારયેત્ ॥

અર્થાત—કૃતિકા, વિશાખા, મઘા અને ભરણી આ ચાર
નક્ષત્રોમાં જેન સાધુઓએ વાળનો લોચ ન કરવો.

જેન સાધુઓને લોચ કરવામાં શ્રેષ્ઠ નક્ષત્રો—

પુનર્વસુ તથા પુષ્ય ધનિષ્ઠા શ્રવણે સદા ।

એભિશ્વતુર્ભિર્ધિષ્ણૈશ્ચ લોચકર્મં તુ કારયેત્ ॥ ૩ ॥

અર્થાત—પુનર્વસુ, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા અને શ્રવણ આ ચાર નક્ષત્રોમાં વાળનો લોચ કરવો ઉત્તમ છે.

જેન સમાજને માટે પ્રસંગોપાત પ્રતાદિ દેવાનાં મુહૂર્તો—

—જ્યોતિષસારે પૃ. ૫૮

હૃત્યુત્તર સવણ તિગં, રેવઠ રોહિણિ પુણ્યવસુણ દુગં ।

આશ્વરાહા સમ લણિયા, સોલસ આલોચણા રિકખા ॥૧॥

આલોચણા તિહિ નંદા, ભદ્રા જયાય પુષ્ણાય ।

રવિ સસિ બુધ શુરં સુક્ષ્મા, વારા કરણાણુ વિઠ્ઠિ વિણા ॥૨॥

ભાવાર્થ—હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, ઉત્તરા ફાલ્ગુનિ, ઉત્તરાષાઢા,

ઉત્તરા ભાદ્રપદા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, રેવતિ, અશ્વિની,

રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય અને અનુરાધા એ સોલ

નક્ષત્રો નંદા, ભદ્રા, જયા અને પૂર્ણા એ તિથિઓ. રવિ, સોમ,

બુધ, શુક્ર અને શુક્ર એ વારો. વિઠ્ઠિ (ભદ્રા) કરણને છોડીને

ખાકીના છ (ચર) કરણો. આ બધા યોગો સમકિત ઉચરવામાં,

શુક્ર પાસે આલોચના (પ્રાયશ્ચિત) દેવામાં, યોગ સાધનામાં તથા

તપશ્ચર્યા વગેરે કાર્યો કરવામાં શુભ ફલને આપનારા છે.

આરંભસિદ્ધિ ગ્રંથના ત્રીજા વિમર્શના ૩૬ માં સ્લોકમાં પણ કહ્યું છે:—

નિયમાલોચના યોગે તપો નંદાદિ કારયેત્ ।

સુકૃત્વા તિક્ષ્ણાથ મિશ્રાણિ વારૌચાર શનૈશ્વરો ॥

અર્થાત—તીક્ષણ, ઉચ અને મિશ્ર સંજ્ઞાવાળા નક્ષત્રો અને

મંગલ તથા શનિવારને છોડીને ખાકીના નક્ષત્રો તથા વારોએ,

પ્રત, નિયમ, આલોચણ, યોગ, તપસ્યા વગેરે અને જ્ઞાન મંડાવવા

વગેરે કાર્યો કરવાં.

જનોષ્ઠ

જેઠ અસાઢાં ફાગુણાં માહ ચૈત્ર વૈશાહ

વિખાં દીજે જનોષ્ઠયાં વરસાં આઢાં માહ ૩૮૨

ધગ્યાર વરષે ક્ષત્રીને વૈશ્યને વરસાં ખાર

લભન મિથુન કન્યા ધનાં મીનાં જયજયકાર ૩૮૩

શ્રવણ ધનિષ્ઠા સ્વાતિ કર ચિત્રા પુનર્વસુ લેધ

મૃગ રેવયસ્સણિ બુધ ગુરુ ગુરવિ હીર કહેધ ૩૮૪

અષ્ટમે ષષ્ટમે વર્ષે મત બંધ દ્વિજોત્તમઃ

નૃપચૈકાદશે વર્ષે વૈશ્યોથ દ્વાદશોત્તમાઃ ॥૧॥

અશ્વિન્યે? મૃગ પુષ્યે ચ રેવત્યાં ચ કરત્રયં ।

શ્રવણે ચ ધનિષ્ઠાયાં શાખાધિપ જલો તથા ॥૨॥

અષ્ટ વર્ષાબ્યાં ચદિ શુભો ન જાયતે ।

તદાપિ નપનં કાર્યં ચૈત્રે મીન ગતે રવો ॥

જન્મરૂક્ષ તિથિ માસેષુ ન કુર્યાત્ મંગલં ક્વચિત્ ॥

આઘાગત પ્રસૂતં ચ જ્યેષ્ઠ માસેન મંગલં ॥

જનોઈમાં ચૈત્ર મહિનાના અજવાળીયા પક્ષમાં મીનનો સૂર્ય હોય તો, ગુરુ અથવા ચંદ્ર નેષ્ટ હોય તો પણ દોષ ન લાગે. બાળકની રાશીથી ૫-૬-૧૧-૨-૭ ગુરુ શ્રેષ્ઠ છે. ૬-૩-૧-૧૦ પૂજવાથી શ્રેષ્ઠ છે. ૪-૮-૧૨ નેષ્ટ જ છે.

પાઠાંતર-હસ્ત, અશ્વિનિ, પુષ્ય, અશ્લેષા, આદ્રા, મૂલ, પૂર્વાષ્ટ, પુનર્વસુ, રેવતિ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, સ્વાતિ, મૃગશીર, અનુરાધા અને ચિત્રા આ અઠાર નક્ષત્રો લેવાં.

વળી પાઠાંતરે-રોહિણીને ઉત્તર ૩ પણ લેવાય છે. રવિ, સોમ, બુધ, ગુરુ અને શુક્ર આ પાંચ વાર લેવા. બીજ, ત્રીજ, દશમ, અગિયારમ, બારમ અને પાંચમ આ છ તિથિઓ લેવી માફ, ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખને જેઠ આ પાંચ માસ લેવા વદિ પાંચમ સુધી અજવાળીયું પખવાડીયું ગણવું. કેટલાક આચાર્યોના મતે જેઠ માસ ન લેવો.

અથ ધર્મશાસ્ત્ર લેણવાના પ્રારંભ માટે સુહૃત્—

હસ્તાદિ પાંચકે પુષ્યે રેવતિ દ્વિતયે મૃગે

શ્રવત્રયે શુભારંભો ધર્મશાસ્ત્ર પુરાણયોઃ ।

અર્થાત્—હસ્તથી પાંચ, પુષ્ય, રેવતિ, અશ્વિનિ, મૃગશીર અને શ્રવણથી ૩ સર્વ મળીને આ ૧૨ નક્ષત્રોમાં પ્રથમ ધર્મશાસ્ત્ર લખવાનો આરંભ કરવો.

૪ ૪ ૪ ૪ ૪ ૪ ૩
 વેદઙ્ગિય વેદ ઋતિ વેદ વેદ ફલં ગુરોર્ભાદિન મેવ ગણ્યં ।
 અર્થંચ લાભંચ તથા /ચ સિદ્ધિ લાભો મૃતી રાજભયંચ મોક્ષઃ
 કથારંભ પ્રકૃવીત પ્રોક્તં પૂર્વ મહર્ષિભિઃ ॥

અર્થાત્—ગૃહસ્થપતિ જે નક્ષત્ર ભોગવતો હોય ત્યાંથી મુહૂર્ત દિવસ સુધી ગણવાં. પહેલાં ૧ થી ૪ અર્થલાભ, બીજાં ૫ થી ૮ લાભ, ૯ થી ૧૨ કાર્યસિદ્ધિ, ૧૩ થી ૧૬ લાભ, ૧૭ થી ૨૦ મૃત્યુ, ૨૧ થી ૨૪ રાજભય અને ૨૫ થી ૨૭ મોક્ષ. એમ ફલ જાણવું. તેમાં ‘હસ્તાદિ પંચક’ આ નક્ષત્રો મુહૂર્તમાં લેવાં.

વિચાહે ભક્ટ

ચોતિ યુજ્જ ગણુ વરણુ રાશિ મેલ ગ્રહમિત
 નાડી વેધ પડાષ્ટક વરગમીત સુ પવિત ૩૮૫

રાશિ મેલાપક

મિથુન ધન કેન્યા તુલાં માનવ રાશિ એહ
 અસ્ત્રી સિંહ રાશિ તણી સગપણ દાખે છેહ ૩૮૬
 મકર કુંભ મીન જલચરાં રાશિ જે હૂઈ નાર
 તે વર માનવ રાશિયાં હથ લેવે સંહાર ૩૮૭

નવપંચક

મકર વરખ વૃશ્ચિક કરક ધન સિહાં તુલ કુંભ
 કરક મીન છાગ મિથુનાં પ્રીત મકરે પ્રારંભ ૩૮૮

પ્રીતિ પડાષ્ટક

મેષાં અલિ મિથુનાં મકર તુલ વૃષભ ઘટ કન
 સિંહ મીન ધન કરકસુ પ્રીતિ પડાષ્ટક ભન ૩૮૯

વૈરપાંચક

મીનાં તુલાં મકરાં હરિ વૃષ ધન કન્યા મેષ
અલિ મિહુણાં કરકાં ઘટાં એ પદ્ અકુમ કલેશ ૩૬૦

વૈશ્ય ભક્ત

સિંહ વૃશ્ચિક મૈત્રી પણા કન્યા મિથુન ધન મીન
મકર તુલ સંતોષ હોડા કુંભ વસહ બહુ પ્રીત ૩૬૧

વૈર ભક્ત

વૃશ્ચિક રાશિ કન્યકા સિંહ રાશિ વર ટાલી
વશ્યાવશ્ય જે ઇણુ વિધિ હીર કહે દ્યો નિહાલિ ૩૬૨
રિપુ પડ અકુમ મરણુ ભય કલહ વધૈ નવપંચ
ભારમ ખીયઇં ધનદૂખી અવર પ્રીતિ સુખસંચ ૩૬૩

કન્યા વિચાર

ગૌરી આઠ વરસ દહી રોહણીયાં નવ વરસ
દશ વરસારી કન્યકા કુંભરી રહે રંજરાશિ ૩૬૪
ગારી બલ ગુર આખીએ રોહણી દીજ ભાણુ
કન્યા દીજે લગનબલ મહિલા ચંદ્ર પ્રમાણુ ૩૬૫

માતા પિતા ભાઈ વડો રંજવૈ કન્યા દેખી

નરકે જાતાં બોલીયો આગમે એવો લેખી ૩૬૬

આઠમૈ બારમૈ વરસમૈ નહીં કીજે વિવાહ

અવરે વરસે પરણતાં ચાર ફીટી હુવૈ શાહ ૩૬૭

વાગ્દાન મુદ્દત

નંદા ૧ભદ્રા ને જયા તિથિ સૂગશીર મધા નૈ હત્ય
પુષ્ય ધનિષ્ઠા અશ્વિનિ રોહણી ઉત્તરા સત્ય ૩૬૮
મેષાં કુંભા વૃશ્ચિકાં ઇયાં ત્રિહુ સંકાંતિ
મીન મિથુન કન્યા લગન મિલને મ કરો પ્રાંતિ ૩૬૯

પહિલે અથવા ત્રીજે વરસે તેડી વર ગુણવંત
 શુભવાસાં રાશી હીર કહે ટીકા કીજે તંત ૪૦૦
 લગ્ને ૧ વ્યયે ૧૨ ચ પાતલે ભમિત્રે ૭ ચાષ્ટમે ૮ કુજે ।
 કન્યા ભર્તુ વિનાશાય ભર્તુ કન્યા વિનશ્યતિ ॥

અથ વિષકન્યા યોગ-

રવી શનિ ભોમ ભદ્રા તિથિ શતભિસ કૃતિ અસલેસ;
 ઇહ યોગે જે સુતા હોવે તો વિષ કન્યા કહેશ.

અથ વિષપુત્ર યોગ-

મનિજ્ઞ અંતિ ગંડાંતમહિ ચઉદશી અમાવસી ભૂમ;
 ભયો નર જીવે નહિ જે જીવે તો ધૂમ.

અથ ઉત્તમ દ્વ્યાષાઙ્ગ-

૧-૩-૫-૭-૯-૧૧ સ્ત્રીની રાશી એકી ઉત્તમ.

૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ પુરુષની રાશી એકી ઉત્તમ.

મૃત્યુ દ્વ્યાષાઙ્ગ-

૧-૩-૫-૭-૯-૧૧ પુરુષની એકી રાશી ખરાબ.

૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ સ્ત્રીની રાશી એકી ખરાબ.

સ્ત્રીથી વરની રાશી ૯ જોઈએ. વરથી સ્ત્રીની ૫ જોઈએ,

આ પ્રમાણે હોય તો ઉત્તમ.

ઉત્તમ નવ પંચક-

વરસ્થ પંચમે કન્યા કન્યાથી નવમે પતિ ।

તત્ ત્રિકોણું શુભં પ્રોક્તં પુત્ર પૌત્રાદિ વર્ધનં ॥

ખરાબ નવ પંચક-

કન્યાથી પંચમે ભર્તા ભર્તાથી નવમે સતિ ।

મરણું પિતૃ માતૌશ્ચ સંગ્રાહ્યં નવ પંચકે ॥

—ઈતિ શીઘ્રબોધે.

અથ મિત્ર પડાષ્ટક-

પડાષ્ટક-સ્ત્રીની એકી રાશીથી ગણવું. એકીથી પુરુષ રાશી.

૧-૩-૫-૭-૯-૧૧ થી સ્ત્રીરાશી છૂટી હોય તો ખોટું.

સ્ત્રીરાશી ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ થી પુરુષ રાશી ૮ મી હોય તો ખોટું.

મૃત્યુષડાષ્ટક—

સ્ત્રીરાશી બેકો, ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨
પુરુષ રાશીએકી ૧-૩-૫-૭-૯-૧૧

પાઠાંતરે—

વિસમા અઠમે પીઠ સમાઉ અઠમે રિઊ ।
સત્તુચ્છઠ્ઠ કૃમં નામ રાસીહિં પરિવજ્જયે ॥
બીય બારસંમિ વજ્જે નવ પંચમ ગં તહા ।
સેસે સુ પીઠ નિદિક્કા જઈ હુચ્ચાગહ મુત્તમા ॥

પ્રીતિષડાષ્ટક—

૧-૩-૫-૭-૯-૧૧ સ્ત્રી એકી રાશી ઉત્તમ.
૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ પુરુષ બેકી રાશી ઉત્તમ.

અર્થાત્—વિષમ (એકી) રાશીથી આઠમી રાશીમાં પ્રીતિ હોય છે, અને સમ (બેકી) રાશીથી આઠમી રાશીમાં યત્રુતા હોય છે. નામ રાશીથી તે યત્રુ ષડાષ્ટકનો ત્યાગ કરવો. બીયા બારં અને નવપંચમ પણ વર્જી, શેષ રાશિઓમાં પ્રીતિ કહેલી છે. પરંતુ જો પરસ્પર જન્મકુંડલીમાં ઉત્તમ થઈ હોય તો દરેકમાં પ્રીતિ કહેલી છે.

સ્ત્રીની એકી રાશીથી પુરુષ બેકી રાશી થાય તે ઉત્તમ ષડાષ્ટક છે. આ વાત ઉપરની માગધી ગાથાને મળતી છે, તે જ વાત સાચી છે. સ્ત્રીની બેકી રાશીથી પુરુષની એકી રાશી થાય તે મૃત્યુ ષડાષ્ટક છે.

રાશી ફૂટ વિચાર—સ્ત્રીની રાશીથી પુરુષની રાશી ૬ થાય તો, ને પુરુષથી સ્ત્રીની રાશી ૮ થાય તો વૈર. સ્ત્રીથી ૮ મી રાશી પુરુષની હોય ને પુરુષથી સ્ત્રીની ૬ ફી રાશી હોય તો તે શુભ જાણવી.

પાઠાંતરે—ષડાષ્ટકાદિ સારા ખોટાની સમજણ.

ષડાષ્ટક—પુરુષથી સ્ત્રીની રાશી ૮ થાય ને સ્ત્રીથી પુરુષની ૬ થાય તે ખોટું.

નવપંચક—પુરુષથી સ્ત્રીની રાશી ૬ થાય ને સ્ત્રીથી પુરુષની ૫ થાય તે ખોટું.

દ્વ્યાખાઈ—પુરુષથી સ્ત્રીની રાશી ૧૨ થાય ને સ્ત્રીથી પુરુષની ૨ થાય તે ખોટું.

અથ મૃત્યુષડાષ્ટકાદિ જ્ઞાન—

ષડાષ્ટકે લવેત મૃત્યુ કલહો નવ પંચકે ।

દ્વ્યાખાઈ લવેત રોગી વરગે વૈર ન જીવતિ ॥

દ્વ્યાખાઈ ષડાષ્ટકાદિનો ભેદ—

સ્ત્રી માગે તો અતિ લલા પુરુષ માંગે શુભ નાંચ ।

એવી રાશી ને માલે તો ષડાષ્ટકો નાંચ ॥

નોંધ—સ્ત્રીઓની એકી રાશીથી ગણવું અને પુરુષને એકી રાશીથી ગણતાં ષડાષ્ટકાદિ થાય તે ખરાબ ગણાય છે.

અર્ધગિએ	કમ્પગવક	ચછનજન	ટડડલુ	તથદધન	પદ્મલમ	વરલવ	શવસહ
મરક	મંજાર	સિંહ	આન	સપ્	મુષક	મૃગ	મીઠો
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮

અથ વરગ વિચાર—

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮

અ ક ચ ટ ત પ ય શ વરગ આઠ અનુક્રમે સામિ સદીહ;
હીર કહે નિજ બુધિ ગણી ગરુડ ગિલાડો સિંહ.

કુકર અહિ મૂષક મૃગ મીઠો અદ્દમ નેઈ;

જોકે બ્યાંથી પાંચમે સો તસ વૈરી હોઈ.

વરગ વિરોધ લહી સવે વરને વાદ વિવાહ;

વાણિજે પશુ વરને સવિ જીમ કહાવો શાહ.

સ્વવર્ગાત પાંચમે શત્રુ ચતુર્થો મિત્ર સંજકઃ ।

ઉદ્ધાસીન તૃતીયઃ વર્ગ ભેદ સ્થિધાયતે ॥

સ્વવર્ગે પરમા પ્રીતિ મિત્રે પ્રીતિશ્ચ કથ્યતે ।

ઉઘાસીને પ્રીતિરહ્યા શત્રુ વર્ગે મૃત્યુર્ભવેત્ ॥

અષ્ટકૂટનો દોષ ટાળવા માટે દાનની વિધિ—

હાઆખારાના દોષ માટે સોનું ને તાંબાનું દાન કરવું.

પડાષ્ટકના દોષ માટે ગાય અને ળળદનું દાન, નવપંચકના દોષ માટે રૂપા અને કાંસાનું દાન, વર્ગે વેરમાં બે માણસના તોલ નેટલું અનાજ દાન કરવું. નાડીદોષમાં ગાયને સોનું આપવું.

અથ રાશી સ્વામી—

મેષ વૃશ્ચિક લૌમાધિપતિ બૃહસ્પતિ મીન ધનંદ;

શની મકરને કુંભયો કહ્યો કરકાધિપ ચંદ.

તુલ વરળ દાનવપતી સિંહે રવી કન્યા મિથુન બુધ;

રાશી સામી હોવે મિત્ર રિપુ બાણી વરળે શુદ્ધ.

રાશીના સ્વામી	રવી	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શની
રાશી	સિંહ	કર્ક	મેષ વૃશ્ચિક	કન્યા મિથુન	ધન મીન	વૃષ તુલા	મકર કુંભ

અથ મિત્ર ગ્રહ—

ગ્રહ મિત્રાં રવિ મંગલાં શુક્રાં બુધ શશી જીવ;

શનિ રાહ સું હીર કહે વાઘે પ્રીત અતીવ.

અથ શત્રુ ગ્રહ—

ગુરુ શુક્રાં ચંદ્રાંબુધાં રાહાં રવિ શનિ ભૂમ;

હીર કહે એ શત્રુ ગ્રહ મિલતે ઉઘાવે ધૂમ.

અથ ગ્રહ શત્રુ મિત્ર ફલ—

શશી બુધ રિપુ રિપુ શુક્ર ગુરુ વેર લોમને મંદ;

રવી રાહસું વેર તજી બોલે હીર આણુંદ.

અથ કાર્યપરત્વે નાડીચકનો ક્રમ—

મિત્રાચારી મૈત્રિ અશ્વિનિ કૃત્તિકા આદિ વિવાહ;

વરસાલે આદ્રા ગિણી રોગી રવી રિખાહ.

અથ લગ્ન માટે નાડીચક્રનો નિયમ—

પહેલી નાડી નવરિસિ કૃત્તિકા પુષ્ય અશ્લેષ;
 ત્રિત્રા સ્વાતી પુ-ષા ઉ-ષા ઉભય રેવત્ય કલેશ.
 બીજી નાડી રોહિણી પુનર્વસુ અને મઘાહ;
 કર વિશાહ મૂલાં શ્રવણ પૂ-ભદ્ર અસ્લેષિ યાંહ.
 મૃગશીર આદ્રા ત્રીજી ચર્ધ પૂ-કાર્ત્તિકા ઉ-કાર્ત્તિકા;
 અનુરાધા જિહ્વા ધનિકૃ શતભીસ ભરણી નિવાહ.
 ઈર્ગરિસી બાયાં પ્રીતિ બહુ મિત્ર રાય પુર ગામ;
 બેટો બાપો શત્રુ હૂવે ઠંપતી ચમપુર ઠામ.
 પહેલી નાડી વર મરણ બીજી નાડી નાર;
 ત્રીજી નાડી હીર કહે કુલનો કરે સંહાર

અથ વિવાહે ક્ષણિ ચક્ર—

વિવાહે ક્ષણિ ચક્રંતુ અશ્વિન્યાદૌ ત્રિનાડીકં ।
 કૃત્તિકા રોહિણી રેખા ભરણ્યા ચ મૃગશિરં ॥૧॥
 અશ્વિન્યાયં તથા રોદ્રં ક્રમેણ પરિવેષયેત્ ।
 એક નાડીગતં રૂક્ષં રૂક્ષ સામ્યંતુ વર્જયેત્ ॥૨॥
 ગ્રામે વા નગરે આપિ રાજા સેવકયો ર્થથા ।
 એક રૂક્ષે ભવેત્ પ્રીતિ વિવાહે દુઃખમાદિથેત્ ॥૩॥
 એક નક્ષત્ર ભતાનાં પરેષાં પ્રીતિરૂત્તમાઃ ।
 ઠંપત્યો મરણ્યું જ્ઞેયં પુત્રો ભતો રિપુર્ભવેત્ ॥૪॥
 એક નક્ષત્ર ભતાનાં નાડીવેધં ન ગમ્યતે ।
 ભિન્નાસિચ્ચૈક રાશીનાં ઠંપત્યો પ્રીતિરૂત્તમાઃ ॥૫॥

વિવાહે ત્યાજ્ય

હરિ સયણાં ધન મીનાં અરક માસ ચૈત્ર સંક્રંતિ
 જનમ માસ દિન વાર રિસ પાણિગહણ ન હુંતિ ૪૦૧
 અધિક માસ સિંહસ્થ ગુરૂતિથિ ત્રિવાર ફરસંનિ
 સુરગુરૂ શુક્રે આયમૈ* પાણિમહણ ન હુંતિ ૪૦૨

* ગુરૂ સુરજ બલ હીન શશી ક

વ્યતિપાતને વૈધૃતિ ભદ્રા ને મંડાંત
 યમઘંટ ને યમઠર્તરી પાણિમહણુ ન હુંતિ ૪૦૩
 ગુરુ જળ ત્રિહુ રિસિ આવહી સંવછર લોપ તિવાર
 શતભિસ રેવય સપ્પણી તને વિવાહ વિચાર ૪૦૪
 ગુરુવારે ઉફાગુણી રેવય થાવર વાર
 ભોમવાર ઉપાઠ રિસી તને વિવાહ વિચાર ૪૦૫
 વિવાહે ગ્રાહ

જેઠ અને આસાઠ બે મામશર માહ વૈશાહ
 હોલાષ્ટક ટાલી કરો ફાગુણ કરો વિવાહ ૪૦૬
 જ્યેષ્ઠ માસ વિચાર

જેઠા જેઠી જેઠ મહીં પરણે દૂષણ હુંતિ
 એકે થોકે પરણી હે જોઈસ હીર કહંતિ ૪૦૭
 જ્યાં લગી કૃતિકા રવિ રહે ત્યાં લગી જેઠે દોષ
 જળ રોહિણી રવિ સંચરે તળ સવી મંગલ હોય* ૪૦૮
 વિવાહે માસ પરત્વે ફળ

માહ ધન શુભ ફાગુણે જેઠ વૈશાહે નેહ
 મામશર આસાઠે ઉદો અવર માસ નિઃસદેહ ૪૦૯
 ગ્રહ બલાબલ

રવિ બલ લીજ વર ભણી ગુરુ બલ લીજે નાર
 શશીબલ લીજે બિહું ભણી પછી એ મંગલ ચાર ૪૧૦
 રવિ બલ વિચાર

રવિ તીય છહ દશમે અગીઆરમે સુઝે ધ્યાં વિવાહ
 માગે પૂજ જનમ બીય પણ સત્તમ ને નવમાંહ ૪૧૧
 ગુરુ બલ વિચાર

બીજે પંચમ સત્તમ નવમ ઇગ્યાર શુભ હોઈ
 પૂજ ઇગ તિય છહ દશમ અવર ન સુઝે કોઈ ૪૧૨

અંદ્ર ખલ વિચાર

શશી સુઝે ઇંમ તિય છહાં સમમ દશમ ઇંગ્યાર
સુદિ પખે ખીય પણ નવમ અવર સવે પરિહાર ૪૧૩

અહ પૂળ પ્રકાર

સુરગુરૂ પૂળ ખીયલી રાતી પૂળ સૂર
ખાંમણને આપી કરી પછી વળવો તૂર ૪૧૪
હીર કહે તુલ રાશી નર જિણ કિણ પરણે માસ
તો તિણે સૂરજ પૂજી નર પરણ્યા પુગે આશ ૪૧૫

અથ સિંહસ્થ ગુરૂ—

સિંહ રાશી સ્થિતે જીવે મેષેકે તુ ન દ્વષણમ્ ।
આવશ્યકે વિવાહાદૌ સર્વ દેશેષ્વપિ સ્મૃતમ્ ॥

વળી—

વૈશાખ માસે ચદિ શુકલપક્ષે મેષ સ્વો દેવ ગુરૂ ચ સિંહ ।
વિવાહ યાત્રા વૃત ળંધ દીક્ષા સર્વાર્થસિદ્ધિ મુનિયો વદંતિ ॥

અથ વિવાહે ગુરૂ શ્રેષ્ઠ—

૧ ૨ ૩

અથ આપ કુતિરસ્થો જીવોઽપ્ય શુભગોચરઃ ।
અતિ શોભનતાં દદ્યાદિવાહો પતન્યાદિધુઃ ॥

વિવાહે શુભાશુભ ગુરૂ કન્યાને

૨	૫	૭	૯	૧૧	શુભ
૧	૩	૬	૧૦	૦	પૂળકારી
૪	૮	૧૨	૦	૦	નિષેધ

વિવાહ લગ્ને ગુરૂ શુદ્ધિ આદિ વિચાર—

૧ મીન. ૨ ધન. ૩ કર્ક.

એકાદશે દ્વિ નવ પંચ સપ્ત યા મિત્ર સંસ્થે શુક્લ ય શુદ્ધિ ।
 આદ્યે તૃતીયે દશમે ચ ષષ્ઠે શુદ્ધ ચ વાંછતિ શુભ ભાવ પૂજા ॥
 દ્વાદશે નિધને ૮ તુર્યે ૪ દેવાર્થે લવેદ્યદિ ।
 પૂજા તત્ર ન કર્ત્તવ્યં વિવાહે પ્રાણનાશનં ॥

અથ શુદ્ધ વક્રાતિચાર—

વક્રાતિચારગે જીવે ત્વષ્ટાવિંશતિ વાસરાન્ ।
 પરિત્યજ્ય તતઃ કુર્યાદ્દ્વિતો દ્વાદાદિકં શુભમ્ ॥
 ત્રિકોણુ ૬-૫ દ્વયાય ૨-૧ સંસ્થેતુ જીવે વક્રાતિ ચારિણુ ॥
 ન દોષ સ્વત્ર વિરોધઃ કુર્યાદ્દ્વાદનાદિકં ॥

અથ શુદ્ધ શુક્રયો બલિ વાર્ધક્ય—

બાલે વૃદ્ધે ચ સંધ્ય શે ચતુઃ ૪ પંચ ૫ ત્રિ ૩ વાસરાન્ ।
 જીવે ચ ભાર્ગવે ચૈવ વિવાહાદિષુ વર્જયેત્ ॥

અથ શીઘ્રખોદ્યે કન્યાને શુદ્ધ આદિ બલની સમજણ—

કન્યા ૮ વર્ષની ગૌરીને શુદ્ધ, સૂર્ય અને ચંદ્ર ત્રણેનું બલ જોવું.
 „ ૯ વર્ષની રોહિણીને શુદ્ધ અને ચંદ્ર બેનું બલ જોવું.
 „ ૧૦ વર્ષની કન્યાને સૂર્ય અને ચંદ્ર બેનું બલ જોવું.
 લગ્ન વખતે-જુહુરૂપતિ જીવદાતા, ચંદ્રમા ધનદાતા, સૂર્ય
 તેજ દાતા, મંગળ બલદાતા છે. જુહુ બલહીન હોય તો જુહુરૂપતિ
 નળજો હોય તો કન્યા મરે, સૂર્ય નળજો હોય તો-વર મરે,
 ચંદ્ર નળજો હોય તો ધનનાશ, મંગળ નળજો હોય તો સ્થાનનો
 નાશ કરે છે.

વિવાહમાં માસ તિથિ શુદ્ધિ—

માસા ક્ષાદ્યુન માર્ગ માઘ શુક્રયો જ્યેષ્ઠ સ્તથા માઘવા ૧ ।
 શસ્તા સૌમ્યદિનં તથૈવ તિથયો રિક્તા કુહુ^૨ વર્જિતા ॥

અથ વિવાહમાં ચૈત્ર માસ નિષેધઃ—

ચૈત્ર માસે સિતે પક્ષે મેષ રાશે ગતે રવી ।
 વિવાહો નૈવ કર્ત્તવ્યો અવશ્યં વિધવા લવેત્ ॥

અથ શુભ કાર્યે નિષેધ—

ગૃહણું સમ રાત્રાણિ નવરાત્રિ હુતાશની ।
સંક્રાંતિ પ્રથમે દિવસે શુભકર્માણિ વર્જયેત્ ॥

અથ કાર્તિક માસમાં દક્ષિણાયન સૂર્ય હોય તો પણ વિવાહ શ્રદ્ધ છે.
અગ્રતો પૃષ્ઠતો વાપી કાર્તિકાત્ દિન પંચકં ।
વિવાહો તત્ર કર્તવ્યં ન દોષો દક્ષિણાયને ॥

નોંધ:—તુલસીનો વિવાહ થયા પછી તેજ રાત્રીથી પાંચ રાત્રી સુધી લગ્ન થાય છે. આવા પાંચ વાંચવામાં આવેલા છે અને દોઢોક્તિ પણ છે.

અથ હોલાષ્ટક વર્જિત—

શુકલાષ્ટમી સમારભ્ય ક્ષદગુન સ્યાદિનાષ્ટકં ।
વિપા શૈરાવતી તીરે શતદ્રાશ્ચ ત્રિપુષ્કરે ॥
વિવાહાદિ શુભે નેષ્ટં હોલિકા પ્રાગ્દિનાષ્ટકં ॥ ૧ ॥

વિવાહમાં—જન્મ માસ, જન્મ નક્ષત્ર, જન્મ તિથિ અને જન્મ રાશિ આદ્ય ગર્ભવાળાનો વિવાહ લગ્ન ન કરવાં.

ત્રણ જેઠ (જેઠ માસને વરકન્યા પહેલા ગર્ભનાં) નો વિવાહ ન કરવો. બે જેઠ (માસ જેઠ અને વર અથવા કન્યા બેમાંથી એક) નો હોય તો વિવાહ કરવો.

અથ કાર્ય પરત્વે ગ્રહ બલિષ્ઠ—

ઉદ્રાહિ ચોત્સવે જીવ સૂર્યો ભૂપાલ દર્શને ।
સંગ્રામે ધરણી પુત્રો વા વિદ્યાભ્યાસે બુધો બલિ ॥
યાત્રાયાં ભાર્ગવઃ પ્રોક્તો દીક્ષાયાં ચ શનૈશ્ચરઃ ।
ચંદ્રમાઃ સર્વ કાર્યેષુ પ્રશસ્તો ગૃહ્યતે બુધઃ ॥
વિવાહે વર કન્યાને શુક્ર-સૂર્યનો દોષ ન લાગે.

દશ વર્ષ પછી કન્યા શુદ્ધિ રહિત હોય છે. તેથી તારાશુદ્ધિ, ચંદ્રશુદ્ધિ અને લગ્નશુદ્ધિ જોઈને લગ્ન કરવું.

બાર વર્ષ ઉપરાંત કન્યાને બૃહસ્પતિનો અને સોળ વર્ષ ઉપરાંત વરને સૂર્યનો ૪-૮-૧૨ મો હોય તો પણ દોષ લાગતો નથી.

તિથ્યાદિ શુદ્ધિ

માસાન્તે દિન એક તણ ત્રિણી ઘડી તણ તિથિ એણ
રિસી અંતે ઘટિકા ઉભય તજે પાણિગહેણ ૪૧૬

દગ્ધા કૂર અમાવસી મહાગ્રહ રિગત તજેઘ
હીર કહૈ અવરે તિથે પરણ્યાં સત્રિ સુખ દધ ૪૧૭

શુર ગણવિચાર.

૩	૧૦	૧૧	૦	શુભ
૧	૨	૫	૭	પૂજકારી
૪	૮	૧૨	૯	નિષેધ

અથ વિવાહે સૂર્ય શુભાશુભ વિચાર—

ત્રિષષ્ઠો દશમસ્ત્રિયેવ એકાદશ વિશેષતઃ ।

પાણિગ્રહણે અર્થલાભં ચ કુર્યાત્ ભાતુ ન સંશયઃ ॥

આદ્યે દ્વિતીયે નવ પંચમેવ પૂજારીષો સહમકે વદંતિ ।

ચતુર્થે કો આષ્ટમ અંત ૧૨ સંસ્થા સૂર્યસ્ય પૂજા ન કદાપિ કાર્યા ॥

અર્થાત્—જનમનો ચોથો આઠમો બીજો બારમો દિય;

એક રવી અસુહામણો રવી સુત^૧ ધરણી^૨ ઈવ.

વિવાહે સૂર્યપૂજાની સમજણ—

સૂર્ય ૧-૨-૫-૭-૯ મો હોય તો એકવડી પૂજા (જપહાન વગેરે)

„ ૪-૧૨ મો હોય તો બમણી પૂજા „

„ ૮ મો હોય તો ત્રણ ગણી પૂજા „

સૂર્ય ૨-૫-૯ મો હોય તો તેના ૧૩ અંશો (દિવસો)

ગયા પછી શુભ છે.

અથ વિવાહે શુભાશુભ સૂર્ય વિચાર—

મેષસ્થેય દિવાનાથે સિંહસ્થોપિ શુભપ્રદઃ ।

માસાંતે દિનમેકંતુ તિથ્યંતે ઘટિકા દ્વયં ॥ ૧ ॥

ઘટિકા ત્રિતયં ભાંતે વિવાહે પરિવર્જયેત્ ।

અષ્ટમે ચ ચતુર્થે ચ દ્વાદશે ચ દિવાકરે ॥ ૨ ॥

વિવાહતો વરો મૃત્યુ પ્રાપ્નોત્યત્ર ન સંશય ।

જન્મન્યત્ર દ્વિતીયે ચ પંચમે સપ્તમેપિ વા ॥ ૩ ॥

નવમે ચ દિવાનાથે પૂજાયા પાણિપીડનં ।

એકાદશે તૃતીયે વા ષષ્ઠે વા દશમેપિ વા ॥ ૪ ॥

વરસ્ય શુભદા નિત્યં વિવાહે દિનનાયકઃ ।

ગર્ગિં ગિરો ગોતમ વસિષ્ઠ કશ્યપાઃ ॥ ૫ ॥

પરશરાદ્યા મુનિયો વદંતિ ।

દ્વિતીય પુત્રાર્થં મતો દિવાકરઃ ॥

ત્રયોદશાહાત્ પરતઃ શુભાવહઃ ।

એતત્ તુલારાથે રેવ ધનિ ॥ ૬ ॥

તુલા રાશીવાળા પુરુષના લગ્ન સમયે સૂર્યનું દાન કરીને જ પરણના જવા માટે—

અથ વરસ્ય સૂર્યમલં—

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
મધ્યમ	મધ્યમ	શુભ	અશુભ	મધ્યમ	શુભ	મધ્યમ	અશુભ	મધ્યમ	શુભ	શુભ	અશુભ
પૂર્ણ શુભ	અશુભ	શ્રેષ્ઠ	,,	શુભ	શ્રેષ્ઠ	પૂર્ણ	,,	૧૩ અ શ ઉ શુભ	શ્રેષ્ઠ	શ્રેષ્ઠ	,,

અથ મંડાંત, માસાંત, તિથ્યાંત અને નક્ષત્રાંતે નિષેધ—

માસાંતે દિનમેકંતુ તિથિ અંતે ઘટી દ્વયં ।

દશાંતે ઘટીકા ત્રીણિ વિવાહાદિ વિવર્જયેત્ ॥

ફળ—માસાંતે ઓયતે કન્યા તિથિ અંતે ચ પુત્રિણી ।

રૂક્ષાંતે ચ વૈધવ્યં વિષ્ટિં વંધ્યયો ભવેત્ ॥

વિવાહ લગ્ને તજવાની તિથિઓ—

રિક્તા તિથિ=ચોથ, નોમ, બારશ અને ચૌદશે લગ્ન લેતા નથી. આવો રીવાજ પણ છે અને અમાવાસ્યા તથા જ્ઞેન જ્યોતિષ-વેત્તાઓના મતે તો પૂનમ તિથિ પણ તજવી.

વિવાહે સૂર્યાદિ પાપશ્રદ્ધા—

સૂર્ય ભોમ શનિ રાહુ શુક્ર જન્મ રૂક્ષ પર હોય;

લગ્ન સમયે એકબું મિત્રે તો કન્યા વિધવા જોય.

વિવાહ લગ્ને વૈધવ્યકારક યોગ—

શનિ રાહુ ભોમ સૂર્ય કે કેત ધનમેકો શુક્ર વિવાહ સમેત;

જન્મ નક્ષત્ર પર હોય તો કન્યા વિધવા હેત.

વિવાહે નક્ષત્ર

રેવય રૌહિણી મૂલ મૃગ મઘા હસ્થ અનુરાહ

તીને ઉત્તરા સ્વાતીયાં ધયાં રિસાં કરો વિવાહ ૪૧૮

વિવાહ પરણો ધર કરો મઠ મંદિર પરવેશ

જે જે કામ આરાધીયે તે તે ચહું વિશેષ ૪૧૯

અવિધવા રૌહિણી મૂલ મઘા હસ્તોત્તરા ત્રયં ।

મૃગાંત્ય સ્વાત્યનુરાધા ચ પાણિથહણે શુભાવહા ॥

અથ લગ્નોક નક્ષત્રો—

હસ્તાં મૂલાં મૃગશિરાં ઉત્તરા ત્રણ મઘાહ ।

સ્વાતિ રેવે રૌહિણી વત્રે ન અનુરાધાહ ॥

વળો—મઘા મૃગશિરો હસ્ત સ્વાતિ મૂલાનુરાધકે ।

રેવતી રૌહિણી ચેવ ઉત્તરાણાં ત્રયસ્તથા ॥

આવાહં ચ વિવાહં ચ કન્યાનાં વર્ણુ મેવ ચ ।

વાપયેત સર્વ બીજાની શૂન્ય આમા નિવાસયેત્ ॥

નક્ષત્રોના પાયા નિષેધ—

મૂલનો પ્રથમ, મઘાનો પ્રથમ અને રેવતિનો ૪ થો ભાગ વિવાહમાં ગ્રાણુ નાશ કરે છે.

વિવાહે લગ્નશુદ્ધિમાં નિષેધ શ્રેણીને સ્થાન.

વિવાહ વખતે ચંદ્રગત વરકન્યા જાનેનું જોવું. ચંદ્રમા ૪-૮-૧૨ મો અશુભ ગણાય છે. પરંતુ કેટલાકના મતે ૧૨ મો હાનિકર્તા નથી. તેમજ વહ ૮ થી સુદી ૫ સુધી ૪-૮ મો હોય તો પણ દોષ ગણાતો નથી તો પણ કદાપિ જોમાંથી કોઈને ખારમો ચંદ્રમા હોય તો એકવડી, ચોથાની જમણી ને ૮ મા ચંદ્રની ત્રણ ગણી પૂજા કરવાથી દોષ લાગતો નથી. કેટલાક આચાર્યોના મત એવો છે કે વરને ૧૨ મો ચંદ્ર લેવો પણ કન્યાને ૧૨ મો ને જન્મનો જો છોડી દેવા. વળી કેટલાકના મતે જન્મના ચંદ્રને પણ લગ્ન વખતે તજવો પરંતુ વરાહમિહિરનો ચોક્કસ મત છે કે વિવાહમાં જન્મનો ચંદ્ર કાંઈ પણ હાનિ કરતો નથી, પરંતુ માત્ર ક્ષોરકર્મ (પ્રથમ વાળમુંડન) માં અને પરદેશગમનમાં અશુભ છે. ઘાતચંદ્ર વિવાહમાં ખાધાકારક નથી પરંતુ પરદેશ ગમનાદિમાં ખાધાકારક છે.

અથ શુરૂબલ--

કન્યાને ૧-૩-૬-૧૦ મો શુરૂ નખજો ગણાય છે, તેની પૂજા કરવી પરંતુ ૪-૮ અને ૧૨ મો પણ અનુકૂળ થતો નથી, પરંતુ જો તે શુરૂ સ્વગૃહી કે ઉંચનો હોય તો અનુકૂળ થાય છે. વળી ખાસ કાર્ય પરત્વે ૪-૧૨ ની જમણી મોટી પૂજા કરવી, પરંતુ ૮ મો તો જને ત્યાં સુધી નજ લેવો, છેવટે લેવો જ પડે તો ત્રણ ગણી પૂજા કરવી. અત્યારના સમયમાં તો મોટી જ કન્યાનું લગ્ન લેવાતું હોવાથી અને ૧૩ વર્ષની ઉપરની કન્યાને આ દોષ લાગતો નહિ હોવાથી આ પ્રસંગ ઊભો જ થતો નથી.

વળી જ્યોતિષ સંગ્રહમાં આ પ્રમાણે લખેલું છે--

તીર્થયાત્રા વિવાહે ચ પ્રાથમે ચ વ્રતાદિષુ ।

મંગલે સર્વ કાર્યેષુ ઘાતચંદ્રો ન ચિંતયેત્ ॥

વળી સ્ત્રીને ૧૨ મો ચંદ્ર અને ઘાતચંદ્ર માત્ર પરદેશગમન-માં જ તજવો એવો પણ મત છે.

વર કન્યાના લક્ષ સમયે રાશીથી કેટલામો ચંદ્ર કેલું ફલ આપે.

ચંદ્રફલ કોષ્ટક

૧ લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ
૨ મનસંતોષ
૩ ધનસંપત્તિ
૪ કલહાગમન
૫ જ્ઞાનવૃદ્ધિ
૬ સંપત્તિ
૭ રાજસન્માન
૮ મૃત્યુભય
૯ ધર્મલાભ
૧૦ મનોવાંછિત
૧૧ સર્વલાભ
૧૨ હાનિ

આ કોષ્ટક પ્રમાણે ફલ મળે છે. પરંતુ અજવાળીયામાં ચંદ્ર ૨-૫-૯ માનો દોષ નથી તેમ અંધારીયામાં ૪-૮-૧૨ માનો દોષ નથી. વળી લગ્ન સમયે ખારમો ચંદ્ર લેવાય છે અને જન્મનો નિષેધ છે.

વળી કેટલાક પાઠોમાં-સુદી પાંચમથી વહી દશમ સુધી અજવાળીયું અને વહી અગી-ચારશથી સુદી બીજ તથા સુદી ચોથ સુધી અંધારીયું લખેલું છે. કેટલાકના મતે-વહી ૧૧ થી સુદી ૨ સુધી અંધારીયું ગણવું અને કેટલાક મતે-સુદી ૧૦ થી વહી ૫ સુધી ચંદ્ર બલવાન ગણાય છે.

વળી ચંદ્રમા બલવાન ન હોય અને પૂજકારી હોય તો, તેની ૧૨ અવસ્થાઓ છે. તેમાંથી સારી અવસ્થા જોઈને હસ્ત-મેલાપ કરાવવો જોઈએ.

વિવાહે પુણ્ય નિષેધ

પુણ્યરૂપ સહુ કામનો પણ ન લીજે વિવાહ
જિણુ કારણ પરણ્યાં થકાં વાધે કામ તિ આહ ૪૨૦

કાલપટ

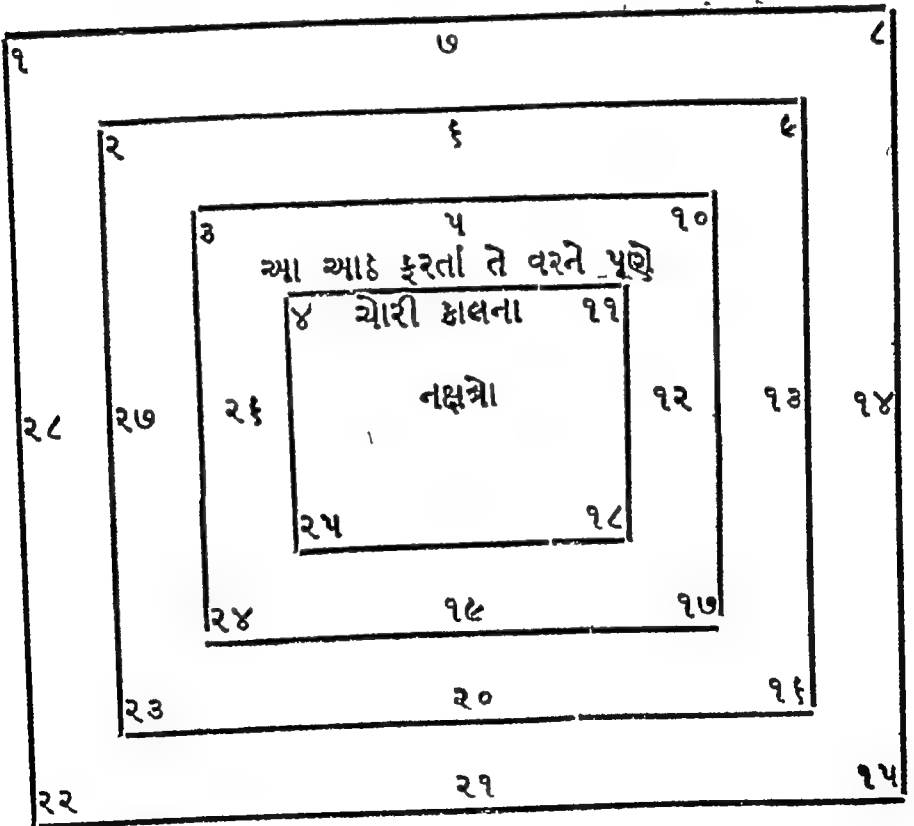
આઠે ખુણે પદ્મ ઠવિ માંહિ તિન્નિ ઠવેઈ
 દિસી વિદિશી પણિ ઠવો ઇમ સગવીસ રિસેઈ ૪૨૧
 રવિ રિસી માંહો ઠવિ કરી ગિણીંઈ સૃષ્ટયાકાર
 સાહા રિસી ફલ સાંભલો વિચિ બિહું પખ સંહાર ૪૨૨
 પૂરવે ધન અગનિ ખરણુ દખ્યણુ દિશ દુઃશીલ
 નૈરય મુખ પશ્ચિમ વિહવ વાવિ ખુણે કુશીલ ૪૨૩
 ઉત્તરમાંહિ ધાન્યધન સંપદ હોઈ ઇશાન
 હીર કહઈં પટચક્ર એ જે જુએ તે જાંણુ ૪૨૪
 કાલપટ સહા દિને જાંણી વરજે દૂરિ
 ચઉ ખુણી ચવરીરચો ઇગ વિચિ લહુડી પુરી ૪૨૫
 ચિહું ખુણે ચઉ ચઉ રચી તિન્નિ દિસ માંહે દેઈ
 એમ અઠવીસ ઇશાનથી રવિ ગિસીથી ગણી લેઈ ૪૨૬
 અનુક્રમે આવો લગન રિસી ગણિતાં શુદ્ધ પ્રકાર
 લગન રિસી માંહિ હુવઈ તો તે કરઈ સંહાર
 (ચવરી ભિતર આરી રિસી તેનાં કરઈ સંહાર) ૪૨૭
 તિહાંથી બાહિર આઠ જે તે નવને ખૂણેઈ
 બાકી જે સોલહ રિસી મંગલ હીર ભણેઈ ૪૨૮

ઇશાન (૯) ૩ ઉત્તમ	પૂર્વ (૨) ૩ ઉત્તમ	અગ્નિ (૩) ૩ ખરાબ
ઉત્તર (૮) ૩ ઉત્તમ	મધ્ય (૧) ૩ ખરાબ	દક્ષિણ (૪) ૩ ખરાબ
વાયવ્ય (૭) ૩ ખરાબ	પશ્ચિમ (૬) ૩ ખરાબ	નૈર્ય (૫) ૩ ઉત્તમ

આ યોગનું ફલ આ પ્રમાણે છે:—

- ૧ થી ૩ મધ્યમાં ખરાબ-વર અને કન્યા બંને પક્ષનો નાશ કરે.
 ૪ થી ૬ પૂર્વમાં ઉત્તમ-લક્ષ્મી, ધન, અને ધાન્યની પ્રાપ્તિ થાય.
 ૭ થી ૯ અગ્નિખૂણામાં ખરાબ-મૃત્યુ અને કન્યાના પક્ષનો કુલ નાશ.
 ૧૦ થી ૧૨ દક્ષિણ દિશામાં ખરાબ-દુર્લભા, દરિદ્રતા અને મૃત્યુ થાય.
 ૧૩ થી ૧૫ નૈરૂત્ય ખૂણામાં ઉત્તમ-પુત્રલાલ, સુખ અને સૌભાગ્ય.
 ૧૬ થી ૧૮ પશ્ચિમ દિશામાં ખરાબ-કન્યાને વૈધવ્યતાની પ્રાપ્તિ થાય.
 ૧૯ થી ૨૧ વાયવ્ય ખૂણામાં ખરાબ-કન્યા વ્યભિચારિણી થાય.
 ૨૨ થી ૨૪ ઉત્તર દિશામાં ઉત્તમ-ધન અને ધાન્યની પ્રાપ્તિ થાય.
 ૨૫ થી ૨૭ ઇશાન ખૂણામાં ઉત્તમ-સુખ અને સંપદાની પ્રાપ્તિ થાય.

—શીઘ્રજોષે પ્રથમ વિવાહ પ્રકરણે પટ્ટાકાર ચક્રમ્.

અથ પટ્ટાકાર ચક્રમ્—

પટ્ટાકારં લિખેત ચક્રમષ્ટકેણ સમન્વિતમ્
 ચક્ષિનૃદ્ધે ભવેત્સૂર્ય તદ્વાદ્યં મધ્યગં ત્રયં ।

ત્રયં ત્રયં ચ સર્વત્ર: તત: પૂર્વાદિતો લિખેત
 નક્ષત્ર ત્રિતયં મધ્યે પક્ષ દ્વયં વિનાશકં
 પૂર્વસ્થાને ભવેત્ લક્ષ્મી ધનધાન્ય સમાગમ:
 અગ્નિકોણે ભવેન્મૃત્યુ: નારીકુલ વિનાશિની
 દક્ષિણે કુર્લગાનારી હારિદ્ર મૃત્યુમાનુયાત
 નૈરૂત્યે પુત્ર લાભશ્ચ સુખ સૌભાગ્ય મેવ ચ
 પશ્ચિમે વિધવા કન્યા વાયવ્યે વ્યભિચારિણી
 ઉત્તરે ધન ધાન્યાનિ ઇશાને સુખ સંપદા
 માંગલ્યે સર્વ કાર્યેષુ પટ્ટચક્રં વિચારયેત્
 ગર્ગાચાર્યેણુ સંપ્રોક્તં સર્વ સિદ્ધિ પ્રદાયકં ॥

પાઠાંતરે—

પાટચક્રં પ્રવક્ષ્યામિ યથા સર્વજ્ઞ ભાષિતં
 મધ્યે ત્રીણિ રવિમાદૌ આયુર્વિત્તહરં સુખં ॥ ૧ ॥
 પૂર્વાદિ નિધનં વિંધાત્ અગ્ને પુત્રવતી ભવેત્ ।
 દક્ષિણે કુલનાશાય નૈરૂત્યાં ભર્તૃતત્પરં ॥ ૨ ॥
 પશ્ચિમે પરહિંસાયાં વાયવ્યાં વ્યભિચારિણી ।
 ઉત્તરે શુભદં પ્રોક્તં ઇશાન્યાં શુભદા ભવેત્ ॥ ૩ ॥

ષટકાણુ યોગ—

પનરીયાથી દનિયું નક્ષત્ર ગણતાં ૨-૫-૧૦-૧૨-૧૭-૧૬-
 ૨૪ મું થાય તો ષટકાણુ યોગ થાય છે.

વિવાહે ચોરીકાલ—

જેશી તું શું ભાળે આલ પંપાલ, ચોરી ભીતર પડીયો કાલ;
 લગન દેખે છે કાંઈ આધાર, છઠ્ઠે મહિને મહોત વખાણુ.
 વિવાહે ચોરી કાલ કેવી રીતે ગણવો તે બતાવે છે:—

સૂર્ય નક્ષત્રાત્ ચતુર્થે એકાદશો ચૈવ અષ્ટાદશ પંચવિંશકં ।
 ચવત્ત્રીકાલ પરિત્યજ્ય મૃત્યુરેવ ન સંશય: ॥

અર્થાત્—સૂર્ય નક્ષત્રથી ચોથું, અગિયારમું, અઠારમું અને
 પચીશમું નક્ષત્ર ચોરી કાલનક્ષત્ર હોવાથી—આ ચાર નક્ષત્રોમાં
 લગન કરવાથી નીચે પ્રમાણે મૃત્યુ થાય છે.

ચોરીકાલનાં ૪ નક્ષત્રોનાં ફલ—

ચોથે બાપ મરે જો સહી, અગીઆરમે વરકન્યા નહીં;

અઠારમે (કન્યાનો) ભાઈજ મરે, પચવીશમે કુળનો ક્ષય ક રે.

નોંધ—આ ચોરીકાલ શાસ્ત્રોક્ત નથી, મારવાડ આદિ દેશોમાં આ પ્રમાણે રિવાજ છે. આ માટે શ્રીધરી પંચાંગમાં જે વખત લેખો આવેલા છે, જેમાં સ્પષ્ટ જણાવેલું છે કે આ ચોરીકાલ દેશાચાર છે, શાસ્ત્રોક્ત નથી.

વિવાહમાં નિષિદ્ધ ચોથો દશમો રવિ યોગ

ભાણુ રિસીથી લગન રિસો ત્રીજો ચોથો પાંચ

દશમ ઈગ્યારમ બારમો સત્તરમ અઠારમ પાંચ ૪૨૯

ઓગણીસમ અઠવીસમો પાણુવીસમ છઠ્ઠીસ

અવરીએ રિસી હીર કહે ટાલો એહ જગીસ ૪૩૦

રવિ રિસીથી લગન રિસી દુગ છગ સગ વસુ નિંદ

તેરમ પનરમ સોલમો અવહમો વીસાણુંદ ૪૩૧

ઇમવીસમ બાવીસમો તેવીસમ સગવીસ

હીર કહે તે અવરીએ લેતાં ફલ જગીસ ૪૩૨

નોંધ—પહેલું અને ૨૮ મું શુભ ગણવું.

અથ ભસ્મક યોગ—રવિવારથી દનિયું ગણતાં ૭ મું થાય તો ભસ્મકયોગ થાય છે.

અથ દંડયોગ—રવિચાથી દનિયું ગણતાં ૧૫ મું થાય તો દંડયોગ થાય છે.

રવિયા નક્ષત્રથી દનિયું ગણતાં ૨-૭-૯-૧૬-૨૧-૨૩ અથવા ૨૮ થાય તો રવિયોગ થવા છતાં પણ વિવાહ તથા પ્રયાણે વર્જિત છે, અને પ્રતિષ્ઠામાં ૧૦-૧૬-૧૭-૧૮-૨૩ અથવા ૨૫ થાય તો વર્જિત છે. આ આડવલ યોગ છે, અને સાથે સાથે ભ્રમણયોગ પણ છે.

આડવલ યોગ—યાત્રા (પ્રયાણ) માં, હલ ચલાવવામાં, સંઘા-મમાં, ચોરીમાં, મિત્રતાની શરૂઆતમાં, કુવો ખોદવાની શરૂઆતમાં,

તલોવાદિ જલાશય ખોદાવવાની શરૂઆતમાં, અગીયો વગેરે રોપ-
વામાં, કિલ્લો વગેરે કરાવવાની શરૂઆતમાં, ઊંટ, ઘોડા અને રથ
વગેરે પર સવારી કરવામાં વર્જિત છે.

અથ વિવાહિ ત્યાન્ય તિથિવાર નક્ષત્રે ત્રિખડીયો યોગ—

રિખ રેવે આઠમ ગુરૂ કન્યા ખાપ મરંત

લ ખારશે અનુરાધા તેરશે નો શુક શનિશર હુંત

મહાં મસાણે ઇમ કહે ત્રિખડીયો યોગ લહંત.

અર્થાત—આઠમને ગુરૂવારના રોજ રેવતિ નક્ષત્ર હોય તો
કન્યાનો ખાપ મરે, અને ખારશને મૂલ નક્ષત્ર તથા તેરશને
અનુરાધા નક્ષત્ર સાથે શુક્રવાર અથવા શનિવાર હોય તો મરણ
નિપજે. આ ત્રિખડીયો યોગ કહેવાય છે.

વળી પાઠાંતરે—

પડવે સૂરજ ગુરૂ અષ્ટમી ખારશ જ્યેષ્ઠા મૂલવંત

અનુરાધા તેરશ હુવે વો કયું વિવાહ કરંત ?

ઠાં કુંવારો વર મરે નો શનિવાર લહંત

મહાં મસાણે મલપતાં ત્રિખડીયો યોગ કહંત.

અથ તિથિવારે ત્રટકીયો યોગ—

બીજ ખુધ સુર ગુરૂ ત્રીજે સોમ અગીઆરશે શુભ કામ વિનાશે.
લોમ આવે ખારશે શુક ખારશી સપ્તમી પરિહરો અષ્ટમી ગુરૂવારે
છઠ શનિશરે રાવાણુ માર્યો પડવે બીજ આદિતવારે નેશી લગન દેવે.
કીયે આધારે ત્રટકીયો જોગ કાલ દેખાવે કે છઠે માસે મરણુ ખતાવે.

અર્થાત—એકમ, બીજના દિવસે રવીવાર હોય; અગિયારશના
દિવસે સોમવાર હોય; ખારશના દિવસે મંગલવાર હોય; બીજના
દિવસે ખુધવાર હોય; ત્રીજ, આઠમના દિવસે ગુરૂવાર હોય; ખારશ,
સાતમના દિવસે શુક્રવાર હોય અને છઠ, આઠમના દિવસે શનિવાર
હોય તો તે ત્રટકીયો યોગ કહેવાય છે અને આ યોગમાં નો લગ્ન
કરવામાં આવે તો છઠ્ઠા મહિને મરણુ થાય છે.

પાઠાંતરે—

છઠ શનિશ્ચર વારે રાસે રાવણુ માર્યો
અષ્ટમી ગુરુવારે પાંડવે રાજ્ય ટાલ્યો
ગોજ આદિત્યવારે રાય કુંસ સંહાર્યો
એ ત્રણે ત્રટકીયા કાલ જાણે કોઈક જવલ્લો.

લગ્નમાં નીચેના મોટા ૧૦ દોષો વર્જવા જોઈએ—

લતા ૧ પાતો ૨ યુતિ ૩ વેધો ૪ ચામિત્રં ૫ ખાણુ પંચકં ૬
એકાર્ગલો ૭ ૫ ગ્રહો ચ ૮ કાંતિ સામ્યં ૯ તતઃપરે
દગ્ધા તિથિશ્ચ ૧૦ વિજ્ઞેયા દશ દોષા મહાખલાઃ
એતાન્ દોષાન્ પરિત્યજ્ય લગ્નં સંશોધયેદ્ બુધઃ ॥

નોંધ—સૂર્યદગ્ધા ને ચંદ્રદગ્ધા જાંને દગ્ધા તિથિઓ કહેવાય છે.

પરંતુ પંચાગમાં તો માત્ર સૂર્યદગ્ધા તિથિ જ લખી છે.

ઉપરના દસ દોષો વર્જિત છે. પરંતુ તેમાં નીચે જણાવેલા ગ્રહો વિશ્વા આપે તો દોષ લાગતો નથી.

લાત ટળે રવિ રેખા દે રાશી રેખ બુધ પંચ*
વેધ દોષ ભોમે ટલે ઉપગ્રહ તે બુધ ખંત
ગુરુ ટાલે જામિત્રને ભૃગુ ટાલે યુતિ દોષ
પાત દોષ થાવરન હરે રાહુ એકાર્ગલ ખોય.

લતા

જે જે ગ્રહ જિણિ રિસી હુધ સો ગિણી સાહે આઈ
રવિ ખારમ ધ તિમ દુય શુક્ર પંચ વિસ થાઈ ૪૩૩
ગુરુ છૂં શનિ આઠમો રાહુ નવમ ભૂમિ તિય
શશી અઠમ પૂનિમ રિસી વરજે લાત સદીય ૪૩૪

પાઠાંતર

જે જે ગ્રહ જિણિ રિસિ હુવધ સો ગિણી સાહે આય
રવિ ખારમ શશી આઠમો તિય પણ ભોમ કહાય ૪૩૫
બુધ તેવીસ ગુરુ રસ શુક્ર પણવીસ શનિ અઢેહિય
રાહુ નવ કેતુ એકવીસાં એ વરજે લાત સદીય ૪૩૬

* વિશ્વા. * ખાણુ પંચક + શનિ.

લતા ફલ

સૂરજ બુધે વિત્ત ક્ષય શશી (ક્ષય) ભય ભોમ ઉદાસ
હીર કહર્ષ ગુરૂ ભૃગુ અશુભ રાહુ મંદ કુલનાશ ૪૩૭
દેશને આશ્રયીને દોષોનો પરિહાર—

કુરૂદેશ, વાલ્હીકદેશ—પશ્ચિમમાં છે. ઉપગ્રહ દોષ ત્યાજ્ય છે.
કલિંગ અને ખંગદેશ તથા મગધ દેશ—પૂર્વમાં છે. પાત દોષ
ત્યાજ્ય છે.

સૌરાષ્ટ્ર અને શાલ્વદેશ—પશ્ચિમમાં છે. લતા દોષ ત્યાજ્ય છે.
ખધા દેશોમાં વેધ દોષ ત્યાજ્ય છે
ગોડ દેશમાં યુતિ દોષ ત્યાજ્ય છે અને યમુના નદીના
કિનારા પરના દેશોમાં યામિત્ર દોષ ત્યાજ્ય છે.

કહું છે કે—

લતા માલવ કે દેશે પાતં કૌશલ કે તથા
એકાર્ગલંતુ કાશ્મીરિ વેધં સર્વત્ર વર્જયેત્ ॥

અથ વિવાહે લાત ઉપજે તે નક્ષત્રો—

મૂલ મૈત્ર મૃગ રોહિણી કર પૌષ્ણ માસ્ત મઘોત્તરાન્વિતે ।
નિર્વિધાલિ રૂઝંલિ મૃગીદશં પાણિપીડન વધિ વિધીયતે ॥

અર્થાત્—મૂલ ૧, અનુરાધા ૨, મૃગશીર ૩, રોહિણી ૪,
રેવતી ૫, હસ્ત ૬, સ્વાતિ ૭, મઘા ૮, ઉત્તરાષાઢા ૯, ઉત્તરા
ફાલ્ગુણી ૧૦ અને પૂર્વા ફલ્ગુની ૧૧ આ નક્ષત્રે લાત ઉપજે છે.
રવીયું નક્ષત્ર હોય તેનાથી દ્વિનિયું નક્ષત્ર ગણુતાં ઉપર જણાવેલા
૧૧ નક્ષત્રો પૈકીનું કોઈ પણ નક્ષત્ર લાતમાં ગણાવેલી સંખ્યામાં
આવે તો તે ગ્રહની લાત ઉપજે, આ નક્ષત્ર ન હોય તો લાત
ન ઉપજે.

નોંધ—લાત દોષની ખાળતમાં જુદા જુદા ગ્રંથોમાં ઘણા મત
લેદો છે, એટલે ક્યાંથી ગણવું અને કેટલી સંખ્યાએ કયો ગ્રહ
લાત મારે તેમાં ઘણા મતાંતરો હોવાથી લડવું નહિ, તેમ ગભરાવું
નહિ. નિશ્ચય એટલો જ કે લાતનો દોષ માલવ પ્રદેશમાં જ

લાગતો હોવાથી ત્યાં ટાળવો અને તેમાં એ સૂર્ય વિશ્વા આવે
તો લાતનો દોષ ન લાગે એ ચોક્કસ છે.

અથ ડાબી જમણી લાતનો મારવાડી નિર્ણયસાગરી પંચાંગમાં
લેદ નીચે પ્રમાણે આપેલો છે:—

આ પંચાંગમાં બુધ અને શુક્રના નક્ષત્રોની સંખ્યામાં પણ
ફેર છે. વળી ચંદ્રનું નક્ષત્ર ૨૨ મું લખ્યું છે, તે તાં પંચશલાકા
ચક્રમાં રવિયાથી દનિયા સુધી ગણતાં મલે છે; પરંતુ બુધ, શુક્રના
મલતાં નથી. વળી લાત દોષની ગાથા ૪૩૪ માં લખ્યું છે કે—
'શશી અઠમ પૂનિમ રિસી' એનો અર્થ—લગ્ન તિથિના પહેલી
ગયેલી પૂર્ણિમાના નક્ષત્રથી આઠમું તે પણ ખરાબર છે. પરંતુ
બુધ, શુક્રનાં મલતાં નથી; લાત—રવિ, મંગલ, ગુરૂ અને શનિની
જમણી અને સોમ, બુધ, શુક્રને રાહુની ડાબી વાગે. એક પાઠ એવો
છે કે—જે ગ્રહ જે નક્ષત્રે હોય ત્યાંથી લગ્નિક નક્ષત્ર સુધી ગણવું.
બીજો પાઠ એવો છે કે—લગ્નિક નક્ષત્ર સુધી ગણવું. બીજો પાઠ
એવો છે કે—લગ્નિક નક્ષત્રથી જે ગ્રહ જે નક્ષત્ર ઉપર હોય ત્યાં
સુધી ગણવું.

લક્ષાનાં કળ:—

રવેર્લક્ષ્મી હરેદક્ષિણં કુજસ્ય કુરુતે મૃતિં
બૃહસ્પતેર્બન્ધુનાશં શનૈઃ કુર્યાત્ કુલક્ષયમ્
બુધસ્ય કુરુતે ત્રાસં લક્ષ્મી રાહોર્વિનાશ કૃત્
શુક્રસ્ય દુઃખદા નિત્યં ત્રાસદા ચ કલાનિધેઃ ।

પાત

સુરાં ધુરિ સગવીસ રિસી લિખીયે સમ રેહાઉ
પુનિ અશલેશ નૈ મધા ચિત્રા નૈ અનુરાધ ૪૩૮
શ્રવણ રેવય એહ છ ઠવીયે સપ્પાકાર
પાછે અશ્વિની આદિ દે ગિણિયે શુદ્ધ પ્રકાર ૪૩૯
સાહે રિસી જો હુઈ સરખ, તો ભણીયે તે પાત
મંગલિકે તે વરણ્યે કીજે સઘલી વાત ૪૪૦

પાતકલ

પ્રથમ અગ્નિ બીજે પવન ત્રીજે રોગ વિચાર
ચઉથી કલહ પંચે મરણ છઠી ધન અપહાર ૪૪૧
પાતે બ્રહ્મા પાતે હરિ પાતે ગયા મહાદેવ
હીર કહે તિન કારણે ટાલો પાત લહી એવ ૪૪૨
શલાં ગંડાં હરખણાં વ્યતિપાત ને સાધિ
વધૂતિયાં યોગે વંકડાં ટાલ્યાં હુવે સમાધિ ૪૪૩

પાતદોષ—

અસલેષા મધા ચિત્તા અનુરાહ શ્રવણ રેવતિ વંકા
રવિ રિખખાઓ લહીયો અસ્સણીયો ગણિજને

જે નક્ષત્રે સૂર્ય હોય તે આદિ દધને રજ રેખા લખવી.
મોઢથી નામ ગણતા જવું. જે ઠેકાણે ઉપર ગણાવેલાં ૬ નક્ષત્રોનાં
નામ આવે ત્યાં ઓળાયો એટલે વંકડાં (વાંકાં=ડ અવગ્રહ જેવું
નિશાન) કરવાં બીજાં નક્ષત્રોના નામની જાણી લીટીઓ કરવી.
એમ કુલ નંગ રજ કરીને વળી પાછી તે જ લીટીઓને અશ્વિનીથી
ગણવી. તે ગણતાં જે વિવાહિક નક્ષત્રનું નામ ઓળાયા (વંકડા)
માં આવે તો તે પાત કહેવાય. ન આવે તો દોષ થાય નહિ.

પાત દોષ થતો હોય પણ જે શનિ વિશ્વા આપે તો પાતનો
દોષ લાગે નહિ.

પાત દોષનાં છ નામ:—

પવનં પાવકં ચૈવ કરાલી કલહી તથા
મૃત્યુકાંક્ષી ક્ષયકરી પડ્વિધં પાતલક્ષણમ્
પહેલી પાતે પવન વાજે બીજી પાતે અગ્નિ લાજે
ત્રીજી પાતે પિત્તવિકારી ચોથી પાતે કલહ પિયારી
પાંચમી પાતે મૃત્યુકારી છઠી પાતે ધન ક્ષયકારી.
પાતેન પતિતો બ્રહ્મા પાતેન પતિતો હરિ:
પાતેન પતિતઃ શંભુસ્તસ્માત્ પાતં વિવર્જયેત્

ચુતી

લગન ભવન અથ શશી ભવન ને ગ્રહ હુવે સંયુતી
 સૌમ્યે સૌમ્યપણે ભજેં કૃરેં કૂરકલ ભુક્તિ ૪૪૪
 વિવાહિક લગન સમે હોવે કરમેલો તે સમે કૂરગ્રહ કેઈ
 હોવે ચંદ્ર સું ભેલો
 એ યુતિ દોષ સહિ સું ટાલો હીર કહે મુજ વેણ સંભારો ૪૪૫

યુતિદોષ:-

યત્ર ગૃહે ભવેચ્ચંદ્રો ગ્રહસ્તત્ર યદ્વા ભવેત્
 યુતિદોષસ્તથા રૂપો વિશ્વા શુક્રઃ શુભાશુભમ્
 રવિણ્ણા રાંતતેર્હાનિર્ભોમને નિધનં શશી
 કરોતિ મૂલનાશં ચ રાહુકેતુ શનિશ્ચરાઃ

બુદ્ધા બુદ્ધા ગ્રહોનું ક્ષણ દર્શાવતાં કહ્યું છે કે:-

સૂર્ય દારિદ્ર્ય કરે, મંગળ મરણ કરે, બુધ ગુરૂ સારાં ક્ષણ આપે,
 શુક્રથી શોકયનું દુઃખ થાય, શનિ વૈરાગ્ય લાવે, રાહુ કલેશ કરાવે.

જો જે પાપગ્રહોથી યુતિ હોય તો મરણ થાય.

જો શુક્ર વિશ્વા આપતો હોય તો યુતિદોષ લાગતો નથી.
 તેમજ યુતિદોષ થતો હોય પણ શુક્ર, બુધ કે ગુરૂ એમાંથી એક
 પણ ગ્રહ ચંદ્રમાના ભેગો હોય તો યુતિ દોષ ન લાગે.

નક્ષત્ર વેધ

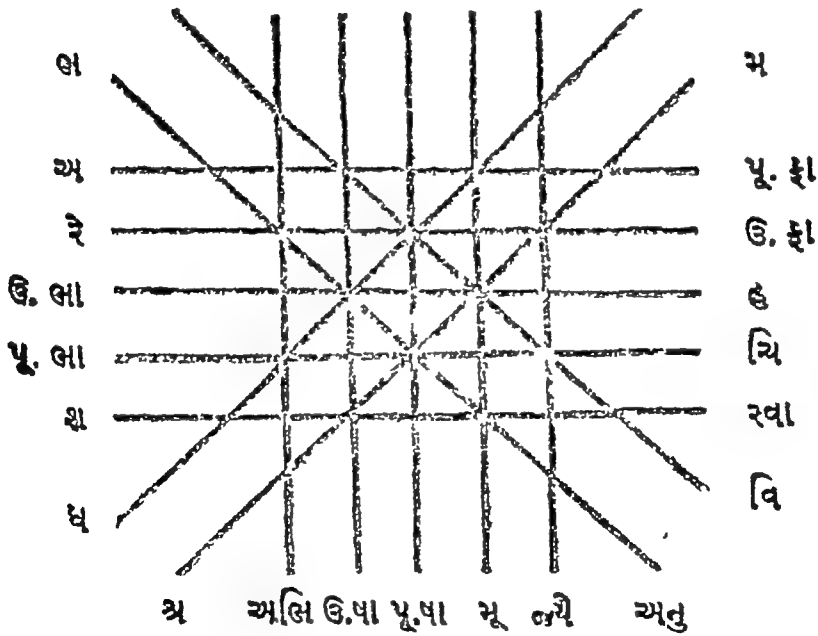
પંચ શક્તાકા યંત્ર ઠવિ પંચે ઉર ધરેધ
 પંચે તિરછી રેહ લિખી દુષ્ણ દુષ્ણકુણે દેધ ૪૪૬
 ઇશાને કૃતિકા રિસી આદિ લિખી અડવીસ
 જે જે ગ્રહ હુવે જિણિ રિસી તે તે ઠવી મુજગીસ ૪૪૭
 ભરણી વેધ અનુરાહ સું કૃતિકા અને વિશાહ
 રાહિણી વેધ અભિય સું ઉત્તરાષાઠ મૃગાહ ૪૪૮

આદ્રા પૂર્વાષાઢસું મૂલ પુનર્વસુ દિક્ક
 જુહાને પુષ્યાં રિસી અશલેષાને ધનિક ૪૪૯
 મઘા શ્રવણ પૂ. ફા રસણિ રેવતીયાં ઉશાહ
 હત્યા નૈ ઉત્તર જહા ચિન્ના નૈ પૂ.ભ દાંહ ૪૫૦
 શતભિષનૈં સ્વાતી સંમુખી ધમ અડવીસ રિસીય
 સામા સામી મેલીને વેધાં ખરિ ઇસીય ૪૫૧
 લગન રિસી સામે જુહા આવૈ ગ્રહ તે વેધ
 કૂરૈ કૂરપણો સહી કીજૈ તેહ નિષેધ ૪૫૨

મંગળ વિશ્વા આપે તો વેધ દોષ ટળે

સમસલાકા

કે રો મ આ પુન પુ આ

પાદાંતર વેધ

સામ્ય ગ્રહ જે વેધ હુવૈ તે પાદાંતર લેખ
 ઇગ અઉ તિય તિય ખીય અઉ ઇજ વરને વિરોધ ૪૫૩

રવિવેધે વિધવા હુવે રંગલ કુલક્ષય થાય
 બુધ વેધે મણિકા હુવે સુરગુરુ દીક્ષા ગ્રહાય ૪૫૪
 ભૃગુનંદ્ર વેધ અપુત્રિણી આવર દાસી થાઇ
 રાહ વેધ હૂંઈ વાંઝણી કેત કુશીલિ થાઇ ૪૫૫
 પાદાંતર વેધ ચક્ર

૪	૧
૩	૨
૨	૩
૧	૪

રવિ વામ વેધ

ગ્રહ સપૂજ આવે જળ વામ વેધ તવ લેખ
 કામ કરીને હીર કહે અશુભ શુભ ફલ દેખ ૪૫૬
 વલી નિશેષે પાણીગ્રહણ સુરગુરુ રાશી રવિ ત્રીય
 વામ વેધ નિરખીને ઇગ પછી ગવાડે ગીત ૪૫૭
 રવિ ત્રણ છહ દશ ઇગદશ એ સદા શુભકાર
 વામ વેધ પણ એહવો લેને હીયે વિચાર ૪૫૮
 જનમરાશિથી ગ્રહ મણી ત્રણ છ દશમ અગ્યાર
 પાંચમો નવમો ખારમો ચૌ ધણિઈ અનુક્રમ સાર ૪૫૯
 રવિવામવેધ ચક્ર

૨	૩	૬	૧૦	૧૧
૨	૯	૧૨	૪	૫

સૂચને શનિ લેખવતો નથી. ઉપરના શશીના આંકમાં ૬
 નાખી ખારનો કાગ દેવો શેષાંક નીચે લખવો.

અંથકારે વિષ ઘટીકાઓ દર્શાવી નથી. પણ શુભ શુદ્ધતોમાં વિષ ઘટી વર્જીવી પડે છે, વિષ ઘટીકાઓ નીચે સુજળ છે.

નક્ષત્ર વિષઘટી

નક્ષત્ર નામ	ઘટી ચાંક	નક્ષત્ર નામ	ઘટી ચાંક
અશ્વિનિ	૫૦	સ્વાતિ	૧૪
ભરણી	૨૪	વિશાખા	૧૪
કૃત્તિકા	૩૦	અનુરાધા	૧૦
રોહિણી	૪૦	જ્યેષ્ઠા	૧૪
મૃગશિર	૧૪	મૂળ	૫૬
આર્દ્રા	૨૧	પૂર્વાષાઢા	૨૪
પુનર્વસુ	૩૦	ઉત્તરાષાઢા	૨૦
પુષ્ય	૨૦	અવધુ	૧૦
અશ્લેષા	૩૨	ધનિષ્ઠા	૧૦
મઘા	૩૦	શ્રવણિષા	૧૮
પૂર્વાશ્વિની	૨૦	પૂર્વાભાદ્રપદ	૧૬
ઉત્તરાશ્વિની	૧૮	ઉત્તરાભાદ્રપદ	૨૪
હસ્ત	૨૧	રેવતી	૩૦
ચિત્રા	૨૦		

અથ તિથિ વિષ ઘટી

તિથિ નામ	ઘટી અંક
પ્રતિપદા	૧૫
દ્વિતીયા	૫
તૃતીયા	૮
ચતુર્થી	૭
પંચમી	૭
ષષ્ઠી	૫
સપ્તમી	૪
અષ્ટમી	૮
નવમી	૭
દશમી	૧૦
એકાદશી	૩
દ્વાદશી	૧૦
ત્રયોદશી	૧૨
ચતુર્દશી	૭
પૌર્ણીમા	૮
અમાવાસ્યા	૮

અથ વાર વિષ ઘટી

વાર નામ	ઘટી અંક
રવિ	પાઠાતરે ૧૦ - ૨૦
સોમ	૨ - ૪
મંગળ	૧૨ બાકીની બરોબર છે
બુધ	૧૦
ગુરુ	૭
શુકર	૫
શનિ	૨૫

સુદૃઢ ચિંતામણિ છઠા વિવાહ પ્રકરણે શ્લોક ૪૯ થી ૫૧ સુધી.

નક્ષત્ર વિષઘટીના કોષ્ટકમાં બતાવેલી સંખ્યાથી વધારે ૪ ઘડી સુધી વિષ ઘટી જાયવી, જેમ અશ્વત્થિ આગળ ૫૦ આંક છે, તો ૫૧ થી ૫૪ ઘડી સુધી, વિષ ઘટી જાયવી. તે વિવાહમાં વર્ણિત છે, અને જન્મ વખતે પણ નિષેધ છે. વળી સર્વ શુભકાર્યોમાં પણ નિષેધ છે. તેનો પરિહાર નીચે મુજબ છે, તે ટાઈમે કુંડ-ળીમાં ચંદ્રમા ત્રિકોણ (૫ કે ૬ મે) સ્થાને હોય તો વિષ ઘટીના દોષ નહિ, તથા લગ્ન સ્વામિને શુભ ગ્રહ દેખતા હોય અથવા લગ્ન પતિ કેન્દ્રમાં હોય, તથા ચંદ્રમાં શુભ ગ્રહની રાશીમાં હોય, તથા ચંદ્રમા મિત્ર ગ્રહની દૃષ્ટિમાં હોય અથવા પોતાના પડવર્ગમાં હોય કે લગ્નપતિ ચંદ્રમા હોય તો તિથિ વારાદિ વિષ ઘટીના દોષ દૂર કરે છે.

શ્લોક-૧૧૩ માં ૨૭ નક્ષત્રોની ઘડીઓના આંક આપ્યા છે, તે પછી ૪ ઘડી વિષ ઘટી નેષ્ટ છે.

એ એક કામમાં તજવી. પણ તેમ કરવામાં વાંધો આવતો હોય તો તેનો પરિહાર નીચે મુજબ છે.

ચંદ્રો વિષઘટી દોષ હંતિ કેન્દ્ર ત્રિકોણ ગઃ

લગ્ન વિના શુભૈર્દષઃ કેન્દ્રે વા લગ્ન પે તથા ॥ ૧૧૪

તેનો ભાવાર્થ—જે રાશીનો સ્વામી શુભગ્રહ હોય જ્યાં રાશી ચ સ્વામી શુભગ્રહ આહેત ત્યાં રાશીના ચંદ્ર અસતાં કિંવા શુભ ગ્રહોંચી ત્યાં ચંદ્રાવર દૃષ્ટિ અસતાં કિંવા ૬-૫-૭-૧૦ ૪-૧- ચા સ્થાની ચંદ્ર કિંવા લગ્ન સ્વામિ અસતાં તો વિષ ઘટીયા દોષ રહાત નહીં. ॥ ૧૧૪ ॥

ચંદ્રવામ વેધ

ચંદ્ર તિમ ઈમ ત્રિણ રસ સપ્ત દશ ઈગ્યાર

પણ નવ ખારમ બિય લણિ યુગ વસુ અહસંહાર ૪૬૦

ચંદ્ર વેધ વિચાર

ચં	૧	૩	૬	૭	૧૦	૧૧	ત્રેષ્ટ
ચં	૫	૯	૧૨	૨	૪	૮	તેષ્ટ

ગુરુવામ વેધ

તિમ ગુરુ બીય પણ સગ નવમ ઈગ્યારમ શુભકાર

પિણ ખારમો ચાર ત્રણ દશમ અહમ દીર્ઘ પરિહાર ૪૬૧

ગુરુ વેધ વિચાર

ગુ	૨	૫	૭	૯	૧૧	ત્રેષ્ટ
ગુ	૧૨	૪	૩	૧૦	૮	તેષ્ટ

વેધ ફલ

ભૃગુવેધે અપુત્રિણી થાવરે દાશી થાઈ

રાહુ વેધે વાંઝણી કેતુ કુશીયત્રી ભાઈ ૪૬૨

કેતુના વેધમાં પરણેલી કન્યાનો શાપ લાગે તો તેના મુખની વાણી ફળે છે, અર્થાત્ તે કાળજીભી થાય છે. માટે તે વેધ વિવાહમાં તજવો.

વેધદોષ પંચ શલાકાથી પણ નોવાય છે, અને નો સંગળ વિશ્વા આપતો હોય તો વેધનો દોષ લાગતો નથી.

સપ્તશલાકા ચક્રમાં નો ચંદ્રમાનો પાપથહો સાથે વેધ થાય તો કન્યા વિધવા થાય છે, માટે તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

જામિત્ર દોષ

લગન થકી કે ચંદ્ર થકી થાવર મંગલ સૂર
 ને આવે સમય ભુવને તો યામિત્ર થાયે કૂર ૪૬૩
 ચંદ્ર થકી સમય ભુવને ને ગ્રહ કૂર વસેઈ
 તો શશીથી યામિત્ર હુવે વરને બહુ ફલ દેઈ ૪૬૪
 ચંદ્રથી અથ લગનથી ને ગ્રહ ઉત્તમ ઠાઈ
 આવઈ તે યામિત્ર ભણી વરન્યાં બહુ ફલ થાઈ ૪૬૫
 તિમ લગન થકી સમય ધરે ને ગ્રહ સૌમ્ય રહેશ
 તો તે યામિત્ર લગનરી નેઈશ હીર કહેશ ૪૬૬

પાંચે દોષનાં ફળ

લાતે દરિદ્રી પાતે દુઃખ વધે વંધ્યા નેઈ
 યુતિ લંપટ પરપુરુષણી સુત જામિત્ર ન હોઈ ૪૬૭

બાણપંચક

શુભગ્રહથી યામિત્રનો દોષ નથી થતો, તેમજ ને શુભવિશ્વા
 આપે તો યામિત્રદોષ લાગતો નથી.

ઉદય લગનથી કરલગન લઈ મળેા દિન ભાણ
 તે બે મેલી પંચ સુ નાંમ મુળેા તસુ જાણ ૪૬૮
 તિથિ માસ દિગ્ વસુ રિસી પીછે ભાગ નવ દેઈ
 શેષ વધે તે બાણ ફલ જાણિ ત્યાજ કરેઈ ૪૬૯
 કલહ કૃસાણુ નૃપ ચોર મૃત પંચક બાણ પ્રસિદ્ધિ
 હીર કહે તે દાસતાં થાય રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ ૪૭૦

બુધપંચક

હીર કહે સંકાન્તિ થકી ચક્ર સત્તર છાવીસ
 રોગ બાણ લાગે ખરો જાણે વિશ્વા વીસ ૪૭૧

અગનિ બાણ ગણી રુદ્ર દોય વીસ અને ઇગ્નિતીસ
 ચાર તેર બાવીસ નૃપ બાણ ટાલો સુજગીસ ૪૭૨
 ચાર બાણ છ ને પનર ચોવીસમો નિષેધ
 દશ યોગણીસ અઠવીસમે ચૃત્યુ બાણનો વેધ ૪૭૩
 ખત દિન સંકાંતિ થકી મિણીયે સૂધા લેધ
 પરણો તીજે પાંચમે સત્તમ નવમ બારેધ ૪૭૪
 ચાદ્ય સોલ અઠારમે ઇગ્નિસમ તેવીસ
 પણવીસમ સગવીસમે ટલે બાણ સુજગીસ ૪૭૫
 સંકરાંતિ દિન લઈ કરી મેલી તિથિ કે માસ
 દશ અઠ ચિહ્ન પિહ્ન દીજે નવે ભાગ ઉલ્લાસ ૪૭૬
 અંક પાંચ જણમે વધે સો જાણીજે બાણ
 રોગ વન્હિ નૃપ ચાર ચૃત હિવે હીતો જૂત બાણ ૪૭૭
 સર્વ અંક કરી એકઠા વલી દીજે નવ ભાગ
 હીર કહઈ જો પણ વધે તો તે કીજે ત્યામ ૪૭૮
 એકે ચરણ બીયે અગન છકકે ચાર વસુ રોમ
 ચાર પાંચ નૃપ ભય કરે ત્રિક નવ મુનિ શુભ ચોમ ૪૭૯
 સંકાન્તિથી જે દિવસગત તિકે બાણ લણીજે
 અઠ રાતર છાવીસે બાણ રોગાદિ સુણીજે ૪૮૦
 અગનિ બાણ ઇગ્નિ વીસ ઇગ્નિતીસ નિહાલો
 રાય બાણ તિહું તેરહ અવર બાવીસમ ટાલો ૪૮૧
 તસકર બાણ છહને પનર લહીએ ચોવીસમ ખરો
 ચૃત બાણ દશ ઇગ્નિયોગણીસમો અઠાવીસમ તજ પરો ૪૮૨
 રોગ બાણ રવિવાર દિવ સોમ નૃપ ચૃત મંદ
 ભોમ અગનિ ગુર ચાર તજ વરતે જમ આણુંદ ૪૮૩

બુધપંચક વિચાર—

રાગબાણ યજ્ઞોપવિત તથા દીક્ષામાં, અગ્નિબાણ ગૃહકર્મ, ખાત, વાસ્તુ અને ગૃહ આચ્છાદનમાં, રાજબાણ રાજસેવા (ચાકરી નોકરી) કરવામાં, ચોર બાણ પરદેશ જતાં તેમજ નવીન વાહનાદિ લેવામાં, અને મૃત્યુ બાણ વિવાહ સમયે તજવું.

જો બાણદોષની સાથે વાર લખે તો તે ખાસ અશુભ થાય છે.

બાણ	વાર	સમય	ક્રમ	કયા કાર્યોમાં તજવા
રાગબાણ	રવિવાર	રાત્રે	અશુભ	યજ્ઞોપવિત
અગ્નિબાણ	મંગળવાર	દિવસે	"	ગૃહકર્મ, ખાતવાસ્તુ ગૃહાચ્છાદન
રાજબાણ	શનિવાર સોમવાર	"	"	રાજસેવા નોકરી કરતાં
ચોરબાણ	મંગળવાર ગુરુવાર	રાત્રે	"	પરદેશ ગમન
મૃત્યુબાણ	બુધવાર શનિવાર	રાજ સ- વાર અને સંધ્યામાં	"	વિવાહમાં

ઝોઝગલિ

વિષ્કુંભે રિસી અસ્સણિ પ્રીતિ સ્વાતિ લિખાય
 આયુષમાને ભરણીયાં સૌભાગૈહિ વિશાહ ૪૮૪
 શોભન યોગે કૃતિકા અતિગંજે અનુરાહ
 યોગ સુકરમે રોહિણી ધૃતિયોગે જુહાહ ૪૮૫
 શૂન્યોગે મૃગશીર રિસી ગંજયોગે ચૂસાહ
 વૃદ્ધિયોગે આદ્રા રિસી ધ્રુવ હિ પૂ.પાહ નિઠાહ ૪૮૬

વ્યાધાતે હિ યુનર્વસુ હર્ષણુ યોમ ઉપાહ
 વજ્ર પુષ્યે સિદ્ધિ અભિન્ય વ્યતિપાતે અહિલાહ ૪૮૭
 વરિયાણુ કરવણુ રિસી પરિધયોગે મથાહ
 શિવે ધનિષ્ઠા પૂ. કા સિદ્ધિહિ સાંધે શતભિષ ઠાહ ૪૮૮
 શુભ નામૈ ઉ. કાગુણી શુભ યોગે પૂ. ભાહ
 બ્રહ્મા યોગે હસ્ત રિસી ઈંદ્ર યોગે ઉ. ભાહ ૪૮૯
 વૈષ્ણવીયાં ચિત્રા રિસી સાહે યોમ એહ રિસીય
 હીર કહે તેરહ રિસી ધારી અણો સદીય ૪૯૦
 વિષ્ણુલે બહુકામ રિસી મિથવા વૈષ્ણુતે થાય
 વીર્યહાનિ અભિનયે હુવૈ વ્યતિપાતાં મૃતદાય ૪૯૧
 વજ્રે અભિલય કાળવૈ મંડાતે બહુ યોમ
 શૂન્ય યોગે તદ આપદા પરિધ દાધ દુષા લોમ ૪૯૨
 વ્યાધાતે કન્યા બહુ અવરે શુભ વિજ્ઞાન
 એ નવ યોગે દેવતા બૈઠા રહે વિમાન ૪૯૩
 તો જ્ઞાનવ દીણી પેર પરણીને પાંડી કરે ધરવાસ
 એકામલ તો હીર કહઈ જાણી ટાળો પાસ ૪૯૪

એકાર્ગલદોષ—

અશ્વિની	વિષ્ણુ	પુનર્વસુ	વ્યાધાત	હસ્ત
શરણી	આયુષ્ય	પુષ્ય	વજ્ર	ચિત્રા
કૃતિકા	શોભન	આશ્લેષા	વ્યતિપાત	સ્વાતિ
રોહિણી	સુકર્મા	મથા	પરિધ	વિશાખા
મૃગશીર્ષ	શુભ	પૂ. કા.	સિદ્ધ	અનુરાધા
આર્દ્રા	વૃદ્ધિ	ઉ. કા.	શુભ	જ્યેષ્ઠા

અક્ષ	મૂળ	ગંડ	શતભિષા	સામ્ય
વૈધૃતિ	પૂ. પા.	ધ્રુવ	પૂ. ભા.	શુક્ર
પ્રીતિ	ઉ. પા.	હર્ષણુ	ઉ. ભા.	અન્ન
સૌભાગ્ય	અભિજીત	સિદ્ધિ	રેવતી	સામ્ય
અતિગંડ	શ્રવણ	પરિયાન		
ધૃતિ	ધનિષ્ઠા	શિવ		

એકાગ્નિ ચક્ર

તિરછી રેખા તેરહ લિખી તિણુ વિચ્છ ઊભી રેહ
 પાછે સાહે યોગ ગિણી વિષ્ણુભાદિક દેહ ૪૯૫
 જે સમ તો અઠવીસ ઠવિ વિષમૈ એક ખિરમ
 પાછે અધિક રિસી ધુરાં ગિણીસો સીરિ ઠવેધ ૪૯૬
 તિમ અલુકમે અઠવીસ લિખી શરીરવિ જે સમરેહ
 ગિણતાં એકી આપહો સો એકાગ્નિ તેહ ૪૯૭
 એહ યોગ જેમસ મહીં ગુરુઓ દોષ કહાય
 હીર કહઈ વિવાહ હિન વરજ્યાં મંગલ થાય ૪૯૮

ખીજી રીતે ગણતાં અશ્વિનીથી વૈવાહિક નક્ષત્ર સુધી ગણતાં
 એકી થાય તો ૧ ઉમેરીએ અને એકી થાય તો ૨૮ ઉમેરીએ
 પછી તેનું અર્ધ કરવું પછી આશ્વિનીથી ગણતાં જે નક્ષત્ર આવે
 તે નીચે મુજબ ચક્ર કરી મથાળે લખવું ચક્રમાં જમણી બાજુ-
 એથી ઉપરથી નીચે આવી ડાબી બાજુએથી નીચેથી ઉપર જવું.
 જે વિવાહના નક્ષત્રના સાચું રવિનું નક્ષત્ર આવે તો એકાગ્નિ

દોષ થાય. જો રાહુ વિશ્વા આપતો હોય તો એકાંગલ દોષ લાગતો નથી.

૨૮	૧	૨
૨૭		૩
૨૬		૪
૨૫		૫
૨૪		૬
૨૩		૭
૨૨		૮
૨૧		૯
૨૦		૧૦
૧૯		૧૧
૧૮		૧૨
૧૭		૧૩
૧૬		૧૪
	૧૫	

સૂર્યના નક્ષત્રમાંથી વૈવાહિક નક્ષત્ર એકી સંખ્યાનું હોય તો એકાંગલ દોષ થાય.

ઉપગ્રહ

રવિ રિસીથી શશી રિસી લગી જોઈશ ઉપગ્રહ આઠ
જાણી વરજો હોર કહઈ પ્રીછી નિરતો પાઠ ૪૯૯
પંચમ અકુમ આહમો અહારમ ઓમણીસ
બાવીસ તેવીસમ ચઉવીસમો ફલ સુણો હિવે જગીસ ૫૦૦
પુત્ર વિનાશઈ પંચમો અકુમ પુણે લાઈ
વ્યાધિ વધારે ચવહમો અહારમે દેવરધાઈ ૫૦૧
ધનવિનાશે ઓમણીસમો કુટિલાભાવ બાવીસ
થાનબ્રંશ તેવીસમો કુલક્ષય કરે ચઉવીસ ૫૦૨

વિવાહે અષ્ટદોષ

અઠદોષ વિવાહે તજી વેધ લાલનૈ પાત
એકાર્ગલ ઉપગ્રહ યુતિ જામિત્ર એહ સાત ૫૦૩
બુધ પંચક મણી આઠમો રવિગુરુ શશી કચી શુદ્ધ
ખરણાવો વિંદ વિંદણી આણા નિરમલ બુદ્ધ ૫૦૪

અષ્ટદોષ પરિહાર

લાલ ટળે રવિ રેખદે થાવર ટાલે પાત
વેધર્થ મંગળ શુક્રે યુતિ ગુરુ યામિત્ર વિખ્યાત ૫૦૫
શશી ટાલર્થ બુધ પંચકાં ઉપગ્રહ ટાલે બુધ
તમ એકાર્ગલ દોષ નહીં હીર કહૈ ગ્રહ શુદ્ધ ૫૦૬

વિવાહમાં આઠ ઉપગ્રહ દોષો હોય છે. રવિ નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૫-૮-૧૪-૧૮-૧૯-૨૨-૨૩-કે ૨૪ ની સંખ્યા આવે તો ઉપગ્રહ થાય. આ આઠેનાં અનુક્રમે નામ વિદ્યુન્મુખ, શૂલ, શનિપાત, કેતુ, ઉલ્કા, નિર્ધાત, કંપ, અને વજ્ર છે.

છેલ્લા ત્રણનાં નામ બીજાઓના સતમાં જણાવેલાં નામો ના પર્યાય જેવાં જ છે. આ આઠેનું અનુક્રમે ક્ષણ પુત્રનાશ, પતિ નાશ, રોગોત્પત્તિ, ટિયરનો નાશ, ધનનાશ, કુલનાશ, સ્થાન બ્રંશ તથા વ્યભિચારિણી એમ છે. જો બુધ વિધ્વા આપતો હોય તો ઉપગ્રહનો દોષ લાગતો નથી.

કાન્તિ સામ્ય

તિન રેખહ તિરછી લિખો બીભી તીન ઠવેધ
વિચલી રેખે બીન ક્રધ અંક સંહાર લિખેધ ૫૦૭
મેષ સિંહ વસહાં મકર ચિથુન ધનાં અલિ કંક
કન્યા મીનાં કુંભ તુલસું કાન્તિસામ્ય શશી અક ૫૦૮
આમહી સામહી રેખા ગિણિ જો આવે શશીસૂર
માસ માંહિ તે ઇમ વહે હીર કહૈ તજી દૂર ૫૦૯

અગનિ બલ્યો શીયાં ઠયોં ધાવ પડ્યો જીવેઈ
પિણુ ઇણિ યોગે પરણીયો સો નવ દીઠો કિણેઈ ૫૧૦

કાન્તિસામ્ય ક્યારે આવે તેને માટે કોઈકે કહ્યું છે કે:—

એંદ્ર યોગસ્ય પૂર્વાર્ધે ડપરાર્ધે ચ વસ્ય ચ
કાન્તિ સામ્યં ભવેન્નૂતં વર્જનીયં વિશેષતઃ

અર્ધકંટક શલ્ય છિદ્ર યોગ

તનુ ભુવનેં જે કૂર ગ્રહ મર્મ કહાવે તેહ
પંચમ નવમે હુવે ઇસો તો કંટક નામ કહેય ૫૧૧
દશમે ચતુથે જે હુવઈ તો તે શલ્ય કહાઈ
જે સત્તમે હોઈ છિદ્ર તે નામ સરિસ ફલ થાઈ ૫૧૨

અર્ધકંટક શલ્યછિદ્ર યોગાનું ફળ

અર્ધ કંટકે મરણુ ભય કંટક હૂવઈ કુલનાશ
શલ્યે રાજ રૂઢીયે છિદ્રઈ પુત્ર વિનાશ ૫૧૩
ચાર દાષ એ લગનના ગુરુમુખ જાણી નામ
કરમેલો તજી હીર કહે અવરે કરીજે કામ ૫૧૪

લગ્ન ફલ

લગન ભુવને રાશી આવીયો વિશ્વો ન દીએ કોઈ
જે વિશ્વા રાશીહર મિલે તો વિધવા હોવે જોઈ ૫૧૫
હીર કહે કરક લગન તજી તેહ તણો જે સાંમ
વરજે તું છઠ અકુમ ભુવન પાછે પરણાવો ગામ ૫૧૬
હથ લેવે જે લગન હુવે સ્વામી તેહનો લેઈ
છઠી આઠમી છોક તજી પાછોં પરણાવેઈ ૫૧૭

દિવસાચ્યંક લગ્ન

દિવસ અંધ ચેષાં વૃષાં સિંહાં વિધવા હૂવેઈ
વજની અંધ સિંહુન કરક કન્યા અથ અમેઈ ૫૧૮

મિથુનાં ધુરિ અંતે કરક કન્યા વિચલે ભાગ
અંધ ઘડી ઇગ પંચ પલ લગન કરીજે ત્યાગ ૫૧૯
અપરાન્હે તુલ અલિ ધનાં બધિર વિનાશે અપત્ય
મકર કુંભ મીન કુમ્ભડાં સંધિ સંહારે સત્ય ૫૨૦

કરથહે વર્જિત લગ્ન

હોરા હથલેવે લગનિ સિંહ મેષ વૃષ દીય
વરજો નિશિ મિથુનાં કરક કન્યા જીમ સુખદીય ૫૨૧
અપરાન્હે તુલ અલિ ધનાં સંજા મકર ઘટ મીન
વરજી પરણો કંપતિ જીમ કદી ન હોવે હીન ૫૨૨

મર્મણિ વેધે મરણું કંટકે રોગભય વૃદ્ધિઃ
શત્યે શસ્ત્રવિઘાતં છિદ્રે છિદ્રં ભવે ત્રિગુણમ્

કર્તરીયોગ—

યદા તુ માર્ગવક્રીણૌ વ્યથાર્થગૌ ખલગ્રહો
તદા ભવેત્તુ કર્તરી કરગ્રહે ન શોભના
યદા તુ જન્મરાશિતોડથ લગ્નતોડખટમોદયઃ
કરગ્રહે શુભસ્તદા રાશ્યૈકપત્યુર્મેત્રીતઃ
લગ્નાચ્ચ દ્રાઢ્યે માર્ગી ગ્રહો વડી દ્વિતીયગઃ
કર્મરીતિ સમાખ્યાતો મૃત્યુદારિદ્રશોકઃ

કુલ ૧૮ દોષ વિવાહમાં તજવામાં આવે છે. તેમનાં નામ નીચે મુજબ છે.

વેધોલક્ષ્મી તથા પાતં નક્ષત્રં ગ્રહદ્વિપિતં
કુલિકં યોગદોષં ચ કૂરવારં ચ વર્જયેત્
રિક્તા તિથિં વ્યતિપાતં વિષ્ટિર્ગાંડાવૈધૃતી
અન્યગ્રહયુતં ચંદ્રં ગ્રહાણાં જન્મઋક્ષકમ્
એકાર્ગલં ચમધંટં ચંદ્રાવસ્થાસુપગ્રહં
દોષૈરખ્યાદ્યૈર્નુકૃતં શુદ્ધં લગ્નં વિશોધયેત

વળચંદ્રશ ચોગ

ગમન એક જુગ રસ દશા રૂદ્રાં પનર અઢાર
 ઓગણીસમ વીસાં મીલે એ હુવે ઇગસો ને ચ્યાર પર૩
 તે માંહિ અશ્વની થકી ગણિ દિન રિસી લગે આઈ
 તે ભેલી વલી દિન રિસી થકી રનિરિસી દિઓ સાહી પર૪
 પાછે ભાગ સતવીસ દે વધતો અંક લઈ હીર
 ને કોઈ અંક દશમાંહિ હુવે તો તે દોષથી બીહ પર૫
 વાયુ એવ અગ્નિ રાજ્ય ભય ચોર મૃત્યુ રોગ
 વળભય વાદવિવાહ ને ધનહાની ફલ જોમ પર૬

વળચંદ્રાર

વાર બુધ ગુરુ શુક શશી અહોરાત્રી હુવે મંદ
 મંદ રયણી રવિ સંગ્રહી રવિ રયણી લે અંદ પર૭
 અંદ રયણી જે ભોગવે તિણુ ધારણુ રવિવાર
 દિને કો નવિ પરણીયે રયણી અંદ વિચાર પર૮
 હીર કહઈ ગ્રહ રેખદા સૌમ્ય ઇમ દુમ તીય

હસ્તમેલાપક વખતે ગાથાઓમાં કહેલી રીત સુજખ કરતાં
 ને દશનો આંક આવે તો તે દિવસ દૂષિત માની તેનો વિવાહમાં
 ત્યાગ કરવો.

રેખદગ્રહ

ચઉ પણુ નવ દહ ઇગદહાં તિમ બુધ ગુરુ છહ લીય
 કૂરાં ગ્રહ છહે ભુવન રેખદ ત્રય ઇગ્યાર પર૯
 રવિ શનિ અકુમે આઈયાં (?) જય પામે નરનાર
 (મંગલ દિપગમની જનમ જય પામે નરનાર) ૫૩૦

લગ્નમાં રેખદ અને લંગદ બહનું ચક્ર

ભાવ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	ફળ
રેખદ અહ	શુ શુ શુ ચં	ભુ શુ શુ ચં	બધા અહ	ભુશુ શુ ભુ રા ક	શુ શુ મં ભુ રા ક	શુ મં ભુ રા ક		શ રા ક રા ભુ	શુ ક રા રા ભુ શુ	સર્વે અહ	રા ક		આ પ્રમાણે ભાવમાં અહ હોય તો લગ્ન શ્રેષ્ઠ ગણાય
લંગ કરનાર અહો	ચં મં રા શ સુ	૦	૦	રા	૦	૦	શુ ભુ રા શુ શુ	ચં મં ભુ શુ શુ	૦	૦	૦	૦	દશવેલા સ્થનોમાં દર્શા વેલા અહો હોય તો લગ્ન ખરાબ ગણાય

પાતાલં દશમં દ્વિપંચ નવમે લગ્ને ચ સૌમ્યમહા :

કૂરાઃ ષષ્ટગતા શશી ધનગતઃ સર્વે ત્રિકૈકાદશાઃ

યાત્રા ચુદ્ધવિવાહ દીક્ષણુ વિધૌ રાજ્યાભિષેકે નૃણાં

યામિત્રં અહ વર્જિતં યદિ ભવેત્ સર્વેઽપિ તે શોભનાઃ ।

લગ્નાદેકાદશે સર્વે લગ્ન પુષ્ટિકરાઃ અહાઃ

તૃતીયે શ્રાષ્ટમે સૂર્યઃ સૂર્યપુત્રશ્ચ શોભનઃ

ચંદ્રો ધનતૃતીયે ચ કુંજ ષષ્ટે તૃતીયકે

ભુધેજ્યૌ નવષટ્ દ્વિત્રિચતુઃ પંચદશ સ્થિતૌ

શુકો દ્વિત્રિચતુઃ પંચ ધર્મ કર્મ તનુઃસ્થિતઃ

રાહુ દ્વિશાષ્ટ ષટ્ પંચ ત્રિનવ દ્વાદશે શુભઃ

આ વિષયમાં કેટલાક મતમતાંતર છે. જેમકે—

ભાવ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	
રેખદ	બુ	ચ	સુ શુ	બુ બુ	સુ			શ	શુ શુ	સુ			કેટલાકના
મહ	ચુ	બુ	ચં શુ	ચુ ચુ	મં				બુ બુ	ચ			ગતમાં
	શુ	ચુ	મં	શુ શુ	શ				ચુ ચુ	મં બુ			સગ્નમાં
		શુ	શ		રા					શુ શુ			મુદ, મુદ,
			રા		બુ ચુ					ચ			તપા ત્રીજે
			બુ							શુ			શનિ નથ
										ચ			તેમ કહે
										શુ			સૂચી શનિ
													નથી.
ભંગદ	સુ			રા શ	શુ	શુ	ચં મ	ચ મ	રા	૦	ચુ		
મહ	ચં			ચં	ચ	મં	બુ ચુ	શ મ	શ		મં		
	મં			શ	સગ્નેશ	શ	શુ	શુ	શ				
	શ					સુ	સગ્નેશ						
	રા					બુ							

કેન્દ્રે સપ્તમહીને ચ દ્વિત્રિકોણે શુભા' શુભાઃ
ધને શુભપ્રદશ્ચન્દ્રઃ પાપાઃ પળ્કે ચ શોભતાઃ
વૃત્તિયૈકાદશે સર્વે સૌમ્યાઃ પાપાઃ શુભપ્રદાઃ
તે સર્વે સમમસ્થાને મૃત્યુદા વરકન્યથોઃ

બ્રહ્મવિશ્વા પ્રમાણ

શશી પણ બુધ હુમ શુક્ર હુમ સાઠાતિય દિનનાહ
ગુરુ તિય ભોમ શનિ તિમ રાહ હઉઠ (દોઢ) વિશ્વાહ પ૩૧
પાદાન્તરે

રવિ પણ શશી પણ શુક્ર ચઉ ગુરુ તિમય અવરેણ
વિશ્વા આપે હુમ હુમ રેખદ આવે તેણ પ૩૨

લગ્ન લાંગડા

ગ્રહ લાંગડા ગુરુ અક્રમે તમ ઇમ સમ દહ ચ્યાર
 સૂરિજ ને શશી ઇમ સગાં બુધ સમ અક્ર નિવાર ૫૩૩
 શશીહર ઇમ છહ અક્રમે ઇમ સગ અક્રમ ભૂમ
 ભૂગુ સમ છહ અક્રમ તજહું એહ ઉઠાવે ધૂમ ૫૩૪
 હવે રેખદની વાત કહીને તિણ ઉપર વિશ્વા પરદીને
 ત્રીને છઠે અગીઆરમે આઠમે દિનકર હોય
 ઇણ થાનક રેખદ હુવે અપરે લાંગડ જોય
 જમ રવિ તિમ શનિ મંગળ સહી રાહુ ખારમે અધિકૌલહી
 કેતુ પશુ ઇમ જ માનવો અપરે થાન લાંગડ જાણવો
 અંદ્ર બુધ ગુરુ શુક એ ચ્યાર રેખદ હોવે તું એમજ ધાર
 છઠે આઠમે ખારમે ટાલ અપરે થાન રેખદ સંલાલ
 વળી રેખદ લાંગડરો કરો વિચાર શાસ્ત્ર લાખ્યો અધિક અપાર
 પણ રવિ ગુરુ ચંદ્ર જો હોવે સહી તો રેખદ તે હોવે નહિ
 વિશ્વા હીન લગન કહીને લગન માંહે ત્રીન સખલ કહીને
 ગ્રહ કેટલા વિશ્વા આપે—

રવૌ સાર્ધત્રયો ભાગાઃ પંચ ચંદ્રે ગુરોસ્થયં
 દે દે શુકેન્દુપુત્રો ચ વિશ્વાભાગ પ્રદાયિતૌ
 પ્રત્યેક સાર્ધભાગાશ્ચ મંદ મંગલ રાહુપુ
 ગ્રહો જલવતો વિશ્વા પ્રચલ્ચન્તિ ન દુર્ખલાઃ

પંચરેખદ ગ્રહફલ

સૂરિજ રેખદ લગન શીર ચંદ્રા રેખદ દેહ
 જમ જવાં ભૂગુ આંખડી મંગલ અસ્થિ ભણેહ ૫૩૫
 શિર હીણો વર પૂણ્ડી દેહી હીણાં પૂણે નાર
 જવહીણ મિહુને પૂણે ચામ હીન પરિવાર ૫૩૬
 અસ્થિવિણ વંઝા હુવે તિણ કારણ ગ્રહ પંચ
 જાણી રેખદ હીર દ્યો શુદ્ધ લગન એ સંચ ૫૩૭

લગ્નસ્ય મસ્તકં સૂર્યં ગાત્રં ચૈવ તુ ચંદ્રમા
જીવો જીવ ઇતિ પ્રોક્તો ત્રિલિલ્ગનં પ્રશસ્યતે
શિરો વિહીનં પતિ ઘાત નારી ગાત્રેણુહીનં લય રોગપીડા
જીવેન હીનં મરણું ઉભાભ્યાં તમેવ લગ્નં પરિવર્જનીયમ્.

અથવા—

શિરઃ સૂર્યઃ શરી ગાત્રં ગુરુજીવસ્ત્વયા ભૂગુઃ
ભૌમોદ્ધૃસ્થિ સમઃ પ્રોક્તો લગ્નાત્પંચ પ્રકીર્તિતાઃ
શિરોવિહીનં પતિઘાત નારી ગાત્રેણુ હીનં કુરુતેર્જી પીડામ્
જીવેન હીનં મરણું ઉભાભ્યાં ત્વયા વિહીનં કુરુતે ચ વંધ્યામ્
અસ્થ્યા વિહીનં ધનધાન્ય હીનં પંચાંગહીનં પરિવર્જનીયમ્
ગોતુલાયુગ્મ કન્યાનાં નવાંશાઃ શુભઢાઃ સ્મૃતાઃ
ધનુષઃ પ્રથમો ભાગો ત્રિવાહિડન્યે ચ મધ્યમા
અંશસ્યાધિપતિમંશં મિત્રો વા શુભોઽપિ વા
પશ્યેત્તદા શુભં જ્ઞેયં સર્વે દોષાશ્ચ નિષ્કલાઃ

લગ્ન કઈ દિશામાંથી આન્યું ?

સૂર્ય નક્ષત્ર ભોગવતો હોય જેહ દનિયા સુધી ગણુજ્યો તેહ
પહેલાં આદિ ઇશાને ત્રણ દીયો પૂર્વ અગ્નિ દક્ષિણ દિશિ લિયો
તૈઞ્કત્ય પશ્ચિમ વાયવ્ય વખાણી ઉત્તર દિશિ વલી મનમેં બાણી
ત્રણ ત્રણ દિશિ વિદિશે આલ શેષ વધે તો દેહ્યો પાતાલ

લગ્નની દિશા ઉપરથી ફલઃ—

ઇશાને સુખ સંપત સાર પૂર્વે વૃદ્ધિ લક્ષ્મી અપાર
અગ્નિ દિશે નવ જીવે ખાલ દક્ષિણ મરણુ કરે તત્કાલ
તૈઞ્કત થાવે વિધવા નારી પશ્ચિમ દરિદ્રી ઉત્તર સુખ અપારી
લગ્નવાસો પાતાલે હોય તો વરકન્યા ન જીવે કોય

આમાં વાયવ્ય ખુણાનું ફળ આખ્યું નથી. પણ કેટલીક
જગ્યાએ પુત્રલાલ એમ ફળ ખતાન્યું છે, જેમકેઃ—

યસ્મિન્નુદ્ધે ભવેત્સૂર્ય આદૌ ત્રીણિ પ્રદાપયેત્
ચંદ્રર્ક્ષં યાવદ્દશાષુ લગ્નાકે ચ શુભાશુભમ્

ધિશાને ચ શુભં જ્ઞેયં પૂર્વે લક્ષ્મીઃ સદા ભવેત્
 આગ્નેયાં વંશ હાનિશ્ચ યામ્યે ચ મરણં પ્રવશ્ચ
 નૈઋત્યે પુત્રલાભં ચ વંધ્યા ભવતીતિ પશ્ચિમે
 વાયવ્યે પુત્ર લાભઃ સ્યાત્ સુખિની ઉત્તરે પુનઃ
 આકાશે ચ સુખં સર્વં ફલં ભવતિ નિશ્ચિતમ્
 વિવાહે લગ્ન વેલાયાં લગ્નાગમ ફલાફલમ્

અહીં આકાશ છે તેને ઉપરની ગાથાઓમાં પાતાલ ગણાવ્યું
 છે, પણ ગંનેતું ફળ એક સરખું જ છે.

લગ્નનાં વસ્ત્ર:—

પૂર્વેશાને સ્વેતવસ્ત્રં કૃષ્ણમગ્નૌ ચ દક્ષિણે
 નૈઋત્યે પશ્ચિમે પીતં રક્તં વાયવ્ય ઉત્તરે
 આકાશે પુષ્પમાલા ચ લગ્નાગમ ફલાફલં
 લગ્નવસ્ત્ર પરીક્ષાંતે જ્ઞાતવ્યં ચ બુધૈસ્તતઃ

લગ્નનાં વાહન:—

પૂર્વે ગરૂડ અગ્ન માંઝારી જ્યેષ્ઠ દક્ષિણે સિંહ નૈઋત્યેશ્વાનજ હોય
 પશ્ચિમે સર્પ વાયવ્યે મૂષક લહો ઉત્તરે મૃગ ધિશાને ઘેટો કહ્યો.
 જે લગ્ન પાતાલે ધરો તેનું વાહન પાડો ખરો.

કન્યાના નામાક્ષરનો વર્ગ અને લગ્નનું વાહન તે બેને વૈર
 ન જોઈએ.

વૈરં મૂષક માર્જારે વૈરં ગરૂડસર્પયોઃ

મૃગસિંહે સદા વૈરં વૈરં શ્વાનસ્ય મિઠકે

જીવો જીવ પ્રદાતા ચ દ્રવ્યદાતા ચ ચંદ્રમા

તેજો દાતા ભવેત્સૂર્યો ભૂમિદાતા મહીસુતઃ

જીવહીના મૃતા કન્યા સૂર્યહીનો મૃતો વરઃ

ચંદ્રહીને ગતા લક્ષ્મી સ્થાનહાનિઃ કુબંવિના

વિવાહે લગ્નશુદ્ધિઃ—

ન તિથિર્ન ચ નક્ષત્રં ન વારો ન ચ ચંદ્રમા

લગ્નમેકં પ્રશંશંતિ ત્રિષ્ટકાદશે રવૌ

યે લગ્નદોષાશ્ચ નવાંશદોષાઃ પાત્રેઃ કૃતા દષ્ટિનિપાત દોષાઃ
લગ્ને ગુરુસ્તાન્વિમલી કરોતિ ફલં જલં ચત્કનકદ્રુમસ્ય
લગ્નથી શુભઅહો—

- „ ૨-૪-૪-૧૧ ચંદ્ર
„ ૧-૨-૪-૫-૯-૧૦-૧૧ શુક્ર
„ ૧-૨-૩-૪-૪-૬-૯-૧૦-૧૧ ગુરુ
„ ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૯-૧૧ બુધ
„ ૩-૬-૧૧ મંગળ
„ ૮-૬-૮-૧૧ સૂર્ય-શનિ-રાહુ-કેતુ

લગ્નથી અશુભઅહો

- „ ૧-૬-૭-૮-૧૨ ચંદ્ર
„ ૩-૬-૭-૮ શુક્ર
„ ૭-૮ ગુરુ
„ ૬-૮-૯ બુધ
„ ૭-૮ મંગળ
„ ૪-૭ રાહુ
„ ૭ શનિ-સૂર્ય-કેતુ

લગ્નથી છઠ્ઠે-આઠમે લગ્નેશ, લગ્નનો નવાંશેશ અને દ્રેષકાણુ-
પતિ અવિ તો પણ તે લગ્ન નેષ્ટ ગણાય.

નવાંશની રીતઃ—

લગ્નની એકરાશિ, અને ૩૦ અંશ હોય છે. ૩૦ અંશના
અંશ કળા

નવલાગ પાડતાં પ્રત્યેક લાગ ૩ = ૨૦ નો આવે.

નવાંશ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
અંશ	૩	૬	૧૦	૧૩	૧૬	૨૦	૨૩	૨૬	૩૦
	૨૦	૪૦	૦	૨૦	૪૦	૦	૨૦	૪૦	૦

લગ્નના અંશ જેટલામા નવમાભાગમાં આવી જતા હોય ત્યાં-
મુધી જે લગ્ન મેષ-સિંહ-કે ધન રાશિનું હોય તે મેષથી ગણુતાં
જે રાશિ આવે તે તેની નવાંશની રાશિ થઇ અને તેનો અધિપતિ
નવાંશેશ થયો

તેવીજ રીતે વૃષભ-કન્યા અને મકરમાં મકરથી ગણુવું.

” મિથુન-તુલા અને કુંભમાં તુલાથી ”

” કર્ક-વૃશ્ચિક અને મીનમાં કર્કથી ગણુવું

મેષ નવાંશા મેષાદ્યા વૃષે ચ મકરાદિકા:

મિથુને ચ તુલાદ્યા: સ્યુ: કર્કટે કર્કરાદિકા:

મેષાદ્યો ચ ધનુ:સિંહો ગોકન્યે મકરાદિકો

તુલાદ્યો ચુગ્મકુંભો ચ કર્કાદ્યો મીનવૃશ્ચિકો

રવિ નક્ષત્રથી વિવાહ નક્ષત્ર	દિશા	વાહન	કળ	વૈરવર્ગ
૧-૨-૩	પૂર્વ	ગરુડ	ધનધાન્યવૃદ્ધિ	સપ્ત
૪-૫-૬	અગ્નિ	ખિલાડી	કુલનાશ	મૂષક
૭-૮-૯	દક્ષિણ	સિંહ	દારિદ્ર્ય મૃત્યુ	મૃગ
૧૦-૧૧-૧૨	નૈઋત્ય	કુતરો	પુત્રભાજ	ધેટો
૧૩-૧૪-૧૫	પશ્ચિમ	સપ્ત	વિધવાપણું	ગરુડ
૧૬-૧૭-૧૮	વાયવ્ય	મૂષક	વ્યભિચારિણી	ખિલાડી
૧૯-૨૦-૨૧	ઉત્તર	મૃગ	ધનધાન્ય સુખ	સિંહ
૨૨-૨૩-૨૪	ઈશાન	ધેટો	સુખસંપત્તિ	કુતરો
૨૫-૨૬-૨૭	પાતાલ	પાડો	સામાન્ય સુખ	૦

એક હસ્તલિખિત જુની ચોપડીમાં લગ્નના વાહન નીચે મુજબ બતાવેલ છે:—

અજમૃગ સિંહ વૃષભાઃ શશકો મંડૂક ગૃધ્રમીચનકાઃ

અશ્વ મત્સ્ય મેઘ જલચરાઃ લગ્નાનાં વાહનાન્યાહુઃ

કેમ વાર સેષાદિ ખાર રાશિનાં વાહન ગણાવ્યાં છે, પણ તેમનાં રૂળ દર્શાવ્યાં નથી.

ગોધૂલિક લગ્ન

લગ્ન કાલ જે દિવસ હુઈ તે ફલ કરો પરમાણુ
લગ્ન તથી તિથિ મેલી વલી કીજે સખ ગુણ જાણ પડત
પીછે સાઠે ભાગ દે વધતી કુલિકા તેહ
તિમ ગોધૂલિકે તે ટાલીઈ બે ઘડી હીર કહેય પડત

ગોધૂલિક લગ્ન કરનાર ગ્રહ

પંચદોષ ગોધૂલિકે કાન્તિ સામ્ય કહેવાય
મૂર્તિ છઠ્ઠમે શશી વરજી કરો વિવાહ ૫૪૦
શશી ઇગ છગ અકુમ ખારમે દશમ ગોધૂલિકે હોઈ
તો પરણી કન્યા ગરે સંસો મ કરો કોઈ ૫૪૧
છઠ્ઠમ સગ ઇગ ભૂમ ગોધૂલે જો થાઈ
તો વરનો નાશ કહાવીએ કહ્યો ગર્મ રૂપિરાઈ ૫૪૨
લિખમી વૈભવ આયુ હરે મનમાં ધરે સંતાપ
પુત્રનાશ કુલ ક્ષય કરે લગ્નહ ગ્રહ એ પાપ ૫૪૩

ગોધૂલિકે રેખા ગ્રહ

જો ગોધૂલે અંદ્રમા ખીચ તીચ હોઈ ઇગ્યાર
મહિઅંડલ તો પરણીએ સુખ વરતે સંસાર ૫૪૪
ગોધૂલિક લગ્નમાં દુષણ હોય એમ કહે છે ઋષિ સખ કોય
પાંચ દોષ ટાલિ કરી લગ્ન કરો સખ કોય
સૂરજ ઝિખ અરધો જળ હોય આલે રાતી છાયા જોય

તિણુવેલા કરળે કરમેલા દોષ દોષાંતર સઘલા ઠેલ્યા
ધમ ગોધૂલિકે લગન વિચાર શાસ્ત્રે લાખ્યો અધિક અપાર

ગોધૂલિકમાં વળ્લ્ય પાંચ દોષ:—

કુલિકં કાન્તિ સામ્યં ચ મૂર્તો ષષ્ટાષ્ટમે શશી
વિષ્ટિં વેધં પરિત્યજ્ય તતો ગોધૂલિકં શુભમ્

કેટલાક આઠ દોષ વર્જવાના કહે છે, જેમકે:—

યમલૌ કર્તરી ઘંટો ગંઠાંતાસ્ત્રિવિધં તથા
યોગો નવાલાસુખી કર્કો ત્યાજ્યં ગોધૂલિકેષ્ટકમ્

ગોધૂલિકે લગન શુદ્ધિ—

બુધ ગુરુ શુક્રે ને અક્રિમ છકે લગન થકી ને નાણુ ચિકે
સાતમે મંગલ વલી પણુ સંભાલે તે પણુ કોઈકે ગોધૂલિકે ટાલે
અષ્ટમે જીવ લૌમશ્ચ બુધશ્ચ લાર્ગવોષ્ટમે
લગ્ને ષષ્ઠોષ્ટમે ચંદ્રો ગોધૂલિનાશ કૃત્સદા
લગ્નાષ્ટકે ચંદ્રજ ચંદ્ર જીવે ક્ષોણીસુતે લાર્ગવાશ્રાષ્ટમે વા
લગ્ને ચ ચંદ્રે રિપુગે ચ મૃત્યુર્ગોધૂલિકં તં ન કાદપિ દેયમ્
લગ્નાષ્ટમે મૂર્તિંગતે શશાંકે ગોધૂલિકે મૃત્યુ મુપૈતિ કન્યા
કુળાષ્ટમે મૂર્તિંગતેઽથવાસ્તે વરસ્ય નાશં પ્રવદંતિ સંતઃ
વેદવહ્નિ એકાદશે શશિહર હોવે વાસ
ગોધૂલિક ઈણુ લક્ષમે દોષ હોવહિં નાશ
લક્ષપતિ અરુ ગુરુ શુક્ર બુધ સપ્ત ણિન કેન્દ્રે હોય
ચતુઃ સપ્ત પુનિ એકાદશે તહાં વિધુ કર નેય
કેન્દ્ર અરુ ત્રિકોણમે શુભચહ કરત ને વાસ
એકાદશમે લક્ષપતિ શશી કરત દુઃખ નાશ
એકાદશ ઘર લગ્નપતિ અરુ સર્વચહ શુભ
ચંદ્રલગ્ન ષડાષ્ટમે કરત સદા અશુભ
દ્વિ ત્રિ ચંદ્ર એકાદશે લગ્ન ગોધૂલિક નાણુ
અન્યદોષ સખ પરિહરો આદ્ય એ ન્નક્ષ પ્રમાણુ
લગ્નપતિ કે ગુરુ શુક્ર બુધ ઘૂન વિના કેન્દ્રમે હોય

ચતુઃ સપ્તેન્દુ એકાદશે લગ્ન કરો સળ કોચ
 સૌમ્ય કેન્દ્ર ત્રિકોણમેં પાપ ત્રિષળે હોચ
 લગ્નપતિ એકાદશે દોષ ન લાગે કોચ
 સર્વથહ એકાદશે સુખાનંદ એ બાણ
 ચંદ્ર લગ્ને ખટ આઠમે નિશ્ચે ઘરમેં હાણ
 ઉચ્ચે ત્યાંથી સાતમે લગ્ન ગોધૂલિક જીણરો નામ
 અંદો ટાલી છકો આઠમે જનમરો પરણાવો સારાં ગામ

ગોધૂલિક લગ્ન જે કોમમાં નાતરાં થાય છે તેઓને માટે જ
 ઉત્તમ છે. બ્રાહ્મણાદિકોને માટે નથી છતાં પણ કન્યાને અતિકાળ
 થયો હોય, તો જરૂર પડે લેવાય છે ગોધૂલિક એટલે સૂર્યાસ્ત
 વખતે સૂર્ય ગિંળનો ત્રીજો લાગ બાકી રહે ત્યારથી લઈ બે ઘડી
 સુધીનો સમય તે ગોધૂલિક સમય છે તે વખતે વાર, નક્ષત્ર કે
 તિથિ જન્ય ખરાળ યોગ હોય તો પણ તેનો દોષ નથી લાગતો કારણ
 ગાયોના પગની રજ ઉડવાથી તે સમયે બધું પવિત્ર મનાય છે.

ગર્ગાદિકના મતમાં તે વખતે પણ લગ્ન શુદ્ધિ ભેવી ભેઠએ
 ગોધૂલિકને સામાન્ય રીતે ગોરજ કહે છે અને તે કાલ સૂક્ષ્મ
 દૃષ્ટિથી અર્ધગિંળ ક્ષિતિજની નીચે ગયા પછીનો અડધો ઘડી
 જેટલો કાળ છે.

ગોરજકાલ પવિત્ર છે. પરંતુ અમાવાસ્યા, વ્યતિપાતાદિ
 મહાદોષોના દિવસે તે કાળ ગ્રાહ્ય નથી. શુદ્ધ દિવસે (વિવા-
 હનાં બીજાં નક્ષત્રાદિક યોગાનુયોગ ન હોય તો પણ) બે આપ-
 તકાળ હોય અને લગ્ન કરી લેવું જ હોય તો ગોરજ કાલ લઈ
 લેવો એ તત્ત્વાર્થ છે.

ગોરજ સમય સિવાયના સંધ્યા કાળના લાગને તો ધૂલિક
 કહે છે. અર્થાત્ ધૂળ કહે છે. એટલે તે નિંદિત છે.

દિનાંતશેષે નિશિચાગમે ચ દશોસ્તૃતીયે રવિગિંળ લાગે
 તસ્યોત્તરે નાડી મિતાગમેકે ગોધૂલિકં વેદવિદો વદન્તિ ॥

સ્થલતાગ્રે પર્વતાગ્રે ચ યાવત્ દશ્યંતિ રશ્મયઃ
 ગોધૂલિકઃ સ વિજ્ઞેયઃ શેષં ધૂલિમુખં સ્મૃતમ્ ॥
 યાવત્કુંકુમરકૃત ચંદન નલે નાસ્તંગતે ભાસ્કરે
 યાવન્નેવ નિશા ન યાપિ દિવસો સંધ્યાભવેત્ પશ્ચિમા
 યાવન્નયોતિ ગણે નભસ્થલગતે નોન્મીલિતા રશ્મયઃ
 તાવત્સર્વજનસ્ય મંગલકરા ગોધૂલિકા સસ્યતે
 યામિત્રં ન વિચિંતયેત્ શહ્યુતિં હોરાંશશાંકં તથા
 નો વેધં ન કુવાસરં નહિ ખગં નાગામિલં ખાપલમ્ ।
 નો હોરા ન નવાંશકો નહિ ખગા મૂર્યાદિ ભાવસ્થિતાઃ
 હિત્વા ચંદ્રમસં પડ્મમગતં ગોધૂલિકા સસ્યતે
 ત્યાન્ત્યા લગ્ને વ્યયે પષ્ઠાષ્ટમે શુક્રેન્દુલગ્નપાઃ
 રંધ્રે ચંદ્રાદયઃ પંચ સર્વેઽસ્તે ગુરુઃ સપ્તમઃ
 યત્ર ચંદ્રાદશસ્ત્રિન્દ્રો દ્વિતીયો વા તૃતીયકઃ
 ગોધૂલિકઃ સ વિજ્ઞેયઃ શેષા ધૂલિમુખાઃ સ્મૃતાઃ

ઘડીયાં લગ્નઃ—

પંચાંગમાં લગ્ન મુહૂર્ત ન હોય, એટલે જ્યોતિષઃ શાસ્ત્રમાં
 ગણાવેલા માસ, તિથિ પક્ષ તથા લગ્નનાં નક્ષત્ર ન હોય, અથવા
 લગ્નનો સમય ઇત્યાદિ કશું ન હોય, અર્થાત્ ગમે તે માસમાં,
 સિંહસ્થમાં કે કમુહૂર્તી હોય તેવા દિવસોમાં અથવા અકસ્માતના
 કારણે ખાસ લગ્ન કરવાની જરૂર પડે, ત્યારે ઉપર બતાવ્યા
 પ્રમાણેના મુહૂર્તમાં (ગોરજ મુહૂર્તમાં) લગ્ન કરવામાં આવે
 તેને ઘડીયાં લગ્ન કહે છે.

ઘડીયાં લગ્નમાં માનવરાશિનું લગ્ન લેવાનું ઘણાકના
 મતમાં છે.

ચોરીનું ખાતમુહૂર્તઃ—

આઘ વરખ ઇશાન ઘર શેષ ફરે સંહાર
 ત્રણ ત્રણ માસમાં ઘર ફરે જોશી ખરૂં નિહાલ

મુખે કુટુંબો ઉઘડે પુઠે મરે જ શામ
 પુંછડીયે ગૃહીણી મરે કુશલ ચૌથે ઠામ.
 કુંલ મીન અરૂ મેષ ત્રિહું નૈરૂત ખીલી થયો
 વૃષ મિથુન અરૂ કર્કે અગને ખીલી અયો
 સિંહ કન્યા અરૂ તુલ ઈશાને ખીલી ખોસો
 વૃશ્ચિક ધન અરૂ મકર ખીલી વાયવ દૈ નેશો
 ઇશ્વ રીત વાસુકી ફીરે નેશી જાણો લેદ
 અવગુણ સૌ અલગા કરે ઈમ લાખે સહદેવ

ચોરીને સંસ્કૃતમાં વેદિકા કહે છે.

વૈદ્યાં વૃષાદિત્રયમગ્નિકોણે સિંહાદિકે ત્રીણિ શિવે ખનંતિ
 અલિત્રયે વાયુદિશૌ ચ ખાતં ઘટ ત્રયે નૈઋતિ ચાર્કં સંસ્થે

સીને નૂતન વસ્ત્રાભરણુ ધારણુ મુહૂર્ત

નારી વસ્ત્રાભરણુ દિન રવિ ગુરૂ ભૂગુ ભૂમ ઇઠ
 હત્યાષ પંચે રિસી રેવસ્સણિ ધનિટુ પ૪૫

પ્રથમ વધૂ પ્રવેશ

રેવસ્સણી મૃગ મૂલ મધા ઉત્તર દર નિત્તાહ
 શ્રવણ ધનિષ્ઠા રોહિણી પુષ્ય સ્વાતિ અનુરાહ પ૪૬
 રવિ રોગિણી મંગલ અરણુ વિધવા હોઠ બુધવાર
 શશી ભૂગુ શનિગુરૂ હીર કહઈ વધૂ પ્રવેશ ઉદાર પ૪૭

દિરાગમન—(આણું વળાવવું અથવા દિવાળી આણું કહે
 છે તે)

જે દિવસે હસ્તમેળાપ થયો હોય તે દિવસથી સોળ દિવસની
 અંદર ૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯ આ દિવસોમાં કન્યાને સાસરે વળા-
 વવી નેઈએ. સોળ દિવસ વીતી ગયા પછી કન્યાને સર્વ પ્રથમ
 (પરણીને સાસરે જઈ આવ્યા બાદ બીજી વખત) સાસરે વળા-
 વવાની હોય તો એકી સંખ્યાના વર્ષ, માસ, દિવસમાં વળાવવી.

જો પાંચ વર્ષ થઈ ગયાં હોય તો ગમે ત્યારે વળાવવી. આને દ્વિરાગમન કહે છે. આના મુહૂર્ત માટે કહ્યું છે કે:—

માઘ કાલગુન વૈશાખે શુકલ પક્ષે શુભે દિને
ગુર્વાદિત્ય વિશુદ્ધૌ સ્યાત્ નવપત્ન્યા દ્વિરાગમમ્
ચૈત્રે પૌષે હરૌ સુપ્તે ગુર્વાસ્તાદ્યે મલિન્ધુચૈ ।
નવોઢાગમનં નૈવ કૃતે પંચત્વમાપ્નુયાત્

દ્વિરાગમનમાં હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, મઘા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ત્રણે ઉત્તરા, મૂલ, અનુરાધા, અશ્વિની, અને રેવતી એ નક્ષત્રો શુભ છે. સોમ, ગુરુ તથા શુક્રવાર શ્રેષ્ઠ છે માટે તે વાર અને ઉપર જણાવેલા નક્ષત્રો પૈકીના નક્ષત્ર વાળા શુભ દિવસે વૃષભ, સિંહ, વૃશ્ચિક અને કુંભ એ લગ્નોમાં ચંદ્ર બળવાન હોય ત્યારે દ્વિરાગમન કરાવવું.

પાંચ વર્ષ પછી કરવાનું હોય તો મુહૂર્તની જરૂર નથી. શુદ્ધ દિવસ માત્ર જોવો.

લગ્ન પછી સ્ત્રી સાસરે રહે તેનું કળ:—

લગ્ન પછી જો જેઠ મહીનામાં સ્ત્રી પોતાને સાસરે (લગ્ન પછી પહેલા વર્ષમાં) રહે તો વડિલ જેઠનો નાશ થાય આષાઢમાં રહે તો સાસુનો નાશ થાય. પૌષમાં સસરાનો અને અધિક માસમાં રહે તો પતિનો નાશ થાય છે. તેમજ પહેલા જ વર્ષમાં ચૈત્રમાં બાપને ઘેર ન રહેવું

અથ સ્ત્રી ધાત ચંદ્ર—

શશી૧ નાગ૮ શૈલ૭ અંક૯ રાગ૬ અગ્નિ૩ વૈદા૪ ।

કરાર દિ૧૦ શિવા૧૧ પાંડવા ૫ ચિત્રલાનુ૧૨ ॥

વિવાહે સીમંતે શુભે કામિનીનાં ।

ક્રમાત્ કાલચંદ્રા ઇમે વર્જનીયા ॥

પાઠાંતરે—ભૂ૧ દ્વિપા૮ દ્વિ૮ નવા૯ ડબ્ધિ૪ રામ૩ ષટ્૬

કરા ૨ દિગ ૧૦ રૂદ્ર ૧૧ વાયો ૫ રવે: ૧૨ ॥

કામિન્યા શશિકાલ એવ કથિતં મેષાદિ મીનાંતકં

ઉદ્ઘાટે શયને પ્રવેશ ભવને ગર્ભ પ્રતિષ્ઠા કૃતે

સૂતિસ્નાન રવિ ક્ષિતેંખર ધૃતે યાત્રાજલે નો શુભઃ ॥

નીચેના કાર્યોમાં સ્ત્રીને ઘાતચંદ્ર નડતો નથી.

વિવાહ યજ્ઞોત્સવ મંગલેષુ પદ્માલિષેકે ચ તથૈવ રાજાં ।

સીમંત કર્માભિરણે ચ ભોગે નો ચિંતનીયઃ ખલુ કાલચંદ્રઃ ॥૧૧॥

અથ ચૂડી મુહૂર્ત્તે નિષેધ—

અસ્તંગતે ભૂગે સુતે.....

અર્થાત—ગુરૂ અને શુક્રના તારાનો અસ્ત, દેવપોઠી અગિયારશથી દેવ ઉઠી અગિયારશ સુધી, અને જન્મનો, ધનનો અને મીનનો સૂર્ય હોય તે સમયે, ૪-૯-૧૪ ત્રણે રિક્તા તિથિ અને અને ચંદ્ર, શનિવારના દિવસે ચૂડો પહેરવો ન જોઈએ.

અથ મુહૂર્ત્ત માર્ત્તંકે ચૂડી ચક્ર—

સુવર્ણ રત્ન દંતાનાં સંધાર્યમિતિ આપરે

કેચિદ્દકેડતિચારેડપિ નીચ રાશીગતે ગુરૌ ॥ ૧૨૩ ॥

ધનુર્મીનગતે સૂર્યે ગુરુણા સંયુતેડપિ ચ.

અર્થાત—કેટલાક આચાર્યો ગુરૂ વક્રી હોય, અસ્તનો હોય અને નીચ રાશીમાં રહેલો હોય તેમજ સૂર્ય ધન અથવા મીનનો હોય, કે ગુરૂ સૂર્ય એક રાશીમાં હોય તો પણ સોનું, રત્ન અને દાંતના (ચૂડો) દાગીના પહેરવાનું શુભ કહે છે.

અથ મુહૂર્ત્ત દીપકે ચૂડી ચક્ર—

ત્રીપુ ત્ર્યક્ષિ.....॥૧૨૪॥

અર્થાત—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચૂડો કેતરાવવા આપવો હોય તે દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણીને રવિ ૩, મંગલ ૫, શુક્ર ૮, રાહુ ૨, બુધ ૭, શની ૨, ગુરૂ ૧, સોમ ૩ અને કેતુ ૧. આ ગ્રહો સાથે અનુક્રમે આ પ્રમાણે નક્ષત્રો જોડવાં, તે નક્ષત્રો શુભગ્રહો પર પડે તો શુભ જાણવાં.

અથ ચૂડો પહેરવાનું મુહૂર્ત્ત—અશ્વિની, મૃગશીર, આદ્રા, મઘા, પૂર્વા. ફાલ્ગુની, સ્વાતિ, વિશાખા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા અને શત-

લિષા આ નક્ષત્રો અને રવીવાર, બુધવાર, શુક્રવાર અને શુક્રવાર આ વારોએ ચૂડો પહેરવો શુભ છે.

(ગ્રહોની ચૂડી આ નક્ષત્રોમાં મળતી આવે તો જ ખરું મુહૂર્ત કહેવાય.)

અથ ચૂડીચક્ર મુહૂર્ત-પાઠાંતરે-વસ્ત્રાભૂષણાદિ.

રો-મૃ-હ-મઘા ઉ૩ સ્વાતિ-મૈત્ર મૂલસે ચ ।
 રે-વિ-ચિ-અશ્વિ પુ-પુ-ધ-દિતિ પુષ્ય શુદ્ધિ શુભા ॥
 શુભદિને શુભેચંદ્રે અશુભશ્ચ સર્વે ત્યજતે,
 શુ-સૂ-લૌ વારે ભૂષણે ભૂષિતે શુભાઃ ।
 ભૂષતે ગજદંતં ચ તથા વસ્ત્રાણિ ચીરયઃ ॥

અથ ચૂડીચક્ર જોવા વિચાર—

લાક્ષા કુસુમ માંજીષ્ઠં રાગો કાંચન ભૂષણં ।
 પ્રશસ્તૌ માર્ત્તંડો લોહકૃત્ય શનૈશ્ચરઃ ॥ ૧ ॥
 સોમ સનિશર પરિહરો અનુત્તમો બુધવાર;
 પંથ પલઘ્ન યમઘંટડો જાઘ્ન અવસ નહીં વાર-૨
 ઉત્તરાતિન્નિ પરિહરો રોહણ પાડો વજ્ર;
 પુષ્ય પુનર્વસુ પરિહરો જો ભરતાર ઇકન્ન-૪
 હસ્તાદિ પંચ રૂક્ષાણિ ધનિષ્ઠા દેવતિ દ્વયં ।
 શંખદંતં ચ નારીણાં લોમાર્ક શુરૂ ભાર્ગવે ॥ ૪ ॥

અથ ચૂડી મુહૂર્ત રવિચાત્રી દનિયા સુધી ગણવું.—

પાઠાંતરે—

હસ્તાદ્યા પંચ નક્ષત્રાણિ ધનિષ્ઠા દેવતિ દ્વયં ।
 હેમકંકણ રક્તાનાં લોમાર્ક શુરૂ ભાર્ગવે ॥૧॥
 ઉત્તરા જ્યેષ્ઠ પરિહરો રોહણ પાડો વિજ્ર;
 પુષ્ય પુનર્વસુ પરિહરો જો ભરથારાં કીજ. ૨
 સોમ શનિશર ચૂડલો જોરાતાં બુધવાર;
 તું એમ જાણે કામિની ઉતારે તતકાળ. ૩

ચોથ નોમને ચોદશે જો પહેરે ગજદંત;
ચૂડા લાગી કટકા કરે કે તો મરે તેનો કંત. ૪

વળી પાઠાંતરે—

આદિતે વિધવા ત્રિણિ લોમે પંચ અપૂત્રકા ।
શુક્રે ત્રીણિ પ્રજાવૃદ્ધિ રોગો રાહુ દ્વયં તથા ॥૧॥
લક્ષ્મી સપ્ત બુધશ્ચૈવ દ્વે શનિ કલેશકારકઃ ।
જીવમેકં લવેત્ લક્ષ્મી ચંદ્રે ચાગ્નિ યશવર્ધનં ॥૨॥
લગતી હીનં કૃતં કેતુ ચૂડીચક્રં ન સંશયઃ ।

અથ લક્ષ્મી ચૂડી ગણવાની રીત—

રવિ લોમ સ્તથા શુક્રે રાહુ બુધ શનિશ્ચરે ॥
શુક્રે સોમ સ્તથા કેતુ યોજનાયં ક્રમેણુતુ ॥૧॥

ફલ—

રવો ચ વૈધવ્યં કુળે ચ વ્યાધિ જયં ભૃગોયં સ્વર્ભાણુપીડા ।
ચંદ્રાત્મજો સૌખ્ય શતો ચ હાનિ શુક્રર્જયં ચંદ્રજનેશ લાલોઃ ॥
કેતો ચ વંધ્યા વ્યભિચારિણી સ્વાત્ ચૂડીચક્રે ન શંશયઃ ॥

અથ ગ્રહના નામ સાથે નક્ષત્રોની સંખ્યા ચૂડીચક્રે—

રવી ત્રીણિ ૩ લોમ શર ૫ ત્રીણિ ૩ શુ તમો નેત્ર ૨ સંખ્યા
બુધ સપ્તમ ૭ ચ ॥
શનિ ઇશનેત્ર ૩ શુક્ર ચંદ્ર ૨ સંખ્યા મૃગાં કેસરી ૨ જાયતે
કેતુ મેકં ॥૧॥

અથ ચૂડીચક્ર માટે સ્લોક—

યાવદ્ભાસ્કર ભક્ત ભાદિ દિવસે ધિષ્ણેપિ સંખ્યા યથા ॥
સંજ્ઞા-વન્હિ ભૂત ગુણાધિ સપ્ત નયના પૃથ્વી ત્રયેદુ ક્રમાત્ ॥
૩ ૫ ૩ ૨ ૭ ૨ ૧ ૩ ૧
ગ્રહ રવી-મંગલ-શુક્ર-રાહુ-બુધ-શનિ-શુક્ર-સોમ-કેતુ

ફલ—

કૂરે હાનિ શુભે શુભં ચ ગદિતં ચક્રે ચૂડી ભૂષણે ॥
અથ વારોમાં શુભ ઘડીઓ—

એક પક્ષ રસા સૂર્યે ચંદ્રે બાણેક વાસવં ।

૧ ૨ ૬ ૫ ૧ ૮

વેદાષ્ટ્ર સુનયો લૌમે રસાશિષ્ટી તુ ચંદ્રને ॥

૪ ૮ ૭ ૬ ૩ ૮

બાણ નેત્રા દ્રયો જીવે યુગાષ્ટે ક રસા ભૃગુ ।

૫ ૨ ૭ ૪ ૮ ૧ ૬

વન્હિ ષ્ટૈ પુ નગા પંચ દિનેષુ નાડિકા શુભઃ ॥

૩ ૮ ૫ ૭

ઉપરના વારોએ ઉપરની ઘડીઓ શુભ જાણવી. અર્થાત્ નિષિધ વારોમાં પણ શ્રેષ્ઠ યોગ થતો હોય તો ને ચૂડી ચક્ર મલત્તુ આવતું હોય તો ચૂડી પહેરવી.

રવીવારે, સોમવારે, મંગલવારે, બુધવારે, ગુરુવારે, શુક્રવારે
ઘડી-૧-૨-૬ ૧-૫-૮ ૪-૭-૮ ૩-૬-૮ ૨-૫-૭ ૧-૪-૬-૮
અને શનીવારે.

૩-૫-૭-૮

અથ નાતરા મુદૂર્ત્ત—

હસ્તાદિ પંચ તુરંગણી ભં ધનિષ્ઠા માર્ત્તંડ મંગલં ગુરુ ભૃગુ
વાસરેષુ ।

ભદ્રા જ્યા પૂર્ણા વૃષાલિ કુંભે સિંહે સુખં ભવતિ પુત્ર પુન-
ગૃહં ચ ॥

અર્થાત્—હસ્તથી પાંચ અને અશ્વિની તથા ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર. રવીવાર, મંગલવાર, ગુરુવાર અને શુક્રવાર. ભદ્રા, જ્યા અને પૂર્ણા તિથિઓ. વૃષ, અલિ, કુંભ અને સિંહ લક્ષ્મીમાં બીજી વખતનો સંસાર શરૂ કરવાથી સુખ તથા પુત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે.

વળી મારવાડી પંચાંગોમાં—ગંધર્વ વિવાહ માટે જ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, અશ્લેષા, કૃતિકા, શતભિષા, અશ્વિની, ધનિષ્ઠા આ નક્ષત્રો શુભ છે. અને નાતરામાં ગુરુ, શુક્રના અસ્તનો દોષ નથી એમ લખેલું છે.

શુક વિચાર

આઠ માસ ને બાર દિન પૂરવ શુક વસંતિ
 દિન બહુતરિ હીર કહઈ મંડલ રહઈ એકાંતિ ૫૪૮
 શુક વસે પશ્ચિમ મહીં આઠ માસ ઇગ પજિખ
 હીર કહઈ તેરહ દિવસ ગુપ્તો જોઈશ સાખી ૫૪૯
 ઉમમણો જ્યાં શુક રહઈ ત્યાં અમનિ દાહિણેઈ
 નૈરય પશ્ચિમ નારીયાં ઉઠી ગમણ કરેઈ ૫૫૦
 જ્યાં આથમણે લગુ વસે ત્યાં વાયવ્ય ઈશાન
 દેશિ ઉત્તર ને ઉગમણી મહિલા કરે સુખાણ ૫૫૧
 શુક સામે દાહિણે કદી ન જાવેં ચાર
 ગુરવિણી નારી બાલસું નવપરણિત નૃપસાર ૫૫૨
 સનમુખ લગુ નરપતિ દુખી વાંઝિણી હુઈ પરણીત
 મર્લિણીનો જાઈં જરલ આસુત મરે અચિંત ૫૫૩
 હીર કહે સનમુખ અસિત ગુરુ લગુ ગમણ ન લેઈ
 પિણુજો ત્રિયા પીયરી અલેતો દોષ ન લાગે કોઈ ૫૫૪
 એક મામેં એકણ પુરહિં ડર દુકાલ વિવાહ
 તીરથ યાત્રાઈં જાવતાં શુક કરઈં ઉછાહ ૫૫૫
 ઉગતો રાખે દશ રચણી ચવહહ રાખે ખીણ
 જીમ સુરગુરુ તિમ શુક પણ વરજી વજીવો વીણ ૫૫૬
 પાંચ વશિષ્ઠ ગર્ગ તીય વાસર સુવન જામ એક
 પાંચ મહુરત યવન કહિ જાગુ તજીયે સુવિવેક ૫૫૭

શુક અંધ વિચાર

રેવતિ અરસણિ નઈ ભરણી કૃતિક પહિલો પાય
 શુક દોષ નહિં તે રિસાં આદ્યાં સવિ સુખ થાય ૫૫૮

વેપારનું મુહૂર્ત તથા નિધાન મુક્યાનું મુહૂર્ત
 પુષ્ય પુનર્વસુ શ્રવણ તિથિ રેવતસણિ કર ચિત્ત
 મૃમ અનુરાધા સ્વાતિયાંએ રિત્તી ચર લહુ મિત્ત પપદ
 વાણિજ કીર્તે ધ્યાં રિસાં વક્ત્રી ઠવિ જઈ નિધાન
 હીર કહેં અવરે રિસે લાલ હુવે સામાન્ય ૫૬૦

અથ દુકાનનું મુહૂર્ત—

દુકાન શરૂ કરવામાં મંગલવાર ન લેવો.

મૃગશિર, રેવતિ, ચિત્ર, અનુરાધા, રોહિણી, ઉત્તરા ૩, હસ્ત,
 અશ્વિની, પુષ્ય અને અભિજીત નક્ષત્રોમાંનું કોઈ પણ નક્ષત્ર લેવું.

રિક્તા સિવાયની શુભ તિથિઓ લેવી

રવિવાર, સોમવાર, બુધવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર અથવા શનિવાર
 આ છ વારમાંથી ગમે તે વાર લેવો.

શુભ લગ્નો લેવાં, શુક્ર અને ચંદ્ર લગ્નમાં લેવા. કુંભ લગ્ન
 ટાળવું.

લગ્નમાં ચંદ્ર, શુક્ર બેમાંથી ૧ પણ આવે તો શ્રેષ્ઠ. પરંતુ
 ૮ મા અથવા ૧૨ મા સ્થાને પાપગ્રહ ન હોય તે ખાસ જોવું.
 વળી ૨-૧૦-૧ મા ભુવનમાં શુભ ગૃહો રિથર હોય તેવા લગ્નમાં
 પણ કુંભ લગ્ન અને મંગલવાર ન લેવો અને શુભ લગ્નમાં દુકાનનું
 મુહૂર્ત કરવું.

અથ ગાદીનું મુહૂર્ત—

આસનાધો અતુષ્ઠં ચ મુખે ધિષ્ણુચ અતુષ્ટયં ।

આગ્નેયાં તૃતીયં દદ્યાત્ નૈરૂત્યાં ત્રય મેવ ચ ॥ ૧ ॥

પૃષ્ઠે અતુષ્ટયં દદ્યાત્ વાયવ્યૌ તૃતીયં તથા

ધૃશાન્યાં તૃતીયં દદ્યાત્ મધ્યે ધિષ્ણુચ અતુષ્ટયં ॥ ૨ ॥

આસનાધો સર્વસૌખ્યં મુખે ચ નાસ્તિ વિક્રયં ।

આગ્નેયાં અર્થનાશાય નૈરૂત્યાં ચ શુભપ્રદં ॥ ૩ ॥

પૃષ્ઠ ભાગે મહા શ્રેષ્ઠં વાયવ્યાં ધ્વંસ સંભવં ।

ધૃશાને ધન નાશાય મધ્યે ચૈવ શુભં ફલં ॥ ૪ ॥

અથ ૨૮ નક્ષત્રથી હુકાની ગાદીનું મુહૂર્ત—

(૧) પ્રથમ ૧ થી ૪ નક્ષત્રો ગાદી નીચે શ્રેષ્ઠ, (૨) ૫ થી ૮ પૂર્વાભિમુખે ગાદી નેષ્ઠ, (૩) ૯ થી ૧૧ અગ્નિ ખૂણે નેષ્ઠ, (૪) ૧૨ થી ૧૪ નૈરત્યે શ્રેષ્ઠ, (૫) ૧૫ થી ૧૮ પૃષ્ઠે-પશ્ચિમે શ્રેષ્ઠ, (૬) ૧૯ થી ૨૧ વાયવ્યે નેષ્ઠ, (૭) ૨૨ થી ૨૪ ઈશાને નેષ્ઠ અને (૮) ૨૫ થી ૨૮ નક્ષત્રો મધ્યે આસન ઉપર શ્રેષ્ઠ છે.

મૃગ પુખ્યાશ્વિની ચિત્રા મૈત્રે ચ રેવતી કરે.

શશિ બૃહસ્પતિ શુક્રા વ્યાપારે શુભદાયકા ॥

અથ વ્યાપારે નક્ષત્રાણિ-પાઠાંતરે વસ્ત્ર પહેરવાનાં નક્ષત્રો પણ છે.

અશ્વિન્યાં બહુ વસ્ત્રાણિ ભરણ્યાં ચ મહાપદં
કૃત્તિકાયાં દહત્યાગ્નિ રોહિણ્યાં વસ્ત્ર સંપદઃ ॥૧॥

મૃગે તુ મૃષકાજ્ઞેયા આદ્રાયાં મરણું ધ્રુવં ।

પુનર્વસુ ધનમાયુઃ પુખ્ય સર્વાર્થ સાધકઃ ॥૨॥

અશ્વેષા તસ્કરા ઠણ્ઠા મધા ચરણુમાદિશેત્ ।

પૂ-ક્રાયાં હંડયેદ્રાજ્ઞ ઉ-ક્રાયાં બહુ વસ્ત્રદા ॥૩॥

હસ્તેન સર્વકામિત્રં ચિત્રા વસ્ત્ર વિચિત્રદા ।

સ્વાતી વિશિષ્ટ લાભસ્થાત્ વિશાખા પ્રિયદર્શનં ॥૪॥

અનુરાધયો લવેદ્ વ્યાધિ જ્યેષ્ઠા વસ્ત્રસ્ય નાશનં ।

મૂલેન કિલશ્યતે વસ્ત્રં પૂર્વાષાઢેન વ્યાધયઃ ॥૫॥

ઉત્તરા વસ્ત્રદા જ્ઞેયા શ્રવણે નેત્ર રોગતા ।

ધનિષ્ઠાયાં ધનમાયુઃ સ્તોકં લવતિ દારૂણે ॥૬॥

ધન્યા શતભિષા ચૈવ પૂર્વાભદ્રોત્તરો તથા ।

રેવતિ રત્નલાભાય વિજ્ઞેયા સુવિવેક સુ ॥૭॥

નાંધ કાઠવાતું મુહૂર્ત

પૂર્વા ઉત્તરા રોહિણી મૂલ મધા અશક્તેશ

ભરણી વિશાખા કૃત્તિકા આદ્રા જેઠ વિશેષ ૫૬૧

એ રિસી પનર જોઈસાં વાણિજ વ્યાજ કલેશ
ભૂમિ ઠંઠો લાલે નહિં યોદ્યા હીર વિશેષ પદર

અથ નિધિ ક્ષેપવા તથા દાટવાનાં મુહૂર્તો —

મઘા મૂલ પૂર્વાત્રયં વાયુ રિક્ષં,
વિશાખાંતકં સાર્પ ભોમાર્કવારે;
તિથોનંદ પૂર્ણા ઘટાલિ મૃગેન્દ્રે,

નિધિ ક્ષેપણો ધૃત્ય કાર્યેષુ સિદ્ધિ ॥૧૧॥

પશુ ખરીદવાનું મુહૂર્ત

કર વિશાહ રેવસ્સણિ જુહુ ધનિષ્ઠા ગાય
લીધી હુવદધ ધારણી જોઈસ હીર ખતાય પદ૩
સ્વાતિ શતભિષ પુષ્ય કર મૃગ આર્દ્રા પૂર્વાહ
જ્યેષ્ઠા મૂલને અશ્વિની રેવતી અનુરાધાહ પદ૪
તેરસ બારસ ઇગ્યાવિસો દશમી સત્તમી પંચ
પડવા ખીયતીય સૂરિજવાર લીજો ચોપય સંચ પદ૫
ગાયો મંજલ ભેંસો બુધ ખર કરહાં શનિવાર
હય મય તજ રવિ હીર કહૈ અવર વાર શુભવાર પદ૬
ખાંડો ખાંડો દાંતલો સાંતલિયો શશી કુખખ
ભમર માંખિયો શીંગહલ કવિલો વાંકી કુખખ પદ૭

અથ પશુ કય વિક્રયે શુભ મુહૂર્તો:—

પૂર્વા ઇ મૈત્ર દ્વયં મૂલે વાસવો રેવતી કરે ।

પુનર્વસુ દ્વયં ગ્રાહ્યં પશુનાં કય વિક્રયે ॥૧૧॥

અથ ઊંટ, ભેંસ વગેરે જનાવરો ખરીદવાનું મુહૂર્ત:—

ધનિષ્ઠા, શતભિષા, પૂર્વાષાઢા, જ્યેષ્ઠા, પુનર્વસુ, હસ્ત,
અશ્વિની, મૃગશિર, રેવતી, અનુરાધા અને સ્વાતિ આ નક્ષત્રોમાં
પાડો, ભેંસ, ખચ્ચર, ઊંટ, કુતરો વગેરે ખરીદવા શ્રેષ્ઠ છે.

અથ જનાવરો ખરીદવાનાં વાર પરત્વે નિષેધ:—

ગો અંગારો પરિહરો, લેંસડીયાં બુધવાર;
 ઊંટ શનિશર પરિહરો, ઘોડાં ગાડાં આદિતવાર.
 ગુરુવારે એ કલહલા, ર ફરી ન બંધે ખાર;

વળી—

મંગલ મહિષી રવિ તુરી, બુધ બળદ શનિ ઊંટ;
 અસુરે અળ ન લીજીએ, ફરી ન બંધે ખુંટ

અથ જનાવરો ખરીદવાનાં નિષેધ નક્ષત્રો—

કૃત્તિકા ભરણી ચિત્રા વિશાખા, ઉત્તરાષ્ટ્રે મધા અશ્લેષા;
 નવે નક્ષત્રે ચોપદ લીજે, મરી જાય કે ચોરાંને દીજે.

પાઠાંતરે—

જે વેચે તે ક્રુધા પ્રસહાસે, જે લેવે તેને મૂલ નાસે.

અથ પશુ નિર્ગમન નિષેધ:—

અમાવાસ્યાષ્ટમી ત્યાજ્યા પૂર્ણિમા ચ ચતુર્દશી ।

રવિવારો વર્જનીયઃ પશુનાં ચ વિનિર્ગમે ॥૧॥

ચિત્તોત્તરો રોહિણી ચ શ્રવણોપિ વિવર્જિતઃ ।

એતેષુ પશુ જાતિનાં અશુભં નિર્ગમે ભવેત્ ॥૨॥

અથ પશુ પ્રવેશે નિષેધ—

ઉત્તરાસુ વિશાખાયાં રોહિણ્યાં ચ પુનર્વસુ ।

નવમ્યાં ચ ચતુર્દશ્યામષ્ટમ્યાં નાનયેત્ પશુ ॥૧॥

વળી—

આઠમ ચૌદશને ચોપાયાં નિશ્ચે હાણુ કરે ઘર આવ્યાં
 ચોથ આઠમને ચૌદશનું જાયું હાણુ કરે ચોપાયું આવ્યું.

અર્થાત્—આઠમ તથા ચૌદશના દિવસે જન્મેલું જાનવરનું
 બચ્યું કે આ બે તિથિએ ઘેર લાવેલું જનાવર ધણીને તુકશાન
 કરે છે.

અથ પહેલાં વલોણાનું મુહૂર્ત્—

પ્રવાનુરાધા મૃગ રેવતીષુ દસેષુ ચિત્રા રકરભત્રયેષુ ૩ ।
શુભેષુ વારેષુ સદાહિ સસ્તં જમંથન કાર્યં પ્રવદંતિ સંતઃ ॥

અથ છાણાનું મોઢવું માંડવાનું મુહૂર્ત્—૨૮ નક્ષત્રો ગણવાં.

ખટ મૂલે દો મસ્તકે, મધ્યે દીજે ચ્યાર;
ચ્યાર ચ્યાર દિશિ દીજીએ, સર્વ તણો વિચાર. ૧

ફલ—

પૂર્વે સજન મેલાવડો, ઉત્તરે નવલા ભોગ;
પશ્ચિમે કાંણા કલકલે,^૫ દક્ષિણે વ્યાપે રોગ. ૨

મૂલે ખટ રસ નીપજે, શીર સ્વામીને ભાર;
મધ્યે તો ભોરીંગ વસે, ડસે તે ઘરની નાર. ૩

અર્થાત્—રવિચાથી દનિયા સુધી ગણવાં. તેમાં પહેલાં ૧ થી ૬ સુધી મૂલમાં=નીચે, ફલ શ્રેષ્ઠ. પછી બીજાં બે સાત અને આઠ માથે=ઉપર, ફલ ખરાબ. પછી બીજાં ચાર નવથી બાર વચમાં=મધ્યમાં, ફલ ખરાબ. પૂર્વ દિશામાં ૧૩ થી ૧૬ ઉત્તમ. દક્ષિણ દિશામાં ૧૭ થી ૨૦ ખરાબ. પશ્ચિમ દિશામાં ૨૧ થી ૨૪ ખરાબ. ઉત્તર દિશામાં ૨૫ થી ૨૮ નક્ષત્રો ઉત્તમ ગણવા.

કૃષિ હુળ જોડવાનું મુહૂર્ત્

કર પંચ્યાં રેવસણિ ઉત્તર શ્રવણાં તીય
પુષ્ય પુનર્વસુ મૂલ મધા મૃગ રોહિણી હલ લીહ પદ્મ
બીજ તીજ પાંચમ દશમી સત્તમી તેરસી ઇગ્યાર
પુષ્ય ગુરુ શુક્રાં હલ કીયાં રિદ્ધિ હુવૈ ઘરખાર પદ્મ

હલચક્ર

તિય તિય તિય પંચ તિય પંચ તિય હલચાકાર
 હાનિ લાભ એકંતરે ગણી રવિરિસી શશી સાર ૫૭૦
 હલચક્રે રવિ રિસી ધુરાં દેઘ મણે સંહાર
 દિન રિસી આવધ જિહાં કનૈં જોઈશ હીર વિચાર ૫૭૧
 બલદ મરે પહેલે તીયે ખીજે બલદ બહુ હોય
 ધનહાનિ તીજે લીયે પાંચે લિખમી હોય ૫૭૨
 મરે ધણી જોયે તીયે પાછલી પંચઈ લાભ
 અંત તીયે હારિદ્ર દુખી દૂધ આવે લાભ ૫૭૩
 રાજમાર્ત્ત'ંડ ગ્રંથના શ્લોક ૮૮ માં ખીજ વાવવા માટે

નિષેધ છે:—

રવો રૌદ્રાદ્ય પાદસ્થે ભૂમે સંજયતે રજઃ ।

તસ્માદ્દિન ત્રયં તત્તુ ખીજ વાપે પરિત્યજેત્ ॥

અર્થાત્—જ્યારે રવિયા=આદ્રા નક્ષત્રના પહેલા પાંચામાં સૂર્ય પ્રવેશ કરે ત્યારે પૃથ્વી રજસ્વલા થાય છે. એટલે આદ્રા મહા નક્ષત્રમાં સૂર્યનો પ્રવેશ થાય ત્યારથી ત્રણ દિવસ સુધી જમીનમાં ખીજ વાવવું નહિ.

અથ હલોતીયા મુદ્દર્ત્ત—

સાતમી તેરશ ત્રીજશું, એકાદશી અને ખીજ જાણિ;

પંચમી દશમી હલોતીયું રિદ્ધ સિદ્ધ ઘર આણિ. ૧

અર્થાત્—રવિયાથી ૧ થી ૩ નક્ષત્રો સાલમાં, ૪ થી ૬ આણીમાં, ૭ થી ૯ સમોલે, ૧૦ થી ૧૪ કાંધે, ૧૫ થી ૧૭ ગોથણે,^૧ ૧૮ થી ૨૨ કાંધે, ૨૩ થી ૨૫ સમોલે અને ૨૬ થી ૨૮ ઉપર છોડી દેવા—સંહાર માર્ગે ગણવા જોવો પાઠ છે.

ભાષામાં—

હલચક્ર એમ પાઠવો, જે લોગવીયો ભાણ;

પહેલાં ત્રણ પાછલર પડે, તે કરે બળદની હાંણ—૧

૧ નાડીએ. ૨ સાલમાં.

ખીળાં ત્રણ સોહામણાં, ત્રીજાં ત્રણથી હાંણુ;
 પાંચ વધારો દાંડીએ,^૧ નાડી મારે ત્રણ,—૨
 પાછાં પાંચે લક્ષ્મી વસે, વલી ત્રયણેર હાંણુ;
 શેષ રહ્યાં એ ડાંડીએ,^૩ વધારે બળદ ગમાણુ.—૩
 કાંધે કણસરાં છાંડે ધન, અણીયે પૂરે આશ;
 સાલ સમોલને ગોથણું, એ તો કરે વિનાશ.—૪
 હલ બુધવારે ન કર્તવ્યં, નહિ લોભ શનિવાર;
 શેષવારે શુભં ચૈવ, કૃષિ કાર્ય વિચારજ.—૫

અથ ખીજોસિ સુહર્ત—

સૂર્યભાદુરગઃ સ્થાપ્યઃ ત્રિનાડયેકાંતરઃ ક્રમાત્ ।
 સુખેત્રીણિ ગલેત્રીણિ ભાનિ દ્વાદશ ચોદરે ॥ ૧ ॥
 પુચ્છે તુર્યં બહિઃ પંચ દિનભાદિ ફલં વદેત્ ।
 વદન ચૂરકં વિંદાત્ ગલકેંગારક સ્તથા ॥ ૨ ॥
 ઉદરે ધાન્યવૃદ્ધિશ્ચ પુચ્છે ધાન્ય ક્ષયો લવેત્ ।
 ઇતિ રોગલયં બાહ્યે ચક્રે ખીજોસિ સંજકે ॥ ૩ ॥

અથ ગાલ્લાના ધર ખીલો સુહર્ત—

જીવ ચો ભાસ્કર દન એ હસ્તયો મૂલે શાકેદી શ્રવણ રોહિણીધુ ।
 કન્યા કર્કેચ લગ્ને વૃષ વૃશ્ચિક સિંહે શકટ ધર બંધને શુભંચ સંજકે.

ધર ખીલો—સુથારો ગાલ્લાની એ ઉધો વચ્ચે એક મોટો
 ખીલો મારે છે તેનું નામ ધર ખીલો છે.

અથ શકટ ચક્ર—

ત્રિકં ત્રિકં ચતુષ્કં ચ ત્રિચતુષ્ક મેવ ચ ।
 ત્રિ પંચ ચ સમાયુકતે શકટે ચ મહોત્સવઃ ॥ ૧ ॥
 બુધૈરેવં ફલં જ્ઞેયં ચાંદ્ર ભાતં ક્રમેણુતુ ।
 ગર્ગેણુક્તાનિ ચક્રાણિ વિજ્ઞેયાનિ સદા બુધૈઃ ॥ ૨ ॥

ફલ—

‘જે મૃત્યુ’ જય’ ચક્રે સિદ્ધિ રેયા શુભેન્ધુના ।

રથાગ્રે કુત્સિતાધ્વા ચ મધ્યે ચૈવ સુખપ્રદં ॥ ૩ ॥

અર્થાત—સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૧ થી ૩ નક્ષત્રો કાગમો—ઉપર મૂકવાં, તે ખરાબ. ૪ થી ૬ સુધી જમણી ધૂંસરીનાં છેડે મૂકવાં, તે ખરાબ. ૭ થી ૧૦ સુધી જમણા પૈડે મૂકવાં, તે ઉત્તમ. ૧૧ થી ૧૩ સાટીની જમણી બાજુ (થાળીયાના પાછલા આંગઠે જમણી બાજુ) મૂકવાં, તે ખરાબ. ૧૪ થી ૧૬ સાટીની ડાબી બાજુ (ઠાઠીયા—થાળીયાના પાછલા ડાબે આંગઠે) મૂકવાં, તે ખરાબ. ૧૭ થી ૨૦ બીજે પૈડે મૂકવાં, તે ઉત્તમ. ૨૧ થી ૨૩ ધૂંસરાને બીજે—ડાબે છેડે (સમોલે) મૂકવાં, તે ખરાબ. ૨૪ થી ૨૮ ગાલ્લાના થાળામાં—વચોવચ મૂકવાં, તે ઉત્તમ.

ફલ—જે બાજુની સમોલનાં ૨-૩ મૃત્યુ કરે, જે બાજુનાં પૈડાનાં ૪-૪ જય મેળવે ત્યાં સિદ્ધિ કરે, આગળના-કાગમાનાં ૩ માર્ગે લય કરે, પાછલાં—જે બાજુનાં આંગઠાનાં ૩-૩ હુઃખ કરે, વચલાં ૫ શ્રેષ્ઠ ફલ આપે.

પાઠાંતરે—

રથકારે લિખેત્ ચક્રં લાનુ ચંદ્રં ચ યોજયેત્ ।

રથાગ્રે ત્રણ નખેત્રાણિ સમોલે દ્વિગુણં બુધૈઃ ॥

દ્વે પાશ્વેર્ પટ્ રક્ષાણિ પૃષ્ઠે ત્રીણિ પ્રદાયયેત્ ।

ચક્રયોઃ પટ્ રક્ષાણિ મધ્યે ત્રિણિ ચ નિશ્ચિપેત્ ॥

ફલ—

સમોલે ચ યદા મૃત્યુ જયં ચક્રે સિદ્ધદંડૌ લયં તથા ॥

સુખે ચૈવતુ ઉત્પાતં મધ્યે પૃષ્ઠે સુખપ્રદા ॥

પાઠાંતરે—

શકટ ચક્રં પ્રવક્ષ્યામિ લાનુમાધ્યં ત્રિ ધૂસરે ।

સ્કંધયો ત્રિણિ ત્રિણ્યૈચ પાશ્વેર્ ચ પટ રક્ષાણિ ॥

ત્રિણિ ચ પૃષ્ઠ લાગકે ચક્રયો પટ્ રક્ષાણિ ।

મધ્યે ત્રીણિ પ્રદાયયેત્ ॥

ફલ—

ધૂસરે સ્વામિનો હંતિ સ્કંધે શકટ વર્ધનં ।
યાસ્વે ચ ધનનાથાય પૃષ્ઠે લક્ષ્મી પ્રદાયેત્ ॥
ચક્રયોઃ સુત નાથં ચ મધ્યે ધન સુખપ્રદા ।
એવં જ્ઞાત્વા બુદ્ધેઃ સમ્યક્ શકટં ધારયે તતઃ ॥

પાઠાંતરે—

હોમોઈના લાંડારની હીરકલશની પ્રતના પત્ર ૧૮ પરથી—
રથચક્રમાહ—રાહુ લોગવે તે નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર લગે ગણવું.
સૃષ્ટે દીને (સૃષ્ટયાકારે બૂકવા). મસ્તકેં ૩ અશુભ. જમણી સમોલે
૩ શુભ. થાલે ૫ અશુભ, અગ્નિભય. જમણે ચક્રે=પૈડે શુભ
લક્ષણ, બલ ભલો. હાસ્ય લગે ધન આપે. પૂંઠે અશુભ, પુત્ર કષ્ટ.
ડાળે ચક્રે=પૈડે અશુભ, રાજહંડ, અગ્નિભય. ડાળે સમોલે,
બળદ મરે.

પચક

હીર કહે મઘા ઉત્તરા કર શતલિલ્લ અનુરાહ
પુષ્ય ધનિષ્ઠા રોહિણી જલ અક્ષય મજગ્રાહ ૫૭૪

અથ જલાશયારલે કૂપચક્રં—

રવીવારે જલં નાસ્તિ સોમે પૂર્ણે જલં ભવેત્ ।
વાલુકા ભોમવારેતુ બુધે બહુજલં ભવેત્ ॥
શુક્ર ચ મધુરં તોયં શુક્રે ક્ષારં પ્રજાયતે ।
શનિશ્ચરે જલં નાસ્તિ કીર્તિતં વારજં ફલં ॥૧॥

અથ જલાશયારલે નક્ષત્રો—

અનુરાધા, મઘા, હસ્ત, રેવતિ, ૩ ઉત્તરા, રોહિણી, મૃગ-
શિર, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા, શતલિષા અને પૂર્વાષાઢા.

પાઠાંતરે—કૂપચક્રં—

જલં સત્વરં સ્વાહુ મધ્યે ચ પૂર્વે ધરાખંડનં ઇષ્ટ પાનીય મગ્નો ।
નીરં હક્ષિણે રાક્ષસસ્પર્ધનીવત્ ચિરં પશ્ચિમે પુષ્ય પીયુષ કૂપઃ ॥૧॥

મરૂદ્ બંધ પાતો અર્થપતૌ ચાર્થસિદ્ધિ વિષં તદ્વિષં શંભુ કોણુ
ત્રયેણુ ।

શિલાઈ લલે નાલ મૂર્ધ્નિ મૃગાકે રણુરેણુકા રોહિણુયે ન પેયઃ
॥ ૨ ॥

ગુરુ ક્ષીરવત્ ભાર્ગવે ક્ષાર વારી શનિ રંધ કૂપઃ સ્થલં સિંહી
કેયઃ ।

ન પૂર્ણો લવેત કેતુના ગ્રેત પીઠ પ્રજનાથ ભાત્ કૂપચક્રે વિચાર્યઃ
॥ ૩ ॥

નોંધ--આ પાઠમાં નવચક્રો ગણાવ્યા છે માટે તે સમયની
કુંડલીનું ફલ હોવું જોઈએ.

વળી પાઠાંતરે-કૂપચક્રં—

રોહિણ્યાદૌ ગણયેત્ રૂક્ષં ચાવત્તિષ્ઠતિ ચંદ્રમા ।

વૃત્તાકારે લિખેત્ ચક્રં મધ્યે ત્રીણિ શુભપદં ॥૧॥

મધ્યે ચ અમૃતં વારી પૂર્વે ચ ભૂમિખંડનં ।

આગ્નેયાં નિર્જલં પ્રોક્તં ચામ્યં ચ અદ્યપં જલં ॥૨॥

નૈરૂતે અમૃતં વારિ પશ્ચિમે પ્રજલં જલં ।

વાયવે ચ પ્રજલતિ ઉત્તરે જલત્તિષ્ઠતિ ॥૩॥

ઈશાને લવણું ક્ષારં કૂપચક્રં પ્રકીર્તિતા ।

અર્થાત—કૂપારંભમાં રોહિણી નક્ષત્રથી ગણીને દનિયા સુધી
ગણવું. મધ્યે-૪ દિશાઓમાં-૪ ખૂણાઓમાં-એમ કુલ ૬ જગ્યાએ
ઢ-૩ મૂકવાં તેનાં ફલ

પ્રથમ મધ્યમાં ૩, ૧ થી ૩ સુધી થાય તો શુભ. સ્વાદ
વાળું પાણી અને જલદી પાણી આવે.

પછી પૂર્વે ૩, ૪ થી ૬ સુધી થાય તો અશુભ. જમીન
ભાગે અને પડે. ખંડીત જલ.

” અગ્નિ ખૂણે ૩, ૭ થી ૯	”	”	નિર્જલ.
” દક્ષિણે ૩, ૧૦ થી ૧૨	”	”	અદ્યપ જલ.
” નૈરૂતે ૩, ૧૩ થી ૧૫	”	શુભ	મીઠું પાણી

- „ પશ્ચિમે ૩, ૧૬ થી ૧૮ „ મીઠું છલા-
છલ પાણી આવે.
„ વાયવ્યે ૩, ૧૯ થી ૨૧ „ અશુભ કાંકરા અને પથ-
રામાં પાણી.
„ ઉત્તરે ૩, ૨૨ થી ૨૪ „ શુભ ઉત્તમ પાણી અને
દીર્ઘ પાણી.
„ ઈશાને ૩, ૨૫ થી ૨૭ „ અશુભ ખાડું પાણી.

અથ વિહિરી=વાવ, તલાવાદિ (જ્યોતિર્મયૂષે પૃ. ૨૧૨
શ્લોક ૬૯) માટે સુહર્ત્તઃ—

ચિત્રા, સ્વાતિ, પુનર્વસુ, મૃગશિર, મૂલ, અશ્વિની, રોહિણી,
હસ્ત, પુનર્વસુ, ધનિષ્ઠા, શતલિષા, અનુરાધા, ઉત્તરા ૩, રેવતિ
આ સોલ નક્ષત્રો. મકર, કુંભ અને મીન એ ત્રણ લગ્નો, તથા
પંચાંગ શુદ્ધિમાં શુભ દિવસે, વાવ તલાવ ઇત્યાદિ ખોદાવવાનો
આરંભ કરાવવો. આ નક્ષત્રોએ ગીજ, ત્રીજ, પાંચમ, દશમ,
તેરશ અને પૂનમ તિથિ હોય તથા બુધ, ગુરુ, કે શુક્રવાર હોય.
મેષ, સિંહ ને ધન આ ત્રણ લગ્ન સિવાયનાં બીજાં કોઈ પણ
લગ્નમાં અને માહ મહિના પછી છ મહિના સુધી. અથવા—માગ-
શર મહિનામાં વાવ તથા તલાવ ઇત્યાદિ જલાશયો ખોદાવવાનો
આરંભ કરવો અને ખોદાવ્યા પછી આવેલા પાણીનો જલોત્સ-
ર્ગાદિ સંસ્કાર કર્યા પછી જ તે પાણીનો પીવા વગેરેમાં ઉપયોગ
કરવો. ધર્મશાસ્ત્રોમાં પણ લખ્યું છે કે—જે જલાશયનો જલોત્સર્ગ
વિધિ પ્રમાણે ન કર્યો હોય તે કરાવનારને તેનું મલતું નેઈતું
પૂર્ણ ફલ મલતું નથી. અને દેવપૂજા, સંધ્યા, યજ્ઞાદિ કાર્યોમાં તે
પાણી ઉપયોગમાં લઈ શકાતું નથી, માટે અવશ્ય જલોત્સર્ગાદિ
સંસ્કારો કરવા નેઈએ.

અથ જુના શ્રીધરી પંચાંગે તલાવ ચક્ર—

સૂર્ય નક્ષત્રથી ૨ નક્ષત્રે પૂર્વ દિશામાં જલાશય, ૨ નક્ષત્રે
અગ્નિમૂળામાં બહુજલ, ૨ નક્ષત્રે દક્ષિણ દિશામાં જલનાશ, ૨

નક્ષત્રે નૈરૂત્ય ખૂણામાં શુદ્ધ જલ, ૨ નક્ષત્રે પશ્ચિમ દિશામાં સ્વાદિષ્ટ પાણી, ૨ નક્ષત્રે વાયવ્ય ખૂણામાં જલશોષ, ૨ નક્ષત્રે ઉત્તર દિશામાં સ્થિર જલ, ૨ નક્ષત્રે ઈશાન ખૂણામાં ખરાબ પાણી, ૫ નક્ષત્રે મધ્યમાં પૂર્ણ જલ, ૬ નક્ષત્રે પાણી આવવાના નાળામાં અમૃત જલ.

કોહર એટલે કૂવા ઉપર ચાકડો ચડાવવા માટે—બે બાજુ મોટાં લાકડાં જમીનમાં એકેક છેડો ઘાલીને ઊભાં વાંકાં રાખી તેની મધ્યમાં ચાકડો ચડાવવામાં આવે છે, તે ચાકડાને મારવાડમાં કોહર કહે છે. અને જમીનમાં ઘાલેલાં બે લાકડાંને બેડયો કહે છે.

વાડીરોપણ

ચિત્ત વિશાહાં શતભિસાં ઉત્તર કર અનુરાહ
રેવસ્સણિ મૃગ રોહિણી મૂલ પુષ્ય તરવાહ ૫૭૫

અથ લતા ઔષધિ રોપણ મુદ્દર્ત—

૧ શ્રીકંઠ સદુવ રવસુ શત તારિકા ચ ।
૩ શાર્વ્યક્ષ પુષ્ય શશિ ચંદ્ર બલે ચ પક્ષે ॥
પૂર્ણા જયાતિથિ શુરૂ લૃગુ વાસરેષુ ।
હ્યારામ પાદમલતોષધિ રોપણું ચ ॥૧૧॥

અથ ખેતી વાઢવાનું મુદ્દર્ત—

પૂર્વા ૩, ઉત્તરા ૩, અશ્લેષા, મઘા, શ્રવણ, જ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, ધનિષ્ઠા, કૃત્તિકા, મૂલ, મૃગશિર, પુષ્ય, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ આ ૧૬ નક્ષત્રોએ શુભ વાર અને શુભ લગ્ન હોય ત્યારે વાઢવાનું શરૂ કરવું.

સોમવાર, બુધવાર, શુક્રવાર અને શુક્રવાર આ ચાર વારે

૧ શ્રવણ. ૨ ધનિષ્ઠા. ૩ અશ્વિની.

તથા બીજ, ત્રીજ, પાંચમ, છઠ, સાતમ, આઠમ, દશમ, અગિયારસ, તેરશ અને પૂનમ આ તિથિઓએ ઉપજીવું.

અથ નવું ધાન્ય ખજામાંથી ઘેર લાવવાનું મુહૂર્ત—

હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, ઉત્તરા ૩ મધ્યા, ધનિષ્ઠા, રોહિણી, મૃગશિર, પુષ્ય, શ્રવણ, અનુરાધા, રેવતિ, ભરણી આ નક્ષત્રો. સોમવાર, બુધવાર, ગુરુવાર, શુક્રવાર આ ચાર વારો. બીજ, ત્રીજ, પાંચમ, દશમ, અગિયારશ, બારશ, તેરશ અને પૂનમ આ તિથિઓએ શુભ લગ્નમાં અનાજ ઘેર લાવવું જોઈએ.

અથ અરહટ-ઘાણી-કોલુ ઇત્યાદિ ચાલુ કરવાનું મુહૂર્ત—

મૃગ, ધનિષ્ઠા, અશ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, અનુરાધા, સ્વાતિ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, પુનર્વસુ અને રેવતિ વગેરે તિર્થંગમુખ નક્ષત્રો લેવાં અને શુભ વાર શુભ તિથિ અને શુભ લગ્ન આવે છે તે ઘાણી. કોલુ, અરહટ વગેરે યંત્રો ચાલુ કરવા.

કુંભારનો નિલાડો ચેતાવવાનું મુહૂર્ત આમાં દર્શાવ્યું નથી. પરંતુ ચર ચલાદિ નક્ષત્રોમાં આગ મુકવી-ઢાહ કરવો વગેરે જણાવેલું છે. કલાલની લઠી માટે પણ આ જ નક્ષત્રો લેવાં.

કુવાના અરહટ, ચિત્રુડા, ઘાંચીની ઘાણી, શેરડીનાં કોલુ, આટાની ઘંટી વગેરે કોઈ પણ મશીનો પ્રથમ ચલાવવામાં તિર્થંગમુખ નક્ષત્રો લેવાં.

અથ જ્યોતિર્મયુગ્મે મિશ્ર પ્રકરણ સ્લોક ૮૬ માં નાવ-વહાણ ચલાવવાનું મુહૂર્ત આ પ્રમાણે બતાવેલ છે.

જ્યેષ્ઠાભયં વિશાખાર્દ્રા રોહિણી ભરણી દ્વયમ ।

આસ્લેષાં ચ વિહાયાન્ય નક્ષત્રકે ગુરો ભૂગૌ ॥

સદલગ્ને સત્તિથૌ નાવો ઘટ્ટનં તારણં શુભમ્ ॥૧૬॥

અર્થાત—જ્યેષ્ઠા, મૂલ, વિશાખા, આર્દ્રા, રોહિણી, ભરણી, કૃત્તિકા અને આસ્લેષા આ આઠ નક્ષત્રો છોડીને બાકીનાં નક્ષત્રો લેવાં. વાર રવિ, ગુરુ અને શુક્ર લેવા શુભતિથિ, શુભ લગ્ન અને શુભ ગ્રહ અથવા શુભગ્રહોની દૃષ્ટિ હોય તેવા શુભ લગ્નમાં

નવું વહાણ બનાવવું તથા પહેલી વખત પાણીમાં તરતું મૂકવું
જોઈએ.

અથ નાવ ચક્ર (તાજકોકત)—

વિશાખા કૃત્તિકા જ્યેષ્ઠા ભરણી રોહિણી તથા ।

એવાયામુચ્યતે નાવા પર તીરે વિનશ્યતિ ॥ ૧ ॥

અથ સુહૃત્સાર્ત્તકે તથા જ્યોતિર્વિદાભરણે કુંભારના આકૃતું
સુહૃત્—

રવિયાથી દનિયા સુધી ગણતારાં પ્રથમનાં ૪ ભણી ખીલીમાં
તેનું ફલ ખરાખ, ૫ થી ૮ આકડાના વચમાં તે શુભ, ૯ થી ૧૨
પૂર્વે ખરાખ, ૧૩ થી ૧૬ દક્ષિણે ખરાખ, ૧૭ થી ૨૦ પશ્ચિમે
શુભ, ૨૧ થી ૨૪ ઉત્તરે શુભ અને છેલ્લાં ચાર, ૨૫ થી ૨૮ તે
હલાવવાનાં ઢંડા ઉપર તે અશુભ જાણવાં. તિર્યગ્મુખ નક્ષત્રો દેવાં
અને ચિર કે દ્વિસ્વભાવ લગ્ન લેવું.

અથ દેવું કરવામાં તથા આપવામાં વાર નિષેધ—

સંકાંતૌ વૃદ્ધિયોગે ચ હસ્તર્ક્ષે રવિ ભોમયોઃ ।

ન ચ ગ્રાહ્યં રણું યસ્માત્તદંશે તત્ સ્થિરં ભવેત્ ॥

રણું ભોમે ન ગૃન્હીયાત્ ન દેયં બુધવાસરે,

રણુ છેદં કુજં કુર્યાત્ સંચયં સોમ 'નંદને ॥

કોઠારમાં ધાન્ય ભરવાનું સુહૃત્

પંચમી રાત્રિ પૂરવા મધ્ય મૂલ ભરણી અસલેશ

શ્રવણ નિશાખા કૃત્તિકા ભરો કોઠાર વિશેષ ૫૭૬

પ્રતિષ્ઠા મહાદેવ

મૂલ ઉત્તર નૈ(કર) રોહિણી મૃગ રેવત્સણિ દેવ (છટ્ટી)

સવણાં હુમ પુનર્વાસુ હુમ અનુરાહા સવિ દેવ (દિહી) ૫૭૭

પુષ્ય શ્રવણ બાંભા ઠવો ધનદ ઠવો અનુરાહ

હસ્તમાંહે સૂરિજ ઠવો ઈંદ્ર ઠવો ધનિકાહ ૫૭૮

નામયક્ષ રાક્ષસ પમુહ મૂલ પુષ્ય પડિવાઇ
સરસતિ મણુપતિ રેવતીજૈન (બુદ્ધ) દેવ શ્રવણાઉ ૫૭૬

જૈન પ્રતિષ્ઠા

ઉત્તરતિય શ્રવણાંતિય પુનર્વસુ દુગ અનુરાહ
મધા મૂલાં મૃગ રોહિણી રેવય કર જનનાહ ૫૮૦
રવિ શશી બુધ ગુરુ શુક શનિ એહ પ્રતિષ્ઠાવાર
હીર કંઠે મંગલ તજે જોઈશ એહ વિચાર ૫૮૧

પ્રતિષ્ઠામાં માઘાદિ પાંચ માસ દેવા, તેમજ અષાઢ અને
શ્રાવણ મહીના દેવા. ચૈત્ર નથી લેતા.

સોમ, બુધ, ગુરુ અને શુક એ વાર દેવા.

ત્રણે ઉત્તરા, રોહિણી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, મૃગશીર્ષ, હસ્ત,
ધનિષ્ઠા, મૂલ, અનુરાધા, રેવતી અશ્વિની, અને સ્વાતિ એ
નક્ષત્રો લેવાં.

પૂર્ણા અને જયા તિથિઓ લેવી.

મેષ, વૃષભ, સિંહ, વૃશ્ચિક અને કુંભ એટલાં લગ્નો લેવાં.

ઔષધ લેવાનું મુહૂર્ત

રેવ અશ્વિની મૂલાં મૃગાં પુનર્વસુ પુષ્ય હસ્ત
ચિત્રા સ્વાતિ શતભિશાં શ્રવણ ધનિષ્ઠા સત્ય ૫૮૨
અનુરાધા રિસી તેરસી શુભવારાં તિથિ યોગ
ઉષધ લીજૈ હીર કંઠે જીમ જાઇ સવિ રોમ ૫૮૩

કેટલાકના મતમાં મંગળ સિવાયના બધા વાર ગ્રાહ્ય છે.

હસ્તત્રયેડનુરાધાયાં મૂલે પુષ્યે શ્રવણ્યે

મૃગલે રેવતિયુગ્મે પુનર્વસ્વો વિજન્મલે

રોહુ શુક્રેજય સૂર્યાણાં વાસરે સત્તિથાવધિ

દ્વિસ્વલાવે શુભે લગ્ને શુક્રે દૂનમૃતિવ્યયે

લૈષભ્યં શુભદં પ્રોક્તં દૃષ્ટ્વા શકુનસુતમમ્

રેવતી, અશ્વિની, પુનર્વસુ, હસ્ત, પુષ્ય, ચિત્રા, સ્વાતિ,

શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, અનુરાધા, મૂલ, મૃગશીર્ષ આ નક્ષત્રો
હવા ખનાવવાના, ખાવાના તથા આપવાના કાર્યમાં શુભ છે.

પદ્મી લગાડવાનું મુહૂર્ત

ભદ્રા રિક્તા તિથિ લહી મઘા ભરણી પૂર્વાહ
હીર કહે રવિ ભૃગુ ગુર કાશી ક્રીયાં સુખ થાય ૫૮૪

રોગ મુક્તિ સ્નાન

તિથિ અમાવસી શુક શશી રોહણી રેવે સાય
મઘા ઉત્તરા અહિ પુનર્વસુ રોગી ઉઠી નાય ૫૮૫
છઠ્ઠાકૃમી પૂનમ વિશે રવિ વૈધૃત વ્યતિપાત
ભદ્રા ભોમ સંક્રાંતિ દિન શિર નાહ્યાં ઉત્પાત ૫૮૬
પાપગ્રહ ખીચે ત્રીચે ચોથે પણ સગ નવ દશ ઇગ્યાર
ચર લગન આઠ્યાં થકાં રોગી નાવણુ ઉદાર ૫૮૭

રોગ મુક્તિ સ્નાન

છઠ્ઠા હત્ય પુનર રિસિ ત્યંદ્ર હીન દિન જાણ
રિક્તા તિથિ ભોમ સુ રોગ મુક્તિશિર નહાણ ૫૮૮
હીર કહે મૂલાં મૃગાં કૃતિકા ચિત્ત વિશાહ
પૂર્વાત્રય શ્રવણ ત્રય અશ્વિની ને અનુરાહ ૫૮૯

નુતન વસ્ત્ર ધારણ મુહૂર્ત

રેવય દુમ પુનર્વસુ દુમ પુષ્ય હત્ય ધનિક
ઉત્તરાત્રય રોહિણીનરાં વસ્ત્રાભરણ પ્રમદ ૫૯૦
રવિ નીલોં બુધ પીયલોં શનિ કાલોં ભોમ રક્ત
હીર કહે ગુર શશી ભૃગુ પહેરો ધવલાં વસ્ત્ર ૫૯૧

વાસણ ખરીદવાનું મુહૂર્ત

ભાણાં લીજે સોમ ગુર રેવજિક્ હત્યાં ચિત્ત
અનુરાહા મૃગ અસ્સનિ પુષ્યાં રિસિ સુ પવિત ૫૯૨

પ્રેત ક્રિયા

પ્રેત કાજ અંદ્રાંગુર થાજર જીંઠાં હાથ
અસલેસા રવાતી પૂષાં રેવરસનિ સવણત્ય પ૯૩
અવર રિસી તણ હીર કહે લે ગેહાધિપ અંદ
પ્રેતકાજ તવ ક્રીજયે જીમ થાજો આણુંદ પ૯૪

સંગીત શીખવાનું મુહૂર્ત

કૂરવારાં ભદ્રા ભરણી માસ અંતિ સંકાંતિ
પંચ અંધો પુષ્ય સુત તણ રાજિણી કીજે તંતિ પ૯૫

નાટારંભ

નાટારંભ ધનિક સુહ રેવય શતલિપ જિહૂ
ઉત્તર ને અનુરાધ પુષ્ય શુભવારાં શુભ રિદ્ધ પ૯૬

જન્મ નક્ષત્ર વળ્યું મુહૂર્ત

જનમ રિસી સવિ કામ શુભપિણ અશુભો પંચેઈ
કૌર કર્મ ઔષધ ગમણ વાહ વિવાહ તજેઈ પ૯૭

જરા રાખવાનું મુહૂર્ત

કાતિ આગશર ફાગુણે શ્રાવણ જેઠ વિશાહ
શ્રવણ પુનર્વસુ પૂર્વા કર મૃગ ચિત્તા ઉષાહ પ૯૮
રેવય રિસી ને ધિર લગન શુભતિથિ ને શુભવાર
કેશ રખાયાં હીર કહે ગુણ ચિહું વરણ વિચાર પ૯૯
વિપ્રાં હોઈ વિજ્ઞાન વૃદ્ધિ ક્ષત્રિ વૈદ્ય નાશ
વૈશ્યાં ને વાધે વણિજ શુદ્ધાં રહે મુખવાસ ૬૦૦

પ્રથમ અઠિરાપાન મુહૂર્ત

ત્રણે પૂરવા આદ્રા મૃગ જેઠા મૂલ અસલેશ
ભરણી શતલિપ રિસ દશમી સુરાંપાન સુવિશેષ ૬૦૧

શસ્ત્રગ્રહણ મુહૂર્ત

ચિત્તાઈ પાંચે રિસાં પુષ્ય પુનર્વસુ ખેય
ઉત્તરા રેવય જીવ ભૂગુ સૂરિજ શસ્ત્ર મહેઈ ૬૦૨

ખડ્ગ ચક્ર

ખડ્ગ ચક્ર સગરિસી શીશ રહિ સમ મુઠિ સગ મજિઝ
સાત રિસી થાપો અણિ રવિરિસી શીશ રિસી બુજિઝ ૬૦૩

ખડ્ગ શીશ જય મુઠિભય મધ્યે જાગે ઘાય
અણિ મિત્ર થાયે અવરસી હીર છસો સમઝાય ૬૦૪

પુનર્વસુ દ્રયેશ્વિન્યા રોહિણ્યાસુતરા ત્રયમ્ ।

પૌષ્ણ મિત્રા વિશાખા ચ સ્વાતિ ચિત્રા શતે તથા ॥

ગુરુ શુક્રશ્ચ સૂર્યશ્ચ વારે ચ શશ્વ ધારણમ્ ॥

ઘોડી ઘોડા લેવાનું મુહૂર્ત

ઘોડા લીજે પુનર્વસુ સગશિર શતભિષ નૈ સ્વાતિ

પુષ્ય ધનિષ્ઠા રેવત્સનિ ચિત્રા ગજ વિખ્યાતિ ૬૦૫

અથ ક્ષત્રિ આદિને અશ્વારોહણ મુહૂર્ત—

રવિચાથી દનિયા નક્ષત્ર સુધો ગણુવું. તેનું શુભાશુભ ફલ.

યસ્મિન્ રક્ષે લવેત્સૂર્ય તદાદૌ ત્રીણિ મસ્તકે ।

મુખે ત્રીણિશ્ચ દાતવ્યં હૃદયે પંચ વિનિર્દિશેત્ ॥૧॥

ચરણાભ્યાં વસુ ૮ સ્થૈવ પુચ્છે ચત્વારિદાયયેત્ ।

પૃષ્ઠે ચ દીયતે વેદં ૪ એવં રક્ષ નિયોજિતમ્ ॥૨॥

ફલ—

શિરે મુખે જયં ચૈવ, હૃદયે લાભ મેવ ચ ।

ચરણાભ્યાં, ભુજે ભગ, પુચ્છે હાનિ વિનિર્દિશેત્ ॥૩॥

પૃષ્ઠે લક્ષ્મી મવાપ્નોતિ અશ્વચક્રં વિધીયતે

અથ અશ્વારોહણ મુહૂર્ત—પાઠાંતરે—(ખડ્ગ પ્રાચીન પત્ર ઉપરથી)

અશ્વાકારં વિખેચ્ચક્રં સાલિજિત ભાનુભં ન્યસેત્ ।

સ્કંધે ચ સૂર્યં ભાત્પંચ, પૃષ્ઠે ચ દશ ૧૦ વિન્યસેત્ ॥૧॥

પુચ્છે દ્વીર દીયતે પ્રાણ ચતુઃ પાદે ચતુષ્પદમ્ ।

ઉદરે પંચ ધિષ્ણ્યાનિ મુખે ઈ તુરગસ્ય ચ ॥૨॥

ફલ—

ધન લાભો મુખે સમ્યક્ વાળનસ્ય મૃતોદરે ।
ચરણસ્યે રણે લંગો પુચ્છે પત્ની વિનસ્યતિ ॥૩૮॥
અર્થ સિદ્ધિ લવેત્પૃષ્ઠે સ્કંધે સ્કંધ પતિર્લવેત્ ।
ઈત્યેવમશ્વ ચક્રં સ્યાત્ પ્રોક્તોયં બ્રહ્મયામલે ॥૪૧॥

અથ સન્નાહ (ખખતર) શસ્ત્ર સકલાયુધ ધારણ કરવાનું મુહૂર્ત—

પુષ્યેઆદિતિ ચિત્ર પદ્મતનયે શકોત્તરા રેવતિ ।
સ્વાતી વાળ વિશાખ મિત્ર શશિ જે લાનુર્ગુરૂ લાર્ગવે ॥
કુંભે કીટગ્રહે મૃગે ચ નૃપતી ચંદ્રે શુભે વિક્ષતિ ।
સન્નાહ શર વજ્ર કુંત છુરિકા ધાર્ય નૃણા સિદ્ધ યે ॥૧૧॥

અથ મલ્લયુદ્ધ કરવાનું મુહૂર્ત—

અશ્વત્થિ શરી ચ પૌષ્ણન્નં મુવં ચ દમા સુતાર્ક શશિને
જયાતિથિ ચ ।
કર્ક સિંહ મંકરાદિ વિલગ્ને મલ્લયુદ્ધ મધિયસ્ય સિદ્ધતિ ॥

રાજદર્શન

નૃપદરશન રોહિણી મૃગાં ઉત્તર પુષ્ય કરાંહ
રેવસ્સણિ જિહ્વાં શ્રવણ શુભવારાં અનુરાહ ૬૦૬

અથ રાજ્યાલિષેકનું મુહૂર્ત—

રેવસ્સણિ રોહિણી મૃગાં પુષ્ય શ્રવણ અનુરાહ;
ઉત્તરાષ્ટ્રે જ્યેષ્ઠ કર મૂલ ઠવિ જે નરનાહ.

પાઠાંતરે-કર=હસ્તના બદલે પુનર્વસુ છે.

સમન્વતી-જે લગ્નમાં જન્મ હોય તે લગ્નનો સ્વામી અને જન્મ સમયે જે રાશીનો ચંદ્રમા હોય તે રાશીનો સ્વામી અને અલિષેક વખતે જે ગ્રહની દશા હોય તે ધણી. સૂર્ય, મંગલ, તારા, ગ્રહ બલવંત હોય અને ગુરૂ, શુક્રનો અસ્ત ન હોય તેવા શુભયોગમાં રાજાને અલિષેક કરવો.

રવિ, સોમ, બુધ અને ગુરૂ આ ચાર વાર લેવા, રેવતિથી

મઘા સુધીનાં ૧૧ નક્ષત્રો લેવાં. રવિ ભોમ ગુરૂ ત્રયમ્ । એ
નક્ષત્રે પાટ નૃપં કૌટી વર્ષં ચ તે તપમ્ ॥ આ પ્રમાણેનો
પાઠ છે.

પાઠાંતરે રાજાને ગાદીએ બેસાડવાનું મુહૂર્ત—

ઉત્તરાત્રય રોહિણ્યાં ચિત્રાન્નુરાધા રેવતિ ।

મૃગે પુષ્યે તથા હસ્તે જ્યેષ્ઠાશ્વિની શ્રુતિ^૧ તથા ॥૧॥

રવીવારે ખુદે શુક્ર ગુરૂ સોમ શુભે વિધી ।

શુભયોગે શીર્ષોદ્ધિયે ગ્રહા સર્વે ચ રેખદે ॥૨॥

રાજા રાજપદે તિષ્ઠ બહુ તેજ સુખપ્રદમ્ ॥

પ્રયાણુ

કોઈ પણ મુહૂર્ત જોવું હોય તો કાર્ય કરનારની પ્રથમ રાશી જોવી—જે નામ હોય તો કયા કાર્યમાં કયા નામથી ગણવું તેનો ભેદ. અથ જન્મ રાશી શાહ્ય—

આપદા રોગ કષ્ટાયાં વિવાહે ગ્રહ પૂજને ।
જન્મરાશી પ્રધાનત્વં નામ રાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૧ ॥
વાણિજ્યે વ્યવહારે ચ લાભાદિ ગ્રહ ગોચરે ।
જન્મરાશી પ્રધાનત્વં નામરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૨ ॥

પાઠાંતરે—

વિવાહે શુભ માંગલ્યે પુન્યદો ગ્રહગોચરે
જન્મરાશી પ્રધાનત્વં નામરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૩ ॥

અથ નામરાશી શાહ્ય—

દેશે દ્વર્ગે પૂરે ગ્રામે પંચમં રાજસેવનં ।
નામરાશી પ્રધાનં ચ જન્મરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૧ ॥

પાઠાંતરે—

દેશે દ્વરે પૂરે ગ્રામે સંગ્રામે રાજસંકટે ।
નામરાશી પ્રધાનત્વં જન્મરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૨ ॥

પુનઃ પાઠાંતરે—

દેશે ગ્રામે ગૃહે શુક્રે સેવાયાં વ્યવહારકે ।
નામરાશી પ્રધાનત્વ જન્મરાશી ન ચિંતયેત્ ॥ ૩ ॥

અથ બાર રાશીને તિથિ ધાત—

નંદા વૃષ કુંભે મકર તુલાયાં ભદ્રા ધન મીને મરણા કરોતિ ॥
જ્યા મિથા કન્યા રીક્તા મેષ કર્કયોઃ પૂર્ણા સિંહ વૃશ્ચિક
કાલ વંતી ચ પદા ॥ ૧ ॥

મેષાદિ ૧૨ રાશિને નંદાદિ તિથિ ધાત ચક્ર—

તિથિ રાશી

નંદા—વૃષ, કુંભ, મકર અને તુલા

ભદ્રા—ધન અને મીન

જયા—મિથુન અને કન્યા.

રક્તા—મેષ અને કર્ક

પૂર્ણા—સિંહ અને વૃશ્ચિક.

અથ બાર રાશીઓને વાર ઘાત—

મેષરાશે રવીવારઃ વૃષસિંહાંગના શની ।

મિથુને ચંદ્ર ઘાતં ચ બુધ ઘાતં ચ કર્કટે ॥

તુલ કુંભૌ શુક્ર ઘાતં મકરે ભૂમિનંદનઃ ।

ધન વૃશ્ચિક ચૌશુકે તથૈવ મીન વર્જયેત્ ॥ ૧ ॥

—ઈતિ વાર ઘાત.

અથ મેષાદિ ૧૨ રાશીને વાર ઘાત—

મેષને રવીવાર, વૃષ, સિંહ અને કન્યાને શનીવાર, મિથુનને સોમવાર, કર્કને બુધવાર, તુલા અને કુંભને શુક્રવાર તથા ધન, વૃશ્ચિક અને મીનને શુક્રવાર ઘાતક બાળવો.

મેષ જન્મ મઘા પ્રોક્તા વૃષે પંચમ હસ્તયોઃ ।

મિથુને નવમે સ્વાતિ કર્ક દ્વે અનુરાધયોઃ ॥ ૧ ॥

સિંહે ષટ્ મૂલપ્રોક્તા કન્યાયાં શ્રવણે દશ ।

તુલે ચ ચતુર્થા ત્રિણિ વૃશ્ચિકે સપ્ત રેવતિ ॥ ૨ ॥

ધને ચ ભરણી વેદા મકરે ચાષ્ટ રોહિણી ।

કુંભે ચૈકાદશે આર્દ્રા મીને દ્વાદશ સર્પલે ॥ ૩ ॥

અથ મુહૂર્ત ચિંતામણિ ગ્રંથના આધારે બાર રાશીને ચંદ્ર, તિથિ, વાર અને નક્ષત્ર ઘાતકના શ્લોકો—

જન્મેહં નંદાર્ક મઘા ચ મેષે વૃષે શનિ પંચમ હસ્તપૂર્ણા ।

મિથુને નવૌ સ્વાતિ શશૌ ભદ્રા કર્કેનુરાધા બુધયુગ્મભદ્રા ॥ ૧ ॥

સિંહે શનિ ષષ્ટ જયા ચ મૂલં પૂર્ણા શનૌદિગ શ્રવણં ત્રયં ચ ।

શુક્ર રિક્તા શતા ત્રિનોલે નંદાલિકે રેવતી સપ્તં શુક્રઃ ॥ ૨ ॥

૧ ગ્રંથમા 'નંદા' છે, પરંતુ વાસ્તવિક ભદ્રા બોધ્યો.

ચાપે^૧ ચતુઃ શુકે જયા ભરણિ મૃગાષ્ટમો રોહણી ભૌમ રિક્તા ।
કુંભે ચાર્દ્રા ગુરુ સંભમ ઘાતઃ નસજય ખત્યો ગુરુ શુકે રૂપૂર્ણાઃ ॥૩૩॥

અથ ૧૨ રાશીઓને ઘાતાષ્ટક—

માસ ૧ વાર ૨ નક્ષત્ર ૩ તિથિ ૪ કરણ ૫ યોગ ૬ પહોર ૭
અને ચંદ્ર ૮

મેષસ્ય કાર્તિકે ભાનુ મધ્યા ષષ્ઠી ખવં તથા ।
વિષ્કુંભ પ્રથમો ચામો જન્મચંદ્રસ્ય ઘાતિકઃ ॥ ૧ ॥
વૃષભે માર્ગશીર્ષશ્ચ પૂર્ણાયામ ચતુર્થીકઃ ।
બાણ ચંદ્રાર્કે નક્ષત્ર વિષ્ઠી મંદોદિ ઘાતકઃ ॥ ૨ ॥
મિથુનસ્ય શુચિ સ્વાતિ ચતુષ્પદ દશમી તથા ।
પરિધ નવમો ચંદ્રો પૂર્વયામશ્ચ ઘાતિકઃ ॥ ૩ ॥
કર્કસ્યશ્ચ પૌષ માસસ્ય ષષ્ઠી ચ દશ મૈત્રલં ।
દ્વિતીય ચંદ્રમા નાગ વ્યાઘાત પૂર્વયામકં ॥૪॥
સિંહસ્ય જ્યેષ્ઠ માસસ્ય દશમી મુલલં ઝૂતિ ।
બાલવં ચ રસશ્ચંદ્ર પૂર્વયામ શનિશ્ચરઃ ॥૫॥
કન્યાયા ભાદ્રપદઃ શૌરી કૌલવં શ્રવણાષ્ટમી ।
દશમોશ્ચંદ્રમા શૂલં પૂર્વ યામશ્ચ ઘાતિકઃ ॥૬॥
તુલાયાં માઘ માસોયં દ્વાદશી વારુણં ગુરુ ।
તૃતીયશ્ચંદ્રમા શુકલો તૈતલં તૂર્ય ઘાતકઃ ॥૭॥
આશ્વિનો દશમી પાત રેવતિ સપ્ત ચંદ્રમા ।
તૃતીય પ્રહરઃ શુકો ગરં ચૈ વૃશ્ચિકસ્ય ચ ॥૮॥
ધનુષે શ્રવણે માસ દ્વિતીયા તૈતલ ભૃગુઃ ।
ચતુર્થ ચંદ્રમા વજ્રં દ્વિતીય પ્રહરો યમઃ ॥૯॥
મકરસ્ય માઘવો ભૌમ દ્વાદશી રોહિણી તથા ।
વૈધૃતિ નાગચંદ્રશ્ચ તૂર્ય ચામો શકુનિકઃ ॥૧૦॥

૧ ધને. ૨ પાઠાંતરે—કુંભે જયા ગુરુચાર્દ્રા ચંદ્રમેદાદશ સ્તથા । મીને
પૂર્ણા બૃગુ સાપ દ્વાદશેન્દુ ન રોહણા ॥ ઇતિ ॥ ૩ પાંચ.

કુંભસ્ય રૌદ્રલં ચૈત્ર ચતુર્થી વણિજં શુક્ર ।
 અતિગંજ શિવઃ ચંદ્રૌ તૃતીયઃ પ્રહરૌ ધમાઃ ॥૧૧॥
 મીનસ્ય ક્ષાલ્ગુણૌ શુક્ર દ્વિતીયા ચૈંદ્ર સાર્પલં ।
 ક્રિસ્તુધનં દ્વાદશૌ ચંદ્રં તુર્ય ચામોહિ ધાતિકઃ ॥૧૨॥
 ઇતિ ૧૨ રાશીના ધાતાષ્ટક-શુભ કાર્યે વળ્યર્થ.

મારવાડી પંચાંગના ધાતાષ્ટક કોષ્ટકમાં ને આ નીચેના પાઠમાં
 ફેર છે.

અથ ૧૨ રાશીને ધાતાષ્ટક પાઠાંતરે-લગ્ન, માસ, વાર,
 નક્ષત્ર, યોગ, કરણ, દિશા અને ચંદ્ર (આ પાઠમાં તિથિ નથી).

૧ મેષ રાશી-

સેંતીસ પલ મેષ લગ્નં ચ ભુક્તં રવિ માસ કાર્તિક મઘા
 નક્ષત્રં ।

વિષ્કુંભયોગં ળવં ચ કરણં દિશા દક્ષિણ જન્મ ચંદ્રસ્ય ધાતં
 ॥ ૧ ॥

૨ વૃષ રાશી-

વૃષં લગ્નં પલ તીસ ભુક્તં શનિવાર હસ્તં પ્રીતિ યોગ બાલવ
 કરણં ।

મૃગશીર માસ પશ્ચિમ દિશાયાં પંચમો ચંદ્ર ધાતં સુનિયો
 વદંતિ ॥ ૨ ॥

૩ મિથુન રાશી-

મિથુન લગ્ન પલ ચાલીસ ભુક્તં સોમસ્યવારં સ્વાતિ નક્ષત્રં ।

શોભનયોગં તૈતલ કરણં પોષ માસ ઉત્તર દિશાયાં નવમો ચંદ્ર
 ધાતં ॥ ૩ ॥

૪ કર્ક રાશી-

ચાલીસ પલ કર્ક લગ્ન ભુક્તં બુધવાર અનુરાધા નક્ષત્રં આયુઃ
 શૂલં ચ યોગં ।

જ્યેષ્ઠ માસ દક્ષિણ દિશાયાં દ્વિતીયો ચંદ્ર વણિજ કરણ
 ધાતં ॥ ૪ ॥

૫ સિંહ રાશી—

સિંહ લગ્ન પદ એકાવન ભુક્તં શનિશ્ચર વારં મૂલ નક્ષત્રં
વૃદ્ધિ યોગં ।

નાગ કરણ ધાતં શ્રાવણ માસ પૂર્વ દિશાયાં ષટ્ અંદ્ર ધાતં ॥૫૫॥

૬ કન્યા રાશી—

કન્યા ચ લગ્નં પદ ત્રાલીસ ભુક્તં શનિશ્ચર વારં શ્રવણ
નક્ષત્રં ।

હર્ષણ યોગ ગરં ચ કરણં ભાદ્રપદ માસો પશ્ચિમ દિશાયાં દશમો
અંદ્ર ધાતં ॥ ૬ ॥

૭ તુલા રાશી—

તુલ લગ્ન પદ ત્રીસ ભુક્તં ગુરૂચ વારં અશ્વિનિ નક્ષત્રં ધ્રુવ
યોગં ચ ઐધૃતં ।

ઘવ કરણં* ચ કિસ્તુદ્ધનં આષાઠ માસં સપ્તમો અંદ્ર દક્ષિણ
દિશાયાં ધાતઃ ॥ ૭ ॥

૮ વૃશ્ચિક રાશી—

વૃશ્ચિક લગ્ન પદસત્તાવન ભુક્તં શુક્રસ્ય વારં રેવતિ નક્ષત્રં
વ્યાધાત યોગં ।

શકુનિ કરણં ચૈત્રસ્ય માસં પશ્ચિમ દિશોયં સપ્તમો સૂદ્ર
ધાતં ॥ ૮ ॥

૯ ધન રાશી—

ધનસ્ય લગ્નં પદ છન્તુ ભુક્તં શુક્રસ્ય વારં ભરણી નક્ષત્રં
વજ્રં ચ યોગં ।

કૌલવ કરણં ચ વૈશાખ માસં ઉત્તર દિશાયાં ચતુર્થો અંદ્ર-
ધાતં ॥ ૯ ॥

૧૦ મકર રાશી—

મકર લગ્નં પદ તેસઠ ભુક્તં ક્ષોમસ્ય વારં રોહિણી નક્ષત્રં
ગંજસ્ય યોગં ।

ખાલવ કરણં શ્રાવણ માસં પૂર્વ દિશાયાં અષ્ટમો અંદ્ર ધાતં
॥ ૧૦ ॥

* આ પાઠર્માં યોગ અને કરણ બે બે મળ્યાં છે.

૧૧ કુંભ રાશી—

કુંભસ્ય લગ્નં પલ એકતાલીસ ભુક્તં શુક્ર ચ વારં આદ્રા
 નક્ષત્રં શોભન યોગં ।
 ચતુષ્પદ કરણું જ્યેષ્ઠસ્ય માસં દક્ષિણ દિશાયાં એકાદશો ચંદ્ર
 ધાતં ॥ ૧૧ ॥

૧૨ મીન રાશી—

મીનસ્ય લગ્નં પલતીસ ભુક્તં શુક્રસ્ય વારં અશ્લેષા નક્ષત્રં
 ગંજસ્ય યોગં ।
 બાલવ કરણું ક્ષાદ્યુન માસં પૂર્વ દિશાયાં દ્વાદશો ચંદ્ર ધાતં
 ॥ ૧૨ ॥

ઈતિ ૧૨ રાશીને ધાતાષ્ટક—આ ધાતાષ્ટક પ્રચાણે, નૂતન વ-
 આલંકારાદિ ધારણે માંગલિકેષુ વર્જ્યમ્ ॥

૧૨ રાશીને ધાતાષ્ટક તો પચાગમાં પણ હોય છે. તેથી વિશેષ પાઠ
 હસ્તલિખિત માનસાગરીનું ટિપ્પણ.

૧૨ રાશીને દિશાધાત (—શ-ઘ)

રાશીનામ	૧ પદ્મધાત	૨ દિશાધાત	૩ દિશાલાભ	૪ વાર બલિષ્ઠ	૫ ચોક્કડીયાં ધાત
મેષ	શુકલ	દક્ષિણ	ઉત્તર	દિને રાત્રે શુ. ચંદ્ર દિને રાત્રે	૩
વૃષભ	„	પશ્ચિમ	„	„ „ રાત્રે	૩
મિથુન	„	ઉત્તર	પશ્ચિમ	શનિ	૭
કર્ક	કૃષ્ણ	દક્ષિણ	પાઠાતરે (ઉત્તર) દક્ષિણ	દિને રાત્રે સ. મં.	૫
સિંહ	શુકલ	પૂર્વ	મળ્યું નથી પણ પૂર્વ જોઈએ	સર્વકાલ દિને બુ. શુ.	૬
કન્યા	કૃષ્ણ	પશ્ચિમ	દક્ષિણ	દિને રાત્રે સ. મં.	૭

તુલા	શુકલ	દક્ષિણ	પશ્ચિમ	રાત્રે શનિ સર્વાકાલ દિને	૩
વૃશ્ચિક	કૃષ્ણ	પશ્ચિમ	પૂર્વ	બુ. શુ. રાત્રે	૭
ધન	શુકલ	ઉત્તર	પશ્ચિમ	શનિ દિને રાત્રે	૨
મકર	„	પૂર્વ	દક્ષિણ	સુ. મં. દિને રાત્રે	૩
કુંભ	કૃષ્ણ	દક્ષિણ	ઉત્તર	શુ. ચં. ઉત્તર પાઠાંતરે સર્વાકાલ દિને	૩
મીન	શુકલ	પૂર્વ	પૂર્વ	બુ. શુ.	૪

પાઠાંતરે તુ. મ. કું. ૩ ને કૃષ્ણધાતક
બીજી બધીને શુકલ ધાતક છે.

ધાનેરાના યતિ શ્રી ચુનીલાલજીના વિદ્યાર્થી પાસેથી મળેલો
ગ્રહ-ધાત-વિચાર-

નરકી રાશી સમજકે ધાત ચંદ્રમા જોય.
તેથી બુધ બીજો કહ્યો ત્રીજો શનિશ્ચર હોય,
રવિ ચોથો કુજ પાંચમો છઠ્ઠો સુરગ્રહ જોય;
શુક સત્તમ રાહુ અઠ્ઠમ ગ્રહ ધાતિક એમ હોય,
ખાંત કરી ખેતો કહે પૂજ્યાથી શુભ હોય. ૧

અથ જ્યોતિર્મયૂષે પ્રયાણ મુદ્દર્ત્તમાં ધાત ચક્ર આ પ્રમાણે છે.

ધાત ચંદ્રો ધાત વારો ધાત નક્ષત્ર મેવ ચ ।

યાત્રાયાં વર્જયેત્પ્રાણો ધન્ય કર્મ સુશોભન ॥૧૨॥

અર્થાત-ઉપર ગણાવેલાં ધાતો પ્રયાણો અથવા નવીન વસ્ત્રા-
લંકારાદિ ધારણ કરવા માટે વર્જવા યોગ્ય છે

અથ ખાસે રાશીને તિથિવાર નક્ષત્ર સૂર્યાદિ ૯ ગ્રહ ૧૨ માસ સ્ત્રી ચંદ્ર
ધાત, અને ચોષડીયાં ધાતનું કોષ્ટક હસ્ત લિખિત નારચંદ્ર જોતિષ
સસ્તબ્ધકમાંથી. પાઠ મલ્યો નથી.

રાશી	તિથી	વાર	નક્ષત્ર	માસ	સૂ	ચં	મં	શુ	શુ	શુ	શ	રા	કે	સ્ત્રી ધાત ચંદ્ર	ચોધ- ડીયા ધાત
મેષ	નંદા	રવિ	મધા	કાર્તિક	૪ ૩	૧	૫	૭	૧૨	૬	૧૧	૧૦	૫	૧	૩
વૃષભ	પૂર્ણી	શનિ	હરત	માગ શીર	૬ ૮	૫	૩	૧૧	૧૦	૮	૧	૬	૩	૮	૩
મિથુન	ભદ્રા	ચંદ્ર	સ્વાતિ	પૌષ	૧૦ ૧૨	૬	૩	૧૦	૨	૪	૫	૭	૮	૭	૭
કર્ક	ભદ્રા	બુધ	અનુ- રાધા	માઘ	૧૨ ૫	૨	૮	૪	૬	૭	૬	૮	૫	૬	૫
સિંહ	જ્યા	શનિ	મૂલ	ફાલ્ગુ શુ	૪ ૬	૬	૭	૧૦	૬	૧૧	૧૨	૫	૪	૬	૬
કન્યા	પૂર્ણી	શનિ	અવળ	ચૈત્ર	૮ ૧	૧૦	૧૧	૮	૫	૩	૪	૧	૨	૩	૭
તુલા	ચિંતા	શુક્ર	પૂષા	વૈશાક	૧૧ ૬	૩	૬	૫	૭	૧	૮	૨	૬	૪	૩
વૃશ્ચિક	નંદા	શુક્ર	રવતિ	જ્યેષ્ઠ	૫ ૧૦	૭	૬	૧૧	૧૨	૩	૬	૫	૮	૨	૭
ધન	જ્યા	શુક્ર	મરણી	આષાઢ	૧ ૭	૪	૪	૬	૧	૧૦	૭	૨	૪	૧૦	૨
મકર	ચિંતા	મંગલ	રોહિ- ણી	શ્રાવણ	૨ ૧૧	૮	૧૨	૧૨	૩	૫	૬	૪	૫	૧૧	૩
કુંભ	જ્યા	શુક્ર	આર્દ્રા	ભાદ્ર રવો	૬ ૨	૧૧	૨	૧	૮	૨	૧૦	૧૧	૮	૫	૩
મીન	પૂર્ણી	શુક્ર	અશ્વિ વા	આસો	૬ ૩	૧૨	૧૦	૨	૪	૬	૨	૧૦	૪	૧૨	૪

નોંધ-ઉપર લખેલા આંક નારચંદ્રની પ્રતના આધારે આપેલા છે અને નીચેના આંક લવાનીશંકર ચર્માના નિર્ણયસાગરીય પંચાંગના આધારે આપેલા છે. તેમાં પશુ કેતુ ધાત નથી પણ રાહુથી ૭ મો ગણીને લખ્યો છે.

અથ લાહોરી પંચાંગના મતે પણ અહિં ધાત વિચાર આ પ્રમાણે છે:—

ધાત તિથિ ધાત વાર ધાત નક્ષત્ર મેવ ચ ।

યાત્રાયાં વર્જ્યેત્રાજ્ઞઃ અન્ય કર્મ સુશોભના ॥

અથ વાર ૧૨ રાશીઓના સ્વામી (ગામડામાં ગુરુવાર કહે છે તે).

મેષ વૃશ્ચિકયો ભૌમ શુક્રે વૃષા તુલાધિપ ।

બુધ કન્યા મિથુને પ્રોક્તા કર્કસ્ય ચંદ્રમાધિપઃ ॥

સ્વામી મીન ધનુ જીવ શનિ મકર કુંભયોઃ ।

સિંહસ્યાધિપતિ સૂર્યઃ રાશીનાથ પ્રકીર્તિતાઃ ।

મેષાદિ ૧૨ રાશીઓના સ્વામી (ગુરુવાર)

મેષ-મંગલવાર, વૃષ-શુક્રવાર, મિથુન-બુધવાર, કર્ક-સોમવાર, સિંહ-રવિવાર, કન્યા-બુધવાર; તુલા-શુક્રવાર, વૃશ્ચિક-મંગલવાર, ધન-ગુરુવાર, મકર-શનિવાર, કુંભ-શનિવાર અને મીન-ગુરુવાર

ગુજરાતના ગામડાઓમાં આજે પણ પોતાની રાશીના ગુરુવારના દિવસે હજામત કરાવતા નથી કે કપડાં ધોવરાવતાં નથી અને પરદેશ જતા નથી. પરંતુ અંધકાર એમ લખે છે કે શુભ કામનો આરંભ કરવો, તેમાંએ ખાસ કરીને ચંત્ર, મંત્રના કામમાં આ વાર લેવો તે ઉત્તમ છે.

અથ ત્રિમાસીયો રાહુ—

માગશર પોસ અને વળી માહ, પૂર્વદિશે આવ્યો રાહુ;

ફાગણ ચૈત્રને વૈશાખ, દક્ષિણ દિશ રાહુની સાખ

જેઠ અસાડને શ્રાવણ સહી, પશ્ચિમ દિશ તો રાહુ અહી;

ભાદરવો આસો કાતિકમાસ, ઉત્તર દિશ રાહુનો વાસ.

તિણ દિશે દેશાંતર જાય, સો નર કષ્ટ લહે તિણ ઠાય. ૧

અથ પહોર પ્રમાણે રાહુનો દિશાઓમાં વાસ—

પૂર્વ ૧ વાયવ્ય ૨ દક્ષિણ ૩ ઇશાન ૪ પશ્ચિમ ૫ અગ્નિ ૬ ઉત્તર ૭ નૈઋત્ય ૮ દિશાને અર્ધ પ્રહર સમજવા. રાહુ જમણે પૂઠનો લલો.

અથ રાહુવાસ શ્લોક—

રાહુ પ્રાચ્યાં તતો વાસુ દક્ષિણ ઇશાન પશ્ચિમે ।

અગ્નિ ઉત્તર નૈઋત્યં પ્રહરાર્ધં ચ તિષ્ઠતિ ॥ ૧ ॥

ફલ—પૂઠે રાહુ જયં દદાત્ સન્મુખે પરાજયં ।

દક્ષિણે જય લાભં ચ વામ ભાગે પરાજયં ॥ ૨ ॥

....ઈતિ અર્ધ પ્રહરી રાહુ.

વત્સવિચાર

કન્યા તુલ વૃશ્ચિક સુરજ તવ પૂરવ વછ હોઈ
ધન મકર કુંભે તિહાં દક્ષિણવાસો નેઈ ૬૦૭
વચ્છ મીન મેષે વૃષે પશ્ચિમ વાસો વસાઈ
મિથુન કર્કે સિંહે સદા વાસો ઉત્તર માંહી ૬૦૮
સાહમે વત્સ ન આલીયઈ નહોં કીજે ઘરખાર
દેવજ દેવ ન ખેસાગીઈ નેઈસ એહ વિચાર ૬૦૯
આયુ હરે વછ સાહમે પૂઠે ધન અપહાર
મમને ડાખો દક્ષિણે હીર કહે સુખકાર ૬૧૦

વત્સનો દિશામાં વાસ

શુક્રવાસ

પૂરવ ભૃગુ કૃતિક સમ દક્ષિણ દિશિ મઘા સાત
પશ્ચિમ દિશિ અનુરાહ સમ ઉત્તર ધનિષ્ઠા સાત ૬૧૧
ઈમ અહુ દિશિ અઠવીસ રિસી વાસો શુક્ર વસંતિ
હીર કહે આલણુ સમે વામ પૂઠિ ફલ હંતિ ૬૧૨

શુક્ર

પૂર્વ

	૫	૧૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૦	૫	
	૫	કન્યા		૫૬	શુક્ર		૫	
	૧૦	સિંહ					૧૦	
	૧૫						૧૫	
ઉત્તર	૩૦		૩૬				૩૦	દક્ષિણ
	૧૫						૧૫	
	૧૦	મિથુન					૧૦	
	૫						૫	
		ભરણી		૩૬	મૃગશિર			
	૫	૦૬	૧૬	૦૬	૧૬	૦૬	૫	
	પશ્ચિમ							

સૂર્ય સંક્રાંતિમાં

વત્સ દિશાવાસ.

અથ પ્રયાણ સુદર્શન—

પૃષ્ઠે દક્ષિણ તો રાહુ શિવો કાલસ્તુ દક્ષિણે ।

કરે વત્સો શુભો જ્યેષ્ઠ પૃષ્ઠે વામે ચ યોગિની ॥૧॥

અથ દ્વર દેશાંતર જવામાં સન્મુખનો શુક્ર, રાહુ અને વત્સ આ પ્રમાણે ટાળવા જોઈએ—

અથ શુક્ર વિચાર—

સન્મુખો મૃત્ય નાશાય સુત હાનો ચ દક્ષિણે ।

વામે સ્થિતસ્થ સૌભાગ્ય લૂગુ પૃષ્ઠે સુખાવહઃ ॥૧॥

દેવ દાનવ ગંધર્વા ચક્ષ રાક્ષસ કિંનર ।

અતૈવ નૈવ ગચ્છંતિ લૂગુ દક્ષિણ સન્મુખે ॥૨॥

શબ્દપ

અથ દનિયા નક્ષત્રે શુક્રનો પૂર્વાદિ દિશાઓમાં વાસ પ્રયાણે જોવો.

પૂર્વે	કૃ	રે	મૃ	મૃગશિર	પુન	પુ	અશ્વિ
દક્ષિણ	મ	પૂ. કૃ	ઉ. કૃ.	હ	ચિ	સ્વા	વિ
પશ્ચિમ	અનુ	જ્યે	મૂ	પૂ. પા	ઉ. પા	અભિ	શ્ર
ઉત્તરે	ધ	શ	પૂ. જા	ઉ. જા	રે	અશ્વ	ભ

અથ પ્રયાણે મુદૂર્ત્ત—

દેવત્યાદિ મેષે ચંદ્ર ચાવત્તિષ્ઠિ ચંદ્રમા ।

તદા શુક્ર લવેત્અધો સન્મુખો દક્ષિણે શુભઃ ॥૧૧॥

ઉપર પ્રમાણે શુક્ર સન્મુખ હોય તો પણ દોષ ન લાગે.

અથ શુક્રના અસ્તમાં નીચે મુજબનાં કાર્યો ન કરવાં જોઈએ.—

વાપી કૂપ તડાગ યાત્ર ગમનં ક્ષૌરં પ્રતિષ્ઠા વૃતં ।

વિદ્યા—મંદિર રણ વેધન મહાદાનં ગુરૂ સેવનં ॥

તીર્થ સ્નાન વિવાહ દેવલવનં મંત્રાદિ દેવાક્ષરં ।

કૂપોદ્યાપન કે બુધો પરિહરે અસ્તં ગતે ભાર્ગવે ॥ ૧ ॥

દિશાશૂલ

ન ગુરૂ દખ્ખણુ જાઈજે ન પૂરવે શનિ સોમ

ન પછમ શુક્રાં અરક ન ઉત્તરે બુધ સોમ ૬૧૩

ભૂવાયવ શશી ગુરૂઅમનિબુધશનિ તણ ધશાંણુ

સુર શુક્ર નૈરય તણ વિદિશ શૂલ પરિયાંણુ ૬૧૪

શૂલપરિહાર

રવિ તખોલ શશી હરપણાં મંમલ ધાણા ચાઓ

બુધે ગુલી ગુરૂ રાધ્યાં શુક્ર કરંઓ ખાઓ ૬૧૫

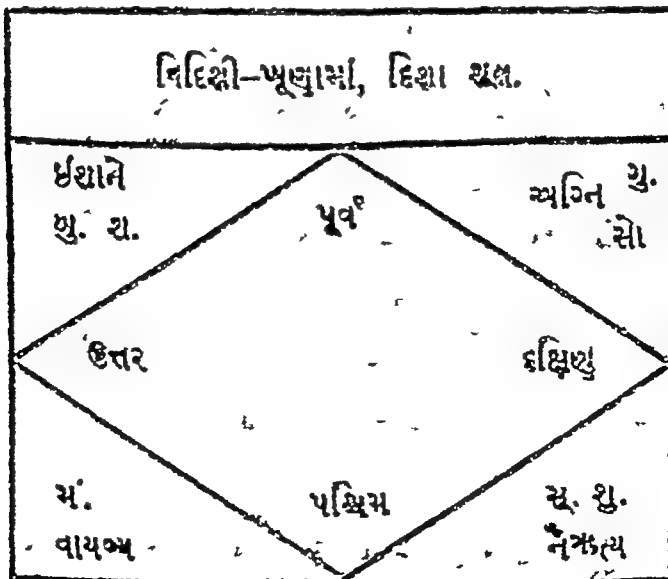
વાયવિડંમ શનિસરે વહને ઘાલિ હાલે

દિશા શૂલ દૂપણુ ટલે કૂશળે આવી મહાલે ૬૧૬

૩૯૬

રવિ ચંદન સોમે દહીં માટી મંમલવાર
બુધ માખણ ચાટો ગુર શુક તેલ અપાર ૬૧૭
શનિવારે ખોલ તિલક કરી ચાટ્યાં જ્યજ્યકાર
હીર કહે ઇન્દ્ર દિશિ નિદિશિ દોષ ન લાગે વાર ૬૧૮

વાર દિશાચક્ર-		
ઈશાન	પૂર્વે. સો. ચ.	અગ્નિ
ઉત્તરે બુધ-મં		દક્ષિણ ગુર
વાયવ્ય	પશ્ચિમે રવિ. શુક્રે	નૈઋત્ય

અથ વારે વિદિશા શૂલ—

લોમ વાયવ્યે શશી ગુરુ અગ્નિ બુધ શની તથા ઇશાન;
સુરજ શુક્ર નૈરૃત તને વિદિશિ શૂલ પરમાણુ. ॥ ૧૮૧ ॥

અથ નક્ષત્ર શૂલ—

ઉત્તર હસ્તને દક્ષિણ ચિત્રા, પૂર્વ રોહિણી મુળ હો મિત્રા;
પશ્ચિમ ધ્રુવણા મ કરીશ ગમણા, હરિહર બ્રહ્મ પૂરંદર મરણા ॥૧૮૨॥

અથ દિશાઓમાં નક્ષત્ર શૂલ—

પૂર્વ ગમને બલિનો નાશ, ઉત્તર પાંડવ ગયા વનવાસ;
દક્ષિણ રાવણે સીતા હરી, પશ્ચિમ ગયા તે ન આવ્યા ફરી ॥૧૮૩॥
અથ સર્વને અમૂક દિશિ પ્રયાણે નક્ષત્ર તિથિ વારે નિષેધ—
મૂલ શ્રવણ શકેષુ પ્રતિપન્નવમીષુ ચ । જોગણી હોય છે.
શની સોમ બુધે ચૈવ પૂર્વસ્ય ગમનં ત્યજેત્ ॥ ૧ ॥

દિશા શૂલ હોય છે.

પૂર્વા ભાદ્રપદાશ્વિન્યો પંચમી ચ ત્રયોદશી । જોગણી હોય છે.
ગુરુર્ધનિષ્ઠા આર્દ્રાચૈવ દક્ષિણે સમ વિવર્જિતા ॥ ૨ ॥ કાલ હોય છે.
રોહિણી ચ તથા પુબ્ધે ષષ્ઠી ચૈવ ચતુર્દશી । જોગણી હોય છે.
લોમાર્ક બૃશ્વારેષુ ન ગચ્છેત્ પશ્ચિમાયાં ॥ ૩ ॥

કાલ તથા દિશા શૂલ છે.

હસ્તેચોત્તરા દ્વાદશુની દ્વિતીયા દશમી તથા । જોગણી છે.
બુધે રવૌ લોમવારેષુ ન ગચ્છેદુત્તરા દિશિ ॥ ૪ ॥

કાલ તથા દિશા શૂલ છે.

ઇશાન્યાંશૌ શની સોમૌ આગ્નેયાં ગુરુ શૂલયોઃ । દિશા શૂલ છે.
વાયવ્યાં બૃમિપુત્રશ્ચ નૈરૃત્યાં શુક્ર સૂર્યયોઃ ॥ ૫ ॥

—ઇતિ તિથિવાર નક્ષત્રે પ્રયાણ વર્જ્ય.

અથ પાઠાંતર બીકાનેરી જ્યોતિષસારે પૃષ્ઠ ૨૭ ગાથા. ૧૨૬-૧૨૭

પુન્વે અશલેશ મધા પૂન્વાષાઠમ્મિ રોહિણી શૂલં ।

દક્ષિણાણુ ચિત્ત વિશાહા અસ્સણિ ભરણીય રિસિ ચઉરો ॥ ૧૨૬

તિથિ વાર નક્ષત્ર પરવે શૂલ

પડવા નવમી સોમ શની મઘા અશલેષા જિહ્વ
 પૂર્વાષાઠા રોહિણી પૂરવે મત કરો દિષ્ટ ૬૧૯
 પાંચમ તેરસ વાર ગુરુ અરુસણિ ચિત્ત વિશાહ
 સરવણ ધનિષ્ઠા પાંચકાં દક્ષિણ દિશે મત જાહ ૬૨૦
 છઠીને અઉદશી શુક્ર રવિ રોહિણી શ્રવણાં પુષ્ય
 મૂલાં સાથે હાલતાં પશ્ચિમ ન હોવઈ સુખ ૬૨૧
 ખીયા દશમી ભોમ બુધ રિસી રેવતી હસ્ત
 ઉત્તરા શ્રાવણી ઉત્તરે હીર કહે મતી જાત ૬૨૨

ત્રિવિધ દશા શૂલ-તિથિવાર નક્ષત્રે

તિથિ	વાર	નક્ષત્રે	ત્યાજ્ય દિશા
૧-૯	સો-શ	મ-અશ્લે-જ્યે-પૂ-ષા-રેા	પૂર્વ
૫-૧૩	ગુ.	અશ્વિ-ચિ-વિ-મ-ધ-શૂ-ભા-ઉ-ભા- -રે	દક્ષિણ
૬-૧૪	શુ-ગવિ	રેા-મ-પુષ્ય-મુ.	પશ્ચિમ
૨-૧૨	મં-બુ	રે-હ-ઉ-કા	ઉત્તર

જ્યોતિષ (પાઠાંતરે)—દિશા નક્ષત્ર

પૂર્વ-અશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાષાઠા અને રોહિણી.
 દક્ષિણ-ચિત્રા, વિશાખા, અશ્વિની અને ભરણી.
 પશ્ચિમ-રોહિણી, શ્રવણ, મૂલ અને પુષ્ય.
 ઉત્તર-ઉત્તરાશ્રાવણી, હસ્ત અને રેવતી.

અથ હસ્તલિખિત આધ્યાત્મિકની પ્રતનાં પત્ર ૧૧ શ્લોક

૨૧૪ થી ૨૨૧ સુધી આઠ દિશાઓમાં તિથિ વાર નક્ષત્રે અને પ્રયાણ ટાઈમની કુંડલીમાં અમુક સ્થાને અમુક ગ્રહો હોય તેો પ્રયાણમાં વર્જિત છે. તે આ પ્રમાણે:—

અથ પૂર્વદિશાએ પ્રયાણ વર્જ્ય—

મંદેહુ નંદ નવમિળ્લ જ્યેષ્ઠા બ્રાહ્મે મધા સાર્ધ જલઃ શ્રુતિ ચ ।
મૂર્તો સવિત્રે તુલ કુંભ લગ્ને વિવર્જયેત્ પૂર્વદિશા પ્રયાણું ॥૨૧૪॥

અથ અગ્નિકોણમાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

લદ્રાસ્તૃતીયા સ્વપિકાદશી ચ સુરેજ્ય ચંદ્રે સહ શુક્રવારે ।
જ્યેષ્ઠ લાભે ચ મધા ચ ચિત્રા યાત્રાં ન કુર્યાત્ દશને ચ કોણે
॥ ૨૧૫ ॥

અથ દક્ષિણ દિશામાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

જીવે જયા પંચમિ યામ્ય ચિત્રા દ્વિદૈવ વાસં ચ અજૈકપાદં ।
કર્મે ચ ભોમે અલિ મીન લગ્ને અલિચ યામ્યં ગમનં ન કુર્યાત્
॥ ૨૧૬ ॥

અથ નૈરૂત્ય કોણમાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

લદ્રા (?) ચતુર્થી ચ ચતુર્દશી ચ સદ્રાદશી શુક્ર બુધેડકવારે ।
ધર્મેષ્ઠમે રાહુ લવે દ્વિલગ્ને નૈરૂત્ય કોણે ગમનં ન કુર્યાત્ ॥૨૧૭॥

અથ પશ્ચિમે પ્રયાણ વર્જ્ય—

નંદા ચ ભોમે સ સિતેર્ક વિષ્ણો દિતિ દ્વયે રોહિણી વિશ્વમૂલં ।
સ્મરે, શનૌ સિંહ ધને ચ લગ્ને યાત્રાં ન કુર્યાત્ દિશિ પશ્ચિ-
માયાં ॥ ૨૧૮ ॥

અથ વાયવ્ય કોણે પ્રયાણ વર્જ્ય—

દ્વિતીયકા સપ્તમીકાદશી ચ સપૂર્ણિમા ચંદ્ર કુળેજ્ય વારે ।
સુતે ચ થવા શત્રુ દ ગતે ચ ચંદ્રે વાયવ્ય કોણે ગમનં ન કુર્યાત્ ॥૨૧૯॥

અથ ઉત્તર દિશાયાં પ્રયાણ વર્જ્ય—

જયા દશમ્યાં દ્વિતીયા બુધેર્કે ભોમોત્તરા ક્રાદગુણી હસ્ત પૌષ્ણે ।
કામાં (?) બલા લગ્ન સુખે બુધશ્ચ દિશિમુદિચ્યાં ગમનં ન કુર્યાત્
॥ ૨૨૦ ॥

અથ ઈશાન કોણે પ્રયાણ વળ્યું—

રિક્તાષ્ટમી વૈ ભુધ મંદવારે તૃતીય વા દ્રવ્ય ગતો બુધશ્ચ ।

ઈશાન કોણે ગમનં ન કુર્યાત્ યદા લવેત્ કાર્યં મનેકધાપિ ॥૨૨૧॥

તિથિ પરત્વે કાલપાશ

નંદા પૂર્વે પશ્ચિમે ભદ્રા અગ્નિ વાધ

ઉત્તર દક્ષિણ જ્યા તિથિ કાલ પાસ કહેવાઈ ૬૨૩

નૈરૂત ઈશાને રિગતા પૂર્ણા નાગ આકાશ

હીર કહે ઈયાં ગમણુ તળેજિમ પૂગે મનની આશ ૬૨૪

અથ તિથિ કાલપાસ—

ઈશાને-રિક્તા, પૂર્વે-નંદા, અગ્નિએ-ભદ્રા, ઉત્તરે-જ્યા,
આકાશ અને પાતાલે-પૂર્ણા, દક્ષિણે-જ્યા, વાયવ્યે-ભદ્રા, પશ્ચિમે
નંદા તથા નૈરૂત્યે રિક્તા.

અથ પાઠાંતરે તિથિ કાલપાસ—

નંદાયાં પૂર્વે કાલ ભદ્રાયાં અગ્નિ મેવ ચ ।

જ્યાયાં ઉત્તરે પ્રોક્તં રિક્તા ઈશાન ગોચરે ॥

પૂર્ણાયામધ ઉર્ધ્વં ચ કાલપાસો ન સંશય ॥ ૧ ॥

વાર પરત્વે કાલ પાશ

રવિ ઉત્તર શશી વાયવે ભોમ પશ્ચિમ બુધ નૈર

ગુરુ દક્ષિણ ભૃગુ અમ્બનિમાં શનિ પૂર્વસું વેર ૬૨૫

વાર કાલ પણુ દાલવો બીજે તિથિનો કાલ

જાણી વરજે અતુરનર તિથિ સવિ સંભાળ ૬૨૬

અથ વાર કાલપાસ—

વહેતો વાર દેખ્યો ઉગમણો અનુક્રમે સૃષ્ટિ ગણેઈ;

થાવર? જિહાં આવી વસે કાલતિહાં ચ લણેઈ

અથ વારે દિશામાં કાલવાસો અને તે વારે દિશા સન્મુખ તજવાની
ધડીઓ—

શનિવારે-પૂર્વદિશા ૨ ઘડી, શુક્રવારે-અગ્નિ કોણ ૭ ઘડી,
શુક્રવારે-દક્ષિણ દિશા ૪ ઘડી, બુધવારે-નૈરૂત્ય કોણ ૧ ઘડી,
મંગલવારે-પશ્ચિમ દિશા ૬ ઘડી, સોમવારે-વાયવ્ય કોણ ૩ ઘડી
અને રવિવારે-ઉત્તર દિશા ૮ ઘડી.

અથ વારે કાલની ઘડીઓ તજવી

ભાસ્કર ઉત્તરાદિ વસુત્વો વાવ્યં ચ મિંદુ ત્રયં ।

ભોમે પશ્ચિમ ષટ્ ક્રમેણ ઘટિકા નૈરૂત્ય ચૈકૈ બુધે ॥

દક્ષિણ્યં શુક્ર વેદ ૪ કલિકા યાગ્નેય શુક્રે મુને ૭ ।

પૂર્વસ્થાત્ ચ શનિસ્થરે દ્વિ ઘટિકા કાલે મુનિભિ સ્ત્યજેત્ ॥

અથ કાલનું ફલ-

ડાખો કાલ લક્ષ્મી મન રંગા, પૂઠે કાલ જશ અલંગા;

સામે કાલે પગલું નવ ભરે, જિમણો લઈ આવે તો મરે. ૧

અથ નક્ષત્ર કાલ-

અશ્લેષા મઘા પૂરવ ઝંપે જાઈ, લગ્ની ચઉસી સંઝંપે;¹

અશ્વિની ભરણી દક્ષિણ ગચ્છંતો, જમહંકારે મારગ જંતો. ૧

પુષ્ય પૂનર્વસુ પશ્ચિમ આવે, સર્પ મુખે તે આંગુલિ ધાલે;

ઉત્તર હસ્ત રેવતિ આલ્યા, તે નર નિશ્ચે કાલે હણ્યા. ૨

અથ પ્રચાણે દિશાપરત્વે વર્જ્ય નક્ષત્ર-

જ્યેષ્ઠા ધનિષ્ઠા પૂર્વે જો આવે, સિદ્ધિ સંપત્તિ ચારને આવે;

શ્રવણ અશ્વિની ભરણી દક્ષિણે આવે, તે સર્પ મુખમાં આંગલી
ધાલે. ૧

પુષ્ય પૂનર્વસુ પશ્ચિમે જાય, મસ્તક દુટે થડ ધાંન ન ખાય;

ઉત્તરે હસ્ત રેવતી ગમન કીજે તો, કાલે વરણે કાઢીજે. ૨

એ નવ નખેતર અશુભ જે જાણે, પદપદ લગ્ની ઘરમાં આણે.

નક્ષત્રે દિશામાં કાલ વર્જવો-

પૂર્વ દિશામાં-અશ્લેષા અને મઘા નક્ષત્ર.

દક્ષિણ દિશામાં-શ્રવણ, અશ્વિની અને ભરણી નક્ષત્ર.

પશ્ચિમ દિશામાં-પુખ્ત અને પૂર્વમાં નક્ષત્ર.

ઉત્તર દિશામાં-હસ્ત અને રેવતી નક્ષત્ર.

અથ કાલચક્ર પ્રયાણે તજવું.

પૂર્વ દિશાએ-જ્યેષ્ઠા તજવું, દક્ષિણ દિશાએ પૂર્વાશ્લેષુની તજવું. પાઠાંતરે-ઉત્તરા ભાદ્રપદ તજવું. પશ્ચિમ દિશાએ રોહિણી તજવું અને ઉત્તર દિશાએ-ઉત્તરા ક્રાંત્યુની નક્ષત્ર તજવું જોઈએ.

પૂર્વાદિક દિશાએ અતુકમે કીલકયોગ હોય. નક્ષત્ર ૧ જ્યેષ્ઠાથી લખ્યા પ્રમાણે પૂર્વાદિક ક્રમાત્ કીલકયોગ તસ્યો તેષુડનાગત્ અથ જ્યોતિષસાર ગ્રંથે પૃષ્ઠ ૩૪ ગાથા. ૧૧૪ આ પ્રમાણે કીલકયોગનું ફલ બતાવે છે.

ઉત્તર દિશામાં ઉત્તરાશ્લેષુની નક્ષત્ર, પૂર્વ દિશામાં જ્યેષ્ઠા નક્ષત્ર, દક્ષિણ દિશામાં પૂર્વા ભાદ્રપદ નક્ષત્ર અને પશ્ચિમ દિશામાં રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો તે કીલકયોગ કહેવાય છે અને આ યોગમાં પ્રયાણ કરવું ન જોઈએ.

સર્વ દિગ દ્વારી છ નક્ષત્રો અને બીજાં નક્ષત્રો કાર્યસિદ્ધિ કરે છે.

સર્વ દિગ્ ગમને હસ્ત પૂ-પાશ્વો શ્રવણો મૃગ ।

સર્વ સિદ્ધિ કરઃ પુખ્તો વિદ્યાયાં ચ શુરો યથા ॥૧૧॥

અર્થાત્-જેવી રીતે વિદ્યાના આરંભમાં શુક્રવાર શ્રેષ્ઠ છે, તેવી રીતે હસ્ત, રેવતી, અશ્વિની, શ્રવણ, મૃગ અને પુખ્ત આ છ નક્ષત્રો સર્વ દિશાઓમાં શુભ છે અને તેમાં પણ પુખ્ત નક્ષત્ર વિશેષે કરીને સિદ્ધિદાતા છે.

ચાગિની

પૂરવ દિશિ પહિવ નવમી અમનિ તીજ ધગ્યારિસી
હખખણ પંચમી તેરસી નેરધ ચાથ ને બારસી કરજ
પછિમ છઠી ચઉદશી સાતિમ પૂનિમ વાય
બીયા દશમી ઉત્તરધ. અકુમી અમાવસી ધશાન કરદ

વાસોઃ વસૈ ઇમ જોગણી વામે પૂઠે લેઈ
હીર કહે ગામંતરે વામે બહુ રૂસ દેઈ ફરક
તિથિએ દિશામાં યોગિની વાસ—

પૂર્વ દિશા—એકમ અને નોમ, અગ્નિકોણ—ત્રીજ અને
અગિયારસ, દક્ષિણ દિશા—પાંચમ અને તેરસ, નૈરૂત્ય કોણ—ચોથ
અને બારસ, પશ્ચિમ દિશા—છઠ અને ચઉદશ, વાયવ્ય કોણ—
સાતમ અને પૂર્ણિમા, ઉત્તર દિશા—બીજ અને દશમ તથા ઇશાન
કોણ—આઠમ અને અમાવાસ્યા.

અથ કામ પરત્વે યોગિની કેમ લેવી તેનો એક પ્રાચીન ફૂડો—
રમત રમીએ^૧ જોગણુ પૂઠિ લેઈ, ગામંતરે લીજે ડાવી,^૨
યોગિણી જિણી તિથિ તિણિ દિશિ.....

અર્ધપ્રહરી યોગિની

યોગિની અર્ધ પ્રહર વસઈ ક્રમઈ ઇશાને લેઈ
દક્ષિણ વાયવ્ય પૂરવ નૈરૂતે ઉત્તર અમનિ પછેઈ ૬૩૦
અથ અર્ધ પ્રહરી યોગિની—

૧ ઇશાને, ૨ દક્ષિણે, ૩ વાયવ્યે, ૪ પૂર્વે, ૫ નૈરૂત્યે, ૬
ઉત્તરે, ૭ અગ્નિએ અને ૮ પશ્ચિમ દિશાએ આ પ્રમાણે અડધો
અડધો પહોર યોગિનીનો વાસો અનુક્રમે હોય છે.

અથ નારચંદ્ર ટળા સહિત વાળી પ્રતના પાના ૨૮ માં ગતાવેલ
દિશાઓમાં યોગિનીનો અર્ધ પ્રહર વાસો—

શિવે ચ ચામ્યે પવને ચ સૌમ્યે નૈરૂત્ય પૂર્વેણ વરૂણે ચ વન્હિ ।
ચત્વારિ નાહી બ્રમતે ચ નિત્યં પ્રહરાર્ધ માનં ચ યદ્વા સ યોગિની ૧૦

ઘટિકા યોગિની

યોગિની તિથિ જિણુ દિશિ વસૈ પનર ઘડી તિણિ આઈ
ઉરધ વસે પછીદિશઈ વામે પાસ સ્વસાઈ ૬૩૧

દશ ઘડીયાં દાહિણુ પછે દશ વસે પાતાલ
પાછે પનરહ સંકુહી જોગિણી તણ્યે કાલ ૬૩૨
તત્કાલ યોગિની-

યત્રોદયં ગતો દેવો તતો યામાર્ધ ભુક્તિગાઃ ।

ભ્રમંતિ તે ન ભવેત્ તત્કાલ યોગિની ॥

અથ ઘડી યોગિની દષ્ટિ-

યોગિની સન્મુખ હોય પણ દષ્ટિ સન્મુખ ન હોય તો દોષ નહિ. તિથિ લાગે ત્યારથી ઘડીઓ ગણવી.

પ્રથમ ૧ થી ૧૫ ઘડી સુધી ઉંચું જોવે, ૧૬ થી ૨૫ ઘડી સુધી ડાબું જોવે, ૨૬ થી ૩૫ ઘડી સુધી જમણું જોવે, ૩૬ થી ૪૫ ઘડી સુધી નીચું જોવે અને ૪૬ થી ૬૦ ઘડી સુધી સામું જુએ. માટે તિથિની છેલ્લી ૧૫ ઘડીઓ તજવી.

અથ યોગિની દષ્ટિની ઘડી-

ઉર્ધ્વ નિરીક્ષેત્ દશ પંચ યોગિની દશૈવ વાસા દશ દક્ષિણા ચ ।

દશૈવ નાડયં ભૂતલં નિરીક્ષ્ય પંચાદશ સન્મુખ વર્જનીયા ॥

અથ વાર યોગિની-

ઉદ્રોત્તરાગ્નિ નૈરૂત્યાં યમતો પાદિને ક્રમાત્ ।

સૂર્યાદિષુ ચ વારેષુ પર્યંતે દ્વાર યોગિની ॥

અર્થાત્-રવિવારે પૂર્વ દિશામાં; સોમવારે ઉત્તર દિશામાં, મંગલવારે અગ્નિ ખૂણામાં, બુધવારે નૈરૂત્ય ખૂણામાં, શુક્રવારે દક્ષિણ દિશામાં, શુક્રવારે પશ્ચિમ દિશામાં અને શનિવારે વાયવ્ય ખૂણામાં યોગિની હોય છે. કાલયોગિની રવીવારે ઇશાનમાં ન આવે કારણ કે ત્યાં શંકરનો વાસો છે, અને શંકર તો કાલના પણ મહાકાલ છે

અથ યોગિની કાર્ય પરત્વે લેવાથી તેનું ફલ-

યોગિની સુખદા વામે પૃષ્ઠે વાંછિતદાયિની ।

દક્ષિણે ધનહંત્રી ચ સન્મુખે મરણપ્રદા ॥

ઘૂતે મુદ્ધે ચ યાત્રાયાં સન્મુખે વામે ત્યજેત્ ।

પાઠાંતરે-

યુદ્ધે ચ યાત્રા યાંતુ સન્મુખ વામગાન્ શસ્ત્રે વિરોધં ।
યોગિની તિથિ સંપ્રાપ્તા સંગ્રામે સન્મુખો વ્યજેત ॥
પૂર્વાદિ દેવતા જ્ઞેયા વાહનાનિ ધ્વજાદયઃ ॥

અથ યોગિની વિચાર-

જુગાર અથવા ચોપાટ આદિ રમતો રમતાં અને કોઈ પણ
જાતના વ્યાપારાદિ કરતાં યોગિની પાછળ અથવા ડાબી રાખવી.
અથ દિશા પરત્વે યોગિણીનાં નામ-

ગ્રામ્યાં બ્રહ્માણી કૌભેર્યાં માહેશ્વરી ।
આગ્નેયાં કૌભેરી નૈરૂત્યાં નારાયણી ॥
ચામ્યાં વારાહી વારૂણ્યાં ઇન્દ્રાણી ।
વાયવ્યાં ચામુંડા ઇશાને મહાલક્ષ્મી ॥૭૧॥
વામે ચ મૃત્યુન્તા યુદ્ધે જયન્તા પૃષ્ઠ દક્ષિણે ।
યોગિની તિથિ સંપ્રાપ્તે સન્મુખી ત્યજેત ॥૭૨॥
પૂર્વાદિ દેવતા જ્ઞેયા વાહનાનિ ધ્વજાદયઃ
ધ્વજો ધૂમ્રો સ્તથા સિંહો મ્ધાન વૃષભ ખરો ગજો ।
ધ્વાંક્ષ ચૈવ ક્રમેણૈવ ખેત્રપાલા પ્રકીર્તિતાઃ ॥૭૩॥
ધ્વજેન ચાર્થ લાભં ચ સંતાપં ધૂમ્ર મેવ ચ ।
સિંહો ચ વિપુલાન્ લક્ષ્મી કલહ સ્વાન સદા લવેત ॥૭૪॥
ધન ધાન્ય વૃષે ચૈવ સ્ત્રી મરણ્યં ચ રાસલે ।
ગજ લદ્રાણિ પસ્યંતે ધ્વાંક્ષે ચ મરણ્યં ધ્રુવં ॥૭૫॥
ઇતિ યોગિની વાહનાદિ વિચાર.

કુંભચક્ર

જ્યેષ્ઠ કુંભાકાર ઠવિ અધવિચ તિરછી રેહ
દ્વેધને ઉરધ અધી લિખીએ અકૂવીસ રિસેહ ૬૩૩
પૂરણ નામ અધી તણો રિકતો ઉરધ કહાઈ
ભાણ રિસી ઉપરિ ઠવિ ગમણ નક્ષત્રે આઈ ૬૩૪

રિકતે રિસી રિકતો અમણ પૂરણ રિસી ભરપૂરિ
લાભ લહીંઈ હીર કહેઈ દુરિય પણાસે દુરિ ૬૩૫
વળર્જિતિથિ નક્ષત્ર

આદ્રા ચિત્રા સ્વાતીએ બે પડિવા દિન હોઈ
તો ચાલણ પૂગતો નહીં મૂલ ઇગ્યારિસી બેઠ ૬૩૬
પૂરવ ઉત્તરા ફાલ્ગુણી પૂરવા ભાદ્રપદ જાણ
ઉત્તરા ભાદ્રપદ રેવતી બીજે મ કરીશ પ્રયાણ ૬૩૭
મૃગશીર અસ્લણી ને ભરણી જ્યેષ્ઠા શ્રવણ ત્રિચાર
પુષ્ય અભિજિત ત્રિજ તિથિ દશમી શતભિષ વાર ૬૩૮
પૂરવ ઉત્તરાષાઢ એ ધનિષ્ઠા અને વિશાહ
અનુરાધા ને પુનર્વસુ ચતુર્થી દિવસ^૧ મત રાખ ૬૩૯
રોહિણી હસ્ત અને મઘા^૨ પંચમી દિવસે ટાલો
છઠ્ઠી દિવસ અસલેશ કૃતિકા હીર કહે મત હાલો ૬૪૦

દિનશુદ્ધિ દીપિકા. પૃ-૫૩ સ્લોકાંક નથી માટે આરંભસિ-
દ્ધિનો પાઠ હશે.

લેપક-પ્રવેશ અને પ્રયાણમાં તિથિઓ લેવી અને સમજવી.
=૩ પ્રકારની છે.

સ્લોક-નંદા ભદ્રા જયા રિકતા, પૂર્ણા ચેતિ ત્રિરન્વિતા:

=૧ ૨ ૩ ભેદ-તે શુકલાથી કૃષ્ણા=વિપરીત=ઉલટી
રીતે સમજવી.

હીના મધ્યોત્તમા શુકલા કૃષ્ણાતુ વ્યત્પથા તિથિ: ॥

૪-૯-૧૪-૬-૮-૧૨-૩૦

રિકતા ષષ્ટ્યષ્ટમી દ્વાદશ્યમાવાસ્યા શુભેત્યજેત.

નવમીનો કદી પણ, પ્રવેશ કે પ્રવાસમાં, સ્વીકાર ન કરવો

સ્વીકાર્યાન્નવમી કવાપિ ન પ્રવેશે પ્રવાસયો: ॥

હવે હીન મધ્યમ ને ઉત્તમ તિથિઓ ગણાવે છે.

શુકલ પક્ષમાં હીન તિથિયો. ૧-૨-૩-તેમાં ચંદ્રની કળાઓ
ઓછી હોય છે માટે.

” મધ્યમ ” ૫-૭-૧૦ ” મધ્યમ હોય છે માટે
નીચેની ટીપ વાંચો=

” ઉત્તમ ” ૧૧-૧૩-૧૫ ” સંપૂર્ણ હોય છે માટે
હવે શુકલ પક્ષથી વિપરીત. (ઉલટી) કૃષ્ણ પક્ષની તિથિઓ
ગણાવી છે.

કૃષ્ણપક્ષની ૧-૨-૩ તિથિઓ ઉત્તમ. તેમાં ચંદ્રની કળાઓ સંપૂર્ણ
હોય છે માટે.

” ૫-૭-૧૦ ” મધ્યમ. ” મધ્યમ સાધારણ ”

” ૧૧-૧૩- ” હીન ” ઓછી ”

એટલે શુકલ પક્ષમાં ૬ તિથિઓ અને કૃષ્ણ પક્ષમાં ૮
તિથિઓ ગણાવી છે. સિવાય બે પક્ષની ૪-૬-૧૪-રિકતા તિથિઓ
અને બે પક્ષની છઠા બે પક્ષની ૮ ને ૧૨ આઠમોને બારશો
અને અમાસ એ તિથિઓ વર્જીત છે એટલે તેને ઉત્તમાદિમાં ગણુ-
વાની જરૂર જ નથી. પાઠ ભણા કે વાંચો. પ્રકરણ ૧ માં ચોપાઈ
૬ થી ૧૬ માં બધી તિથિઓનાં ફળ છે. ઉપરના પાઠ
સિવાય-માંગલિક કાર્યોમાં પણ ઉપર ગણાવેલી તિથિઓ લેવી તથા
તજવી એમ પણ છે. વળી શૂન્ય તિથિઓ માસ પ્રમાણે શુકલ
પક્ષ કૃષ્ણ પક્ષની પણ પ્રકરણ ૧ માં ગણાવી છે તથા ગલગ્રહ
તિથિઓ પણ ગણાવી છે. તે બધો તજવી. છેવટે અતિ આવશ્યકે
નિષેધ નક્ષત્ર ગ્રાહ્ય કર્યું હોય તો જ્યોતિર્મયૂખમાં લખે છે કે
તે નક્ષત્રોની પ્રથમની ૨૧ ઘડીયો ટાલવી એવો પાઠ છે.

ટીપ-ઉપરના પાઠમાં-૧૫ ઉત્તમ ગણાવી છે. પણ પ્રમાણ કે પ્રસ્થા-
નમાં તો પૂનમ નિષેધ છે-પાઠ નીચે મુજબ છે. પૂર્ણિમા એ અમાવાસ્યા
પ્રસ્થાન નેવ કર્યેલ. અમાવાસ્યા ન ગંતવ્યં નહિ કાર્ય શતં ભવેત્ પૂર્ણિમા
અ ન ગંતવ્યં બ્રાહ્મણ વચનં યથા. એ વાક્યોથી પૂનમ પણ નિષેધ છે
બીજા કાર્યોમાં લીધી હશે પણ તે તિથિ પર્વણીમાં ગણાય છે તેથી પણ
નિષેધ છે.

વળી ફૂર તિથિઓ તેમજ દુષ્પાતિથિઓ પણ ટાલવી. એવો
પાઠ હીરકલ્પશતી પ્રકરણ ૧ ની ચોપાઈ ૧૭-૨૬ સુધીમાં છે ને
કોષ્ટક પણ છે ત્યાં જોઈ લેવી. અને વધતી અને ઘટતી તિથિઓ
પણ ટાલવી તેમ માસાંત-સંક્રાંતિ પ્રવેશ દિન ને નિરંશ પણ ટાલવો.

ગ્રાહ તિથિવાર ઉત્તમ નક્ષત્ર

શશી ગુરુ ભૂગુ ગમણુ કરિ પુનર્વસુ પુષ્ય મઘાહ
જ્યેષ્ઠા મૂલ રેવસ્સણિ હસ્થાનર્ધ અનુરાહ ૬૪૧
સત્તમી દશમી ઇગારસી પંચમી પડિવા બીય
ત્રીયા તેરસી હીર કહઈ કીજે ગમણુ સદીય ૬૪૨

મધ્યમ બુધ

પૂર્વ શતભીસ શ્રવણ સ્વાતિ ચિત્રા ધનિક
રોહિણી છટ્ટી અટ્ટમી નવમી બારસી ચતુથ મજ્જી ૬૪૩

નિપિદ્ધ તિથિવાર નક્ષત્ર

ચઉદશ પૂનમ ગમન તણુ રવિભોમ શનિ અદાહ
અસલેશા ઉત્તરા ભરણી કિરતીકા મઘા વિશાહ ૬૪૪
વાસર કીજે ભાગ ત્રિહુ જો મામાંતરે વાહિ
પ્રથમ ભાગ તણુ ઉત્તરા રોહિણી કિરતીકા વિશાહ ૬૪૫
જ્યેષ્ઠા મૂલ અહિ આદ્ર ચૌ બીજે ભાગ નિષેધ
ત્રીજે ભાગ અશ્વિની પૂ. પા હૃથાં વેધ ૬૪૬
જિમ વાસર તિમ રચણીઈ અનુરાધા મૃગ ચિત્ત
રેવતી રિસી પહિલઈ જોધશ રાખઈ નિત્ત ૬૪૭
બીજઈ મઘા પૂર્વાર્ધ ભરણી ત્રિજઈ શ્રવણુતિયાઈ
સ્વાતિ પુનર્વસુ હીર કહે વરણુ આલો ભાહ ૬૪૮

નંદા ભદ્રા જયા રિક્તા પૂર્ણાચિતિ ત્રિરન્વિતાઃ ।

હીના મધ્યોત્તમા શુકલા કૃષ્ણાતુ વ્યત્યયા તિથિઃ ॥૧૧॥

રિક્તાષ્ટયષ્ટમી દ્વાદશ્યમાવાસ્થા શુભેત્યજેત્ ।

સ્વીકુર્યાન્નવમીં ક્વાપિ ન પ્રવેશ-અવાસયોઃ ॥૨૧॥

નંદા, લદ્દા, જયા, રિક્તા અને પૂર્ણા આ પાંચ તિથિઓ ત્રણ પ્રકારની છે (તજવા લાયક, મધ્ય અને ઉત્તમ) અને તે પછી અજવાળી અને અંધારી એમ બે પ્રકારની છે. તેમાં અજવાળી તિથિથી અંધારી તિથિનું ફક્ત ઉલટું જાણવું. તિથિઓની વિસ્તૃત ચર્ચા પહેલા પ્રકરણમાં કરી ગએલા હોવાથી અત્રે ફરીવાર ચર્ચા કરી નથી. ખાસ કરીને પ્રવેશમાં અથવા તેા પ્રવાસમાં કદાપિ નોમની તિથિ ન લેવી.

રવિવારથી શનીવાર સુધીના સાતવાર પૈકી રવિવાર, મંગલવાર અને શનીવાર આ ત્રણ ફૂર વારો છે અને બાકીના ચાર સૌમ્યવારો છે.

અથ જ્યોતિર્મમૂળ અંથના મિશ્રપ્રકરણમાં પ્રયાણ માટે આ પ્રમાણે લખેલું છે:-

પ્રયાણ, દેશાટન અને યાત્રા આ ત્રણે શબ્દો એકજ વસ્તુની રજુઆત કરે છે.

અર્કેકલેશમનર્થકં ચ ગમને સોમે ચ બંધુ પ્રિયં ।

ચંગારેડનલ-તસ્કર જવરભયં પ્રાપ્નોતિચાર્થં બુધે ॥

ક્ષેમારોગ્ય સુખં કરોતિ ચ શુક્રલાલં ચ શુક્રઃ શુભો ।

મંદે બંધન હાનિ રોગ મરણાન્યુક્તાનિ ગર્ગાદિભિઃ ॥૧૧॥

અર્થાત્--રવિવારે પ્રયાણ કરવાથી કલેશ તથા અનર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે, સોમવારે પ્રયાણ કરવાથી બંધુજનોનો તથા પ્રિય વસ્તુઓનો સેળાપ થાય છે, મંગલવારે અગ્નિનો ઉપદ્રવ, ચોર તથા જવરનો ભય ઉપસ્થિત થાય છે, બુધવારે પ્રયાણ કરવાથી લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ, શુક્રવારે લાલ તથા શુભ ફલની પ્રાપ્તિ અને શનીવારે પ્રયાણ કરવાથી બંધનભય, લુકસાન, અને રોગ અને મરણ ભય પણ ઉપસ્થિત થાય છે, એવું ગર્ગાચાર્ય વગેરેનું કહેવું છે.

વાર શ્રેષ્ઠ પણ ધાતિક યોગ હોય, તો તે વર્જિત છે. બુધવાર નિષેધ વાર છે, પરંતુ પ્રયાણમાં જ્યોતિષ શાસ્ત્ર વેત્તાઓ શ્રેષ્ઠ માને છે. કદાચ અશુભ વારોમાં પ્રયાણની જરૂર પડે તો રાત્રિમાં પ્રયાણ કરવાથી દોષ લાગતો નથી, અને અશુભ નક્ષત્રમાં પ્રયાણ કરવાની જરૂર પડે તો પ્રથમની ૨૧ ઘડી છોડીને પ્રયાણ કરવાથી દોષ લાગતો નથી.

તિથિઓમાં-છઠ, આઠમ, બારસ અને સુદી ૧, પુનમ, અમાવસ્યા અને રિક્તાતિથિમાં પ્રયાણ ન કરવું, પરંતુ, તેમાં વાર, નક્ષત્રો મલવાથી શુભયોગો થતા હોય તો દોષ ન ગણવો, તો પણ બનતાં સુધી નોમના દિવસે પ્રવાસ ન કરવો તે યોગ્ય છે. પ્રવાસ વખતે જનારનું ચંદ્રબલ જોવું જોઈએ અને નેષ્ટ વાતો છોડી દેવી જોઈએ. શુભમુહૂર્તે પ્રયાણ કરનારને કાર્યસિદ્ધિ અને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. અને ઇષ્ટકાર્યની સિદ્ધિ કરીને તે પોતાના સ્થાને સુખરૂપ પાછો આવે છે.

નારદચંદ્રના મતે પ્રવાસ કરવામાં શુભ તથા અશુભવારો—

બુધ ગીઃપતિ ભાર્ગવે સોમદિને ચદિયાસ્યસિ પૂજ્યસિ સર્વજનૈઃ ।
અથ ભાસ્કર, ભાસ્કરિ ભૌમદિને વધ બંધન તાડન કલેશ તતિઃ ॥

આદિત્યે ચ તથા ચંદ્રે બુધે શુરૌ ચ ભાર્ગવે ।

પંચવારે શુભાયાત્રા શનિ ભૌમૌ વિવર્જયેત્ ॥

નિષેધવારે જરૂરી પ્રયાણ—

શનિને સુતો પરિહરો, મંગલભુક્તો જાણુ;

સોમાં શુકાં સુરશુરાં, ભાવે કરો પ્રયાણ—૧

બુધવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર અને સોમવારેજે પ્રયાણ કરવામાં આવે તો સર્વસ્થળે આદર સત્કાર મળે છે, રવિવાર, શનીવાર અને મંગલવારે પ્રયાણ કરવામાં આવે તો વધ, બંધન તાડન અને કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ કોઈના મતમાં રવિવાર પણ શુભ ગણવામાં આવેલો છે. પરંતુ, કોઈ ખાસ પ્રસંગે શનીવારે અથવા મંગલવારે પ્રયાણ કરવું પડે તો શનિવારને સુતો રાખીને અને મંગલવારના દિવસે ભોજન કરીને પ્રવાસ કરી શકાય છે.

રાત્રિએ પ્રયાણ કરવાથી વારનો દોષ લાગતો નથી, તેમાંએ વિશેષે કરીને મંગલવાર અને શનીવારે રાત્રિએ જ પ્રયાણ કરવું ભેદએ.

અથ તિથિ નક્ષત્ર વારે પ્રયાણ નિષેધ—

ચઉદશ પૂનમ ગમન ન કીજે રવી ભોમ શનિવાર;
અશ્લેષા ઉત્તરા ભરણી કૃતિકા મઘા વિશાખ.
ઈહ તિથાં ઈહ વારાં નક્ષત્રાં નવ હોલીજે ગામ;
ચાલો ભોગ ભલા લઈ જિન સિધે સર્વ કામ.

અથ તિથિ વારે પ્રયાણ કરવાનો યોગ—

ચોથ નોમને ચોદશે ભો શનિવાર લહંત,
એકે કામે નિસર્યા સો સો કામ કરંત. ૧

અથ પ્રયાણે નક્ષત્ર નિષેધ—

અદા ભદ્રા ને કૃત્તિકા અશ્લેષાને મઘાહ;
એતાં ગમન નવ કીજીએ ભો વાંછે નર કુશળાંહ. ૧

વળી—

જન્મ નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર ગુપ્તી ગણીને, તેમાં વાર ઉમેરીને, સાતે લાગતાં સમ આવે તો પ્રવાસ કરવો અને વિષમ આવે તો પ્રવાસ ન કરવો.

અથ ૨૭ નક્ષત્રોમાં પ્રયાણે શુભાશુભ ફલ સંવત ૧૮૨૮ ના અષાઠ વદ ૧ ના દીવસે લખેલાં એક પાના પર મુનિ જસવિજયજીએ આ પ્રમાણે નોંધ કરેલી છે:—

૧ અશ્વિની ચાલ્યો ખહુ ફલ પાવે, ૨ ભરણી ગયો પાછો નવ આવે;
૩ કૃત્તિકા કરે મંદ ખલ જૂઝે, ૪ રોહિણી મધ્યમ લાભ સુણીજે. ૧
૫ મૃગશીરે સુખ વિજય પામીજે, ૬ આર્દ્રા હોઈ મરણુ ગળે;
૭ પુનર્વસુ સખ સિદ્ધે કાજ, ૮ પુષ્યે હોય અચિંત્યો રાજ. ૨
૯ ચાર જ લૂંટે અશ્લેષા, ૧૦ સંશય જીવ પડે મઘા;
૧૧ પૂ-ક્રા એ વિચારે જઈ, ૧૨ ઉ-ક્રા એ પગ નવી દીજે સઈ. ૩
૧૩ હસ્તે હાથથી ગયું ફલ પામે, ૧૪ મિત્રા મન ચિંતા પામે;

૧૫ સ્વાતિ ફેર આગમન લાણીને, ૧૬ અર્ધ હાથ વિશાખા હાઈ. ૪
૧૭ અનુરાધા સખ કાજ કરીને સોઈ, ૧૮-૧૯ જ્યેષ્ઠે મૂલે ગમણ
નવિ કીજે;

૨૦ પૂ-વા એ પણુ ઈંમ લાણીને, ૨૧ ઉત્તરાષાઢે લાલ ન સૂજે. ૫
૨૨ મન ધાર્યું ફલ શ્રવણ સુણેઈ, ૨૩ સોહિલું કાજ ધનિષ્ઠા ગુણેઈ;
૨૪ શતભિષા કાંઈ ન કીજે કાજ, ૨૫ પૂ-લા અર્ધ પરાયે આણે. ૬
૨૬ ઉ-લા ગમન પરાયે જાણે, ૨૭ દેવતિ કાર્યે વિજય કરંત;
ઈમ ૨૭ નક્ષત્રનાં ફલ કહંત, જાની હોય સો સમજે મહંત. ૭
લાલ અભીય હુવણુ કહે, ઈયાં નક્ષત્ર આલ્યાં ફલ લહે;
શાસ્ત્ર પ્રમાણે કહ્યો વિચાર, જાની હોય સો હીયે વિચાર. ૮
હી. જસવિજે (જય) મુ: ચોપારી સંવત ૧૮૨૮ આષાઢ વદ ૧

અર્થાત—

૧, ૫, ૭, ૮, ૧૩, ૧૭, ૨૨, ૨૩ અને ૨૭ મું નક્ષત્ર શ્રેષ્ઠ છે.
૪, ૧૧, ૧૨, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૪ અને ૨૬ મું મધ્યમ છે.
અને ૨, ૩, ૬, ૯, ૧૦ ૧૪, ૧૫ અને ૧૬ નેષ્ઠ છે.

અથ જ્યોતિષસારે પૃષ્ઠ ૨૨ પ્રમાણે ૨૭ નક્ષત્રોમાં પ્રયાણે શુભાશુભ ફલ.

અશ્વિનીતુ શુભા પ્રોક્તા ભરણી નાશકારિણી ।
કાર્યઘ્નિ કૃત્તિકાચોક્તા રોહિણી સિદ્ધિદા બુધૈઃ ॥ ૭૭ ॥
મૃગઃ શુભસ્તતશ્ચાર્દ્રા મધ્યમસ્તુ પુનર્વસુઃ ।
પુષ્યઃ શુભઃ સાર્ધ મઘા પૂર્વાઃ શુક્રનાથ મૃત્યુદાઃ ॥ ૭૮ ॥
ઉત્તરા હસ્ત ચિત્રાસ્તુ વિદ્યાં લક્ષ્મી શુભપ્રદાઃ ॥
સ્વાતિ વિશાખાત્વ શુભ મૈત્રં સર્વાર્થ સિદ્ધિદં ॥ ૭૯ ॥
જ્યેષ્ઠામૂલ કમાત્તા ય ક્ષયનાશાર્થ હાનિદં ।
વિશ્વ ખલ્લ વિષ્ણુવશ્ચ બુદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખપ્રદાઃ ॥ ૮૦ ॥
નાસવં વરુણં શૈવં શુભં ભદ્રં મૃતિપદં ।
ઉત્તરાભાદ્રકં ક્ષીદં દેવતિ કામદાયિકા ॥ ૮૧ ॥

તિથિ-નક્ષત્ર

એકમ=આદ્રા, ચિત્રા અને સ્વાતિ.

બીજ=પૂર્વાષાઢ્યુની, ઉત્તરાષાઢ્યુની, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાભાદ્રપદ
અને દેવતી.

ત્રીજ=અશ્વિની, કાર્તીકી, મૃગશિર, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, અભિજીત અને
શ્રવણ.

ચોથ=પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, ધનિષ્ઠા અને વિશાખા, અનુરાધા
તથા પુનર્વસુ.

પાંચમ=રોહિણી, હસ્ત અને મઘા.

છઠ=કૃતિકા અને અર્ધલેષા.

દશમ=શતભિષા.

અગિયારસ=મૂલ. આ તિથિઓએ ઉપર મુજબનાં નક્ષત્રો
હોય તો તે પ્રયાણે તજવાં જોઈએ. આ નક્ષત્રો સિવાય પણ
નક્ષત્રોના તારાની સંખ્યા પ્રમાણે તિથિ મલે તો તે પણ તજવી
જોઈએ.

પાંચમું તિથિ નક્ષત્ર નિષેધ અને પર્વણી તિથિઓ પણ
પાંચ છે. (અજવાળી) પૂર્ણિમા, (અંધારી) અમાસ, અંધારી આઠમ,
અંધારી ચૌદશ ને સંક્રાંતિ જેસે તે દિવસ. આ પાંચે તિથિઓ
નિષેધ છે, પરંતુ તેમાં તિથિ વારાહિ મલવાથી અથવા નક્ષત્ર
વારાહિ મલવાથી રવિયોગ તથા રાજયોગાદિ મહાશુભ યોગ થતા
હોય તો દોષ ન ગણવે.

અંધારીયા પખવાડીયાની તેરશથી ચાર તિથિઓ નિષેધ છે.
જાને પક્ષની ૪-૭-૮ અને ૬ ના પહેલા પહોરની પ્રથમની જાગે
ઘડીઓ તથા સુદી ૧૩-૧૪ અને ૧૫ તથા વદી ૧ ના બીજા
પહોરની વચલી એકેક ઘડી તજવી. જ્યારથી તિથિ શરૂ થતી
હોય ત્યારથી તિથિના પહોર અને ઘડીઓ ગણવી જોઈએ.

અથ શુભાશુભ નક્ષત્રોમાં પ્રયાણ માટેનો સમય-નારચંદ્રે—

ધ્રુવે મિશ્રેશ્ચ પૂર્વાન્હે તિલ્લેર્મધ્ય દિને નલે ।

અપરાન્હે ન ચ ક્ષિત્રે મૈત્રેતે ચ નિશામુખે ॥
 ઉગ્રે નિશીથ કાલેન નિશાંતેન ચરાડુલિઃ ।
 પૂર્વાન્હે ચાત્તરાં ગચ્છેત્ પ્રાચ્યાં મધ્ય દિને તથા ॥
 દક્ષિણાં અપરાન્હેતુ પશ્ચિમામર્ધરાત્રિકે ॥

અથ પ્રયાણે નિષેધ—

લૌભાદિત્ય નિશાકરાદિ દિવસે યાત્રા ન સંયોજ્યતં ।
 રૂક્ષેષ્વાગ્નિ ચમેશ મૂલ પિતૃષુ ચિત્રા ત્રયે સાર્પલે ॥
 ગાંડાંતે વ્યતિપાત શૂલ પરિથે વિષ્ટયાં તથા વૈશ્વતે ।
 ભાવોઃ સંક્રમણે તિથૌ ચ પતિતે ક્ષીણેંદુ રક્તે તિથૌ ॥

અથ જ્યોતિષસારે જન્મ નક્ષત્ર તથા જન્મનો અંદ્ર લેવો તથા તજવો. પૃ. ૨૧ ગાથા ૬૧ નો ભાવાર્થ—જન્મ નક્ષત્ર તથા જન્મનો અંદ્ર બધાં માંગલિક કાર્યોમાં ઉત્તમ છે. પરંતુ નગર સંબંધી કાર્ય, ઔષધ, વિવાહ, યાત્રા, વિવાહ, ગૃહપ્રવેશ તથા બાળકના વાળ ઉતરાવવા વગેરેના કાર્યોમાં નેષ્ટ છે.

અથ જન્મ નક્ષત્રાદિ છ નક્ષત્રનાં ફલ—

જન્મર્ક્ષમાઘં ૧ દશમં ચ કર્મભં ૧૦ સંધાતિકં ષોડશમં ૧૬
 ચ માનસં ।
 સ્થાત્પચવિશં ૨૫ સમુદાયમષ્ટાદશ ૧૮ ત્રયોવિંશતિમં ૨૩ ચ
 વિનાશનં ॥ ૧ ॥
 જન્મભે ૧ પ્રતિહતે તનુનાશઃ કર્મર્મણુઃ ફલહતિર્દશ ૨ મર્ક્ષે ૧૦ ।
 ષોડશે ૧૬ લવતિ આંધવપીડાષ્ટાદશે ૧૮ ધનવતાં ધનહાનિ ॥૨॥
 માનસે ૨૫ ચ મનસ્તાપો વૈનાશે ૨૩ મૃત્યુરેવહિ ।
 આધાને ગર્ભ પીડા સ્થાત સપક્ષાં દ્વેષામિતિ રુકુટં ॥ ૩ ॥
 ઈતિ ષટ્ નક્ષત્રેષુ દિવ્યં લૌભાંતરિક્ષોત્પાત પીડિતેષુ ।
 અન્યચ અંદ્રાક્ષાધે પરાગેષુ યાત્રોદ્ધાહનવ્ય વસ્ત્રાલંકરણ ॥૪॥
 રાજો દર્શન પરગૃહ ગમન વિકાલચર્યા દૂર પ્રયાણ ઉદ્વંત ગળશ્ચ ।
 હત્યારોહણ ગુહ્યકાદિવાહ સાહસિક કર્મચત્નેન વર્જયેત્ ॥૫॥
 એતેષુ ષટ્ સુ નક્ષત્રે પૂત્યન્ન રોગેષુ, શ્રહણાં ચ પ્રોક્તાં

શાંતિ વિના રોમ શાંતિર્ન ભવતિ ॥ ઈતિ સપ્તર્ક્ષ ચંદ્ર ॥

—કામધેનુ જાતકે-ભટ્ટ શ્રી જયરામકૃત નિબંધે ચત્ર. ૫૧.

જન્મનક્ષત્ર

નામ	સંખ્યા	ફલ
જન્મભ	૧	તનુનાશ
કર્મભ	૧૦ મું	કાર્યનાશ
સંઘાતિક	૧૬ મું	ગંધુપીડા
સામુદાયિક	૧૮ મું	ધનહાનિ
વિનાશ	૨૩ મું	મૃત્યુ
માનસ	૨૫ મું	ચિંતા

અથ પ્રયાણ મુહર્ત્તના ઉત્તમ નક્ષત્રો—

૧ ૨ ૩
મૃગા પ્રયાણમશ્વિન્યા સ્થાદ્ધનિષ્ઠાનુરાધયો ।
૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯
પુષ્યે પુનર્વસુ હસ્તે રેવત્યાં શ્રવણો મૃગ ॥૧॥

પાઠાંતરે—

હસ્તેન્દુ મૈત્ર શ્રવણાશ્વિ પુષ્ય,
પૌષ્ણા ધનિષ્ઠાશ્ચ પુનર્વસુ ચ ।
શ્રેષ્ઠાનિ ધીષ્ણાનિ નવ પ્રયાણે,
ત્યકત્વાત્રિ પંચા દિન સપ્તવારા ॥૧॥

અથ પ્રયાણે શુભ નક્ષત્ર—

૩ ૪ ૮
ચત્વાણે એતા ભદ્રા, પુનર્વસુ પુષ્ય ધણિષ્ઠાહ;
૭ ૨ ૬ ૧ ૫ ૬
શ્રવણ મૃગ ને રેવતિ, અશ્વિનિ હસ્ત અનુરાહ.

અથ પ્રયાણે પુષ્ય નક્ષત્ર બલિષ્ઠ—

ન જોગ જોગો ન ચ લગ્ન લગ્ને, ન તારકા ચંદ્રબલં શુદ્ધં ચ ।
ન યોગિણી રાહુ ન ચૈવ કાલં, એતાનિ વિધનાંનિ હરંતિ પુષ્યે ॥

ભાવાર્થ—પ્રયાણ સમયે જે પુખ્ત નક્ષત્ર હોય તો ચોમ, લગ્ન, તારા, ચંદ્રગલ, યોગિણી કે રાહુ વગેરે કાંઈ પણ વિધન કરી શકતા નથી.

અથ પ્રયાણે મધ્યમ નક્ષત્રો—

૧ ૨-૩-૪

નેષ્ઠં ચાતં ન ચાનિષ્ટં શેઠિણ્યાં મહોત્તરા ત્રયે ।

૫ ૬ ૭ ૮ ૯-૧૦

ન્યેષ્ઠા શતભિષા મૂલં પૂર્વાસુ તિસૃષુ તથા ।

કૃત પ્રયાણમે તેષુ ન કદાચિન્નિવર્તતે ॥

અથ પ્રયાણે ૮ નેષ્ટ નક્ષત્રો

૧-૨-૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮

ચિત્રા ત્રયે મધ્યાહ્નેષા તથાર્દ્રા ભરણી દ્વયે ।

કનિષ્ઠમષ્ટ નક્ષત્રં દેવાનામપિ ગચ્છંતો ।

યદ્દેવેન ભવેન્મૃત્યુ કાર્યસિદ્ધિર્ન જાયતે ॥

પાઠાંતરે ૮ નેષ્ટ નક્ષત્રો—

ચિત્રા વિશાખાડનલ સાર્ધં ચામ્યાં ।

વાયવ્ય પિત્રેશ્વર દેવતાનિ ॥

ચાત્રા સુનિષ્ઠાં ન પ્રિયાણિ ભાનિ ।

ન શ્રેષ્ઠાનિ ધીષ્ણાનિ ન નંદિતાનિ ॥૧॥

અર્થાત્—દિવસના પ્રથમ ભાગે ચિત્ર-મિશ્ર નક્ષત્ર નિષેધ.

દિવસના બીજા ભાગે તિક્ષણ નક્ષત્ર નિષેધ.

દિવસના ત્રીજા ભાગે ક્ષિપ્ર નક્ષત્ર નિષેધ

રાત્રિના પ્રથમ ભાગે મૃદુ નક્ષત્ર નિષેધ

રાત્રિના બીજા ભાગે કૂર નક્ષત્ર નિષેધ

રાત્રિના ત્રીજા ભાગે ચર નક્ષત્ર નિષેધ.

પ્રસ્થાન

જે પ્રસ્થાનો ઠાવિજે તો દશ ધનુષ ઉવરેહી

પાંચ સયાં ધનુષાં મહં તો બહુ લાભ કરેઈ ૬૪૯

છત્રપતિને દિવસ દશ માંડલિક ને દિન સાત
અવર લોકને પાંચ દિન લગી થાપિ કરે સવિવાત ૬૫૦

અથ પ્રસ્થાને તથા પ્રયાણે લેવાના વાર—

રવી૧ શશીર મંગલત્ર જોય, ગુરુ શુક્રે ચાલણુ કરો;
અવર ન લીજે કોય, પ્રસ્થાનો કે ગામંતરો કરો ૧

પાઠાંતરે પ્રસ્થાન વિચાર—

પ્રસ્થાનો સો પાઉડાં, કીજે જમણે પાસ;
દશ ઠાકર લોક પાંચ દિન, રહીજે બાહિર વાસ,
કાલ પાસ વરણ પૂઠિ સન્મુખ વછ તિમ સૂર
તિમ જિમણે પૂઠિ પવન લે ચાલીયાં દુખ દૂર ૬૫૧

તિથિવાર વલિયોગ ચંદ્રગલ સન્મુખ આંણો
રાહ જ આંણો પૂઠ પૂઠ વલિ જોગણુ જાંણો
ઘડી અમૃત શુભ લાભ કાલશૂલ લહે ડાવો;
ચાલીજે ઈમ જાંણુ લચ્છી તો ઘર આંણો.
એહ સુહર્ત ચાલણુ તણો જાણુ કવિ પંડીત કહે
કરોડ શત્રુમેં ચાલતાં જિત પતાકા તે લહે. ૧

વળી—દિશાશૂલ ડાબો લલો જોગણુ લલીજ પૂઠ;
ચંદ્રમા સન્મુખ લલો લક્ષ્મી લાવો લૂંટ. ૨

અથ પ્રયાણે રવ્યાદિવારે લગ્ન નિષેધ—

રવી તુલાએ ગમન નવ કીજે, સોમ મિથુને પાઉ નવ લીજે;
લોમવારે કરકે મત ચાલો, બુધે કુંભ હોય અસારો. ૧
મકર ગુરુ પાઉ ન લીજે, શુક્રવારને ધન દૂર તણજે;
મીન શનિશ્ચરે જો સંચરે સહદેવ કહે એ નિશ્ચે મરે. ૨

અથ પ્રયાણે લગ્નફલ—

મેષે ચાલ્યો બહુ સુખ પાવે વરજે કામ કરી ઘેર ન આવે;
મિથુન લગ્ને નવ સિદ્ધે કાજ કર્કે ચાલ્યો પામે રાજ. ૧

સિંહે સજ્જન સામા મળે કન્યા લગ્ને વસ્ત્ર હારવે;
તુલ લગ્ને ઉપળે વિખવાદ વૃશ્ચિક સિંહે અરધું કાળ. ૨
ધને ધન હાથેથી જાય મકર લગ્ને મુરત મત પૂછાય;
કુંભ મીન બે થીર કરી જોય એવાં ફલ લગ્નનાં હોય. ૩

અથ પ્રયાણે સનેત્ર લગ્ન—

પૂર્વનેત્ર ધન મેષ કુંભ ચામ્ય૧ નેત્ર મૃગાલિ કુમારી ।
વારુણાક્ષર તુલ દ્વંદ્વ૩ સિંહચોત્તરાક્ષ૪ વૃક્ષ મીન ઠર્ક ॥
યસ્યા દિશાયાં લગ્ન સનેત્ર તદ્ગોહ યાત્રા શુભ મંગલાનિ
સર્વાણિ કાર્યાણ્યપિ યાંતિ સિદ્ધં અન્યત્ર નેત્રે ધન નાશ ધાતં ॥૧૥
સનેત્ર લગ્નો દિશા પ્રમાણે—

પૂર્વનેત્ર=ધન, મેષ અને કુંભ.
દક્ષિણ નેત્ર=મકર, વૃશ્ચિક અને કન્યા.
પશ્ચિમ નેત્ર=તુલા, મિથુન અને સિંહ.
ઉત્તરનેત્ર=વૃષભ, મીન અને ઠર્ક.

લાલાટિક દાષ

રવિ લગ્ને પૂરવ તજહુ શશી પણ છઠે વાય
ભોમ તજહુ દક્ષિણ દશમે બુધ ચઉથે ઉત્તરાય ૬૫૨
ઇશાને ગુરુ બીયે ત્રીયે આયો ગમણ નિષેધ
ભૃગુ ખારમે ઇગ્યારમે અગનિકુણ સું વેધ ૬૫૩
પશ્ચિમદિશિ શનિ સત્તમે તમ નૈનંડત વસુન્દ ૬
ટાલો એહ લલાટ ગ્રહ બોલો હીર મુણિંદ ૬૫૪

અથ પ્રયાણે લલાટગત ગ્રહ દિશા પરત્વે નિષેધ—

રવિ લગ્ને પૂરવ તજહુ શશી પણ છઠે વાયવ્ય
ભોમ તજહુ દક્ષિણ દશમે બુધ ચઉથે ઉત્તરાય—૨૫૦
ઇશાને ગુરુ બીયે ત્રીયે આયો ગમણ નિષેધ
ભૃગુ ખારમે ઇગ્યારમે અગનિકૂણ સુ૭ વેધટ. ૨૫૧

૧ દક્ષિણ ૨ પશ્ચિમનેત્ર. ૩ મિથુન. ૪ ઉત્તર નેત્ર ૫ વાયવ્ય, ૬ નિવાર, ૭ મેં, ૮ વાર,

પશ્ચિમ દિશિ શનિ સત્તમે તમ૧ નૈરત્ય વસુર નંદ૩
ઠાલો એહ લલાટગ્રહ બોલે હીર મુણિંદ. ૨૫૨

અથ મુહૂર્ત ચિંતામણીમાં આ પ્રમાણે લલાટ ગ્રહ માટે લખેલું છે—

દિશાના સ્વામીથી લાલાટિક યોગ માલુમ પડે છે. પૂર્વનો સ્વામી સૂર્ય, અગ્નિનો શુક્ર, દક્ષિણનો મંગલ, નૈરત્યનો રાહુ, પશ્ચિમનો શનિ, વાયવ્યનો ચંદ્ર, ઉત્તરનો બુધ, ઈશાનનો શુર, આ આઠ દિશાના સ્વામી છે. આને જ લાલાટિક યોગ બધાં કહે છે. યાત્રાના સમયે પ્રયાણ લગ્ન કુંડલીના કેંદ્રસ્થાનો ૧-૪-૭-૧૦ માં દિશાના સ્વામી હોય તો લાલાટિક યોગ થાય છે. આ યોગમાં રાજ્યે ચુદ્ધ ન કરવું જોઈએ. પ્રયાણ સમયે લગ્નમાં સૂર્ય પૂર્વમાં હોય તો, બીજા તથા ત્રીજા સ્થાનમાં શુર ઈશાનમાં હોય તો, ચોથા સ્થાનમાં બુધ ઉત્તરમાં હોય તો, ૫-૬ સ્થાનમાં ચંદ્ર વાયવ્ય ખૂણામાં હોય તો, ૭ મા સ્થાનમાં શનિ પશ્ચિમમાં હોય તો, ૮-૯ મા સ્થાનમાં રાહુ નૈરત્યમાં હોય તો, ૧૦ મા સ્થાનમાં મંગલ દક્ષિણમાં હોય તો અને ૧૧-૧૨ મા સ્થાનમાં શુક્ર અગ્નિ ખૂણામાં હોય તો લાલાટિક યોગ થાય છે. આનાથી વિપરીત હોય તો લાલાટિક યોગ થતો નથી—આ પ્રયાણ કુંડલીના ગ્રહો ઉપરથી જોવાનું છે.

અથ ઘળાડ યોગ પ્રયાણે ત્રેષ્ટ છે, તે આ પ્રમાણે—

સૂર્ય ભાદ્રગણ્યેશ્ચાંદ્રં ત્રિગુણું તિથિ મિશ્રિતં ।
સપ્તભિસ્તુ હરેહભાગં ત્રિણિ શેષે ઘળાડકં ॥૧॥

ફલ—

ઘળાડેપિ પ્રયાણું સ્યાત્ બહુવર્થં લભતે નરઃ ।
સર્વસિદ્ધિમવાપ્નોતિ જાયતે વાંછિતં ફલં ॥૨॥

ઘળાડયોગ અને હૈવર યોગ માટે સમજાવે—

સૂર્યના નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધી ગણીને, શુકલાદિ તિથિ

અને મુહૂર્તનો વાર મેળવીને, નવે લાગતાં જો ૭ શેષ વધે તો હૈવરયોગ થાય છે અને તે પ્રયાણમાં ઉત્તમ છે. સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર સુધી ગણીને, તે સંખ્યાને ત્રણ ગણી કરીને, શુક્ર-લાદિ વર્તમાન તિથિ તેમાં મેળવીને, સાતે લાગતાં શેષ ૩ વધે તો ઘમાડયોગ થાય છે. આ યોગ હૈવરયોગ કરતાં પણ ઉત્તમ છે. આ યોગમાં પ્રયાણ કરવું ઉત્તમ છે.

પંચ તત્ત્વ

હીર કહે તિથિવાર રિસી વહતો લગ્ન ખિવેઈ
તિથિ ભેલી પણ ભાગ દે વધતો તત્ત્વ ગહેઈ ૬૫૫
પુહવી જલ શુભ તત્ત્વ બેય મંધ્યમ તેજ કહાઈ
વાયુ નિષ્ફલ ગમને ફલેઈ નામ પ્રમાણ કહાય ૬૫૬

પંચ સ્વરક્લ

નંદા બદા જયા રિમત પુન્ના પણ તિથિ નામ
તિમ પંચે સ્વર વહૈ કમે બાલ કુમાર યુવાન ૬૫૭
વૃદ્ધ મૃત્યુ છહ છહ વડી રહઈ તિથારી લાર
થોડો લાભ દે બાલ સ્વર અરધો ફલઈ કુમાર ૬૫૮
વૃદ્ધે મૃત્યુ ન સિદ્ધિ કાજ બહુ ફલ ફલઈ યુવાન
એ પાંચે સ્વર હીર કહઈ જો લહઈ સો ચતુરાંન ૬૫૯

અથ પ્રયાણે સ્વરોદય—

ચંદ્ર વહેતાઈ ગામ ગમીને રવિ વહંતે ગામ પેસીને;
ખિહું વહેતાં કામે રહીને ઇણિ પેરે બેઠાં કાલ ગમીને. ૧

વળી—

ચંદ્ર વહેતે ચાલીયે સૂરે કરો પ્રવેશ;
જાતી લક્ષ્મી બાહુડેઈ ઇમ બોલ્યા શુર ઉપદેશ. ૧
ચંદ્ર વહેતે ચ્યારિ પગ સૂરહ પંચ ઠવિને;
એકે કાને ચાલીયાં કાજ સઘલા કરીને. ૨

અહમલ રવિમલ ચંદ્રમલ તારામલ મ ગણીજન;
જિમ જિમ નાડી સુર વહે તિમ તિમ પાય ઠવીજન. ૩
જિમણે રવિ ગુર શનિ અંગારૈ ડાવે સોમ શુકે બુધવાર;
જિણે વારે જે સુર નાસે કરે હાણિકે મૃત્યુ ઉપાસે. ૪

રવિ, શનિ, મંગલ એ ૩ વારે સુરજ નાડી વહેતો પશ્ચિમ દક્ષિણ દિશામાં જાય તો સિદ્ધિ. ચંદ્ર, બુધ, ગુર અને શુક એ ચાર વારે ચંદ્ર નાડી વહેતી હોય અને પૂર્વ ઉત્તરમાં ચાલે તો સિદ્ધિ થાય

અથ ગર્ગીહિ મતે પ્રયાણ મુહૂર્ત જ્યોતિર્મયૂષે પ્રયાણ મુહૂર્ત પૃષ્ઠ ૨૦૧.

તિથિ

ઘડી	નંદા-લદ્રા-જયા-રિક્તા-પૂર્ણા
૬	બાલ-કુમાર-યુવાન-વૃદ્ધ-મૃત્યુ
૧૨	કુમાર-યુવાન-વૃદ્ધ-મૃત્યુ-બાલ
૧૮	યુવાન-વૃદ્ધ-મૃત્યુ-બાલ-કુમાર
૨૪	વૃદ્ધ-મૃત્યુ-બાલ-કુમાર-યુવાન
૩૦	મૃત્યુ-બાલ-કુમાર-યુવાન-વૃદ્ધ.

પ્રયાણ વખતે દક્ષિણાર્ધ કેવી રીતે ગણવો તે દિનશુદ્ધિ દીપિકાના શ્લોક ૮૨ માં આ પ્રમાણે બતાવેલું છે:—

પાછલી રાતનો ચોથો પહોર ને દિવસનો પહેલો પહોર સૂર્ય પૂર્વમાં, દિવસનો બીજો અને ત્રીજો પહોર સૂર્ય દક્ષિણમાં, દિવસનો ચોથો ને રાતનો પહેલો પહોર, સૂર્ય પશ્ચિમમાં, અને રાત્રિનો બીજો અને ત્રીજો પહોર સૂર્ય ઉત્તરમાં, એમ સૂર્યનો વાસો ગણવો

યામે યુગ્મેષુ રાત્ર્યં યામાત્ પૂર્વાદિગો રવિ ।
યાત્રાસ્મિન્ દક્ષિણે વામે પ્રવેશે પૃષ્ઠગે દ્વયં ॥૮૨॥
ન તિથિર્ન ચ નક્ષત્રં ન વારો ન ચ ચદ્રમા ।
એષ્ટા વજ્રમયી રેખા અભેદા ચ પ્રશસ્યતે ॥

ન તત્ર અંગારકે વિષ્ણી વ્યતિપાતે ન વૈધૃતે ।
સિધ્ધાંતિ સર્વકાર્યાણિ યાત્રાયાં દક્ષિણૌ રવૌ ॥૨૧॥

પ્રવેશે વામાર્ક પ્રયાણે દક્ષિણાર્ક—

પૂર્વ દિશાએ વાસો—રાત્રિએ ચોથો પ્રહર અને સવારનો ૧લો પ્રહર
દક્ષિણ „ „ દિવસે બીજો અને ત્રીજો પહોર
પશ્ચિમ „ „ દિવસે ચોથો અને રાત્રિએ પહેલો પહોર.
ઉત્તર „ „ રાત્રિનો બીજો અને ત્રીજો પહોર.

પાઠાંતરે—

પૂર્વાન્હે ચોત્તરાં ગચ્છેત પ્રાચ્યાં મધ્યદિને તથા ।
દક્ષિણામપરાન્હેતુ પશ્ચિમા મધ્યરાત્રિકે ॥

રવિ વામ દક્ષિણે ભેવો—વામાર્ક—

ધશાન—રાત્રે ત્રીજો પહોર, પૂર્વ—રાત્રે ચોથો પહોર, અગ્નિ
—દિવસે પહેલો પહોર, દક્ષિણ—દિવસે બીજો પહોર, નૈરૂત્ય—દિવસે
ત્રીજો પહોર, પશ્ચિમ—દિવસે ચોથો પહોર, વાયવ્ય—રાત્રિએ પહેલો
પહોર અને ઉત્તર—રાત્રિએ બીજો પહોર.

અથ પ્રયાણે દક્ષિણાર્ક જ્ઞાનચક્રમ્—

પ્રયાણ સમયની કુંડલીમાં લગ્ન તે પૂર્વ દિશા સમજવી તેથી
સ્થાન ગણવાં

પૂર્વે—૮,૯,૧૦,૧૧,૧૨. દક્ષિણે—૫,૬,૭,૮,૯. પશ્ચિમે—૨,૩,૪,૫,૬
સૂર્ય જમણો સૂર્ય જમણો, સૂર્ય જમણો. અને
ઉત્તરે—૧૧,૧૨,૨,૩. સૂર્ય જમણો.

જમણો સૂર્ય લઈ પ્રવાસ કરે તો પશ્ચિમે જવા વાળાને
રાત્રિ સિવાય મુહૂર્ત આવે જ નહિ.

અયોગાઃ સિદ્ધિયોગાશ્ચ દ્વાવે તૌ ભવતા યદિ ।

અયોગાઃ હન્યતે તેન શુભયોગાઃ બલાધિકાઃ ॥૧૧॥

અર્થાત—સુયોગ અને અવયોગ બે સાથે થાય તો સુયોગ
બસવાન.

પ્રયાણ વખતે સ્થિર લગ્નમાં પ્રયાણ ન કરવું. સ્થિર લગ્ન= વૃષ, સિંહ, વૃશ્ચિક અને કુંભ, તેમાં કુંભ તદ્દન ખરાબ છે.

જ્યોતિર્મયૂષે પૃષ્ઠ ૯૫-૯૬, વિવાહ પ્રકરણે શ્લોક ૧૧૦ માંનો ભાવાર્થ—જે મુદ્દર્તમાં પ્રયાણ સમય હોય તે વેળામાં પંચક તપાસવાની રીત—પ્રયાણ સમયમાં પંચક તપાસવા માટે, અજવાળીયા પખવાડીયાની પડવાથી લગ્ન તિથિ સુધી જેટલી તિથિ વીતી ગઈ હોય તે તિથિનો આંક અને પ્રયાણ તિથિનો આંક મેળવી તેને નવે ભાગવાથી શેષાંક ૮, ૨, ૪, ૬ અને ૧ આ ક્રમ પ્રમાણે પંચકનાં નામ સમજે.

- ૮ શેષે રોગ પંચક—મૃત બંધને, જનોઈ દીક્ષાદિ કાર્યે
૨ શેષે અગ્નિ પંચક—ગૃહારંભે.
૪ શેષે રાજપંચક—સેવા, નોકરી, ચાકરી, રાજકાર્યે.
૬ શેષે ચૌરપંચક—પ્રયાણે.
૧ શેષે મૃત્યુપંચક—વિવાહે સમજવું. વરજવું

વળી પાઠાંતરે—

વિવાહ પટલે—શીઘ્રબોધે સૂર્ય સંક્રાંતિના અંશ ૬-૧૨-૨૪ ચોર પંચક તેમાં ગુરુ કે મંગલવાર હોય તો દોષ લાગે તે રાતે ટાલવું. ૧-૧૦-૧૬-૨૮ મૃત્યુ પંચક તેમાં શનિવાર કે બુધવાર હોય તો બે સંધિ વખતે—સવારે અને સાંજે—ટાલવું.

નોંધ—વિવાહ સમયે, પ્રયાણે—લગ્ન પૂર્ણ બલવાન હોય તો પંચક દોષ ન લાગે—ઈતિ જ્યોતિર્મયૂષે

પ્રયાણ વખતે લગ્ન કુંડલીમાં શુભાશુભ ગ્રહ—

પ્રયાણ લગ્નકુંડલીમાં કેંદ્રમાં ૧-૪-૭-૧૦ કે ત્રિકોણ ૫-૮ સ્થાનોમાં શુભ ગ્રહ હોય તો પ્રયાણ ઇષ્ટ છે. પરંતુ શુક્ર ૭ મે અશુભ. તેમજ પાપગ્રહો ૩-૬-૧૦-૧૧ શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ ૧૦ મે શનિ અશુભ. વળી ૧-૬-૮-૧૨ મે સ્થાને ચંદ્ર અશુભ અને લગ્ન સ્વામી ૭-૬-૮ અને ૧૨ અનિષ્ટ છે.

ઉપ: પ્રશસ્યતે ગર્ગ: શકુનં ચ બૃહસ્પતિ: ।

અંગિરા ચ મનોત્સાહં વિપ્ર વાક્યં જનાર્દન: ॥૧૯॥

અપશુકનનો પરિહાર, જ્યોતિર્મયૂષે પૃષ્ઠ. ૨૦૪

આઘેડપશુકને સ્થિત્વા પ્રાણુનિકાદશ પ્રજેત્ ।

દ્વિતીયે ષોડશપ્રાણુાં સ્તૃતીયેન ક્વચિદ્વ્રજેત્ ॥ ૨૦૪ ॥

અર્થાત્-પ્રયાણ કરતી વખતે પ્રથમ અપશુકન થાય તો ૧૧ શ્વાસ લે ત્યાં સુધી થોભી જવું ને પછી પ્રયાણ. ૧ શ્વાસ લેતાં ૧૦ દીર્ઘ અક્ષરો બોલતાં જેટલી વાર લાગે, આવા ૧૧ શ્વાસ લઈને પછી પ્રયાણ કરવું. બીજીવાર અપશુકન થાય તો ૧૬ શ્વાસ લેતાં જેટલીવાર થાય તેટલી વાર થોભીને પછી જવું, પરંતુ ત્રીજી વાર પણ અપશુકન થાય તો ગમે તેવું જરૂરી કામ હોય તો પણ જવું નહિ. કેટલાક મતે-પહેલી વખતે ૮ શ્વાસ અને બીજી વખતે ૧૬ શ્વાસ લેવાય તેટલીવાર થોભીને પછી પ્રયાણ કરવું. હાથ પગ ધોઈને પ્રાણાયામ કરીને જવું.

પાઠાંતરે અપશુકનનો પરિહાર—

વારાણસ્યાં દક્ષિણે ભાગે કુર્કુટો નામ વૈ દ્વિજ: ।

તસ્ય સ્મરણ માત્રેણ ભવેદ્: શકુન: શુભં ॥

આ સ્લોકનો ૭ વાર જાપ કરવાથી અપશુકનનું અશુભ ફળ નાશ પામે છે. વળી કેટલાક મતે વિષ્ણુ ભગવાનના નામનું સ્મરણ કરીને જાપ અને જૈન મતે ત્રણ નવકારણ ગણીને જાપ.

શિવચક્ર

જેઘશ સધલાં શિવ પિછૈ જૈકો લહઈ સુખણ

પોષ માસ પૂરવ વસૈ માધ ફાગુણ ઇશાન ૬૬૦

ચૈત્ર માસે ઉત્તર વસૈ વાયવ્ય જેઠ વૈશાહ

આષાઢ શિવ ઉઠીને પેઠો પશ્ચિમ માંહ ૬૬૧

૧ રાત્રિની પાછલી પાંચ ઘડી રહે તે દામનને ઉપ:કાલ કહેવાય છે.

નૈરૂતે શ્રાવણ ભાદ્રવે દક્ષિણ આસો માસ
 અગનિ કાર્તિક મિગસિરૈ કીધો અવિચલ વાસ ૬૬૨
 ઘડી અઢાઈ દિશિ વસં વિદિશાં પાંચ વસેઈ
 માસે માસે સંહાર ફિરે ઘડોચે સૃષ્ટિ મણેઈ ૬૬૩
 પુઠિ મુઠિ શિવચક્ર લઈ જે કો મંડે કામ
 હીર કહે તે આપણો નવખંડ રાખે નામ ૬૬૪
 તીસ ઘડી ઈમ શિવ વહે જિમ દિવસ તિમ રાતિ
 મામાંતરે યુદ્ધ જીવટૈ પુર પ્રવેશ વિખ્યાતિ ૬૬૫

યુદ્ધાદિ સમયે શિવચક્ર—

ચૈત્રાદુત્તરાદૌ દિશિ વિદિશિ શિવો માસમેકં તથાદૌ
 સંહૃત્યા સંસ્થિતે દ્વિર્જન્મતિ ભૃશમહોરાત્ર મધ્યેતુ સૃષ્ટયાઃ
 સાર્ધે સાધારણૈરિકે દ્વે દિશિ વિદિશિ ઘટિકા પંચકં ચૈષતિષ્ઠમ્ ॥
 શ્વંદ્રાદેઃ પ્રતિકૂલ્યં હરતિ કિરતિશં દક્ષિણુઃ પૃષ્ઠગોસૌ
 પૃષ્ઠૌ શ્રેષ્ઠૌ દક્ષિણે ચાંગલાગે વામેલાગે સંમુખશ્ચાપિ હુષ્ટ
 એવં દેવં યો વિજ્ઞનાતિ રૂદ્રઃ દ્યૌતે યુધ્ધે તરત્ય હસ્તે જ્યોસ્તઃ ॥

પાઠાંતરે-ગાથા—

દિશિ વિદિશિ ઇગદુમાસા ચિત્તાઈ ઉત્તરાઈ સંહારે ।
 ઉદિઓ સિવો પવત્તાઈ પચાહિણું રત્નદીહમિ ॥ ૧ ॥
 દિશિ અઢાઈ વિદિશિ પંચ ઘડિઆઓવિકુંઈ ।
 કમસો વામો દિક્કિ હુકો કજ્જ કરો પિક્કિ મુઠીઓ ॥ ૨ ॥

શિવચક્ર માસ પરત્વે—

ચૈત્ર માસ ઉત્તરે જેઠ વાયવ્ય વૈશાખે
 પછમ શિવ આષાઢ માસ એ નૈરૂતિ રાખે
 દક્ષિણ આસો અગનિ મૃગશીર કારતિક જાણો
 પૂર્વે પોષ ઈશ્વાન માહ કાગુણ વખાણો

દિશા વિદિશા ઇમ સંહાર શિવદિરે સત્રાં શિર વરસરો
ભોજરાજ સુપ્રસન્ન સદા લલો ઇશ્વર પૂઠરો.

ઘડીઓ શિવચક્ર—

અઠી ઘડી ઉત્તરે પાંચ ઇશાન રહે શિવ
પૂર્વદિશે શિવ અઠી અગની ઘટી પાંચ રહે શિવ
દક્ષિણ દિશા શિવ અઠી ઘડી પાંચ નૈરૂત પ્રમાણે
પછમ દિશે શિવ અઠી ઘડી પાંચ વાયવ કુણે
ઈણિ પરે દિરે દોય વાર શિવ શિવચક્ર દિનરાતરો
પરીકર ચંદ્રસે પૂઠ ભોજરાજ રક્ષા કરો.

પાઠંતરે—

ઉદ્યાદિ દિશા સાર્ધે દ્વે દ્વે વિદિશિ પાંચચ ।
ચૈત્રાદૌ ઉત્તરે માસાઃ સંહારેણ ચ લપયેત્ ॥૧॥
ઘટિકા સ્પષ્ટિમાર્ગેણ જ્ઞાતાવ્યં ચ સદા દિનમ્ ।
બ્રમંતે ચ સદા રૂદ્રો હુર્જલાનાં ચ બલપ્રદઃ ॥૨॥
દક્ષિણસ્થો હિ રૂદ્રોયં પૃષ્ઠતો વિજયંકર ।

વામસ્થ કુરૂતે હાનિ સન્મુખં મરણં ધ્રુવમ્ ॥૩॥

શિવનો વાસ જોઈને—દેશાટન, ચુદ્ર, જુગાર નગર પ્રવેશ,
વ્યાપારની શરૂઆત કરવી. આ કામોમાં શિવનો વાસ પૂઠે અથવા
જમણી બાજુ હોય તો તે લાલદાયક છે. બીજા ગ્રંથોમાં પણ
લખ્યું છે કે—શિવ શુભ હોય તો સ્વર, શકુન, લદ્દા, ગ્રહબલ,
દિશા દોષ, યોગિની વગેરે પણ શુભ થાય છે વળી—

કાલ પાસ તણ પૂઠિ મુખ; વત્સ અને તિમ સૂર;

તિમ જિમણો પૂઠિ પવન લે, ચાલ્યાં હુવૈ હુઃખ દૂર. ૧

અથ નિરજમકાળ (ઝઘડો લડવા જતાં)—

રવિ ગુરૂ ધૂમ્ર^૧ રહે એક ઠાણો સોમે શુક્રે નૈરૂત જાણો,
શનિ મંગળ વાયવ્યે રાણો બુધ એકલો ઇશાને આણો;
શું કરે શશીબલ શું કરે તારા શું કરે જોગણી શું કરે જવાલા
પાંચ પચાસાં ઠેલીને જો પૂઠે હોય નીરજમકાળા. ૧

ધશાને-બુધ, અગ્નિ-રવિ અને ગુરુ, વાયવ્ય-શનિ અને મંગલ તથા નૈરૂત્ય સોમ અને શુક્ર.

રાહુચક્ર

રાહ વસે રવિ નૈરૂતે સોમે ઉત્તર જાણ
મંગલ અગ્નિ બુધ પશ્ચિમે ગુરુવારે ધશાન ૬૬૬
ભૂગુ દક્ષિણે શનિ વાયવે થાપી જિમણો પૂઠ
હીર કહે મમણાં કીયાં લાલે ભરીયાં ઊંટ ૬૬૭

આઠ દિશામાં રાહુ વાસ-દનિયો કે વાર રાહુ પરત્વે.

ગુરુવારે-ધશાને, શુક્રવારે-પૂર્વમાં. મંગલવારે-અગ્નિખૂણે
શુક્રવારે-દક્ષિણે, રવિવારે-નૈરૂત્યે, બુધવારે-પશ્ચિમે, શનિવારે-
વાયવ્યે, અને સોમવારે-ઉત્તરે

પાઠાંતરે-દનિયો રાહુ કે વાર રાહુ બે એકજ સમજવા.

રવિ રાહુ નૈરૂતે સોમે ઉત્તર ભણીને;

મંગલે અગ્નિ જાણુ બુધ પશ્ચિમે ગણીને.

ગુરુ ધશાને એવ શુક્ર દક્ષિણ ઉગમે;

શનિ વાયવ્ય કુણે અ સોદન રાહુ પતિદિન ભણે

રાહુ ડાબો પૂઠે લલો સાંમે જમણો વરજી ને,

સાતાં વારાં ને ગણે રાહુ જ ઘાલી પૂઠ.

તે નરનારાં ન ગંજીયા બે હરીહર આવે ઉઠ

રામે રાવણ મારીયો દુર્યોધન પણ દૂઠ

પાંડવ રણમે જીતીયા રાહુ જ રાખી પૂઠ.

દેવદાનવ આગલ તિકો બે હરિહર આવે ઉઠ

અથ ઘડીઓ રાહુ—

પાંચ પૂરવ અઠ વાવ ઉત્તર ઠવિને સોલ;

દક્ષણ નૈરૂત્ય ત્રણ ત્રણ અગન પાંચ પાંચ પશ્ચિમે

પનર અંપે ધશ રાહુચક્ર ઘડીઓ ફરે સુરકંપે તેત્રીસ

અથ આઠ દિશામાં ઘડીઓ રાહુ—

ઇશાન ૧૫, પૂર્વ ૫, અગ્નિ ૫, દક્ષિણ ૪, નૈરૂત્ય ૩,
પશ્ચિમ ૫, વાયવ્ય ૮ અને ઉત્તર ૧૬.

અર્ધપ્રહર રાહુ

વાસર આઠે અર્ધપ્રહર અનુક્રમે રાહુ મણિજ્જ
પહેલો પૂરવ વાયવે દક્ષિણ ઇશાને દીજ્જ ૬૬૮
પચ્છમ અમ્બનિ ઉત્તર નૈરૂત્ય અંતિ રહેઈ
આદ્યાં જિમણો પૂઠિ નો રાહુ બહુફલ દેઈ ૬૬૯

અથ અર્ધ પ્રહરીયો રાહુ—

પૂર્વ ૧, વાયવ્ય ૨, દક્ષિણ ૩, ઇશાન ૪, પશ્ચિમ ૫,
અગ્નિ ૬, ઉત્તર ૭ અને નૈરૂત્ય ૮ અડધો અડધો પ્રહર.

શિવચક્ર અને રાહુચક્ર પૂઠે અથવા જમણી તરફ હોય તો
સિદ્ધિકારક છે. શુક્ર અને યોગિની પૂઠે અથવા ડાબી તરફ હોય
તો શુભફલદાયક છે.

અથ ત્રિમાસીયો રાહુ—

માગશર પોષ અને વળો માહુ પૂરવ દિશે આવ્યો રાહુ;
ફાગણ ચૈત્રને વૈશાખ દક્ષિણ દિશ રાહુની સાથ.
જેઠ અસાઠ ને શ્રાવણ સહી પશ્ચિમ દિશ તો રાહુે થહી;
ભાદરવો આસો કાર્તિક માસ ઉત્તર દિશ રાહુનો વાસ. ૨

ફળ—

સામે રાહુ ન કીજે બાર ગઠ મઠ મંદિર પોલ પ્રાકાર;
મરે નાર કે નિર્ધન હોય એવાં ફલ રાહુનાં જોય. ૩
સામે રાહુ જો મંદિર કરે કે ઉગાલો જે નર લરે;
તિણા દિશિ દેશાંતર જાય સો નર કષ્ટ લહે તિણ ઠાય. ૪
સામે રાહુ વૈર જે સંકલે રાહુ સહિત દલ આવટે;
સામે રાહુ ઉગાલો લરે ઘરણી? મરે કે ઘણી મરે. ૫

અથ ત્રિમાસીયો રાહુ—માગશર પોસ અને માહુ મહિનામાં
પૂર્વ દિશામાં, ફાગણ ચૈત્રને વૈશાખ દક્ષિણ દિશામાં, જેઠ, આષાઠ

અને શ્રાવણ પશ્ચિમ દિશામાં તથા ભાદરવો, આસો અને કારતક ઉત્તર દિશામાં.

પંથારાહુ ચક્ર

પંથા રાહુ ધુરિ ધરમ અરથ કામ ને મોક્ષ
 ઇયાં ચિહ્નના જે ભેદ લહે તિહાં નર સુખ સંતોષ ૬૭૦
 અશ્વિનિ ભરણી કૃત્તિકા રોહિણી અહિ આકાર
 લખીએ અઠાવીસ રિસી પછઈ કરો વિચાર ૬૭૧
 ધરમે સમ રિસી અશ્વની પુષ્ય અશ્લેષ વિશાહ
 અનુરાધાને શતભીસ ધનિષ્ઠાહ પ્રથમ રેખ એ ગાહ ૬૭૨
 અરથે સમ રિસી ભરણીયાં પુનર્વસુ મધ્ય સ્વાતિ
 જ્યેષ્ઠા શ્રવણ પૂરવભદ્રા બીજી રેખ વિખ્યાતિ ૬૭૩
 કામે સમ રિસી કૃત્તિકા આદ્રા પૂર્વા ચિત્ત
 મૂલ અભિયાં ઉભદ્રા ત્રીજી રેખ પવિત્ત ૬૭૪
 મોક્ષે સમ રિસી રોહિણી મૃગશિર ઉર્ધ્વ હત્ય
 પૂર્વાષાઢા ઉષાઢ સુ રેવતી રેખા ચહિત્ય ૬૭૫
 રવિ રિસી શશીરિસી વાસ જે નીરખીને નરનારી
 કામ કરીજે આપણાં સઘણાં જેમશ સારી ૬૭૬
 ધરમે ધરમ અરથે અરથ કામે કામ મોક્ષે મોક્ષ
 ઇયાં ચિહ્ન રવિ શશી પાયા મીલતે વાઘે દોષ ૬૭૭
 ધરમે રવિ અરથે શશી ધરમે રવિ શશી કામ
 અરથે શશી મોક્ષે રવિ એહ અશુભનું કામ ૬૭૮
 મોક્ષે રવિ કામે શશી વરજી જે શુભ કામ
 આઠ અશુભ ને આઠ શુભ સુણિયો તે ક્રમે નામ ૬૭૯
 ધરમે રવિ મોક્ષે શશી ધરમે શશી રવિ અરથ
 અરથે શશી કામે રવિ ઇયાં લાહે હુઈ અરથ ૬૮૦

કામે શશી અરથે રવિ કામે રવિ શશી ધર્મ
 મોક્ષે રવિ ધર્મે શશી મિલતૈ કલિયૈ કર્મ ૬૮૧
 કામે રવિ મોક્ષે શશી અર્થે રવિ શશી મોક્ષ
 હીર કહે ધ્યાં મિલતાં રિદ્ધિ વૃદ્ધિ હોય સુખ ૬૮૨
 જમણુ પ્રવેશૈ યુદ્ધ કૃષિ વાણિજ્ય ને વિવાહ
 અવર સવિ શુભ કામને લીજૈ પંથા રાહ ૬૮૩

ધર્માર્થે—અશ્વિની, પુષ્ય, અશ્લેષા, વિશાખા, અનુરાધા, ધનિષ્ઠા અને શતભિષા.

અર્થાર્થે—ભરણી, પુનર્વસુ, મઘા, સ્વાતિ, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ અને પૂર્વાભાદ્રપદ.

કામાર્થે—કૃત્તિકા, આર્દ્રા, પૂર્વાશ્લેષણી, ચિત્રા, મૂલ, અભિ-
 જીત અને ઉત્તરાભાદ્રપદ.

મોક્ષાર્થે—રોહિણી, મૃગશીર, ઉત્તરાશ્લેષણી, હસ્ત, પૂર્વા-
 ષાઢા, ઉત્તરાષાઢા અને દેવતી એ પ્રમાણે નક્ષત્રો સમજવાનાં છે.

પાઠાંતરે-પંથારાહુ વિચાર.

યાત્રા સુધ્ધે વિવાહે ચ પ્રવેશે નગરાદિષુ
 વ્યાપારેષુ ચ સર્વેષુ પંથારાહુ પ્રશસ્યતે ॥
 ધર્મ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ સંસ્થિતે
 સંહારશ્ચ લવેત્તત્ર લંગોહાનિ પ્રજાયતે ॥૧॥
 ધર્મ માર્ગે ગતે સૂર્યે અર્થાંશે ચંદ્રમા યદિ
 તત્ર શત્રુભયં તસ્ય ૧દુષ્ટગ્રહ સ્થિતો યદિ
 ધર્મ માર્ગે ગતે સૂર્યે કામાંશે ચંદ્રમા યદિ
 વિગૃહં દારૂણં ચૈવ ચોરા કુલ સસુહલવમ્ ॥૩॥
 ધર્મ માર્ગે ગતે સૂર્યે મોક્ષે ચંદ્ર ગતે યદિ
 મહાલાભો લવેત્તસ્ય શુભગ્રહસ્થિતો યદિ ૨

ઈતિધર્મમાર્ગે ફલમ્ ॥

અર્થ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્ર ધર્મ સ્થિતો યદિ
ગજ^૩ લાલો ભવે તત્ર તસ્ય શ્રી સન્મુખી ભવેત્ ॥૫૫॥
અર્થ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ જાયતે
પ્રથમં જાયતે કાર્યં પશ્ચાદ્ ભંગો ભવિષ્યતિ ॥૬૫॥
અર્થ માર્ગે ગતે સૂર્ય ચંદ્રે કામાંશ સંસ્થિતે
સર્વસિદ્ધિર્ભવેત્તસ્ય ભનીયાત્ નાત્ર સંશયઃ ॥૭૫॥
અર્થમાર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે મોક્ષ ગતે યદિ
ભૂમિલાલો ભવેત્તસ્ય પ્રિયંહર્ષશ્ચ સંભવેત્ ॥૮૫॥

ઈતિ અર્થ માર્ગે ક્લમ્ ॥

કામ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે ધર્મસ્થિતે યદિ
ગજ વાજ ગો લાભં ચ રાજ સન્માન સંભવેત્ ॥૬૫॥
કામ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે અર્થાંશ સંસ્થિતે
સફલં જાયતે તત્ર વિધ્નભંગો ભવિષ્યતિ ॥૧૦૫॥
કામમાર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ સંસ્થિતે
વિગ્રહં દારૂણું ચૈવ હતં સૈન્યં વિનિર્દિશેત્^૫ ॥૧૧૫॥
કામ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે મોક્ષ ગતે પિવા
રત્નલાલો ભવેત્તસ્ય કાંચનં તત્રશસ્યતે^૬ ॥૧૨૫॥

ઈતિ કામમાર્ગે ક્લમ્ ॥

મોક્ષમાર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્ર ધર્મસ્થિતે યદિ
હેમ લાલો ભવેત્તસ્ય સર્વ કાર્ય પ્રસિદ્ધ્યતિ ॥૧૩૫॥
મોક્ષ માર્ગે ગતે સૂર્યે અર્થાંશે ચંદ્રમા યદિ
નિષ્ફલં ચ ભવેત્કાર્યં ચૌર રાજ્ય રિપુર્ભયમ્ ॥૧૪૫॥
મોક્ષમાર્ગે ગતે સૂર્યે કામાંશે ચંદ્રમા ગતે
સર્વ સિદ્ધિ મવાપ્નોતિ કાર્યે ચ જયમેવ ચ ॥૧૫૫॥
મોક્ષ માર્ગે ગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ સંસ્થિતા
વિગ્રહં દારૂણું ચૈવ અર્થ ભંગો ભવેદિતિ ॥૧૬૫॥

૩ ભૂમિ ૪ તમ્ય તત્ર શ્રીમાન્ ભવેન્નરઃ ૫ કાર્યનાશ વિનિર્દિશેત્
૬ સ્વર્ણલાભં વિનિર્દિશેત્

યાત્રા યુધ્ધે વિવાહિ ચ પ્રવેશે નગરાદિષુ
વ્યાપારેષુ ચ સર્વેષુ યંથા રાહુ પ્રશસ્યતે ॥૧૭॥

ઈતિ મોક્ષમાર્ગ કલમ્ ॥

॥ ઈતિ યંથા રાહુ વિચાર ॥

ટીપ—વળી વિશેષે ૧ પાનામાં વાંચવામાં આવ્યું છે કે પ્રતિષ્ઠા રાજ્યાભિષેકે તથા મિત્ર મીલને પણ જોવું. વળી-હીર કલશના ચાલુ પાઠમાં સામાન્ય શુભાશુભ ફલ લખ્યા છે. તેમાં ૮ શ્રેષ્ઠ ને ૮ નેષ્ઠ લખ્યાં છે એ ખરું છે પણ ચોપાઈ અંક ૬૮૩ ના બીજા પદમાં બે શબ્દ ઉલટ પાલટ હતા તે ફેરવીને મુકવાથી ફળ ખરોખર બીજા પાઠ સાથે મળતું જ છે. પણ આ પાઠાંતરના ૧૫ માં સ્લોકનું ફલ હીરકલશ સાથે અને મુહૂર્ત ચિંતામણિ સાથે મળતું નથી. તેનું ફળ અશુભ જોઈએ છતાં પણ બીજા કોઈ પાઠમાં શ્રેષ્ઠ પણ છે પણ ખરું જોતાં ૮ શ્રેષ્ઠ ૮ નેષ્ઠના અશુભ ફળ સમજવાનું છે હિસાબે અને મુહૂર્ત ચિંતામણિમાં તો તેમજ છે. ઉપરના બે ગ્રંથોમાં ફળનું નામ નથી પણ નેષ્ઠ છે.

મુહૂર્ત ચિંતામણિ પ્રકરણ ૧૧ મું. સ્લોક. ૧૬ માના પાઠનો અર્થ—

ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ-નક્ષત્રોત્તમ યાત્રામાં ફલ.

યાત્રાના સમયમાં ધર્મ માર્ગના નક્ષત્રોમાં સૂર્ય હોય

”	અર્થ	”	”
”	કામ	”	”
”	મોક્ષ	”	”

અર્થ મોક્ષ માર્ગનાં નક્ષત્રોમાં ચંદ્રમા હોય તો શ્રેષ્ઠ છે

ધર્મ મોક્ષ ” ”

ધર્મ અર્થ મોક્ષ ” ”

ધર્મ ” ”

વિપરીત સૂર્ય ચંદ્રમા હોય તો અશુભ છે

યાત્રા વખતે જીવિત મૃત પક્ષે રાહુ વિચાર—

શલાકા સમ્પત્તિ ચક્રમીશાદૌ કૃત્તિકાદિકમ્
અષ્ટાવિંશતિનક્ષત્રં સાભિજીત સવ્યમાલિખેત્ ॥
યત્ર રૂક્ષે સ્થિતો રાહુ વર્ધનં તત્ વિનિર્દિશેત્ ॥
મુખાત્ પંચદશે ૧૫ રૂક્ષેત્ તસ્ય પુચ્છં વ્યવસ્થિતમ્ ॥૧॥
રાહુ ભુક્તાનિ રૂક્ષાણિ જીવપક્ષે ૧૩ ત્રયોદશ ॥
ત્રયોદશૈવ લોગ્યાનિ મૃતપક્ષઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૨॥
જીવપક્ષે ક્ષમાનાથ મૃતપક્ષે રવૌસ્થિતમ્ ॥
તસ્મિન્ કાલે શુભાયાત્રા વિપરીતાતુ હાનિદા ॥૩॥
ચંદ્રાદિત્યૌ યદાયુક્તૌ જીવપક્ષે વ્યવસ્થિતૌ
તત્ર ક્ષેમં જયં લાભં યાત્રા કાલેન સંશયઃ ॥૪॥
મૃતપક્ષે યદાકાલે સંસ્થિતૌ ચંદ્ર ભાસ્કરૌ
તદાહાનિ ભયં ભંગો મૃત્યુ યાત્રા ફલં મતમ્ ॥૫॥
જીવપક્ષે સ્થિતે ચંદ્રે કાર્યં સ્યાદમૃતોપમમ્ ॥
મૃતપક્ષે મૃતંજેયં યતશ્ચંદ્ર બલાબલમ્ ॥૬॥
નતિથિર્ ન ચ નક્ષત્રં નવારો ન ચ ચંદ્રમા
લગ્નમેકં પ્રશંસંતિ ત્રિષડેકાદશે રવૌ ॥૭॥

૩-૬-૧૧ —નરપતિ જયચર્યા

ઇતિ રાહુ વિચાર

આનું બીજું નામ દ્વિધાંગરાહુ ચક્ર છે. એટલે બે પ્રકારે છે.

૧ ઇશાને કૃત્તિકાથી.

૨ જે નક્ષત્રે રાહુ ત્યાંથી.

૧ મુખમાં ને બીજાં ૧૩ કુલ ૧૪ વળી ૧૩ બીજાં ને ૧ પુછમાં કુલ ૧૪ એમ સમજાય છે.

બુદ્ધે જતાં વિશેષ

તિથિ ત્રિવેણી દિન રિસીમાંહી ઠવિત્રિહું ભાગે દેધ

વધતે અંક શશી ઇગ જલહિ દુગ થલ તીય મમનેહ ૬૮૪

જીવપક્ષ

	મુખ કૃ	રે	મૃ	આ	પુન	પુ	આશ્લે
ક							
ચ							
ર							
ઉ							
મૃ							
શ							
ધ							
	ક	મૃગશિર	ઉ	મે	મે	કૃમ્	મિલ પુછકુ

જલ પાળો થલ ઘોડો અમન ચડીયો શરીર
ધાઓ વહે ઝઝુંતડે એમ ભોલે ગુર હીર ૬૮૫

કુલાકુલ નક્ષત્ર

કુલ રિસી દિન મૃગ ઉત્તરા પૂ.શ પુષ્ય વિશાહ
ચિત્ત ધનિષ્ઠા અસ્સણિ કૃતિક મૂલ મઘાહ ૬૮૬
હિવે અકુલ શતલિષ ભરણી શ્રવણ સ્વાતિ હૃત્ય
જ્યેષ્ઠા પુનરવસુ રોહિણી પૂર્વાષાઠા સત્ય ૬૮૭
આદ્રા પૂર્બહ રેવતી અનુરાધા અશલેષ
એહ કુલાકુલ હીર રિસી હિવધ મુળો વિશેષ ૬૮૮
કુલ રિસી જીતે પુરધણી થોડા સૈન્ય સંભાથ
અકુલે જીતે આવીયો કુલાકુલે હોઈ વાત ૬૮૯

અથ રાશી પરત્વે અંદ્રનો જલ સ્થલાદિમાં વાસો—

મેષાદિ ઠક્ક જલે ચંદ્ર સિંહાદિ વૃશ્ચિક થલે ચંદ્ર ।
ધનાદિ મીન ગગને ચંદ્ર જલે જલ ચંદ્રો મારયતિ
થલે થલ ચંદ્રો મારયતિ ગગને ગગન ચંદ્રો મારયતિ ॥૧॥

પાઠાંતરે—

મેષાદ્યાગત રાશા તિથ્યાદૌ ચ મિશ્રિતા
હરેત્ રામ ગુહૌ ભાગૈઃ શેષં ચંદ્રં વિનિર્દિશેત્ ॥ ૧ ॥
એકેન જલગતો જ્ઞેયો દ્વાભ્યાં સ્થલગતઃ શશી ।
શૂન્યે સ્વર્ગાં વિન્નનીયાત્ ત્રિવિધં ચંદ્ર લક્ષણમ્ ॥ ૨ ॥

સૂર્ય કાલાનલ

રવિ કાલાનલ ચક્ર લખી ત્રયણે ત્રિશૂલ કરેહ
તિરછી રેખા ત્રય લિખી કુણે દુમ દુમ રેહ ૬૯૦
ઉરધ કુણે દુમ સિંગ વિચ્ય મધ્યે ત્રિશૂલ તલેહ
રવિરિસીથી થાપી અભિચમ્બુ સૃષ્ટયાકાર લિખેહ ૬૯૧
નામ નક્ષત્ર હુવે જિહાં તિય તલે શૂલવંધેય
ઉવરિ મરણુ બિહું સિંગે વક્ષી અવરે નવ જો એહ ૬૯૨
સૂરજ કાલાનલ સમૌ ચક્ર ન દિસે આદિ
હીર કહે તે જોઇ દ્યો વિગ્રહ વ્યાધિ વિવાદિ ૬૯૩

પાઠાંતર

સૂરજ કાલાનલ તણી તિરછી લખી ત્રણ રેહ
ત્રય રેખા ઊભી પિછે ખૂણે ઇમ ઇમ દેહ ૬૯૪
તિરછી રેખ બિહું દિસાં દો દો અંક ઠવેધ
ત્રિણ અંક તિહું ઉપરે ઇમ ઇમ દે અવરેઈ ૬૯૫
રવિ રિસી વચલી લીહ તલી થાપી સૃષ્ટિ જિણેહ
આવઈ રોગી જનમ રિસી આહે અભિચ લિખેહ ૬૯૬

ત્રિહું ન જીવઈ કષ્ટ તલિ બિહું અકે દીયે ધીર
ચિહું ખુણે નિરોગ ફલ ઇચ્છિ બોલઈ ગુર હીર ૬૯૭

ભંગો ભવેત્ શૃંગ યુગે ત્રિશૂલે મૃત્યુસ્તથાધઃ સ્ત્રીયઃ ક્રમેણ ।
ચિંતા વધશ્ચ પ્રતિબંધનાની જયોર્થલાભઃ સ્ત્યપરેષુ લેષુ
વાદ પ્રયાણાભય સંગરેષુ કાલાનલં સૌરભિદં વિદોક્ષયં ॥

ચંદ્ર કાલાનલ

શશી કાલાનલ ચક્ર લિખી માંહી ઠવિજે કુંડ
કુંડ વિચાલે બિંદુગત ચાર ત્રિશૂલા મંડ ૬૯૮
દિનરિસી ત્રિશૂલ ઉપર ધરી પાછે સ્પષ્ટિ ગિણેઈ
હીર કહે નર રિસી જિહાં તેહનો અરથ જણેઈ ૬૯૯
ચંદ્ર ત્રિશૂલે મરણ હુવેઈ ખારહ રિસી ઇચ્છિ જાણી
આઠ બાહિરી કષ્ટ કરઈ ચંદ્ર મર્ત્ય સુખ આણી ૭૦૦

રણ પ્રયાણાદિષુ જન્મભયેત્ ત્રિશુલગં મૃત્યુકરં પ્રદિષ્ટં ।
સ્વર પ્રવિષ્ઠોર્ગદિતં મુનિર્દ્રૈરંતર બહિસ્થાં બહુલાભકારી
રૂક્ષં ત્રિશૂલ મધ્યસ્થં ચંદ્ર રૂક્ષાદિ યોજયેત્ ॥

ચમદંદ્ર ચક્ર

નવ નવ બિંદુ ત્રય દિશિ ફરતો હોય અહિરૂપ
થાપિ ત્રયદિશિબિંદુ નવ ત્રિહું વયણે વિસ કૂખ ૭૦૧
ચિહું કણે બિહું બિંદુને બેહુ કહી ચમદાદ
દિન રિસી આદે જન્મરિસી મણિએ મોટૈ માદ ૭૦૨
વાદ વેધ વિગ્રહ નસદ તાવ ચઢીયે અહિદંડ
હીર કહે જમદાદ બહીં તો વરજીને મન સુદ ૭૦૩

વળી પાઠાંતરે ચમદાદ ચક્ર—

નવોર્ધ્વાંગાનિ ધિષ્ણ્યાનિ નવતિયગ્મુખાનિ ચ ।
અધોગતાનિ ધિષ્ણ્યાનિ નવ ચૈવ વિનિર્દિશેત્ ॥૧૧॥

ચતુર્નાડી ગતો વેધો મધ્યે રૂક્ષ ત્રયોન્નિજતઃ ।
 સર્પાકારસ્ય ચક્રસ્ય કાલચક્રં પ્રબ્રુવતે ॥૨॥
 ત્રીણિ મધ્યગતર્ક્ષાણિ તાનિ કાલમુખાનિ ચ ।
 કોણુ સ્થિતે ચ ક્ષે ધિષ્ણુયે ચમદંટ્રા દ્વયં મતં ॥૩॥
 દિનર્ક્ષમાદિતઃ કૃત્વા નામર્ક્ષં ચત્ર સંસ્થિતં ।
 મુખદંટ્રા ગતે મૃત્યુઃ શુભમન્યત્ર સંસ્થિતે ॥૪॥
 જ્વરિતે નષ્ટ દંટ્રે ચ વિવાદે વિશ્રદ્ધે રણે ।
 કાલદંટ્રાસ્યગં નામ ચસ્ય તસ્ય મહદ્ ભયં ॥૫॥

નોંધ—વચસા ગાળામાં ત્રણે મીડાં ૩-૩-૩=૯ તે કાલમુખ
 નક્ષત્રો છે. ઉપર બે બાજુનાં બહારનાં મીડાં તે બે દાઢો છે.
 કુલ ૨૭ નક્ષત્રો છે વિશેષે તાવ આવે તે વેળાનું નક્ષત્ર લઈને
 જન્મ નક્ષત્ર સુધી ગણતાં—પ્રયાણ કરતી વખતે, ઝઘડો કરતાં અને
 લડાઈ કરતાં—આ ચક્ર જોવાનું છે.

નરચે બાર વાહન

બારહ વાહન પરખિ દ્યો મજ વૃષ મહિષ મરાલ
 કુકર વાયસ સિંહ છામ રાસભ દશમો શિયાલ ૭૦૪
 મુષો નૈ બારમો મરુડ આદિ દિન રિસી લેઈ
 આવી જૈ નરરિસી લગે બારહ ભાગે દેઈ ૭૦૫
 વધત અંક વાહનમિણો નામ સરિસાં પરિણામ
 હીર કહે ભુટે ભુડાં ભલે ભલાં હૂઈ કામ ૭૦૬

નવ વાહન

હંસ કામ મૃગ હય સુણહ ગય હરિ જંબૂક મોર
 એ નવ વાહન દિન પ્રતઈ મિણિયઈ ચતુર ચક્રોર ૭૦૭
 જન્મરિસીથી દિનરિસી આંણી દે નવ ભાગ
 (એક) વધતો હંસ સુખીકરઈ માઠો ફલ વઈ કામ ૭૦૮
 મૃગ સમ તુરીયાં લાભ બહુ કુકર કલહ કરંતિ
 લિખમી આપઈ હાથીયઈ કેસરી પિસુણ મરંતિ ૭૦૯

કામ હાંણી જંબૂક કરઈ મોર દીયઈ બહુ ભોમ
હીર કહઈ જોઈશ મહીં એહ ફલઈ બહુ જોમ ૭૧૦

પાઠાંતરે

નર વાહન નવ હીર કહઈ રાસભહય મય મહિષ
જંબૂક કામ અનઈ સુણહ મોર હંસ પભણેશ ૭૧૧
રવિરસીથી નામરિસી જોડી ભામ નવ દેધ
વધતો નરવાહન ગિણો પાછઈ ફલ પુઝેધ ૭૧૨
લચ્છી હાની રાસભ કરઈ ધન આપઈ રેવંતિ
હાથી સુખ સંપત્તિ દીયે મહિષે મરણ કહંત ૭૧૩
જંબૂક દુખદાઈક સદા કેસરી પિસુણ હણેધ
કામઈ રોમ મોરઈ અરથ જયપદ હંસ ભણેધ ૭૧૪

અથ યુદ્ધચક્ર

લડવા જનારો જીતશે કે તે સ્થાનનો માલીક જીતશે તે
માટે જોવું.

દ્વાદશારં લિખેચ્ચક્રં મેષાદિ દ્વાદશાન્વિતં
ક્ષેત્રયુગ્મં પુનસ્તત્ર જ્ઞેયંભાસ્કર ચંદ્રયોઃ ॥૧॥
સિંહાદિ મકરાંતં ચ ભાનુક્ષેત્રં ન ચંસયઃ
કુંભાદિ કર્કશં પર્યાંતં ચંદ્રક્ષેત્ર સુદાહૃતં ॥૨॥
ચંદ્રક્ષેત્રંગતે સૂર્યે ચંદ્રે તત્રૈવ સંસ્થિતે
ચાચિનો વિજયંયુધ્ધે સ્થાયિનો ભંગમાદિશેત્ ॥૩॥
સૂર્યક્ષેત્રં ગતેચંદ્રે સૂર્યે તત્રૈવ સંસ્થિતે
યાતુ મૃત્યુજયંસ્થાતુ ઇત્યુક્તમાદિયામલે ॥૪॥
સૂર્યાંગે સંસ્થિતે સૂર્યે ચંદ્રેચ્ચદ્રાંગ સંસ્થિતે ॥
તદાકાલે ભવેત્ સંધિઃ (સીદ્ધિ) યુદ્ધમેતદ્વિપર્યયે ॥૫॥
કર્ત્તવ્યાયદિ ચંદ્રાઘૌં સંહારઃ સેનયોદ્રયોઃ
યાત્રા વા યુદ્ધકાલે ચ ચક્રમેતદ્વિલોકયેત્ ॥૬॥

ઈતિ યુદ્ધચક્રમ્ ॥

કું	મી	મે	વૃ	મિ	કર્ક	ચંદ્રધર
સિં	ક	તુ	વૃ	ધ	મ	સૂર્યધર

ચંદ્રને ઘેર ચંદ્ર હોય અને સૂર્ય ચંદ્રમાને ઘેર હોય તો જે લઠવા જાય તે જીતે સ્થાનકનો ધણી હારે. સૂર્યને ઘેર સૂર્ય હોય અને સૂર્યને ઘેર ચંદ્રમા હોય તો લઠવા જનારનો ક્ષય થાય ને સ્થાનકનો ધણી જીતે. ચંદ્રને ઘેર ચંદ્રમા હોય સૂર્યને ઘેર સૂર્ય હોય તો એ જીતે સિદ્ધિ (સંધિ) મેળ થાય. યુદ્ધનો નાશ થાય.

યુદ્ધાદિમાં ઉપયોગી ધાત નરચક્ર

નરચક્રં નરાકારમષ્ટાવયવ સંયુતમ્
 યેન વિજ્ઞાનમાત્રેણ ક્રિયતે ધાતનિર્ણયઃ ॥
 મુખૈકં મસ્તકે ત્રીણિ હસ્તે પાદે ચતુશ્ચતુઃ
 હૃદિ પંચ ત્રિકં કંઠે સાલિનિઘ્નિ વિન્યસેત્ ॥
 કૃત્વા યોધલમાદૌ તુ મુખે મસ્તક વામકે
 હસ્તપાદોદર ઓવાદક્ષહસ્તાંઘ્રિ ગણ્યતે ॥
 યત્રાંગે લાનુભીમાર્કિરાહવો ધિષ્ણ્યસંસ્થિતા
 તત્રધાતં વિજ્ઞનીયાચ્ચંદ્રયોગે વિશેષતઃ ॥
 અહભુક્તિ પ્રમાણેન નવાંશક ક્રમેણ ચ
 પ્રહારો જાયતે તત્ર વે દ્વિગુણસંખ્યયા ॥
 નિજભે ત્વર્ધધાતં ચ પાદોનં મિત્રભે અહ
 ઉદાસીને ભવેત્સર્વં દ્વિગુણં શત્રુગે અહ ॥
 દ્વિર્દ્વિદશે લાનુચંદ્રૌ ત્રિરુદ્રે શનિમંગલૌ
 શુક્રેન્દુરે વેદદશૌ પંચાંગે રાહુ વાક્યતી ॥
 ષષ્ઠાષ્ટકે કેતુ શુક્રૌ સમાર્ધ કંટતીક્ષ્ણગૃ
 નૃરાશે લંઘ્યતશ્ચતે અહા જ્ઞાંતિ રિપુ મહત્ ॥

નાલિશ્રોત્રમુખે ચંદ્રઃ પૃષ્ઠકોષ્ઠે બુધસ્તનો
 ભૌમાર્કો દંડહૃદ્ગધે ગુરુદરે ગુદે ભૃશુઃ ॥
 બાહુકર્ણે તથાસ્યે ચ સ્વર્ભાનુઃ સ્કંધકર્ણયોઃ
 કાલઃ કરતલે यस્ય બાહુકક્ષાં ધરાભવઃ ॥
 કેતુર્દંઢે ત્રિધા હંતિ મુખે શીર્ષોદરે રવિઃ
 ક્ષિતિ વર્ણૈર્યુતા વેધા ગ્રહાધાતસ્ય લક્ષણમ્ ॥
 શત્રુભે મિત્રધાતેપિ રિપુણા તસ્ય હોરયા
 મિયતેરિઃ સ્વકે લગ્ને શત્રુધાતેપિ હન્યતે ॥
 એકોઽયનેકધાતાંશ્ચ કરોતિ ભૂખલોન્નિઝતઃ
 ભૂખલસ્યે ભટે ખેટા સ્થિતા ધાતાં ન કુર્વતે ॥
 યત્ર તત્ર સ્થિતો ધાતો યત્ર તત્ર સ્થિતો નહિ
 તત્કલં કથયિષ્યામિ ગ્રહ ભૂમિભલાત્પુનઃ ॥
 કૂરાધાતાં ન કુર્વન્તિ દક્ષપૃષ્ઠગતા રણે
 સંમુખા વામગા એતે યોધાંગે ક્ષતકારકાઃ ॥
 દક્ષિણાંગ ગતા કૂરાઃ સૌમ્યા વામાંગસંસ્થિતાઃ
 શિરઃછેદે સમુત્પન્ને ભટેધાવતિ સન્મુખમ્ ॥
 યસ્ય વામાંગગા કૂરા સૌમ્યા યસ્ય ચ દક્ષિણે
 તસ્ય ભંગો રણે નૂનં યદિ શૂરો મહાભટઃ ॥

વાસ્તુ

ગામ સાથે લેણદેણ

ગામ નામ વરગ અંક બે લખીએ એકે ઠાઈ
આઠે ભાગે દીજતાં વધતો ફલ કહાઈ ૭૧૫
બે આગે સો માગહી પાછે ઠલિ ત્રિપરીત
આઠે ભાગે બે શૂન્ય હુવે તો હીર કહે તે પ્રીતિ ૭૧૬

ગામ વાસા ફળ

હીર કહે ગામ રિસિથી ગણીએ નામ રિસીય
પાંચ શીશ બહુ લાભ કર ત્રિણ વદને દુખ દીય ૭૧૭
હીયે પંચ ધન સંપત્તે ખટ રિસી ભણીયે પાય
દુઃખ દેખાડે ગુજ્જ ઇગ નાભિ ચાર મુખ થાય ૭૧૮
વામ ભુજે દારિદ્ર ઇમ દુખખણ સંપદ ઇમ
પૂઠે ઇમ કલહ કરઈ ઇમ મનૈ ધરો નિવેક ૭૧૯
ગામાક્ષરાં ને નામાક્ષરાં મેક્ષી બિંદુ ઉકાર
બિમણા ઠલિ બાકી અવર કરી ચતુગુણા વિચાર ૭૨૦
સાને ભાગે જે વધૈં સંપદ દિયે ઇમ ચ્યાર
હીર કહઈ ત્રીય પંચ દુખ ખટ સગ દોઈ ઉદાર ૭૨૧
નિજરાશિયાં પુરરાશિયાં અધમા ચતુ વસુ બાર
મધ્યમ ઇમ ત્રિય સત્ત પડ અવર હીર સુખકાર ૭૨૨
ગામ રિસીથી નામ રિસી સાત સીસે સગ પેટ
સાત પુઠિ રિસી સાત પગે ઇમ અઠવીસ સમેટ ૭૨૩
શિશ ઉદરે ત્રિખમી હુઈ નિષ્કલ ધુઠિ પાય
ગાંમ સાંમી તિમ સેવકાં હીર દીયો સમજાય ૭૨૪

શાન્ય વાસ

ગામ નક્ષત્ર આદિ દઈ રવિ રિખ લાગી આઈ
ગિણતાં આવઈ અનુક્રમે પંચમ ખારમે ઠાઈ ૭૨૫
ઉગણસમ છાવીસમે તો તિહાં સુનું કહાઈ
હીર કહે તે વાસ તણ અવરે સવિ મુખ થાઈ ૭૨૬

કોઈપણ ગામનું મુખ અને પૂંછડું સમજવા બાળત.

ગરૂડ મ્હાન પૂરવે શિષ સિંહ બિલાવ ઉત્તર શિષ
મ્હો મેંઠો પશ્ચિમ શિષ સર્પ મૃગ દક્ષિણ શિષ
ગામનું જે નામ હોય તેના પહેલા અક્ષરનો વર્ગ કરવો
અને તે ઉપરથી દિશા પ્રમાણે મુખ કે પૂંછડું સમજવું.

બીજા મતમાં—

ગરૂડ બિલાવ પૂરવ વખાણ મૃગ મોંઠો દક્ષિણ બાણ
સર્પ મૂંઝે પછમ બાણ સિંહ મ્હાન ઉત્તર બાણ
ગામના કયા ભાગમાં રહેવાથી મુખ થાય ?

મધ્યમાં ઘર કરી રહે તો જોજન મળે. મસ્તકમાં ઘર કરી
રહે તો વિનાશ થાય. હાથમાં ઘર કરી રહે તો આશા પૂર્ણ થાય.
અને પગ પૂંછડામાં ઘર કરી રહે તો દરિદ્રી થાય.

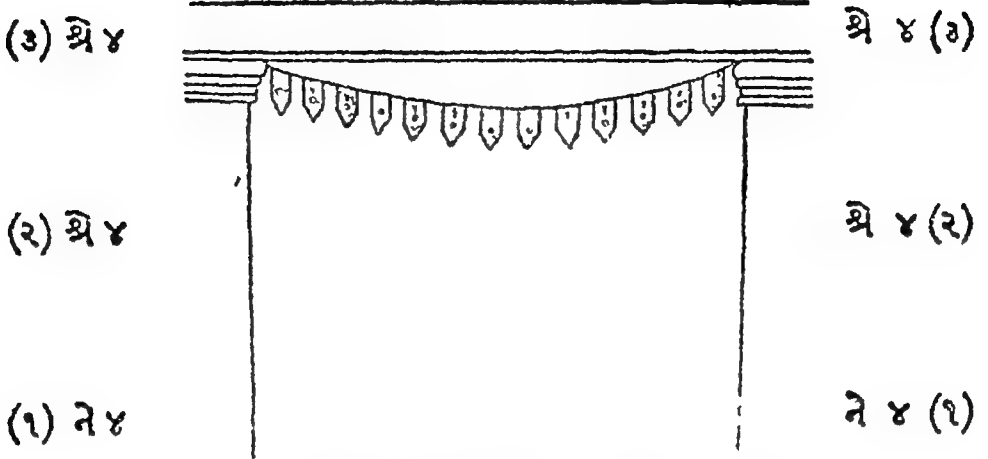
ગામ વસાવવાનું સુદર્ત—

તપસિ સહસિ માર્ગે માધવાખ્યે નલે વા
શુરુ ભૃગુ બુધવારે નંદપૂર્ણિયાસુ
મૃદુ ધ્રુવ શશિ પુખ્યે વાસવં સ્વાતિક્ષ્ણં
નવ નગર નિવેશો વાસ્તુ શાસ્ત્રોપદિષ્ટ :

દેવમંદિર કે રાજદ્વારે તોરણ ધન બાંધવાનું સુદર્ત.—

માર્ગે વૈશાખ પોષે તપસિ ચ શુભે રુદ્રગોવિંદપુખ્યે
બ્રહ્મર્ષે ઉત્તરાણિ ચતુર્ભક્ષ વસુમે નંદપૂર્ણિયાચ
શુક્રે સોમ્યેંદુ વારે વૃષ ઘટ હરિભે તોરણ સા ધ્વજં વા ।
ચસ્તં પ્રાસાદ કૃત્ય ઉડુપતિ બલે વિદિષાતં વિહાય ॥

નવા ગામનું તોરણ ઝાંપે ખાંધે તેનું ચક્ર.
તોરણ- ૩ શ્રેષ્ઠ. (૪)

અથ તોરણ ખાંધવામાં-નવું ગામ વસાવવામાં સુદર્શન—

ઉ. ૩, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, આર્દ્રા, રોહિણી અને પુષ્ય આ ૬ નક્ષત્રો ઉત્તમ છે.

સ્થિર (ધ્રુવ) નક્ષત્રો=રોહિણી અને ઉત્તરા ત્રણ, કુલ ચાર નક્ષત્રો. મિશ્ર (સાધારણ) નક્ષત્રો-કૃત્તિકા અને વિશાખા, કુલ બે મળીને આ છ નક્ષત્રો સાધારણ છે. તથા

તિર્યગ્મુખી નક્ષત્રો-રેવતિ, અશ્વિની, મૃગશીર, પુનર્વસુ, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, હસ્ત, ચિત્રા અને સ્વાતિ આ ૬ નક્ષત્રો. ક્ષિપ્ર (લઘુ) નક્ષત્રો-અશ્લેષા, પુષ્ય, હસ્ત અને અભિજીત આ ચાર નક્ષત્રો, મલીને કુલ આ ૧૩ નક્ષત્રો સાધારણ છે.

લગ્ન સ્થિર લેવું. કેંદ્રમાં બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને ચંદ્ર આવે તો ઉત્તમ.

પાકાંતર—રવિચાથી દનિયા નક્ષત્ર સુધી ગણવું. તેમાં પ્રથમ ૪-૪ ગામ ઝાંપે, થાંભલાનાં મૂળમાં મૂકવાં તે નેષ્ટ. પછી ૪-૪ બે થાંભલાની વચ્ચે શાખોમાં મૂકવાં તે શ્રેષ્ઠ. પછી. ૪-૪ થાંભલા ઉપર મથાળે તે પણ શ્રેષ્ઠ ને છેલ્લાં ૩ તે તોરણમાં તે પણ શ્રેષ્ઠ છે. તે નક્ષત્રોનાં ફલ=થાંભલાના મૂળમાં-રાજભય, મધ્યમાં-સુખ, રાજમાન. ઉપર મથાળે ગામ ધણીનું વસ્તીને સુખ. તોરણમાં-

બધાને લક્ષ્મી મળે. ગામ ઝાંપો-ગામના નામનાં પહેલા અક્ષરે ઉપરથી મુખને પૂછડું સમજીને રાખવો.

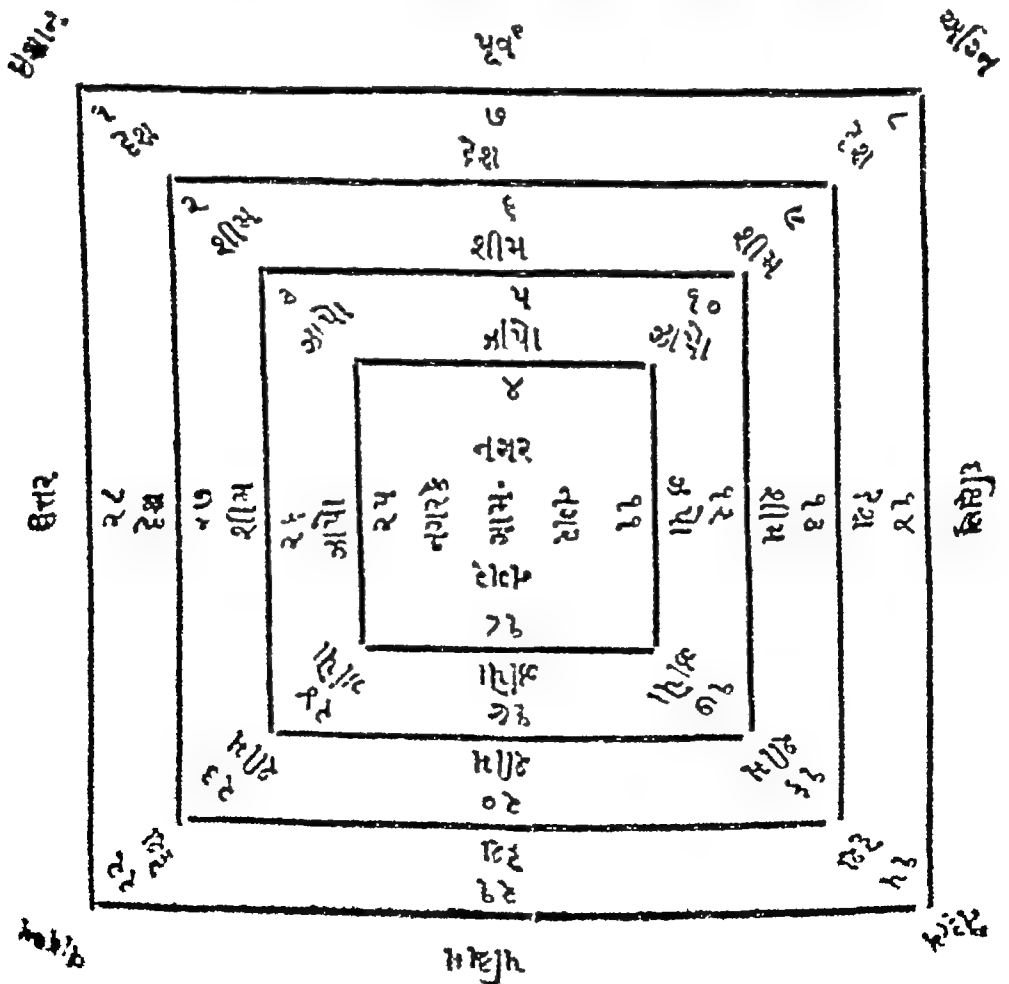
ગામનું અંગ જોવા માટે—

ગરૂડ સર્પ પૂર્વ દેહા, સિંહ બિલાવ દક્ષિણ સનેહા;
મૃગ મીઠા પશ્ચિમ આંણ, શ્વાન મુખો ઉત્તર બાણ.

ગામના કયા ભાગમાં રહેવાથી કોણે સુખ થાય તે કહે છે:—

મધ્યમાં રાજ રહે તો વાણીયા, સોની, જ્ઞાણ સુખી થાય. કોળી, ભીલ, લંગી આદિ સુખમાં રહે તો ઉત્તમ જાતિનો વિનાશ થાય અને હલકી કોમ સુખી થાય. હાથમાં ખેતીવાળા રહે તો ખેતીવાળાની આશા પૂર્ણ થાય. સુથાર, હુકાર, દરજી આદિ અહિ પગ-પૂંછડે રહે તો ઉત્તમ જાતિ દરિદ્ર થાય અને હલકી કોમ સુખી થાય.

અથ ગામ વસાવવા મુદ્દર્ત ગઢચકે ગામચકે નીચે મુજબ.

જે નક્ષત્રમાં ગામ વસાવે તે નક્ષત્ર પ્રથમ ઈશાન ખૂણામાં મૂકવું. પછી અનુક્રમે ૧-૨-૩ આંક સ્થાને ણીજ નક્ષત્રો ૨૮ મૂકીએ. પછી જે ગ્રહ ઉપર જે નક્ષત્ર લોગવતો હોય તે નક્ષત્રે તે ગ્રહ માંડીએ, આ પ્રમાણે ૬ ગ્રહો માંડીએ-તેનાં ફલ આ પ્રમાણે છે:—

દેશ, શીમ, આંપો, નગર કે ગામ આ નક્ષત્રોનાં આંકથી સમજવાં. ફર ગ્રહ ગામ મધ્યે આવે તો ગામ ઉજ્જડ થાય. સૌમ્ય ગ્રહ પડે તો વસ્તીને આનંદ મંગલ વરતે. જે દિશામાં ફર ગ્રહ પડે તે દિશા સાચવવી કારણકે તે દિશાથી દેશ, શીમ, આંપો, નગર લેવાય. ગ્રહોનું ફલ કતાવે છે:—

ગ્રામ મધ્યે સ્થિતે સૂર્યે, લય શોક પ્રદાયકઃ ।

ચંદ્રે ભંગો કુરે દાહો બુધે રિક્ષિ પ્રયોજનમ્ ॥૧૧॥

શનિ રાહુ ચઘૈકસ્થા ગ્રામ મધ્યે ભવંતિ ચ ।

તદાભંગો વિભનીયાત્ કૈલાશ સદૃશો અપિ ॥૧૨॥

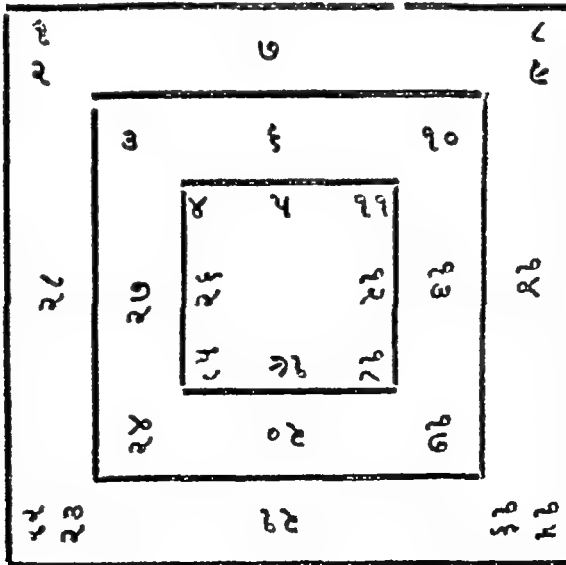
ફર ચત્વારી ગાદ્યેષુ સૌમ્યા મધ્યે ચદા ભવેત્ ।

તત્ર ન ભંજ્યતે ગ્રામં બ્રહ્મ વિષ્ણુ મહેશ્વરૈઃ ॥૧૩॥

સૌમ્ય ત્રયં ચદા ગ્રામે મધ્યે જીવેન યોજયેત્ ।

તદા સુખં વિભનીયાત્ સ્વામિનો સિંહ ગર્જતમ્ ॥૧૪॥

॥ ઇતિ ગઢ ગામચક્રમ્ ॥

પાઠાંતરે ગામ વસાવવા માટે ગ્રામ ચક્ર—

અથાતઃ સંપ્રવક્ષામિ લોકાનાં હિત કામ્યયા ।
 ગ્રામચક્રં શુભં તેજ્યઃ નક્ષત્રેજ્યઃ ફલં સ્ફુટમ્ ॥૧॥
 ગ્રામ નાનસ્ય નક્ષત્રં દેયા દીશા ન ગોચરે ।
 ચનુરક્ષં લિખેચ્ચક્રં નક્ષત્રાણિ ત્રિધા પુનઃ ॥૨॥
 દેયાનિ બાહ્ય તથૈવ ગ્રામ પાશ્વેસ્તથૈવ ચ ।
 ગ્રામ સધ્યે ચ દેયાનિ નક્ષત્રાણિ તથા પુનઃ ॥૩॥
 બાહ્યે દ્વાદશ રક્ષાણિ ગ્રામ સધ્યે તથાષ્ટકમ્ ।
 પુર સધ્યેઽષ્ટકં દેયં તત્ર સ્થાપ્ય નિધિઃ શ્રદ્ધાઃ ॥૪॥
 કૂર સધ્યે શુભા બાહ્ય ગ્રામ લંગં તદા ભવેત્ ।
 કૂરા બાહ્ય શુભા સધ્યે ગ્રામો જ્યં તદા ભવેત્ ॥૫॥
 રવિ રાહુ કુજ સ્ત્રૈવ પુર સધ્યે પતંતિ ચ ।
 તત્ર સ્થાને ગતે ચંદ્રે કૈલાશો લંગમાદિશેત્ ॥૬॥
 ચત્વારો દુર્ગા બાહ્યેષુ કૂરા ચંદ્રેષુ સંયુતા ।
 તદા ન લંબ્યતે દુર્ગા પ્રજ્ઞા વિષ્ણુ મહેશ્વરો ॥૭॥
 ચંદ્રે લંગં કુળે દાહં બુધે બુદ્ધિ બલા નરા ।
 ચલ ચિત્તા નરા શુક્રે હાનિ મૃત્યુ શનિશ્ચરે ॥૮॥

વાસ્તુપ્રકરણ

વાસ્તુશાસ્ત્રે ગૃહકરમ બોલે નેષિ હીર
 ચૈત્રે શોક વૈશાખ ધન જેઠે મરણ શરીર ૭૨૭
 આષાઢે પશુ પીડીયે શ્રાવણ લક્ષ્મી સવાઈ
 ભાદ્રવે માંડ્યો શૂન્ય હોય આસો કલેશ કહાઈ ૭૨૮
 વિત્ત છેદ હોય કાતિયે માગશર પોષ સુખદંત
 માહિ દહન ફાગણ ધની વસતાં થાય નિયંત ૭૨૯

ગૃહારંભ

ફાગણ શ્રાવણ માગશિરે પોષ અને વૈશાહ
 શુક્લ પક્ષ શશી પૂગતાં ગેહારંભ ઉછાહ ૭૩૦

બીય તીય ચઉથી સત્તમી અઠ્ઠમી નવમી લેય
 બારસી તેરસી હીર કહઇં ગેહારંભે લેઈ ૭૩૧
 ઉત્તર રેવય રોહિણી ચિત્રા મૃગ કર પુષ્ય
 સ્વાતિ ધનિષ્ઠા શતભિષાં અનુરાહા ગેહે સુખ ૭૩૨

દ્વાર નિર્ણય

મેષ સિંહ ધન સૂર જળ તળ પૂરવ મુખે ગેહ
 બાર તજહૂં તિમ દખખણે વૃષ કન્યા મકરેહ ૭૩૩

પાશાન્તરે

મેષ સિંહ ધને પૂરવ તણ વૃષ કન્યા મકર દક્ષણ વરણજે
 બીજ રાશે કામ કરીજે તો ધરમાં સુખ સંપત વર દીજે ૭૩૪
 પશ્ચિમ મિથુન કુંભ તુલે ગેહ ન કીજ બાર
 ઉત્તર કરકાં મીન અલિ વરજ્યા જયજયકાર ૭૩૫

પૃથ્વી મુતી કે ખેડી જોવાની રીત

સંક્રાન્તિ વીતી દિન પાંચમે સપ્તમે નવમે જોય
 દશ ઇક્કોસ ચોવિસમે પદ્ દિન પૃથ્વી સોય ૭૩૬
 ગુહ ગુમ્મટ અરૂ કૂપ જલ તાલ મૂહ હસવાહ
 એતાં નિષ્ફલ જાત હૈ સાચ કહે મુનિરાય ૭૩૭

ગૃહારંભે રાહુચક્ર

પોષ માહ ને ફાગુણાં પૂરવ અમની રાહ
 ચૈત્ર વૈશાખ ને જોઠહાં દખખણ નૈઋત માંહ ૭૩૮
 આષાઠ શ્રાવણ ભાદ્રવૈ પશ્ચિમ વાયવ જાણી
 આસુ કાર્તિક મૃગશીરે ઉત્તર ને ઇશાંતી ૭૩૯

અથ ગૃહારંભે માસ નિષેધ:—

ચૈત્ર માસે તથા ભાદ્રે જ્યૈષ્ઠાષાઢાશ્વિનેષુ ચ ।

કાર્તિકે ચ ન કર્તવ્યં ગૃહારંભં યથેષ્વિત્તલં ॥

અથ ખાત મુહૂર્તે તથા ગૃહ પ્રવેશે માસ ફલં—

ચૈત્રે શોક કરં વિંધાત્ વૈશાખે ચ ધનાગમં ।

જ્યેષ્ઠ માસે ભવેત મૃત્યુઃ આષાઢે પશુનાશનં ॥ ૧ ॥

શ્રાવણે અર્ધ સંપત્તિઃ શૂન્યં ભાદ્રપદે ગૃહમ્

આશ્વિને કલહો જ્ઞેયઃ ભૂત્ય નાશશ્ચ કાર્ત્તિકે ॥ ૨ ॥

માર્ગશીર્ષે ધનાદિ સ્યાત્ પોષે ચ ધનસંપદઃ ।

માઘેઆગ્નિ ભયંવિંધાત્ ફાલગુને સર્વ સંપદઃ ॥ ૩ ॥

માગશર, પોષ, ફાલગુ, વૈશાખ અને શ્રાવણ એ પાંચ માસોમાં ગૃહારંભ કરવો એમ વાસ્તુશાસ્ત્રમાં કહેલું છે.

અથ જ્યોતિર્મયૂખે ગ્રંથના પ્રકરણ ૪, શ્લોક ૧૦૪-૧૦૫ માં બતાવેલા સાડાત્રણ મુહૂર્તો—

ચૈત્ર સુદી એકમ, વૈશાખ સુદી ૩ અને દશેરા (આસો સુદી ૧૦) આ ત્રણ પૂર્ણ મુહૂર્તો છે. અને કારતક સુદી એકમ તે અડધું મુહૂર્ત છે, આ પ્રમાણે કુલ સાડા ત્રણ મુહૂર્ત થયાં. આ સાડા ત્રણ મુહૂર્ત સ્વયંસિદ્ધ હોવાથી આ દિવસે કોઈ પણ કાર્ય કરવા માટે પંચાંગ શુદ્ધિ જોવાની જરૂર નથી, વળી બાળકોને વિદ્યારંભ માટે પણ આ દિવસો ઉત્તમ છે

અથ જ્યોતિર્મયૂખે ૪ મિશ્ર પ્રકરણે શ્લોક ૪૧-૫૨ વાસ્તુ મુહૂર્ત વિચાર આ પ્રમાણે છે:—

અધો મુખૈર્લૈર્ વિંદધીત ખાતં શિલાસ્તથાચોર્ધ્વમુખૈશ્ચ પદ્મં ।

તિર્યગ્મુખૈર્દાર કપાટયાનં ગૃહ પ્રવેશો મૃદુભિર્ધુવક્ષૈઃ ॥૪૧॥

નોંધ—પ્રથમ ખોદતાં પહેલાં પૃથ્વી ઉંઘતી, જાગતી કે રજસ્વલા છે, તે જોઈને કામની શરૂઆત કરવી.

અર્થાત—ભરણી, કૃત્તિકા, અશ્લેષા, મઘા, ૩ પૂર્વા, વિશાખા અને મૂલ નક્ષત્ર (અધો મુખ નક્ષત્રો)માં મકાનનો પાયો ખોદવો. બીજા દુષ્ટ ચોગો પણ ઊડી દેવા. ઉર્ધ્વમુખ નક્ષત્રો=આર્દ્રા, પુષ્ય ધનુષ, ૩ ઉત્તરા, શતભિષા, રોહિણી અને ધનિષ્ઠામાં પહેલી શીલા રોપવી અથવા અણતર કામ શરૂ કરવું. જે ખાત-મુહૂર્ત કહેવાય છે તે તિર્યગ્મુખ નક્ષત્રો=જ્યેષ્ઠા, પુનર્વસુ, હસ્ત, અશ્વિની, મૃગશિર, અનુરાધા, રેવતિ, સ્વાતિ અને ચિત્રા આ

૩૨૬

નક્ષત્રોમાં ઘરની ખડકી અર્થાત્ ખારણું મૂકવું. ઘર પ્રવેશે મૃદુ નક્ષત્રો=મૃગશિર, ચિત્રા, અનુરાધા, રેવતિ તથા ૩ ઉત્તરા અને રોહિણી એ ચાર મુખ નક્ષત્રો આ આઠે નક્ષત્રમાંથી કલશચક્રમાં જે શ્રેષ્ઠ હોય તે લેવું. આ આઠ નક્ષત્રો પૈકીનાં કોઈપણ નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરવો તે ઉત્તમ લાભદાયી છે.

અથ જ્યોતિર્મયૂજે ૪ મિશ્ર પ્રકરણે સ્લોક ૩૭ થી ૩૯ માં માસ, તિથિ, નક્ષત્ર વારે ગૃહારંભ સુદૂર્ત્ત આ પ્રમાણે જણાવેલું છે:—

વૈશાખે ક્ષાત્રગુને પોષે શ્રાવણે માર્ગશીર્ષકે ।

ગૃહારંભ પ્રવેશીસ્તઃ સ્તંભોન્મૂલ્યાશ્ચ શસ્ય તે ॥

જ્યેષ્ઠ કાર્ત્તિક માઘાશ્ચ શુભદાન્પ્રાહ નારદઃ ॥ ૩૭ ॥

ત્યક્ત્વા ચતુર્દશીં પર્ણી ચતુર્થીં સપ્તમી મીમામ્ ।

નવમીં ચ રવીં ભૌમં ગૃહારંભો વિધીયતે ॥ ૩૮ ॥

પુષ્યે મૃગેડનુરાધાયાં ધનિષ્ઠા યુગલોત્તરે ।

હસ્ત ત્રયે ચ રોહિણ્યાં રેવત્યાં ગૃહમારભેત્ ॥ ૩૯ ॥

અર્થાત્—વૈશાખ, શ્રાવણ, માર્ગશર, પોષ અને ક્ષાગણ આ પાંચ મહિનાઓ ગૃહારંભ એટલે ઘર પ્રવેશ કરવો તથા ઘરનો થાંભલો ઊભો કરવા માટે ઉત્તમ છે. વળી જેઠ, કારતક, ને માહ મહિનો પણ આ કાર્યોમાં લેવો, એવો નારદનો મત છે. ચોથ, છઠ, આઠમ, નોમ, ચૌદશ અને અમાસ આ પાંચ તિથિઓ છોડી દેવી. રવિવાર અને મંગલવાર છોડીને બાકીના પાંચવારોમાં ગૃહારંભ કરવો. વળી પુષ્ય, મૃગશિર, અનુરાધા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ૩ ઉત્તરા, હસ્ત, સ્વાતિ, રોહિણી અને રેવતી આ નક્ષત્રો ગૃહારંભ માટે શુભ છે. અશુભ યોગો છોડી દઈને અદ્રબલ જોઈને ગૃહારંભ કરવો.

અથ ગૃહારંભ કરવાનાં નક્ષત્રો—

અશ્વિની રોહિણી મૂલ ઉત્તરાત્રય મેવ ચ ।

પુષ્ય હસ્તૌ અનુરાધા ચ ગૃહારંભે હિતાય વૈ ॥

આ નક્ષત્રોમાં ઘરનો પાયો ખોદવાનો આરંભ કરવો.

વળી—

દેવતિ રોહિણી હસ્ત પુખ્ય સ્વાતિ ધનિષ્ઠયોઃ ।

શ્રવણ મૃગશીર અશ્વિનિ ચ ગૃહારંભ પ્રકરયેત્ ॥

આ નક્ષત્રોમાં ઘર, કિલ્લો, અશ્વશાલા, હસ્તિશાલા અને દેવસ્થાનક વગેરે સ્થાપનાનો આરંભ કરવો.

પાઠાંતરે—ઉત્તરા ૩, રોહિણી, હસ્ત, પુનર્વસુ, પુખ્ય, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, દેવતિ, સ્વાતિ, અનુરાધા આ બાર નક્ષત્રોમાં શુભવારે ગૃહારંભ સુખેથી કરવો.

વળી—ત્રીજ, ચોથ, પાંચમ, સાતમ, બારશ અને તેરશ આ છ તિથિઓએ ગૃહારંભ સુખેથી કરવો.

અથ આરંભાદિ વખતે કયા કયા ચક્રો જોવાં તેનો વિચાર. સુદૂર્ત્તમાર્ત્તકે પ્રકરણ ૮ મું ગૃહપ્રવેશ પ્રકરણે શ્લોક ૪૮ માં આ પ્રમાણે છે—

આરંભે વૃષભ ચક્રં સ્તંભે ગેયંતુ કૂર્મકં ।

પ્રવેશે કલશ ચક્રં વાસ્તુચક્રં બુધૈઃ સ્મૃતં ॥ ૪૮ ॥

અથ જમીન ઉઘટી છે કે જાગતી છે તે જાણવા સંબંધી

વિચાર—

અર્કાત્ પંચ સપ્ત નવમે દિક્પાત્રાં તિથિ જ્ઞેય;

એકવીસમે ચોવીસમે ષટ્દિન પૃથ્વી સ્થાય.

કૂપ તલાવાં વાવડી મંદિર દૂર્ગસ્થાન;

ખાન કરે તો નહિ વસે હોમ કરે તો હાંણુ.

અથ પૃથ્વીરજસ્વલા—આ તિથિવાર હોય તો ટહેવાય છે.

પંચમી લોમવારેણ શનિવારેણ આષ્ટમી ।

દ્વિતીયા લગ્નવારેણ જ્ઞેયા પૃથ્વી રજસ્વલા ॥

મારવાડના ગામડાઓમાં મરી ગયેલા પાછલ નાત (મૃત્યુ-લોજન) દરવામાં આવે છે તે વખતે આ યોગ જોવામાં આવે છે. અને આ યોગ ખાત સુદૂર્ત્તમાં અને હોમ કરતાં પહેલાં પછ

નેવામાં આવે છે. વળી ખેતીની શરૂઆત માટે પણ પૃથ્વી રજા સ્વલા નેવાય છે.

અથ વૃષભચક્ર—

યસ્મિન્ રૂક્ષે ભવેત્સૂર્યઃ તદાદૌ ત્રીણિ મસ્તકે ।
દ્વી દ્વી પાદયોસ્થૈવ દાપયેત્ ત્રીણિ પૃષ્ઠતઃ ॥ ૧ ॥
વામ કુક્ષે ચ ચત્વારી યામે ચત્વારીમાદિશેત ।
પુરુષે ચ દાપયેત્ ત્રીણિ નાસિકા દ્વી પ્રતિષ્ઠિતે ॥ ૨ ॥

ફળ—

નાસિકા સ્વામિનો હંતિ ઉદ્દેગં અથ પાદયોઃ ।
વ્યાધિ પીડા ભયં પુરુષે સ્થિરં પશ્ચિમ પાદયોઃ ॥ ૩ ॥
વામ કુક્ષે ધનં ચૈવ દક્ષિણે ચ દરિદ્રતા ।
શિરઃ પ્રષ્ઠો ભવેત્ વંધ્યા વાસ્તુશાસ્ત્રે પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૪ ॥

નોંધ—અહિં વૃષભચક્ર ખાતમાં નેવા માટે લખ્યું છે, સુહૃત્તોનો વચ્ચ (વત્સ) આગળ આવેલ છે.

અર્થાત—રવિચાથી દનિયા સુધી ગણતાં ૧ થી ૩ મસ્તકે, ૪ થી ૭ ખે, ખે એમ ચાર, આગળના પગમાં, પાછળના પગમાં ૮ થી ૧૧, પછી ૧૨ થી ૧૪ એમ ત્રણ, પીઠ ઉપર, પછી ૧૫ થી ૧૮ ડાળી કુખે. તે પછી ૧૯ થી ૨૨ જમણી કુખે, પછી ૨૩ થી ૨૫ પૂંછડે, અને ૨૬ થી ૨૭ નાકે. આ પ્રમાણે ગણવાં.

ફલ—

માથે—ખરાળ, વંધ્યા. આગલા પગમાં—ખરાળ, ઉદ્દેગ. પાછલા પગમાં—ઉત્તમ, સ્થિર. પીઠે—ખરાળ, વંધ્યા. ડાળી કુખે—ઉત્તમ, ધન લાભ જમણી કુખે—ખરાળ, દરિદ્રતા. પૂંછડે—ખરાળ, વ્યાધિ, પીડા અને ભય. નાકે—ખરાળ, સ્વામીનો નાશ થાય.

વૃષભચક્ર લેહ—શીર્ષપરતનાકરે—૧૬૧-૧૬૨

અહિં—૨૮ નક્ષત્રો લીધાં છે.

ગૃહારભેડક લાદ્રા મૈઃ શીર્ષસ્થૈર્દાહ ઈરિતઃ ॥

અગ્રપાદ સ્થિતૈર્વૈદૈઃ શૂન્યં સ્યાદ્વૃષભચક્રકે ॥ ૧૬૧ ॥

સ્થિરતા પૃથ્વાદસ્થૈર્વૈઃ પૃષ્ઠેશ્ચિયસ્થિભિઃ ॥

લાભો વેદઃ દક્ષ કુક્ષી રામૈઃ પુરુષે પતિક્ષતિઃ ॥

કુક્ષી વામેડખિધલિર્નૈસ્વં સુખે પીઠા ત્રિભિશ્ચલૈઃ ॥૧૬૨॥

ગૃહારંભમાં સૂર્યના નક્ષત્રથી દિનિયા નક્ષત્ર સુધી ગણતાં. (૩) એટલે- ૧ થી ૩ નક્ષત્ર વૃષભના માથે મુકવાં તેનું ફલ-દાહ. પછી (૪) એટલે ૪ થી ૭ સુધીના આગલા બે પગોમાં બે બે મુકવાં. તેનું ફલ શૂન્ય. તે પછી (૪) તે વૃષભના પાછલા બે પગમાં બે બે મુકવાં. એટલે ૮ થી ૧૧ સુધી તેનું ફલ સ્થિરતા. તે પછી (૩) એટલે ૧૨ થી ૧૪ સુધી પીઠ ઉપર મુકવાં તેનું ફલ લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ. તે પછીનાં (૪) એટલે ૧૫-૧૮ જમણી કુખે મુકવાં તેનું ફલ લાભ. તે પછી (૩) એટલે ૧૯ થી ૨૧ પૂંછડે ફલ સ્વામી નાથ. વલી (૪) (૨૨-૨૫) ડાબી કુખે ફલ નિર્ધનતા. પછી (૩) ૨૬-૨૮ સુખમાં તેનું ફલ પીઠા. કોઈ ગ્રંથકાર (સુખને બદલે-નાશિકા ઉપર લખે છે) એ પાઠ ખરો છે તેની સમજણ નીચે આપી છે.

સુખ અને નાશકાનો 'લેદ-આ વિષય શીલપરતનાકરમાં જોતો બતાવ્યો છે. પણ શિલ્પકલા કૌશલ્ય યતીજી શ્રી હિંમત-વિજયજી રાજવલ્લભના છપાવનારની સાથે આ સંબંધી વાત ચીત ચતાં તેમણે મને એક જુનું પાનું બતાવ્યું તેમાં આ વૃષભ એકલો છે અને તેનું મોં પાછું વાળીને પોતાના સ્કંધ ઉપર નાંખેલું છે એટલે શીંગડાંની અણીઓ જમીનને અડેલી છે અને નાક મોં ઉંચાં આકાશ તરફ છે. વળી તેનું પૂંછડું પણ આગળના ભાગ તરફ વળેલું છે, આ પ્રમાણે આકૃતિવાળો જોઈએ અને તેનું ગણિત ગણતાં કોઈ પણ ભાગ વચમાં મુકવો ન જોઈએ. તે માટે

૧ ભાષ્ય ગેરબનદારો બળદની આકૃતિ સંબંધી ઉદાપોદ કર્યો છે. પરંતુ મારું નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધીની સંખ્યામાં અમુક સારા અમુક ખોટા એટલેજ ફલિતાર્થ કોઈ આકૃતિ ન મુકતાં કોખેટ મૂક્યું છે.

—હિંમતરામ

ઝેઠેલો જ બળદ ખરો છે. એમ ન કરે તો શીલપરતનાકરમાં ઊભા બળદનું પુંછડું છુટું જમીન સામું લટકતું રહે, અને-પ્રથમ માથે મુકીને મુખમાં બાકી રાખવું પડે, પછી આગલા પગે અને પાછલા પગે મુકીને પુંછડું બાકી રાખી પીઠ ઉપર જવું પડે તે પછી કુખમાં મુકીને પાછું ફરી પૂંછડે મુકવાં અને ત્યાંથી કુદીને ડાબી કુખે થઈને મુખે મુકવાં એ સરળી રીતે નથી. માટે લખેલી આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ઝેઠેલો બળદ બનાવવો જોઈએ. તો જોનારને જલદી સમજણ પડે.

વૃષભ ચક્ર

વૃષભનાં અંગ	સાચું	આગ- લા પગ	પાછલા પગ	પીઠ	જમણું પડખું	પૂંછડું	ડાબું પડખું	મુખ અમર નાક
સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર	૩	૪	૪	૩	૪	૩	૪	૩
ફળ	ને૦૮	ને૪	ત્રે૦૮	ત્રે૪	ત્રે૦૮	ને૪	ને૦૮	ને૦૮

રવિભાસ્ત્ર નેષ્ટાનિ શુભાન્યેકાદશ કંમાત્
દશ શેષાણ્યનિષ્ટાનિ સાભિજિદ્ વૃષવાસ્તુનિ

અર્થાત્—સૂર્યભાદગણના પ્રથમનાં ૭ અશુભ, મધ્યનાં ૧૧ શુભ અને પાછલાં ૧૦ અશુભ, અભિજિત સહિત ગણવું, ગૃહા-રંભમાં ગણાવેલાં નક્ષત્રો લઈ પૃષ્ઠ-વાસ્તુ મેળવી શુભવેળા જોઈ કામ ચર કરવું.

વળી—એક છુટક પાઠમાં લખ્યું છે કે-વૃષભચક્રમાં પહેલા ૭ ખરાબ, ૧૧ વચલાં ઉત્તમ અને છેલ્લાં ૯ ખરાબ છે.
અથ ખાત મુદ્ધર્ત—

પ્રાચ્યં નાગ મુખં બુધૈર્નિગદિતં ભાદ્રાશ્વિને કાર્તિકે ।
માર્ગાત્ કાદગુણ ચક્રેતો કમતયા ચાર્યે જલેચોત્તરે ॥

દેત્રે આઠ વિલાજીતે દિનકરાત્ વારા લિખેત્કોષ્ઠકા ।

શન્યંગારકયોશ્ચ તત્ર ક્ષિણે શારીરકં નો ખનેત્ ॥ ૨૮૩ ॥

અથ શીઠપરત્નાકરે શ્લોક ૯૩ માં નાગવાસ્તુ વિચાર આ પ્રમાણે છે:—

નાગવાસ્તુ સમાલોક્ય પૂર્વાદિષુ ગતિઃ ક્રમાત્ ।

દન્યાદિ ત્રિતયે સૂર્યે લાદ્રાદૌ ચ ત્રિમાસકે ॥ ૯૩ ॥

અર્થાત્—કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિક આદિ ત્રણ ત્રણ સંક્રાંતિ-ઓમાં તથા લાદરવો, આસો અને કારતક એમ ત્રણ મહિનાઓમાં નાગવાસ્તુ (સર્પનું મુખ) અનુક્રમે પૂર્વાદિ એટલે પૂર્વ, દક્ષિણ ઇત્યાદિ ચારે દિશાઓમાં ફરે છે એમ જાણવું. માટે જે દિશામાં સર્પનું મુખ હોય તે દિશામાં ખાત (ખોદવાનું કામ) મુદૂર્ત્ કરવું નહિ.

અથ રાજવલ્લભ ગ્રંથના મતે—

લાદરવો, આસો અને કારતક માસમાં, સર્પનું મુખ પૂર્વમાં.
માગશર, પોસ અને માહ માસમાં, „ મુખ દક્ષિણમાં.
ફાગણ, ચૈત્ર અને વૈશાખ માસમાં „ મુખ પશ્ચિમમાં.
જેઠ, આષાઠ અને શ્રાવણ માસમાં „ મુખ ઉત્તરમાં.

ચોરી અને શિવાલય આ બેમાં અવળી દિશાઓ સમજવી, ણાકીના બધા ખોદણ કામમાં ઉપર મુજબ સમજવું વૃષથી ૩-૩ ગણવી. પૂર્વ-ઉત્તર, પશ્ચિમ ને દક્ષિણ ગણવી ને ખોદાણમાં ખાત કરવું.

નોંધ—ગમે તેનું ખાત જોવું હોય, ને ગમે તે સંક્રાંતિ હોય પરંતુ શ્લોકમાં જતાવેલી સંક્રાંતિઓ દાર્ય પરત્વે હોય તે ઇશાનમાં જ મૂકવી, પછી આગળ ચાલવું. પ્રથમ ગણિત ઇશાનથી ગણવું.

અથ શીઠપરત્નાકરે શ્લોક ૯૪ માં નાગચક્ર ઠરવાની રીત આ પ્રમાણે જતાવી છે:—

અતુષ્પષ્ટિ ક્ષેત્રે લિખેદર્કાદિ વાસરાન્ ।

શન્યંગારઘ્યોર્ચત્ર શરીરં તત્ર નો ખનેત્ ॥૬૪॥

અર્થાત્-ચોસઠ ખાનાનો એક સમચોરસ કોઠો કરવો અને તેમાં અનુક્રમે રવી, સોમ વગેરે સાત વારો લખવા. કોઠામાં જે જગ્યાએ શનિ અને મંગલ આવે ત્યાં સર્પ (નાગ વાસ્તુ) નું શરીર સમજવું અને ત્યાં ગર્ત-પ્રથમ જમીન ખોદવાનો પ્રારંભ ન કરવો. ૬૪

શીર્ષે ચ પિતરૌ હન્તિ પૃષ્ઠે હાનિ ભયં ભવેત્ ।

કુક્ષૌ ખાતે સુખં પુરુષે રોગ પીડા ન સંશયઃ ॥૬૫॥

-શીલ્પરત્નાકરે.

અર્થાત્-સર્પના માથા ઉપર ખાત કરવામાં આવે તો માતા પિતાનો નાશ થાય, પૃષ્ઠ ભાગો (પીઠ ઉપર) હાનિ અને ભય, કુક્ષિ ભાગે (કમરના પડખે) સુખ અને પૂંછડાના ભાગમાં ખાત કરે તો રોગ પીડા થાય, એમાં શંકા નહિ ૬૫

પૂર્વાસ્થ્યેઆનિલે ખાતં દક્ષિણેશાનમાશ્રિતમ્ ।

જલાસ્થ્યાંઆગ્નિ કોણે તુ સૌમ્યે ચ નૈઋતે ખનેત્ ॥૬૬॥

-શીલ્પરત્નાકરે.

અર્થાત્-સર્પનું સુખ પૂર્વ દિશામાં હોય તો વાયવ્ય કોણમાં, દક્ષિણ દિશામાં હોય તો ઇશાન કોણમાં, પશ્ચિમ દિશા તરફ હોય તો અગ્નિકોણમાં અને ઉત્તર દિશામાં હોય તો નૈઋત્ય કોણમાં ખાતવિધિ કરવો શુભ છે.

“ વાસ્તુકૌતુક ” નામના ગ્રંથમાં નીચે પ્રમાણે નાગવાસ્તુ માટે વિશેષ વિવેચન છે:-

ઉભયોઃ કુક્ષયોઃ ખાતં મૂલસૂત્રેડપરાશ્રીતે ॥

દક્ષિણાયાં કુક્ષૌ મંડનેન વિશેષિતમ્ ॥૧॥

તથા જ્યેષ્ઠિર્નિષન્ધાખ્યે ગ્રંથે શિલ્પાત્પ્રકાશિતમ્ ॥

વિશેષં વામગે કોણે આયુઃ કામાર્થમારભેત્ ॥૨॥

મંડનોક્તા ગૃહે કુક્ષિર્યોજનીયા સદા ખુદૈઃ ॥

તથા જ્યોતિર્નિર્ઘંધોક્તા યોજ્યા દેવજલાદિકે ॥

અર્થાત્-મૂલસૂત્ર અપરાજિતમાં સર્પની ખંને કુક્ષિના લાગે ખાતવિધિ કરવાનું વિધાન છે. પરંતુ સૂત્રધાર મંડને ગૃહાદિ કાર્યમાં સર્પની દક્ષિણ કુક્ષિના લાગમાં ખાતવિધિ કરવો, એમ વિશેષ કહેલું છે. વળી જ્યોતિર્નિર્ઘંધ નામના શ્રંથમાં આયુષ્યની કામના માટે વામકુક્ષિના લાગમાં ખાતનો આરંભ કરવો, એમ વિશેષ કથન કરેલું છે.

વિદ્વાન શિલ્પીઓએ ગૃહારંભના કાર્યમાં સૂત્રધાર મંડને કહેલા દક્ષિણ કુક્ષિના લાગમાં સદા ખાતવિધિ કરવો અને દેવ તથા જલ સંબંધી સ્થાનોના આરંભના કાર્યમાં જ્યોતિર્નિર્ઘંધ શ્રંથમાં કહેલા વામકુક્ષિના લાગમાં ખાતવિધિ કરવો.

મંડન સૂત્રધારે અપરાજિતનો મત લઈ સર્પની ખંને કુક્ષિમાં ખાતવિધિ કરવો શુભ કહ્યો છે અને તેમાં આટલો ઉમેરો કર્યો છે કે દેવમંદિર તથા કૃપાદિ કાર્યમાં, નાગવાસ્તુ 'જો પૂર્વાભિમુખ હોય તો, વામકુક્ષિ એટલે વાયવ્ય કોણમાં ખાતવિધિ કરવો અને ગૃહાદિ કાર્યમાં જમણી કુક્ષિ એટલે અગ્નિકોણમાં ખાતવિધિ કરવો. આ પ્રમાણે જ્યારે દક્ષિણાભિમુખ નાગવાસ્તુ હોય ત્યારે ઈશાન કોણ અને નૈરૂત્ય કોણમાં અનુક્રમે ખાતવિધિની વ્યવસ્થા કરવી હિતાવહ છે.

—શીલ્પરત્નાકર-પૃષ્ઠ. ૫૮ ની કુટનોટ.

અથ કાર્યે સંકાંતિ સ્થાપન—

વૃષે વેદ્યાં ગૃહે સિંહાન્મીને દેવ સુરાલયે ।

મઠ મંઠપ માત્રે સ્યાત્ સિંહાદો ગણિત ખુદૈઃ ॥૧॥

અથ ખાતનો નિયમ—

મીન સરોવર સિંહ ઘર વૃષજ વેદીમાંય,

ત્રિહુ ત્રિહુ માસે ગમત કરે શેષ કરે સંહાર;

૨૬—

મસ્તકે ગૃહિણી મરે પૂઠે મરે જ સાંમ;
પુંછે તો કુલ સંહરે કુશલ ચોથે ઠાંમ. ૧

ઘરનું ખાત—

હરિ^૧ યુવતિ^૨ તુલાયાં અન્યતેઆગ્નિ કોણે ।
અલિ ધન મકરાદિ ઇશ કોણે વહંતિ ॥૨॥
ઘટ^૩ ધર ઝપ^૪ મેષે વાવ્યકોણે ચ ખાતં ।
વૃષ મિથુન દૂલીરે^૫ નૈરૂતે આર્ક સંસ્થે ॥૩॥
મૃગારિ કન્યે તુલ વાયુ કોણે મૃગાલિ^૬ આપે^૭ ચ દિશીશ
લાગે ।

મીનાજ^૮ કુંભેવનલે ચ ખાતં ગો યુગ્મ કર્કે^૯વપિ
નૈરૂતે ચ ॥

નાગનું મુખ જ્યારે પૂર્વ દિશામાં હોય ત્યારે વાયુકોણમાં ખાત કરવું. દક્ષિણ દિશામાં હોય ત્યારે ઇશાન કોણમાં ખાત કરવું અને ઉત્તર દિશામાં હોય ત્યારે નૈરૂત્ય કોણમાં ખાત કરવું. અથ ઘરનું ખાત સંકાંતિ પ્રમાણે—

સર્પનું મુખ પૂર્વ દિશામાં હોય ત્યારે સિંહ, કન્યા અને તુલમાં ઘરનું ખાત વાયવ્ય કોણમાં કરવું દક્ષિણ દિશામાં હોય ત્યારે વૃશ્ચિક, ધન અને મકરમાં ઘરનું ખાત ઇશાન કોણમાં કરવું. પશ્ચિમ દિશામાં હોય ત્યારે કુંભ, મીન અને મેષમાં અગ્નિ કોણમાં કરવું અને ઉત્તર દિશામાં હોય ત્યારે વૃષભ મિથુન તથા કર્કમાં ઘરનું ખાત નૈરૂત્ય કોણમાં કરવું.

નોંધ—આ ક્રમ ગણાવ્યો પરંતુ મિથુન, કન્યા, ધન અને મીન સંકાંતિમાં ખાત મુહૂર્ત ન કરવાનું ખાસ યાદ રાખવું.

પ્રાચીન રાજવદ્દલ પૃષ્ઠ ૨૨ શ્લોક ૨૪ માં આ પ્રમાણે પાઠ ફેર છે:—

નાગના મસ્તકે ખાત કરે તો ઘરના માલિકના માતા

૧ સિંહ. ૨ કન્યા. ૪ કુંભ. ૪ મીન. ૫ કર્કે ૬ મકર. ૭ ધન.

૮ મેષ.

ચિતાનો નાશ થાય. પૂંછડા ઉપર ખાત કરે તો રોગ થાય. નાગની પીઠ ઉપર ઉપર ખાત કરે તો હાનિ થાય અને ભય પેદા થાય અને કુક્ષિમાં ખાત કરે તો પુત્ર અને ધન ધાન્યની પ્રાપ્તિ થાય અર્થાત્ બધી રીતે સુખી થાય.

પરચુરણ જુના છુટાં પાનાંઓનો ઉતારો—

શેષના માથે ખુંટી મારે તો સ્ત્રી મરે, પેટે મારે તો ઘરનો માલિક મરે, પૂંછડે મારે તો કુલનો સંહાર કરે, માટે સુખ, પેટ, પીઠ અથવા પૂંછડું એ ૩ છોડીને ચોથા ખુણામાં ખુંટી મારવાથી સુખી થાય.

વેદિષુ ત્યાજ્યા વિવાહે સુખ મધ્ય પુરુષં ।
 ત્રિષુ ત્રિષુ વૈ વૃષ સંકાંતિમાહો ॥
 યત્ર સ્થાને ભવેત્ સ્વર્ગં તત્ર શેષ સુખં સ્મૃતં ।
 દિશાયાં ગણ્યેત્ એવ વિદિશાયાં ગણ્યેત્ બુધૈઃ ॥
 શીર્ષે સ્ત્રી વિનાશાય મધ્યે સ્વામિ વિનાશનં ।
 પુરુષે ચ નિર્ધનં પ્રોક્તં અતુર્થે કુશલં દ્રુવં ॥
 વાપી કૂપ તડાગાદિ વેદિકા કોણુકા ગૃહાઃ ।
 પ્રાગાદં દુર્ગં વિચરંતિ શેષં દોષં વિવર્જ્યેત્ ॥
 પૂજ્યેત્તત્ ભૂમિવાસ્તુ ગૃહાણું ન ચ પદાંકિશી ।
 અર્ચિતં ધૂપદીપે નૈવેદ્યાર્થં ચ દક્ષિણા ॥

—ઈતિશેષ પૂજાવિધિ—ઈતિ ખૂંટી વિચાર.

અથ દેવાલય ખાત—

મીનાદિ ત્રિ રવૌ વાગ્યે મિથુના ત્રિ ઈશાનકે ।
 કન્યાદિ અગ્નિકોણેષુ ધનાદિ ત્રીણિ નૈરૂતે ॥
 ખાતં દેવાલયે જ્ઞેયં રૂક્ષાલયે તુ સન્નિગ્ધે ।
 એતં ખાતં વિજ્ઞતનીયાત્ દેવગૃહે સદાયચરેત્ ॥

ખાત જાણવા જેવો—

સુદિમાર્ગે કૃતં ખાતં સ્થિર કાર્યેષુ સંમતં ।

કૃતેર્થે સિદ્ધિમાપ્નોતિ વેદિ રૂદ્રાલયં વિના ॥૨૮૭॥
વૃષાદ્વેષાં ગૃહે સિંહાત્ ત્રિકં મીનાત્સુરાલયે ।
જલાશયે ચ કર્કત્રિ મકરાદિ તડાગઠે ॥૨૮૮॥

અથ ચોરીનું ખાત—

વૃષમિથુન કુલીરે ખાત વેદગ્નિકોણે ।
હરિ યુવતિ તુલાયાં ખાત ઇશાન મેવ ॥
શલિ ધન મકરાખ્યં વાયવે વેદિકાયાં ।
ઘટ ગૃષ અજ સૂર્યે ખાત નૈરૂત્ય માહુઃ ॥૨૮૯॥

અર્થાત્—વેદી તથા ચોરીના ખાત માટે વૃષ રાશીથી ૩ રાશી
ઇશાન ખૂણે, સિંહથી ૩ રાશી વાયવ્યમાં વૃશ્ચિકથી ૩ રાશી નૈરૂત્ય
ખૂણે અને કુંભથી ૩ રાશી અગ્નિ ખૂણે માંડવી. જે સંક્રાંતિ ચાલતી
હોય તેનાથી દશમી સંક્રાંતિના સ્થાનમાં ખાત કરવું.

પાઠાંતરે—

આઘં વરખ ઇશાન ઘર શેષ કરે સંહાર;
ત્રિહું ત્રિહું માસાં ઘર કરે ભેશી ખરૂં નિહાળ. ૧
મુખ કુટુંબો ૧ઉઘડે પૂઠે મરે જ રશામઃ
પુંછડીએ ઘરણી ૩ મરે કુશલ ચોથે ઠામ. ૨

કાર્યે નિષેધ—

કૂપ તલાવાં વાવડી મંદિર દુર્ગસ્થાન,
ખાત કરે તો નાં વસે હોમ કરે તો હાંણુ. ૩

અથ જ્યોતિર્મયૂખે લગ્નશુદ્ધિ—

લગ્ને શુક્રે ગુરો પઠે ભોમ સૂર્યો સુખે ભૃગૌ ।
ત્રિગે મંદે રવો ઘુને ૭ બુધે વા પંચમે ગુરો ॥ ૪૮ ॥
કેદ્રે ગુરો બુધે ચંદ્રે વ્યોમ ૧૦ લાભૌ ૧ રવો તથા ।
મંદે કુજે કૃતં તિષ્ઠેન્મંદિરં શરદાં શતમ્ ॥ ૪૯ ॥
શુક્રે સ્વોચ્ચૈ તનો વાપિ ગુરો પાતાલગેઽથવા ।
શનો સ્વોચ્ચૈ લાલગે વા લક્ષ્મ્યા શુકતં ગૃહં ચિરમ્ ॥૫૦॥

અર્થાત્—ચરલગ્નમાં ખાત કરવું નહિ. સ્થિર અને દ્વિ સ્વભાવ લગ્નોમાં ગૃહારંભ કરવો દ્રેષ્ટ છે. ગૃહારંભ સમયની કુંડ- લીમાં લગ્ને ગુરુ અથવા શુક્ર, છઠ્ઠે સ્થાને મંગલ અથવા રવિ. ચોથે શુક્રે, ત્રીજે શનિ અથવા સૂર્ય, સાતમે બુધ અથવા પાંચમા સ્થાનમાં ગુરુ આ ગ્રહો આવે અથવા કેંદ્રમાં ગુરુ, દશમે બુધ કે સોમ, ૧૧ મે રવિ, શનિ કે મંગલ આ યોગોમાં ઘરનો આરંભ કરવાથી દીર્ઘકાલ સુધી ઘર ટકે છે. લગ્ને ઉચ્ચનો શુક્ર, ચોથે ઉચ્ચનો ગુરુ અથવા ૧૧ મે ઉચ્ચનો શનિ આવા યોગો હોય તો ઘર લાંબા વખત ટકે છે અને લક્ષ્મીની પણ પ્રાપ્તિ થાય છે. ચંદ્ર, ૧, ૬, ૮ અને ૧૨ મા સ્થાને હોય તો નાશ કરે અને ૩-૬-૧૧ મા સ્થાને પાપગ્રહ હોય તો શુભ ગણાય છે.

નોંધ—ઘરના પાયાના મુહૂર્તને મારવાડમાં રાંગ દેવણ મુહૂર્ત કહે છે.

રાંગ—પાયો અથવા ભીંત. દેવણ-દેવી, નાખવી અથવા અણવી.

અથ દેવમંદિર માટે કોણે શિલા સ્થાપન—

‘જ્યોતિર્મયૂષે’ મિશ્ર પ્રકરણ ૪ થુ સ્લોક. ૪૩-૪૪

દક્ષિણ પૂર્વે કોણે કૃત્વા પૂજાં શિલાં ન્યસેત્ પ્રથમામ્ ।

શેષાઃ પ્રદક્ષિણેન સ્તંભા શ્યૈવં પ્રતિષ્ઠાપ્યાઃ ॥૪૩॥

ધ્રુવં દૃષ્ટ્વાઽથવા સ્મૃત્વા કર્તાવ્યં વાસ્તુરોપણું ।

સાયાહ્ન વર્જ્યં દિવસે રાત્રી ત્યક્ત્વા મહાનિશામ્ ॥૪૪॥

અર્થાત્—પહેલા અગ્નિ પૂણામાં પ્રથમ શિલાનું પૂજન કરવું. તેને પુરાવી કીધા પછી પૂર્વ-ઈશાન, ઉત્તર-વાયવ્ય, પાશ્ચિમ-નૈરૂત્ય અને દક્ષિણ આ અનુક્રમે શિલા સ્થાપન કરવી. તે વખતે ધ્રુવનું દર્શન કરવું.

નોંધ—શિલા સ્થાપન પ્રાતઃકાલે કરવી, સાયંકાળે યા રાત્રે ન કરવી.

અથ વત્સ વિચાર—

કન્યાદિ ત્રિ ત્રિગે રવૌ વત્સ પ્રાચ્યાદિષુ દેતિ ।
પ્રવાસ વાસ્તુ દ્વારાર્યાપ્રવેશાઃ સંસુખેત્ર ન ॥

ફલ—

સન્સુખોયં હરેદાયુઃ પૃષ્ઠે સ્થાદ્ધન નાશનં ।
વામ દક્ષિણ્યોઃ કિંતુ વત્સો વાંછિતદાયકઃ ॥
કન્યા તુલ વૃશ્ચિક જળ તળ પૂરવ વચ્છ હોય,
ધન મકર કુંભે તિહાં દક્ષિણ વાસો જોય;
વચ્છ મીન મેષ વૃષે વાસો પશ્ચિમ માંય,
મિથુન કરક સિંહે સદા વાસો ઉત્તર માંય. ૧

ફલ—

સામે વચ્છ ન ચાલીયે નહિ કીજે ધરનાર;
દેવલ દેવ ન ખેસારીયે જોશી જોશ વિચાર ૨

અથ વત્સનો વાસો—

કન્યા, તુલ, વૃશ્ચિક પૂર્વે. ધન, મકર, કુંભ દક્ષિણે.
મીન, મેષ, વૃષે પશ્ચિમે અને મિથુન, કર્ક, ઉત્તરે.

અથ વત્સ ચક્ર—

કન્યાદો ત્રીણિ પૂર્વાણિ ધનાદિ ત્રીણિ દક્ષિણે ।
મીનાદિ પશ્ચિમે ત્રીણિ મિથુનાદિ ત્રીણિ ઉત્તરે ॥૧॥
અત્રતો હરતે આયુઃ પૃષ્ઠતો હરતે ધનં ।
વામ દક્ષિણ્યતો વત્સ શુભદા ચૈવ સર્વદા ॥ ૨ ॥

પાઠાંતરે—

આસુ કાતી માગશર સહી પૂરવદિશ વચ્છની કહી;
પોસ માહ કાગુણ સુદાં દક્ષિણ દિશ જો વચ્છે રૂંદા. ૧
ચૈત્ર વૈશાખ જોઠહ જાણુ પછિમ દિશામાં વચ્છ પ્રયાણુ;
આષાઢ શ્રાવણ ભાદરવા આંતર ઉત્તર વચ્છ રહે નિરંતર. ૨

૩૦ દિવસ કન્યા સંક્રાંતિ પાસામાં પ્રશાન્ધી	૬૧ સંક્રાંતિ	૫૩૬ સંક્રાંતિ અગ્નિ સુધી
---	-----------------	--------------------------------

ગિયુનવાયબંધો ઉત્તર સુધી ૩૦ દિન	૫	૫	૧૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૦	૫	૫	અગ્નિના પશ્ચિમ ૩૦ દિન ૩૦ દિન ૩૦ દિન ૩૦ દિન ૩૦ દિન	
	૧૦	પૂર્વ								૧૦	
	૧૫	<div style="border: 1px solid black; padding: 10px; text-align: center;"> <p>પુરુષાકાર</p> <p>વત્સયક સ્થાનેદિન પ્રમાણ</p> </div>								૧૫	
	૩૦									૩૦	
	૧૫									૧૫	
૧૦	પશ્ચિમ								૧૦		
૫	૫	૧૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૦	૫	૫			
૧૩ ૦૬ પ્રતિ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦		૧૩૫ ૧૩૫૦૬ ૧૦૬		૧૩૫ ૦૬ ૧૩૫ ૧૩૫૦૬ ૧૩૫ ૧૩૫૦૬		૧૩૫ ૦૬ ૧૩૫ ૧૩૫૦૬ ૧૩૫ ૧૩૫૦૬		૧૩૫ ૦૬ ૧૩૫ ૧૩૫૦૬ ૧૩૫ ૧૩૫૦૬		૧૩૫ ૦૬ ૧૩૫ ૧૩૫૦૬ ૧૩૫ ૧૩૫૦૬	

વળી—

ઉદયતિ જિણુ ગો વગ્ધ ચલાણુ નૈવ કારયેત્ ।
ગૃહે ચૈત્યં ચ કોટાનાં સન્મુખં કાર ન કારયેત્ ॥૧૧॥

દેવ—

સન્મુખો હરતે આયુ પૃષ્ઠે ચ હુઃખહાયકઃ
વામે દક્ષિણ કે વત્સઃ સવત્સ સુખહાયકઃ

શ્રી નારાયંદ્રે વત્સ પુરુષાકૃતિ—

પંચશીર્ષ સ્ત્રી પુરુષશ્ચ નય નાભિઃ ધોડશાંઘયઃ ।
ત્રિશ્ચતાનિ ચ પૃષ્ઠીચ શૃંગાણિચ કરાઃચતમ્ ॥

સનમુખ ધર પુર કોટ ગઢ રાહ ન કીજે ખાર
હીર ઠહે અવરાં દિસાં કરતાં જયજયકાર ૭૪૦

રાહુ ચક્ર

માગશર, પોષ, મહા	પૂર્વમાં
ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ	દક્ષિણમાં
જેઠ, અશાઢ, શ્રાવણ,	પશ્ચિમમાં
ભાદ્રપદ, આસો. કાર્તિક	ઉત્તરમાં

માગશર પોસ અને વળી માહ પૂરવ દીશે આવ્યો રાહ;
ફાગણ ચૈત્ર ને વૈશાખ દક્ષિણ દિશ રાહુની શાખ, ૧
જેઠ અષાઢ ને શ્રાવણ સહી પશ્ચિમ દિશતો રાહિ ગહી;
ભાદરવો આસો કાર્તિક માસ ઉત્તર દિશ રાહુનો વાસ.
સામે રાહ ન કીજે ખાર ગઢ મઠ મંદિર પોલ પ્રાકાર
મરે નારી કે નિર્ધન હોય એવાં ફલ રાહુનાં જોય. ૩
સામા રાહિ મંદિર જો કરે કે ઉચાલો તે નર ભરે;
તિણુ દિશે દેશાંતર જાય સો નર કષ્ટ લહે તિણુ ઠાય. ૪

દ્વાર

દક્ષિણ ઉત્તર મેષ તુલ અભિ ચિહ્ન સંકંતિ
ખાર ચઢાવો ભારવઠ રિદ્ધિ સિદ્ધિ જિમ હુંતિ ૭૪૧
પૂરવ પશ્ચિમ ભારવઠ આડીજે ચિહ્ન સૂર
કરક સિહ કુંભે મકર વશી વળવો તૂર ૭૪૨
મીન મિથુન કન્યાધને ઇયાં ચિહ્ન જમ હોવે ભાણુ
તવ ગેહ દુવારે ભારવઠ અઢેતો રાખે જાણુ ૭૪૩

અથ ચાર દિશાઓમાં બારણું મૂકવાની સંક્રાંતિઓ—

મીને મેષે અલિ ચ સદનં દ્વારમિદ્રે તદાહુઃ ।

ધર્મદ્વારં મકર મિથુનયો અંગનાયાં ચ તદ્વત્ ॥

એવં તુલે ઘટ ઘર વૃષે પશ્ચિમે દ્વારશુદ્ધિ (સિદ્ધિઃ ?)

કર્કે સિંહ ધનુષ ઉત્તરે દ્વારમેવં વદંતિ ॥ ૧ ॥

અથ બારસાખ મુહૂર્ત—

કાગણ, શ્રાવણ, માગશર, પોસ અને વૈશાખ આ માસ. ૨-૩-૪-૬-૮-૯-૧૨-૧૩ આ તિથિઓ (નંદા, પૂર્ણા, જયા પાકાંતરે છે). અશ્વિની, જ્યેષ્ઠા, રેવતિ, પુનર્વસુ, ચિત્રા, મૃગશિર, હસ્ત, પુષ્ય, સ્વાતિ, ધન, શતભિષા અને અનુરાધા આ નક્ષત્રો. સોમ, ગુરુ, શુક્ર, રવિ અને બુધવાર આ વારો.

અથ બારસાખ ન કરવા માટે—

મેષ, સિંહ, ધન પૂર્વે, વૃષ કન્યા અને મકર દક્ષિણે, મિથુન તુલા અને કુંભ પશ્ચિમે, કર્કે, મીન અને વૃશ્ચિક ઉત્તરે એ સંક્રાંતિમાં આ દિશામાં બારસાખ ના કરવું.

અથ બારણા મુહૂર્ત—સંક્રાંતિમાં—

કર્કે કુંભે ચ સિંહિ ચ મકરે ચ દિવાકરે ।

પૂર્વે વા પશ્ચિમે વાપિ દ્વારં કુર્યાં ચ વેશમનિ ॥ ૧ ॥

મેષે વૃષે વૃશ્ચિકેતુ તુલાયાં ચ યદા રવિઃ ।

ગૃહદ્વારં તદા કુર્યાત્ ઉત્તરે દક્ષિણે તથા ॥ ૨ ॥

અથ ગૃહારંભ ન કરવા વિષે—

ધન મિથુન કન્યાસુ મીને ચ યદિ લાનુ માન ।

ન કર્તવ્યં તદા ગેહકૃતે હઃખમવાપ્યતે ॥ ૩ ॥

અથ બારણા મુહૂર્ત સંક્રાંતિમાં—

રાશીનાં અલિ મીન સિંહ લવનં પૂર્વામુખં શોભનં ।

કન્યા કર્કટ નર્ક રાશી સદનં ચામ્યા મુખં શોભનં ॥

રાશી ધન્વિ તુલાતુ યુગ્મ સદનં સસ્તં પ્રતીચ્યામુખં
પુંસાં કુંભ વૃષાજ રાશિ સદનં સન્મુત્તરાભિ ગૃહં ॥

વળી પાઠાંતરે—

મેષ સિંહ ધને પૂરવ તણ વૃષ કન્યા મકર દક્ષણ વરણને;
બીજી રાશે કામ કરી જેતો ઘરમાં સુખ સંપત વર દીને. ॥૪૭॥

વળી પાઠાંતરે—

મેષ સિંહ ધન સુરજ જળ તવ પૂરવ મુખે ગેહ,
બાર તણઈ તિમ દખખણે વૃષ કન્યા મકરેહ;
પશ્ચિમ મિથુને કુંભ તુલ ગેહ ન કીજે બાર,
ઉત્તર કરકાં મીન અલિ વરજ્યાં જયજયકાર.

અથ સંકાંતિમાં ઘર બારણા મુંદૂર્ત—

મેષ મકર વૃષ એણી પેરે જાંણ પછિમ બારણે નવ હોવે હાંણ;
કર્ક તુલ ધન પૂરવ લીયા તિણ ઘર આણુંદ હોવે સુખ દીયા. ૧
સિંહ કન્યા વૃશ્ચિક દક્ષિણ દ્વાર બાએ પીએ ખરચો વહેવાર;
કુંભ મીન મિથુન ઉત્તર દ્વાર ચૂડા કંકણ સોલે શણગાર. ૨
બારે રાશે જુએ જોશ રાજ કરો મન ચિંતા છોડ.

ઉપરના પાઠનો પાઠાંતર—

મેષ મકર વૃષ એણી પેરે જાંણ પછિમ દ્વારે નહિ હોવે હાંણ;
કુંભ મીન મિથુન ઉત્તર દ્વાર બાય પીચે વરતે વહેવાર. ૧
કર્ક ધન તુલ પૂર્વ સનેહાં જિણ ઘર રિધ સિધ સહુ દેહાં;
સિંહ કન્યા વૃશ્ચિક દક્ષિણ દ્વાર જિમ ચૂડલે હોવે શણગાર. ૨
બારે રાશે ચારે દીસે ભહેલીકે વિચારિ ભેય;

એણી પર મંદર જો કરે તસ ઘર હાંણ કદિ ન હોય. ૩

અથ બારસાખ મુદૂર્તનાં નક્ષત્રો વાર તથા તિથિઓ—મુદૂર્ત
સુક્રતાવલી મતે.

પુષ્ય ૧, અનુરાધા ૨, રેવતિ ૩, જ્યેષ્ઠા ૪, હસ્ત ૫,
અશ્વિની ૬, ચિત્રા ૭, સ્વાતિ ૮, પુનર્વસુ ૯ અને મૃગશીર ૧૦
આ દશ નક્ષત્રો.

શુક્ર ૧, સોમ ૨, શુક્ર ૩, રવિ ૪ અને બુધ ૫ આ પાંચ વારો. અને નંદા, પૂર્ણી તથા જ્યા તિથિઓમાં બારસાળ મુકવું. આ સિવાય બારસાળ ચક્રમાં શ્રેષ્ઠ ફલ હોય તે જોઈને મુદ્દર્ત આપવું.

વળી-મારવાડી જુના શ્રીધરી પંચાંગમાં તો બારસાળના બે લેદો ગણાવ્યા છે. ૧ લાકડાનું બારસાળ માણસને રહેવાના ઘર માટે શ્રેષ્ઠ કહેવાય તેના માટે નક્ષત્ર તિથિ વાર આ પ્રમાણે.

અશ્વિની, હસ્ત, પુષ્ય, શ્રવણ, મૃગ અને સ્વાતિ નક્ષત્ર. ૩-૭-૮ અને ૯ તિથિ તથા બુધ, શુક્ર અને શુક્ર વાર લેવા. એકમના દિવસે કરે તો દુઃખની પ્રાપ્તિ અને બીજ તથા દશમના દિવસે કરે તો ધનનો નાશ થાય છે. વળી મંગલવાર, શનિવાર અને સોમવાર તણ દેવા.

બીજું-દેવમંદિરને પથરાનું બારસાળ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. પથરાના બારસાળ માટે નક્ષત્ર, તિથિ, વાર આ પ્રમાણે—

ધનિષ્ઠા, શતભિષા, પૂર્વાભાદ્રપદ અને ઉત્તરાભાદ્રપદ તથા રેવતિ નક્ષત્ર. ૩-૭-૮ અને ૯ તિથિ અને બુધ, શુક્ર અને શુક્ર વાર શુભ. ચોથના દિવસે અને ચૌદશના દિવસે અશુભ, પાંચમ અને પૂર્ણિમાના દિવસે ધનનાશ અને છઠના દિવસે અશુભ

નોંધ-આ મુદ્દર્તમાં પંચકનાં નક્ષત્રો, રવિવાર, ત્રિપુષ્કર, કૃત્તિકા, આ બધા યોગો તજવાનાં છે.

અથ બારસાળના મુદ્દર્તમાં લેવા તથા તજવાની તિથિઓ

પ્રતિપત્ત્વ સ્તુ ન કર્ત્તવ્યં કૃતે દુઃખમવાપ્નુયાત્ ।

દ્વિતીયા દ્રવ્ય હાનિ ચ પશુ પુત્ર વિનાશનં ॥૧॥

તૃતીયારોગ્યદં ચૈવ ચતુર્થા લંગ મેવ ચ ।

વિરોધં ચ અમા પૂર્ણા ન કુર્યાદ્ બારશાખયા ॥૨॥

એકાદશી સર્વ શ્રેષ્ઠ ત્રયોદશી ચ સિદ્ધિદા ।

નવમી ધનદા ચૈવ રિખા નાગેર શુભ પ્રદં ॥૩॥

પાઠાંતરે—

પંચમી ધનદા ચૈવ દ્વાદશી ધનદાયિની ॥

અથ ખારસાખ મુહર્ત્તનાં નક્ષત્રો વાર અને તિથિઓ—

મૃગે પૌષ્ણ ભે મૈત્ર પુષ્યે ચ શકે ।

કરે દસ્ય ચિત્રાડનિલેચાદી તૌ ચ ॥

શુક્ર શુક્ર ચંદ્રાર્ક સામ્યેષુ વારે ।

તિથૌ નંદા પૂર્ણા જયા કાર શાખા+

ખારસાખમાં સામ્ય કર ગ્રહો—

સોમ	કેતુ	બુધ
શનિ	મધ્યે સૂર્ય	મંગલ
શુક્ર	રાહુ ઉબરામાં	ગ્રહ

અથ ખાર સાખમાં નક્ષત્રો મૂકવાની રીત—

અર્કાદ્યાતુર્ય૪ નક્ષત્રા દ્વર્ચ્વા કારેષુ દીયતે ।

કૌ કૌ ચ કોણયો દદ્યાત્ શાખાયાં ચ ચતુઃ ચતુઃ ॥૧૥॥

અધઃ સ્થાને ચ ચત્વારિ ત્રિકં મધ્યે પ્રતિષ્ઠિતં ।

+ પાલીતાણામાં એક મારવાડી જૈન સાધુ ચંદ્રવિજયજી નામના મલ્યા હતા તેમણે અને સમજાવતા એમ કહ્યું હતું કે—ખારસાખના ટોડ-લામાં સોમ્ય ગ્રહ કોઈ પણ ન જોઈએ. ઉપર કેતુ ને ઊંબરામાં રાહુ, બે સાખોમાં અને મધ્યમાં કૂર ગ્રહો જોઈએ. વળી એમ પણ કહ્યું હતું કે—જો ધરમાં ઊંબરો ન હોય તે ધરમાં શાંતિ ન હોય, પરંતુ હાલના જમાનામાં તો ઊંબરો રાજવામાં આવતો જ નથી તેનું શું ? આ સાધુ મને સંવત ૧૯૯૯ ના ચૈત્ર સુદી ૧૫ ના રોજ પાલીતાણામાં મલ્યા હતા.

ફેલ—

શાખાયાં ચ લવેત લક્ષ્મી રાજ્યં મધ્યે પ્રતિષ્ઠિતં ॥૨॥

ઉર્ધ્વ દ્વારે સ્થિતં રાજ્યં ઉર્ધ્વસ કોણુયો સ્તથા ।

મરણું ચ અધઃસ્થાને દ્વાર ચક્રં વિદોઽયેત્ ॥૩॥

અથ સૂર્ય નક્ષત્રાત્ દ્વાર ચક્રં—

(૫) ને	૨	૪ શ્રે (૧) પહેલાં	૨	ને (૨)
(૬)	શ્રે ૪	૩ શ્રેષ્ઠ (૯) છેલ્લાં	શ્રે ૪	(૭)
(૪) ને	૨	૪ ને (૮)	૨	ને (૩)

અથ બારસાખમાં લેવાના વાર—

શુક્રવારે સદા કાર્યઃ સદા શુક્ર મનોરથા

ચુરતા રવીપુત્રેણ શેષ વાર વિવર્જિતા ॥

અથ ગમે તે વારો લેવા તેનો ટાઈમ—

પ્રભાત મિંદુ જ શુક્ર મધ્યાહ્ને રવિ ભોમિજ;

અપરાહ્ને લાર્ગવેંદુ સંધ્યા મંદ ભુજંગમ.

અથ સ્તંભચક્ર મુદ્દર્શ—

સૂર્ય નક્ષત્રથી દનિયા સુધી ગણુતાં. પ્રથમ સ્તંભ ઉપરથી

મૂઠવાં, પછી વચમાં, પછી નીચે, શિલ્પશાસ્ત્ર સંગ્રહે સ્તંભચક્ર—

શિલ્પશાસ્ત્ર સંગ્રહે

શ્રીધરી પંચાંગે સ્તંભચક્ર—

૩	અશ્રે નેષ્ટ=માર્ગિઃ મરણ્ય
૨૦	મધ્યે શ્રેષ્ઠ
૫	મૂલે નેષ્ટ=ધન નાક

૨	ધનનાથ
૨૦	સુખ
૬	ચતુ

પ્રથમ સ્તંભ રોપણ મુદ્દત્તે કૂર્મચક્ર—મુદ્દર્તમાર્ત'હે.

તિથિસ્તુ પંચગુણિતા કૃત્તિકાદ્યુક્ષ સંયુતા ।
તયા દ્વાદશ મિશ્રા ચ નવ ભાગેન ભાજિતા ॥૪૫॥
જલે વેદા મુનિશ્વંદ્ર સ્થલે પંચ દ્રવ્યં વસુઃ ।
ત્રિષદ્રક નવ આકાશે ત્રિવિધં કૂર્મ લક્ષણમ્ ॥૪૬॥
જલે લાલ સ્તથા પ્રોક્તઃ સ્થલે હાનિ સ્તથૈવ ચ ।
આકાશે મરણં પ્રોક્તમિદં કૂર્મસ્ય ચક્રમ્ ॥૪૭॥

ભાવાર્થ—જે તિથિએ સ્થંભ સ્થાપના કરવી હોય તે તિથિને પાંચે ગુણવી, કૃત્તિકા નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધીની સંખ્યા મેળવવી, તેમાં બીજા ૧૨ મેળવીને નવે ભાગતાં શેષ ૪-૭-૧ રહે તો કૂર્મ (પાતાલે) જલમાં છે પણ જો ૨-૫-૮ વધે તો (પૃથ્વી ઉપર) સ્થલમાં છે અને ૩-૬-૯ વધે તો કૂર્મનો વાસો આકાશમાં છે એમ જાણવું જલમાં શુભ, પૃથ્વી અગર આકાશમાં હોય તો અશુભ જાણવો. પ્રથમ સ્થંભ (ચાંલલા) ની પૂજા કરવી સ્થિર અથવા મૃદુ નક્ષત્રમાં ચાંલલો બિલો કરવો તે ઉપર અડસર=ભારવડ ચઢાવવો તે સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધી ગણતાં પહેલાં ૩ અશુભ, વચલાં ૧૩ શુભ, ૫ થી ૮ અશુભ અને છેવટમાં ૩ શુભ એમ ગણવાં. આ અડસર કે પાટડાનું મુદ્દર્ત જાણવું. કેટલાકના મતે બધું એક જ મુદ્દર્તમાં કરવું અથવા મોલ તથા પાટડો ચઢાવવાનું મુદ્દર્ત—

પૂર્વાપરાસ્યે ભવને મોલ મૂલંતુ દક્ષિણે ।
દક્ષિણોત્તર દિગ દ્વારં મોમ મૂલંતુ પશ્ચિમે ॥

પૂર્વાષાઢા, પુષ્ય, પુનર્વસુ, આદ્રા, હસ્ત, અનુરાધા, ચિત્રા, મૃગશીર, રેવતિ, ધનિષ્ઠા આ નક્ષત્રો, તથા અંદ્ર બલ. શુર, શુક કે રવિવારે મુદ્દર્ત કરવું.

રવિભાત્ દિનભં યાવત્ ઉર્ધ્વ દ્વારા સમાલિખેત્ ।
મૂવે ત્રીણિ પ્રદેયાણિ સૃષ્ટિ માર્ગણુ દાયયેત્ ॥

અગ્રે સપ્ત પ્રદેયાણિ પંચ મધ્યે તથૈવ ચ ।
મુખે સપ્ત પ્રદેયાણિ પંચ કોણે નિયોજયેત્ ॥

ફલ—

મૂલે ચ પ્રાપ્યતે લક્ષ્મીરગ્નેચાગ્નિ ભયં તથા ॥
મધ્યસ્થાને દ્રુવં રાજ્યં મુખે કોણે શુભં ભવેત્ ॥

અથ મોલ ચક્ર—

સૂર્ય નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણવું. એકથી ૩ સુધી મોલને મૂળે ખરાબ, ૪ થી ૮ સુધી ગર્ભે ઉત્તમ, ૯ થી ૧૬ સુધી વચ્ચે શ્રેષ્ઠ, ૧૭ થી ૨૪ સુધી પૂંછડે ખરાબ અને છેલ્લાં ૨૫ થી ૨૭ સુધી અગ્રભાગમાં ઉત્તમ.

કોણે ૫ ખરાબ (૫)

(૨) અગ્રે ૭ ખરાબ

(૩) મધ્યે ૫ ઉત્તમ

(૪) મુખે ૭ ખરાબ

(૧) મૂલે ૩ ઉત્તમ

અથ મોલચક્ર—

અથ ચક્રં પ્રવક્ષ્યામિ ગૃહ મોલસ્ય લક્ષણું ।
સૂર્યાદૌ ચંદ્રલં ચાવત્ મોલચક્રે શુભાશુભં ॥૧॥
સૂર્યાદૌ ત્રીણિ મૂલેચ્ચ શોક સંતાપ કારકં ।
પંચ ગર્ભે ભવેત્ મોલે ધનાયુઃ કામના ભુવિ ॥૨॥
શાખાયાં અષ્ટભિર્મોલે મહાલાલ કરી નૃણાં ।
શાખાગ્રે ભવેત્ ચાષ્ટો વ્યાધિ શોકભયં તથા ।
પૂરુષે ત્રીણિ યદા મોલે પ્રજ્વલિત હતાશને ॥૩॥

બીજી રીતે મોલચક્ર—

મૂલે મોળે ત્રિરૂક્ષં ગૃહપતિ મરણું પંચ ગર્ભે સુખ સ્યાત્ ।
મધ્યે દેયાદષ્ટ રૂક્ષં ધન સુત સુખદં પૃષ્ઠતો આષ્ટ હાનિઃ ॥
પશ્ચાદગ્રે ત્રિભાતુ ગૃહપતિ સુખદં લોગપુત્રાર્થદેયં ।
સૂર્યાદ્વાંત ચંદ્ર રૂક્ષં પ્રતિદિન ગમ્યેન્ મોલચક્રં વિલોક્ય ॥૧॥

(૧)

(૨)

(૩)

(૪)

(૫)

૩ મૂલ મૃત્યુ	૫ ગર્ભા સુખ	૮ મધ્યર્માં મહાસુખ	૮ પુરુષર્માં મિત્ર નાશ	૩ અમિમા મહા લાભ
-----------------	----------------	-----------------------	---------------------------	--------------------

ક્રમાડયક્રમ-

નક્ષત્ર

ફલ

૧ થી ૪	ધનાગમ કરે	હોંચણુ
૫ થી ૬	વિનાશ કરે	ચોટી
૭ થી ૧૦	સુખકારક	માથુ
૧૧ થી ૧૨	બંધનકારક	કપાળ
૧૩ થી ૧૫	મૃત્યુ કરે	ભાગી
૧૬ થી ૧૭	ક્ષય કરે	આખો
૧૮ થી ૨૧	શુભ કરે	મૂછો
૨૨ થી ૨૩	રોગ કરે	મોં ફાટ
૨૪ થી ૨૭	સુખ કરે	નીચેનો હોઠ ને દાઢી
સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર	ફલ	અંશ વિભાગ

સૂર્ય નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધી ગણતાં.
(પુરુષાકૃતિ ચીતરવી)

અથ બારમાસે દિશા પરત્વે ક્રમાંક ચકાવવાનું મુદ્દર્ત—

અથ બાલબોધ જ્યોતિષસાર સંગ્રહે પ્રકરણ ૩ શ્લોક ૩૬—

ત્રેત્ર શ્રાવણને માગશીર માસે પૂરવ જાતાં પુરુષ વિણાસે,
વૈશાખ ભાદ્રવે પોસહ માસે દક્ષિણ જાતાં ત્રિયા વિણાસે;
જેઠ આસો માહ માસે પશ્ચિમ જાતાં લક્ષ્મી વિણાસે,
આષાઠ કાર્તિક કાશુણ માસે ઉત્તર જાતાં પુત્ર વિણાસે.

ઘરની પુરુષાકૃતિ સમજવી, ઊભા ઢીંચણ ઉપર જે હાથ
રાખી તે ઉપર દાઢી મૂકી જોઢેલો માણસ તેના મુખ માથાના
વિભાગ તેની કલ્પના ક્રમાંકમાં કરવી. પગલાં તે પગથીઆં, હાથની
કુણીઓ સુધી ઝોટલો સમજવો. ખાળ તે પેશાળ જાણવો.

(બીજી આકૃતિ)

પાઠાંતરે-ઉંઘો સુતેલો માણસ મોં ઉંચું (આપણા સામું)
કરીને જોતો-હોય તેવી આકૃતિ જનાવવી, તેના મોંમા પેસવું.
ગળું ખડકી, પેટ તે ચોક, ઝોરડો ગુપ્તસ્થાન, પછીત પગ સમજવા.

(ત્રીજી આકૃતિ)

તે જ મુજબ ચૂલાને પણ પડાંઠીવાળો ઢીંચણે હાથ મૂકી
ઉંચું ધાલી જોઢેલો પુરુષ સમજવો સ્થાનનાં નામનાં અર્થો સમજવા.

આખા ઘરની બહારથી આકૃતિ જોઢેલી મનુષ્યાકૃતિ-ઊભે પગે
ઢીંચણ ઊભા રાખી તે ઉપર જે હથેળીઓ મૂકી તે ઉપર દાઢી
અડાડી માણસ જોઢેલો હોય તેવી છે. પગથીઆં તે પગલાંને આંગ-
ળીઓ છે ઝોટલા તે હાથનો કુણી સુધીનો વિસ્તાર. તે પછી
ઉપરનો ભાગ-મુખાકૃતિ-ચણીઆડું ક્રમાંક ઉઘાડતાં જોલે તે નિષેધ.
ઘરમાં પેસવાની ના પાડે છે તેને વાગે છે. ક્રમાંક ઉઘાડ્યા પછી
પોતાની મેળે જ વસાઈ જતાં હોય તો નિષેધ-દારિદ્રાવસ્થા આવે.
વાસ્ત્યા છતાં ઉઘડી જાય તો નિર્વંશ, જીજ્ઞાસે વારસો મલે. તે
ચવાઈ કારણ-ગણીઆરાં ને ઉપરનાં ઠેઠના કુંઠા વાંકાચૂકા હોય
છે તેવી ધાય છે માટે તે જરોબર જનાવરાવવા

કમાડમાં-આખી મનુષ્યાકૃતિની કલ્પના-ઉપરના ચોતરંગમાં ધાલવાનો ભાગ તે જ ઉંચા કરેલા હાથ-ઘરનો ભાર ઝીલવા માટે

મુગટ				
ઉં			સાંકળ તે ચોટીને માથું	ઉં
ચા		કપાળ		ચા
કરેલા		આંખો નાક		કરેલા
હાથ		મોઢું		હાથ
		પેટ		
		કમર		
પગ				પગ
			ઢી ચણુ	
પગલાં	ગણીઆરાં લોહાનાં		પગતલાં	પગલાં

અથ કમાડ ચક્રે. માથું તથા મુખની આકૃતિ સમજવી. તથા આખી મનુષ્યાકૃતિ સમજવા માટે ફક્ત મુખાકૃતિ.

ઉપરનું કપચર તે મુગટ કે પાઘડી.

			ચોટી	
			માથું	
			કપાળ	
			ભગદો તે આખો	
			મૂછોનું સ્થાન	
			હોઠ ઉપરનો	
			મોં ફાઠ ખીડેનો	
			નીચેનો હોઠ	
	હોઠથી નીચેનો તે - દાઢી ઉપરનો ખાડો			
			દાઢી	
			ગળું	

ફક્ત કમાડમાંની મુખાકૃતિનો દેખાવ એવો છે કે વાઘની માફક ઉંઘો સૂતેલો માણસ તે પણ વાઘ ઉંચું જુએ તેમ તે માણસ પણ વાઘ ઉંચું કરી જોતો હોય તેવો છે. વાઘની આકૃતિ ગણે તો ઉપરનું કપચર છે. તે કાન સમજવા. પુરુષાકૃતિમાં—ખડકી તે ગરદન સમજવી ગળાથી નીચેની છાતીનો ભાગ હૃદય તે ચોક, ઝોરડો તે પેટ ને પછીતમાં પગ આ પ્રમાણે કલ્પના થાય છે. તેમજ ચૂલાની આકૃતિમાં પણ પલાંઠી-વાળી જોડેલો તે ઉંધું ઘાલો નીચું જોઈને જોડેલો હોય તેવી છે. તેના સ્થાનના નામોના અર્થ સમજો, જુઓ ચૂલા મુહૂર્તમાં—પગની પલાંઠીનું નામ—આગમણ—આગનું આવાગમન અથવા પગેથી આવાગમન થાય તે માટે છે તેમ સમજવું.

ગૃહ પ્રવેશ

ઉત્તર તિય હસ્ત પંચ શ્રવણ ત્રય મૃગ પુષ્ય
રેવતી રોહિણી મૂલરિસી શશીગુરુ ભૃગુ શનિસુખ ૭૪૪
નંદા પૂર્ણિ જયાતિથિ વૃષ મિથુનાં તુલ કન
કુંભ લગ્નસુ હીર કહર્ષ ગૃહપ્રવેશે સુખ મન ૭૪૫

અથ ગૃહ પ્રવેશ કરવાનું મુહૂર્ત—

મધો માધવે માર્ગશીર્ષે ચ પુષ્યે તપસિ મૃદુ ધિષ્ણે વાસવે
વારુણે ચ ।

ધ્રુવે વાક્ષતિ નિંદુ શુક્રાર્કિવારે ગુરુ સન્નિવેશે બુધે સન્નિવેસ્તુ ॥
અથ ગૃહ પ્રવેશે નક્ષત્ર, તિથિ તથા શુભ લગ્ન વિચાર—

ઉત્તરા ૩, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, અનુરાધા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, મૃગ, પુષ્ય, રેવતિ, રોહિણી, મૂલ આ નક્ષત્રો.

સોમવાર, ગુરુવાર, શુક્રવાર અને શનિવાર આ વારો.

રવિ નક્ષત્રથી દિનનક્ષત્ર પદ્ધતિના નક્ષત્રોની સંખ્યા મુજબ ફલ કલ્પવાનું હોઈ આકૃતિ ફક્ત ફલ શ્રુતિ માટે છે. આકૃતિઓનું વિશેષ અયોજન રહેતું નથી તેથી મૂકી નથી.

વૃષ, મિથુન, તુલા, વૃશ્ચિક અને કુંભ આ લગ્નો શુભ છે.
અથ ઘર પ્રવેશે વાસ્તુશાંતિ મુહૂર્ત્ત—‘જ્યોતિર્મયૂષે’ પૃ. ૨૦૬
શ્લોક—૫૫ થી ૫૬.

અુત્તરા રોહિણી હસ્ત ધનિષ્ઠા શત તારકા ॥
પુનર્વસુ મઘા સ્વાતિ અશ્વિની રેવતી શ્રુતિઃ ॥૫૫॥
પુષ્યાનુરાધા પ્રોક્તાનિ રૂક્ષાણિ શાંતિ કર્મણિ ।
માઘ ક્રાદશુન વૈશાખ જ્યૈષ્ઠાઃ શસ્તા નવે ગૃહે ॥૫૬॥
પ્રવેશે શ્રાવણે માર્ગઃ કર્ત્ત્વિકૌપિ પ્રશસ્યતે ।
ચૈત્રો માસઃ કુળકૌ ચ રિક્તા દગ્ધા સ્ત્વમા મૃતિઃ ॥૫૭॥
દુષ્ટ ચંદ્ર ઇમે ત્યાજ્યા નવ ગૃહે પ્રવેશને ।
ચરે લગ્ને ચરાંશસ્યે પ્રવેશે ન શુભાવહઃ ॥૫૮॥
શુભૈઃ કેંદ્ર ત્રિકોણવ્ય દ્વિગૈરા ચ ત્રિષષ્ઠગેઃ ।
પાપૈઃ શુદ્ધેષ્ઠમે તુયે વિજનુ ભાષ્ટમેગકે ॥૫૯॥

અર્થાત્—ઉત્તરા ૩, રોહિણી, હસ્ત, ધનિષ્ઠા, શતભિષા,
પુનર્વસુ, મઘા, સ્વાતિ, અશ્વિની, રેવતિ, શ્રવણ, પુષ્ય, અને અનુ-
રાધા આ નક્ષત્રો વાસ્તુશાંતિના કાર્યમાં શુભ છે. માઘ, ક્રાગણ્ય,
વૈશાખ, જેઠ, શ્રાવણ અને માગશર તથા કારતક મહિનો પણ
નવા ઘર માટે શુભ છે. ચૈત્ર મહિનો, રવિ તથા મંગલવાર,
રિક્તા તિથિ, દગ્ધ તથા મૃત્યુયોગ, અમાસ તથા જન્મનો ચંદ્ર
અને જન્મ લગ્ન નવા ઘરના પ્રવેશમાં છોડી દેવાં. વળી ચાર
રાશીનાં લગ્નો, મેષ, કર્ક, તુલ ને મકર એ લગ્નો તથા તેનો
નવાંશ પણ ગ્રહ પ્રવેશમાં અશુભ છે. ઘર પ્રવેશ જે લગ્નમાં કરે,
તેમાં કેંદ્રમાં તથા ત્રિકોણમાં ને ૧૧-૨ અને ૩ ના સ્થાનમાં
શુભ ગ્રહો લેવા. અને ૩-૬-૧૧ આ સ્થાનોમાં પાપ ગ્રહો હોય
તો લેવા. પણ ૪-૮ સ્થાને / પણ ગ્રહ ન જોઈએ. ગ્રહ પ્રવેશ
દિવસે કરવો શુભ છે. નવા ઘરમાં રાત્રિએ પ્રવેશ ન કરવો. દિવસે
મુહૂર્ત્ત ન આવતું હોય તો અથવા ખાસ અડચણ હોય તો જ
રાત્રે શુભ મુહૂર્ત્તમાં ઘર પ્રવેશ કરવો.—૫૫ થી ૫૯

અથ જુના તથા નવા ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનું મુહૂર્ત—

માઘ ક્રાદ્યુન વૈશાખ જ્યેષ્ઠ પ્રશસ્તા નવે શુક્રે ।

જ્યેષ્ઠા શ્રાવણ માર્ગ કાર્તિકાપિ પ્રશસ્યતે ॥

શુકલે ચ પક્ષે સુતરાવિ વૃદ્ધ્યૈ કૃષ્ણે ચ યાવદશમી ચ
તાવત્ ॥

અથ જુના તથા નવા ઘર પ્રવેશે વાર, તિથિ આદિ મુહૂર્ત—

નંદાયાં દક્ષિણું દ્વારં ભદ્રાયાં પશ્ચિમે નતુ ।

જયાયાં ઉત્તરં દ્વારં પૂર્ણિયાં પૂર્વતો દિશેત્ ॥૧॥

શુર શુક્ર બુધાખ્યેષુ [ચંદ્રાર્ક] ચ સુખાર્થદમ્ ।

પ્રવેશેતુ શનિસ્થૈર્યં કિંચિત્ ચૌર ભયં ભવેત્ ॥૨॥

ચિત્રોત્તરા ધાતુ શશાંક મિત્ર

અવંત્ય વારીશ્વરઃ લેષ નૂનમ્ ॥

ધનિષ્ઠા દ્વિતયે પુણ્યે યુત્તરે રોહિણી દ્વયે

ચિત્રા સ્વાત્યતુરાધારેવે પ્રવેશેત્ જ્યેષ્ઠમદિરમ્ ॥૩॥

પાઠાંતરે—રોહિણી ૧, મૃગ ૨, પુષ્ય ૩, ઉત્તરાશ્લેષ ૪, હસ્ત ૫, ચિત્રા ૬, સ્વાતિ ૭, વિશાખા ૮, અનુરાધા ૯, મૂલ ૧૦, ઉત્તરાષાઢા ૧૧, શ્રવણ ૧૨, ધનિષ્ઠા ૧૩, શતભિષા ૧૪, ઉત્તરાભાદ્રપદ ૧૫ અને રેવતિ ૧૬ આ નક્ષત્રો શુક્ર પ્રવેશમાં લેવાં.

શુક્ર પ્રવેશે કલશ ચક્ર

શુક્ર પ્રવેશે પૂરણ કલશ રવિરિસી ઇમ દે સીસ

ચાર પૂરવે ચાર દખ્ખણે પશ્ચિમ ચાર જગીસ ૭૪૬

ચાર ઉત્તર ચાર ઉદરી કંઠિ તિય તિય નાભી

મિણુતાં દિનરિસી આવહી કલશાકાર ફલાઈ ૭૪૭

શીશ ઉદ હુવે શીશ મહી પૂરવે ઉર્ધ્વશ થાય

દખ્ખણે સુખ ધન પશ્ચિમે ઉત્તર મારે રાય ૭૪૮

ઉદરે ઉદર વેદના કંઠે ચિર પદ હોઈ

નાભિ કમલે નિરોમપણું હીર કલશ ધમ્મ જોઈ ૭૪૯

અથ ગૃહપ્રવેશે કલશચક્ર-‘ બૃહત્ શિલ્પશાસ્ત્રે ’ ભાગ ૧ લેા.

પૃષ્ઠ ૬૦ સ્લોક ૧૦૫-૧૦૬

૫ ૮ ૮ ૬

પ્રવેશે કલશેર્કક્ષાત્ પંચ નાગાષ્ટ ષટ્ ક્રમાત્ ।

અશુભં ચ શુભં જ્ઞેયં અશુભં ચ શુભં તથા ॥૧૦૫॥

કૃત્વાર્કં વામ તો ગેહે વિધાયાત્રે દ્વિ જન્મનઃ ।

જલપૂર્ણં ઘટં ધૃત્વા માંગલ્યેન ગૃહંવિશેત્ ॥૧૦૬॥

પાઠાંતરે—

૫ ૮ ૮ ૬

પંચ નાગા ગત્ત રસાર્કાઃ અશ્રેષ્ઠં શ્રેષ્ઠકં તથા ।

અશ્રેષ્ઠં શ્રેષ્ઠકં કુંભે વિજ્ઞેયં રવિભાદ્ર બુધૈઃ ॥

કલશ ચક્ર

અશુભ	શુભ	અશુભ	શુભ
૫	૮	૮	૬

નોંધ-જે દિવસથી મુહૂર્ત્ત જોવું હોય તે દિવસે સૂર્ય નક્ષત્રથી
દનિયા સુધી ગણવું. જો ૧ થી ૫ સુધી થાય તો ખરાબ, ૬ થી ૧૩
સુધી થાય તો ઉત્તમ, ૧૪ થી ૨૧ સુધી ખરાબ. અને ૨૨ થી
૨૭ સુધી ઉત્તમ. અલિજીત ગણવું નહિ.

અથ ગૃહ પ્રવેશે કલશચક્ર—

મુખેકં દિશી ચત્વારિ ચત્વારિ ગર્ભમેવ ચ ।

ગૃહે કંઠે ન્યસેત્ ત્રીણિ સૂર્યભાત્ કલશે ધ્રુવં ॥

મુખ રક્ષે શિરોચ્છેદઃ પૂર્વે ઉદ્દેગ સંભવઃ ।

દક્ષિણેચાર્ધ લાલં શ્યાત્ પશ્ચિમે મુખ સંપદા ॥

ઉત્તરે કલહો વિદ્યાત્ ગર્ભે ગર્ભો વિનશ્યતિ ।

ગૃહે કંઠે ભવેત્ લક્ષ્મી સૂર્યભાત્ કુંભ નિર્ણયઃ ॥

કલશચક્રનાં સ્થાનને ક્લે-

પ્રથમ ૧૬ મુખે ખરાબ, ૫છી પૂર્વાદિ ચાર દિશાઓમાં
૨ થી ૫ પૂર્વે ખરાબ, ૬ થી ૯ દક્ષિણે ઉત્તમ, ૧૦ થી ૧૩ પશ્ચિમે
ઉત્તમ, ૧૪ થી ૧૭ ઉત્તરે ખરાબ, ૧૮ થી ૨૧ ગર્ભમાં ખરાબ.
૨૨ થી ૨૪ ગુદે-ઠેઠ નીચે ઉત્તમ, ૨૫ થી ૨૭ કંઠે-ગદામાં ઉત્તમ.

રવિવાસ વામાર્ક

મીન મેષ વૃષ સૂરિ જળ તવ પૂરવ વિશ્રામ
મિથુન કરક^૧ સિંહ દખખણેર સૂરજ વાસે ઠાંમ ૭૫૦
કન્યા તુલ વૃશ્ચિક ત્રિહું વાસો પચ્છિમ માંહી
ઉત્તર ધન મકરાં ઘટાં દિનકર બેઠો છાંહી ૭૫૧
હીર કહઈ ગમણેર રવિ સુખ દાહિણ સન્મુખલેઈ
ડાળો ઘર પુર પઈસતાં લીધો લાહો દેઈ ૭૫૨
રવિ વાસો પહિલે પૂહર અમનિ કુણ વસેઈ
બીધ પૂહર દક્ષિણ દિશાઈ નૈરતિ તિય ઈક દેતિ ૭૫૩
પચ્છિમ ચો પણ વાયવે ઉત્તર છૂં દેઈ
ઈશાણિ સત્તમ પહર અકુમ પૂરવ દેઈ ૭૫૪

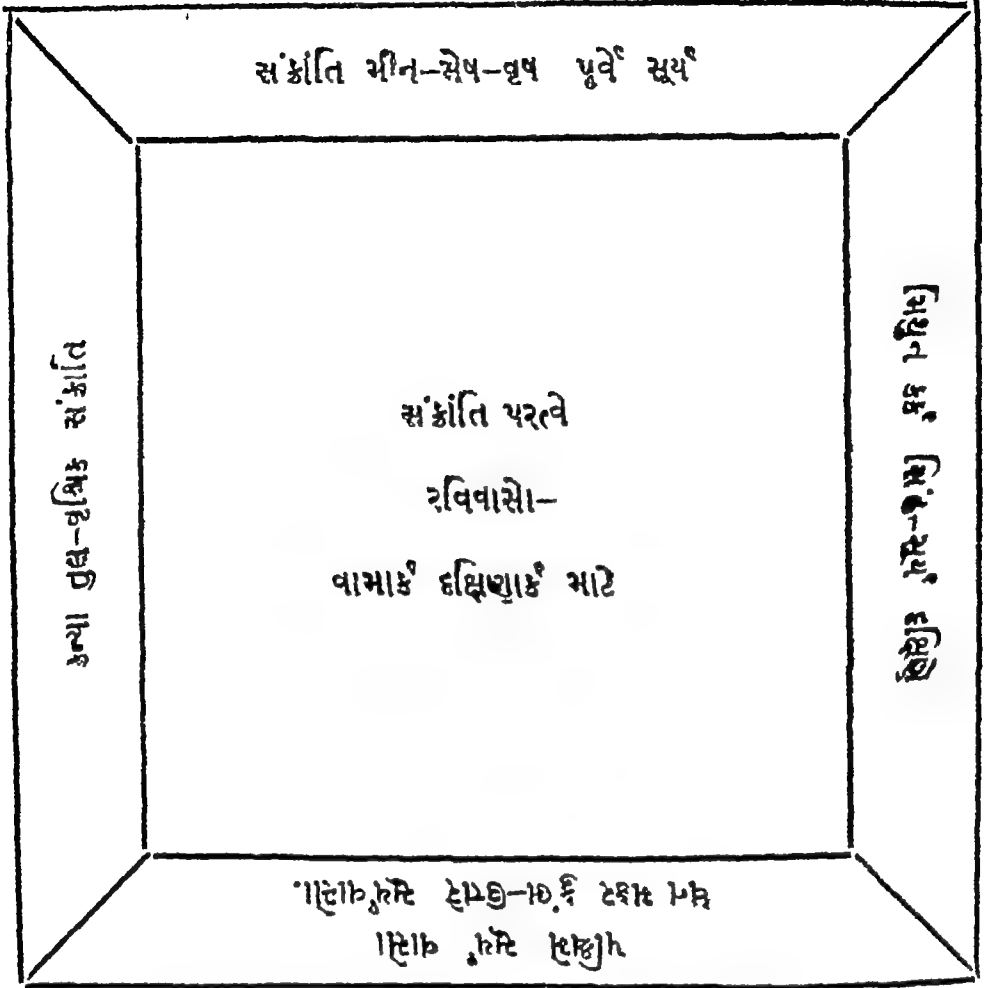
અથ સૂર્ય ડાળી બાળુ છે કે જમણી બાળુ તેનો વિચાર:—

પહરિ અગનિ દક્ષિણ પર નૈરત પહર નિવાસ;
ચોથે પચ્છિમે વસી સૂરજ કરે નિવાસ. ૧
રાત્રિ પ્રથમ વાયવ રહે બીજે ઉત્તર બાંણ;
તીજે પહરે ઈશાને રહે ચોથે પૂરવ ઠાંણ. ૨
અંધાણે પૂઠે જિમણે ડાળો ગાંમ પ્રવેશ;
ઈણ પરિ સૂરજ લીજતાં ભાજે કોટી કલેશ. ૩

અથ રવી પ્રહર વાસો—

રવી વાસો પહેલે પ્રહર અગનિ કુંણ વસેઈ;

અથ સંક્રાંતિ પરત્વે રવિ વાસો—

ખીચ પુહરે દખખણુ દિસૈ નૈરત તીચ કહેઈ. ૩૮૨
પછિમ અઉ પણુ વાયવે ઉત્તર છકું દેઈ;
ઈશાને સત્તમ પહર અઠમ પૂરવ દેઈ.

(રવી પ્રહર વાસોનું કોષ્ટક જોડે છે.)

નોંધ—પૂર્વાભિમુખ એટલે ઘરથી બહાર નીકળતાં જનારનું મૂખ પૂર્વદિશા તરફ થાય અને પેસતાં પશ્ચિમ દિશા તરફ મુખ થતું હોય, આવા ઘરનું દ્વાર પૂર્વાભિમુખ કહેવાય છે, આજ પ્રમાણે ચારે દિશા માટે સમજવું ઘરમાંથી નીકળતાં જે દિશા સામી દેખાય તે દિશાવાળું દ્વાર સમજવું.

અથ ગૃહ પ્રવેશે વામાર્ક જ્ઞાનચક્રમ—જુના શ્રીધરી પંચાંગમાં લગ્નકુંડલીમાં પ્રવેશ લગ્ન તે પૂર્વમાં સમજીને સૂર્ય જોવો

દિશાનામ	લગ્નમાં સૂર્યનું સ્થાન	સૂર્ય	સુહૃત્તનો સંભવ
પૂર્વ દારમાં પેસતાં	૮,૯,૧૦,૧૧,૧૨	વામે	સૂર્યોદય પછી અને સંધ્યા પહેલાં
દક્ષિણ દારમાં પેસતાં	૫,૬,૭,૮,૯	વામે	બપોર પછી અને અડધી રાત પહેલાં
પશ્ચિમાભિ મુખમાં ,,	૨,૩,૪,૫,૬	વામે	સંધ્યા પછી અને પરાઈ સુધી
ઉત્તરાભિમુખમાં પેસતાં	૧૧,૧૨,૧,૨,૩	વામે	મધરાત પછી અને બપોર પહેલાં

અથ પ્રવેશમાં વામાર્કની સમજણ—ગામ કે ઘરની દિશા એક સમજવી.

વાસ્તુ પ્રકરણે—લગ્નશુદ્ધિ—સ્થિર લગ્ને પ્રવેશ કરવો.

સમજૂતી—

પૂર્વાભિમુખ ઘરમાં પ્રવેશ—સવારથી સાંજ સુધી કરવો.

દક્ષિણાભિમુખ ઘરમાં પ્રવેશ—બપોરના લગલગ બે

વાગ્યાથી રાત્રિના ૧૦ વાગ્યા સુધી.

પશ્ચિમાભિમુખના ઘરમાં પ્રવેશ—રાત્રે જ સુહૃત્ત આવે.

ઉત્તરાભિમુખના ઘરમાં પ્રવેશ—સવારમાં સૂર્યોદયથી ૧૦||

સુધી

નોંધ—કલશચક્રનો સંબંધ જોઈને રાત્રિનો સમય સમજવો.

પશ્ચિમાભિમુખવાળાને રાત્રે જ સુહૃત્ત આવે માટે તે

બાળકમાં શંકા કરવી નહિ.

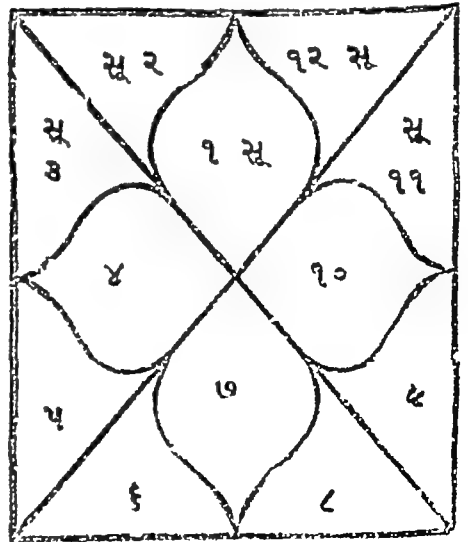
વામાર્કની સ્પષ્ટ સમજૂતી—

જન્મલગ્ન ને જન્મરાશીથી આવતું ઉપચય ૩-૬-૧૦-૧૧ માં સ્થાનમાં સ્થિર રાશીવાળું સ્થિર લગ્ન ઘર પ્રવેશમાં શુભ જાણવું. અને સૂર્યાદિ ગ્રહો ઘરના પ્રારંભની લગ્ન શુદ્ધિમાં જે પ્રમાણે કદા છે તે પ્રમાણે રદ્યા હોય ત્યારે ગૃહ પ્રવેશ શુભ જાણવો. તેમજ જે દિશામાં ઘરનું મુખ હોય એ દિશામાં સપ્ત-શલાકા ચક્ર પ્રમાણે કહેલાં જે દિશાનાં નક્ષત્રો તે નક્ષત્રોમાં તે દિશામાં પ્રવેશ કરવો.

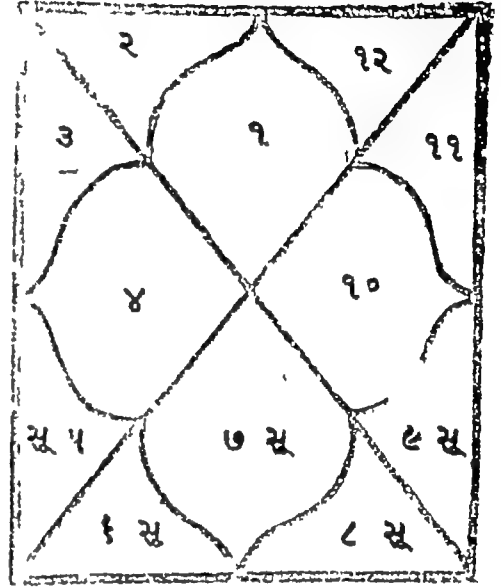
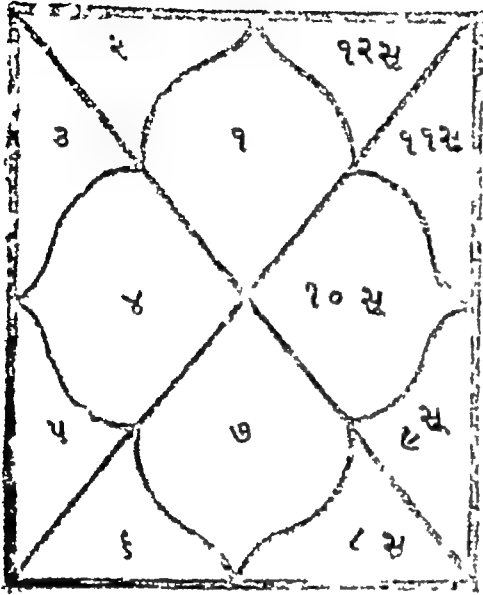
વામાર્ક બાબત-પ્રવેશ લગ્ન શુદ્ધિમાં આઠમા સ્થાનથી બારમા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય તો પૂર્વ મુખવાળા ઘરમાં, ને પાંચમાથી નવમા સુધી હોય તો દક્ષિણ મુખવાળા ઘરમાં, વળી બીજાથી છઠ્ઠા સ્થાન સુધી સૂર્ય હોય તો પશ્ચિમ મુખવાળા ઘરમાં, અને ૧૧ માંથી ૩ જા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય તો ઉત્તર મુખવાળા ઘરમાં પ્રવેશ કરનારને વામ સૂર્ય થયો એમ જાણવું. અને તે જ વામાર્ક કહેવાય છે. વામ સૂર્ય લઈ પ્રવેશ કરે તો પશ્ચિમાભિમુખવાળાને હમેશાં રાત્રિ સિવાય મુહૂર્ત આવતું જ નથી, ને રાત્રે પ્રવેશ કરવાને કાંઈ પણ હરકત નથી.

બારણાનું મુખ પશ્ચિમ સામું તેમાં પેસતાં પૂર્વ મુખ થાય.

બારણાનું મુખ ઉત્તર સામું તેમાં પેસતાં દક્ષિણ મુખ થાય

ખારણાનું મુખ-પૂર્વ સામું સમ- ખારણાનું મુખ-દક્ષિણ સામું.
જવું-તેમાં પેસતાં પશ્ચિમ મુખ થાય. તેમાં પેસતાં, ઉત્તરમુખ થાય.

અથ ગ્રહ ગામાદિના પ્રવેશ વખતે-ચંદ્રમા સન્મુખ ટાળવો
ને ડાબા હેવો તે વિષે—

સાહમો (સન્મુખ) ચંદ્રો ચિત્ત હર પૂઠે કરે વિનાશ;
બીજે ડાબો જિમણો મુખે કરે સ્થિર વાસ. ૧

અથ વિજયયોગ-વિજય શુદ્ધર્ત—

દ્વૌ પ્રહરૌ ઘટીકા હીનૌ દ્વૌ પ્રહરૌ ઘટીકાધિક;
વિજયો નામ યોગાયં સર્વં કાર્યાણિ સાધયેત્ ॥૧॥
કાલપાશસ્ત્ર ચમઘંટ યોગિની મૂર્તિમેવ;
કુલિકં ન ચિંતયેત્ મસ્તકે ચદિ ભવતિ ભાસ્કર ॥૨॥
સિધ્યંતિ સર્વં કાર્યાણિ ચ મનોરથાનિ ॥

સૂચના—પ્રયાણમાં જેટલી વાતો ટળે તેટલી પ્રવેશમાં ન
ટળે તે યાદ રાખવા માટે શ્લોક—

દિશાશૂલ યોગિની કાલપાસૈઃ નક્ષત્ર વાર પ્રભવૈશ્ચ શૂલૈઃ ॥
વૈકાલ યોગાઃ કથિતાઃ પ્રયાણે તે વર્જ્યેન્નૈવ યત્તા પ્રવેશઃ ॥૧॥

પ્રવેશમાં ફક્ત ચંદ્ર બલ જોવું. બીજું કંઈ પણ જોવું નહિ. પ્રયાણને પ્રવેશમાં બહુ તકાવત છે. વળી પ્રયાણે દક્ષિણાર્ક અને પ્રવેશમાં વામાર્ક દેવો તે જો જો પહોર પ્રમાણે હોય છે.

ઘરમાં ચૂલા કરવાનું મુહૂર્ત

અઠ્ઠમી ચતુર્દસી ટાલી કરી અવર સવે તિથિ લેધ
ચૂલા કામ કરતડાં સંપદ ઘરિ વાઘેઈ ઉપપ
શ્રેવણ ધનિષ્ઠા વિશાહ પુષ્ય રેવચ રોહિણી મુખ્ય
રવિ મંગલ જો વાર જો ચૂલા કર્મ કરિય ૭૫૬

ઘર પાછળ નિષેધ વાસ્તુ

ઉકરણી કુંભાર ગૃહ લોહકાર સમશાન
હીર કહે ઘર પાછલે ગૃહમાં મંડે બાણ ૭૫૭

અથ ચૂલા મુહૂર્ત—

પૂર્વાર્દ્રા રોહિણી પુષ્યે ઉત્તરા ત્રિતયે અશ્વિને ।
સ્થિતિ મંદાન સ સ્યેષ્ઠા ગૃહોપસ્કરણૈઃ સહ ॥
શનિવારે દરિદ્રત્વં શુક્રે અન ધન મેવ ચ ।
ગુરુવારે ભવેત્ લક્ષ્મી બુધે લાભો ભવેત્સદા ॥
ભોમવારે મૃતે ભાર્યા સોમે ધન ક્ષયં ભવેત્ ।
રવિવારે ભવેત્ રોગી ચૂલ્હા સ્થાપન કર્મણિ ॥

અર્થાત્—મૂલ, ચિત્રા, અનુરાધા, વિશાખા, મૃગશિર, ઉત્તરા
૩, રોહિણી, જ્યેષ્ઠા અને રેવતી એ નક્ષત્રો.

બુધવાર, ગુરુવાર, શુક્રવાર અને સોમવાર એ વારો.
બીજા, ત્રીજા, પાચમા, છઠા અને નવમા લગ્ને,
અને શુભ તિથિએ પ્રથમ રસોઈ બનાવવી જોઈએ.

વળી પાઠાંતરે—

ચૂલા ચક્રે લિખેત્ પ્રાણં લાનુ ભુક્તં રિખે શુભં ।
પૃષ્ઠે પૃષ્ઠં શુભં પ્રોક્તં ચતુઃસારં ભયં પ્રદં ॥

બેડાષ્ટકે શુભં પ્રોક્તં મધ્યે પંચ વિનસ્યતિ ।

ચતુષ્કા અચતે શોકં પત્નિ ચંદ્ર શુભે શુભં ॥

નક્ષત્ર—૬ સુખ, ૪ મૃત્યુ, ૮ સુખ, ૫ નાશ, ૨ ભોગાર્થ લાભ. અને ૨ સ્ત્રી નાશ. સૂર્યાત્ દિનાવધિ.

સૂર્ય નક્ષત્રથી ૬ સ્થાને. પૂઠે, સુખ. ૪ સ્થાને, માથે મૃત્યુ.

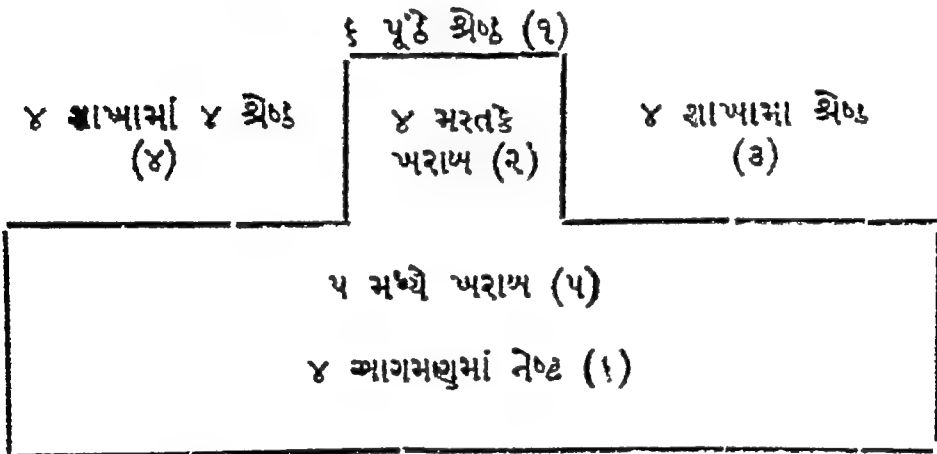
૮ સ્થાને બાજુ સુખ. ૫ સ્થાને, મધ્ય, નાશ.

૨ સ્થાને હાથે, ભોગ. ૩ સ્થાને, પગે સ્ત્રી નાશ.

અથ ચૂલા ચક્રમાં નક્ષત્રો મૂકવાની રીત—

ખટ પૂઠે ચતુ મસ્તકે દ્વો શાખાચે ચતુઃ ચતુઃ ।

મધ્યે પંચ નક્ષત્રાણિ ચતુઃ આગમણુ માંચ ॥

શ્રવણ ધનિષ્ઠા વિશાખા પુબ્ય રેવે રોહિણી હુંત;
કૃત્તિકા રવી શનિ મંગલ એ વાર (નહી) ચૂલા કામ કરંત.
આઠમ ચઉદશ ટાલ કર અવર સવે તિથ લેય;
ચૂલા કામ કરંતડાં સંપત ઘર વાધેહ.

ઉપરના નક્ષત્રો શ્રીધરી પંચાંગમાં પણ લીધાં નથી તેમ વાર પણ તદન ખરાબ કીધા છે. રવિ, મંગલ, શુક્ર ને શનિ નેષ્ઠ=ખરાબ છે. પણ ચંદ્રબલ ફક્ત (સ્ત્રીનું) શુભતિથિઓને પૂર્વા ૩, આદ્રા, રોહિણી, પુબ્ય, ઉત્તરા ૩ અને અગ્નિની આ નક્ષત્રો જ લીધાં છે.

અથ પાંચક તથા તેમાં ટાળવાનું નક્ષત્ર ને ઘર છાવાનું મુહૂર્ત—

પડવા કે દિન મંદિર છેવે, સો નર આપણો કાલ ખોલાવે;
ખીજ ત્રીજ ઘર ભોગ વિલાસ, કામણી કંથ સદા ઘરવાસ.—૧
ચોથ કે દિન મંદિર છાંય જ કરે, તસ ઘર આય ભુજંગ રહે;
પાંચમ સાતમ અન્ન અપારા, મહિષી^૧ તુરી^૨ રહે ઘર ખારા.—૨
છઠ આઠમ છાવી નહિ છાંય, તસ ઘર હોવે પુત્ર કી હાંણ;
નવમો છાંય ન કરાવો ભાઈ, કાંસે ત્રાંખે હોય દુહાઈ.—૩
દશમ અગીયારશ કાંઈ વિચારો, સો નર કાઠી ખાય ઉધારો;
બારશ તેરશ છાવણુ સહી, વાટ પડ્યો ધન આવે લઈ.—૪
ચૌદશ અમાસે છાવણુ મત કરો, પૂનમ દિને ભૂખે નહીં મરો;
પંડિત ભાખે દોય કર ભેડ, પનરાં તિથિમાં કાઠી ખોડ—૫

અથ ગૃહાચ્છાદન મુહૂર્ત—

હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, રોહિણી, મૃગ અને અનુરાધા એ નક્ષત્રો. અને નંદા તિથિ, રિક્તાતિથિ અને અમાસ સિવાય ગૃહાચ્છાદન કરવું ઉત્તમ છે.

હોમ વખતે અગ્નિનો વાસો ક્યાં છે, તે જોવું જોઈએ—

પડવેથી તિથિ ગણવી, રવીવારથી વાર ગણવો તેનો સરવાળો કરી તેમાં ૧૮ ઉમેરવા, પછી ત્રણે ભાગતાં શેષ ૧ વધે તો પાતાલમાં, ૨ વધે તો મૃત્યુ લોકમાં અને શૂન્ય વધે તો આકાશમાં વાસો જાણવો.

અથ હવન મુહૂર્ત—

અજવાળી એકમથી તિથિ ગણવી તે મુહૂર્તના દિવસ સુધી ગણવી. વાર રવિથી ગણવો. તે બેનો સરવાળો ગણીને, તેમાં ૧ ઉમેરીને જે સંખ્યા આવે તે સંખ્યાને ચારે ભાગતાં શેષ ૩ અથવા શૂન્ય આવે તો અગ્નિનો વાસો આકાશમાં છે એમ જાણવું; આ સમયમાં જો હવન કરે તો પ્રાણનો નાશ થાય, ને જે વધે

તો પાતાળમાં વાસો જાણવો. આ સમયમાં હવન કરે તો ધનનો નાશ થાય.

પાઠાંતર—

અષ્ટાદશ પ્રાણાય તિથિવારં ચ મિશ્રીતં ।

સપ્ત દ્વીપે સમાયુક્તા ચતુર્થે ભાગમાહરેત્ ॥૧॥

એકેન વસતે સ્વર્ગે દ્વિતીયે પાતાલ મેવ ચ ।

ત્રયે શૂન્યે ભવેદ્ભૂમૌ એવં ફલં શુભાશુભં ॥૨॥

નોંધ—એક ઠેકાણે વાંચવામાં આવ્યાનું યાદ છે કે—અગ્નિનો વાસો આકાશમાં હોય તો જમીન ઉપર સ્થાંદિલ બનાવવું પાતાલમાં હોય તો કુંડ કરવો અને જમીન ઉપર હોય તો જમીન ઉપર હોમ કરવો.

અથ હોમ કર્મ વિધિ—પાઠાંતરે—

અષ્ટાદશ ધુન્નાંકાશ્રિ તિથિ વાર સમન્વિતા ।

અષ્ટલિસ્તુ સમાયુક્તા ત્રિલિભાગં સમાહરેત્ ॥૧॥

એકેન વસતિ સ્વર્ગે દ્વાભ્યાં પાતાલ મેવ ચ ।

શૂન્યે ચ મૃત્યુ લોકેષુ ત્રિવિધોગ્નિ રૂઢાહુતા ॥૨॥

સૌકા તિથિ વાર યુતા કૃતાન્તા શેષે ગુણાબ્ર ભુવિ વન્હિવાસઃ ।

સૌખ્યાય હોમે શશિ યુગ્મ શેષે પ્રાણાર્થ નાશો દિવિ ભૂતલે

ચ ॥૩॥

પાતાલે લલતે લક્ષ્મી મૃત્યુ લોકે સુખં ભવેત્ ॥

યદા ચ વસતે સ્વર્ગે હાનિ મૃત્યુ ન સંશયઃ ॥૪॥

ગર્ગસંહિતાયાં વચનાત્—

શુકલાદ્યા તિથયો હિમાંશુ સહિતા સૂર્યાદિવારાન્વિતા ।

ત્વષ્ટા યદ્ધ જવન્ન તિથિફલં વન્હિર્નિવાસો ય વૈ ॥

સૈકેન૧ કૃતલં તયવ યુગલે ૨ પાતાલ વાસસ્થિતી ।

ત્રિઃ શૂન્યે૦ શુ ચ ભૂપરિ શુભકરં નાશાય ચાન્ય સ્થિતી ॥૫॥

મૃદુ ધ્રુવ ચર ક્ષિપ્રો કાર્યં શાંતિક યૌષ્ઠિકે ॥

રિક્તાભૌમાર્કી રહિતે શુદ્ધ ધર્મોદયે શુભે ॥૬॥

અગ્નિચક્રં ન જોવા વિષે—ગર્ગસંહિતાયાં વચનાત—

ગર્ભાધાને ચ માંગલ્યે વિવાહે મધુસૂદને ।
 દુર્ગા હોમે વૈશ્વદેવે અગ્નિ ચક્રં ન દુષ્યતિ ॥૧॥
 ચંડિકા શીવ હિરંબ જગંનાથાર્કં તો અહા ।
 એતેષાં પૂજને હોમે અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ ॥૨॥
 વિવાહ યાત્રા મત બંધ ગોચરે ચૂડાપવિતે અહણે યુગાદૌ ।
 દુર્ગા વિધાને ચ સૂત પ્રસૂત નૈવાગ્નિ ચક્રં પરિશોધનીયં ॥૩॥
 મહારૌદ્રે તથા યજ્ઞે યજ્ઞને મધુસૂદને
 દુર્ગા હોમેષુ સંજાતે અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ ॥ ૪ ॥
 વિવાહે વૃતબંધે ચ વૃતસ્યો સ્થાપને તથા
 દુર્ગાયાં ચ તથા શાંતૌ અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ ॥ ૫ ॥
 મહાલયે ચંદ્રખિંબે રાહુચસ્તો દિવાકરે
 નિત્યે નિમિત્તકે ચૈવ અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ ॥ ૬ ॥
 ચંદ્રમતે વિવાહે ચ વૃષોત્સર્ગાલિચારકે
 અહે રાશિમતિકાંતે અગ્નિચક્રં ન દુષ્યતિ ॥ ૭ ॥

પાઠાંતરે—

દુર્ગા શ્રીપતિ શંભુ હોમ કરણે ઉદ્દાહ મૌજીવૃતે
 નિત્યે જાતક કર્મણી ગૃહણુતો પાકર્મ નિલોચ્છવે ॥
 શાલાકર્મણી દુર્ગા ભંગ વિજયે દુષ્ટ અહે પારિતઃ
 શત્રુ વિગ્રહ કર્મણીતિ નૃપતિ ક્રોધેઽગ્નિચક્રં ત્યજેત્ ॥ ૮ ॥

અથ જ્યોતિર્નિબંધે પાઠાંતર—પૌરાણ કર્મ દર્પણે પ્રથમ પ્રકરણે—

દુર્ગા હોમ વિધૌ વિવાહ સમયે સીમંત પુત્રોત્સવે
 ગર્ભાધાન વિધૌ ચ વાસ્તુ સમયે વિષ્ણુ પ્રતિષ્ઠાદિષુ ॥
 મૌજીબંધન વૈશ્વદેવ કરણે સંસ્કાર નૈમિત્તિકે
 હોમો નિત્ય ભવેન્ન દોષ કથિતં ચક્રં ચ વન્હે રપિ ॥ ૯ ॥

અથ બાલબોધે—

દુર્ગા હોમ વિધૌ વિવાહ મજ્જને પુત્રોત્સવે નિત્યશઃ

પાણિ ગ્રાહ વિધીય વાસ્તુ યજ્ઞને વિષ્ણુ પ્રતિષ્ઠાવિધી ॥
મૌજી ળંધન વૈશ્વદેવ કરણે જાપ્ય પ્રવેશે ગૃહે
હોમસ્તત્ર વિધીયતે ન દોષ જનકં ચક્રં ચ વૈશ્વાનરં ॥ ૧૦ ॥

અર્થાત્—દેવી સંબંધી કાર્યના હોમમાં, વિવાહમાં, પુત્રો-
ત્સવાદિ કાર્યોમાં, વાસ્તુ, વિષ્ણુની પ્રતિષ્ઠામાં, જનોર્ઘ, વૈશ્વદેવ
તથા કોઈ પણ મંત્રના જાપની સમાપ્તિમાં દશાંશ હોમ, ગૃહપ્રવેશ
વખતે એટલામાં અગ્નિચક્ર ન જોવું.

વળી—

વિવાહ યાગ વ્રત ળંધ દીક્ષા સીમંત ચંડી ગૃહવાસ્તુ શાંતિઃ ।
આદિત્ય શૌરી કુજ રાહુ કેતવો ન દોષદા યજ્ઞ વિધાયિનાં ખલુ ॥૧૧॥

અર્થાત્—વિવાહ, જનોર્ઘ, સીમંત (અધરણી) દેવી સંબંધી
કાર્ય, વાસ્તુ શાંતિ માટેનો હોમ તથા ખાસ પાપગ્રહો (કૂર ગ્રહો)ના
મુખમાં આહુતિ આપવી હોય આટલે ઠેકાણે અગ્નિચક્ર ન જોવું.

અથ અગ્નિચક્ર જોવા વિષે—

લક્ષ કોટિ હવને સુરાંખિલે ચાતિરૂદ્ર કરણે ગ્રહાભિધે ।
વાપિ કૂપ લવને સુરાલયે દેવખાતં ગૃહં દુર્ગં ખંડકે ॥૧૧॥
સંપ્રતિષ્ઠ કરણાદિકે તથા મંત્રચંત્ર વિધિ શાંતિ કારકે ।
ગ્રામ વેશન કૃતે નૃણાં તદા અગ્નિચક્રમવલોકયેત્સુધી ॥૨॥
વન્હે વાસો યદા ભૂમૌ હોમે સૌખ્યં તદોચ્યતે ।
અંબરે ચૈવ પાતાલે પ્રાણુર્થ નાશકઃ ક્રમાત્ ॥ ૩ ॥
શાંતિકર્મ સુ સર્વત્ર ચિંતનીયં પ્રયત્નતઃ ।
નિત્યે નૈમિત્તિકે વન્હિ ચક્રાદ્યંતુ ન દુષ્યતિ ॥ ૪ ॥

—ઇતિ ગર્ગ્યસંહિતાયાં વચનાત્.

વળી—

દુર્ગંભંગે ગૃહે દુષ્ટે વિવાહે શત્રુ સંગ્રહે ।
શાલા કૃત્યે નૃપે કોષે ચક્રં ચત્નેન ચિંતયેત્ ॥૫॥
દિશાં દાહે પથે દ્વારે ગ્રહ ગસ્તે ભૂમિકંપને ।

જપ હોમાદિકં કર્તું કાર્યં કુરાહુતિ વિના ॥૬॥

હોમ વખતે પ્રથમ આહુતિ કયા ગ્રહના મુખમાં પડે છે અને તેનું શું ફલ મળે છે તે જોવા માટે ગ્રહ ગણવાનો ક્રમ—

સૂર્યે^૧ ત્રીણિ બુધે^૨ ત્રીણિ શુક્રે^૩ ત્રીણિ તથા શનૌ^૪ ૪ ।

ચંદ્રે^૫ કુબે^૬ ગુરૂ^૭ રાહુ^૮ ત્રીણાર્ક^૯ ભાત ક્રમાત્ ॥૭॥

કેતુ ઉપરથી ગણી લેવો. રવિચાથી દનિયા સુધી ગણવું.

ફલ—

શોક^૧ સૌખ્ય^૨ તથા લાભ^૩ પીડા^૪ સૌખ્ય^૫ ચ મંધન^૬ ।

ધાન્ય^૭ હાનિ^૮ મૃતિ^૯ વિદ્યાદ્રન્ધિયકે ફલં ક્રમાત્ ॥૮॥

પાઠાંતરે—

આદિત્ય ત્રીણિ બુધ ત્રીણિ શુક્રઃ ત્રીણિ શનિ ત્રયં ।

સોમ ત્રીણિ ભોમ ત્રીણિ ત્રીણિ ગુરૂ ત્રિરાહે ત્રિકેતવે ॥

આદિત્યસ્ય ભવેત્ શોકં બુધૈ ચૈવ યથા મુખં ।

ગ્રહ મુખે આહુતિ ફલં—

ગ્રહનામ	સૂર્ય	બુધ	શુક્ર	શનિ
નક્ષત્ર મંખ્યા	૩	૩	૩	૩
ફલ	ધનનાશ શોક	બુદ્ધિવર્ધન સુખ	સંપત્તિ લાભ	ધનનાશ પીડા

સોમ	મંગલ	ગુરૂ	રાહુ	કેતુ
૩	૩	૩	૩	૩
કૃષિલાભ લાભ	અગ્નિદાહ નિર્ધન	અભિષ્ટ સિદ્ધિ અર્થ લાભ	હાનિ હાનિ	દુર્લેખ મૃત્યુ

શુક્રે લાભં વિન્નનીયાત્ શનૌ મરણં ભવિષ્યતિ ॥

ચંદ્ર લાભં પ્રકુર્વૈત કુજે પીઠા ન સંશયઃ ।

x x x x x x x

કેતવેના ભૂત્યથહ આહુતિ ન સંશયઃ ।

સૂર્ય મહાનક્ષત્રાદિ ગણિતં દિન નક્ષત્ર યાવત્ આહુતિ ફલં ॥

સૂર્ય	બુધ	શુક્ર	શનિ	સોમ
ક્રમ—તરૂણી	વિહ	ભૃગુ	ભાસ્કરી	ચંદ્રમા;
મંગલ	શુર	રાહુ	કેતુ	
કુજ	સુરેન્દ્ર	વિધુનંદન	કેતવઃ	॥

અર્થાત્—રવિયા નક્ષત્રથી દનિયા સુધી ગણતાં જે ઠેકાણે સંખ્યા આવે તે ગ્રહનું નામ ને ફલ સમજવું. દરેક ગ્રહનાં ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો ગણવાં. અભિજીત ગણવું નહિ.

કદાપિ ખાસ કારણને લઈને જે દિવસે હોમ કરવો હોય તે જ દિવસે ફૂર ગ્રહના મુખમાં જ આહુતિ પડતી હોય તો નીચે મુજબ કરવાથી દોષ લાગતો નથી.

લોઠાના પતરાની ૧ મૂર્તિ બનાવીને તેમાં જે ફૂર ગ્રહના મુખમાં આહુતિ પડતી હોય તે ગ્રહનું આવાહન—પૂજન કરીને તે મૂર્તિને ભંધે મુખે કુંડમાં કે સ્થંદિલ ઉપર મૂકી પછી આહુતિ આપવી એવો અંશકારનો મત છે.

લેણદેણ પ્રશ્ન અકડમ ચક્ર

હીર કહે અકડમ લિખો બાર ભુવન અનુરાહ
સૃષ્ટચાકાર તિહાં લિખી વરણ ઠવો સંભાર ૭૫૮
રૂર લૂલૂ ચ્યારી તણ બાકી વરણ વિચાર
આદિ અકાર ઠવિ કરી અંતે ઠવો ક્ષકાર ૭૫૯
લાભ હાનિ જે જોઈએ તો પહિલો નિજ નામ
થાપી પાછે આજલઈં બિણીજેં જેહસું

સિદ્ધિ સાધ્ય મિત્રાં રિષાં નામ અનુક્રમે જોઈ
 એક પાંચ નવ સિદ્ધિ કર સાધ્ય છએ દશ દોઢ ૭૬૧
 મિત્ર અગ્યારે સાત ત્રિહુરિયુ ખારમ અષ્ટમચારેઢ
 ઇમ જો ગણતાં સિદ્ધિ આવહી તો કોઈ કાલે ફલ દેઢ ૭૬૨
 સાધ્ય ફલે ના ફલે કદી મિત્ર ફલે તતકાલ
 રિયુ ગણતાં જો આવહી તો તે દાખે કાલ ૭૬૩
 દેશ ગામ પુર દેવ ગુર રાજ સેવક મિત્ર
 નર નારી ઔષધ પ્રમુખ રિયુ તે વજો તંત ૭૬૪

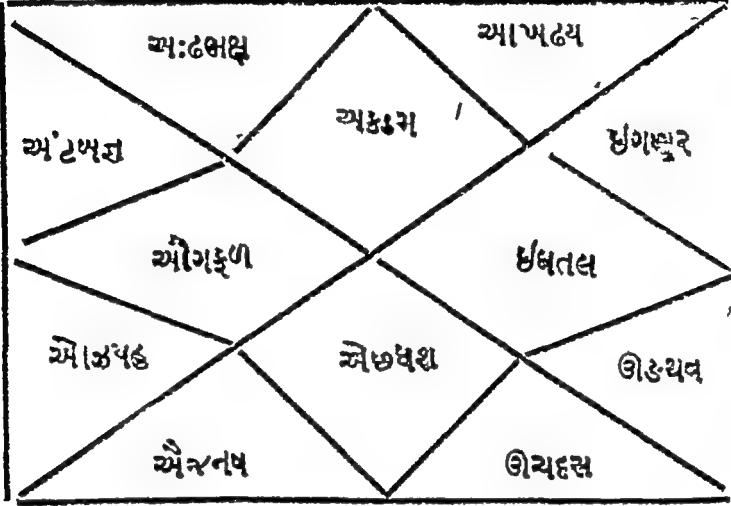
ખાર ખાનામાં કુંડલી કરી તેમાં “અ” થી “ષ” સુધીના
 અક્ષરો અનુક્રમે લખવા. અને પોતાના નામના પહેલા અક્ષરથી
 જેની સાથે લેણુ દેણુનો વિચાર કરતા હોઈએ તેના નામના
 અક્ષર સુધી ગણતાં ૧-૫-૯ હોય તો સિદ્ધિ, ૬-૧૦-૨ હોય તો
 સાધ્ય, ૩-૭-૧૧ મિત્ર, ૪-૮-૧૨ હોય તો શત્રુ સમજવા. આ
 પૈકી સિદ્ધિ હોય તો સારી મેત્રી રહે. અને સાધ્ય હોય તો
 સામાન્ય. મિત્ર હોય તો સારી અને શત્રુ હોય તો ખરાબ. કોઈ
 પણ ગામ, દેશ, નગર, દેવ, ગુર, રાજ, સેવક અને મિત્ર તથા
 સ્ત્રી-પુરુષ, દવા વગેરેથી પોતાને લાલ થશે કે હાની તેના માટે
 આ ચક્રથી લેણુ દેણુ જોવાય છે.

ખરી રીતે જોતાં આ ચક્રનો ઉપયોગ મંત્રશાસ્ત્રમાં છે.
 અને ત્યાં અમુક મંત્રથી પોતાને સિદ્ધિ મળશે કે કેમ ? તે માટે
 ઉપયોગ થાય છે. અંતકારે પણ આ હકીકતને લક્ષ્યમાં લઈ આ
 પ્રમાણે કહ્યું છે:—

ઈમ જો ગણતાં સિદ્ધિ આવહી તો કોઈ કાલે ફલ દેઈ
 સાધ્ય ફલે ના ફલે કદી મિત્ર ફલે તતકાલ.
 રિયુ ગણતાં જો આવહી તો તે દાખે કાલ.

મંત્રશાસ્ત્રમાં આ ચક્રને “અકથહ” ચક્ર પણ કહે છે. તેમાં
 ચાર ખાનાં કરી તેમાં બધા અક્ષરોનો સમાવેશ થાય છે. અને

આદિમાં અ ક થ હ એમ અક્ષરો આવી જવાથી આને અ ક થ હ કહે છે. ખાર ખાનાની કુંડલી કરીને પણ જોવાનો રીવાજ છે. તેમાં પહેલા ખાનામાં અ ક હ મ આવે છે. તેથી અ ક હ મ ચક્ર એમ પણ કહે છે.

આમાં અનુક્રમે સિદ્ધિ, સાધ્ય, મિત્ર અને શત્રુ એમ ગણવાના છે. શારદા તિલકની રીતિ પ્રમાણે.

ચતુરસ્ત્રે લિખેદ્રણીં શ્વતુષ્કોષ્ઠ સમન્વિતે ।

અકારાદિક્ષકારાન્તાન્સ્વનામાદ્ય ક્ષરાદિતઃ

સિદ્ધાદીન્કલ્પયેન્મંત્રી

સિદ્ધિ સાધ્ય મિત્ર શત્રુ

અકથહ	હિય	લુઝમ	ઐઝવ
આખદ્ય	વિયક્	લુગય	ઐઠશ
મધિયલ	મઝયળ	એટર	અંણુપ
મુયન	મુજલ	ઐઠલ	અઃતસ

આપણા અંકકારે જે પ્રકાર લીધો છે. તે પ્રકારાન્તર પાશુ
તંત્ર અંથોમાં છે. તેમાં લખ્યું છે કે:--

દ્વાદશારેડથવા ચક્રે કૂટપણ્ડ વિવર્જિતાન્
આદિહાન્ત લિખેદ્વર્ણાન્ પૂર્વતો યાવદ્દીશ્વરમ્
અંકાનેકાદિ લાન્વન્તાદિલિખેત્ પૂર્વાદિતઃ ક્રમાત્
સિદ્ધઃ સાધ્યઃ સુસિદ્ધોડરિશ્ચિતુર્દ્વાણ્ઃ સ્ફુટો ભવેત્
નૈવૈક પંચકે સિદ્ધઃ સાધ્યઃ પદ્મશયુગ્મકે
ત્રિસપ્તૈકાદશે મિત્રં વેદાષ્ટ દ્વાદશે રિપુઃ

x

x

x

સિદ્ધાણી બાન્ધવાઃ પ્રોક્તાઃ સાધ્યાસ્તે સેવકાઃ સ્મૃતાઃ
સુસિદ્ધાઃ પોષકાઃ જ્ઞેયાઃ શત્રવો ઘાતકા મતાઃ ।

સ્વરોદયજ્ઞાન

જમણી રવિ ગુરૂ ભૂમ શનિ વામર્થશશી ભૂગુ બુધ
જે સ્વર વારાં સ્યું મિલઈં તો ફલ પામઈં શુદ્ધ ૭૬૫
સુવો મતિ સ્વર દાહિણ્યું વામે અશણુ ન પાન
જે બીહો જરા મરણુથી તો રાખો એહ એધાંણુ ૭૬૬
શશી વામે રવિ દાહિણ્યે નાડી એ બે નામ
કિણુ કામે જમણી ભલી વામી કીણુહી કામ ૭૬૭
ચંદ્રનાડી આમંતરઈં રૂડી ગેહ પ્રવેશ
પ્રભુ દર્શન વસ્તુ ગ્રહણુ ધરમ કરમ સુવિશેષ ૭૬૮
સૂરજ નાડી ભોયણુ શયણુ વિદ્યારંભ વિવાહ
x સંગ્રામર્થવાણિજ કરમ ક્ષુદ્ર કરમ સુખદાય ૭૬૮અ

સ્વરોદય નામથી કેટલીક ચમત્કારીક આગાહી થાય છે.
આ સ્વરોદય અથવા સ્વરશાસ્ત્રના બે ભેદ છે. એક જ્યોતિષિક

x ચંદ્ર વહતઈં ચાર પગ સુર વહતઈં પચ્ચ

વહઈં વાર સો પાઉ ધરી ચલેહ સ કર ખલખંચ

અને બીજા યોગમાર્ગીય. જ્યોતિષના લેહમાં આવતું સ્વરશાસ્ત્ર અ આ ઇ ઈ ઈત્યાદિ અક્ષરો ઉપર રચાયેલું છે. અને આના માટે સમરસાર નરપતિ જયચર્યા આદિ ગ્રંથો છે બીજા લેહમાં યોગશાસ્ત્રની રીતિ મુજબ ચાલતા શ્વાસોશ્વાસના લેહ ઉપરથી અમુક પ્રકારો દર્શાવેલા છે. અને સ્વરોદય કહે છે. અને માટે શિવસ્વરોદય આદિ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ છે.

ગ્રંથકાર અહીં નાડિકાસ્વર (શ્વાસોશ્વાસ) ઉપર વિવેચન કરે છે.

નરપતિ જયચર્યામાં આ વિષયનું વર્ણન કરતાં જણાવ્યું છે કે—

અથાન્યત્સંપ્રવક્ષ્યામિ શરીરસ્થં સ્વરોદયમ્ ।
હંસચારસ્વરુપેણ યેન જ્ઞાનં ત્રિકાલજમ્ ॥૧॥
કુંડલિની મહાશક્તિર્નાલિસ્થાહિસ્વરુપિણી ।
તતો દશોર્ધ્વગા નાડયો દશ આધોગતાસ્તતઃ ॥૨॥
દ્વે દ્વે તિર્યગ્ગતે નાડયો ચતુર્વિંશતિ સંખ્યયા ।
કુણ્ડલિન્યા મહાશક્તેઃ મૂલમાર્ગા ભવંત્યમી ॥૩॥
તેભ્યઃ સૂક્ષ્મમુખા નાડયઃ શરીરસ્થાતિપોષિકાઃ ।
શતાનિ સપ્ત જાયંતે સપ્તોત્તરાણિ સંખ્યયા ॥૪॥
પ્રધાના દશ નાડયસ્તુ દશ વાયુ પ્રવાહિકાઃ ।
નામાનિ નાડિકાનાં ચ વાતાનાં ચ વદ્ધામ્યહમ્ ॥૫॥
ઈડા પિંગલા સુષુમ્ના ગાંધારી હસ્તિજિહ્વિકા ।
પૂષા યશા ચ વ્યૂષા ચ કુહઃ શંખિનિકા તથા ॥૬॥
પ્રાણોડયાનઃ સમાનશ્ચ ઉદ્દાનો વ્યાન એવ ચ ।
નાગઃ કૂર્મઃ કૃક્રૈવ દેવદત્તો ધનંજયઃ ॥૭॥
પ્રકટો વાયુસંચારો લક્ષ્યતે વેદમધ્યતઃ ।
ઈડા પિંગલા સુષુમ્નાભિર્નાડીભિસ્તિસ્રભિર્બુધૈઃ ॥૮॥
ઈડાનાડી સ્થિતશ્વન્દ્રઃ પિંગલા ભાનુવાહિની ।
સુષુમ્ના શંભુરુપેણ શંભુર્હંસ સ્વરૂપકઃ ॥ ૯ ॥

શક્તિરૂપઃ સ્થિતચન્દ્રો વામનાડી પ્રવાહકઃ ।

દક્ષનાડી પ્રવાહસ્થ શિવરૂપી દિવાકરઃ ॥ ૧૦ ॥

x

x

x

આદ્ય ચન્દ્રઃ સિતે પક્ષે ભાસ્કરસ્તુ સિતેતરે ।

પ્રતિપદાદિતો હાનિ સ્ત્રીણિત્રીણિ કમોદયઃ

પ્રાણવાયુના (હંસ અથવા પ્રાણ એકાર્થ વાચી છે) સંચાર રૂપી સ્વરોદય હવે કહું છું, નાલિની અંદર કુંડલિની નામની મહાશક્તિ રહેલી છે. તેનામાંથી દશ નાડીઓ ઉપરની બાબુ, દશ નીચેની બાબુ અને બે બે નાડીઓ તીરછી (આડી) બાય છે. આમ કુંડલિનીમાંથી ચોવીસ નાડીઓ નીકળે છે. આ ચોવીસ નાડીઓમાંથી બીજી સૂક્ષ્મ ઘણી નાડીઓ નીકળે છે. જેની સંખ્યા ૭૦૭ છે. પરંતુ આ બધામાં દશ નાડીઓ મુખ્ય છે. અને તે દશ પ્રકારના વાયુનું વહન કરે છે, ઇડા, પિંગલા, સુષુમ્ના, ગાંધારી હસ્તિજિહ્વા, પૂષા, યશા, યૂષા, કુહૂ અને શંખિની આમ દશનાડીઓ છે અને પ્રાણ, અપાન, સમાન, ઉદાન, વ્યાન, નાગ, કૂર્મ, કૂક, દેવદન્ત અને ધનંજય એ દશ વાયુ છે.

શરીરની અંદર પ્રકટપણે વાયુનો સંચાર ઇડા, પિંગલા અને સુષુમ્ના એ ત્રણ નાડીઓ દ્વારા થાય છે. (બાકીની નાડીઓમાં થતો વાયુસંચાર બાહ્ય દૃષ્ટિથી સમજાતો નથી.)

નાકનાં બે છિદ્રો પૈકી જમણી બાબુના છિદ્રમાં થઈ આવતો જતો વાયુ સૂર્ય કહેવાય છે. અને તે શિવ સ્વરૂપી મનાય છે. જ્યારે ડાબી બાબુના છિદ્રમાં થઈ જતો આવતો પ્રવાહ શક્તિ-સ્વરૂપ અને ચન્દ્ર સંસક છે. જ્યારે બંને છિદ્રોમાં સરખી રીતે વાયુ ચાલતો માલુમ પડે ત્યારે સુષુમ્ના નાડીમાં વાયુસંચાર થાય છે, એમ સમજવાનું છે. સુષુમ્નાનો વાયુ જીવ (હંસ) સ્વરૂપી અને શંભુ કહેવાય છે.

x

x

x

શુકલ પક્ષમાં પ્રતિપદાથી લઈ ત્રણ દિવસ ચન્દ્રનો અને પછી

ત્રણ દિવસ સૂર્યનો એમ અનુક્રમ ચાલે છે. જ્યારે કૃષ્ણ પક્ષમાં પ્રથમ ત્રણ દિવસ સૂર્યનો અને પછી ચંદ્રનો એમ ક્રમ ચાલે છે.

×

×

×

સ્વરોદય શાસ્ત્ર પ્રમાણે આના ઘણા ભેદ થાય છે. અને તેમાં સાતે થોડોનો ક્રમને બદલી વાયુને વશ કરાય છે. અને તે દ્વારા ધારેલી સિદ્ધિ મેળવાય છે

જ્યારે પોતાના ક્રમથી વિરુદ્ધ વાયુસંસાર થતો હોય ત્યારે વિપરીત ફળ થાય છે.

અમુક પ્રવાહ ચાલતો હોય ત્યારે અમુક કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. એવો પણ નિયમ છે. અને તેથીજ આપણા ગ્રંથકારે “કિણુ કામે જમણી ભલી” ઇત્યાદિથી કહ્યું છે.

નાદીઓના પ્રાણવાયુને સ્વેચ્છામુજબ પલટાવનારા પોતાના કાર્યમાં સિદ્ધિ મેળવે છે.

બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં સુષુમ્નામાં પ્રાણનો સંચાર કરાવનાર યોગી મોક્ષે જાય છે. સ્વરશાસ્ત્રનું આ અંતિમ ધ્યેય છે.

ગર્ભજ્ઞાન

તિથિ નામાખ્ખર વિખ્ખ સમ્મ ગુણુ તિથિ ભેલી નવ હીન
સાતે ભાગે દીજતાં વિષમ પુત્ર સમ ધીય ૭૬૬

સંતાન સંખ્યા

બેટા માઈબાપ કરિ દૂણા એક અધિક ઠવિ પંચે ગુણા
દિ ધાલી પણ વીસે મેલો દસકા પુત્ર બાકી પુત્રી નિહાલો ૭૭૦
પિતા મા દુગુણા કરી પણ ગુણુ દહ ગુણુ મંડી
પછે મેલો ધી વલી દુમ સો તિણુ બહિ છંડો ૭૭૧
બાકી સો તે દિકરા ઘટતી ધીયા હોઈ
હીર કહે એ જ્ઞાન જગી જાણે વિરલો કોઈ ૭૭૨

પહેલીમાં ગર્ભિણીને શું જન્મશે તેનો વિચાર છે. અને ત્યાર બાદની ગાથાઓમાં કેટલા છોકરા અને કેટલી છોકરીઓ

થશે તે પ્રશ્નનો જવાબ છે. આ પ્રશ્નોના બતક શાસ્ત્રમાં અનેક લેહ છે. અને તે બધાનો અહીં સમાવેશ થાય તેમ નથી. એટલે જ્ઞાસુએ બતકશાસ્ત્ર જોવું એમ લલામણુ છે.

રોગ પ્રશ્ન

નંદા મંગલ કૃતિકા ભદ્રા બુધ અસલેશ
જયા બૃહસ્પતિ વિસી મધા મિલતે હુવર્ષ કલેશ ૭૭૩
શુક ધનિષ્ઠા ચતુર્થીયાં નવમી ચતુર્દશી ભાર
પૂર્ણા ભરણી થાવરે હીર કહે મૃતકાર ૭૭૪

રોગ થયા બાદ રોગીને કેટલા દિવસ પીડા રહેશે તેમજ શું પરિણામ આવશે, તે સંબંધી વિચાર છે. અમુક તિથિ વાર

નક્ષત્ર તિથિવારથી પીડા સ્વચક કોષ્ટક

તિથિ	વાર	નક્ષત્ર	ફળ
નંદા ૧-૬-૧૧	મંગળ	કૃતિકા	કલેશ પીડાકારક
ભદ્રા ૨-૭-૧૨	બુધ	અસલેષા	પીડાકારક
જયા ૩-૮-૧૩	ગુરુ	મધા	પીડાકારક
રિકતા ૪-૯-૧૪	શુક	ધનિષ્ઠા	મૃત્યુ
પૂર્ણા ૫-૧૦-૧૫	શનિ	ભરણી	મૃત્યુ

અને નક્ષત્રનો યોગ થાય તો ખુબ પીડા થાય છે. તે ઉપરના કોષ્ટક ઉપરથી સમજાશે.

ઉપક્રમ યોગ

પુનઃ શતભીષ ભરણી દુગ જેઠા વિશાખા ધનિઠ
અસલેશા આદ્રા નવમી ખારસી ચઉથને છઠ્ઠ ૭૭૫
કરવાર ઇયાં રિસાં તિથાં જો તે ઉપ રોગ
હીર કહે તો કષ્ટ ખડુ ઉપક્રમ નામે યોગ ૭૭૬

ખડુ કષ્ટકારક ઉપક્રમ નામનો યોગ—

ત્રણે પૂર્વા, શતભિષા, ભરણી, કૃતિકા, જેઠા, વિશાખા, ધનિષ્ઠા, આશ્લેષા, આર્દ્રા એ નક્ષત્રો અને નવમી-ખારસ, ચોથ કે છઠ એ તિથિઓ તથા શનિ, રવિ કે મંગળ એ વારનો યોગ હોય અને તેમાં રોગ થાય તો તે ખડુ પીડાકારક નીવડે. અહીં તિથિઓમાં ચૌદશ પણ ગણવાની છે. અને ઘણી વખત રોગીનું મૃત્યુ થાય છે. આને મૃત્યુયોગ તરીકે વર્ણવેલો છે.

ત્રિનાડી ચક્ર

હીર કહે ત્રિનાડીયાં વીચ સગવીસ રિસીય
એક નાડી નરિસી શર્યા વેદના લહે ૭૭૭
રોગી રિસી સૂરજરિસી જાં રહે તાં લગી દુઃખ
માનવ સૂરજ શરીરિસી ખીલતાં થાયે મુખ ૭૭૮
મિત્રા મૈત્રી અશ્વિની કૃતિક આદિ વિવાહ
વરસાઇ આદ્રા મિથુ રોગી રવિ રિખ દાઘ ૭૭૯

મિત્ર શત્રુ માટે નાડી ચક્ર અશ્વિન્યાદિથી ગણાય છે. વિવાહની અંદર કૃતિકાદિથી, વર્ષાના જ્ઞાન માટે આર્દ્રાથી અને રોગીના માટે સૂર્ય નક્ષત્રથી ગણાય છે.

સાપના આકારનું ચક્ર બનાવી તેમાં અનુક્રમે નક્ષત્રો ગોઠવી જો એક નાડી ઉપર સૂર્ય-ચંદ્ર તથા રોગીના નામનું નક્ષત્ર આવે તો રોગી રોગ મુક્ત થાય છે. એમ સમજવાનું છે.

અહીં રોગીના નામનું નક્ષત્ર શોધી કાઢવા માટે ચૂંચે ચોલા અગ્નિની એ પ્રકારનો ઉપયોગ કરવો.

આ ચક્રમાં ૧-૬-૭-૧૨-૧૩-૧૮-૧૯-૨૪-૨૫ એ નક્ષત્રો એક નાડીમાં આવે છે. ૨-૫-૮-૧૧-૧૪-૧૭-૨૦-૨૩-૨૬ આ નક્ષત્રો એક નાડીમાં આવે છે. તેમજ ૩-૪-૬-૧૦-૧૫-૧૬-૨૧-૨૨ અને ૨૭ એ એક નાડીમાં આવે છે. સૂચ્ય નક્ષત્રથી ગણુતાં એક નાડીમાં રોગી, ચંદ્ર તથા સૂર્યનું નક્ષત્ર આવે તો રોગી સારો થાય. અન્યથા પીડા રહે એમ સમજવું.

ઘાતચંદ્ર:—

ઘાતચંદ્ર

મેષ જનમ વૃષ પાંચમો મિથુને નવમો ચંદ્ર
કર્કે બીજો સિંહે છઠો કન્યા દશમો મંદ ૭૮૦
તુલે ત્રીજો વૃશ્ચિક સપ્તમો ધને ચતુર્થો વિચાર
મકરાં અષ્ટમો ઘટે ઈશ્યારમો મીને તજીએ બાર ૭૮૧
કાલ ચંદ્ર મણી તજે યજ્ઞ કાર્ય વિવાહ
મામ વાસ નૃપ ચાકરી સુત જનમ ઉચ્છવ આય ૭૮૨

જન્મરાશિથી ચંદ્રની વર્તમાનરાશિ સુધી ગણુતાં અમુક ચંદ્ર આવે તો તે ઘાત ચંદ્ર છે એમ સમજવાનું છે. અને ઘાતચંદ્ર ચાલતો હોય ત્યારે રોગીને વધુ પીડા થાય છે.

ઘાતચંદ્ર જેમ છે તેમ ઘાતિક નક્ષત્ર વાર ઇત્યાદિ પણ હોય છે. કઈ રાશિને શું શું ઘાતક છે તે નીચેના કોષ્ટક ઉપરથી સમજાશે.

घातांशक यन्त्र

राश	मेघ	वृषभ	मिथुन	कर्क	सिंह	कन्या	तुला	वृश्चिक	धन	मकर	कुंभ	मीन
मास	कार्तिक	मार्गशीर्ष	आषाढ	पौष	ज्येष्ठ	भाद्रपद	मान	आसे	आवष्य	वैशाख	ज्येष्ठ	श्रावण
तथि	१-६-११	५-१०-१५	२-७-१२	२-७-१२	३-८-१३	५-१०-१५	४-९-१४	१-६-११	३-८-१३	४-९-१४	३-८-१३	५-१०-१५
वार	रवि	शनि	सोम	शुक्र	शनि	शनि	शुक्र	शुक्र	शुक्र	शुक्र	शुक्र	शुक्र
नक्षत्र	मघ	हस्त	स्वाति	अनुराधा	श्रवण	श्रवण	शतभिषा	देवती	बरेली	शेखिनी	आर्द्रा	आश्लेषा
योग	विष्कम्भ	सुक्रमा	परिध	व्याघात	धृति	शुभ	शुभ	व्यतिपात	वज्र	वैधृति	गंड	वज्र
करण	अव	शुक्रनि	मघिषाढ	नाग	अव	कौसव	तुल्य	गंड	तुल्य	शुक्रनि	वर्जित	विष्ट
अक्षर	१	४	३	१	१	१	४	१	१	४	३	४
पुष्टिपत्रे यं द	मेघ	कन्या	कुंभ	सिंह	मकर	मिथुन	धन	वृषभ	मीन	सिंह	धन	कुंभ
आने यं द	मेघ	धन	धन	मीन	वृश्चिक	वृश्चिक	मीन	धन	कन्या	वृश्चिक	मिथुन	कुंभ

તીર્થયાત્રા, વિવાહ, અન્નપ્રાશન, જનોઈ, તથા ફરેક પ્રકારનાં માંગલિક કાર્યોમાં ઘાતચંદ્ર વળ્ય નથી. અર્થાત્ ચુદ્ધ, વિવાહ, રાજસેવા તથા વાહન ઉપર બેસતાં ઇત્યાદિ કાર્યોમાં ઘાતચંદ્રાદિક વળ્ય કરવાં.

રોગીના સંબંધમાં વિચાર કરતાં ઘાત સંબંધી માસાદિક હોય છે, ત્યારે ઘણી ખોટા થાય છે.

રોગે ઘાત વિધિ વિચાર

હીર કહધ નંદા તિથિ વૃષ તુલા મકરાં કુંભ
તિમ ભદ્રા ધન મીનસું ચંદ્ર મિલતે દંભ ૭૮૩
જ્યા તિથિ કન્યા મિથુન રિક્તા કર્કને મેષ
પૂરણ વૃશ્ચિક સિંહ મિલે રોગી કાલ વિશેષ ૭૮૪

સપ્તદશ વિચાર

પુનરવસુ દુમ અનુરાગ દુધ સરવણ તિય તિપ હત્ય
રોહિણી દુગ દુમ રેવઠ એ અહિ રિસી વિષ નત્ય ૭૮૫
પૂરવ ઉત્તર કૃત્તિકા ચૂલ મધા અસલેશ
આહરા ભરણી વિશાખે સપ્ત વિષાં સુવિશેષ ૭૮૬
ગ્રહણ દિવસ રવિ ભોમ શનિ અકુમ્ભી નવમી છઠ્ઠ
પંચમી ચઉદશી સરપ કસ્યો સૂતો ઉઠે નિઠ ૭૮૭
રવિ રિસીથી શશીરિસી ચાંડી સરપ આકાર
મણિયે અહિ દાઢ રિસી પાછે કરો વિચાર ૭૮૮
કંધિ કંઠિ દાખે કરહિ પેટે પુંઠિ પય ગુજ્જ
શિરે નિલાડી હીયા વિચિ અહિ વિષ અધિકો પુજ્જ ૭૮૯
જે અહિ માંહે આવિયો તિહાં થામ બહુ દુઃખ
હીર કહે જે બાહરી તે પાવે સવિ સુખ ૭૯૦

આગળની ગાથાઓમાં રોગના આરંભના દિવસ નક્ષત્ર ઉપરથી કેટલા દિવસ ખીડા રહેશે તેનો ઉલ્લેખ છે.

મૃત્યુકારક યોગ

તિથિ	નંદા	ભદ્રા	જ્યા	રિકતા	પૂર્ણા
	૧-૬-૧૧	૨-૭-૧૨	૩-૮-૧૩	૪-૯-૧૪	૫-૧૦-૧૫
ચંદ્ર રાશિ	૯, ૧૦, મ, કું	ધન, મીન	કન્યા, મિથુન,	કર્ક, મેષ	વૃશ્ચિક સિંહ

આદર આદિ ઠવિ ફણી પનર રિત્તસી લિખી અંમ
 બારહ રિસી બાહરિ ઠવિ પછે કરો નવરંમ ૭૯૧
 રવિ રિસી આદિ દેહગણી ધગનવ તેરમ ઇમવીસ
 પણવીસમ આવઈ મરણ જાણો વિશ્વા વીસ ૭૯૨
 અઠ દુમ ચવદમ વીસ રિસી છાવીસમ બહુકલેશ
 તિગ સગ તિથિ ગુણવીસ રિખ સગવીસે સુખરેશ ૭૯૩
 બાકી રિસી બારહ અવર હોય નિરોગી દેહ
 નાડી ચક્ર ઇસી વિધે હુવઈ હીર કહે ગણી લેહ ૭૯૪

સર્પદંશ થએલો રોગી જીવશે કે કેમ ? તેનો આમાં
 ખુલાસો છે. પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા,
 શતભિષા, હસ્ત ચિત્રા, સ્વાતિ, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, રેવતી અને
 અશ્વિની આ ચૌદ નક્ષત્રમાં સર્પદંશ થાય તો તેમાં વિષની
 (ઝાઝી) અસર થતી નથી. બાકીનાં નક્ષત્ર એટલે ભરણી, કૃતિકા,
 આર્દ્રા, આશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાશ્લેષુની, વિશાખા મૂલ, પૂર્વાષાઢા,
 પૂર્વાભાદ્રપદ અને ત્રણે ઉત્તરા એટલે ઉત્તરાશ્લેષુની, ઉત્તરાષાઢા
 અને ઉત્તરાભાદ્રપદમાં સર્પ વિષ ઘણું અસરકારક હોય છે.

અહુણનો દિવસ, રવિ, મંગળ કે શનિવાર, આઠમ, નોમ,
 છઠ, પાંચમ અને ચૌદશ એ દિવસોમાં સાપ કરડે તો રોગી
 બચતો નથી.

ઉપર જે નક્ષત્રો ગણાવ્યાં છે, તેમાં ત્રણે પૂર્વા તથા ત્રણે ઉત્તરા એ છ નક્ષત્રો ખીન્ન ગ્રંથકારોએ ગણાવ્યાં નથી. તેઓએ તો ભરણી, કૃતિકા, આર્દ્રા, આશ્લેષા, મઘા, વિશાખા, અને મૂલ આ નક્ષત્રોનો જ ઉલ્લેખ કર્યો છે. જેમકે શ્રીપતિ ભટ્ટ:—

યઃ કૃતિકામૂલમધાવિશાખાસર્પાન્તકાર્દ્રાસુ ભુજંગ દૃષઃ

સ વૈનતેયેન સુરક્ષિતોઽપિ પ્રાપ્નોતિ મૃત્યોઃ સદનં મનુષ્યઃ

અર્થાત્—જે મનુષ્ય કૃતિકા, મૂળ, મધા, વિશાખા, આશ્લેષા, ભરણી અને આર્દ્રામાં સર્પદંશ પામે છે, તેની ગરુડ રક્ષા કરે તો પણ તે મૃત્યુ પામે છે.

ન્યોતિર્વિદાભરણુમાં કાલિદાસ:—

કાર્શનવેદ્રાશિભરણમૌલિભૈર્મઘાશિક્ષાશામનંદંદ શૂકભૈ : ।

દૃષ્ટો નરો યઃ શ્વસનાશનેન વૈ સ તાર્ક્ષ્યસખ્યોઽપિ જહાતિ
ભવિતમ્ ॥

કૃતિકા, વિશાખા, આર્દ્રા, મધા, મૂળ, ભરણી અને આશ્લેષા એ સાત નક્ષત્રો જ કાર્શનવ, ઇંદ્રાશિ, રાજમૌલિ, મધા, શિક્ષા, શામન અને દંદશુકભૈ એ પર્યાયોથી સૂચવ્યાં છે.

તિથિઓ સંબંધમાં મતમતાંતર છે. ઘણાએ તેવું કંઈ કહ્યું નથી. જ્યારે કેટલાક કહે છે કે:—

અષ્ટમી પંચમી પૂર્ણા અમાવાસ્યા ચતુર્દશી

અશુભાસ્તિથયઃ પ્રોક્તાઃ સર્પદૃષ્ટ વિનાશકાઃ

આઠમ, પાંચમ, પૂર્ણિમા, અમાવાસ્યા અને ચતુર્દશીએ સર્પદંશ થએલાનો નાશ કરનારી અશુભ તિથિયો છે.

નક્ષત્રોના વિષયમાં પણ મતાંતર છે. જેમકે—

કૃતિકા શ્રવણં મૂલં વિશાખા ભરણી તથા

પૂર્વાસ્તિસસ્તથા ચિત્રાશ્લેષા દૃષ્ટો ન ભવતિ

આમાં શ્રવણ, ચિત્રા એ બે નક્ષત્રોનો (ખીન્નઓએ સારાં ગણાવેલાં છે છતાં, ખરાબ તરીકે) સમાવેશ કરેલો છે.

ત્રણે પૂર્વા તથા ત્રણે ઉત્તરાના સંબંધમાં ખાસ વિચાર નથી. પરંતુ એમાંથી ત્રણે પૂર્વા ફેર હોવાથી ખરાબ અને ત્રણે ઉત્તરા સૌમ્ય હોવાથી સારાં એમ માનવું પડે. અથવા એ છ નક્ષત્રોમાં રોગી બચે ચા ન ચણુ બચે તેમ સંદેહાસ્પદ રહે.

ગાથા ૭૮૬-૭૮૭ માં ચમદંટ્રા નામના ચક્રનો ઉલ્લેખ છે. આ ચક્રની વાસ્તવિક મતલબ એટલી જ છે, કે સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર પર્યંત ગણુતાં જો ૫, ૯, ૧૦, ૧૪, ૧૮, ૧૯ અને ૨૩ એ સાત નક્ષત્રો સર્પની દાઢ (ચમની દાઢ) તરીકે આવે છે. અને તેવા નક્ષત્રમાં સર્પદંશ થાય તો જીવે નહિ.

કોઈ પણ માણસને જો સાય ગળું, ખભો, કુક્ષિ, હથેલી વચ્ચે, પેટ ઉપર, ઉપસ્થ (લિંગ) ઉપર, શુદ્ધામાં, તાળવામાં, બ્રમર વચ્ચે અથવા બરાબર હૃદય ઉપર કરડે તો તે જીવે નહિ.

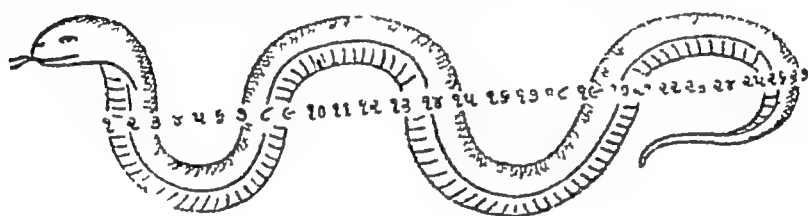
બીજી રીતે સર્પ ચક્ર બને છે. તેમાં પંદર નક્ષત્રો સાપના શરીરની અંદર અને બાર બહાર આવે છે. આમાં આદ્રાથી દિવસ નક્ષત્ર સુધી ગણવાનું હોય છે. બહાર આવેલાં બાર પૈકીને સર્પદંશ વાળાનું જન્મ નક્ષત્ર અથવા સર્પદંશ થવાના દિવસનું નક્ષત્ર હોય તો તે જીવશે એમ જાણવું.

સર્પચક્ર

ક્રમ	આદ્રાથી કે સુર્યાથી દિન નક્ષત્ર
મૃત્યુ થાય	૧-૯-૧૩-૨૧-૨૫
બહુ ક્લેશ થાય	૨-૮-૧૪-૨૦-૨૬
સામાન્ય રીતે રોગી બચે	૩-૭-૧૫-૧૯-૨૭
નિરોગી રહે વિષ ન સહે	૪-૫-૬-૧૦-૧૧-૧૨-૧૬-૧૭ ૧૮-૨૨-૨૩-૨૪

આર્દ્રાથી અથવા સૂર્યના નક્ષત્રથી દિવસ નક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૧-૬-૧૩-૨૧-૨૫ એ નક્ષત્રમાં સર્પદંશ થયો હોય તો જરૂર મૃત્યુ થાય છે. (વીસ વસા મૃત્યુ થાય છે.) ૮-૨-૧૪-૨૦-૨૬ એ નક્ષત્ર હોય તો બહુ કલેશ થાય છે. ૩-૬-૧૫-૧૯-૨૭ એમાં રોગી બચે છે.

આ ચક્રને જો સર્પાકારે બનાવીએ તો સર્પની પીઠ ઉપર આવનારાં નક્ષત્રો મૃત્યુકારક મધ્ય ભાગમાં આવનારાં બહુ કલેશ કારક છે. અધો ભાગે આવનારાં સામાન્ય કલેશ કારક છે. અને બહાર રહી જતાં નક્ષત્રો નિર્ભયકારક છે તે તરત જ સમજાશે. આર્દ્રાથી તેમજ સૂર્ય નક્ષત્ર બંનેથી આ ચક્ર જોવું જોઈએ.

વાર કષ્ટાવલી

રવિ રોગી રહે દિન નવ પીડા અથવા વીસ
શશી સત્તય દિન ભોમ અકુ બુધ બારહ દિનનીશ ૭૯૫
વાર બૃહસ્પતિ ચતુર્દશ દિન ભૃગુ તેરહ કે સોલ
હીર કહૈ શનિબાર દિન વીતૈ કરૈ કલોલ ૭૯૬

રોગની ઉત્પત્તિ અમુક વારે થઈ છે, માટે નિર્ધારીત દિવસ પચાંત પીડા રહેશે એમ સૂચવ્યું છે. જેમકે રવિવારે રોગ થાય તો નવ દિવસ, અથવા ૨૦ દિવસ, સોમવારે ૧૭ દિવસ, મંગળવારે ૮ દિવસ, બુધવારે ૧૨ દિવસ, ગુરુવારે ૧૪ દિવસ, શુક્રવારે ૧૩ કે ૧૬ દિવસ, અને શનિવારે ૧૨ દિવસ પછી રોગ મટે છે.

નક્ષત્ર કષ્ટાવલી

પુષ્ય પુનર્વસુ ઉભદ્ર પદ્મ ઉશ્વ વાસર સાત
કૃત્તિકા ભુજિ બૈશાક હુવર્ધ પછે કરૈ સવિ વાત ૭૯૭

અશ્વણિ કૃતિક મૂલ નવ વાસર પછે ઉદાર
ચિત્રા શતભિષ રૂદ્ર દિન શ્રવણ વાસર બાર ૭૯૮
હસ્ત વિશાખા રોહિણી ભરણી ધનિષ્ઠા પાખ
વીસ દિહાડા મધ્ય રિસી મૃગ ઉષાઠ ઇમ માસ ૭૯૯
અનુરાધા ને રેવતિ રોમી ઉઠઈ કંપ
જેઠા આદરા અશલેષસુ પૂંવા સાર્ધ પ્રનહ ૮૦૦

આવી જ રીતે નક્ષત્ર ઉપરથી પણ અમુક દિવસ પીડા
રહેશે, એમ સમજાય છે.

વાર નક્ષત્રે કળાવલી

સોમ શુક્ર અશ્વિનિ રિસી રોમી દિન ઇમવીસ
ભરણી શનિ બુધ આહિતે રોમી દે બહુ ચીસ ૮૦૧
ગુરુ કૃતિકા તે દિન હસ રોહિણી શનિ દિન સાત
રવિ મંમલ શનિ મૃગશીરે તો ચમપુરથી કરે વાત ૮૦૨
રિસી આદ્રા રોગે ભર્યો ભૂગુ ભોમે બહુ વ્યાધિ
શનિ બુધ સુર પુનર્વસુ દિન પંચ વિષે સમાધિ ૮૦૩
શશી ગુરુ પુષ્યે તેર દિન શશી શુક્ર આહિ મૃત્યુ
દિન ઉગણીસ મધ્ય શનિ રવિ બુધ સુખકર સત્ય ૮૦૪
પૂર્ણ ઉર્ણ સોમ ગુરુ પીડા દિન અગ્યાર
હસ્તાં રવિ બુધ થાવરે દિન પનરે સુખકાર ૮૦૫
ચિત્રા સોમ ને સુરગુરુ સત્તર દિને નિરોમ
સ્વાતી રવિ શનિ બુધ સુ વીસ દિને શુભ ચોમ ૮૦૬
મૃત્યુ વિશાખા સંપજે કૂરવાર ને ચોમ
બુધ અનુરાધા બાર દિન ભુમતિ પાછે સુખસંજોમ ૮૦૭
જેઠા ગુરુ દિવ વીસ કૂર વાર મૃત્યુ મૂલ
શશી બુધ ગુરુ પૂષા ઉષા દિન સપ્તમે અનુકૂલ ૮૦૮

શ્રવણ રવિ ભોમાં શનિ પીડા દિન પચવીસ
 મૃત્યુ ધાનજી રવિ કુળં જમપુર કરે જગીશ ૮૦૬
 શતભિષ દિન દસ શુકે ગુરુ પીડા પછે નિવાર
 પૂરવાભાદ્ર સૂર્ય શનિ મંગલ હુવર્ષ મૃતકાર ૮૧૦
 ઉત્તરાભાદ્ર ને રેવતી દિન અઠાર સુખકાર
 કલ્યા વાર રિસી હીર કહે કષ્ટાવલી વિચાર ૮૧૧

વાર અને નક્ષત્રના સંયોગના આધારે કેટલા દિવસ પીડા રહેશે, તે બતાવ્યું છે. આ બધા સામાન્ય નિયમો છે.

વાર પ્રમાણે કષ્ટ પામવાના દિવસોની સંખ્યા, નક્ષત્ર પ્રમાણે દિન સંખ્યા અથવા વાર નક્ષત્રના સંયોગથી રોગીને પીડા પામવાના દિવસોની સંખ્યાનો નિશ્ચય થવા છતાં ઔષધિ.ક્રિયા અવશ્ય કરવી જોઈએ. ધૃતરૂપતિ સંહિતામાં નક્ષત્રો પ્રમાણે દિન સંખ્યા બતાવ્યા બાદ કહ્યું છે કે:—

ઈતિ નિગદિત રોગે આસ્ય રોગસ્ય શાંત્યૈ
 કથયતિ ચતુરાસ્યઃ કાલલિચ્છૌષધીનામ્
 મરણુદલનક્ષારકોધલેપાદિપાન—
 પ્રવહ્નહનકર્મણ્યત્ર તસ્યોદિતેષુ

અર્થાત્—રોગશાંતિ માટે બ્રહ્માજીએ કાલને લેદનારી ઔષધીઓ બતાવી છે. અને તેની મારણાદિ ક્રિયાઓની વિધિઓ પણ કહી છે.

રોગીએ ઔષધ લેવાનું મુદ્દત.

વારેડતિશીઘ્રે ગ્રહસંયુતસ્ય રિક્તાસુ નંદાસુ જ્યાસુ યોગે ।
 લગ્ને ચરે ચન્દ્રનિરીક્ષિતે ચ ક્રિયાં વિદ્ધ્યાદપિ ઔષધીનામ્

અર્થાત્—અતિ શિઘ્ર સંજ્ઞક ગ્રહોના વારની અંદર રિક્તા, નંદા, અને જ્યા તિથિમાં ચંદ્રથી દૃષ્ટ હોય તેવા ચરસંજ્ઞક લગ્નમાં ઔષધી લેવી.

રોગમુક્ત સ્નાન મુહૂર્ત

રોગ મટી ગયા પછી પ્રથમ સ્નાનના માટે નિષિદ્ધ તિથિ-
વારાહિનો ખાસ પ્રયોગ છે. અને તેથી કહ્યું છે કે:—

વૈધૃતિવ્યતિપાતે ચ લદ્રાયાં સૂર્યસંક્રમે ।

રોગમુક્તો નરઃ કુર્યાત્કુવારર્ક્ષતિથિષ્વપિ ॥

વૈધૃતિ, વ્યતિપાત, વિષ્ટિ, સૂર્યસંક્રમણ વગેરે કુયોગ તથા
ખરાબ વાર નક્ષત્રો અને નિષિદ્ધ તિથિઓમાં રોગમુક્ત માણસે
સ્નાન કરવું.

જે નક્ષત્ર યોગતિથ્યાદિગુણવત્તાથી ભરેલાં અને શુભની વૃદ્ધિ
કરનારાં છે, તે ત્યજી દઈ જેમાં કરેલું કાર્ય વિક્ષણ થાય છે, તેવી
ક્ષણોમાં રોગમુક્ત સ્નાન કરવાનું કહ્યું છે. આમાં ફરીથી રોગગ્રસ્ત
થઈ રોગ મુક્તસ્નાનનો પ્રસંગ ન આવે તેવી ભાવના રખાઈ છે.

નષ્ટપશુલાભ

રવિ રિસિથી આદિ છ વડાં બાકી રિસી નવ બાલ
ખારહ તરણાં છ વીચલાં હીર કહે મતિ નિહાલ ૮૧૨
વડાં ન છાંડે થાન નિજ બાલાં જાતિ વલંતિ
તરણાં જ્યાં ગયાં ત્યાં રહ્યાં પાછાં વલિ નવ જોવંતિ ૮૧૩

ખોવાએલાં પશુ સંબંધી વિચાર છે. સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્ર
નક્ષત્ર પર્યંત ગણતાં પહેલાં છ વૃદ્ધ, પછીનાં નવ બાલક અને
છેલ્લાં ખાર તરણુ નક્ષત્રો છે. વૃદ્ધ નક્ષત્રમાં પશુ જ્યાં હોય ત્યાં જ
હોય છે. પોતાનું સ્થાન તજી ચાલ્યાં, જતાં નથી. (ખોવાતાં નથી)
બાલ સંસ્રક નક્ષત્રોમાં ગએલાં પાછાં આવે છે. જ્યારે તરણુ સંસ્રક
નક્ષત્રોમાં ગએલાં પાછાં આવતાં નથી.

ઇતિ શ્રી હીરકલશ જૈન જ્યોતિષ ગ્રંથે છત્રું પ્રકરણ સમાપ્ત

યોગ પ્રકરણ સાતમું

ગતકલિથી કાલગણના

શાકાં માંહે જોડીયે ત્રીન સહસ્ત્ર એક સત્ત અંક
એ જોડી ઉપરી અધિક હુવધ ગતકલિ સુવિવેક-૮૧૪

શક વર્ષ (શાલિવાહન શક) ની અંદર ૩૧૭૯ જોડવાથી
કલિયુગનાં ગત વર્ષની સંખ્યા આવે. તેમાં એક જોડવાથી વર્ત-
માન વર્ષ આવે. હાખલા તરીકે શકે ૧૮૬૭ ની અંદર ૩૧૭૯
ઉમેરીએ તો ૫૦૪૬ કલિયુગનાં ગત વર્ષ થયાં ૫૦૪૭ મું વર્ત-
માન વર્ષ ગણાય.

યુગ પ્રમાણ

સહસ્ત્ર બત્રીસ ચર ચાર લક્ષ કલિયુગ એહ પ્રમાણ
ચાર ત્રીન હુમ ગુણ સુકૃત ત્રેતા દ્વાપર જાણ ૮૧૫

બત્રીસ હજાર અને ચાર લાખ એટલે ચાર લાખ બત્રીસ
હજાર વર્ષ ૪૩૨૦૦૦ કલિયુગનું પ્રમાણ છે તેનાથી અનુક્રમે
ચાર, ત્રણ અને બેગણું સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ અને દ્વાપરયુગનું
પ્રમાણ છે અર્થાત્ કલિયુગ કરતાં ચાર ગણું વર્ષ સત્ય યુગનાં,
ત્રણ ગણું ત્રેતાનાં અને બે ગણું દ્વાપર યુગનાં વર્ષ છે. પહેલો
સત્ય, બીજો ત્રેતા, ત્રીજો દ્વાપર અને ચોથો કલિયુગ એમ ચાર
યુગ થાય છે.

એક પંચાંગ ઉપરથી બીજી

પંચાંગ બનાવવાની રીત

ચૈત્ર વહિ બારસી દિણ બણીએ બારમે માસે
જે તિથિ બારસી હોઈ એક તિહ હીર પણાસે ૮૧૬
તિહાં માંહે ઠવિ ચ્યાર અંક મધ્યમ ઠવિ
૪મ પંચાંગ પ્રવીણ ૮૧૭

જે પડિવા દિન ચાહિ જે તો અમાવસી દીહ
 જે ઘડી પલ અંક હોય તે ઊમળા કરી લીહ ૮૧૮
 પાછે જે અઉદશ દિને જેતા માંડયા અંક
 તેતા તણ પડિવા દિને ઠાવિજે તણ વંક ૮૧૯
 એમ બીજી સહુએ તિથિ જાણી નૈ રિસિ યોમ
 પરતે લિખી જે હીર કહઈ, તો લહીએ સવિભોગ ૮૨૦

આ ગાથાઓમાં એક જુના પંચાંગ ઉપરથી બીજું નવું પંચાંગ બનાવવાની રીત છે. પણ આ ગતાવેલી રીતિ સ્થૂલ છે. તેનાથી વાસ્તવિક તિથિની ઘડી પળો આવી શકતી નથી. તેમજ પાઠ અશુદ્ધ જેવો અને અધૂરો હોવાથી તેનો વાસ્તવિક અર્થ પણ સમજાતો નથી.

સામાન્ય રીતે પંચાંગમાં (ગ્રહલાઘવીય પદ્ધતિનાં) તિથિ-ઓની ઘડીઓને જમણી કરી તેમાંથી પાછલી તિથિ બાદ કરવાથી આગળની તિથિનાં ઘટ્યાદિ આવે છે. અહીં ગ્રંથકારે તે રીતિ કહી છે. અને તેથી “જે પડિવા દિન ચાહિ જે” એમ કહ્યું છે લઘુ તિથિ ચિંતામણિ નામના ગ્રંથમાં આને માટે કહેવામાં પણ આનંદ છે કે:—

દ્વિગુણું તિથિવારાઘં પૂર્વકોષ્ટેન હીનિતમ્ ।

અગ્નિમં કોષ્ટકં વિદ્યાદેવં નક્ષત્ર યોગયોઃ ॥

અર્થાત્—તિથિનાં વારાદિને જમણાં કરી તેમાંથી પાછલાં વારાદિ બાદ કરવાથી આગળનાં દિવસનું વારાદિ પ્રમાણ આવે. આ હકીકત તે ગ્રંથનાં કોષ્ટકોના શુદ્ધિ કરણ માટે પરિશિષ્ટમાં કહેવામાં આવેલી છે. ગ્રંથકારે તેનો તરજુમો કર્યો છે. પણ વાસ્તવિકમાં તે હકીકત કેવળ કોષ્ટકની શુદ્ધિ તપાસવા માટે છે. એટલે તે રીતે આવેલાં ઘટ્યાદિલગલગનાં આવે છે, એ ધ્યાનમાં રાખવું. એક પંચાંગ ઉપરથી બીજું પંચાંગ ઉપજાવી કાઢવા માટે નીચેના પ્રકાર વધારે ઠીક છે.

પંચાંગાદ્યપરસ્થ સાધનવિધો દ્વેષ્યાઃ સામિતો ક્રમા-
દ્વેષ્યા વેદમિતા તિથી ધૃતિમિતાનાડયો મહી વાસરે ॥
નક્ષત્રે જ્વલના ત્રયોદશ ચુતી ગાહ ત્યજેદ્વિષ્ણુઃ
સ્વપ્ન્ટાઃ સ્વુતિથિવાર ધિષ્ણુચ્યુતયઃ શ્રીસામરાજોદિતાઃ

અર્થાત-એક પંચાંગ ઉપરથી બીજું પંચાંગ બનાવવું હોય
તો ઇષ્ટ દિવસના તિથિવાર નક્ષત્ર ઇત્યાદિમાં અનુક્રમે તિથિમાં
આર, વારમાં એક, તિથિનાં ઇટ્યાદિમાં અઠાર, નક્ષત્રની સંખ્યામાં
ત્રણ અને નક્ષત્રની ઇટિકામાં તેર, યોગની સંખ્યામાં બે અને
ઇટિકામાં ચૌદ ઉમેરવાથી એક વર્ષ પછીની તે તિથિનો વારાદિ
આવે છે. એમ શ્રી સામરાજ નામના પંડિતે કહ્યું છે.

દાખલા તરીકે:—

શકે ૧૮૬૭	તિથિ	વાર	ધડી	નક્ષત્ર	ધડી	યોગ	ધડી
ચૈત્ર શુક્લ પક્ષ	૧	શુક્ર	૨૬	અશ્વિની	૨૮	વિષ્કંભ	૨૭
ઉમેરવાના અંક	૪	૧	૧૮	૩	૧૩	૨	૧૪
શકે ૧૮૬૮ ચૈત્ર શુક્લ પક્ષ	૫	શનિ	૪૧	રોહિણી	૪૧	આયુ	૧૪
ઉમેરવાના અંક	૪	૧	૧૮	૩	૧૩	૨	૧૪
શકે ૧૮૬૯ ચૈત્ર શુક્લ પક્ષ	૯	રવિ	૫૬	પુનર્વસુ	૫૪	સૌભાગ્ય	૫૯

આ પ્રમાણે ઉમેરવાથી આગળનાં તિથિવાર નક્ષત્રાદિક આવે
છે. ગ્રંથકારને પણ આ જ કહેવાનું છે. પરંતુ ગાથાઓ બરાબર
ન હોવાથી તેવો અર્થ સ્વપ્ન્ટ રીતે નીકળે છે.

ઉપરના ઉદાહરણમાં કાગળ વદ ૧૨ માં ઉમેરવાના અંક
ઉમેરીએ તો બીજા વર્ષના ચૈત્ર સુદ ૧ ના ઇડીપળ વગેરે આવે

આનું વધુ સ્પષ્ટિકરણ નીચેના શ્લોકથી થાય છે. આ શ્લોક મકરંદ (પંચાંગ બનાવવાનાં કોષ્ટકો) સારણીમાં છે.

તપશ્ચાસિતદ્વાદશીતઃ ક્રમેણ ક્ષિપેદ્દસંખ્યાતિથો તત્ ધટીષુ
સપાદાષ્ટશીતાંશુનાડયશ્ચ વારે તથૈકં ત્રયં લે ધનં નાડિકાસુ
સપાદત્રિભૂનાડિકાશ્ચાય યોગે વિધું તત્ ધટીષ્વષ્ટ વેદાંધિ હીનાન્ ॥

નવા વર્ષનાં ચૈત્ર સુદ ૧ નાં તિથિવાર જાણવા માટે—

આ શ્લોકમાં તિથિ શ્લેષક ૧-૧૮-૧૫ નક્ષત્ર શ્લેષક ૩-૧૩-૧૫ અને યોગ શ્લેષક ૧-૪૭-૪૫ એમ વધુ સ્પષ્ટતા છે. તેમજ ક્ષાગણુ વદ ૧૨ માં ઉમેરવાનું છે. એટલે ગ્રંથકારે જે “ ચૈત્રવદિ ખારસી-દિષુ ” કહ્યું છે, તે આ શ્લોકનું રૂપાન્તર હોવું જોઈએ.

વારજ્ઞાન

માસ દોઢા હીર કહઈ વધતો કરી રાજન
ભેલી ભાગ સમ જે વધે માસાદિનો દંન ૮૨૧

ચૈત્રાદિથી જેટલા માસ ગયા હોય તેટલાને દોઢા કરી અને તેમાં વર્ષેશ ઉમેરી સાતથી ભાગ આપવો. એટલે જેટલી શેષ વધે તે પોતાના ઇષ્ટ મહિનાની સુદ ૧ નો વાર આવે છે.

દાખલા તરીકે શકે ૧૮૬૮ ના ચૈત્ર સુદ ૧ ને બુધવાર છે. એટલે વર્ષેશ સંગળ થયો. હવે આસો સુદ ૧ નો વાર જાણવો છે. તો ચૈત્રથી ગણતાં છ મહીના થયા માટે $૬ \times ૧૧ = ૬૬ + ૩ = ૬૯$ - ૭ શેષ ૫ એટલે આસો સુદ ૧ ને શુક્રવાર આવે.

આ રીતમાં ગ્રંથકારે ૨૯૧૧ સૌર દિવસે એક ચંદ્ર માસ થાય છે. તેથી પ્રતિમાસે ૧૧૧ દિવસ વધે એમ અનુપાત કરી માસની સંખ્યાને દોઢા કરવાનું કહ્યું છે અને તેમાં વર્ષેશ અર્થાત્ ક્ષાગણુ વદ અમાસનો વાર ઉમેરવો જોઈએ એમ ફલિતાર્થ છે. પણ ગાથામાં “ ચૈત્રાદિ ” પદ છે. તેથી સ્થૂલતા રહી ગઈ છે. મૂળ ગાથા નીચે સુજળ છે.

માસ દોઢા હીર કહઈ વધતો ચૈત્રાદિ દંન
ભેલી ભાગ સમ જે વધે વાર તિકો રાજન

આથી ગાથાનાં પદ ફેરવી ઉપર શુદ્ધ ગાથા મૂકી છે. છતાં પ્રકાર સ્પષ્ટ છે. એ નિર્વિવાદ છે.

નક્ષત્ર જ્ઞાન

હીર કહ્યું જે માસ દિન તે બે ઘાટી કરેઈ
માસ નામ જે રિસી વહ્યું સો ધુરિ દેઈ મણેઈ ૮૨૨

જે નામનો માસ હોય તે નામનું નક્ષત્ર વદ એકમના દિવસે (લગભગ) હોય છે તેથી ત્યાંથી જે દિવસનું નક્ષત્ર બાણુવું હોય ત્યાં સુધી ગણવાથી ધારેલા દિવસનું નક્ષત્ર આવે છે

આ પ્રકારમાં સ્પષ્ટતા છે. કારણ કે મહીનાનાં નામ તે મહિનાની પૂર્ણિમાએ આવતા નક્ષત્ર ઉપરથી હોય છે. પરંતુ તે નક્ષત્ર પૂર્ણિમાથી આગળ પાછળ પણ એકાદ બે દિવસના અંતરે હોય છે. તેથી તેવા પ્રસંગે એકાદ નક્ષત્રનો ફરક આવી જાય.

યોગ જ્ઞાન

હીર કહે શ્રવણાં શશી પુખ્ય થકી ગિણી ભાણ
ભેલી ભામ સગવીસ દે વધતો યોગ વખાણ ૮૨૩

શ્રાવણથી લઈ દિન નક્ષત્ર સુધી ગણવું. અને પુખ્યથી સૂર્યના વર્તમાન નક્ષત્ર સુધી ગણવું. આ બેનો સરવાળો કરી સત્તાવીસથી ભાગ દેવાથી જે શેષ વધે તે યોગ સમજવો.

અશ્વિનિ આદિ રવિ શશી ઉભય ભેલિ તણ એક
હીર કહે મણી યોગ લ્યો વિષ્ણુભાદિ વિવેક ૮૨૪

અથવા અશ્વિનીથી સૂર્ય અને ચંદ્રનાં વર્તમાન નક્ષત્ર પર્યંત ગણી સરવાળો કરી એક ગાદ કરવાથી પણ યોગ આવે છે.

અધિકમાસ જ્ઞાન

સંવત્ માંહેથી ટાલિ જે સોલેસો તેત્રીસ
શેષને ભામ ઉમણીસનો વધતો ધરો સુજમીસ ૮૨૫
ખિહું વધે આસુ વધે પંચે શ્રાવણ દાખ
તેરે ભાદવા ચૈત્ર ત્રિહું ઇગ્યારે વધશાખ ૮૨૬

આઠે પુરે જેઠ બે સોલે વધે આસાઠ
અધિક માસ તો હીર એ બોલ્યા જ્યોતિષ ગાઠ ૮૨૭
હીર કહે વદિ પંચમી બે રવિ પક્ષે રાશિ
તો તિણ પહિલો માસ બે વધત આમલે વરસી ૮૨૮
અધિક માસ વીત્યા પછી માસ બત્રીસ વિહાય
હીર કહે સોલે દિને માસ અધિક વલી થાય ૮૨૯
માસ વધર્ષ દોર્ષ જનમતે પોષ અને આષાઠ
શિવ મતે સાતઠ વધે ચૈત્રથી ગણીએ ગાઠ ૮૩૦

વર્તમાન સંવતમાંથી ૧૯૩૩ ગાઠ કરી વધે તેને ઓગણી-
સનો ભાગ આપવો બે બે વધે તો આસો, પાંચ વધે તો શ્રાવણ,
તેર વધે તો ભાદરવો, ત્રણ વધે તો ચૈત્ર, અગીઆર વધે તો
વૈશાખ અને આઠ કે શૂન્ય વધે તો જેઠ તથા સોળ વધે તો
આષાઠ માસ અધિક જાણવો. આ સિવાયની શેષ વધે તો અધિક
માસ આવતો નથી.

વહ પાંચમના દિવસે બે રવિ સંક્રાંતિ બદલે તો જે મહી-
નામાં તેમ જન્યુ હોય તેની પહેલાંનો માસ આગલા વરસમાં
અધિક માસ થાય છે. એક અધિક માસથી બીજો બત્રીસ મહીના,
સોળ દિવસ પછી આવે છે. આને સાટે કહ્યું છે કે:—

દ્વાત્રિંશદ્વિભર્ગતૈર્માસૈર્દિનૈઃ પોડશભિસ્તથા ।

ઘટિકાનાં ચતુષ્કેણ પતલધિમાસકઃ ॥

સામાન્ય રીતે સાત મહીના અધિક તરીકે આવે છે. આ
જ્યોતિષનો નિયમ છે. આને ગ્રંથકાર સાંપ્રદાયિક સંજ્ઞા આપે
છે. જૈનોની ગણતરી મુજબ બે મહીના માત્ર પોષ અને આષાઠ
જ અધિક માસ તરીકે આવે છે.

જે મહીનામાં સંક્રાંતિ થાય તે અધિક માસ, અને જે
મહીનામાં બે સંક્રાંતિ થાય તે ક્ષય માસ કહેવાય છે. ક્ષય માસ

કાલાન્તરે આવે છે અને તે વર્ષમાં બે અધિક માસ આવે છે. એટલે ખરી રીતે તો તે વર્ષમાં એક અધિક માસ વધે છે.

અધિક માસમાં શુભ કર્મો થતાં નથી, તેમજ અધિક માસના કારણે કેટલાંક વિશિષ્ટ ફળ પણ થાય છે.

વર્ષના રાજાદિનો નિર્ણય

ચૈત્ર અમાવસી વાર નૃપ મંત્રી કુંભ રવિવાર
કુંભે રવિ જે વાર હુવઈ તે સસ્યાધિપ સાર ૮૩૧

આ ગાથાના પ્રમાણે જોતાં ગ્રંથકારે પૂર્ણિમાના માસની પદ્ધતિ સ્વીકારી છે. અને તેથી ચત્ર અમાવાસી એટલે ફાગણ વદ અમાસ એવો અર્થ કરવાનો છે. ફાગણ વદ અમાસના દિવસે જે વાર હોય તે વર્ષનો રાજા, ધન સંક્રાન્તિના દિવસે જે વાર હોય તે મંત્રી અને કુંભ સંક્રાન્તિના દિવસે જે વાર હોય તે સસ્યાધિપતિ થાય છે. આ પદ્ધતિ ગુર્જર જ્યોતિર્વિદોની હતી.

આ બાબતમાં ઘણા મતમતાંતરો શ્રી સૈદ્ધવિજયજી ઉપાધ્યાયે પોતાના વર્ષ પ્રબોધમાં સંગ્રહ્યા છે. અને તેમાં ગ્રંથકારને મળતું વાક્ય નીચે પ્રમાણે છે. તેઓ લખે છે કે અત્રાપિ મતાંતરમ્.

ધન મંત્રી કુંભ સસ્યપતિ ફાગણ અંતિ વાર
નિશ્ચય રાજા પૂરખીએ એહિ જોશ વિચાર ૮૩૨

અર્થાત—ધન સંક્રાન્તિના દિવસનો વાર તે મંત્રી, કુંભ સંક્રાન્તિના દિવસનો વાર તે સસ્યપતિ અને ફાગણ માસના છેલ્લા દિવસ અમાવાસ્યાનો વાર તે નિશ્ચયે કરી રાજા થાય છે.

રાજાદિ અધિકારને માટે જુદા જુદા મતો નીચે પ્રમાણે છે. રાજાવલી અને કદંપલતાના મત સુજળ.

૧ વર્ષેશઃ—ચૈત્ર શુકલ પ્રતિપદનો (ઉદયકાલિક) વાર

૨ મંત્રી—મેષ સંક્રાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર

- ૩ સસ્યેશ:-ઠક સંકાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૪ પશ્ચાદ્ધાન્યેશ:-ધન સંકાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૫ મેવેશ:-આર્ક્ષા નક્ષત્રમાં સૂર્ય પ્રવેશ કરે તે દિવસનો વાર
 ૬ રસાધિપતિ:-તુલા સંકાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૭ નિરસેશ:-મકર સંકાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૮ કૃત્તેશ:-મીન સંકાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૯ ધનેશ:-કન્યા સંકાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર
 ૧૦-દુર્ગેશ:-સિંહ સંકાન્તિ થાય તે દિવસનો વાર આને કોટવાળ કહે છે.

વશિષ્ઠ મહારાજના જગન્મોહન નામના શ્રંથમાં પણ ઉપર મુજબ જ કહ્યું છે. લગલગ ઘણાખરા આચાર્યોના મત મુજબ પણ ઉપર પ્રમાણેના રાજદિ હોય છે. આ અધિકારી વધારેમાં વધારે દશ અને ઓછામાં ઓછા ત્રણ હોય છે. આપણા શ્રંથકારની ગાથાના ઉત્તરાર્ધનો પાઠાન્તર નીચે મુજબ છે.

કુંભે રવિ સસ્યાધિપતિ એ ત્રય જોઈષિ સાર.

અર્થાત્—રાજ, મંત્રી અને સસ્યાધિપતિ એ ત્રણ અધિકારીઓ જ મુખ્ય છે.

હવે ઉપરના મતમાં ચૈત્ર શુકલ પ્રતિપદા ઔદયિક દેવી કે અમાવાસ્યાની દેવી એ પ્રશ્ન રહે છે? તેમાં મતભેદથી ગુજરાતીઓ પ્રતિપદારંભ લે છે. જ્યારે દક્ષિણાત્યો ઔદયિક પ્રતિપદા લે છે. એવો ઉલ્લેખ છે. પણ હાલમાં ચાલુ પદ્ધતિ ઔદયિક પ્રતિપદા લેવાની છે. સર્વત્ર એ પ્રમાણે લેવાય છે.

પરંતુ તે સિવાય શ્રીમેઘવિજયજી ઉપાધ્યાય એક નવીન મતનું સ્થાપન કરે છે. તેનું મૂળ સ્પષ્ટ થતું નથી. પણ તે યુક્તિસંગત છે. તેઓ લખે છે કે—

ચૈત્ર શુકલપ્રતિપત્તિથ્યાદો સ્યુર્નૃપાયવઃ ।

ચૈત્રાદિવત્સરમતે કલન્તીત્યેવમુચિરે ॥

વિજયદશમ્યાં વાર ઇત્યાદિમતં સ્વતંત્રમતિફલદમ્

સ્યાત્ કાર્તિકાદિવત્સરમતેઽબ્દોદ્ભવવાત્તત્ર ॥

અર્થાત્—ચૈત્રશુકલ પ્રતિપદાના આરંભનો વાર રાજા ઇત્યાદિ મતથી થતા અધિકારી ચૈત્રાદિ વર્ષના માટે ઉપયોગી છે. પરંતુ કાર્તિકાદિ વર્ષના માટે વિજયાદશમીના દિવસનો જે વાર તે રાજા થાય. આવો (અનુલવથી) અતિશય ફલદાયી સ્વતંત્ર (મારો) મત છે. અને વર્ષનો ગર્ભ ત્યારે ણંધાતો હોવાથી તેની કલ્પના કરી છે.

હવે કાર્તિકાદિ વર્ષ મુજબ અધિકારી કયા બને તે સંખં-ધમાં તેઓ કહે છે કે:—

- ૧ વર્ષેશ:—વિજયાદશમીના દિવસનો વાર
- ૨ મંત્રી:—તુલા સંક્રાન્તિ બેસે તે દિવસનો વાર
- ૩ દુર્ગેશ:—(કોટવાળ) વૃશ્ચિક સંક્રાન્તિ બેસે તે દિવસનો વાર
- ૪ રસાધિપ:—ધન સંક્રાન્તિ બેસે તે દિવસનો વાર
- ૫ સસ્યાધિપ:—મકર સંક્રાન્તિ બેસે તે દિવસનો વાર
- ૬ નીરસેશ (જલેશ):—જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં સૂર્ય પ્રવેશ કરે તે દિવસનો વાર
- ૭ મેઘેશ:—કાર્તિક માસમાં જે દિવસે મૂળ નક્ષત્ર હોય તે વાર

આમ તેઓ સાત અધિકારી જણાવે છે વર્ષના અધિકારીઓની સંખ્યા વધતાં વધતાં તેર સુધી પણ ગઈ છે. દાખલા તરીકે ગુજરાતમાં કાર્તિક શુકલ પ્રતિપદાના દિવસે (બેસતા વર્ષે) સારપત્રિકા વંચાય છે, તેમાં ૧ રાજા, ૨ મંત્રી, ૩ અગ્ર ધાન્યેશ, ૪ મેઘેશ, ૫ રસેશ, ૬ પશાદ્ધ ધાન્યેશ, ૭ કોશેશ, ૮ સુધ્ધેશ, ૯ સેનેશ, ૧૦ છત્રેશ, ૧૧ નિરસેશ, ૧૨ વ્યાપારેશ, ૧૩ વ્યવહારેશ આમ તેર અધિકારી દર્શાવવામાં આવે છે.

પરંતુ વાસ્તવિકમાં રાજા મંત્રી અને સસ્યાધિપતિ એ ત્રણ જ મુખ્ય છે. કલ્પલતાકારે આ વિવાદમાં અંતે જણાવ્યું છે કે સ્વદેશ મુજબ વ્યવસ્થા કરી લેવી જોઈએ. અને આનાથી જ ગર્ભિત અર્થનું સ્પષ્ટિકરણ શ્રીમેઘવિજય ઉપાધ્યાયજીએ કાર્તિકાદિ વર્ષના પ્રમાણમાં સાત અધિકારીઓની કલ્પના કરી છે.

નવ સતીયાં જે બાર રિસી મેષ રવિ સીમંત સર્યાધિપતિ કરકાં ચરકાં એહ અનાગત તંત ૮૩૩

સત્તાવીશ તારાઓ (નક્ષત્રો) માં નવ સતી છે. અર્થાત્ સૂર્ય ૨૭ નક્ષત્ર ઉપર ભ્રમણ કરે તેમાં નવ નક્ષત્રો જ કામના છે. જ્યારે સૂર્ય આર્દ્રા ઉપર આવે છે ત્યારે વર્ષા ઋતુ શરૂ થાય છે. અને ચિત્રા લોગવી લે છે, ત્યારે વર્ષા ઋતુ (ચામાસુ) પૂરું થાય છે. અર્થાત્-આર્દ્રાથી લઈ ચિત્રા સુધીનાં નવ નક્ષત્રો (નવ સતીઓ) સૂર્ય બરાબર લોગવે છે. એટલે તે નવ સતીઓ છે.

બાર રાશિયો પૈકી મેષ રાશિને રવિનો સંયોગ થતાં સીમંત આવે છે. મેષનો સૂર્ય થતાં જ વરસાદનો ગર્ભ બંધાય છે. અને કર્કનો સૂર્ય થાય તે વખતનો વાર જ અન્નાધિપતિ છે. અર્થાત્-આર્દ્રાથી ચિત્રા સુધીનાં નવ નક્ષત્રો, મેષ સંક્રાન્તિ અને કર્ક સંક્રાન્તિ આ ત્રણ જ મુખ્ય છે. એ જ અનાદિ કાળથી ચાલ્યા આવતા આ જગતકેના મુખ્ય અંગ છે x

x આ રાજદિ અધિકારીઓ અને તેમનું કુળ વગેરે પંચાંગની શરૂઆતમાં જ લખવામાં આવે છે. આના ઉપરથી વર્ષમાં ધાન્યની પેદાશ વગેરેનો અંદાજ રહે છે. આમાં ક્રમ એવો હોય છે કે પ્રથમ અધિકારી પછી ગુરુના નક્ષત્ર ઉપરથી વર્ષનું નામ, વર્ષના મેષનું નામ અને વરસાદ સંબંધી આગાહી હોય છે. વરસાદની આગાહી માટે રેહિણીનો વાસો જોવાય છે. સંવત્સરનું નામ, સંખ્યા અને કાલી રેહિણી (શ્રાવણ ચહીનાની વદ બાઠમ) આપાદી પૂર્ણિમા વગેરે યોગો જોવાય છે. વર્ષના ચાર સ્તંભો પૈકી કેટલા સ્તંભ છે, તે કાટેલું હોય છે. ત્યાર બાદ વર્ષનો અદર આવતા સૂર્ય કે ચંદ્રના ગ્રહણોનો ઉલ્લેખ હોય છે, અને આટલી વર્ષના લવિષ્યનું મુચન કરનારી બાજતો લખ્યા બાદ ધર્મપુણ્યને ઉપયોગી તિથિઓનું વિગતવાર વર્ણન હોય છે. ત્યારબાદ ગ્રહોના ઉદય-અસ્ત વર્ષના દિવસો અને મુહૂર્તો ઉપરથી લાજાલાલ દર્શાવાય છે, ક્ષત્રિની નક્ષત્ર અને રાશિ ઉપરની સ્થિતિ તેમજ દષ્ટિથી કઈ કઈ દિશાઓમાં સુખ અને કષ્ટ કષ્ટ દિશાઓમાં દુઃખ હોય છે. તે લખાય છે. જ્યાં ક્ષત્રિની દષ્ટિ પડે ત્યાં કુકાળ પડે છે. સૌભાગ્ય (લાભ) પંચમીની બહીઓ ઉપરથી આવતા વર્ષના અનાજના

દિનમાન સાધન

માસ ગયા ત્રિગુણા કરી ભેલી એકાવન માંહી
 આધા તિણમેં ટાલીએ બાકી ઘડી કહાઇ ૮૩૪
 દિવસ જેતા વધતા હુવે તે પલ ત્રિગુણ પ્રમાણ
 હીર કહે મકરાદિ દિન કરકાદિક નિશિજાણ ૮૩૫

પાઠાંતરે

અયન ગયા દિન ત્રિગુણા કરી ભેલી પનરસૈતીસ
 સાઠે ભાગે દીજતાં લખધ ઘડી સુજગીસ ૮૩૬
 વધત અંક તે પલ હુવે મકર થકી દિન જાણી
 કરક થકી નિશિ હીર કહે જોઈશ એ પરમાણી ૮૩૭
 પંચ સયાં દશ અંક મહિં અયન ગયા દિન વાઈ
 વિસે ભાગ હરંતડાં લખધ ઘડી કહેવાઈ ૮૩૮

ભાવ સમગ્રજ છે. સવત્સરના વિશ્વા ઉપરથી સમયની સારાણોટાની અટકળ થાય છે. પ્રનમ અને અમાસની ધડીઓ ઉપરથી બી-તેજના ભાવ સમગ્રજ છે. અગ્રસ્ત્રના ઉદય અને અસ્ત ઉપરથી વરસાદની મોસમ માલુમ પડે છે. આતું બધું રાગવલી અગર રાગદિના મથાળા હેઠળ પંચાંગમાં શુદ્ધઆતમાં જ આપેલું હોય છે. જેવટે સારાવલી સાંભળ્યા બાદ સાંભળનારને દાનપ્રણયનો ઉપદેશ આપેલો હોય છે. અને શુભાશીર્વાદ પણ હોય છે. દરેક મનુષ્યે વર્ષના આરંભમાં જ જ્યોતિર્વિદનું પૂજન કરી તેની પાસેથી આખા વર્ષના શુભાશુભનું વિગતવાર શ્રવણ કરવું જોઈએ અને દાનપ્રણય કરવું જોઈએ. વળી ચૈત્ર શુક્લ પ્રતિપદાના દિવસે પણ વર્ષનો આરંભ (શકારંભ) હોઈ તે દિવસે તો ગુડી પડવાનો ઉત્સવ, પંચાંગ શ્રવણ વગેરે ઘણી બાબતો ખતાવેલી છે. ગુજરાતમાં કર્તિક સુદ ૧ ના રોજ સારપત્રિકા અથવા સારો એ નામથી પંચામનું તારણ જોઈ લેાકો પાસે સાંભળવાનો રીવાજ છે. ત્યારે દક્ષિણમાં ચૈત્ર સુદ ૧ ના રોજ ગુડી પડવો, સંવત્સરારંભ, પંચામ શ્રવણ, લીમડો પીવાનો વિધિ વગેરે થાય છે.

—ગોરધનદાસ

વધત અંક ત્રિગુણ કરો તે લહિયે પલ માન
 મકરે દિવસ કરકે રચણી હીર કહે જમ જમણ ૮૩૬
 ખરો પંચાવન લિખિ ત્રણ સયા પણુયાલી
 અયનાં આધા દીહડા ઉપરિ દે તિલિ રાલિ ૮૪૦
 મકરાદિક મણીયે દિવસ કરકાદિક નિસિ લેઈ
 અધિક દિવસ દસ માંહિ ધરી વીસે ભાગે દેઈ ૮૪૧
 લખધ અંકમાં પચવીસ ઠવિ તેતી ઘડી લિખેઈ
 વધત અંક ત્રિગુણાં પલાં દિન નિશિ હીર કહેઈ ૮૪૨
 અયન ગયા દિન આધા કરી ખિસ પંચાવન અંક
 મેલી કીજે એકઠા ટાલિ સઘલો વંક ૮૪૩
 ખિહુ અંકે થાયે ઘડી તિન પર છ ગુણો ઠાઠ
 હીર કહેઈ તે થાય પલ ઇમ દિનમાન કહાઈ ૮૪૪

દિનમાન લાવવાના ગણિતોક્ત ચરખાંડ સાધિત ચર સંસ્કાર-
 રને સામાન્ય રીતે ખનાવવા ગ્રંથકારે પ્રયાસ કર્યો છે. ગ્રંથકારે
 જોધપુરીય પલભા ૫-૫૬ (સ્થૂલ રીતે ૬-૦) ઉપરથી ખનતા
 દિનમાન પત્રમાંથી પરમ દિનમાન ૩૪ ઘડી ૩૦ પલ તેમજ
 અત્યલ્પ દિન માન ૨૫ ઘડી ૩૦ પલ ઉપરથી એક અંશમાં ૩
 પલ જેટલી વૃદ્ધિ સ્વીકારી છે. અને તેના ઉપરથી સ્થૂલ રીતે
 દિનમાનાનયન કર્યું છે.

મકર સંક્રમણ પછી જેટલા મહીના ગયા હોય તેટલાને ત્રણથી
 ગુણી તેમાં એકાવન ઉમેરવા પછી અડધું કરી નાખવું. જેટલે
 દિનમાનની ઘડીઓ આવશે. માસની સંખ્યા પુરેપુરી લેવા
 જતાં ઉપર જેટલા દિવસ વધ્યા હોય તેટલી સંખ્યાને ૩ થી
 ગુણી તેટલી પલ તે ઘડીમાં જોડવાથી દિનમાન થાય.

જો ઠક્ સંક્રાન્તિથી ઉપરોક્ત ક્રિયા પ્રમાણે ગણતરી કરીએ
 તો શત્રીમાન થાય. આ ગણતરી ૬ અંશુલ પલભાવાળા જોધપુર

જયપુર વગેરે નગરો માટે ઠીક છે. અહીં મકર અને કર્ક સંક્ર-
મણુ સાયન માનથી લેવાનાં છે એ ધ્યાનમાં રાખવું.

સાયન મકરારંભથી દિનમાન વધવા માંડે છે. અને સાયન
મિથુનાન્ત પર્યંત તે વધે છે. સાયન કર્કાદિ ચતાં જ ઘટવા માંડે
છે, અને રાત્રીમાન વધવા માંડે છે. સાયન મેષાદિ તેમજ તુલા-
દિમાં દિનમાન રાત્રીમાન પુરાં ત્રીસ ત્રીસ ઘડીનાં હોય છે. અને
ત્યાંથી ત્રણ ત્રણ રાશિના અંતરે તેમની પરમ હ્રાસ અને પરમ
વૃદ્ધિ થાય છે. આને ખગોલ ગણિતમાં ચર કહે છે.

જ્યાં ૬ અંશુલ પલલા છે. ત્યાં ૨૫૫ પલ દિનમાનની
વૃદ્ધિ થાય છે. અને ૨૫૫ પલ હ્રાસ થાય છે.

અંશકાર આ મૂલતત્ત્વને લઈ બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારો દર્શાવે છે.
પરંતુ અધાની એક જ હકીકત છે.

અંશકારના પ્રકારોને ગણિતની પદ્ધતિ મુજબ લખીએ તો:-
પ્રકાર પહેલો—

ઈષ્ટ માસ દિન-અયનારંભ = ગતમાસ + ગતદિન

$$\frac{\text{ગતમાસ} \times ૩ + ૫૧}{૨} = \text{દિનમાનની ઘડી}$$

$$\text{ગત દિન} \times ૩ = \text{પલ}$$

$$\text{દિનમાન ઘડી} + \text{પલ} = \text{વાસ્તવિક દિનમાન}$$

બીજો પ્રકાર—

ઈષ્ટ માસદિન - અયનારંભ = ગતમાસ + ગતદિન

$$\text{ગતમાસ} \times ૩૦ + \text{ગતદિન} = \text{ગતદિન}$$

$$\frac{\text{ગતદિન} \times ૩ + ૧૫૩૦}{૬૦} = \text{વાસ્તવિક ઘડી પલાત્મક દિનમાન}$$

ત્રીજો પ્રકાર—

અયનારંભથી ઈષ્ટદિન = ગતદિન

$$\frac{\text{ગતદિન} + ૫૧૦}{૨૦} = \text{ઘડી} + \frac{\text{શેષ}}{૨૦}$$

$$\frac{\text{શેષ}}{૨૦} \times \frac{૬૦}{૧} = \text{શેષ} \times ૩ = \text{પલ માટે ઘડી} + (\text{શેષ} \times ૩) =$$

પલ = દિનમાન

ચોથો પ્રકાર—

અયનારંભથી ઇષ્ટદિન = ગત દિન

$$\frac{\text{ગતદિન}}{૧} + ૩૪૫ + ૨૫૫ = \text{પલ} \div ૬૦ = \text{દિનમાન ઘટિ પલા-}$$

ત્મક આ પ્રકાર ખરાબર નથી.

પાંચમો પ્રકાર—

આયનારંભથી ઇષ્ટદિન = ગતદિન

$$\frac{\text{ગતદિન}}{૨} + ૧૦ \div ૨૦ = \text{લઘ્વિ} + \text{શેષ લઘ્વિ} + ૨૫ = \text{ઘડી}$$

$$\text{ઘડી} + \text{પલ} = \text{દિનમાન શેષ} \times ૩ = \text{પલ}$$

છઠ્ઠો પ્રકાર—

અયનારંભથી ઇષ્ટદિન = ગતદિન

$$\text{ગતદિન} \div ૨ = \text{ગતદિનાર્ધ} + ૨૨૫ = \text{દિનમાન પલ} \div ૬૦ =$$

$$\text{દિનમાન ઘડી} \times ૬ = \text{વાસ્તવિક દિનમાન.}$$

આ બધા ગણિત પ્રકારો એક સરખું જ પરિણામ આપે છે. ગ્રંથકારની બુદ્ધિમત્તાનો આ પરિચય છે. પરંતુ આથી ગ્રંથકારનું ખગોળ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન થોડું હોવું જોઈએ, એમ ભાસ થાય છે. આ દિનમાન લાવવાની રીત તો જોધપુરીય પ્રદેશ સિવાય અન્યત્ર અનુપયોગી છે. જો ગ્રંથકારને તેનું વાસ્તવિક જ્ઞાન હોત તો તે ચરાનયન દ્વારા હરકોઈ સ્થળના વાસ્તવિક દિનમાનાનયનની રીત જણાવત.

ઉદાહરણ દ્વારા ઉપરોક્ત પ્રકારોથી એક જ પરિણામ આવે છે, તે સિદ્ધ કરવા માટે ધારો કે અયનારંભથી ૬૦ દિવસ પછીનો દિનમાન લાવવો છે તો ગતદિન ખરાબર ૬૦ થયા. અર્થાત્ ૩ માસ થયા.

પહેલો પ્રકાર:—

ગત ૩ માસ છે માટે.

$$૩ \times ૩ = ૬ + ૫૧ = ૬૦ \div ૨ = ૩૦$$

બીજો પ્રકાર:—

ગત દિવસ ૬૦ છે માટે

$$૬૦ \times ૩ = ૨૭૦ + ૧૫૩૦ = ૧૮૦૦ \div ૬૦ = ૩૦$$

ત્રીજો પ્રકાર:—

$$૬૦ + ૫૧૦ = ૬૦૦ \div ૨૦ = ૩૦$$

ચોથો પ્રકાર:—

આ પ્રકાર બરાબર નથી તેથી ઉદાહરણ આપ્યું નથી.

પાંચમો પ્રકાર:—

$$૬૦ + ૧૦ = ૧૦૦ \div ૨૦ = ૫ + ૨૫ = ૩૦$$

છઠ્ઠો પ્રકાર:—

$$૬૦ \div ૨ = ૪૫ + ૨૫૫ = ૩૦૦ \div ૬૦ = ૫ \times ૬ = ૩૦$$

દિનમાન રાત્રીમાનનો વૃદ્ધિક્રમ

જળ આવે રવિમેષ તુલ તથા દિનનિશિનો માન
 તીસ તીસ ઘડીયાં વહે સાઠ ઘડી હ્રમ જ્ઞાન ૮૪૫
 વૃષ કન્યા રવિ સંક્રમે સાઠી ઘડી ઇમતીસ
 અઠવીસાં સાઠી ઘડી રજની કહી જગીશ ૮૪૬
 મિથુન સિંહ સંક્રાંતિ દિન તેત્રીસ ઘડીઓ તેહ
 રજની સપ્તવીસાં ઘડી જોતીષ નીવડીયાં નેહ ૮૪૭
 કરકાં સાઠ ચૌતીસ દિન નિશિ સાઠી પચવીસ
 જે પ્રમાણ કરકે નિશિ તે દિન મકર સરીસ ૮૪૮
 વૃશ્ચિક મીનાં દિન ઘડી અઠવીસાં પલ તીસ
 રજની ઘડી એકતીસ હુવૈ તિમ પલ દશને વીસ ૮૪૯
 ધન કુંભે રવિ સંક્રમે ઘડીયાં દિન સતવીસ
 તિમ રજની તેત્રીસ હુવધ બોલૈ હીર મુનીશ ૮૫૦

મેષ સંક્રાન્તિ તેમજ તુલા સંક્રાન્તિના આરંભમાં બરાબર ત્રીસ ઘડીનો દિવસ અને ત્રીસ ઘડીની રાત્રી હોય છે. વૃષભ અને કન્યા સંક્રાન્તિના દિવસે દિવસ ૩૧૧ ઘડીનો દિનમાન અને ૨૮૧ ઘડીની રાત્રી હોય છે. મિથુન અને સિંહ સંક્રાન્તિના રોજ દિનમાન ૩૩ ઘડી અને રાત્રી ૨૭ ઘડી હોય છે કર્કારંભે દિનમાન ૩૪૧ ઘડી અને રાત્રીમાન ૨૫૧ ઘડી હોય છે.

કર્ક સંક્રાન્તિના રોજ જેટલી રાત્રી હોય છે, તેટલો મઠર સંક્રમણના રોજ દિનમાન હોય છે.

વૃશ્ચિક અને મીન સંક્રાન્તિના રોજ ૨૮૧ ઘડી દિનમાન અને ૩૧૧ ઘડી રાત્રી હોય છે. ધન તેમજ કુંભ સંક્રાન્તિના દિવસે દિનમાન ૨૭ ઘડી અને રાત્રી માન ૩૩ ઘડી હોય છે.

આ દિનમાનની પરમ વૃદ્ધિ અને ધ્રુવ ૬ પલલાના પ્રદેશ માટે છે. બીજે સ્થળે તેમાં થોડું ઘણું ન્યૂનાધિક હોય છે.

લગ્ન પ્રમાણ

ત્રિણ ઘડી હુવે મેષ મીન પલ પણ્યાલીસ
વૃષભ કુંભ વહે ચ્યાર ઘડી પલાં સોલ જગીસ ૮૫૧
પંચ ઘડી ને પંચ પલ મિથુન મકરાદિક હીર
કરકાદિક ધન પલ ઇમ્યાલીસ પણ ઘડીયાં ઉદીર ૮૫૨
પલ બેચાલ પંચે ઘડીય સિંહા વૃશ્ચિક બેઉ
કન્યા તુલ પંચહ ઘડી પલ ઇમતીસ વહેઉ ૮૫૩

મેષાદિ લગ્નતુલ્ય ઘટિપલાત્મક પ્રમાણ બતાવ્યું છે. આ ઉદ્યમાન (લગ્નનાં પ્રમાણ) અણુહિલ્લવાડ પાટણનાં છે.

અંશકારે દિનમાનાનયનમાં બેધપુરીય પલલાનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેનો અને અહીં અણુહિલ્લવાડ પાટણનો નિર્દેશ પણ કર્યો નથી આથી અંશકારને બગોલગણિતનો ખ્યાલ નથી. એમ સાબિત થાય છે. મુદ્દર્ત અંથો સંબંધી જ્ઞાન દેખાઈ આવે છે.

પછી-પળ	રાશિ	પલાતમક પળ
૩-૪૫	મેષ-મીન	૨૨૫
૪-૧૬	વૃષ-કુંભ	૨૫૬
૫-૫	મિથુન-મકર	૩૦૫
૫-૪૧	રુક્ષ-ધન	૩૪૧
૫-૪૨	સિંહ-વૃશ્ચિક	૩૪૨
૫- ૧	કન્યા-તુલા	૩૩૧

ઘટિકા સાધન

હીર કહે તનુ છાંહ મિણિ પટ્ ભેલી સુવિશેષ
 વીસાં સો વડી વાંટલાં લખ્ધ ઘડી પલ શેષ ૮૫૪
 હીર કહે સમાંગુલી તૃણાં છાંહ મિણેહ
 પાછે સાત ખાંહી ઠવી દિનનો માન ગુણેષ ૮૫૫

સૂર્યોદયથી કેટલી ઘડી દિવસ ગયો છે. તે જાણવા માટે શરીરની છાયા પગલાંથી માપી, તેમાં છ ઉમેરવા અને ૧૨૦ થી લાગ આપવાથી સૂર્યોદય પછીનો કેટલો સમય ગયો તેનું ઘટ્યાદિ પ્રમાણ આવે છે. આ હકીકત મેષ અને તુલા સંક્રાન્તિ માટે છે.

ખીજ મહોનાઓમાં તેવી રીતે સમય જાણવો હોય તો છાયામાં સાત ઉમેરી અશાહમાં ૧૧૫ થી, પોષમાં ૧૭૫ થી, જ્યેષ્ઠ અને શ્રાવણમાં ૧૨૦ થી, કાર્તિક તથા ફાગણમાં ૧૬૦ થી, માગશર અને મહામાં ૧૮૦ થી, ભાદરવા અને વૈશાખમાં ૧૩૦ થી અને ચૈત્ર તથા આસોમાં ૧૪૪ થી લાગ આપવાથી સૂર્યોદય પછીનો સમય આવે છે.

આ ગાથાઓમાં કહેલી હકીકત યુક્તિગમ્ય થતી નથી.

આસાઢે સોપનરોત્તરાં પંચહોત્તરિસો પોષ
જેઠા શ્રાવણ વીસસો ભાગ દેવો તજી દ્રોહ ૮૫૬
કાતી ફાગુણ સાઠીસો અસીયાંસો માગશર માહ
ભાદ્રવ ને વૈશાખ એ એકસો ને ત્રીસાંહ ૮૫૭
ચૈત્ર આસુરે ચુમાલસો ધ્રુમ ખારેહિ માસ
ઘટે ઘડી વઘે પલાં લહિયે સૂરિજ પ્રકાશ ૮૫૮
સૂર્યોદયથી કેટલી ઘડી દિવસ ગયો છે તે જાણવાની રીત
અહનિશિખણ માં ઘડીયાં જ્ઞાન ધારિથી મધ્યઅંતહ
અંગુઠા ધુરિ આઠ ઇંગ દશ તિથી ઘડી અંતર ૮૫૯
દોઢ પડુ રુદ્ર ઘડીયાં હુધ તરજણી સુજાણુહ
તિન સાત વલી ખારહ હુધ વચલી પરમાણુહ ૮૬૦
પૂજનીયાં ચાર વસુ તેરહાં પાંચ નવ ચવટે અંતિ
ભુમત ઘડી એ હીર કહે અહનિશિ જોધ તંતિ ૮૬૧

આ ગાથાઓમાં પણ હાથની આંગળીઓ દ્વારા ઈષ્ટ કાળ જાણવાની રીત છે. પણ તે સંપૂર્ણ સમજાતી નથી.

રાત્રિમાન

રત્નિ રિસીથી મનરિસી સમ હીન ત્યાં જાણી
ખાકી ભિમણા હીર કહે રજની ઘડી પરમાણી ૮૬૨
હીર કહે રજની નીરખી માથે જે રિસી હોઈ
સમોદય અષ્ટોદય નવોદય લગે જોધ ૮૬૩
આહિ પુનર્વસુ લેઈ છહ લેલી અભિઆં સ્વાતી
મધ્યચારી એ આઠે રિસી સમોદય વિખ્યાતિ ૮૬૪
અષ્ટોદય શ્રવણાદિક દસ ઉત્તરમાંહે વિશ્રામ
ખટ્ વિશાહ મૃગ આદ્રા કર ચિત્રા નવોદય જામ ૮૬૫

સૂરાદિક રિસા શશીરિસી અણી સગ હીર કહેઈ
 વધઈ તિકે વિસ ગુણુ કરિ નવ ભાગે દેઈ ૮૬૬
 લખધ અંક ધડીયાં ઠવહુ સાઠગુણા કરો શેષ
 તે વહી દીજે ભાગ નવ લીજે પલ ગુણી શેષ ૮૬૭
 વધત અંક કરી સાઠ ગુણુ ભાગે નવે તે ઠાઠ
 લખધ અંક તે રણ હુવૈ ઈમ નિશિ હીર વિહાઈ ૮૬૮

રાત્રીએ ગતરાત્રી કેટલી થઈ છે, તે જાણવાની રીત બતાવી છે. આકાશમાં સૂર્યને ફરવાના માર્ગને ક્રાન્તિવૃત્ત કહે છે. નક્ષત્ર માળામાંનાં નક્ષત્રો પૈકી કેટલાંક તેની ઉત્તરે કેટલાંક દક્ષિણે તો કેટલાંક તેની ખરાબર મધ્યમાં જેવાં છે. આના ઉપરથી ત્રણ યુગ જાણવામાં આવે છે.

અંથકારના મતમાં પુનર્વસુ આદિ છ નક્ષત્રો અને અભિ-
 જિત તથા સ્વાતિ એ આઠ મધ્યચારી છે. અને તેમની સમોદય સજા છે.

શ્રાવણ આદિ દસ નક્ષત્રો ઉત્તર દિગ્માં છે, અને અષ્ટોદય છે. જ્યારે વિશાખા આદિ છ, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા અને હસ્ત એ દક્ષિણ દિશામાં છે, અને નવોદય છે

આ ખરાબર નથી. વાસ્તવિક નક્ષત્રોથી આ કેમ તદ્દન જુદો છે. તેમજ ખીજા અંથોથી પણ ઘણો જ તફાવત ધરાવે છે. આરંભસિદ્ધિના ભાષ્યમાં વ્યવહાર-પ્રકાશના નામથી દર્શાવ્યું છે કે:—

દક્ષિણમાર્ગે ૬૨લેષા પ્રાક્ષત્રય કરયુગે દ્વિપતિષટ્કમ્ ।

ઉત્તરતઃ પુનરભિજિત્રયમશ્વિત્રય યોનયુગલાનિ ॥૧॥

આજપાદદયં સ્વાત્યાદિત્યે એતિ ભ્રમન્તિ રવે ।

મધ્યમાર્ગે શતભિષક પુષ્યપૌષ્ણ મઘા એતિ ॥૨॥

કેવલ ચંદ્રનો યોગ કેવી રીતે દિગ્વિભાગથી થાય છે. તે જ

અહીં બતાવ્યું છે. શરવશાત્ ઉત્તર દક્ષિણ દિગ્વ્યવસ્થા આ નથી. છતાં અંથકારે જે કહ્યું છે, તેનું વાસ્તવિક પ્રમાણ મળતું નથી.

સૂર્યના નક્ષત્રથી મધ્યરાત્રીએ માથા ઉપર જે નક્ષત્ર હોય ત્યાં સુધીની સંખ્યામાં સાત ઉમેરી ૨૦ થી ગુણવા અને નવમેા લાગ આપવો. લખિધ ઘડીઓ આવશે. શેષને સાઠથી ગુણી પુનઃ નવથી લાગતાં પળો આવશે. આમ ગતરાત્રીનું ઘટિપદાત્મક પ્રમાણ માલુમ પડશે.

આ હકીકતમાં ગુણક લાજકના અંક યુક્તિગમ્ય હોવા છતાં અંથકારે સાંભળીને યા ક્યાંયથી ઉતારો કરીને આ હકીકતો દર્શાવી છે. જ્યોતિષ ગણિતની આવી બાબતો યુક્તિસંગત (ઉપયત્તિ યુક્ત) હોય તે જ માનવાનો સિદ્ધાન્ત છે. આથી છાયા ઉપરથી ઈષ્ટ કાળ તથા રાત્રીએ નક્ષત્ર ઉપરથી ઈષ્ટ કાળ સાધન માટે મારા સંપાદિત કરેલા જાતકઅંદ્રિકા નામના અંથમાંથી પ્રકાર બતાવ્યો છે.

અથેષ્ટકાલં રવિચન્દ્રલાતોડધુના પ્રવક્ષ્ય જનિકાલસિદ્ધયૈ ।

પાદપ્રલાદૌ વિબુઘૈઃ પ્રસાધ્યા સમ્યક્ તુ સમ્પાંગુલ શંકુ લા ॥

જન્મ વખતના કાળને સમજવા માટે રવિ તથા ચંદ્રની છાયા ઉપરથી ઈષ્ટ સાધન પ્રકાર કહું છું.

પ્રથમ બુદ્ધિમાન પુરુષે પોતાની (પોતાના શરીરની) છાયા પગલાં ભરી માપી લેવી, અથવા સાત આંગળાના શંકુની છાયા આંગળોથી ભરી લેવી.

ત્રિદ્વીન્દુષેન્દ્રક્ષિકૃશાનુવેદબાણાંગબાણામ્બુધિમધ્યપાદાઃ ।

મેષાદિરાશિપ્રલવાઃ ક્રમેણ સ્થૂલા ઇમે સૂક્ષ્મતરાન્પ્રવચ્ચિ ॥

મેષાદિ સંક્રાન્તિમાં મધ્યાહ્ન વખતે અનુક્રમે ૩, ૨, ૧, ૦, ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૫, ૪, પગલાં અથવા સાત આંગળના શંકુની ૩ ઇંચાદિ આંગળ છાયા આવે છે. આ સ્થૂલમાન છે. સૂક્ષ્મમાન નીચે પ્રમાણે છે

સ્વાહિનવર્જિતમત્ર પરં દિનં શરહતં રસહૃત દુદ્ધપ્રલા ।

વિરહિતા ચ તથેષ્ટપદપ્રલા નગયુતા દિગુણા ચ તથા હૃતમ્ ॥

નગહૃતં દિનમાનમતઃ ક્લં ગતઘટી દિનપૂર્વદલે લવેત્ ।

પરદલે યદિ શેષ ઘટી તતો રજનિકેષ્ઠઘટિં પ્રવદેડધુના ॥

જે દિવસની ઇષ્ટ ઘટી બનાવવી હોય તે દિવસના દિનમા-
નને સૌથી મોટા દિનમાનમાંથી બાદ કરવો, પછી તેને ૫ થી
શુભી ૬ થી લાગ આપવો. જે આવે તેને મધ્યાહ્ન છાયા સમ-
જવી. આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ મધ્યાહ્ન છાયા થાય.

પોતાને જે વખતે ઇષ્ટ ઘટી કરવી છે, તે વખતની છાયા
ભરી તેમાંથી સૂક્ષ્મ મધ્યાહ્ન છાયા બાદ કરવી. પછી તેમાં સાત
ઉમેરી બમણી કરવી. જે આવે તેનાથી સાતથી શુભેલા દિનમા-
નમાં લાગ આપવો. જે લખ્ધિ આવે તે દિવસના પૂર્વ લાગમાં
(સૂર્યોદયથી બપોર સુધી) હોય તો સૂર્યોદયથી ગત ઘટિકા સમ-
જવી. અર્થાત્ સૂર્યોદયથી તેટલી ઘટી દિવસ ચઢ્યો છે, એમ
સમજવું. અને જો બપોર પછીનો વખત હોય તો સૂર્યાસ્ત થવામાં
તેટલી ઘટિકા બાકી છે, તેમ સમજવું. તેને દિનમાનમાંથી બાદ
કરીએ તો સૂર્યોદયથી આરંભી ઇષ્ટ ઘટિકા થાય. હવે રાત્રિએ
ઇષ્ટ ઘટી કાઢવાનો પ્રકાર કહું છું.

રવિલતો ગગનાન્તરગાવધિં લગણુનૃનિતમદ્રિલિરાહૃતમ્ ।

નવરમિતૈર્વિભજેદ્ગગને ચરૈર્ભવતિ લખ્ધમિતા રજની ગતા ॥

રાત્રીએ ઇષ્ટકાલે માથા ઉપર જે નક્ષત્ર હોય તેની સૂર્યના
નક્ષત્રથી ગણતાં જે સંખ્યા થતી હોય તેમાંથી સાત બાદ કરવા
અને ૨૦ થી શુભી નવથી લાગ આપવો જેટલી લખ્ધિ આવે
તેટલી સૂર્યાસ્તથી રાત્રી ગઈ છે, એમ સમજવું.

યા તર્જની મેરુરથો ધરાન્યા મધ્યા ઘટીનાં ત્રિતયં પરાયાઃ

દ્વયં દ્વયં તાલિરહોદલં સ્યાત્પૂર્વે દલેડહો વિગતશ્ચ શેષઃ ॥

મધ્યાદિ સમાંશુલયઃ સમસ્તા છુત્તાનિતાસ્તર્જનિકોર્ધ્વગા લા

સખણ્ડપર્વદ્વિતયેન સાધ્યા કાર્યા તથૈવેષ્ટઘટી સ્ફુટા સા ॥

તર્જનીને મેરૂ અને બીજી આંગળીઓને પૃથ્વી સમજવી.
પછી મધ્યની-મોટી આંગળીની ત્રણ ઘટી અને બીજીની બે બે ઘટીઓ

સમજવી. આમ બે હાથ બેડે રાખીએ તો એક તર્જની સિવા-
યની બીજી આંગળીઓની ઘડીઓ મળી દિનાર્ધ થાય. પછી એવી
રીતે હાથ રાખી તર્જની આંગળીના બીજા વેઠામાંથી તર્જની
ઉંચી કરવી. કે જેથી તેનો પડછાયો બીજી આંગળીઓ ઉપર પડે.
તે છાયા જેટલી આંગળીઓ ઉપર પડી હોય તેટલી ઘડી બે
દિવસનો પ્રથમ ભાગ હોય તો મધ્યાહ્નમાં બાકી છે, એમ સમજવું.
અને મધ્યાહ્ન પછીનો ભાગ હોય તો તેટલી ઘડીઓ મધ્યાહ્નથી
થઈ છે, એમ સમજવું. આ રીતે ઈષ્ટઘટિકા સાધન કરવું.

વર્ષ નામ વિચાર (સંવત્સર નામ)

ચૈત્ર અમાવસી જે રિસી ગુરુ હોય તાસ વિચાર
તિણુ નામ બે માસ તિહી વરસે કહ્યો તિવાર ૮૬૬
ચિત્રા દુમ ચૈતર હુવે દુમ વિશાહ વૈશાહ
જેષ્ઠા મૂલ બે જેઠ કહી સાઠા દુમાષાઠાહ ૮૭૦
સરવણુ તિણું સાવળે ભાદ્રવ પૂભદ તીયાહ
અશ્વિની ભરણી આસુએ કાતિ કૃત્તિ બિયાહ ૮૭૧
મગશર તીયા ચિગશિરે પોષ પુષ્ય દુમ સત્ય
મઘા માઘ હુવઈ ફાગુણે પૂર્ણ ઉર્ણ હત્ય ૮૭૨
માસ તણી વરસા ઇસ બે લહિ પરતિ લિખાંતિ
હીર કહઈ તે પુહવોંએ બેતિષ માંહે મહંત ૮૭૩

મહિનાની પૂર્ણિમાસીએ આવતા નક્ષત્ર ઉપરથી મહિનાનાં
નામ પડ્યાં છે. તેનો ક્રમ એવો છે કે ચિત્રા, સ્વાતિ; વિશાખા;
જેષ્ઠા, મૂળ; પૂર્વાષાઠા, ઉત્તરાષાઠા; શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા;
પૂર્વાભાદ્રપદ ઉત્તરાભાદ્રપદ, રેવતી; અશ્વિની, ભરણી; કૃત્તિકા, રોહિણી;
મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુનર્વસુ; પુષ્ય; આર્દ્રેષા; મઘા, પૂર્વાશ્લેષુની,
ઉત્તરાશ્લેષુની અને હસ્ત; આમ નક્ષત્રોના સમુદાયનો પૂર્ણિમા
સાથે સંયોગ થતો જ હોઈ તે તે મહિનામાં ચૈત્ર, વૈશાખ, જેઠ
એમ ફાગણ પર્યંત નામ પાડવામાં આવ્યાં છે.

આથી ફાગણ વદી અમાસના રોજ જે નક્ષત્ર ઉપર શુક્ર હોય, તેના ઉપરથી જે મહીનો બનતો હોય તે નામનું વર્ષ કહેવાય. ચૈત્ર વર્ષ, વૈશાખ વર્ષ ઇત્યાદિ.

વર્ષ પ્રબોધમાં તથા રામ વિનોદમાં કહ્યું છે કે—

અથાતઃ સંપ્રવક્ષ્યામિ શુક્રચારમનુત્તમમ્ ।

અનેન શુક્રચારેણ પ્રલવાદખંડસંલવઃ ॥

ઈત્યાદિથી વર્ષારંભે શુક્ર જે નક્ષત્રમાં હોય તે ઉપરથી વર્ષની કાર્તિકી સંજ્ઞા ઉપરવત્ બતાવી પછી ફક્ત કહ્યું છે.

કાર્તિકી નામનો સંવત્સર હોય તો અગ્નિ તેમજ ગાયોથી આજીવિકા ચલાવનારાઓને પીડા થાય. શસ્ત્ર લય, અગ્નિ લય વગેરે થાય. પરંતુ ફક્ત તથા રંગથી આજીવિકા ચલાવનારાઓની વૃદ્ધિ થાય.

માગશર વર્ષમાં અદ્યવૃષ્ટિ થાય. અને અનેક પ્રકારે અનાજની હાની થાય. રાજાઓ અંદરો અંદર લડયા કરે.

પોષ નામના વર્ષમાં બધા લોકો દેવ ગુરૂનું પૂજન વંદન કરનારા અને સુખી થાય. ખેતીને માફકસરનો વરસાદ આવે, અને સાર્વત્રિક કલ્યાણ થાય.

માઘ નામના સંવત્સરમાં સંપત્તિની વૃદ્ધિ થાય, દરેક પ્રાણીઓનું કલ્યાણ થાય. વરસાદ સારો પડે.

ફાલ્ગુન નામના વર્ષમાં ચોર ભીતિ, સ્ત્રીઓનું દુરાચરણ, ખંડ વૃષ્ટિ અને અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવ થાય.

ચૈત્ર નામના વર્ષમાં રાજાઓ શાંત રહે. સ્ત્રીઓ અદ્ય પ્રજા વાળી થાય (નવીન પ્રજા ઓછી થાય) અદ્ય વૃષ્ટિ થાય. રોગ ચાલે. ધાન્ય થાય.

વૈશાખ નામના વર્ષમાં રાજાઓ ધર્માચરણ વાળા થાય પ્રાણીઓ યજ્ઞાદિ કર્મોમાં રત રહે અને જગત ઉપર આનંદ રહે જેષ્ઠ નામના વર્ષમાં ધાર્મિક લોકોને પીડા થાય. અને દુકાળ રહે.

આષાઠ નામના વર્ષમાં રાજાઓ અંદરો અંદર લડે. કોઈ કોઈ જગ્યાએ ઉપદ્રવ થાય, ત્યારે કોઈ કોઈ જગ્યાએ શાંતિ રહે.

શ્રાવણ નામના વર્ષમાં પૃથ્વી ઉપર લીલા દહિર રહે.

ભાદરવા નામના સંવત્સરમાં ઘણા ખરા ભાગમાં ધાન્ય પાકે, જ્યારે કેટલાકમાં હાની થાય

આસો નામના વર્ષમાં પહેલો પાક સામાન્ય થાય. જ્યારે બીજો પાક સારો થાય. પ્રજાને સુખ રહે.

આ પ્રમાણે ફલ શ્રતિ દર્શાવી છે.

ગુરુ નક્ષત્ર ફલ

મૃગશિર આદિ પાંચ રિસી જે સુરગુરુ આવંતિ
તો તિહાં હુધ કરવરો મનઘ ન કરવો જ્ઞાંતિ ૮૭૪
મઘા બેઠો દેવ ગુરુ ચહી મંડલ રેલેઈ
અંન સમઘાં ઉત્તરા હસ્તે કોઈ ન લેઈ ૮૭૫
કર છાંડી શ્રવણાં મયો જે રતુ ગાઠી થાય
થોડા તીસ પર જણો જન જૂજડી ખપાય ૮૭૬

મૃગશીર્ષથી પાંચ નક્ષત્રમાં ગુરુ હોય તો વર્ષ કઠોર (કાઠું વર્ષ) હોય છે. મઘામાં પુષ્કળ વૃષ્ટિ થાય છે. ઉત્તરા ક્રાંત્યુની અને હસ્તમાં ધાન્ય ઘણું થાય. ચિત્રાથી શ્રવણ પર્યંતમાં ગુરુ હોય તો ઋતુઓ સારી ફળે. અને ત્યાર પછીનાં મૃગશીર્ષ પર્યંતનાં નક્ષત્રોમાં સાફ ફળ આપતો નથી. દુકાળ પડે છે.

સંવત્સરફળ

સંવત્સર દુગુણાંક કરિ પ્રભવાદિક સંભાલી
ત્રય ટાલી સમ ભાગ દે વધતા આંક નિહાલી ૮૭૭
એકણ ચિહું સુલિક્ષ હુવે શૂન્યે રૌરવકાળ
તિય છહ મધ્યમ હીર કહે બે પાંચે સુખકાર ૮૭૮

સંવત્સરની અંક સંખ્યા ઉપરથી વર્ષનું શુભાશુભ બાણ-

વાના અનેક પ્રકાર છે. અહીં સંવત્સર જોટલે વર્તમાનમાં શાલિ-
વાહન શક હોવો જોઈએ.

મેઘનું નામ અને કળ

વર્તમાન શાકે લેઈ ત્રણ અંક તેમાં દેઈ
પાછે ચિહ્ન ભાગે ઠવે વધતો મેહ કહેઈ ૮૭૯
આવર્તક સાંવર્તકાં પુષ્કર દ્રોણ વિચાર
મંદ વૃષ્ટિ આવર્ત કે સંવર્તક બહુ ધાર ૮૮૦
થોડી વર્ષા પુષ્કર કરે દ્રોણે મેહ વરસેય
વહૈ નદી તિણ વરસમેં જોઈશ હીર કહેઈ ૮૮૧

આવર્તક, સંવર્તક, પુષ્કર અને દ્રોણ એ ચાર નામના
મેઘ જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે. અને તેમના નામ ઉપરથી વર-
સાદનું ધોરણ સમજાય છે.

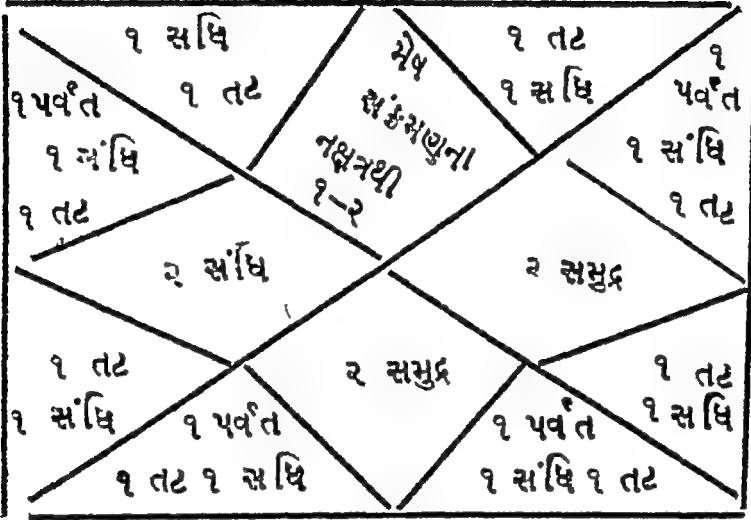
રોહિણી ચક્ર

જોતીષ રોહિણી ચક્ર લખી બારહ ભવન ઠવેઈ
ચારે સાયર ચિહ્ન દિશે બાકી વિવરી કહેઈ ૮૮૨
આઠે સંધિ આઠે ભવન ચાર ખૂણે મિરિ ચાર
ચાર લીલાં ને છોહડે તટ આઠે સંભાર ૮૮૩
સાયર માંહે બે બે રિસી અવરે ઠામે એક
પૂરવ મેષ સંક્રાંતિ રિસી ત્યાંથી ધરો વિવેક ૮૮૪
તટ સંધિ મિરિ અનુક્રમે રિસી અડવીસ ગુણેઈ
રોહિણી રિસી જ્યાં આવહી તેહવો લેહ કહેઈ ૮૮૫
સાયર વર્ષા બહુ તટ મિરિ ન વરસે નીર
સંધી ખડે સમતટે રોહિણી રિસી એ હીર ૮૮૬

પંચાંગમાં ફલ શ્રતિમાં રોહિણી નક્ષત્ર કયાં પડયું છે, તે
જોવામાં આવે છે. કુંડલી બનાવી મેષ સંક્રાંતિના દિવસે જે
નક્ષત્ર હોય તેને પ્રથમ મૂકી અનુક્રમે નક્ષત્રો મૂકવામાં આવે છે.

અને તેના ઉપરથી રોહિણી નક્ષત્ર સમુદ્રમાં, તટમાં કે સંધિમાં અથવા પર્વત ઉપર છે, તે સમજાય છે.

રોહિણી ચક્ર

જો મેષ સંક્રમણના નક્ષત્રથી ૧-૨-૮-૯-૧૫-૧૬-૨૨-૨૩ એ સંખ્યામાં રોહિણી આવે તો તે સમુદ્રમાં સમજવી. ૩-૭-૧૦-૧૪-૧૭-૨૧-૨૪ અને ૨૮ એ સંખ્યામાં આવે તો તટ ઉપર. ૪-૬-૧૧-૧૩-૧૮-૨૦-૨૫-૨૬ એ સંખ્યામાં આવે તો સંધિમાં અને ૫-૧૨-૧૯-૨૬ એ ચાર પૈકી આવે તો પર્વત ઉપર રોહિણી જાણવું.

સાગરમાં રોહિણી હોય તો ખુબ વર્ષા થાય. પર્વત ઉપર હોય તો વરસાદ ન થાય. સંધિ ઉપર હોય તો ખંડ વૃષ્ટિ થાય જ્યારે તટ હોય તો સમાન (માફકસર) વરસાદ આવે છે.

વર્ષાના સ્તંભ

ચૈત્રેરેવતી ભરણી વૈશાખ જ્યેષ્ઠ શ્રવણ પુનર્વસુ આષાઢ એ ચારે ઉજવલ પળે પડવા ચારે થંભ જલ વરસે કણ નીપજે રાજા તેજ અભાંમ ૮૮૭

ચૈત્ર, વૈશાખ, જેઠ અને અષાઢ એ ચાર મહીનાઓની સુદ એકમના દિવસે અનુક્રમે રેવતી, ભરણી, મૃગશીર્ષ અને પુનર્વસુ નક્ષત્ર (તિથિની સાથે સંપૂર્ણ) હોય તો તે વર્ષના ચાર સ્તંભ મનાય છે. જે મહીનામાં કહેલું નક્ષત્ર ન હોય તે સ્તંભ ગયો સમજવો. ચારેય સ્તંભ હોય તો વર્ષ ઘણું સારું નિવડે છે.

વર્ષ પ્રબોધમાં ચારે સ્તંભનું જુદું જુદું ફળ બતાવ્યું છે. જેમકે જો ચૈત્ર શુકલ પ્રતિપદા અને રેવતીનો યોગ હોય તો ખુબ વર્ષા થાય. વૈશાખ સુદ ૧ ને ભરણીનો યોગ હોય તો ઘાસ ઘણું થાય. જેઠ સુદ ૧ ને મૃગશીર્ષ હોય તો શુભ ફળ આપનારો વાયુ થાય. અને અશ્વાઠ સુદી ૧ ના રોજ પુનર્વસુ હોય તો ધાન્ય સારું પાકે.

સૂર્યગ્રહણ વિચાર

રાહ રિસી સૂરજ રિસી અમાવસિ પડિવા સંધિ
મિલતે થાય રવિગ્રહણ જેતિષ એમજ બંધિ ૮૮૮

ચંદ્રગ્રહણ વિચાર

હીર કહઈ શશી રિસી થકી રાહરિસી તિમ ભાણ
પુનિમ પડિવા બે મિલ્યાં ચંદ્રગ્રહણ પરમાણ ૮૮૯

ગ્રહણ વાર ફલ

રવિવારે દ્વરભિખ કરઈ શશીરાયાં દૂઃખ દેઈ
ભોમ અમનિ બુધ જહિં શીશુ ગુરુઓ જલ વરસેઈ ૮૯૦
જલ શોષે શુકાંહિને શનિ સેના ચતુરંગ
પીડઈ પરજા બાપડી શશી સૂરજ એ અંગ ૮૯૧

એક માસમાં બે ગ્રહણ થાય તેનું ફળ

એકણ માસિ જો સૂરશશી દૈવયોગે ગલેરાહ
તો વસુધા ઝૂઝે સુભટ ભરઈ વહઈ રૂધિર પ્રવાહ ૮૯૨

ગ્રહણ પછી ૭ દિવસમાં વૃષ્ટિ થાય તો ?

ગ્રહણ હોઈ સાતાં દિન માંહિ વરસે મેહ
તો વરતઈ મહિ મંડલે સદા સુભિખખસનેહ ૮૯૩

અહણના સ્પર્શની કિશાનું જ્ઞાન

રવિ રિસીથી છ ઉગમણી દેઈ ઇગ અમનેષ
પાછૈ છહ ઠવો દક્ષિણે અનુકમે ઇમ નૈ રેઈ ૮૬૪
પાછલાં છહ દિયો પછિમે વાવ્ય ખુણે વો એક
ઉત્તર માંહે છહ ઠવો એક ઇશાન વિવેક ૮૬૫
પૂનિમ અમાવસીજે રિસી મણિ દિશિ વિદિશીહોઈ
અહણ ગૃહીજે તિણી દિશિ હીર કહે જમ સોઈ ૮૬૬

ગ્રાસજ્ઞાન

જે ભુક્તા રવિ દિહડા તેતા વિશ્વા ગ્રાસ
આલ મ ભાખીસ પંડિયા ઘડીમ ઘાલીસ ઘાય ૮૬૭

સૂર્ય અને ચંદ્રના અહણ સંબંધી વિવેચન કર્યું છે. જેમાં
અહણ સંલવ અહણના વારનું ફળ વગેરે બધું બરાબર છે. પણ
ગાથા ૮૬૭ માં જે કેટલું અહણ થશે? તે સંબંધી કહેલું સ્થૂલ
માનથી છે. એ યાદ રાખવા જેવું છે.

અગસ્ત્યોદય વિચાર વર્ષ ધ્રુવાંક

અહ બાવીસ તેવીસ દિન અહવા દિન ચઉવીસ
તો મુંહગાં અંન ઘી હુવઈ જાણો વીસવા વીસ ૮૬૮

અગસ્ત્યોદયનું ફળ દર્શાવતાં અહીં એક ગાથા ખુટે છે,
વર્ષ પ્રબોધમાં લોકેડપિ એમ કહી જે ગાથાઓનો સંગ્રહ છે, તે
ખનતા સુધી હીરલકરનીજ છે. વર્ષપ્રબોધમાં અગસ્તિ દ્વારમાં
કહ્યું છે કે—

લોકેડપિ—

સિંહા હુંતિ લડુલી દિન ઇકવીસે જોઈ
અગસ્તિ મહાઋષિ ઉગીયા ધન બહુ વરસે લોય

હીરસૂર્યોડખ્યાહુ:—

હુખિલખખં વીસ દિણે ઇગવીસે હોઈ મન્નિજમં સમયં ।
બાવીસે ય સુભિદ્રખં સિંહાઓ મહારિસી ઉદયે ॥

અન્યાન્તરેડયિ—

જે વીસે તો વાણિઓ ઇકવીસે તો વિપ્ર ।

આવીસે જે ઉગમે માલી ઘરે જનમ ॥

વણિગ્મુનિઃ ખણ્ડવૃષ્ટ્યૈ દુર્લિક્ષાય દ્વિજો મુનિઃ ।

માલાજીવી સુલિક્ષાય સિંહે સૂર્યાત્ પરં ક્લમ્ ॥

આ બધું ખગોળ જ્યોતિષના વાસ્તવિક જ્ઞાનનો અભાવ સૂચવે છે. પલ્લભા પ્રમાણે જુદાં જુદાં સ્થળોએ સિંહ સંક્રાન્તિના નિશ્ચિત દિવસોએ અગસ્ત્યનો ઉદય થાય છે. જેમ જેમ પલ્લભા (અર્થાત્ બીજા શબ્દોમાં અક્ષાંશ) વધારે તેમ તેમ સિંહ સંક્રાન્તિ દિવસોની સંખ્યા વધારે જ થાય. એ ગ્રહ ગણિતના અજ્ઞાનથી ઉપરોક્ત ક્લં કહેવામાં આવ્યાં છે.

અમદાવાદમાં સિંહ સંક્રાન્તિના ૧૮ દિવસે અગસ્ત્યનો ઉદય થાય છે. મદ્રાસમાં કર્કના ૨૫ મા દિવસે થાય છે. કાશીમાં સિંહના ૨૪ મા દિવસે થાય છે. અર્થાત્ ઉપરોક્ત ક્લં યુક્તિ શૂન્ય છે.

વાર શુક્ર જીણ વરસ વિધિ તિથિ પુનમ રિસિહસ્ત

લગન ધન ગ્રહ ભોમ ઠવિ સોલ ધ્રુવાંક સમસ્ત ૮૬૬

વર્ષના કેટલા ધ્રુવાંક છે, તેની બીજી વિગતો તેમજ પ્રક્રાન્તરો વર્ષપ્રયોધમાં ઘણા દર્શાવ્યા છે. અહીં અંથકારે ક્રાંતિ સુદ ૧૫ ના દિવસનો વિચાર દર્શાવ્યો છે.

ક્રાંતિ સુદ ૧૫ ના દિવસે શુક્રવાર, હસ્ત નક્ષત્ર અને ધન રાશિમાં મંગળ હોય તો સોળ આના વર્ષ થાય છે.

આને સંમતિ દર્શક વાક્ય મળતું નથી. તેમજ આવો યોગ કોઈક જ વખત બને, એટલે પ્રત્યેક વર્ષમાં તેનો ઉપયોગ થઈ શકે તેમ નથી.

વિશ્વાનયન

શાક અંક ત્રિગુણા કરી દે સાતાં એ ભામ

વધત દુગુણ પશુવીસ ઠવિ વરખા એવી લામ ૯૦૦

લખધ અંક ત્રિગુણા કરી સાતે ભાગ ઠવેઈ
વધત દુગુણ પણ અજિમ હવઈ અંન હીર સો લેઈ ૬૦૧
લખધ લખધ ત્રિગુણા કરી પૂર્વરીતિ પરમાણુ
તૃણ શીત તેજ વાય વૃદ્ધિ ક્ષયવિગ્રહ સખ જાણુ ૬૦૨

પંચાંગમાં અન્ન, વર્ષા આદિ ઘણી ચીજોના વસા લખેલા હોય છે. વસા કેવી રીતે ઉપજાવવા તે માટે ગ્રંથાન્તરોમાં જુદા જુદા પ્રકાર છે. અહીં અંકકારે વર્ષા તથા અંનના વસા દર્શાવ્યા છે. તેમજ તૃણ, શીત, તેજ, વાયુ, વૃદ્ધિ, ક્ષય અને વિગ્રહ એમ નવ ચીજોના વસા ઉપજાવી શકાય છે.

કદપલતા, રાજાવલી વગેરે ગ્રંથોમાં તેમજ વર્ષાપ્રખો-
ધમાં વર્ષા, ધાન્ય, તૃણ, શીત, ઉષ્ણતા, (તેજ) વાયુ, વૃદ્ધિ,
ક્ષય, વિગ્રહ, એ કમથી જ વસાઓ દર્શાવેલા છે. અને તેમના
સંયોગને દશથી લાગી સર્વ નિષ્પત્તિ કેટલી તે દર્શાવેલું છે. ઘણી
વખત ૮૧ અને તેથી પણ વધુ વસાઓ પંચાંગકારો પંચાંગોમાં
લખે છે.

આયવ્યય

રાશિ અધિપ સંવત અધિપ અંક મેક્ષી ત્રિગુણાઈ
પંચમેક્ષી ભાગે પનર વધતે લાભ કહાઈ ૬૦૩
લખધ અંક ત્રિગુણા કરી ભેલી પંચતિથિ ભાગ
આયપ ખરચ ઇમિ રાશે સવિ ઇમિ અઠોત્તર ભાગ ૬૦૪
મેષ વૃશ્ચિક લોમ વસુ વૃષ તુલ ભૃગુ એકવીસ
મિથુનૈ કન્યા ઊધ સત્તર કરક ચંદ્ર પનરીસ ૬૦૫
સિંહાં સૂરજ અંક સહ કુંભ મકર દસ મંદ
ધન મીનાં ઓગણીસ ગુરૂ ખોલે હીર મુણીંદ ૬૦૬
આયપત વરાના અંક ગણિ સમય પરિખ સંભાલ
આય અંક વધતાં ભલા વરા વધતાં કાલ ૬૦૭

અષ્ટોત્તરી દશાનુસાર ખાર રાશિના આયવ્યયનું કોષ્ટક બને છે. ગ્રંથકારે કોષ્ટક બનાવવાની રીતિ દર્શાવી છે, તે મુજબ તૈયાર કોષ્ટક નીચે મુજબ છે.

આયવ્યય કોષ્ટક

રાશિ અહ	મે	વૃ	મિ	કર્ક	સિં	કન્યા	તુ	વૃ	ધ	મ	કું	મી
સુ	૨૧૧ ૧૪	૧૪ ૫	૧૪ ૨	૮૧૧ ૨૧૧	૧૪ ૨	૧૧ ૨	૧૧ ૫	૨ ૧૪	૫ ૫	૮ ૧૪	૮ ૧૪	૫ ૫
મં	૧૪ ૨૧૧	૮ ૧૧	૫ ૮	૫ ૮	૮ ૨	૧૧ ૮	૮ ૧૧	૧૪ ૨	૨ ૧૧	૧૪ ૧૪	૧૪ ૧૪	૨ ૧૧
મં	૮ ૧૪	૨ ૮	૫ ૫	૧૪ ૨	૨ ૧૧	૫ ૫	૨ ૮	૮ ૧૪	૧૧ ૫	૧૪ ૧૪	૧૪ ૧૪	૧૧ ૫
ભુ	૫૧૪ ૫૧૧	૧૪ ૧૧	૨૧૧ ૮	૧૪ ૨	૧૪ ૧૧	૨ ૧૧	૧૪ ૧૧	૫ ૫	૮ ૧૧	૧૧ ૫	૧૧ ૫	૮ ૧૧
શુ	૧૧ ૫૧૪	૫ ૧૪	૮ ૧૧	૨ ૧૧	૫ ૫	૮ ૧૧	૫ ૧૪	૧૧ ૫	૧૪ ૧૧	૨ ૮	૨ ૮	૧૪ ૧૧
શુ	૨૧૧ ૮૧૪	૧૪ ૧૧	૮ ૧૧	૧૧ ૫	૧૪ ૧૧	૧૪ ૧૧	૧૧ ૧૪	૨ ૮	૫ ૧૪	૮ ૮	૮ ૮	૫ ૧૪
શ	૧૪ ૧૪	૮ ૮	૧૧ ૫	૫ ૫	૮ ૧૪	૧૧ ૫	૮ ૮	૧૪ ૧૪	૨ ૮	૫ ૨	૫ ૨	૨ ૮

જે વર્ષે શ હાય તેના આયવ્યય પ્રમાણે તે વર્ષની આય-
વ્યય રહે છે. તેમાં જે આયના અંકનો સરવાળો વ્યયના સર-
વાળા કરતાં વધારે હોય તો તે વર્ષ સાફ જાય છે.

વર્ષ દિનની સંખ્યા ઉપરથી ફલ
દિન પંચાવન તિનસઠ અધમ સમો તે જોઈ
મધ્યમ સમો સત્તાવનૈ અધિકે અધિકો હોઈ ૯૦૮

વર્ષના દિવસોની સંખ્યા ઉપરથી વર્ષનું શુભાશુભ દર્શાવ્યું
છે. ૩૫૪ દિવસનું વર્ષ ખરાબ છે. ૩૫૪ થી ૩૫૭ નું મધ્યમ
છે. જ્યારે તેની ઉપરના દિવસોવાળું વર્ષ શ્રેષ્ઠ છે.

નક્ષત્રોનાં મંડલો-અગ્નિમંડલ

કૃત્તિક પૂ.ભદ્ર પ્રુષ્ય મધ્યા અને વિશાહા રિખખ
ભરણી પૂર્વાફાદગુની હીર કહે તે રિસી સાતે શીખ ૯૦૯
જમ અમનિ મંડલ ઈમસાત રિસી વાઘવિપિણુતિમસાત
ઈમ વારણઈ સાત રિસી તિમ માહેન્દ્ર વિખ્યાત ૯૧૦
તે માંહે જો ગ્રહણ હુવઈ ભૂમિકંપ દિગદાહ
રિમત પાંસુ પહાણુ પડણુ વાજે પવન અમાહ ૯૧૧
કેતુ દિસણુ તારા પડણુ શશી સૂર પરિવેષ
ઉલકાપાત હોઈ અંખરે તસ ફલ સુણો વિશેષ ૯૧૨
ત્રિહુ વરણુ પીડા કરે નેત્રરોગ અતિસાર
અદ્ય ફલને અદ્યફલ નીર ન દિસે ધાર ૯૧૩
અંગ ક્ષુધા વાધે પ્રખલ ભાષી એતા દેશ
ઉત્તરપંથિ વાલિહકા સિંધુ મંડલ સુવિશેષ ૯૧૪
યમુનાને જલધરી કાંખોજે કારમીર
એ વિણસે દુખ પાવહી ખોલે જોતિષ હીર ૯૧૫

વાયુમંડલ

ઉ. ફા અશ્વિનિ ચિત્રા કર મૃગ પુનર્વસુ ને સ્વાતિ
વાધવ મંડલ એ રિસી હીર કહે વિખ્યાતિ ૯૧૬
ધરમહીણુ હુવઈ વરણુ સહુ વાજે વાયુ અલેખ
મઠ મઠ મંદિર માલીયાં પુહવી પડે વિશેષ ૯૧૭

ઉનમીયાં આવે બહુ છંટ ન દિસે લેસ
 વરતે હાહા ભૂમિ સવિ ઉજડે સવિ દેશ ૯૧૮
 સોરઠ સોરલ બખરે મલેન્છ મગધ કરણાટ
 પાંચાલે ઉજેણીયે ક્રવિડ અયોધ્યા લાટ ૯૧૯

વારુણ મંડલ

રેવતી શતલિપ મૂલ અહિ ઉ. ભહ આદ્રા પૂ. પાઠ
 વારુણ મંડલ એ રિસી વરસે મેહ આપાઠ ૯૨૦
 તૃણ કણ બહોલાં નીપજે ગાયો મહેલે ખીર
 રોગ સર્વ જાએ પરા વણસે નામર કીર ૯૨૧
 ઉઠંબર અહિ છત્રસું સોરઠ સામર સંધિ
 ધરમી સીદાઈ છે ખરા પાપી વાધઈ ગંધિ ૯૨૨

માહેન્દ્ર મંડલ

ઉત્તરાષાઢા આહિ ચિહ્નું રોહિણીને અનુરાધ
 જોઠા સહિત સાતે રિસી માહેન્દ્ર નિરાખાધ ૯૨૩
 આયો દૂધ ઘણો કરે વાધે તરવર નૂર
 મજા સહુ હરખીત હુવે જાઈ રોગ સવિ દૂર ૯૨૪
 મધ્યદેશ માગધ સમુદ્ર કુરુક્ષેત્રે જલમામ
 તે દેશે ઉપદ્રવ થશે અવર સવે સુખ લાભ ૯૨૫

ફલ દિવસ નિષ્ક્રંપ

અમનિયે વીસ રચણી વાયુ સાઠિ ફલેઈ
 વારુણ ફલઈ ત્રીસે દિને માહેન્દ્ર સગ દિન લેઈ ૯૨૬
 (શુકલ ખીજ આહિ કદી દશમો અંધારી શીમ
 શુકલ પક્ષ સુજસ કરે જોતીપ ભાળે ઇમ) ૯૨૭

અગ્નિ, વાયુ, વારુણ અને માહેન્દ્ર એવાં નક્ષત્રોનાં ચાર
 મંડલો છે. ગ્રહણ, ભૂમિકંપ, કિંગ્ડાહ, રજોવૃષ્ટિ, જવાળામુખી વગેરે
 દીગ્મ, અંતરીક્ષાદિ ઉપદ્રવો જે નક્ષત્રમાં થાય તે નક્ષત્ર જે મંડ-

જનું હોય તે પ્રમાણે તેનું ક્ષણ થાય છે. અને તેનું ક્ષણ મંડળના કારણે અમુક દિવસોમાં મળે છે. નીચેનું કોષ્ટક જોવાથી સંપૂર્ણ હકીકત સ્પષ્ટ સમજાશે.

અગ્નિ આદિ મંડલ

મંડલ	નક્ષત્રો	ફલ	પ્રદેશ	દિવસ
અગ્નિમંડલ	કૃતિકા ભરણી, પુષ્ય, વિશાખા, પૂં ૬૦, પૂં ભા.૦, મમા	પીડા, દુષ્કાળ	હિંદનો ઉત્તર ભાગ સિંધ કાશ્મીર	૨૦
વાયુ મંડલ	મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, અશ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, ઉં ૬૦	ધર્મનાશ હાહાકાર થાય	સોરઠ, મધ્ય પ્રાંત, મગધ, કર્ણાટક, અયોધ્યા, ગુજરાત	૬૦
વારુણ મંડલ	આર્દ્રા, આશ્લેષા, ઉં ભા.૦ રેવતી, શતભિષા, પૂં ૫૦ મૂલ	સારો વરસાદ થાય-સુકાળ આલે	દરિયા કિનારો સોરઠ સિવાયના દેશ	૩૦
માહેન્દ્ર મંડલ	જ્યેષ્ઠા, અનુરાધા, રેવતી, ધનિષ્ઠા, શ્રવણ, અભિજિત ઉં ૫૦	પ્રજનને હર્ષ, નિરાગતા સારી પેદાશ	મધ્યદેશ, મગધ, કુરુક્ષેત્ર સિવાયના દેશ	૭

રેષ સંક્રાંતિ

મેષે રવિ નંદા સલીલ ભદ્રા ઝુઝે રાય
જયા રોમ રિગતા પશુ પૂરણા અંન કુવાય દરદ

કરક સંક્રાંતિ ઉપરથી વિધાનયન

કરકે રવિ સૂરજ દહાં શશી વીસાં ભોમ અકુ
બુધે આરહ અઠારહ ગુરુ થાવર પુહવી કહુ દરદ

દેવયોગે ને શુક્ર હુવઈ તો જગે હોય સુભિખ
ચઉપદ પીડા ઉપજઈ નેઈશ એહ પરીખ ૯૩૦

સિંહસંક્રાંતિ ર્કલ

સૂરજ સિંહે સંક્રમે સુરગુર કે ભગુવાર
તો પુહવી ઉપરી રૂધિર વહ અનોપમ ધાર ૯૩૧

ધન સંક્રાંતિ

રવિવારે ધન સંક્રમે તો કણ ત્રિમણો મોલ
શનિ ત્રય મંગલ ચઉગુણો અવર વાર સમતોલ ૯૩૨

મીન સંક્રાંતિ

મીને ભાણુ રવિ સંક્રમે તો વાળે બહુ વાય
શશી ગુર શુક્રાં સુભિખ ભોમ ચોપદ પીડાય ૯૩૩
મંદવાર દૂરભીખ કરે ને હોય બુધવાર
તો ડર ડંમર હોવે બહુ નેઈસ એહ વિચાર ૯૩૪
અશુભ વાર ત્રય પંચ છહ એક બે વાર શુભ વાર
સંક્રમણુ ને રવિ કરે એહ સમે આકાર ૯૩૫
છઠા ભરણી શતભિષા આહરા સ્વાતિ અશલેશ
કૂર વાર ને તિહાં મિલે તો રવિ કરે કલેશ ૯૩૬

મેષ, કર્ક, સિંહ, ધન અને મકર એ પાંચ સંક્રાન્તિના
પ્રવેશ દિનના વાર ઉપરથી ફળ કહ્યું છે. બીજી સંક્રાન્તિઓનું
વાર પ્રમાણે ફળ નીચે સુજળ છે.

વૃષભ સંક્રાન્તિ ને શનિ, મંગળ કે રવિવારે બેસે તો
દુર્ભિક્ષ કરે, દેશમાં કલેશ થાય, ઘઉં મળે નહિ, કપાસ, ફળ-
ફળાદિ, રસકસ તથા રંગમાં મોંઘવારી આવે. ને સોમવાર હોય
તો ધાન્ય સસ્તાં વેચાય. અને બુધ, શુરુ કે શુક્રવાર હોય તો
રસકસ મોંઘાં થાય.

મિથુન સંક્રાન્તિ શનિ, મંગળ કે રવિવારે આવે તો પાપ,

રોગચાળો, અગ્નિલય ઈત્યાદિ વધે, અનાજ મોંઘાં થાય, બુધવારે આવે તો પૃથ્વી ઉપર આનંદ રહે. સોમ, શુક્ર કે શુક્રવારે આવે તો સર્વત્ર હુકાલ પડે.

કન્યા સંક્રાન્તિ શનિવારે આવે તો વરસાદ ન થાય, ધાન્યનો નાશ થાય. મંગળવારે આવે તો રોગચાળો વગેરે ઉપદ્રવો થાય, અદ્યવૃષ્ટિ થાય, અન્ન મોંઘાં થાય. શુક્ર, સોમ, શુક્ર કે બુધવારે આવે તો સુખ રહે. પરંતુ પશ્ચિમ દિશામાં થોડોક વિનાશ થાય.

તુલા સંક્રાન્તિ રવિવારે એસે તો બ્રાહ્મણો ગાયો વગેરેને હુંખ થાય, શનિવારે આવે તો શુદ્ધ યાય. અને ઘી ઘણું મોંઘુ થાય. બુધવારે આવે તો પાક સારો થવાથી પૃથ્વી પરિપૂર્ણ થાય. સોમ, શુક્ર કે શુક્રવારે આવે તો અન્ન સસ્તાં થાય. મંગળવારે આવે તો હલકાં ધાન્ય ખુબ થાય.

વૃશ્ચિક સંક્રાન્તિ જો રવિવારે આવે તો ઘોળી વસ્તુ મોંઘી થાય. શનિવારે આવે તો સ્વેચ્છ લોકોમાં રોગ ચાલે. મંગળવારે હોય તો ધાન્યનો સંગ્રહ કરવો, આગળ તંગી પડે. બુધવારે આવે તો સુખવાસની ચીજો, કરીયાણાં મોંઘાં થાય. શુક્રવાર કે શુક્રવારે આવે તો તલ, તેલ, કપાસ, સુતર અને ચાંદીમાં તેજ આવે. સોમવારે આવે તો બધાને સુખ રહે.

કુંભ સંક્રાન્તિ રવિવારે આવે તો પૃથ્વી ઉપર વિગ્રહ ચાલે. પશુઓનો વિનાશ થાય. શનિવારે આવે તો ખેતીમાં ઉપયોગી પ્રાણીઓનો નાશ થાય. મંગળવારે આવે તો મનુષ્યો પરસ્પરમાં વેર રાખનારા થાય. પરંતુ બુધ, શુક્ર, સોમ કે શુક્રવારે આવે તો સામાન્ય સુખાકારી રહે.

મીન સંક્રાન્તિ શનિવારે આવે તો દરિયા પારની ચીજોનો નાશ થાય. (દરિઆઈ તોફાનોમાં નુકશાન થાય) મંગળવારે હોય તો સોનું મોંઘું થાય. રવિવારે હોય તો સૈનિકો પ્રબળ થાય, સોમવારે હોય તો ઘી, તેલમાં તેજ આવે, પરંતુ પ્રબળ સુખ

માય, શુક્ર કે બુધે હોય તો સુકાળ રહે, અને ગુરુવારે આવે તો રોગ ચાલે.

આ પ્રમાણે બારે સંક્રાન્તિઓના પ્રવેશ વખતના વાર, તિથિ વગેરેથી વિવિધ ફળ થાય છે. આગળ ગ્રંથકાર પૂર્ણિમાના દિવસે કે તેની આજુ બાજુ સૂર્ય સંક્રમણ થાય તો તેનું ફળ સમજાવે છે. ગાથા ૯૩૭ થી ૯૪૯ સુધી તેનું ફળ દર્શાવ્યું છે. પરંતુ સંક્રમણ કાંઈ પૂર્ણિમા ઉપર જ થતું નથી. ગમે તે તિથિ એ થાય છે. તેથી પ્રથમ ગ્રંથકારે પાંચ સંક્રાન્તિઓને ઉદ્દેશી વિવિધ ફળ કહ્યું છે.

સંક્રાન્તિ વખતના ચંદ્રનું ફળ

હીર કહે રવિ મેષ દિન તે દિન ચંદ્ર તુલ રાશી
મિલતે અંન સંગ્રહ કરો ફલ આપે છમાસી ૯૩૭
જે દિન રવિ વૃષે સંચરે તે દિન ચંદ્ર વૃશ્ચિક રાશ
તે દિનથી દૂગ માસ મહીં અંન હીએ ફલ તાસ ૯૩૮
મિથુને રવિ દિન ચંદ્ર ધન રાશી આવિ મિલત
તો તિણિ વેલાં સંગ્રહણ ચિહું માસે ફલ હુંતિ ૯૩૯
સૂરજ કરકે આઘ જળ તળ જે મકરે ચંદ્ર
આવે તો ધનધાન સવિ લીધાં કરે આણુંદ ૯૪૦
સિંહે રવિ જળ સંચરે અને ચંદ્ર હોવઘ કુંભ
તિમ મિલે તો માસ છંદે અંન લાભ પ્રારંભ ૯૪૧
જે દિન કન્યા સૂરજ હુવે તે દિન ચંદ્ર હોવઘ મીન
તે મલે તો કાલ કહીએ પુહવી થાઇ ખીણ ૯૪૨
તુલે સૂર્ય મેષે શશી મિલતે ગૃહીએ ધાન
તે પાંચે માસે ફલ હીએ સાચો જેતીષ માન ૯૪૩
વૃશ્ચિકે રવિ સંચરે તે દિન વૃષે શશી હોય
તો તલ તેલાં સવિ સંગ્રહણ કીધાં ફલ દે લોધ ૯૪૪

જે દિન રવિ ધન સંચરે શશી મિથુન આવેઈ
 જાણી સંચો અંન તો પંચ માસે ફલ દેઈ ૯૪૫
 મકરે રવિ જે દિન હુવે તે દિન કરકે ચંદ્ર
 તો સૂત્ર કપાસ ચોગુણો લીયો આપે આણુંદ ૯૪૬
 કુંભે રવિ સિંહે શશી મિલતે સંગ્રહો અંન
 પાંચે માસે ફલ દીયો જોતિષ એહ વચન ૯૪૭
 જળ માને રવિ સંચરે તવ કન્યા શશી જોઈ
 તે મિલતે અંન લીયો સહુ તો ખમણો લાભતે જોઈ ૯૪૮

મેષ સંક્રાંતિગઃ સૂર્યસ્તુલે ભવતિ ચંદ્રમા
 ષટ્ માસાન્ હર્લિક્ષં ચ ભવતીહ ન સંશયઃ ॥૧॥
 વૃષ સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ વૃશ્ચિકે ચ ભવેચ્છશી
 તદ્દા રોદ્રં ચ હર્લિક્ષં પંચ માસાન્ન સંશયઃ ॥૨॥
 મિથુને સંક્રમેત્સૂર્યઃ ધને ભવતિ ચંદ્રમા ।
 તદ્દા ભવતિ હર્લિક્ષં માસા પંચ ન સંશયઃ^૧ ॥૩॥
 કર્ક સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ મકરે ભવતિ ચંદ્રમા ।
 તદ્દા ભવતિ હર્લિક્ષં ષટ્ માસા નાત્ર સંશયઃ^૨ ॥૪॥
 સિંહે સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ કુંભે ભવતિ ચંદ્રમા ।
 તદ્દા રૂદ્રં ચ હર્લિક્ષં પંચ માસા ન સંશયઃ ॥૫॥
 કન્યાયામર્ક સંક્રાંતિ મીને ભવતિ ચંદ્રમા ।
 દ્વય માસ મહારોદ્ર^૪ સર્વત્ર શૂન્યકારક^૫ ॥૬॥
 તુલ સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ મેષે ભવતિ ચંદ્રમા ।
 ષટ્માસ^૬ ચ હર્લિક્ષં જાયતે નાત્ર સંશયઃ ॥૭॥
 વૃશ્ચિક સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ વૃષે ભવતિ ચંદ્રમા ।

૧ આ યોગમાં તેલ સંગ્રહ કરવાથી સારો લાભ ચાર માસે મળે. ૨. આ યોગમાં સર્વ ધાન્યમાં તેજ થાય. મુદત નથી. ૩ ૭ માસે ફલ. ૪ મહાકાલ. ૫ પૃથ્વી ક્ષીણ થાય. ૬ પાંચ માસ.

ફર્લિક્ષં ચ વિજનીયાત્^૭ પંચ માસાન્ન સંશયઃ ॥૮॥
ધન સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ મિથુને ભવતિ ચંદ્રમા ।

ફર્લિક્ષં ચ વિજનીયાત્^૮ દ્વય માસા ન સંશયઃ ॥૯॥
મકર સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ કર્કે ભવતિ ચંદ્રમા ।

તદા ભવતિ ફર્લિક્ષં^૯ દ્વય માસા ન સંશયઃ ॥૧૦॥
કુંભ સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ સિંહે ભવતિ ચંદ્રમા ।

ફર્લિક્ષં ચ વિજનીયાત્ દસ^{૧૦} માસા ન સંશયઃ ॥૧૧॥
મીન સંક્રાંતિગઃ સૂર્યઃ કન્યા ભવતિ ચંદ્રમા

સર્વ દેશેષુ ફર્લિક્ષં^{૧૧} ભવતીહ ન સંશયઃ ॥૧૨॥

સૂર્ય સંક્રાંતિથી ૭ મી રાશીના ચંદ્રમાનું ફલ છે. ઇતિ
બાર રાશીએ સંક્રાંતિ બદલાય તે વખતના ચંદ્રમાની રાશીનું
ફલ—

નોંધ—હીરકલશના પાઠ સાથે ઉપરનો સંક્રાંતિનો પાઠ
મેળવતાં થોડો ફેરફાર જણાય છે.

અથ બાર રાશીની સંક્રાંતિ બદલાય તે વખતનાં ચંદ્રની
રાશીનાં ફલ. બીજા છુટક પરચુરણ ગ્રંથોમાંથી પાઠાંતરોનો સંગ્રહ.

૧. મેષ રાશીની સંક્રાંતિમાં પાઠાંતર—સર્વ ધાન્ય સંગ્રહ
કરવાથી ત્રીજે માસે બમણો લાભ. ચોથા માસે ખોટ. વળી છ
માસે ત્રણ ઘણો લાભ.

૨. વૃષ સંક્રાંતિમાં પાઠાંતર—સર્વ ધાન્ય સંગ્રહ કરવાથી
એક માસે લાભ થાય. વળી બીજી વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાથી
છ માસે બમણો લાભ થાય છે. સાતમા માસે ખોટ. વળી ચોથા
માસે લાભ થાય.

૭ તલ તથા તેલનો સંગ્રહ કરવાથી લાભ થાય છે. મુદત નથી. ૮
અન્ન સંગ્રહ કરવાથી પાંચ માસે લાભ થાય છે. ૯ સુતર તથા કપાસનો
સંગ્રહ કરવાથી ચાર ગણો લાભથાય. મુદત નથી. ૧૦ અનાજનો સંગ્રહ
કરવાથી પાંચ માસે લાભ થાય. ૧૧ અનાજનો સંગ્રહ કરવાથી બમણો
લાભ થાય, મુદત નથી.

૩ મિથુન સંક્રાંતિમાં પાઠાંતર-જવ, ઘઉંનો સંગ્રહ કરવાથી ખમણો લાલ થાય છે. વળી તલ, તેલ તથા અનાજનો સંગ્રહ કરવાથી ચાર મહિને લાલ થાય છે. વળી સર્વ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાથી છ મહિને ખમણો લાલ થાય છે. સાતમા મહિને ખોટ.

૪ કર્ક સંક્રાંતિમાં પાઠાંતર-કચ્છો, અહિડક વસ્તુ, પીળા રંગની વસ્તુઓ, કપાસ તથા ધાન્યનો સંગ્રહ કરીને જેઠ માસમાં વેચાણ કરવાથી ખમણો લાલ થાય છે. વળી સર્વ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાથી છ મહિને ખમણો લાલ થાય છે. સાતમા મહિને ખોટ.

૫ સિંહ સંક્રાંતિમાં પાઠાંતર-પાંચના બદલે છ મહિના. વળી સર્વ ચીજ વસ્તુઓ પદમણિ, મોતી, સોનું, રાતી વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરીને પાંચમા મહિને વેચાણ કરવાથી ખમણો લાલ થાય છે. વળી સર્વ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાથી પાંચમા મહિને ખમણો લાલ થાય છે. છઠા મહિને ખોટ.

૬ કન્યા સંક્રાંતિમાં પાઠાંતર-ઉત્તરાર્ધમાં બે મહિના મહા-કાલના બદલે પાંચ માસનો પાઠ છે અને રાજલય છે. વળી હસ્તિ, અશ્વ, ઊંટ, ગધેડાં, ખરગર, જવ, ઘઉં, ચણાનો લોટ સંગ્રહ કરવાથી અને ચાર મહિના પછી વેચવાથી ખમણો લાલ થાય છે. વળી ઉત્તમ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાથી ચાર મહિના પછી ખમણો લાલ થાય છે અને પાંચમા મહિને ખોટ.

૭ તુલા સંક્રાંતિમાં પાઠાંતર-કંબલ-વેસણ-તુષ ધાન્ય સર્વ પ્રકારનાનો સંગ્રહ કરવાથી ત્રીજા મહિને ખમણો લાલ થાય છે. વળી સર્વ ધાન્યનો સંગ્રહ કરવાથી ત્રીજા મહિને ખમણો લાલ થાય છે. ચોથા મહિને ખોટ. પાંચમા મહિને લાલ થાય છે.

૮ વૃશ્ચિક સંક્રાંતિમાં પાઠાંતર-તિલ અને તેલીખીયાનો સંગ્રહ કરવાથી તથા દરેક જાતનાં અનાજનો સંગ્રહ કરવાથી

જે મહિને જમણો લાલ થાય છે. વળી સર્વ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાથી બીજા મહિને જમણો લાલ થાય છે. ત્રીજા મહિને ખોટ.

૯ ધન સંક્રાંતિમાં પાઠાંતરે-ધાન્યનો લાવ પાંચ ઘણો વધી જાય, પાંચમા મહિને પાંચ ઘણો લાલ થાય. કપાસ, ઘી, સૂતર વગેરે સફેદ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કર્યો હોય તો પાંચમા મહિને પાંચ ઘણો લાલ થાય છે. વળી સર્વ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાથી પહેલા મહિને જમણો લાલ. બીજા મહિને હાનિ-ખોટ.

૧૦ મકર સંક્રાંતિમાં પાઠાંતરે-ગોળ, ઘી, કપાસ વગેરેનો સંગ્રહ કર્યો હોય તો પાંચ માસે જમણો લાલ થાય છે અને બદમાશ સ્ત્રી તથા પુરૂષોનો નાશ થાય છે. વળી અનાજનો સંગ્રહ કરવાથી પાંચમા મહિને જમણો લાલ થાય છે. છઠ્ઠે ખોટ જાય છે.

૧૧ કુંભ સંક્રાંતિમાં પાઠાંતરે-સર્વ જાતના અનાજનો સંગ્રહ કરવાથી ચોથા મહિને લાલ થાય છે વળી પાંચમા મહિને નફો મળે છે. વળી ધાન્યનો સંગ્રહ કરવાથી પાંચમા મહિને લાલ થાય છે અને છઠા મહિને ખોટ.

૧૨ મીન સંક્રાંતિમાં પાઠાંતરે-અનાજનો સંગ્રહ કરવો. વળી સર્વ જાતનાં અનાજનો સંગ્રહ કરવો. વળી ધાન્યનો સંગ્રહ કરવાથી ચોથા મહિને જમણો લાલ થાય છે. પાંચમા મહિનામાં ખોટ.

નોંધ-ઉપરના પાઠામાં દરેક સંક્રાંતિમાં જે જે ત્રણ ત્રણ વાર વળી વળી જે આવે છે તેનો અર્થ જુદા જુદા ગ્રંથોના આ પાઠ બેદો છે. તેમ સમજવાનું છે.

લાલની સમજણ ક્રાંતિ અથવા નથી પરંતુ મારી સમજણ મુજબ લાલ સવાયો ગણાય છે. એટલે કે મુડીથી સવાયા નાણાં થાય તેનું નામ લાલ, દોઢા નાણાં થાય તે જમણો લાલ, પોણા જે ધણાં નાણાં થાય તેનું નામ ત્રણ જણો લાલ. અને મુડીમાં જમણાં નાણાં થાય તે ચાર જણો લાલ સમજવો જોઈએ.

સંક્રાન્તિનાં નામ

ધોરા ધ્વાંક્ષી મહોદરી મંદાકિની બુધવાર
મંદા મિશ્રા રાક્ષસી રવિવારાદિ વિચાર ૯૪૯

નામ પ્રમાણે ફળ

મંદા બાંભણ સુખ દીએ મંદાકિની ખત્રીય
વૈશ્યાને સુખ ધ્વાંખીયાં ધોરા શૂદ્રાં સુખીય ૯૫૦
ચોર મહોદરી સુખ દીએ રાક્ષસીયાં ચંડાલ
મિશ્રા પશુને સુખ દીએ ઇમ સંકરાંતિ નિહાલ ૯૫૧
રવિ ધોરા બહુ ખીડા કરે શશી નિરાં ધ્વાંક્ષી
ભોમ મહોદરી રૌરવ હુવે બુધ રસ ક્ષય મંદાક્ષી ૯૫૨
સુરશુર મંદા વૃષ્ટિ કરે મિશ્રા કાય ભૃગુવાર
થાવર વારે રાક્ષસી એહ સંકરાંતિ વિચાર ૯૫૩

સંક્રાન્તિ મુહૂર્ત

ત્રીસ મુહૂરત અભિચ શ્રવણ દુગ મધ્યા મૃગ મૂલાં કિત્ત
અનુરાધા પુષ્ય પૂરવા ત્રય દેવસ્સણિ કર ચિત્ત ૯૫૪
પતર મુહૂરત શતભિષા જ્યેષ્ઠા સ્વાતિ અશલેશ
ભરણી આહરા છહ રિસાં રવિ સંક્રમણ કલેશ ૯૫૫
પણચાલીસે છહ રિસાં ઉત્તમ સંક્રમિયાંહ
પુનર્વસુ રોહિણી ઉત્તરા વલી વિશાહ રિસીયાંહ ૯૫૬

સંક્રાન્તિ મુહૂર્ત ફલ

સવિ સંક્રાન્તિ મુહૂરતાં ત્રય સયાં મલિ સહી
અધિકે અધિકે ફલ દીએ ઉણુઈ મધ્યમ માઠિ ૯૫૭

સંક્રાન્તિ ઊભી ખેડી સૂતી જ્ઞાન

બવ બાલવ અર વાંણિજ્ઞાં ભદ્રા પંચે ખેડી
રવિ સંક્રમે જો ઇયાં કરણાં તો વિગ્રહ હોઈ કઠેક ૯૫૮

નામ ચતુષ્પદ તૈતલે એ ત્રણ કરણે આદિતઆધ
 તૃણ કણને પીડા કરે સૂતી સુતે બાઈ બપદ
 શકુની કૌલવ કિંસતુધ એ ત્રણ કરણે સૂર
 ઊભી જગ ઊભો કરે અંન પાન ભરપૂર ૯૬૦

સંક્રાન્તિ ચક્ર

વાર	સંક્રાન્તિનું નામ	નક્ષત્ર	કોને સારી ?
રવિ	ધૌરા	ભ-મ. પૂ-ફા પૂ. પા. પૂ. ભા.	શુક્ર
સોમ	ધ્વાંક્ષી	અશ્વિની, પુષ્ય હરત	વૈશ્ય
મંગળ	મહોદરી	પુ. સ્વા. શ્ર. ધ. શતભિષા	ચોર
બુધ	મંદાકિની	મૃ. ચિ. અનુરાધા રેવતી	રાજા
ગુરુ	મંદા	રૌ. ઉ-ફા. ઉ-પા ઉ-ભા.	બ્રાહ્મણ
શુક્ર	મિશ્રા	કૃતિકા-વિશાખા	પશુ
શનિ	રાક્ષસી	આર્દ્રા, આશ્લેષા જ્યેષ્ઠા, મૂલ	મ્લેચ્છ

સુહર્ત યોધક ચક્ર

સુહર્ત	નક્ષત્ર
પંદર	જ્યેષ્ઠા, આદ્રા, સ્વાતિ, આશ્લેષા, ભરણી, સ્વતિષિષા
ત્રીસ	અ. કૃ. મૃ. પુષ્ય. મઘા પૂ. ફા. હ. ચિ. અનુ. મૂ. પૂ. ભા. શ્ર. ધનિષ્ઠા પૂ. ભા. રેવતી
પીસ્તાલોસ	વિશાખા, પુનર્વસુ, ઉ. ફા. ઉ. પા. ઉ. ભા. રેહિણી.

સંક્રાન્તિની ઘડી ઉપરથી શુભાશુભ

સંક્રાન્તિ જે હોય ઘડી માંહે તિમાં નવ ઘાલી
પછી સાત ગુણા કરી દિયો ત્રિહુ ભાગ વિખ્યાતિ ૯૬૧
વધતે એકણિ લાભ બહુ ખીજે સમતા ભાવ
શૂન્યે હાનિ સંક્રાન્તિ ધમ ભાખ્યો ભેદશરાય ૯૬૨

સંક્રાન્તિ બેસવાની ઘડી ઉપરથી સુભિક્ષ, દુર્ભિક્ષાદિ જ્ઞાન
કરવું હોય તેનો પ્રકાર દર્શાવ્યો છે. વર્ષ પ્રયોધમાં પણ આવું
જ કહ્યું છે. જેમકે

સંક્રાન્તિનાડયો નવભિર્વિમિશ્રાઃ

સમાહતાઃ પાવકભાજીતાશ્ચ ।

સમર્ધમેકેન સમં દ્વિકેન

શૂન્યે મહર્ધં મુનયો વદન્તિ

સંક્રાન્તિની ઘડીઓમાં નવ ઉમેરી સાતથી ગુણવા, અને
ત્રણથી ભાગ દેવો. જે ૧ વધે તો સમર્ધ, ૨ વધે તો સમાનતા
અને ૦ વધે તો મહર્ધ (મોંઘવારી) જાણવી.

સંક્રાન્તિનાં વાહન, વસ્ત્ર, ભોજન, વિલેપન, આયુધ, જાતિ, પુષ્પ
વગેરે જોવાય છે.

કરણ	વાહન	ઉપવાહન	વસ્ત્ર	ભોજન	વિલેપન	આયુધ	જાતિ	પુષ્પ	અવસ્થા
અવ	સિંહ	હાથી	શ્વેત	ભાત	કસ્તુરી	મૂશુંડી	દેવ	નાગ કેશર	બેઠી
ખાલવ	વાઘ	ધોડો	પીત	દુધપાક	કેસર	ગદા	નાગ	જાલ- ફળ	બેઠી
કૌલવ	ભૂંડ	બળદ	હોલું	ભિલા- ન	ચંદન	ખડગ	મૂત	કેશર	ઊભી
તૈતિલ	ગદા	બકરો	ફીકું	પક- વાન	માટી	દંડ	પક્ષી	કમળ	સુતી
મર	હાથી	ગદા	લાલ	દુધ	ગોરાચન	ધનુષ	પશુ	કેતકી	બેઠી
મણિજ	પાડો	ઊંટ	કાળુ	દહી	અલતો	તેતર	મૃગ	દૂર્વા	બેઠી
વિહિ	ધોડો	સિંહ	કાજળ જેવું	વિચિત્ર અન્ન	રસ	કુંત (સાલો)	ભૂંડ	આક ડો	બેઠી
શંકુનિ	કુતરો	રથ	અનેક રંગી	ઝાળ	હળદળ	પાચ	ક્ષત્રિય	મિલ્ક	ઊભી
ચતુ- ષ્પદ	બકરો	રથ	કંબલ	મધ	કાજળ	અંકુશ	વૈશ્ય	માલ- તી	સુતી
નાગ	બળદ	રથ	નગન	ધી	અગર	તલ- વાર	શૂદ્ર	ગુલાબ	સુતી
કિંરુ દન	કુકડો	રથ	ધેરો રંગ	સાકર	કપૂર	ખાણુ	વર્ણ- શંકર	જપા કુસુમ	ઊભી

સંક્રાન્તિ કાળની આગળ પાછળની સોળ સોળ ઘડીઓ
તેનો પુણ્યકાળ રહે છે. તેમાં સ્નાન, દાનાદિક કરવાથી મણ્

પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. જેઓના જન્મ-નક્ષત્રમાં સૂર્ય સંક્રમણ થયું હોય તેમણે અવશ્ય સ્નાન દાન કરવાં જોઈએ.

આર્દ્રા પ્રવેશ

પ્રહર સમૈ અથવા દો પુહરી આહરા લાગે કાલ
સંજાને મધ્યમ રચણી લાગત હીર મુગાલ ૯૬૩

આર્દ્રા ઉપર સૂર્ય પ્રવેશ થાય એ વર્ષના સંયોગ જોવા માટે ઉત્તમોત્તમ કાલ છે આર્દ્રાથી નવ નક્ષત્ર પર્યંત વર્ષાનો સંભવ રહે છે. પહેલા અને બીજા પ્રહરમાં આર્દ્રા પ્રવેશ થાય તે અશુભ છે. જ્યારે ત્રીજા અને ચોથા પ્રહરમાં કે રાત્રીએ આર્દ્રા ઘેસે તે સારું ફળ આપે છે.

પાંચ વાર ફળ

શ્રાવણ ચૈત્ર માગશિરે જો થાયે પંચ વાર
શનિ દુર્ભિક્ષ રવિ રોમ બહુ મંગળ નૃપતિ ભાર ૯૬૪
પંચ શનિશ્ચર પંચ રવિ પંચે મંગળ હુતિ
અંન ધન જલ ક્ષય કરે અવર ચ્યાર શુભંતિ ૯૬૫

કોઈ પણ મહોનામા પાંચ શનિ, પાંચ રવિ કે પાંચ મંગળ વાર આવે તો અશુભ ફળ મળે છે. અંન, જલ તથા ધનનો નાશ થાય છે. જ્યારે સોમ, બુધ, શુક્ર કે શુક્રવાર પાંચ હોય છે, તો માસ સારો બાય છે.

શુક્ર ઉદય

પોષાં માહાં ફાગુણાં વૈશાહાં આષાઠ
શ્રાવણે ઉગ્યો ભૃગુ કરે દુરભિજ્જને વલિહાઠ ૯૬૬
ભાદ્રવ આસુ કાતીયે જેઠું મિગશીર ચૈત્ર
ભૃગુ ઉગેં જો હીર કહેં નિપજઈ સરવઈ ખેત્ર ૯૬૭
મેષ સંકરાંતે માલિણી વૃષ સંકરાંતે કુલાલિ
ધ્રમ ખારહ સંક્રાન્તિ ભૃગુ શુભ અશુભ નિહાલી ૯૬૮

ત્રિયા રિસી ઉગે માલિણી નર રિસી ઉદય કુલાસિ
ધણિ પરિ ભૂગુ બુધ લેખવો શુભ અશુભ નિહાલી ૯૬૬

શુકાસ્ત

આથમતે ભૂગુ ચૈત્ર સુખ શ્રાવણે અંન સુગાલ
જેઠે આણુંદ આપાઠે જલ બાકી સહુ વિકરાલ ૯૭૦
વિગ્રહ કાતી ફાગુબુધ પોહ માધ જાહુ સીય
ભાદ્રવને વૈશાખ બિહુ પશુઆં પીડ સદીય ૯૭૧
પરબ પીડછ આસુયઈ મગશીર નૃપતિ ભંજ
અવરે માસે હીર કહેઈ શુકનઈ નવ નવરંજ ૯૭૨

શુક ચતુષ્ક

સમય બંધ ગુ ચોકડા બોલ્યા જોતિષ માંહિ
ભરણી આદિ ચાર રિસી ચોપહ પીડા કહાઈ ૯૭૩
આદ્રા આદિ ચિહુ રિસી છુટી વરસે મેહ
મઘા આદિ રિસી પાંચહુ સગપણ દાખે છેહ ૯૭૪
સ્વાતિ આદિ ત્રણ રિસી પ્રેમ જગાવે ચૂલ
પંચ રિસી જોષા થકી અંન ઉઠાવે શૂલ ૯૭૫

ધાન

ધાન ધનિષ્ઠાથી લિયો ભરણી જો નાવેઈ
મઘા ચિત્રા વિચી વચીઈ જોતિષ હીર કહેઈ ૯૭૬

મેઘ જ્ઞાન ત્રિનાડી ચક્ર

એકણ નાડી શશી ભોમ ગુરુ આવે જો વૃતાંત
તો તિણ દિવસે હીર કહે વરસે મેહ વિખ્યાત ૯૭૭

શુકના ઉદ્યાસ્ત તથા નક્ષત્ર ચાર સુજળ ફલ નિર્દેશ છે
આદ્રાથી દશ નક્ષત્રો સ્ત્રી સંસ્રુક છે. વિશાખાથી ત્રણ નપુંસક
છે. અને મૂળથી ચૌદ નક્ષત્ર પુરુષ સંસ્રુક છે.

શુક્રના નક્ષત્ર ચાર સંબંધમાં કહ્યું છે કે—

ષટ્ત્રિક મધ્યે ધાન્યં શ્રાદ્ધં પાંચક મધ્યે ધાન્યં દેવમ્
એવં લક્ષ્મીઃ ધાન્યવતાં સ્યાદ ભાર્ગવ ચારસ્યેષ વિચારઃ ॥

ધનિષ્ઠાદિ છનો સમુહ છે. અને સ્વાતિ, વિશાખા, અનુ-
રાધાનો ત્રિક સમુહ છે. શુક્ર જ્યારે ધનિષ્ઠાથી ભરણી પર્યંત
કે સ્વાતિથી અનુરાધા પર્યંત હોય ત્યારે ધાન્યના ભાવ મંદા
રહે છે, તેથી તે વખતે ધાન્યનો સંગ્રહ કરવો. મઘાથી ચિત્રા
સુધીના પાંચ નક્ષત્રોના સમુહમાં જ્યારે શુક્ર હોય છે, ત્યારે
ધાન્યની તેજ હોય છે. તેમજ જ્યેષ્ઠાદિ પાંચમાં પણ તેજ હોય
છે. તેથી તે વખતે વેચવો. ધાન્યના સંગ્રહ વાળાઓને આમ
કરવાથી લક્ષ્મી મળે છે શુક્રના ચાર માટે આ ખાસ વિચાર છે.
મેઘમાસમાં કહ્યું છે કે:—

જો શ્રાવણમાં સિંહ રાશિ ઉપર શુક્ર આવે તો વરસાદ
બંધ થઈ જાય છે. જો કદાપિ વરસે તો ઘણો વરસે છે. અને
આસો તથા કાર્તિકમાં રોગ કરે છે. આ યોગ દર વર્ષા ઋતુમાં
અવશ્ય તપાસવા જેવો છે નક્ષત્રોના સંયોગથી શુક્ર કયા દ્વારમાં
છે. અને તેથી કેવી વૃષ્ટિ થશે ? તે બધાનો અંથાન્તરમાં ઘણો
ઉદ્દેશ છે.

ગુરુ ત્રિરાશિ સ્પર્શ યોગ

એક વરસ ત્રિહુ રાશિયાં જો ફરસ કરઈ જવ
તો તે વરસે સુહટ ઉપર વસુધા પાડઈ રીવ દઉટ

કેટલાક વર્ષા યોગ

વૃશ્ચિક વૃષભ ભોમ ગુરુ જો આવે સમકાલ
તો તુષ ધાન્ય સહુ હુવે જોતિષ એહવે ટાલ દઉદ
આમલ હોંડે ભૂમિ સુત પુઠે હોંડે રાહ
તો મહિયલ નર ભય ઘણો હોય અચિંતો દાહ દઉદ

તિથિક્ષણ અમાવાસ્યાનો યોગ

તિન્ને પૂરવા કૃત્તિકા ચિત્રાને અશલેશ
મિલે અમાવસી ધાન તો અરધ ચઢે સુવિશેષ ૯૮૧
કુંભાં મીનાં અંતરે આઠમ રોહિણી હોઈ
મિમણા ત્રિગુણા ગ્યઉ ગુણા કવણુ કવહા જેઠ ૯૮૨

ચૈત્ર માસ

ચૈત્ર વહિ સુદિ એકમે શશી ગુર ભૃગુ શુભવાર
અવર સવેશુભકારીયા મત કર વણે વિચાર ૯૮૩

વૈશાખ માસ

અષ્ટમી અઉદરી ઉત્તરા જે હોવઈ વદ વૈશાખ
હીર કહે જે તે વરસ ધાન મણુ હોઈ લાખ ૯૮૪
વૈશાખે ઉજવલ પખે તૃતીયા સૂરજ જેઠ
સાંજે ચાંદો ઉમશે સાચ કહેશે જેઠ ૯૮૫
ઉત્તમ ઉત્તર ચારીઓ માથે મધ્યમ કાલ
જે શશી થાએ દાહિણી તો નિશ્ચે પડઈ દુકાલ ૯૮૬
અક્ષય ત્રીજે કૃત્તિકા આર્દ્રા કરવરો કાલ
મૃગશીર આવે કાલ રોડ રોહિણી મહીં સુમાલ ૯૮૭

જેઠ માસ

જેઠ કૃષ્ણ પડવા તિથિ રવિ કૃષિ મમે સહિવ
ભોમ વ્યાધિ દુર્ભિજખ બુધે સુભિજખ શશી ભૃગુ જીવ ૯૮૮
દૈવ જોગે જે મંદ હુવઈ તો જલ અંન નહિ ખીર
છત્ર ભંમ પ્રજા ક્ષય ઇણી પેરે જેઠશ હીર ૯૮૯
જેઠાં અંતે અમાવસે રવિ આયમતો જેઠ
ખીજે ચંદો ઉમસે વરસા કહેશે સોઈ ૯૯૦

જો ઉત્તર તો ઉત્તમો માથે મધ્યમ કાલ
સૂરથી શશી વામે રહે તો રૌરવ પડે દુકાલ ૯૯૧
જેઠી પૂનમ મૂલ શુભ પડિવા મધ્યમ જાણુ
બીજ નાશ હુવઈ બીજ દિન એહ સમો મહીનાશ ૯૯૨

અશાઠ માસ

આશાઠ સુદિ બીજડી નવમી નિરખી જોઈ
સોમાં શુકાં સુરગુરાં જલખંબારવ હોઈ ૯૯૩
રવિ તાતો બુધ શીયલો મંગલ વૃષ્ટિ ન હુવઈ
કરમ સંજોગઈ શનિ હુવઈતો જીવઈ વિરલાકોઈ ૯૯૪

આવળ માસ

આવળ વદિ પાંચમ દિને જો નવિ વરસે મેહ
તો હલ જોત્રે કવળુ ફલ છેડે દાખે છેહ ૯૯૫

ભાદ્રપદ માસ

ભાદ્રવ પોષાં મહા સુદિ જે તિથિ ઘટતી હોઈ
તે તિથિ સંખ્યા માસ તે દુહિલો લંઘે કોઈ ૯૯૬

કાર્તિક માસ (દીવાળી વિચાર)

કાતિ વદિ અમાવસે ફૂરવાર રિસી સ્વાતિ
આયુષ્માનહ યોગસુ મિલતે હોઈ ઉતપાતિ ૯૯૭

×

×

×

ચિંતવી મન પ્રક્ષેપ ધરી સતર સગવીસ પઈતીસ હઈ
પઈતાલે તેતીસ તર ધરહુ ભાગ સંખ્યા ગણી સહી ૯૯૮
રાશિ વૃશ્ચિક ચોથીય તિથિ રિસી અભિય ગુરુવાર
જીણુ વરસે તે હીર કહે માસે કાતિ સાર ૯૯૯

ત્રિનાડી ચક્રમાં એક જ નાડી ઉપર ચંદ્ર મંગળ અને
ગુરુ જે દિવસે થાય તે દિવસે ખુબ વર્ષા આવે છે.

આ નાડીચક્ર સર્પાકારે કરવું, અને તેમાં અશ્વિન્યાદિનક્ષત્રો લખવાં. આગળ જણાવાઈ ગયું છે, કે રોગ પ્રશ્નમાં નાડી ચક્ર કેવી રીતે બનાવવું, વિવાહમાં નાડી ચક્ર કેવી રીતે બનાવવું અને વર્ષા પ્રશ્નમાં કેવી રીતે બનાવવું ?

મિત્રા મૈત્રી અશ્વિની કૃતિક આદિ વિવાહ
વરસાઈ આદ્રા ગિણો રોગી રવિ રિખ દાઈ.

જો કે આ ગાથામાં વર્ષા પ્રશ્નમાં આદ્રાદિ ગણવાનું જણાવેલું છે. પરંતુ—

સર્પચક્રં તથા લેખ્યમાશ્વિન્યાદિત્રિનાડિકમ્ ।
નવનંદ નવક્ષાણિ સ્વર્ગપાતાલભૂમિષુ ॥
એકનાડીસ્થિતાઃ સર્વે કુરાઃ સૌમ્યાશ્ચ ખેચરાઃ ।
સદ્યો વૃષ્ટિં વિજનીયાત્પ્રભૂતં જલમાદિશેત્ ॥
સ્વર્ગનાડીગતાઃ કુરાઃ સૌમ્યાઃ પાતાલચારુગાઃ ।
તદ્વૃષ્ટિર્જાયતે તત્ર ક્ષિપ્રં તોયં સમુદ્રગમ્ ।

ત્રિનાડી ચક્ર

અ	આ	પુ	ઉ-ફા.	ક	જ્યે	મૂ	શ	પૂ-લા	સ્વર્ગ
ભ	મૃ	ધુ	પૂ ફા	ચિ	અનુ	પૂ-પા	ધ	ઉ-મા	પાતાલ
કે	રો	આ	મ	સ્વા	વિ	ઉ-પા	શ્ર	રે	ભૂમિ

સમાપ્ત

